M. ANTONII MURETI

OPERA OMNIA

EX MSS. AUCTA ET EMENDATA

CUM

BREVI ADNOTATIONE DAVIDIS RUHNKENII

STUDIOSE AB SE RECOGNITA EMENDATA AUCTA SELECTISQUE ALIORUM ET SUIS ADNOTATIONIBUS INSTRUCTA ACCURATE EDIDIT

CAROLUS HENRICUS FROTSCHER

PHIL. DR. ET PROFESSOR P. E. IN UNIVERS. LITT. LIPSIENSI
GYMNASII NICOL. CONRECTOR ET BIBLIOTH. SENAT. PRAEFECTUS II.
SOCIETAT. LAT. IENENS. SOD. HONOR.

ACCEDUNT INDICES COPIOSISSIMI

VOL. II.

LIPSIAE

SUMPTUS FECIT ET VENUMDAT SERIGIANA LIBRARIA

1834.

VIRIS

MAGNIFICIS

AC

SUMME VENERABILIBUS

FRIDERICO HAENELIO

IURIS UTRIUSQ. DOCTORI

GOTTLOB LEBERECHT SCHULZIO

THEOLOGIAE DOCTORI

POTENTISSIMI REGIS SAX. ET CELSISSIMI PRINCIPIS IN RERUM ECCLESIASTICARUM AC SCHOLASTICARUM PROCURATIONE CONSILIARIIS INTIMIS

PATRONIS PIO GRATOQUE ANIMO PROSEQUENDIS

HUNC LIBRUM

SACRUM ESSE VOLUIT

OBSERVANTISSIMUS CULTOR

CAROLUS HENRICUS FROTSCHER

M. ANTONII MURETI

Tom. I. pag. 377. Ed. Ruhnk.

AD

DIONYS. LAMBINUM

ET

LAMBINI AD MURETUM

EPISTOLAE*)

---

*) Has epistolas sumsimus ex libro rarissimo, qui inscribitur: *Epistolae clarorum virorum, quibus veterum autorum loci complures explicantur, tribus libris a Ioanne Michaëte Bruto comprehensae: atque nunc primum in lucem editae. Lugduni, apud haered. Seb. Gryphii.* 1561. 8. (Cf. Burmann. Syllog. Epist. Tom. I. pag. 109. Eaedem epistolae leguntur etiam in hoc libro longe rariore: *Trium disertissimorum virorum praefationes ac epistolae familiares aliquot: Mureti, Lambini et Regii. — Parisiis, apud Aegidium Maugier.* 1579. 12. pag. 3—48. sed satis illae negligenter expressae; nam in una praefatione ad Gonzagam, quam ibidem exstare dixi Vol. I. pag. 451., octies est graviterque peccatum ab exscribentibus. Cf. etiam Lazer. Diatr. pag. R. 578. Fr.) Muretus etsi harum epistolarum editione aliquam nomini suo labem aspersam esse dolebat, tamen iniuriam a Lambino ortam, quoad ille vixit, tacitam habuit et dissimulavit. Verum octodecim annis post, cum, Lambino mortuo, impune mentiendi facultas esset, non dubitavit in Epistola ad Io. Nicotium scribere, has ipsas epistolas non a se scriptas esse, sed a Lambino improbe confictas. (Epist. lib. I. 1. pag. 407. R. Fr.) Vide hac de re accuratissime disputantem Monetam ad Menagiana Tom. IV. pag. 222. (ed. Amstel. a. 1716. Tom. IV. pag. 29. ed. Paris. a. 1729. Fr.) Checcotius, qui easdem in suam Mureti Editionem retulit, ultimam Lambini ad Muretum, qua nulla memorabilior est, credo, ut Mureti famae parceret, omisit.

I.

M. ANTONIUS MURETUS 379

DIONYSIO LAMBINO MONSTROLIENSI S. D.

Nae tu mirificus homo es. Certo scio, atque hoc magis ac ma-
gis in dies perspicio, et paene oculis cerno, te rerum mearum
commodorumque meorum studiosiorem et cupidiorem esse quam
me ipsum. Quare peto abs te, *) ut tibi persuadeas, te in dies
magis ac magis mihi quodam modo vim afferre, ut te impensius
diligam. Et tametsi mihi iam pridem videbatur meae erga te be-
nevolentiae meoque in te studio afferre non posse incrementum
dies: amorem meum tamen in horas augeri sentio. Sed hunc ser-
monem in aliud tempus reservemus. Iamiam puerum mittam ad
eum, qui *ἐπισταθμίᾳ* praeest, ut cum primum venerit ille (scis
quem dicam) mihi significet. Velim Cardinalis tuus **) litteras
ad alterum meo nomine det commendatitias. Si quid scribet et,
cum scripserit, si compertum habueris aut certe subodoratus ***)
fueris, quid scripserit, mihi gratissimum facies, si totam rem
ad me rescribes sine fuco ac fallaciis, more maiorum, aut ut ve-
rius dicam, more tuo. De versibus et epistola ne dubita. Nihil
amplius habeo, quod scribam. Card. tuo verbis quam honorificen-
tissimis meo nomine salutem dicito et toti eius cohorti. Nam sin-
gulos enumerare longum foret. †) Quod me mones, ut obdurem
et permaneam in mea posteriore sententia: tu vero memorem mo- 380
nes. Ego compedes, ne aureas quidem, libens tulerim. Scri-
bam ad te *ἀκριβέστατα καὶ λεπτομερέστατα,* quae ego et is, quem

---

*) Haec formula non raro legitur apud Ciceronem, maxime in epistolis. Contra *ab te peto* multi criticorum suspectum habent; quos quominus sequendos ducam, prohibet Handius Tursellin. I. pag. 6. Cf. Orell. ad Brut. §. 15. pag. 209. min. ed. Fr.

**) Franc. Turnonius. Alter ille intelligendus videtur Hippolytus Cardinalis Ferrariensis. Fr.

***) Non est usitatum hoc compositum, usitatissimum simplex *odorari,* quo utitur Lambinus in epist. 3. princip. In loco Ammiani Marcell. XXVI. 1. §. 7. ex quo *subodorari* laudant Lexicographi, leguntur haec: *Qui cum venisset accitus, implendique negotii praesagiis, ut opinari dabatur* etc. ac frequens est huic scriptori haec formula, *ut opinari dabatur;* vid. XIX. 2. §. 13. XXVI. 10. §. 16. Fr.

†) Vid. adn. pag. 323. ed. Ruhnk. Fr.

supra designavi, inter nos locuti erimus. Vale. Patavii pridie Nonas Febr. anno MDLVII.

II. M. A. MURETUS D. LAMBINO S. D.

De litteris tuis libero te metu: omnes mihi sunt redditae. Niketus venit. De sermone, quem ultro citroque habuimus, *οὐδὲν μυστηριῶδες*. Paucissimis verbis confecta tota res est. Ita eum a me dimisi, ut ipse quoque fateretur, nullam omnino in me haerere culpam. Id adeo ex ipsius ad Cardinalem Ferrariensem litteris intelligere poteris, quae ad te una cum his in eundem inclusae fasciculum perferentur. Mi Lambine optime et amicissime, quaeso te, quae, quaenam ego tandem verba reperiam, quibus communi hero nostro, amplissimo atque ornatissimo Cardinali Turnonio gratias agam? Adiuva me, si quid potes. Nam ego quidem magnitudine beneficiorum ipsius in me obstupefactus haereo. Tantam fuisse in illo heroe *) humanitatem, ut, quod ego nunquam neque petere neque sperare ausus essem, id ipse his iam, primum apud triumviros gymnasii Patavini, deinde apud Card. Ferrariensem suapte sponte fecerit? Itaque, ne vivam, si non dies noctesque cogito, **) quibus modis et me gratum ostendere et conservare tam prolixam ipsius erga me voluntatem queam. Scribere ad eum vehementer cupio. Sed mehercule tantum me ei debere sentio, ut verba mihi desint idonea. Verumtamen constitui scribere, idque quam primum. Interea, mi Lambine, peto abs te, ut cures, ne suam erga me voluntatem immutet. Nam Deum immortalem testor, si is me amare desinet, vitam mihi insuavem futuram. Meas ad Card. Ferrariensem litteras tibi mitto vulgari Italorum sermone scriptas propterea, quod Niketus mihi, ut ita facerem, auctor fuit: una cum eis Niketi ad eum litteras in eundem fasciculum inclusi. Neutras obsignare volui: volebam enim te utrasque legere. Si tibi videbitur mea interesse illas Card. tuo et meo recitari, per me facias licet. Usus sum modica *παῤῥησίᾳ*. Sed quid agas? Non possum eam meo ingenio vim afferre, ut non
381 libere quod sentio, scribam. Posteaquam utrasque legeris, peto abs te, ut eas annulo tuo obsignes, Florentinumque roges, ut in fasciculum tui Cardinalis coniiciat et Ferrariam perferendas curet. Scribito ad me quam saepissime tuo more; ego rescribam meo. Vale. Patavii Idib. Feb. anno MDLVIII.

---

*) Cf. adn. pag. 313. R. Fu.

**) Rectissime indicativum posuit, qui in hac formula sollemnis est. Cic. ad Fam. VII. 23. extr. *Sed ne vivam, si tibi concedo, ut eius rei tu cupidior sis, quam ego sum.* ad Att. IV. 16. §. 8. *Ne vivam, si scio.* XII. 3. *Ne vivam, si mihi — μακάρων νῆσοι tanti sunt, ut sine te sim totos dies.* XVI. 13. *Ne sim salvus, si aliter scribo ac sentio; nihil legi humanius.* ad Fam. XI. 23. *Peream, si te omnes, quot sunt, conantem loqui ferre potuerunt.* Cassius ibid. XV. 19. §. 4. *Peream, nisi sollicitus sum ac malo veterem et clementem dominum habere.* Cf. Heindorf. ad Horat. Sat. I. 9. 39. II. 1. 6. De vv. *dies noctesque* cf. adn. pag. R. 350. Fu.

III. D. LAMBINUS M. ANTONIO MURETO S. D. *)

Nihil erat, quod scriberem; sed te imitari volui, atque id ipsum scribendum esse existimavi. Expecto tuam ad lectorem epistolam et versus, tum de illo loco τὸν προτεθέντα νόμον διαθεῖναι καλῶς, qui est fol. 98. et de nomine διάτασις, quod iam contentionem *Latine reddideram, quid sentias.* **) *Nondum venerunt ab illo (tenes quem dicam) litterae. Simul ut venerint, quid in eis scriptum fuerit, odorabor. Sagacem me dices fuisse. Verum quid ad te? Nunc expeditus, nunc liberatus es. Nullus est illi de te querendi relictus locus. Iam vero de Franc. Turnonio Card. is te in ore, is te in oculis. Nunquam hic de litteris sermo habetur, quin continuo de te mentio fiat et honoris et amoris plena. Omnes eius familiares et comites tibi omnia laeta et secunda exoptant: teque, quia ad maiora natum existimant, tendiculis illis et plagis, quibus captabaris, extricatum esse, magnopere laetantur. Tuas ad illum acutissimas et prudentissimas litteras Cardinali meo recitavi. Probavit. Easdem paucis quibusdam (quos nosti) legendas dedi. Negant quicquam maiore consilio a quoquam fieri aut scribi potuisse. Gaudent, te tuam libertatem ei homini non commisisse, qui, cum te primum cupide et honorifice arcessivisset atque ultro appetivisset; deinde fastidiose propemodum exclusisset; idem postea mutato iterum consilio revocarit. Praeterita igitur omnia tibi ita pulchre et honeste ceciderunt, ut nihil intervenire possit, quod tantam εὐτυχίαν conturbet. De futuris, quae sunt ταύτην* ***) *τοῦ μύθου λύσιν consecutura, dormito (si me audis) in utramque aurem.* †) *Dii immortales in te omnia naturae bona contulerunt: fortuna te adiuvat, virtus tibi non deest, consilio abundas, ingenio praestas: tantum tibi, ne ab invidis ac malevolis opprimare, magnopere cavendum est. Quod hac una ratione facillime assequeris, si neminem sciens laeseris: si integre, pie, temperanter vixeris: si denique totus teres atque rotundus* ††) *fueris, ne quid* 382
in tua vita criminis atque adeo suspicionis haerere possit. Hoc institutum si tenebis, nihil est, quod τῶν δυναστῶν τούτων πλοῦτον ἐνδεῆ καὶ τύχην ἀτυχῆ desideres. Quanquam cui haec scribo? nempe ei homini, qui quanti κίβδηλα ταῦτα καὶ ταραχώδη εὐτυ-

---

*) De hac epistola iudicium vid. in Menagian. Tom. II. pag. 248. ed. Paris. 1695. Fr.

**) Vid. infra ep. 5. Fr.

***) Pronomen omissum est in ed. Paris. Fr.

†) Terent. Heaut. II. 3. 100.

Ademptum tibi iam faxo omnem metum,
In aurem utramvis otiose ut dormias.

ubi vid. Westerhov. Graeci dicunt ἐπ' ἀμφότερα ὦτα, ἐπ' ἀμφότερα, ἐπ' ἄμφω καθεύδειν. Fr.

††) Haec sumpsit ab Horatio suo Sat. II. 7. 85.

Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis, et in se ipso totus, teres atque rotundus.

ubi vid. Heindorf. Fr.

χρήματα aestimet, re declararit. Sed videto primum ut tibi constes: deinde ut Turnonii Card. qui te tuae virtutis opinione incensus unice diligit, cohortatio purgatam crebro tibi personet aurem. *) *Nihilne praeterea est, quod scribam? Nihil nisi quod miratus sum et miror etiam nunc, te, cum ego de Gallo quodam nuper ad te scripsissem, hoc est, nostrate, ita mihi rescripsisse, vestratem hominem. Amabo te, non tu etiam Gallus es? Quid respondebis Lemovicibus civibus tuis ex Italia te revocantibus ac vendicantibus? Gallum te esse negabis? Romanum aut Venetum aut Patavinum esse dices? Audio. Duarum civitatum esse iure civili posse esse neminem,* **) *et statim, ut quis in aliam civitatem receptus sit, illius civitatis, cui se dicarit, civem esse, scio. Sed quando civis Romanus aut Venetus factus es? Quodsi neque Romanus neque Venetus, neque alius civitatis civis es, relinquitur, ut aut nullius aut eius civitatis sis, quae te suscepit, quae edidit, quae aluit, quae instituit, quae denique talem, qualem nunc admirantur exterae nationes, perfecit ac perpolivit. Dices te nullo tuo merito ab ingratis Gallis esse e patriae finibus eiectum atque expulsum. Non est ita, mi Murete. Non enim, si poenam legibus iis, contra quas nihil (ut ego quidem arbitror) commiseras, constitutam, voluntario exilio declinare, quam inimicis tuis iugulum praebere maluisti: non si certorum hominum tuae praestantiae et gloriae invidentium consiliis occultis et insidiosis cedere, quam vitam tuam praecipiti et turbulento iudicio committere, tutius esse duxisti, idcirco exul es. Exules sunt facinorosi homines, flagitiosi, scelerati, sicarii, venefici, impuri, impii. Te, quem olim Galli litteris dediti praesentem attentissimis atque avidissimis auribus audierunt; nunc absentem sollicitis animis desiderant et calamitate levatum volunt: quem Veneti per quadriennium modestissimum, continentissimum, integerrimum, religiosissimum, innocentissimum cognoverunt: quem principes et pontifices secum vivere sibique contubernalem esse cupiunt: cuius litteris, sermone,*
383 *congressu delectantur: cuius doctrinam cum singulari eloquentia coniunctam admirantur: quem incredibili amore complectuntur, quis exulem appellabit? Dices haec praeclare et magnifice dici: te interea tamen patria carere. Atqui aliud est carere, aliud perpetuo carendum esse. Non dico hoc temere. Audivi cum diceret Franc. Turnonius Card. sese pro sua erga te benevolentia habere in animo,* ***) *omni studio elaborare, ut tibi pateat in Galliam reditus: idque ut obtineas et cum Rege et cum Pontifice Maximo Pio IV. diligenter acturum: utriusque autem aucto-*

*) Horat. Epist. I. 1. 7. Fr.

**) Sic hunc locum exhibent etiam Lugd. et Paris. edd. quarum quum mihi data usura esset, utramque cum Ruhnkeniana accurate conferendam putavi. Mihi aut *ex iure* pro *esse iure* aut pro *posse esse* ex antiqua formula *potesse* scribendum videbatur; sed nunc non dubito, quin alterum *esse* temere iteratum sit. Vid. Cic. pro Balbo §. 28. cf. pro Caecina §. 100. Fr.

***) De hac loquutione cf. adn. pag. 301. R. Fr.

ritate in hac causa usurum, ut tu non solum poena, verum etiam culpa, si quid forte abs te peccatum est, liberatus, in Gallia nostra reliquam aetatem agere possis. Itaque nisi tibi deesse voles: nisi patriam tuam tibi ultro dextram porrigentem complectique cupientem aspernabere, magnam te video et eius recuperandae et vivendi cum tuis facultatem esse habiturum. Atque hac de re ego, Villarius et Sandrinus nudiustertius accurate locuti sumus: quem sermonem tibi totum perscriberem, nisi ad congressum nostrum potius reservandum esse existimarem. Fuit enim in te et honorificus et amoris plenus. Cum igitur haec ita sint (fui enim longior, quam debui, atque adeo, quam volui) velim mihi quam primum respondeas, quamobrem, cum ad me scriberes, Gallum hominem v e s t r a t e m *potius quam* n o s t r a t e m *dixeris. Vale. a. d. X. Kalend. Mart. in Corneliano.*

IV. M. A. MURETUS D. LAMBINO S. D.

Respondebo iis potissimum tuarum litterarum capitibus, quae mihi videntur maxime responsionem flagitare. *Vestratem* hominem eo dixeram, quia tu et ille Belgae estis. Nam quod ad Galliam attinet, ego et Gallus sum et me, quamdiu vivam, Gallum profitebor. Sed gaudeo, te id quod scripseram, in eam partem accepisse, et occasionem hinc tibi natam esse scribendi ad me de honorificis et amicis sermonibus, quos tu, Villarius et Sandrinus de me habuistis. Ego quidem neque illis neque tibi gratias agere debeo, ne pro salute ipsa, cuius mihi vel pariendae vel restituendae a vobis consilia capiuntur, vili munere defungi velle videar
orationis. *) Vulgaribus et usitatis beneficiis gratiarum actio 384
debetur: hoc, quo maius homo ab homine accipere nullum potest, *ὡς δαιμόνιόν τι*, silentio potius est et cogitatione venerandum. Sed quod meam super ea re sententiam requiris, dicam. *Ἐγὼ περὶ μὲν τοῦ ἐπανέρχεσθαι ἐς τὴν πατρίδα οὐδὲν πώποτε, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐφρόντισα, καὶ αὐτὴν τὴν ἐπάνοδον οὐ περὶ πολλοῦ ποιοῦμαι, τὴν ἐμὴν τύχην παραμυθούμενος τῷ τοῦ κωμικοῦ·* **)

Πατρὶς γάρ ἐστι πᾶσ' ἵν' ἂν πράττῃ τις εὖ.

καὶ μὴν οὕτω τὴν ψυχὴν διακείμενος τὴν τοῦ ἐπανέρχεσθαι δύναμιν ἕν μοι τῶν ἐν τῷ βίῳ ποθεινοτάτων εἶναι νομίζω. ac quod, si liceret, nunquam tamen fortasse facerem, id non licere, vix satis aequo animo fero. Ego autem constitutum in animo habebam, annos aliquot expectare *πρὶν τοῦ τὰ τοιαῦτα κινεῖν*, atque eniti, ut mea bona existimatio et fama bonorum mihi ad hanc rem adiumento esset. Verumtamen tuo iudicio rem omnem per-

*) Sic Plancus apud Cic. ad Fam. X. 24. pr. *neque ego lubenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis.* et sic saepissime, qui nunc Latine scribunt. Fr.

**) Aristoph. Plut. 1152. Hemst. Fr.

mitto. Interea velim ex te audiat P. Villarius, quantum ego et mihi conscius sim et profitear me sibi debere, quamque beatum me futurum putem, si mihi aliquando referendae gratiae potestas detur. Eum igitur et Iannoctium et Laureum et Torodem meis verbis salvere iubeas velim. Vale, mi Lambine, omnium meorum amicorum amicissime. Patavii, a. d. VII. Kal. Mart.

V. M. A. MURETUS D. LAMBINO S. D.

Tuas litteras hodie accepi. Meas puto heri a prandio tibi fuisse redditas cum iis, quas ad Rufillum dabam. Videor mihi tuis omnibus respondisse saltem ad ea capita, quae responsione aliqua indigere videbantur: nisi quod non commemini, scripserim necne περὶ διατάσεως, quam *contentionem* interpretaris, lib. nono de morib. ad Nicom.*) Quo de nomine, cum me in omnes partes cogitatione converterim, nihil potui reperire melius tuo. Nam de illo loco, qui est in extremo decimo,**) ὅν τινα καὶ τὸν προτεθέντα, potestne cuiquam (Perionium semper excipio: de quo ita sentio, nihil posse esse tam absurdum, quod non ei interdum et veniat in mentem et probetur:) sed potestne cuiquam dubium esse, quin ita intelligendus sit, ut tu censes? Quin Argyropulus***) quoque et Aretinus a te faciunt. Divus Thomas autem more suo fecit, ut ex interpretatione neque bona neque vera,
385 bonam tamen et veram sententiam eliceret. Itaque eum quoque habes astipulatorem. De his hactenus. Litteras Cardinalis Ferr. ad me et Sandrini ad te cum tuis accepi. Utrasque remitto. Eas, quas princeps ille clarissimus mittit ad me, leges: et lectas remittes, ut easdem considerem per ocium, et rescribam. Quicquid consilii cepero, tu primus eris particeps et conscius, quemadmodum amicitia nostra postulat: ex qua equidem maiorem in dies et fructum et suavitatem percipio. Simul atque remiseris, (quod cras fiet aut perendie) aggrediar ad rescribendum, simulque de eodem oleo et opera †) scribam aliquid ad communem herum nostrum, Cardinalem Turnonium. Sed te mihi adiutorem esse necesse est in re levi et pusilla, quam tamen ipse per me non satis commode explicare possum: id est, in litterarum inscriptione. Niketus cum ad Card. Ferr. Gallico sermone scriberet, in inscriptione suarum nihil, praeter vocem *domini* iteratam, ad nomina illa solemnia et necessaria, *Card. Ferr.* adiunxit. Eiusne exemplum sequi debeo, an magnifica illa verba adhibere Italis usitata, *Reverendiss. Illustriss.?* Inepta haec καὶ φορτικὰ esse intelligo; sed tamen ne in his quidem minimis rebus rusticus videri velim. Vale. Patavii a. d. V. Kal. Martias.

---

*) cap. 5. Fn.

**) Bekker. ed. pag. 1180, 25. Fn.

***) In edd. Lugd. et Paris. legitur *Argyropylus.* Emendavit Ruhnk. Fn.

†) Cicero XIII. ad Att. 38. *Ante lucem quum scriberem contra Epicureos, de eodem oleo et opera exaravi nescio quid ad te et ante lucem dedi.* Fn.

VI. M. A. MURETUS D. LAMBINO S. D.

Tuas omnes litteras accepi: hoc primum. Sequitur nunc, ut ad eas respondeam. Quando vir clariss. Card. Turnonius praecise et sine ulla exceptione iubet, ut*) dedam me Hippolyto Estensi Card. Ferrariensi, geram ei morem σὺν θεῷ.**) Hoc enim tibi persuasum habe,***) mi Lambine, Cardinalis Turnonii voluntatem mihi, quamdiu vivam, instar Helicae aut Cynosurae cuiusdam futuram, ad quam totus consiliorum meorum cursus dirigatur. Quod imperabit ille, si modo in mea potestate erit situm, faciam, quoquo modo potero. Quin etiam si mihi ea imperet, quae facultatem habere non videantur, ea tamen efficere conabor, non perficiendi spe, sed obtemperandi voluntate. Hoc certum, hoc deliberatum, hoc fixum est. Hac de re ego ad eum triduo aut quatriduo scribam: simulque ad Cardinalem Ferrariensem litteras dabo. Hoc ipso die scripsissem: verum extra †) 386
occupationes, quibus districtus sum, ita me Deus amet, ut cum ad hos populi primores scribendum est, nihil mihi venit in mentem, quod scribam, nisi diu multumque meditato. Interea pro me spondebis ac recipies Cardinali tuo, me, quod vult, facturum; tum tu pristinam tuam erga me voluntatem retinebis. De obligatione illa altera noli laborare. *Mecum erit iste labor. Fata viam invenient.* ††) Atque etiam confido, me eis satisfacturum, qui videantur de me iure queri posse. Mittas ad me velim epistolam illam Gallicam, in qua de me fit mentio. Nihil praeterea video in tuis litteris, quod responsionem desideret. Amo te immensum quantum: teque orarem, ut paria redderes, nisi exploratum haberem, te tua sponte facere. Salutem omnibus meo nomine; sed inprimis P. Villario. Quid sibi vult autem tam subitus atque inopinatus vester ex Italia discessus? Iocone an serio ista scripsisti? Si quid est τῶν ἀποῤῥήτων, taceo; sin, fac ut sciam. Vale. Patavii pridie Kal. Mart.

---

*) De hac structura diximus supra pag. 85. R. De *quando* partic. vide pag. 67. R. Fr.

**) Quod nunc usitatissimum est *cum Deo*, genio Latinae linguae minus conveniens iudicabat Nolten. Lex. Antibarb. pag. 1375. ed. 2. Quippe Latinos *Deo iuvante*, *Deo fortunante*, *Deo auspice* et simil. usurpavisse. Vid. Hand. Tursellin. II. pag. 165. sq. Fr.

***) *Sibi persuasum habere* et simpl. *persuasum habere* dici vix potest quam iis, qui hodie Latine scribunt, frequentes formulae sint. (Cf. Zumpt. §. 634. Vorst. de Lat. falso susp. cap. 7. pag. 75. sqq. Kritz. ad Sallust. Cat. 23. §. 4.) Sed parum magna est, qua nitantur, auctoritas: utpote quum apud Cicer. lib. V. in Verr. cap. 25. extr. in verbis his: *omnes sic habent persuasum — istum clam — a piratis — pecuniam accepisse*, ut leguntur apud Lamb. et Ern., in omittendo v. *persuasum* plerique omnes libri consentiant; neque aliud ex Ciceronis libris exemplum proferatur. Quantumvis autem apud Caes. de B. G. III. 2. extr. habeatur *sibi persuasum habebant*, apud Plin. H. N. XXIII. §. 22. *persuasum habemus*, apud Columell. XII. §. 5. et ap. Sueton. Ner. 29. etiam *persuasissimum habere*: tamen ab his abstinere prudentius est. Nam saepe accidit, ut talia, melioribus libris inspectis, vitiosa reperiantur. Fr.

†) De hac huius vocis ratione cf. Hand. Tursellin. II. pag. 680. Fr.

††) Virgil. Aen. IV. 115. III. 395. Fr.

VII. MURETUS LAMBINO S. D.

Iam scripseram ad liberos Valgrisii, cum allatae mihi sunt tuae litterae. Itaque etsi valde sperabam, meis precibus nihil opus fore, tamen, quod erant iam scriptae litterae, mittendas censui: idque feci. Assuefieri paulatim aures tuas quasique occallescere, gaudeo. Manutius heri ad me scripsit, si quid mutare vellem in notis*) illis meis ad Terentium aut ad eas aliquid addere, ut primo quoque tempore facerem: se de eis denuo propediem excudendis**) cogitare. Denuncio igitur tibi, si quid adiuvare in ea re me potes, (potes autem plurimum) ut facias. Alliano nostro, quem talem tibi videri, qualis mihi semper visus est, id est, optimum ac modestissimum virum inprimisque φιλόφιλον, immortaliter gaudeo; ei igitur plurimum meo nomine salutis imperties. Vale, amicorum meorum optime et integerrime. Id. Mart. Patavio.

387 ## VIII. MURETUS LAMBINO S. D.

Sciebam, me illud de *irritandi* verbo alicubi legisse: sed nolebam obstinate contendere, nisi locum etiam ipsum indicare possem. Hodie reperi. Est autem in iis, quae notavit Pierius in librum decimum Virgilii***) his verbis: *Irritatque virum telis. Impressi codices omnes irritat geminato r scribunt: sonet ut de nare canina littera. Irrito tamen ab ira est.* Haec Pierius. Sed tamen scrupulus adhuc aliquis meo in animo insidet, propter verbum *prorito*, ne forte ambo ex eodem fonte fluxerint. Tu cogitabis. †) Sed amabo, quid tibi venit in mentem, ut iuberes, a me concerpi, quae in notis illis tuis Terentianis minus probarem? Ego vero omnia ita approbo, ut nihil supra. Itaque, quae ad meum institutum pertinebunt, iis utar: cetera ad usum meum asservabo, idque ἐν κειμηλίοις. Cucuronis nostri munusculum mihi longe iucundissimum fuit: idque velim abs te ei omni asseveratione affirmari. Profecto quibuscunque locis putabo testimonio meo ac praedicatione aliquid ipsius nomini celebritatis††) afferri posse, non deero. Ita enim cum in arte illa,

---

*) Cf. adn. pag. 230. R. Fr.

**) *Typis excudere* vel simpl. *excudere*, item *imprimere*, *typis imprimere*, sollemnia nunc de typographorum opere verba sunt. Est etiam ubi legas *typis exarare.* Pro his longe mihi aptiora videntur *typis exprimere, typis describere*; et ubi de libro agitur denuo typis describendo, is etiam *repeti* recte dicitur. (*Formulis typographicis repetere* dixit Ruhnkenius.) Contra si quis suum librum dicat *excudisse* Melzeros, Tauchnitzios, Teubneros, homines modestissimos facit quales ipsi esse nolunt, libri auctores scriptoresque. Licet enim Cicero (ad Att. XV. 27. §. 2.) metaphora sumpta ab artis operibus dixerit: *Excudam aliquid Ἡρακλείδειον, quod lateat in thesauris tuis:* non ille tamen fuerit typographus. Fr.

***) vs. 644. Fr.

†) Vid. Doederlin. Synonym. Lat. I. pag. 156. sqq. Fr.

††) Cf. adn. pag. 25. R. Fr.

cui se dedit, excellere video, ut sit cum iis, qui principes habentur, meo quidem iudicio conferendus. De viginti quattuor illis librorum tuorum exemplis noli laborare. Ego rem, cum tu voles, confecero: idque ad me recipio. In his litteris aliena, ut vides, manu usus sum: quod recenti a prandio ne scriptio mihi non satis firmo obesset, verebar. Saluta mihi communes amicos et vale. Idib. Apr. Patavio.

IX. MURETUS LAMBINO S. D.

Quod ad te rarius scribo, quam aut tu cuperes aut amicitia nostra fert: peto a te, ne id potius negligentiae quam negotiorum, quibus assidue premor, multitudini adscribas: nam illud non puto petendum esse, ut ne quid propterea de amore erga te meo imminutum putes. Ego enim si quicquam tale suspicarer, mihi crede, istuc accurrerem, tibique modis omnibus probare conarer, te mihi ita carum esse, ut vix ipse tibi sis carior.
Quare noli, si quid unquam de te bene merui, si me mihi carum 388
vivere cupis, si me salvum vis denique, noli deponere eam voluntatem, quam erga me iam pridem suscepisti. Ego te eximie amare, ita uti tua eximia virtus promeretur, non desinam, nisi ipsemet amare me desinam: quod tuus Aristoteles ait esse *τῶν ἀδυνάτων*. Propediem mittam ad te Catullum, Tibullum et Propertium cum scholiis quibusdam meis: in quibus est aliquot locis facta tui mentio. Sed, amice magne,*) noli quicquam elimatum aut elaboratum exspectare. Omnia vulgaria ac protrita**) et a Decimo Laelio, non a Persio,***) legi digna. Quae tamen tu, qualiacunque sunt, quia nostra sunt, probabis et non invitus leges. Vale. Illustrissimo Cardinali si meo nomine salutem dixeris, erit gratissimum. Villarium item, Laureum, Torodem, ceteros mihi diligenter saluta. Donatum Iannoctium nuper vidi Patavii. Nam haec scripsi Venetiis in taberna quadam libraria, cum hodie Patavio venissem, hodie Patavium cogitarem.†) Iterum vale, *κεφαλή μοι προσφιλεστάτη*. Id. Quinctil. MDLVIII.

---

*) *Amicus magnus*, itemque *amicus bonus*, quomodo differant ab *amicissimo*, non opus est demonstrare. Quamquam in his saepe peccatur. Fr.

**) Tralato sensu hoc voc. aliquoties usurpavit Gellius, velut XII. 2. *quod oratio eius* (Senecae) *vulgaris videatur et protrita*. Fr.

***) Vid. Cicer. II. de Orat. 6. §. 25. et Plin. H. N. I. 1. ubi tamen pro *Decimo Laelio* nominatur *Iunius Congus:* de quo cf. Harduin. Not. et Emend. n. IV. De vv. *legi digna* cf. quae scripsi ad Quinctilian. lib. X. pag. 87. et 267. Fr.

†) Sic non raro loquutus etiam Cicero est: II. ad Att. 8. extr. *Inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum, Romam ad Kal. Iun.* lib. VIII. extr. *ego Arpinum cogitabam.* XVI. 2. §. 4. *Brundisium cogito.* et paullo post: *in Pompeianum cogitabam, inde Aeculanum.* VII. ad Fam. 4. *in Pompeianum statim cogito.* IX. ad Att. 1. §. 3. *Nos autem in Formiano morabamur, quo citius audiremus: deinde Arpinum volebamus.* (Quod ibidem antecedit: *Lepidus — cras cogitabat:* similem verbi *proficisci* vel *ire* ellipsin habet, ut XVI. ad Fam. 17. *ego hinc perendie mane cogito.*) XIV. 7. §. 2. *volo mense Quintili in Graeciam.* Cf. infra ep. XII. pag. 391. R. Fr.

X. MURETUS LAMBINO S. D.

Petrum Paganum, quibus apud te laudibus ornaverim, scis: quamque diligenter et accurate tecum egerim, ut eum in amicitiam tuam reciperes, hominemque et probum et eruditum et perstudiosum tui toto pectore complecterere. Eius ego nunc ex aedibus haec ad te scribo: teque verbis ipsius rogo, si quando erit tibi hac iter, ut eum tibi invisendum, salutandum, etiam, si videbitur, domo ipsius aeque atque si tua esset, tibi utendum putes. Mihi crede, cognosces hominem tua amicitia dignum. Nunc cum ex ipso audierim, fore, ut die crastino Hieronymus Amaltheus, ad suos rediens, hac transeat: cumque ita ferat itineris ratio, ut Corneliano quoque eum iter facere oporteat: putavi obiectam *) esse mihi occasionem, qua tibi, qua vobis omnibus ac**) inprimis ipsi amplissimo atque illustrissimo Cardinali rem gratissimam facerem. Hic ille Amaltheus est, quem tibi affirmavi, magisque ac magis affirmo, omnium, qui hodie vivant, Italorum, quos ego quidem noverim, praestantissimum poëtam esse: cun-
889 demque medicum *οὐ τῶν τυχόντων*, immo, ut ille ait, *πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων*.***) Velim patefacias ei aditum ad Cardinalem: nam et ille non vulgari se honore a te affectum intelliget, si productus a te, possit ei *καταφιλεῖν τὰς χεῖρας* (agnoscis castrense †) verbum) et, nisi me valde fallit animus, Cardinalis ipse magnam ex eius sermonibus percipiet voluptatem. Id autem ut facilius fieret, has ad te litteras scripsi, quae Amaltheo darentur, ut eas ipse perferret. Sed coenandum est. Vale. Tarvisii IV. Kal. Decemb.

XI. DIONYSIUS LAMBINUS M. A. MURETO S. D.

Pontifex Vesontionensis, qui Patavium (ut scis) non ita pridem se contulit, ut iuris civilis et philosophiae et litterarum humanarum doctoribus operam daret, nudiusquartus venit in Cornelianum, Francisci Turnonii Cardinalis salutandi et invisendi gratia. Erat in eius comitatu theologus quidam notus mihi nomine tantum, ††)

---

*) Cf. adn. pag. 198. R. Fr.

**) Cf. adn. pag. 9. R. Fr.

***) Homer. Iliad. XI. 514.

Ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων. Fr.

†) Castrense verbum cur dicat, nullam reperire aliam causam possumus, nisi quod videtur spectasse locum Xenoph. Cyropaed. VII. 5. 32. ubi Gadatas et Gobryas Cyri manus et pedes osculati esse narrantur: *καὶ θεοὺς μὲν πρῶτον προσεκύνουν — ἔπειτα δὲ Κύρου κατεφίλουν καὶ χεῖρας καὶ πόδας, πολλὰ δακρύοντες ἅμα χαρᾷ καὶ εὐφραινόμενοι.* Manus et pedes osculari erat eorum, qui se subiicerent alteri. Fr.

††) Horat. Sat. I. 9. princip.

Accurrit quidam notus mihi nomine tantum.

indidem sumpta sunt quae mox dicuntur:

*Gilbertus Cosinus. Is non ita longo, postquam in cubiculum
Cardinalis cum Pontifice introivit, tempore me requisivit, ut vi-
deret. Inambulabam tum forte hora diei decima sub dio, qua
densissimis diffusae ramis arbores locum ab arbitris remotum ac
liberum opacabant. Comes erat nullus praeter unum libellum,
quem mecum tuleram, ut, si forte deficeret me, quod inter am-
bulandum animo agitarem, lectiuncula*) me oblectarem. Ali-
quot iam spatia confeceram nescio quid meditans nugarum, totus
in illis, cum puer currens nunciat mihi, Pontificem Vesontionensem
venisse: quendam esse ex eius comitibus, qui me salutare et con-
venire vellet: quodsi in cubiculo meo fuissem, ultro ad me ventu-
rum fuisse. Quibus auditis, puerum ad eum praecurrere iubeo,
eique renunciare, me in propinquo saltu ambulare et mox affutu-
rum. Ita praemissum puerum e vestigio consecutus sum. Cosi-
nus autem, simul atque audivit de meo, ubi essem, properanti
mihi venit ipse quoque cupide obviam. Cum in congressum venis-
semus, post illa quae* ἐν τῇ ἀπαντήσει *dici solent: primum multa
ille de me, more hoc insulso, in os et coram: quae ego (nosti
enim me* πρὸς πᾶσαν κολακίαν δύσκολόν τε καὶ ἀντίτυπον ὄντα)
*perinvitus et paene dicam, recalcitrans audivi: deinde non pauca
de Genua, Robortello, Fallopio et ceteris. De te percunctans* 390
tandem et ῥήξας φωνήν *(longum enim erat, de aliis dicenti aures
tam patientes et facileis praebere; de te autem ab eo, qui Patavio
recens veniret, nihil audire:) Sed Muretus noster, in-
quam, quid agit? ut valet? nihilne novi scribit, quod
alios delectet, ipsum laudibus aeternis illustret?
Ille vero, inquit, Patavio dies aliquot abfuit: quam
ob caussam, nescio: nisi quod Patavii dissemina-
tus est ab invidis, opinor, hominibus rumor de eo
non bellus. Itaque nobiles aliquot adolescentes
Veneti pudentes et boni, qui cum eo vivebant, rece-
pisse se ad suos dicuntur. Muretus autem, cum
paucis post diebus illos consecutus esset, hoc con-
silio, ut se purgaret, atque aliquantum temporis,
dum rumor ille defervesceret, Venetiis consedis-
set, Patavium rediit tristis ac demissus: dicitur-
que prioribus aedibus, in quibus laxissime habi-
tabat, relictis, alias angustiores conduxisse. Haec
cum audissem, valdeque ea auditione perturbatus et propemodum
exanimatus obstupuissem, et vix tandem me collegissem: quaesi-
vi, certone sciret, tuos abs te discessisse. Negavit ille se certo
scire. Eorum, quae diceret, rumorem sibi esse nuncium, prae-*

Nescio quid meditans nugarum, totus in illis.

Ab eodem poeta (Sat. II. 1. 20.) Lambinus mutuatus est v. *recalcitrans,* quod infra legitur. Fr.

*) Utitur hoc substantivo etiam Cicero VII. ad Fam. 1. *matutina tempora lectiunculis consumpseris.* Fr.

terea neminem. Hoc unum se exploratum habere, te Venetius profectum esse: ibique dies aliquot constitisse: deinde Patavium reversum esse: aedes tuas non ea, qua ante, frequentia celebrari. Haec mihi theologus ille, quae me plane perculerunt atque afflixerunt: neque extollar aut recreabor prius, quam ex tuis litteris, quid acciderit novi, cognovero. Quamobrem, si me amas, fac ut de toto hoc rumore diligenter ad me scribas: ut, si verus sit (quod Dii immortales omen avertant) nos subveniamus; sin falsus (quod spero et opto) cura metuque liberemur, et gaudeamus, et tibi gratulemur. Scis, quanti te Fr. Turnonius Card., quanti te faciamus. Meministi, commendationem nostram tibi ad amicitiam et gratiam Cardinalis colligendam magno adiumento fuisse. Si ea de te audiet, quae nos rubore perfundant, quid nobis miserius? Non enim iam nobis erit integrum, Horatio) obtemperare illa praecipienti et monenti,*

> *„Qualem commendes, etiam atque etiam aspice, ne mox Incutiant.“*

Tenes cetera. Piget me plura hac de re scribere. Vehementer sollicitus sum: valde hoc nuncio territus. Tu, ut primo quoque tempore mihi metum, in quo nunc versor, adimas, videto. Signi-
391 *ficavi tibi aliis litteris, me libros de moribus ad Nicomachum a me conversos Lutetiam misisse, ut ibi de integro, et quidem emendatiores quam Venetiis, excudantur:**) certiorem etiam te feci de theologorum Parisiensium severitate, seu potius (non enim puto haec theologis curae fuisse) inimicorum et invidorum tuorum acerbitate, qui nomen tuum e libris meis tolli iusserunt. Vale. Pridie Idus Sext. MDLVIII. in Corneliano.*

XII. MURETUS LAMBINO S. D.

Primum de iis, quae istuc allata sunt, metu omni te libero. Ego Patavio pedem non movi: nisi quod nuper negotiorum caussa Venetias profectus sum. Mei omnes adhuc mecum sunt: nisi quod tres, cum febre correpti essent, ad suos se contulerunt, ut ibi melius curarentur. Nae ego, mi Lambine, singulari quodam sum ad invidiam fato. Nam quid mirum est, istuc pervenisse falsos quosdam de me rumusculos, cum Venetiis, hoc est, in ea urbe, in qua, haec quam vana essent, oculis videri poterat, eadem illa, quae istuc allata esse scribis, disseminata sint? De libro tuo, nodus est ad solvendum difficilis. Dabitur enim magna occasio hominibus quaerendi, quid acciderit: ut satius fuerit me nunquam initio inseri, quam nunc evelli. Tu cogitabis. Catulli exemplaria duo, antequam Venetiis discederem, curavi danda Do-

---

*) Epist. I. 18. 76. Fr.
**) Cf. adn. pag. 386. R. Fr.

nato Iannotio: quorum unum, mea caussa, sibi asservaret, alterum ad te ferret. Itaque miror, quid factum sit. Litterae illae tuae superiores ad me non pervenerunt. Posthac cum ad me voles scribere, nihil potius, quam ut ad Cavalcantem mittas. Equidem valde conturbatus sum: ac parum abest,*) quin cogitem in aliquas solas terras,**) ubi nec Pelopidarum nomen nec facta audiam. Eius autem rei mihi sese offert occasio sane luculenta. Sunt enim, qui me honestissimo stipendio in Graeciam conentur abducere. Quid enim faciam, qui neminem laedens, omnibus omnium invidorum ac malevolorum dentibus petor? Vitae me prope ipsius odium capit. Tu bene vale, ne ego deterius etiam valeam, si tecum minus belle agatur. Cardinalis saltem Turnonius, columen meum, ne me amare desinat, tu cum Villario, Donato, Laureo, Torode, ceteris, quantum in vobis est, praestate. Litteras 392
tuas valde exspecto. Patavii VI. Kal. Sept. quo ipso die tuas litteras acceperam, quae tamen a te datae erant prid. Id. Sextileis.

XIII. D. LAMBINUS MURETO S. D.

*Postridie quam tabellarius Cardinalis Turnonii Venetias ire solet, tuas postremas litteras accepi. Itaque eis non potui citius quam hodierno***) die respondere, nisi vellem meas incertis hominibus committere. De rumore illo, scito, me magno metu, magna cura, magna denique animi molestia tuis litteris esse liberatum. Dii male faciant istis talium sermonum, qui ad alterius existimationem laedendam valent, artificibus. Atqui, vide quam sis incautus; immo vero, quam credulus et εὐήθης. Is, qui mihi primus hanc fabulam narravit, dicebat, se eam Patavii e quodam, qui te quotidie invisere solet et quo tu familiarissime uti consuevisti, accepisse: nomen se negabat scire. Tantum in Mediomatricum finibus natum esse dicebat, eumque sic mihi describebat: brevi collo, capite obstipo, rufo capillo, sparso ore, caesiis oculis, naribus amplis atque obtusis. Huic homini, si sapis, cave quicquam posthac credas: qui tibi domi tuae blanditur, foris obtrectat: fronte et vultu amici speciem prae se fert, consilio et voluntate inimicus est: verbo et sermone liberalis, humanus et officiosus est; re et factis illiberalis, inhumanus et capitalis est:*

---

*) Cf. adn. pag. R. 295. Fr.

**) Cf. adn. ad ep. 9. extr. pag. 388. R. Quae statim dicuntur, accepit a Cicerone, qui lib. VII. ad Fam. 30. haec scripsit: *quin hinc ipse evolare cupio et aliquo pervenire, ubi nec Pelopidarum nomen nec facta audiam.* Idem lib. XV. ad Att. 11. §. 3. *Itaque*, inquit, *etsi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus, evolare hinc, idque quam primum, ubi*

„*Nec Pelopidarum facta neque famam audiam.*“

Cf. ibid. lib. XIV. 12. 2. ad Fam. VII. 28. 2. et Philipp. XIII. 21. §. 49. *Moreri sedibus suis huic melius est, atque in alias, si fieri possit, terras demigrare, unde Antoniorum nec facta nec nomen audiat.* Fr.

***) Sic dedi cum edd. Brut. et Paris. In Ruhnkeniana invito, ut opinor, ipso editore scriptum erat *hodierna*. Fr.

cuius denique blanditiae insidiosae, oratio infidelis, congressus pestilens et perniciosus. Is quidem, quod in eo fuit, te propemodum perculit atque evertit. Quod nisi tua innocentia, integritas, veritas denique tibi mature subvenissent, periculum erat, ne macula sempiterna tuo in nomine tuaque in fama haereret. Nunc autem tot clarissimorum et gravissimorum virorum, quibus tu notissimus et carissimus es, testimonio convictis atque compressis invidorum tuorum obtrectationibus falsisque criminationibus, tua vivi quidem vox, oratio, consuetudo praestantibus et principibus in repub. viris erit optabilis et iucunda: mortui vero gloria crescet et vigebit memoria hominum sempiterna. De libro, quid futurum sit, nescio. Scripsi quidem ad eos, qui Lutetiae
893 negotia mea gerunt, ne patiantur excudi potius, quam tanta iniuria tibi inferatur. Unum vereor, ne, quo tempore meae litterae ad eos pervenient, res iam non sit integra. Quod si accidet, quid consilii capiendum censes? aut quo modo, quod erit ab illis inceptum, revocari et corrigi; quod factum, infectum esse poterit? Scis, hoc belli tempore, cum ex Italia longo flexu longoque circuitu per Rhaethos et Vindelicos itur in Galliam, litteras Roma vix vicesimo die Lutetiam pervenire: ut omittam sexcentos casus, qui in tam longo itinere nec opinato intervenire possunt. Omnino res difficilis, ut scribis: eoque difficilior, quo minus loci consilio relictum est. De invidis, dubium istuc quidem non est, quin ab hoc genere acriter oppugneris. Sed quid tum postea? *) num tibi iccirco aut Italia, altera tua patria, relinquenda est; aut in peregrinas terras cogitandum? Quasi vero locus ullus sit in orbe terrarum, quem quidem homines incolant, ab invidis purus et vacuus. Nam quod scribis parum abesse, quin in **) solas terras cogites, ubi nec Pelopidarum nomen nec facta audias: consilium tuum laudarem, nisi homo natus esses, non fera; aut si in solitudine homo humanitate politus vitam agere posset. Multa nobis in hac vita, Murete, natura commoda; multa incommoda proposuit. Multa nos suavia et iucunda in vita retinent, multa perpessu aspera atque acerba vitam odiosam, amaram atque insuavem reddunt. Sed sapientis est, cum his incommodis tot huius lucis opportunitates et commoditates compensantem et comparantem, vitae dulcedine, dum licet, frui; quae in ea sunt aliquanto amariora, animi aequitate condire. Dum hominum genus erit, invidia praestantissimum quemque insequetur et petet. Quam una ratione facillime placabis, si te inertiae de-

---

*) Sic saepe hanc formulam usurpat Terentius. Vid. Eun. II. 3. 78. IV. 2. 9. IV. 7. 23. Adelph. IV. 5. 15. Hec. IV. 1. 36. Cf. Horat. Tursellin. de Particc. pag. 588. ed. 5. et supra adn. pag. 141. R. Fr.

**) Restitui praepositionem, perperam omissam in edd. Paris. et Ruhnken. Eadem exciderat in ed. Brut. typothetae, ut ex Corrigendis apparet, oscitatione. Vid. epist. 12. et paulo ante itidem dixerat *in peregrinas terras cogitandum*. Fr.

sidiaeque, virtute relicta, dedideris: hoc est, si contemni et latere, quam in pretio esse et excellere malueris. Quod te facturum non puto. Novi enim tuos ad virtutem et veram laudem impetus. Quodsi mutare consilium velles, tibi tamen non liceret. Non enim tibi iam integrum est, tot scriptis, tanquam tuae constantiae obsidibus, implicato atque irretito, totas vitae tuae rationes conturbare, novamque ac longe dissimilem vivendi viam inire. Reliquum igitur est, ut, quem a puero vitae cursum instituisti, eum constantissime tenere perseveres: vitae integritate, innocentia, continentia, pietate, invidorum morsus et criminationes, quoad eius fieri queat, debilites: clarorum potentiumque 394
virorum amicitia, opibus, auctoritate tuum ocium sustentes, tuas fortunas augeas, tuum caput tegas, tuam vitam munias. Vale. a. d. XV. Kal. Sept.

XIV. MURETUS LAMBINO S. D.

Mihi iratus es, scio: et quidem merito. Nihil enim totos hos duos menses ad te scripsi. Verum si scias, quam fuerim occupatus, tantisper dum Venetiis fui, non in libris meis Variarum Lect. describendis, sed in ambulationibus seu potius in traiectionibus Venetis, in salutationibus obeundis, in ceteris officiis praestandis, quibus me hi iuvenes patricii districtum tenuerunt, tum te mihi aequum placatumque praebeas. Dices, me ex meis necessariis occupationibus semihoram suffurari*) eamque in scribendo insumere potuisse. Quid tibi respondeam vis? Dixi me pigrum proficiscenti tibi: dixi talibus officiis prope mancum. Fateor, me omnium popularium et tribulium meorum esse pigerrimum, maxime in scribendis epistolis. Quid tum? animi hic morbus est. Praeclara vero laude dignus sit, qui amicos suos amare desinat tum, cum aegrotent. Non continuo, si non scripsi, te amare, de te dies noctesque cogitare, de te loqui, de te scribere destiti. In eo duntaxat peccavi, quod, cum essem plurimis et necessariis negotiis impeditus, et cum mihi scribendi deesset argumentum, praeter haec communia et vulgaria, me valere, tuum esse, tibi perbene cupere, et similia, quibus apud nos tali necessitudine coniunctos nihil loci debet esse, dies aliquot scriptionem et missionem litterarum solitam intermisi. In summa,**) si cui culpae sum affinis, ignoscito; sin culpa vaco, irasci desinito. Sed haec missa faciamus. Mitto ad te unum e libris meis Var. Lect. Peto abs te, ut errata librariorum corrigas, quomodo vides in eo, quem ad Fr. Turnonium Cardinal. misi, esse correcta. Sublatis illorum mendis, mea tolles, et de iis me admonebis, quemad-

---

*) Hoc verbo solus, quod sciam, Plautus utitur in Trucul. II. 7. 15. Fr.

**) Hanc loquutionem Plinio maxime usitatam esse docet Nolten. Lex. Antibarb. pag. 1510. Cf. I. ep. 12. 12. VI. 21. 7. IX. 21. pr. Ciceronis laudant locum ex lib. II. ad Quint. fr. ep. 16. §. 3. Sed istic non ea dicitur signif. de qua h. l. agitur. Ciceronianum est potius *ad summam:* de quo vid. Nolten. pag. 1264. Hand. Tursellin. I. pag. 130. sq. Fr.

modum amicitia nostra postulat. Turnonii Cardinalis mentionem feci cap. I. lib. VIII. tui, locis tribus, ut legendo cognosces.
395 Plura exempla misissem, quae distribuerentur Villario, Iannotio, Laureo, Torodi. Sed sudasset gerulus, praesertim his diebus aestivis, quibus *rubra Canicula findit Infanteis statuas.* *) Alioqui eiuscemodi sunt mei libri, ut unus uni loco sit satis superque. Si quis e vestra cohorte pransus horam legendo perdere volet, tuum ei commodabis. Praeterea hoc tempore frigidum aliquid quaerendum et providendum est ad hos calores tam acreis leniendos: et ego in meis libris suspicor pleraque ita frigida visum iri, ut vel istas aquas quantumvis calidas refrigerare possint. Sed, quando **) in aquarum mentionem incidi, tibine profuerunt aquae istae Lucenses, quibus te dies aliquot usum esse audio? Quo (malum) consilio aut qua spe, cum valeres, tot aquarum cyathos hausisti? quasi vero vinum, praesertim refrigeratum, hoc tempore non sit et melius et salubrius. Verumtamen, si bene cessit, ut spero et cupio, gratulor. Defessus sum scribendo, non tu etiam legendo? Vale, mi Lambine, amicorum meorum prime, et me ama, tibique persuade, te mihi in animo insculptum esse. Non audeo te orare, ut mihi rescribas, culpae meae conscius. Verum si tua sponte feceris, tanto humanius atque amicius feceris. Cucuroni primum salutem: deinde dices, me iamiam ei propinare hoc vini albi liquidissimi et optimi poculum: quod quidem vinum ego nunc in hoc cyatho vitreo video trepidare et flammae vibrantis in morem micare. Ego te quoque ad combibendum invitarem; sed utrum sis etiam nunc *δύστροπός τις καὶ ὕδωρ πίνων*, an ad victum pristinum redieris, nescio. Iterum vale. Ferr. a. d. XIII. Kal. Sext. anno MDLIX.

XV. LAMBINUS MURETO S. D.

Excusationem tuam, cur tamdiu nihil ad me scripseris, accipio. Itaque iam non sum iratus. Librum unum Var. Lect. Cardinali dedi: alterum mihi servo gratiamque habeo. Librariorum ***) *menda, quemadmodum tu praescripseras, sustuli. Tua, quae me corrigere voluisti iocans, (sic enim interpretor,) nulla reperi. Paucos tantum locos notavi, in quibus abs te dissentio. Sed est, quod tecum expostulem. Miror te, cum scires me commentarios in Horatium iampridem scripsisse et propediem in lucem proferre*
396 *atque edere cogitare, cumque adeo pleraque in eis partim meo rogatu, partim tua sponte legisses: amicitiam nostram: age, mitto amicitiam: humanitatem, aequitatem, omnium consuetudinem usque adeo neglexisse ac parvi fecisse, ut mihi meas vinde-*

---

*) Horat. Sat. II. 5. 39. ubi vid. Heindorf. Quod sequitur *alioqui*, notatum supra est pag. 76. R. Fr.

**) Cf. adn. pag. 67. R. Fr.

***) Sic scripsi cum edd. Brut. et Paris. (Cf. ep. anteced. pag. 17. extr.) In Ruhnken. est *Librorum*, facili errore. Fr.

miolas) praeripere mearumque vigiliarum fructum praecerpere conareris. Nondum queror de iis, quae a me scripta et tractata et occupata tu tibi in tuis libris πλεονεκτικῶς**) vendicasti. Estne hominis politi et communem hominum societatem sanctam et inviolatam tueri cupientis, parteis alienas sibi ultro arrogare et vendicare? Libros Variarum Lectionum scribere cogitabas. Quam multi sunt alii veteres scriptores, e quorum interpretatione et explicatione libros tuos ita concinnare poteras, ut eum scriptorem, quem ego mihi totum explicandum susceperam, non tangeres? At habebas res quasdam singulares, quas si tum non ederes, verebare, ne tibi nullum fructum ferrent, posteaquam commentarii mei exiissent. At erat tuum, qui te amicum meum profitebaris, amici tui gloriae consulere magis quam tuae. Verum esto. Pauci sunt, qui gloriae iacturam facere velint. Quamobrem tu, cum Venetias venisses nocte fere intempesta, pridie quam inde proficisceremur, et me dormientem e somno excitasses: in cubiculum meum intromissus atque adeo in lectum, in quo quiescebam, receptus esses: totam noctem insomnem duxissemus: complures locos e tuis libris memoriter recitasses: nunquam mihi significasti, te quicquam, quod ad Horatium pertineret, in tuis libris attigisse? Quamobrem haec tacebas et celabas, cum cetera fere omnia mihi aperires, nisi quod facile intelligebas, te mihi in eis iniuriam facere, meque, si quid eorum cognovissem, petiturum abs te fuisse pro amicitia nostra, ut illorum locorum editionem in aliud tempus reservares? Omnino magnum cogitatae iam et meditatae iniuriae argumentum est, me de Horatio esse celatum, cum ceteros prope omneis auctores aperuisses. Verum demus, te laudis et gloriae studio, quo optimum quemque virum duci videmus, inflammatum, in istam fraudem incidisse. Quid ad hoc respondebis, quod ea, quae in municipio Corneliano apud me legeras, cum Cardinalem Turnonium Ferrariam proficiscens invisisses, paulum immutata in libros tuos transtulisti? Negare id non potes: et, si negabis, testibus te locupletibus coarguam. Quae quamvis te meminisse sciam, tibi tamen in his litteris ordine perscribam. Primus lo-* 397
cus est Ode II. lib. II. Illum aget penna haud metuente solvi etc. quem ego ex veteribus codicibus emendavi sublata negatione; veterisque scripturae rationem pluribus verbis in meis commentariis ostendi: eamque emendationem una cum explanatione a me auditam magnopere probavit Cardinalis. Ne te quidem celavi: probasti tu quoque: et paucis post mensibus id totum in cap. VIII. lib. I. Var. Lect. retulisti. Si quid mentior, Deus immortalis mihi perpetuo sit iratus. Secundus est Od. XVII. eiusdem lib. Nec diis amicum est nec mihi etc. ex quo XII. caput tui libri II. concinnasti. Tertius est Od. XXI. lib.

---

*) Legitur hoc deminutivum apud Ciceronem I. ad Att. 10. §. 4. Fr.

**) Brut. ed. dat πλεονετικῶς, Paris. πλεονεικικῶς. Correxit Ruhnkenius. Fr.

III. Narratur et prisci Catonis etc. ex quo caput VIII. tui lib. III. conflatum est: ego autem hanc nominis circumlocutionem annotavi ad Od. V. lib. III. idque tibi Venetiis demonstravi. Quartus est in Od. XVII. epod. Luxere matres Iliae etc. quem tractas cap. XIX. lib. III. Eum tibi totum recitavi in Corneliano domi meae. Quintus est Ode VI. lib. III. ex quo confecisti caput XV. lib. IV. quanquam quod ad hunc attinet, non satis commemini, utrum eum tibi legendum dederim, necne. Hoc scio, me ea de re tecum aliquando esse locutum, et cum Horatium in Corneliano una cum Cardinali legerem, versus Arati, qui cum Horatianis congruunt, in commentariis meis descriptos, ei ostendisse. Locum*) illum de poëtis non lacessendis, de quo tu ἐν παρέργῳ cap. I. lib. VIII., ego suo loco, nempe ad satyr. I. lib. II. tractavi: cui rei mihi testes sunt Villarius, Laureus, Iannoctius et ipse Cardinalis, si modo memoria tenent. Haec igitur de te queror. Non enim mihi videris in his, non dico amici, sed viri simplicis et aperti et candidi: qualis ego et esse et haberi volo: **) officio functus esse. Quod si quando Romam proficiscemur et ibi te videbo (quod spero brevi fore, propterea quod hic pontifex aqua inter cutem, morbo insanabili, praesertim in sene, afflictus et paene confectus, nullis medicamentis excitari nec recreari potest) ego tibi coram probabo, te amicitiam nostram laesisse. Interea tamen te amare non desinam: et cum te convenero, quibus conditionibus voles, mecum in gratiam redibis. Venio nunc ad ea, in quibus abs te paulum dissentio. Cap. VII. lib. I. vocem Graecam ἀμφιθάλασσος Latinae bimari respondere putas. Non ita mihi videtur. Διθάλασσον dicerem potius. Praeterea si epithe-
398 tum ἀμφιθάλασσος, quod significat locum undique mari cinctum, convenit Athenis, ut apparet ex verbis Xenophontis, quae tu producis,***) non potest Corintho, cum Athenarum situs a Corinthi positione †) plurimum differat. In I. capite lib. II. Petri Victorii sententiam et explicationem verborum Aristotelis in I. de arte dicendi refellis. Non est meum tantas inter vos componere lites.††) Ego scripturam, quam substituis, non probo. Denique totum illum locum sic legendum arbitror: Οὐ γάρ, ὥσπερ ἔνιοι τῶν τεχνολογούντων, οἱ οὐ τιθέασιν ἐν τῇ τέχνῃ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ λέγοντος. Quorum verborum haec sententia mihi videtur esse: Non enim ita se res habet, ut quidam magistri, qui de arte scripserunt, existimant: qui non ponunt in iis, quae sunt artis, probitatem dicentis. Verba autem illa οὐ

*) In edd. Paris. et Ruhnk. male expressum erat: *ostendisse locum* etc. in Brut. *ostendisse Locum*. Fr.

**) Nae tu etiamnunc talis haberis, optime Lambine! Fr.

***) Cf. adn. pag. 133. R. Fr.

†) *Positio* de *positu* (quo utitur Sallust.) et situ locorum proprium est aetatis argenteae; sed nolim reprehendere, maxime ut h. l. positum est. Fr.

††) Virgil. Ecl. III. 108.

Non nostrum inter vos tantas componere lites. Fr.

γάρ sic esse intelligenda, et in eis subaudiendum) esse οὕτως ἔχει vel quippiam simile, ut sit οὐ γὰρ οὕτως ἔχει, apparet ex illo loco, qui est lib. III. non longe a principio: Οὐ γάρ, ὡς ἔφη Βρύσων, οὐδένα αἰσχρολογεῖν. Iam ea, quae sequuntur, ὡς οὐ συμβαλλομένην etc. meministi, cum Venetiis essemus et hos libros in manibus haberemus, me tibi dicere, libri veteris scripturam συμβαλλομένην mihi videri veram et rectam. Cap. XIII. eiusdem, vocem scriptum pro lapide malim per b scribi quam per p. et ita Festi vet. cod. Cap. XIV. nomen coaevus, quo tu uteris, non puto Latinum esse.**) Nam quod in orat. in Vatinium vulgo legitur, nunquam puer aut adolescens inter coaevos fueras? mendosa scriptura est: legendum enim est inter coquos seu cocos, ut noster Adr. Turnebus docuit.***) In XVII. eiusdem libri apud M. Tull. in orat. pro M. Caelio censes legendum, ne quam vocem eiiciat, non, ut in omnibus libris legitur, ne quam vocem eliciat: hoc uno fretus, quod putas M. Tullium haec verba Euripidis exprimere voluisse:*

> Οὐδὲ σκότον φρίσσουσι τὸν ξυνεργάτην,
> Τέρεμνά τ' οἴκων μήποτε φθογγὴν ἀφῇ;

Demus ita esse, non tamen iccirco vulgata et recepta lectio immutanda est. Nam haec verba, non ipsam domum metuet, ne quam vocem eliciat? sic interpretabor: nonne Clodia metuet domum ipsam, ne ex ea domo vocem eliciat? et ita locutus est in orat. pro Deiotaro:†) in qua quaestione dolor veram vocem elicere possit etc. et de orat.††) dolor et ardor animi etiam ex infantium ingeniis elicere voces et querelas solet. Manet igitur eadem sententia, quam tu vis ex Euripide esse expressam, scriptura manente.†††) Nam quod addis, ἀφεῖναι φωνήν seu φθογγήν Ciceronem reddidisse Latine 399 *eiicere vocem: videtur mihi apud eum usitatius esse mittere vocem. Cap. II. lib. V. νύκτα ἄστρων τροφόν noctem siderum alumnam Latine interpreturis: nutricem dixissem potius. Nam alumnus et alumna sine dubio apud probatos Latini sermonis auctores, eos qui aluntur, significant. Cap. XV. verbo insolescendi uteris, et recte, et eo usus sum semel in scholiis meis ad lib. IV. Aristotelis ad Nicomach. Nam quod suspicatus sum aliquando, verbum esse inusitatum, indicavit mihi P. Magnus tuus et meus, eo verbo Sallustium usum esse in con-*

---

*) Hoc verbo, quod Asconium primum usurpasse ait Noltenius pag. 1183., mirum quantum nunc delectantur philologi. Sed deterius etiam usurpant *subintelligere.* Equidem utrumque ut viteut tironibus suadere soleo. Fr.

**) Non magis probari possunt *coaetaneus*, *coaequalis* de *aequalibus.* Vid. Gronov. Not. in Terent. pag. 8. ed. meae. Fr.

***) Adversar. XXI. 11. Locus Cicer. est cap. 13. §. 32. Fr.

†) §. 3. Fr.

††) Brut. §. 278. Fr.

†††) Vid. Orell. ad cap. 24. §. 60. orat. pro Cael. pag. 57. ed. min. Fr.

iurat. Catilin. *) *Cap. XIX. ita loqueris: Aeneae autem, propter singularem ipsius pietatem, eos potius quam cuiquam alii apparuisse, credibile est. Primum hoc apparuisse Aeneae insolens: deinde Aeneae eos potius perturbatum; ita enim collocanda verba fuerunt: Aeneae autem potius, propter etc. eos apparuisse etc.* **) *Cap. I. lib. VI. Aristotelis locum ex principio lib. III. analyticorum puto mendo vacare, hoc modo:* ἔστι ***) δὲ γνωρίζειν τὰ μὲν πρότερον γνωρίζοντα, τῶν δὲ καὶ ἅμα λαμβάνοντα τὴν γνῶσιν. *Cap. V. non videntur M. Tullius et Lysias eodem argumento usi esse. Nam M. Tullius quidem ait, non esse verisimile, M. Caelium consilium de Clodia veneno necanda eius servis crediturum fuisse: quos sciret licentius, liberius, familiarius cum domina vivere. Lysias autem eum, qui arguebatur sacram oleam incidisse, sic defendit, non esse credibile, id facinus admisisse: quia servos suos, eius facinoris conscios; et ita non iam servos, sed dominos per totam vitam habiturus esset. Eodem capite facinoris nomen et flagitii confundis: quasi utriusque eadem sit significatio. Atqui ex lectione Latinorum scriptorum intelligere licet, flagitium semper locum habere in re turpi et cum dedecore coniuncta, ut si quis libidinosus, si quis ignavus esse arguatur; facinus autem, cum in vitio ponitur, (nam interdum etiam in re laudabili locum habet et propemodum idem valet quod factum) vel audaciam vel immanitatem quandam non sine cruore aut certe non sine manuum ministerio atque opera significat.* †) *Uno et altero exemplo contentus ero. M. Tull. orat. I. in Catil.* ††) *Quae libido ab oculis, quod facinus a manibus tuis unquam, quod flagitium a toto corpore abfuit? idem pro Milone: cui nihil unquam nefas fuit nec in facinore nec in libidine. In cap. VI. ita loqueris: ad spernendam pro patria vitam.*
400 *Dixissem contemnendam. Nam spernere dicimur, quod reiicimus, repudiamus, respuimus; contemnere, quod nobis vile est, quod parvi facimus. Itaque sic loquuntur boni scriptores: contemnere vitam, pecuniam, honores; non spernere. Contra: spernere voluptates, amicitiam improborum, studium malarum artium. Neque vero me movet T. Livius, qui videtur interdum verbo spernendi aliter uti. Magis me movent Ennius, Lucretius, Plautus, Terentius, Caesar, M. Tullius, Virgilius, Tibullus, Horatius.* †††) *In cap. XVIII.*

---

*) cap. 6. Ceterum *P. Magnus* quis fuerit, fateor me ignorare. Nisi vero intelligendus est *Paulus Magnulus* aut scribendum potius *P. Manutius*. Fr.

**) Mihi haec verborum collocatio non adeo necessaria videtur, praesertim quum apud Muretum statim addantur verba *quam cuiquam alii*. Fr.

***) Sic scripsi cum ed. Brut. et sic ubique scribendum censeo, ubi *licet* significat, pro ἐστί, quod h. l. dederunt editor Paris. et Ruhnkenius. Fr.

†) Vid. Doederlin. Synonym. Lat. II. pag. 141. sqq. Fr.

††) cap. 5. Locus or. pro Mil. est cap. 27. Fr.

†††) Vid. Doederl. Synonym. Lat. II. pag. 181. Fr.

Euripidis loci nihil te adiuvant, καλὸν ὄνειδος, κάλλιστον ὄνειδος. Dicam enim ita Latine, si quis rem laudabilem mihi vitio vertat, verbi gratia, quod tyrannum interfecerim, vel quod falsam religionem oppugnarim, Christianam et veram defenderim: gloriosum probrum mihi obiicis. Et contra, si quis laudet quempiam, quod patriam prodiderit, aut quod alicui virgini generosae pudicitiam eripuerit, dicam, turpes et infames esse laudes. Iam de Aulo Gellio alius erit disputandi locus. Hoc tantum dicam, in oratione Metelli peiorem mihi videri positum pro minorem, ut Graeci χείρονα dicunt pro ἥττονα. Fugit me admonere te de iis, quae scribis in cap. ultimo lib. IV. ubi mihi videris dormitasse. Nam verborum illorum Euripidis in Electra, ὥστε χέρας ἐμὰς λιπεῖν βέλος, non est ea sententia, quam tu putas. Ita enim interpretaris, quasi significet Orestes, cum mater flens ipsum oraret atque obsecraret, ne se interficeret, telum ex ipsius manu fugisse, id est, Orestem imprudentem matri necem intulisse: quo nihil absurdius fingi aut excogitari potest; et miror id tibi unquam in mentem venisse. Nam haec sententia est potius: ita miserabiles et flebiles voces mittebat: ita me suis precibus commovebat mater, ut telum, quod ego districtum tenebam ad eam necandam, paene mihi e manibus excideret. In cap. XI. lib. VII. primum non placet, quod novos Graece interpretaris νέους· καινούς potius dicam. Sic enim Plutarchus in Catone maiore:*) εἰωθότων δὴ τῶν Ῥωμαίων τοὺς ἀπὸ γένους δόξαν οὐκ ἔχοντας, ἀρχομένους δὴ γνωρίζεσθαι δι᾽ αὐτῶν, καινοὺς προσαγορεύειν etc. Deinde sententia, quam elicis ex his verbis Q. Tullii Ciceronis de petit. consulat. habes enim ea quae novi: (deles enim verbum habuerunt) publicanos, totum fere equestrem ordinem etc. mihi probari non potest. Quis enim ita loquitur? habes ea, quae novi, id est, quae scio? Dicerem potius: habes ea, quae tute scis. Postremo, nihil 401
puto tollendum, sed addendam negationem non: quae ex similitudine vocis propinquae, novi, a librariis praetermissa est. Itaque totus hic locus sic mihi videtur esse legendus: Habes enim ea, quae novi non habuerunt etc. In cap. XVIII. locum Ciceronis, qui est in principio**) eius libri, qui inscribitur Lucullus, sine dubio corruptum, alio modo corrigis, alio***) Paull. Manutius. Dicam libere. Neque tuam neque Paull. Manutii emendationem probo. Ego iampridem propius (nisi fallor) accedens ad scripturam corruptam, sic emendavi; sed praestat verba M. Tullii adscribere: Nam quod dicunt omnia se credere ei, quem iudicent fuisse sapientem: probarem, si id ipsum rudes et indocti iudicare potuissent.

*) cap. 1. Fr.

**) cap. 3. §. 9. Fr.

***) Quae sequuntur verba Paull. Manutius. Dicam libere. Neque tuam neque — male omissa sunt in ed. Paris. Fr.

Statuere enim, quis sit sapiens, vel maxime videtur esse sapientis. Sed ut potuerunt omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis, iudicaverunt: aut re semel audita, ad unius se auctoritatem contulerunt. Totum hunc locum a principio ad illa verba, *Sed ut potuerunt etc.* integrum et incorruptum esse constat: ab illis verbis ad extremum, plane mendosus est. Sic igitur eum emendandum censeo: *Sed ut potuerint, potuerunt omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis iudicare. Nunc autem re semel audita, ad unius se auctoritatem contulerunt.* Sententia nunc est aperta; scripturae autem non magna fit commutatio. Vocem *potuerint*, quam probabile est a librario, propter similitudinem vocis sequentis, esse praetermissam, repono: ex his verbis, *iudicaverunt aut re*, facio *iudicare. Nunc autem re.* Cap. II. lib. VIII. ita loqueris: *Ira enim ex opinione iniuriae nascitur:* quibus verbis illa Aristotelis (opinor) interpretaris, ὀργή ἐστιν ἐπὶ φαινομένῃ ἀδικίᾳ· puto planius futurum fuisse, si dixisses: *ira enim ex opinione iniuriae acceptae nascitur.* De illo loco, qui est lib. II. rhetor. Arist. ἡ γὰρ αὐτὴ δύναμις τῶν ἐναντίων, ἡ ἐναντία, de quo disputas cap. VII. dissentiens a P. Victorio, nondum constitui, utrius vestrum sententia sit probabilior. Vellem caput XXI. de mulieribus eruditis et libidinosis admiscere tibi non venisset in mentem. Videris ignorare, quam sit iracundum mulierum genus? Atqui debebat te miserabilis Orphei*) casus eru-
402 dire et a mulieribus irritandis deterrere. Sed plura quam volueram: ut minus sit mirum, si me dicam scribendo, te suspicer legendo defessum esse. Haec tantum addam. Scis, libros de moribus ad Nicomachum Lutetiae paulo accuratius et emendatius quam Venetiis excusos esse. Verumtamen non usquequaque vacant erratis aut librariorum aut meis. Ego omnes relegi et perpurgavi mea quidem sententia. Ubi primum Lugduni fuero, curabo, ut de integro excudantur. De Graeca voce φορτικός, placet, quod mihi coram dixisti in Corneliano: φορτικόν uno nomine Latino non satis commode exprimi posse, pluribus posse, ut eum vel *ineptum* vel *stolidum* vel *ridiculum* vel *tardum* et *pinguem* et similibus interpretemur. Nomen διαφορά, quod est pag. III., male interpretatus sum, *dissimilitudo; dissensionem* potius vertere debui. Iam de verbo πορίζειν, quod est lib. IV., in editione Parisiensi *praebere* et *largiri* repositum est: et Graeco πορίζεσθαι, quod est lib. X., curari ut Latinum responderet sibi *comparare* seu *parare*. Vale et me, ut soles, ama, et facito ut intelligam, te libera amicorum oratione offendi non solere. Lucae. Kalend. Sextilibus MDLIX.

*) Mordacissimum dictum: quod quo pertineat, dicere nolim. Recte cepit Moneta ad Menag. Tom. IV. pag. 225. (ed. Amst.)

XVI. DIONYS. LAMBINUS
M. ANTONIO MURETO S. D. *)

Si quis est ex iis, quibuscum aliqua mihi necessitudo intercedit, cui unus aliquis e sex T. Lucretii Cari de natura rerum libris, a me ex auctoritate codicum manuscriptorum emendatis et explanatis, debeatur: tu profecto Marce Antoni, non in postremis dignus es, qui tuam quoque huius munusculi iustam partem consequare. Nam cum hos libros sex, hominibus mihi amicissimis donare constituissem: plureis autem, quam quot essent libri, cum multorum causa eadem, aut certe paene par ac similis esset, donare non possem: si te, ut hominem summa mecum necessitudine coniunctum omnique doctrina liberali praestantem, praeteriissem: tu neque tibi ullam iniuriam fieri, neque a me ius amicitiae laedi fortasse merito queri posses. Multos enim viros licet mihi commemorare tibi notissimos, atque adeo communeis amicos, eosdemque perquam eruditos: in his P. Paschalium, virum eloquentissimum, historicum Regium; I. A. Baïffium; I. Maludanum; I. Passeratium; a me necessario, cum hae meae facultates iam exhaustae et consumtae essent, neque haec nostra perangusta benignitas ad plureis quam ad sex dimanare posset, huius muneris experteis, indonatos atque adeo insalutatos relictos. Si igitur amicitiae aut eruditionis causam duntaxat spectare vellem, cum sit hoc hominum fere ingenium, ut, quod quisque se scire profitetur, in eo caeteris vel antecellere vel certe aequalis videri velit; et te talem virum ac mihi tam carum praeterirem: nihilo tu fortasse iustiorem, quam multi alii, de me querendi causam haberes. Nunc autem cum ad eas causas, quae tibi cum aliis nonnullis possunt esse communes, accedant quaedam proprie ac praecipue tuae: gravissime me peccaturum et dedecus admissurum esse existimarem, si te sive imprudens sive consulto praeterirem, neque tibi unum ex mei Lucretii libris librum impertirem. Tu enim mihi, cum Romae essem, princeps acerrimos ad hoc negotium suscipiendum ac perficiendum stimulos admovisti, mihique vulgata Lucretii exempla cum exemplaribus antiquis ac manuscriptis conferenti assiduam operam

---

*) Hanc epistolam, qua Mureto Lucretii sui lib. IV. donat, ex ed. Lamb. Lucretii addendam putavimus. Eadem legitur in libro supra pag. R. 377. memorato: *Trium disertissimorum* etc. pag. 296 — 300. eademque candidum Lambini animum nulloque modo simulatam erga Muretum amicitiam plenissimo testimonio comprobat. Vere Moneta ad Menag. Tom. IV. pag. 226. ed. Amstel. 1716. haec scripsit: „Lambin qui étoit bon, ne manqua point depuis cette réconciliation" (quam Lambinum inter et Muretum Parisiis factam esse paullo ante dixerat) „aux devoirs de l'amitié, parlant toujours honorablement de Muret, à qui le 12. de Septembre 1563. il dédia son Commentaire sur le 4. livre de Lucréce." Cf. omnino quae leguntur in Menagianis Tom. II. pag. 247 — 249. ed. Paris. 1695. Contra Muretus quo animo in Lambinum fuerit, quum ex multis locis Var. Lect. suspicari licet (I. 19. II. 17. IX. 4. XIII. 5. 6. 17. 18. XIV. 9. XVI. 13. XIX. 12.) tum satis declaratur epistola ad Nicotium lib I. 1. pag. R. 407. ubi vid. adn. Cf. lib. I. ep. 77. lib. II. ep. 5. et 7. Schol. in Senec. Tom. III. pag. 43. R. Fr.

dedisti: neque hoc tantum fecisti, verum etiam, cum in scripturam aliquam a vulgata discrepantem ac diversam incideremus atque in ea haereremus, tu saepe ex obscuris et propemodum oblitteratis veteris scripturae vestigiis veram lectionem (quo ingenio quoque acumine es) sagacissime odorabaris. Praeterea cum anno superiore una cum clarissimo viro Hippolyto Estensi, Cardinali Ferrariensi, Pii IV. Pontif. Romani legato, in Galliam nostram longo intervallo venisses, audiresque, me singulos T. Lucretii Cari libros singulis amicis dicare in animo habere; videres autem mihi per civileis discordias et Reipublicae calamitatem, huius politissimi scriptoris editionem maturare non licere; neque tamen dubitares, quin, ubi a tot tantisque malis Gallia conquievisset aut certe respirasset, id statim parerem, quod iam diu parturissem: paucis ante quam Galliam, patriam tuam, tua voluntate iterum relinqueres Romamque repeteres, diebus, certum quendam ex mei Lucretii libris librum a me stipulatus es: non quod rem ipsam tanti faciendam putares, quamquam tu soles nostras non minimi aestimare nugas; sed ut hoc apud omneis mortaleis, et qui hodie vivunt et qui post aliis erunt in annis,) amicitiae nostrae monumentum exstaret sempiternum. Quod igitur tibi tot nominibus debeo, mi Murete, sero quidem, quippe temporibus, quo minus hoc aes alienum ad diem repraesentarem, impeditus; sed aliquando tamen, bona fide libenterque persolvo. Tibi autem hoc munusculum meum eo gratius fore confido, quod cum tibi a me potestas optioque eligendi facta fuisset, hunc ipsum librum elegisti. Neque vero tibi in eligendo iudicium defuit. Totam enim hic liber simulacrorum seu imaginum Epicurearum, quibus ille ad oculos nostros affluentibus, visum lacessi, ad animum autem accurrentibus eumque ferientibus, cogitandi vim et διανοητικὰς φαντασίας excitari putabat, explicationem complectitur: idem speculorum rationem, rem varietatis plenam et cognitione dignissimam: idem acerrimam sensuum defensionem adversus novos Academicos, qui sensus esse incertos ac fallaceis, et nihil sciri posse contendebant: idem plenissimam atque uberrimam de quinque sensibus, de cogitandi ratione, de ingressu, de fame et siti, et de earum rerum causis, de somno et somniis, de libidine et amore, multaque alia utilissima ac iucundissima continet. Hunc igitur librum tibi promissum et debitum, ac paene dicam tuum, tibi non dono, sed optima fide reddo. Vale. Lutetiae, anno a salute generi humano data MDLXIII. pridie Idus Septemb.*

*) Catull. carm. 24. pr. Fr.

M. ANTONII MURETI

EPISTOLAE

TRIBUS LIBRIS DISTINCTAE

QUIBUS ADMISCENTUR ETIAM ALIORUM QUAEDAM AD MURETUM

M. ANTONII MURETI 405

EPISTOLARUM

LIBER PRIMUS

EPISTOLA PRIMA.

M. ANTONIUS MURETUS

IOANNI NICOTIO V. CLAR. CONSILIARIO REGIO S. D.

Multae caussae sunt, Ioannes Nicoti, vir clarissime, propter
quas magnorum et illustrium virorum epistolae expetantur. Sunt,
quas sermonis nitor et elegantia et nativa quaedam pulcritudo,
nullo, ut videtur, artificio exculta, nullis pigmentis colorata com-
mendet. Sunt contra, quae et verborum et sententiarum minime
vulgato genere cultum et artificium ostentent. Nonnullae etiam ita
scriptae sunt, ut historiam quasi quandam contineant eorum tem-
porum, quibus ii, qui illas scripsere, vixerunt. Atque hae, sive
a disertis et ingenuarum artium scientia expolitis hominibus pro-
dierint, *) tanto cupidius leguntur; sive etiam ab iis, qui lepore
ac festivitate dicendi caruerint, non tamen propterea negliguntur.
Historia enim, ait Plinius, **) *quoquo modo scripta delectat.*
Graves quaedam et philosophicae ***) officii praecepta tradunt; 406
falsas opiniones evellunt ex animis; quanta in virtute dignitas,
quanta in vitiis turpitudo sit, docent: quo in genere Seneca ex-
cellit. Quaedam, etiamsi ad res modo privatas et familiaria ne-
gotia pertinent, excitant tamen hominum studia, propter eorum,
a quibus scriptae sunt, auctoritatem. Natura enim comparatum

---

*) Cf. adn. pag. 15. R. Fr.

**) Epist. V. 8. §. 3. Ceterum quod verb. *ait* mediae orationi interposuit Muretus, tueri se potest auctoritate Ciceronis (Orat. cap. 11. §. 36.) quem id usquam fecisse nonnulli perperam negaverunt. Cf. quae dixi in epistola ad Meyerum pag. XIII. (in edit. Oratoris Meyer.) Fr.

***) Cf. adn. pag. 60. R. Fr.

est, ut, quos admiramur ac magni facimus, eorum omnia maxima minima cognoscere cupiamus. Recteque ac vere Xenophon virorum virtute praestantium non seria modo, sed et ioca digna esse ait, quae memoriae commendentur.*) Et certe si vascula quaedam, quibus illi usi erant, et alia, quae in eorum supellectile ac frivolis fuerant, mortuis ipsis, cupidos emptores invenerunt: quomodo lucernam Epicteti mille drachmis, Protei Stoici baculum talento venditum accepimus: **) multo magis eorum quamlibet***) tenues et exiles epistolae in pretio esse debent. Sed ego haec omnia mecum agitans, caussam tamen reperire nullam queo, cur aliquem epistolarum mearum librum videre multi istic, ut scribis, elegantis ingenii homines concupiscant. Sive enim Latinas litteras amant †) et ad aliquam Latine scribendi facultatem pervenire cupiunt: quisquamne est, qui, cum extent Ciceronis, Senecae, Plinii epistolae, non dicam ex meis, sed ex cuiusquam, qui his mille annis vixerit, Latinae linguae aut integritatem aut copiam sibi petendam putet? Idem etiam de illo qualicunque scribendae epistolae artificio dixerim. Quid enim aut Plinio limatius aut Seneca gravius aut Cicerone in omni genere perfectius optari potest? Gravidarum mulierum morbus ille fuerit, quae, neglectis bonis ac salubribus cibis, cinere se nonnunquam et carbonibus pascunt. Ne res quidem ipsae adducere aut invitare quemquam possunt ad epistolas meas cupide legendas. Homo enim privatus, qui ita in libris ac litteris consenuerim, nullam ut unquam attigerim reipub. partem, nullam unquam epistolam scripsi, nisi quae ad mea non magni momenti negotia pertineret. Quis autem ego sum, ut, quod postremo loco posui, auctoritate quisquam adductus mea, res meas cognoscere cupiat? Mitto iam, quod cum in ceteris, tum in hoc praecipue genere ita negligens sum, ut epistolas uno impetu fusas, raro admodum bis legere, certe quidem nunquam bis scri-
407 bere, sed ut primum fluxerunt, liturarum saepe ac macularum plenas, ad amicos mittere soleam. Itaque multum negotii habui in iis, quas ad te nunc mitto, colligendis. Nam praeter paucas, quas familiares quidam mei descripserant, ceterae ab iis ipsis ad quos missae erant, aut ab iis in quorum manus, mortuis ipsis,

---

*) Cf. pag. 324. R. Fr.

**) Vid. Lucian. adv. indoct. 13. et 14. Tom. VIII. ed. Lehmann. pag. 15. ubi Proteus dicitur *Cynicus*, *Stoicus* Epictetus, cuius quidem lucerna fictilis *tribus* drachmarum *millibus* fuerit vendita. Similia etiam nunc fiunt et facta dicuntur in auctione supellectilis Kantianae. Fr.

***) Cf. adn. pag. 90. R. Fr.

†) Huic membro quod respondeat alterum per *sive* illatum, non legitur deinceps. Sed satis frequens hoc genus anacoluthi est, ut, quum duo membra sibi invicem respondere debent, alterum supprimatur; ita tamen, ut eius sensus aliis verbis exponatur, nexis illis cum ea sententia, quae ad prioris membri explicationem adiecta est. Vid. egregiam Aug. Matthiae dissertationem *de anacoluthis apud Ciceronem*, in Wolf. Analect. litterar. III. pag. 1. sqq. in Opusculis nuper a Matth. editis pag. 56. sqq. Cf. Orell. ad Cic. pro Cluent. cap. 45. extr. ad Brut. §. 53. pag. 226. ed. min. De anacoluthis digna est quae legatur sententia Ochsneri quoque in Ciceron. Eclog. pag. 51. ed. 3. Fr.

pervenerant, corrogandae quasique ostiatim conquirendae fuerunt. Quas non ullo*) ordine aut personarum aut temporum, (neque enim res tanti videbatur,) sed ut quaeque allata erat, et cum eis nonnullas ad me a viris doctrina et auctoritate praestantibus scriptas, in unum volumen congerendas curavi; ut tuae vel voluntati obsequerer vel auctoritati obtemperarem. Tantum enim et amicitiae nostrae et prudentiae tuae in maximis muneribus publicis obeundis iam pridem spectatae tribuo, ut nulla in re tibi aut volenti negare aut suadenti adversari fas putem. Quare quid a me postules, aut quid me facere iubeas, ipse videris: certe, quidquid postulaveris, quod quidem in me situm sit, consequeris. Hoc autem aequiore animo passus sum extare aliquas epistolas meas, quod quaedam multis iam abhinc annis editae sunt pro meis, de quibus scribendis ego ne per somnium quidem unquam cogitavi. Confinxerat eas is ipse, **) qui tanquam a me ad se missas divulgaverat, homo eruditus ille quidem, sed improbus et natura nocendi ac male faciendi cupidus: cum plurima et maxima officia, quibus a me affectus erat, summis iniuriis compensare vellet. Qua de re olim a me graviter obiurgatus, multis cum lacrymis a me veniam petiit, laqueo digna commisisse***) se fassus; cum ei sermoni Hadrianus Turnebus et Ioannes Auratus praesentes interessent. Sed mittamus haec. A te pro amicitia nostra peto, des operam, ne quid istic excudatur pro meo, quod meum non sit. Quid enim futurum est, nisi coërceatur istorum audacia, qui superioribus mensibus poëma quoddam de laudibus Ioannis Austriaci, quod ego nunquam legeram, pro meo ediderunt? In quo et mihi et ei, cuius illud poëma est, imposita insignis iniuria est. Nunc tua potissimum fide, diligentia, auctoritate, 408

---

*) Sic Cicero quoque loquitur. Brut. 90. extr. *ut non ulla esset* (causa), *quae non digna nostro patrocinio videretur*. VI. ad Fam. 9. *hunc a puero — sic semper dilexi, ut non ullo cum homine coniunctius viverem.* (ubi Orell. cum fragm. Cod. Taur. dedit *nullo ut cum* etc. in Cod. Med. est *ut nonnullo*, facili errore.) pro Cluent. 13. §. 39. *Non ille honorem a pueritia, non studia virtutis, non ullum existimationis bonae fructum unquam cogitarat.* pro Cael. 22. §. 53. *Non causa, non locus, non facultas — non ratio ulla, non vestigium maximi facinoris reperietur.* (ubi vid. Orell. pag. minor. ed. 48.) Cf. Acad. prior. II. 12. 38. Ex his apparet, quid sentiendum sit de praecepto Bremii (ad Cic. de Fat. pag. 63.) negantis unquam sic dici pro eo, quod debeat *nec ullus.* Aliquanto autem fortius est *non ullo* quam *nullo.* Itaque apud Cic. pro Sextio §. 101. *quem nunquam ulla vis, ullae minae, ulla invidia labefecit* pro vulg. *quem nulla unquam vis, nullae minae, nulla inv. lab.* ex libris restituendum esse recte vidit Orellius: cuius cf. min. ed. pag. 181. Similiter fere differunt Graeca *οὐδείς* et *οὐδ᾽ εἷς* s. *οὐδὲ εἷς*, quorum illud est *nullus*, hoc *ne unus quidem*; *οὐχ εἷς*, *non unus*, sed plures vel multi. Fr.

**) Dionysius Lambinus. Vide quae ad illas Epistolas pag. 377. annotavimus. Ceterum hic quoque Mureti mala fides apparet in testibus, Turnebo et Aurato, citandis, quorum ille dudum mortuus erat, hic sanguine et amicitia Mureto coniunctus, nullum testimonii dicendi ius habebat. Id quod bene monuit doctissimus Moneta ad Menag. Tom. IV. pag. 226. (ed. Amst.) D. R. — Cf. Fabric. Bibl. Lat. Tom. III. ed. Ern. pag. 238. r). Fr.

***) Cf. Horat. Sat. II. 7. 47.

Peccat uter nostrum cruce dignius? Fr.

voluntate erga me fretus, nihil tale posthac eventurum esse confido. Vale. Romae. IX. Kalend. Septemb. MDLXXIX.

II. IOANNES NICOTIUS

LIBELLOR. SUPPLIC. IN REGIA MAG.

MARCO ANTONIO MURETO

VIRO ERUDITISSIMO

S. P. D.*)

*Rem periculi mei me fecisse ex te audio, quod efflagitatione mea, quas ad plerosque amicos tuos dedisti litteras, tandem in manus hominum venire sinas. Ego vero, mi Murete, id quid periculi sit, non sane video: excidisse tibi quidem certe singularis huius erga litteratos omnes beneficii gratiam facile perspicio, qui istam clavam de manibus me tibi extorsisse tam ingenue fateare. Nulla enim mehercule earum, quas memoras, causa satis iusta ad premendum tibi unquam fuit. Nam quum iam inde ab adolescentulo, unus e nostris hominibus, Romanam illam amplitudinem ac dignitatem et quovis scribendi et toto ipsius vitae genere ita sis consectatus, ut fato tuo civitate etiam Romana donatus fuisse videare, quisquam, quaeso, erit, qui quum tuas epistolas leget, non ex orationis venustate (Romana ista quidem prorsus) et eximiarum atque praestantium rerum tractatione singularem et voluptatem et fructum capiat? Quae tu summe doctus ad praestantes omni probitate atque eruditione viros scripsisti, quotidieque quin scribas efficere plane nequis, non ex earum quidem commentationum genere sunt, quibus non amplius quodvis**) quum familiarium epistolarum nomen, merito debeatur. Litteratorum, Marce Antoni, ac studiis doctrinaeque deditorum virorum inter ipsos per litteras*
409 *consuetudo quidpiam egregium atque excellens semper habuit perpetuoque habitura est. Id adeo quidem, ut illorum, qui olim extitere, etiam συμπόσια ac δεῖπνα in rebus opera et oleo nostro dignis esse ducamus. Fuit eritque, quoad quidem mortales terram colent, cuique seculo rerum et publicarum et privatarum, tum earum quoque, quas neutrarum expertes facile dixeris, sua quaedam norma ac ratio, quam, qui id aetatis degunt, multo certe magis e re sua condiscant perceptamque usurpent, quam quae longe anteactis seculis extitit. Memini equidem me, quum in Lusitania Christianissimi Regis Legatus essem, non tam in rebus Legationis illius commode gerendis antiquis vel foederibus, quae*

---

*) Respondet praecedenti. Thomas.

**) Scribendum erat *non amplius ullum* vel *nullum amplius*. Fr.

cum Lusitanorum Regibus, nostris olim intercessere, vel Annalibus utriusque gentis versandis, quam quorum aetati ferme suppares sumus, adiutum ac sublevatum fuisse. Enimvero, Murete, nonnihil haud ita dispar in isto etiam scriptorum genere contingit. Nam quum ad consuetudines hominum inter sese instruendas atque ornandas, quae viri omni doctrina eruditi cum sui similibus per litteras colloquuntur, magnopere conducant; ipsa autem consuetudinum colendarum ratio ac disciplina nequaquam in aetates solum, verum etiam prope iam in annos singulos varia eveniat: non tam aut Ciceronis quidem ipsius aut aliorum, quos refers, epistolis, qui nunc inter homines agunt, quam aut tuis aut eorum, qui tui sunt similes, qui profecto perpauci sunt, adiuvabuntur. Non sunt denique eiusmodi tuae epistolae, quae seclis innumerabilibus manere ac, ut Scaevola aiebat, canescere nequeant. *) *Itaque tu ne tibi desis, valde te hortor atque moneo. Meo res omnis plane, quandoquidem ita tibi cavere velle videris, periculo esto. Etsi vero id me tuto iubere facile sentio: ea lege tamen ac conditione quodvis periculum abfuturum promitto, si, quod nunc agis, id tu multo dehinc***) *etiam prolixius ages, quaeque in isto genere posthac scribes, diligenter ac summa fide ad me perferenda curaveris. Quod autem scribis, partum a malevolo, nescio quo, per summam fraudem suppositum tibi fuisse, qui falso se tuum esse dictitarit, id equidem adeo immerito tibi accidisse, ut debeo, magnopere doleo. At hercle ille mihi haud satis insidiose eam fraudem adornasse videtur. Qui enim scripta tua legerit, vix alterius cuiusquam, quantumvis affabre effictum commentum, pro tuo agnoscet. Sunt, mi Murete, pestes quaedam* 410 *hominum, per summam nequitiam ac inertiam aliena laude dolentium. Quos tu, cui quidem bene beateque vivendi ratio constat, propter magnitudinem et animi et ingenii moderate feras oportet. Huiusmodi ego hominum monstra a lacessitis ulciscenda minime esse censeo, quibus ipsis invidia, qua miserrime peruruntur, satis superque perenni supplicio est. Nam monstro sane haud absimile est, in obscuro patriam iacere malle, quam ferre aequo animo, lumen ei a praestantiore quopiam praeferri. Haud sane luminosior usquam Gallia nostra futura erat, quo illum animo fuisse intelligo, quam quantum ille sua face ei praelucere potuisset. Non, ut in praediis urbanis, aeque in litterarum morumque studiis, ne altius quis tollat, actio ullo unquam iure prodita apud ullum unquam populum fuit. Quin τοῦ ἀγαθοῦ παντελῶς μὲν πᾶσιν*

---

*) *Verumtamen* (inquit Quintus Cicero apud M. Cic. I. de Legg. §. 2.) *dum L a t i n e loquentur literae, quercus huic loco non deerit, quae Mariana dicatur: eaque, ut ait Scaevola de fratris mei Mario,*

C a n e s c e t s e c l i s i n n u m e r a b i l i b u s. Fr.

**) Recte utitur hoc adverbio, quod plane respondet nostro *von nun an.* Vid. Hand. Tursellin. II. pag. 230. 3. Cicero videtur eo abstinuisse; nam in Tusc. II. 6. 15. pro *dehinc*, quod olim legebatur, nunc ex Codd. scriptum est *deinde.* Cf. Hand. ibid. pag. 231. 7. In loco de Invent. II. 13. §. 43. illud habent edd. Iunt. Cratandr. Lambin. Fr.

ἐφίεσθαι ἐξεῖναι, tuus ille, aut si certe das, etiam noster in Νικομαχείοις docet. Nihil plane erat, quod malevolus ille iure queri posset, si tu, doctrina singulari ac ingenii vi admirabili, in sublime te efferens, ipsius (qui ne in secundis quidem fortasse consistit) fenestellis officiebas: quum ipsi pariter altius tollendi, omnium gentium institutis ac moribus, ius esset. Ut ille mihi prorsus ignaviter,) ne dicam nefarie, sibi prospexisse videatur, qui patriae, in qua ambo et nati et educati, quod summo ornamento es erisque, dum Latinae**) loquentur litterae, id λίαν φθονερῶς damno sibi esse existimarit. Sed illum iam missum facio. Tu vero, mi Murete, qua animi magnitudine polles, hanc fraude tibi iniuriam factam magnifice contemne: ac perge porro, quo iamdiu contendis, ad palmam, quam sanctissimi mores et in omni doctrina exantlati labores tibi mox in manum dabunt. Me tibi vindicem, quoad vivam, si quidem me ad eam rem idoneum censes, non defuturum, hoc mihi credas, vehementer velim. Vale et me, quod facis, etiam atque etiam ama. Dat. Braiae Comitis Roberti, pridie Kalend. Octobr. MDLXXIX.*

---

411 III. M. ANTONIUS MURETUS

S. D.

PAULO MANUTIO.***)

Heri redeuntem me a Balneis Aponi, quo me partim animi, partim valetudinis caussa contuleram, exceperunt litterae tuae: quae quam mihi gratae fuerint, noli quaerere. Mihi crede, quidquid reliquum erat molestiae *ἐξ ἐκείνου τοῦ συμπτώματος, οὗ περὶ πρώην ἔμαθες*, deterserunt. Habebant egregiam sane atque illustrem significationem veteris illius ac perpetui amoris erga me tui: de quo etsi mihi nunquam ut dubitarem contigit, tamen fit, nescio quomodo, ut omnis illius expressio †) quasique professio pergrata mihi perque iucunda sit. Ego, mi Manuti, cum de eo, quod mihi contigerat, retulissem ad medicos, meque illis omni ex parte indicassem, neque quidquam de tota mea ratione ac consuetudine vivendi reticuissem; nihil aliud reperire potui, nisi id, quod ipse per me facile suspicabar: nocere mihi, quod tam raro

---

*) *Ignaviter* dixit Hirtius (vid. Cicer. XV. ad Att. 6. §. 2.); *ignave* Cicero. Fr.

**) Immo *Latine*, ut in loco Ciceronis pag. anteced. perscripto recte edidit Orellius quoque. Fr.

***) Respondet Manutio ad lib. III. epist. 7. *Quid homini non timendum?* Caeterum haec Mureti epistola legitur et in Epistolis Clarorum pag. 289. Thomas.

†) *Expressio* insolens hoc sensu. D. R. — Usitatum est *significatio*. Cf. etiam infra pag. R. 641. et 420. Fr.

exirem domo; quodque, ut me impetus ceperat, ita me, nulla habita ratione temporis, aut ad legendum aut ad scribendum darem. Itaque de eorum consilio meditor paullo laxius ac solutius vivere; et ante cibum ambulatiuncula modici sudoris aliquid excitare; praetereaque, cum videbitur, alienis et oculis legere et manibus scribere: quem ad usum parare cogito amanuensem quempiam, cui epistolas inambulans dictem; nisi si quid erit τῶν ἀποῤῥήτων· quanquam haec quoque interdum, sed ἐν αἰνίγμασι. Antea enim solebam statim a prandio calamum in manum sumere, et horam unam atque alteram epistolarum scriptioni dare: quo, re ipsa comperi, nihil esse perniciosius. Cavebo igitur, et ut mones, parcam mihi, cum mea caussa, tum mehercules *) etiam tua. Non enim levem neque contemnendam iacturam faceres, si quid mihi contingeret. **)

*Φίλον γὰρ οὐδὲν κτῆμα τιμιώτερον.****)

Ego vero amicus tibi sum, et amicus ex animo: quales admodum 412
paucos esse, non iniuria querebatur Theognis. †) De Catullo, exiguam tu quidem mihi diem praefinis, sed tamen dabitur opera, ut satisfiat tibi. Torquatus Bembus respondit, se cognoscendi mei cupidissimum esse, mihique libenter gratificaturum, quacunque in re posset. Quod scribam, aliud nihil occurrit. Etiam atque etiam vale, mi Manuti. a. d. IV. Kalend. April. Patavio.

IV. EIDEM MANUTIO.

De Tibullo et Propertio,

Libenter hoc et omne militabitur

bellum, ut ille ait. ††) Ita enim de me meritus es, nulla ut in re unquam a tuo studio discrepare debeat voluntas mea. Sed quaeso te, quid tu facere cogitas? an forte eadem opera Catullum cum commentario meo, Tibullum autem et Propertium sine ullo commentario emittere, eosque tres unum in librum coniungere? Tale enim aliquid mihi venit in mentem suspicari. Hoc si est, non equidem reprehendo, neque improbo; etiam librum puto vendibiliorem fore: sed tamen novum, ut puto, multis videbitur.

---

*) Libentius se dicere *mehercule* quam *mehercules*, profitetur Cicero Orat. §. 157. Haec ipsa tamen forma in aliquot locis superest, velut IV. in Verr. 14. §. 33. II. in Cat. 7. §. 16. ubi cf. Orell. Fr.

**) Hoc nolim reiicere; licet Latinis, ubi de morte aut gravi aliquo malo loquuntur, nihil usitatius sit quam *si quid mihi acciderit*, *si quid mihi humanitus acciderit*. Fr.

***) Notissimus mihi est hic versiculus, sed num sit veteris poetae, pro certo dicere non possum. Novi Euripidis ex incert. trag. (IV. 1. pag. 365. ed. Matth.) hunc superesse:

Οὐκ ἔστιν ἀρετῆς κτῆμα τιμιώτερον.

ad quem fortasse expressus est is, de quo quaeritur. Cf. infra pag. R. 118. Fr.

†) Sent. 74. 645. 698. Fr.

††) Horatius Epod. 1. vs. 23. Cf. infra ep. 9. Fr.

Sin alia quaedam tua ratio est, fac ut sciam. Nam, si ego recte conieci *καὶ τῆς σῆς προαιρέσεως ἐπέτυχον*, capiam fortasse aliquid novi consilii, quod tibi non displiciturum esse confidam. Hodie constitutum factum erat*) cum amicis quibusdam, ut ad Torquatum adiremus una: sed hoc tempus nubilum, caliginosum, pluviosum vereor, ne illis obstet, quo minus ad me veniant. De loco Plutarchi mihi quoque cogitanti ac scribenti, permirum perque incredibile videbatur. Accuratius igitur cogitabo, et cras aut summum perendie totam illam rationem, minutissime *καὶ τῇ ἀκριβολογίᾳ τῇ μεγίστῃ* confectam, ad te mittam. Quid amplius? Uxoris tuae fratrem nondum vidi. Hercules quoque tuus sexto aut septimo abhinc **) die venit ad me, neque unquam postea rediit. Ego autem, quando praesenti tibi studium in te meum declarare non possum, libentissime illud, excipiendis et *καθ' ὅσον οἷόν τε* omni genere officii prosequendis tuis, declararem. Quare etsi, quid eorum caussa possim, non video, aut
413 potius, nihil posse me prope video: tamen erit mihi pergratum, si ita ad eos scripseris, hanc domum aeque ipsis patere ac tuam, neque quidquam mihi posse accidere gratius, quam si me ipsi aliquid sua caussa facere iubeant. Ama me, mi Manuti, et valetudinem tuam cura. Prid. Id. April. MDLVIII. Patavio. ***)

V. EIDEM MANUTIO.

De Torquato †) vehementer amo te. Exemisti enim mihi scrupulum sane molestum. Nam subverebar, si ad illum scribens patris mentionem facerem, quo id ipse animo accepturus esset: ideoque avebam videre epistolam tuam; quae me docuit, metum illum inanem fuisse. Illi igitur Tibullum, cuius principium mittam ad te cras aut summum perendie. Interea operis, quod agant, non defore, tuarum litterarum sermo declarat. De Propertio videbimus. Summopere cuperem, si commode fieri posset, ut Tibulli principium cum Catulli fine eodem folio ††) coniungeretur. Cuius meae cupiditatis quae caussa sit, facile te suspicaturum puto. Esset, ut opinor, munus hoc pacto *οὐκ οἶδ' ὅπως εὐπρεπέστερον καὶ μουσικώτερον*. Nihil tamen nisi tuo commodo velim. Quod tot versus deletos miraris, dicam tibi, quid factum sit. E libris, quos ad me misisti, neuter erat, qui non in

---

*) Cicero pro Cael. 25. §. 61. *constitutum factum esse cum servis, ut venirent.* ubi cf. Orell. pag. 58. ed. min. Fr.

**) Cf. adn. pag. 88. R. Fr.

***) Respondet Manutius lib. III. ep. 9. *Rem tenes.* Thomas.

†) Bembo, cuius mentio clara et supra epist. 3. cuique dedicavit postea Tibullum suum, infra lib. II. epist. 11. (R. Tom. II. pag. 873. Fr.) Thomas.

††) *Folia* arborum sunt, herbarum et florum; non librorum. Sic Nollen. Lex. Antibarb. pag. 538. Habentur tamen *folia chartarum* apud Plin. H. N. XXXVII. 7. 29. ubi ante Harduin. legebant *fila chart.* Verumtamen mihi quidem magis probantur, qui *chartas* vel *plagulas* dicunt. Cf. Lindemann. ad Elog. Hemsterhus. pag. 28. Fr.

primo illo folio tam multa ad marginem adscripta haberet, ut
verendum esset, ne librarii fallerentur. Concerpsi igitur unum
e meis, sed tam multa in eo menda reperi, ut coactus sim mu-
tare consilium. Quod autem numerus versuum non congruebat,
eo factum est, ut aliquot delendi fuerint. Nam quod ita cecidit,
ut a pentametro inciperet pagina, non consilio factum est, sed
casu. Potest autem facile corrigi. Characteres tui Graeci sane
luculenti; ac dolerem Gallorum nostrorum vicem, quos a te cete-
ris omnibus rebus iam pridem victos, typorum quoque Graecorum
elegantia superatum iri video, nisi plus te quam plerosque illorum
amarem. Edendi autem Syriani consilium cui tandem displicitu- 414
rum; displiciturum vero? immo cui, qui quidem homo sit, non
summopere placiturum putas? Germanum illum iterum tibi com-
mendo. Bonus vir est et litteratus: et bene apud eum benefi-
cium collocabis. Sed ego captus dulcedine quadam ad te scri-
bendi, non sentio tempus effluere. *) Vale. Hercules Podo-
catharus miratur, te ad binas litteras suas nihil respondere: ne-
que non tamen **) facile suspicatur, id quod est, te non libenter
scribere, nisi urget necessitas, cum manu tua nunc quidem scri-
bere necesse habeas. Salvebis ab eo et a Molinio nostro. De
epistolis tuis, noli laborare. Brevi eas habiturus es. Iterum
vale. Prid. Non. Maii. Patavio. Anno MDLVIII. ***)

VI. EIDEM MANUTIO.

Si Pegasi sint isti tui operarii, tamen fieri nullo modo potest, ut uno die chartas quinque descripserint, quas heri te accepisse oportet: at tuae hodiernae significant opus eis deesse. Itaque quid cogitem, nescio. Chartas quinque, cum istic essem, apud te reliqui; alteras quinque nudius tertius misi: tu, ut omnia iam confecta esse significes, cras tria folia impressa missurum esse de te dicis. Iterum tibi dico: quid cogitem, nescio. Nam sive illa ad te perlata sunt, deesse illis, quod agant, non potest; sive non sunt, verendum est, ne eodem modo aut intercipiatur aut pereat, si quid amplius misero. Itaque nihil amplius mittam, dum, quid illis factum sit, cognovero. Vale. X. Kal. Maii. Patavio. †)

VII. EIDEM MANUTIO.

Miror, quid acciderit, quod a te nihil hoc triduo litterarum; praesertim cum adhuc ad binas meas nihil responderis: quarum alteras accepisti cum indice eorum, quae in Catullo peccaverant-

*) Cf. adn. pag. R. 277. et 214. Fr.

**) Cf. adn. pag. 315. R. Fr.

***) Respondet Manutius lib. III. ep. 21. *Graecos typos.* Thomas.

†) Respondet Manutius lib. III. ep. 17. *Tu vide.* cum qua epistola et sequens 18. *Sedata iam tempestas* — coniungenda est. Thomas.

librarii; alteras *) cum tertio folio Tibulli. Utinam ne vera sint ea, quae mihi veniunt in mentem. Nam, vere ut dicam, summus amor erga te meus interdum vereri me cogit de firmitate
415 valetudinis tuae. Quaeso te, eripe mihi hanc molestiam: et si apud te est, ut volumus, ad intermissum scribendi institutum redi. Ego, cum primum a te litteras accepero, mittam ad te et Tibulli reliquum, et scholia. Vale. III. Id. Maii. Patavio.

VIII. EIDEM MANUTIO.

Ego vero te nihil de me tam improbe suspicatum, certo scio: teque omnia scripsisse *ἁπλούστατα καὶ ἀφελέστατα*, persuasissimum habeo. **) Sed quod ea de re scripsi, iocatus sum, non tam in te quam in me ipsum. Sed quando tu ita vis, omittantur sane haec nomina. Catulli quod reliquum est, ad te mitto. Cetera urgeo. In iis, quae accepi, non admodum multa librariorum menda sunt: nonnulla tamen, sed levis momenti, in Ode Sapphonis tria aut quatuor, quae sane excidisse nollem. At haec relinquamus. Cogito, cui Tibullum, cui Propertium, ex more, dicare debeam: neque satis explicare me possum. Nam ex iis, qui mihi veniunt in mentem, alii *σεμνότεροι* sunt, alii *κενώτεροι*. Adolescentes homines vellem, ingenio eleganti et non alieno ab his litteris et totum ***) *φιλοδόξους* magis quam *φιλοχρημάτους*. Omnino Venetiis †) exeundum est. Nam ista littora plane littora sunt: frustra ares, frustra seras. ††) Tu, si potes, consilio me adiuva. Nam mehercule, si nihil aliud ostendatur, potius amiculo cuipiam meae sortis hoc munusculum deferam, qui me amet, qui mihi bene cupiat, qui mihi saltem gratias agat, quam cuiquam ex istis splendidis, qui omnia sibi ultro deberi putant. Quaeso te, quando ego neque defugio neque defugiam unquam, quicquid tu voles laboris, suscipe hanc cogitationem caussa mea, †††) et quid facere debeam, mone. Novi te ut in ceteris, ita in his quoque rebus acutissimum et sagacissimum. Ubi tu *τῇ*
416 *ἀρίστῃ γνώμῃ*, *) ut soles, consilium dederis, quicunque erit eventus, aequissimo animo feram. Vale. a. d. V. Kalend. Maii. Patavio. **)

---

*) Harum initium: *Epistolam meam*. Eae vero sunt lib. III. ep. 8. Thomas.

**) Cf. adn. pag. 385. R. Fr.

***) Hoc dixisse Muretus videtur, sicut *ex toto*, *in totum*, quae usurpant aetatis argenteae scriptores. Fr.

†) Dedicaverat Catullum suum Bernardino Lauredano, Patricio Veneto — quaere lib. II. ep. 10. (Tom. II. pag. 709. R. Fr.) — aucupans aliquod praemium; sed spe frustratum fuisse, declarant nimirum, quae hic sequuntur. Thomas.

††) *Littus arare* proverbio dicitur de inani opera et labore. Cf. ad Ovid. Her. 5. vs. 116. Heinsius. Fr.

†††) Cf. adn. pag. 172. R. Fr.

*) Cf. pag. 148. R. Fr.

**) Respondet Manutius lib. III. ep. 19. *Quid? tu me putas*. Thomas.

IX. EIDEM MANUTIO. *)

De Propertio quietus esto.

Libenter hoc et omne militabitur
Bellum, in tuae spem gratiae. **)

Neque quod dixeram, ***) eo dixeram: sed tu aliorsum accepisti: †) tantum enim loquebar περὶ τῆς προσφωνήσεως. Accipio tamen, quod das, fore, ut tui isti Pegasi ††) minus incitate volent. Mitto ad te epistolam ad Bembum, †††) αὐτοσχεδιασμένην. Mihi crede, semel scripsi, semel relegi: sed eo fidentius, quod ad te mittitur, tanquam Aristarchum, quidquid minus placuerit, ὀβελίσοντα. Per me quidem non interpoles *) modo eam licet, verum etiam de integro cudas. Tanto melior erit, si tua erit; ac ne sic quidem mea esse desinet. Nam in hoc quidem genere τὰ τῶν φίλων. **) Quid amplius? Reliqua Tibulli cras mittam, ac fortassis etiam scholiorum partem, ut gustum aliquem futuri operis capias. Tabellarii urgent. Vale. Molinius te salutat. Postrid. Non. Maii. Patavio. ***)

X. EIDEM MANUTIO.

Cum Venetiis discederem, reliqui apud Sixtum Medicem, optimum et humanissimum virum, cuius, ut scis, hospitio usus eram, libros aliquot tuos, itemque volumen unum mearum Variarum Lectionum: quae omnia puto iam pridem ad te perlata esse. De Dionysio inieci iam mentionem Cardinali: cum ipse me de te tuisque rebus perhumaniter interrogasset. Tu, si me audis, videbis, ut ne res in longum differatur. Nolim enim contingere, ut alius quispiam occupet. De sene illo impuro quid vis tibi respondeam? Denuo confirmasse se dicitur. Omnino tamen si homo bulla, eo magis senex. †) Sed, o incertam conditionem nostram! ille exsuccus, exsanguis, exhaustus, senio confectus et ipse orbis 417
senium, qui iam iamque animam efflaturus videbatur, vivit tamen: vivit? imo vero; sed nolo cetera, quae leviter immutata, pulcre,

---

*) Respondet Manutio ad lib. III. ep. 21. *Graecos typos.* THOMAS.

**) Cf. supra ep. 4. FR.

***) Supra ep. 5. verbis: *De Propertio videbimus.* THOMAS.

†) Verbis: *Video, te Propertium negligere:* quae habes in epistolis Manutianis lib. III. ep. 21. THOMAS.

††) Cf. supra epist. 6. pr. FR.

†††) Legitur ea Tom. II. pag. 873. ed. Ruhnk. FR.

*) Cf. adn. pag. 15. R. FR.

**) Notum est illud: κοινὰ τὰ τῶν φίλων. Vid. Beier. ad I. de Off. §. 51. pag. 124. FR.

***) Respondet Manutius lib. III. epist. 20. *Mihi vero, ita vivam.* THOMAS.

†) Haec sunt Varronis ex praefat. ad libb. de R. R. *Homo bulla* proverbium est, quod admoneat, humana vita nihil esse fragilius. Cf. Erasm. Adag. II. 3. 48. FR.

ut opinor, quadrarent. *) At Gallorum Rex, integra aetate, firma valetudine, maximis viribus, florentissimis rebus suis, inopina**) morte perculsus est. Quo quidem casu valde accisae sunt spes nostrae, magnaque hic et animorum et vultuum facta mutatio. Sed omittamus haec. Cum hic sunt studiosi nominis tui et scriptorum tuorum admiratores maximi: tum M. P. Medicus *οὐ τῶν τυχόντων*, homo et Graecarum et Latinarum litterarum scientia excultus, et philosophus, et si quaeris, mehercules etiam poëta valde bonus, ita te amat, ut nihil ardentius fieri posse videatur. Est autem natura comparatum, ut quos amamus, ab iis etiam nos amari velimus. Cupit igitur ad amicitiam tuam mea opera pervenire, et ea re scripsit ad te epistolam, quam ad te cum his litteris mitto. Videor facturus iniuriam humanitati tuae, si te orem, ut ad ipsius litteras respondeas. Puto enim sponte facturum. Sed tamen, quia et ego hominem valde amo, et ipse te magnopere observat mecumque diligentissime egit, ut id a te peterem, peto et quaeso. Quid iam? quid aliud? Nihil nisi ut valetudinem tuam cures et me ames et Aldum nostrum salutes meo nomine; quem ego, mediusfidius, in oculis fero. Vale. a. d. XIV. Kal. Sext. Ferrar. ***)

XI. EIDEM MANUTIO.

Heri ad te scripsissem, sed volui gratificari Lazaro Mocenico, adolescenti optimo, ingeniosissimo, studiosissimo; quod et ipse incensus erat cupiditate cognoscendi tui et eum ego cupiebam a te cognosci, de quo me tam saepe praedicantem audiisses. Hic enim est unus propemodum, de quo ego mihi omnia summa polliceri audeo: neque metuo, ne me spes fallat. Quaeso te, complectere eum mea caussa quam poteris humanissime: dignus est enim omni benevolentia atque amore. Ingenium summum, industria mirifica, mores optimi atque incorruptissimi. Denique quicquid dici de illa aetate honorifice potest, id me de eo dixisse,
418 et merito dixisse, tibi persuadeto. Accipies ab eo, quod superest Tibulli, et scholia mea in primum librum: de quibus cupio audire iudicium tuum. Quid est, quod hodie ad me Molinius scripsit, mira quaedam esse, quae tu mihi, cum istuc venissem, dicturus esses? Si me amas, quicquid est, scribe. Ego enim, nisi quid aliud acciderit, nondum me istuc venturum puto. Vale. XV. Kal. Iunii Patavio. †)

---

*) Dubitari non potest, quin illa significet, quae Cicero dixit in Catil. I. §. 2. Fr.

**) Haec vox poetica magis est atque aetatis argenteae, pro *inopinata*, *necopinata*. Fr.

***) Respondet Manutius lib. III. epist. 27. *Vix credas*. Thomas.

†) Respondet Manutius lib. III. epist. 22. *Vehementer mihi*. Thomas.

XII. EIDEM MANUTIO.*)

Ego vero Herculi quidem, optimo atque honestissimo adolescenti, sua et tua caussa; tibi vero, tua et mea ex animo gratulor. Nam et ipsius studiis et valetudini tuae praeclare consuletur, et ego epistolas a te accipiam non crebriores tantum et longiores, verum etiam, ita me Hercules amet, nitidiores et alacriores. Vel illa, quam hodie accepi, quam festiva est! quam hilaris! quam tua! Itaque Molinius exultat quotidie addi aliquid ad laborem suum:**) soletque mihi saepe in sermonibus dicere, ingenium tuum sibi agrorum Siculorum simile videri: e quibus

Aestiva quantum decerpunt luce capellae,
*Tantum fecundus gelida ros nocte reponit.****)

Heri misi ad te reliquam partem scholiorum in Tibullum. Nam in quartum librum cur hoc tempore nihil scribam, magna caussa est. Propertium urgeo: cuius principium paucis diebus ad te mittam, id est, cum Tibulli quod ab operis descriptum est, accepero. Columbinum tuum, misi, qui ad me accerseret; sed is negavit se domi esse. Cras, si non modo columbinis, sed aquilinis etiam feratur alis, non effugiet colloquium meum. Vale, mi Manuti, κἀμέ, ὥσπερ εἴωθας, ἀντιφιλῶν διατέλει. VII. Kalend. Iunii. Mira illa, de quibus mihi Molinius scripserat, si potes, scribe, aut aperte aut συμβολικῶς.†)

XIII. EIDEM MANUTIO. 419

Si nihil est aliud praeter occultam quandam coitionem, factam a duobus civibus, amicis nostris, ad deiiciendum eum, qui successit in Polyphemi ††) locum: caussa nulla est, cur id tantopere celatum velis. Nam hic quidem res omnium sermone celebrata est. De Ferrariensi, neque nihil est, quod audisti, neque tamen mihi adhuc, quid facere debeam, constitutum est. Omnino†††) cuperem aliquam μεταβολήν. Non quin placeat magis in dies Patavium; sed quid intelligam, scio te quoque intelligere. Neque vero ita multum laborarem, Sigonione an mihi etiam: si quaeris, mihi quidem magis arrideret ea conditio, qua nunc est Si-

---

*) Respondet Manutio ad lib. III. epist. 16. *Paululum nunc quidem.* THOMAS.

**) Molinio enim, qui hanc in rem detulerat operam suam, describendae dabantur Manutianae, ut edituro eas Manutio remitti possent. Intelliges e libri III. epist. 6. THOMAS.

***) Virg. Georg. II. 201. sq.

Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet. FR.

†) Respondet Manutius lib. III. epist. 14. *Molinio dixeram.* THOMAS.

††) Polyphemi nomine Franciscum Robortellum designari, haud vana suspicio est. Declaravi rem pluribus in praefatione ad Manutianas b. 1. THOMAS. — Cf. Checcotii praefat. pag. LXXII. R. FR.

†††) Ad haec verba notavi aliquid dicto loco b. 2. THOMAS.

gonius; idque cum aliis de caussis, tum quia tecum essem. Spes est, aliquid super hac re ante Octobrem a III viris constitutum iri. Neque sane facere aliter possunt, nisi paullatim Patavinam scholam exinaniri velint. Exspectabimus igitur et, si res succedet, ut volumus, gaudebimus: sin, humaniter feremus et prospiciemus rationibus nostris. Propertium urgebo, ut iubes. Scholia in Tibullum, cum inibi erit*) ut excudantur, velim ad me paullo diligentius inspicienda mittas. In carminibus, quibus celebratur hortorum Deus, iambica quaedam sunt, quae ab omnibus tribuuntur Tibullo. Unum etiam eiusdem argumenti epigramma reperio in antiquo Tibulli libro. Hanc igitur appendiculam**) adiiciemus, si voles. Quartus liber tam multa habet, quae non intelligam, ut in aliud tempus differre satius putem. Valde me pupugit, quod scripsisti de simiolo illo Parisiensi: nunquam putassem sub tanta simplicitatis specie latere tantam perfidiam. Mihi paucis diebus ad illum alterum necessario scribendum est: egoque, si tibi ita videbitur, libenter faciam, ut inseram***) litteris meis testimonium meum iudicii de eo tui. Tu maximo animo contemne
420 ista omnia, ut facis, et ad valetudinem tuam vel conservandam vel confirmandam omne studium confer. Vale. IV. Non. Iun. Patavio. †)

XIV. EIDEM MANUTIO.

Cum constituissem hodie ad te scribere, hesterno die non scripsi, quod, ἀτρέκειαν εἰπεῖν, stomachum mihi moverant versus, quos ad me miseras; de quibus tamen valde amo te. Defunctus enim, ut semper, amici officium ††) es, cum ea, quae ad me tantopere pertinerent, mihi non ignota esse voluisti. Sed impurum ego illum, †††) si vivo; etsi rectius tu, qui tetra et impura animalia ut despiciam, mones. Coram igitur colloquemur. De Dulcio (eum enim significari puto) consilium tuum sequar. Ad te scribere aliquid te dignum, mihi hoc crede, gestit animus: et est ὑπόθεσις praeclara aut innumerabiles potius ὑποθέσεις. Sed ita pridem versus facere destiti, ut valde metuam, ne nihil succedat. Tentabo tamen, etsi nunc propter hoc consilium de migratione animo non sum valde apto ad poëticas hilaritates. Erat et ad

---

*) Cf. adn. pag. 130. R. Fr.

**) Hoc deminutivum apud Cic. legitur cap. 4. pro Rabir. Post.; quod sequitur *simiolus*, VII. ad Fam. 2. §. 3. Fr.

***) *Inserere aliquid orationi, scriptis*, saepissime legi apud argenteae scriptores aetatis, docent Lexica; Ciceronis est *interponere*. Cf. Nolten. Lex. Antibarb. pag. 1528. Fr.

†) Respondet Manutius lib. III. epist. 10. *Remitto scholia.* Thomas.

††) Cf. Zumpt. Gramm. Lat. §. 466. Fr.

†††) Similis haec est aposiopesis, ut vocatur, Virgilianae illi (Aen. I. 135.):

Quos ego —! Sed motos praestat componere fluctus.

ubi Servius comparat Terent. Andr. I. 1. 137. Fr.

Petrum *τὸν ξηρόκρεων* *) (finge aliquod eiusmodi nomen aut Latinum aut vernaculum; ita, quem dicam, intelliges:) ode una iam pridem scripta; de qua, quid faciam, nescio. Nam neque cum homine in eam suspicionem adducto, nisi prius de illius innocentia constiterit, quidquam mihi esse negotii volo, et perire eam, etsi nihil est, nollem. Ad haec exspecto, quid sentias. Nunc est, quod te magnopere oratum velim. In iis litteris, quas ante hos XV dies ad Petrum Morinum dederam, narrabam, deferri mihi conditionem opimam et honorificam inprimis: neque, quaenam esset, exprimebam; **) aiebam autem, me eam neque accipere neque plane repudiare audere, nisi bene penitus perspecto eius, qui me ad se vocat, animo. Nunc cuperem (ac vide, quam im- 421
probus sim, qui te quoque mea caussa improbum fieri velim,) cuperem ***) igitur, epistolam ad me bene longam eo argumento scriberes, ut laudares consilium meum, qui et lucro praesenti, quod, ut scis, offerebatur, et tranquillitati studiorum meorum et aliis eiusmodi rebus, huius familiaritatem *ἢ θεραπείαν ἢ ἄλλο ὅτι ποτὲ ὀνομαζόμενον μάλιστ' ἂν δέχοιτο*, anteposuerim. Erit tibi campus amplissimus amplificandi conditionem illam, quam repudio; et tamen ex contentione ostendendi, quanto sit haec honestior ac splendidior; dicendi de hominis ipsius laudibus; etiam de iis, qui cum eo sunt, si quis eorum tibi nominatim appellandus ac celebrandus videbitur: idque cum ad meas rationes accommodatissimum fuerit, tum tibi fortassis non inutile ad gratiam ipsius recolligendam et ad medicinam faciendam animo nonnihil, ut scis, exulcerato. Vellem etiam certo praediceres fore, ut magnos aliquando ex eo industriae meae perciperem fructus. Puderet eum fortasse olim, facere te *ψευδόμαντιν*. Eam autem epistolam ad ipsum finem †) tuarum imprimi vellem. Hoc a te vehementer peto: ea lege tamen, si tibi quoque hoc e re utriusque nostrum fore videtur. Cras cetera. Vale, mi optime et optatissime Manuti. Epistolae tuae nullae praeterea sunt, quas quidem edi oporteat. Sunt enim in aliis pleraque omnia *τῶν ἀποῤῥήτων*. Iterum vale. Hodierna elegantissima est, sed ut videtur, non divulganda. Nicolaum tuum, aut nostrum potius, *ἀντασπάζομαι*.

---

*) *Ξηρός, siccus*, Ital. *secco; κρέας, caro.* Opinor indicari *Petrum Carnesecum*, quem Thuanus lib. XXXIX. f. 779. scribit a Pio V. Pontifice anno 1566. damnatum ad ignem, quod cum sectariis (sic vocat) coluisset amicitiam. Multa eius mentio in epistolis M. A. Flaminii a Camerario editis, ubi *Carneseca* vocatur. THOMAS.

**) Immo *dicebam, scribebam.* Nam *exprimere* sic simpliciter dici non potest. Cicero I. de Orat. 8. §. 32. *Hoc enim uno praestamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos et quod exprimere dicendo sensa possumus.* I. de Rep. 43. pr. *Tum fit illud, quod apud Platonem est luculente dictum, si modo id exprimere Latine potuero; nam difficile factu est; sed conabor tamen.* Cf. Grysar. Antibarb. pag. 287. Nolten. Lex. Antib. pag. 1451. FR.

***) Gratificatur huic cupiditati Manutius lib. III. epist. 25. *Cum antea.* THOMAS.

†) Cf. adn. pag. 230. R. FR.

XV. EIDEM MANUTIO.*)

Valde recreatus sum iis litteris, quas a te hodie accepi. Etenim qui natura in omnibus rebus meis δύσελπις πέρα τοῦ μετρίου esse soleam, tantum ex indignatione quadam superioribus diebus concepta ad illam naturalem δυσελπιστίαν adieceram, ut non tantum aliis omnibus asper, morosus, ἀπροσήγορος, verum etiam mihimet ipsi odiosus atque invisus esse coepissem. Sed redibo ad me meque amabo, ne quid non amem, quod ames tu, in quo est, quidquid usquam est, amabile. Rasarium et illud alterum homi-
422 nis somnium**) πολλὰ οἰμώζειν iubeo. Quanquam quae indignitas est, me a tam indoctis tamque abiectis nebulonibus oppugnari! hoccine saeculum! Mihi crede, nisi sustentaret me voluptas ea, quam ex amicitia nostra capio, evaderem aut Atheniensis ille μισάνθρωπος***) aut Bellerophon Homericus, qui

κὰπ πεδίον τὸ Ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο,
ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων.†)

De Pola, quid ego tibi, mi Manuti, gratias agam? aut quibus verbis istam animi tui magnitudinem plane regiam praedicem? Ecquod erit unquam tempus, cum ego tibi, cum liberis tuis aliquam beneficiorum partem reponam? Sed quo tu liberalior es et amantior mei, eo me maiore studio cavere decet, ne maiorem commodi mei quam tuarum virium rationem habuisse videar. Neque enim aequum est, ut propter me peregrinum hominem, cui nihil est praeter animum bonum et fidem, quicquam de tua re familiari detrahatur. Omnia perpeti satius est: non deerit, unde vivam; et si hoc deerit, non deerit, unde moriar. Satis diu vixero, si, antequam e vita migrem, insigne aliquod voluntatis erga te meae testimonium edere potuero. Quanquam quid est, cur hoc sperare debeam? Animus tibi, Manuti, animus pro praemio accipiendus est: quo tu si contentus esse nolles, ad meas maximas acerbitates accederet illa omnium gravissima, quod homini uni omnium optimo et de me optime merito gratiam referre non possem. Vale. a. d. VII. Kal. Septemb. Patavio. Scripseram iam nescio quid litterarum Ferrariam, ad Petrum Morinum. Id cum cui traderem nescirem, visum est ad te mittere. Tuum erit, aliquam viam videre, qua illac et tuto et celeriter perferantur. Id, opinor, per Vincentium Valgrisium commodissime facere poteris. Ille enim solet interdum ad Morinum ipsum scribere. In eis litteris illud etiam

*) Respondere videtur epistolae Manutii: *Constituit animum*: quae infra est libri III. 11. Thomas.

**) Cf. adn. pag. 293. R. Fr.

***) De *Timone*, qui μισάνθρωπος appellatur, satis nota sunt omnia. Fr.

†) Homer. Iliad. Z. (201. 202.) Latine sic expressit Cicero III. Tusc. pag. 201. (cap. 26.)

Qui miser in campis moerens errabat Aleis,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans. Thomas.

adscripsi: cum quid scribere ad me vellet, ut ad te mitteret; te mihi diligenter curaturum. Id ut facias, *) peterem a te, si opus esse existimarem.

XVI. EIDEM MANUTIO. **) 423

Moriar, si quicquam unquam feci invitus: ***) sed tamen effugere non possum, quin tibi de Tibullo parum obsequar. Etenim quae in eo libro maxime videntur operam meam requirere, ea ego aeque intelligo atque si scripta non essent. In ipso quasi limine eius generis nonnulla sunt. Neque tamen despero fore, ut aliquando vel casu incidam, vel labore et diligentia perveniam ad aliquid, quod lucem eorum nonnullis adferat. †) Itaque quantum me amas, tantum a te peto atque contendo, ut me hac in parte animo meo obsequi sinas. Nam quod vereri videris, ne dem sermonem hominibus malevolis, libero te hoc metu. Malo, si alterutrum necesse sit, silentium meum culpari ††) quam audaciam notari. Crede hoc mihi, non sine summa molestia facio, ut tibi petenti negem. Sed tamen iam pridem convenerat inter nos, ne quid tu a me peteres, nisi quod vires ferrent; quid autem illae ferant, ego unus omnium optime novi. Misi, qui Columbinum accerseret. Is se cras sub lucem ad me venturum esse dixit. Agam cum eo de re tua accuratissime, et pecuniae quantum opus erit, numerabo. Si fieri posset, ut sex aut septem Tibulli regia charta †††) describerentur, esset mihi summopere gratum. Hac de re ipse statuas. Vale et me ama. Postr. Id. Iun. Patavio. MDLVIII.

XVII. EIDEM MANUTIO.

Obsecro te, quid tu tibi vis cum istis inscriptionibus: *Mureto meo, et si nolit: sed malo volentem.* Ego tuus esse nolo? aut omnino esse is, quem et esse me et haberi cupio, nisi tuus sim, possum? *Ego vero* (tuum enim tibi regeram) *tuus sum, et si nolis: sed malo volentis.* Quanquam illud verius, nostrum utrumque utriusque esse, neque quicquam esse alteri altero carius; idque quoniam ita uterque vult, alter etiam debet. An vero me aut oblitum esse aut oblivisci posse putas, quid tibi debeam? Itaque valde me sane conturbasti: et miror, quid tibi in mentem venerit, 424
ut id faceres. Quae errata sunt in Tibullo et Propertii principium

---

*) Melius utique erat *faceres.* Fr.

**) Respondet Manutio ad lib. III. epist. 10. *Remitto scholia.* Thomas.

***) Cf. adn. pag. 380. R. Fr.

†) Recte; minus Latine scribunt nonnulli: *lumen afferre, affundere.* Nam *lumen* est causa lucis, id quod alicui rei splendorem conciliat; *lux* est effectus luminis. Kraft. — Vid. Doederl. Synonym. Lat. II. 40. pag. 66. sqq. Fr.

††) Cf. adn. pag. 142. R. Fr.

†††) Eandem dicere *macrocollum* poterat cum Cicerone. Fr.

sine ulla dubitatione *) cras mittam. Nunc eo non possum, quod omnes mei absunt domo, non redituri, ut opinor, ante coenae tempus: et quatuor illa Tibulli folia sunt in cubiculo Molinii; quod ipse abiens obseravit. De Propertio etiamnum incertus sum; sed facilis iactura. Nunc ad Columbinum: in quo cupio me falli; sed multa concurrunt, quae suspicionem faciant, eum non optima fide tecum agere et vulpina potius calliditate quam columbina simplicitate praeditum esse. Primum, quod totum illud genus hominum, qui ex alienis litibus victitant quaesticulosque **) sibi ex aliena stultitia colligunt, mihi sane suspectum est; iste autem tuus (nam quaesivi) homo tenuis est: cuius generis, nisi adest probitas eximia, in tractandis numis sublesta est, ut Plautus loquitur, fides.***) At haec καθολικώτερα sunt et a me ne animadverterentur quidem in eo, quem tu perveterem amicum vocas, nisi alia accederent. Ad me nunquam nisi ter quaterve evocatus venit; et saepe, cum se venturum constituit, fallit. Libellis tribus sibi opus esse dixerat ad iter; post quinque petiit; cum ad rem ventum est, aureum praeterea numum poposcit et abstulit; biduo aut triduo serius profectus est quam dixerat, cum, tanquam mox in iter se coniecturus, a me discessisset; qui se mox ut redisset, ad me venturum pollicitus esset, non nisi biduo post venit, et quidem ter accersitus. Deinde σκήψεις καὶ ἀναβολαί· se ita rem constituisse, ut certissimum sit, his duodecim aut quindecim diebus pecuniam tibi numeratum iri; melius nihil potuisse fieri. Mandavi ei, ut ad te de re tota quam primum quam accuratissime scriberet; isque ita se facturum recepit: neque tamen fecit, quantum litterarum tuarum sermonem audio. Omnino οὐκ ἀκίβδηλον οὐδὲ εἰλικρινὲς negotium. Ego eum denuo conveniam et urgebo. Litteras, quas ad Duditium scribis, curabo. Vale. a. d. VI. Kalend. Quintil. Patavio. Duditius, cum haec scripsissem, venit ad me et litteras tuas accepit.

425 XVIII. EIDEM MANUTIO.

Iteradum eadem isthaec mihi. †) Tam εὔλυτοι sunt istic leges, ut, quo de loco neminem nostrum ἐθρυλλεῖτο cogitare oportere,

*) Cf. adn. pag. 73. R. Fr.

**) Hoc deminutivum aeque ac *lucellum* Ciceronianum est. II. de Divin. 14. extr. *aut fissum iecoris cum lucello meo aut meus quaesticulus cum caelo* etc. Fr.

***) Bacch. III. 6. 13. Pers. III. 1. 20. Idem est *sublesta fides* quod *elevata fides* (Sueton. Calig. 8. *Versiculorum quoque fidem eadem haec elevant.*) Vid. Doederlin. Synonym. Lat. II. pag. 101. sq. Sed mallem hac dictione parcius uterentur philologi. Fr.

†) His verbis (quae sunt antiqui poetae et in proverbium venerant — Fr.) et Cicero auspicatur libri XIV. ad Attic. epist. (14.) 16. Habes ea et IV. Acad. pag. 22. (II. 27. 88.) itemque II. Tusc. pag. 184. (II. 19. 44.) *Iteradum* ut *facitodum* et similia dictum censet G. Fabric. ad Terent. Adelph. A. III. sc. 5. (vs. 10.) Nizol. in Indice legit: *iterandum*. Thomas. — Has formas nemo praeter comicos usurpabat, uno *agedum* excepto. Vid. Hand. Tursellin. II. pag. 328. sq. Fr.

cum ad locum ὁ *Πολλὰς δ' ἰφθίμους**) tam facile pervenerit? Quos equidem puto, si forte is, cui Graece e venali silentio nomen est,**) Bononiam iverit, eadem prudentia *τὸν τοῦ Ἀθηναίου ἑρμηνευτὴν* in locum illius suffecturos. Ecquid tibi videor *σαφῶς αἰνίττεσθαι?* Sed tamen *τὰς τῶν κρατούντων.****) Redeamus igitur domum. Mihi vero idem plane videtur, quod tibi: nihil esse ad rationes meas accommodatius, quam si istic aliquid, quale volumus, confici possit. Quare a te iam non magnopere postulo, ut de me agas; studere te illi alteri cuperem. Video enim, eadem via mihi quoque aliquid confectum iri. De te quidem (si ego tuos sensus bene cognitos habeo) non est, quod Bononienses cogitent. An tu conditionem quietam, opimam, cum prope certa †) magnarum rerum exspectatione coniunctam, interposita praesertim et tua et mea fide, illorum caussa relinqueres? teque abiecta valetudinis cura, suscipiendo laboriosissimo munere, in praesentissimum vitae discrimen abiiceres? ††) De Bargaeo iniecisti scrupulum. Nam si ille professus fuerit, video petitionem amico illi nostro difficiliorem fore. Absque eo †††) quidem certus, ut opinor, esset. Te omnia mea caussa facturum non dubito, mi Manuti. Scio enim te, quam constanter, quos semel complexus es, fovere pergas.*) Sed gratissima mihi tamen est, quam tuis litteris expressisti, significatio voluntatis tuae. Ego, ut me aliquando merito 426
amasse dicaris, omni ope conabor efficere. Vale. De Philopono oblitus fueram; puto illum apud me esse. Prid. Non. Septemb. Patavio.

XIX. EIDEM MANUTIO.

Adolescentes,**) qui ad te has litteras perferent, si genus requiris, nobilissimo ac splendidissimo inter suos orti sunt loco; si bona animi et studia laudandarum artium***) spectas, coniecturam facere vel ex eo potes, quod, cum ipsis domi in summis deliciis

---

*) Achillem nescio quem (an Statium Lusitanum?) innuere videtur. Certe Homerica illa (initio Iliad.) de Achille dicta sunt. Lusitanum autem istum perstringit etiam Ludov. Carrio II. Lect. Antiq. 11. Omitto coniecturas alias. THOMAS.

**) Sigonium interpretor, de quo vide et infra lib. III. epist. 1. et in Manutianis lib. III. epist. 6. quae cum praesente omnino conferenda. *Σιγή*, *silentium*, *ὠνέομαι*, *emo*. THOMAS.

***) Volebat sic pergere: *ἀμαθίας φέρειν χρεών*. Sic Euripides Phoen. 404. Pors. FR.

†) Similis adverbii collocatio haec est illi, de qua diximus supra pag. 174. R. ad quem locum cf. ADDENDA Vol. 1. pag. 452. ed. nostr. FR.

††) *Abiicere se in discrimen* nolim reiicere (Cic. de prov. cons. §. 6. *virgines se in puteos abiecisse.*) sed quin minus usitatum sit ipse non dubito. Cf. adn. pag. R. 329. et 105. FR.

†††) Cf. adn. pag. 373. R. FR.

*) De hac structura cf. adn. m. ad Quinctil. X. 1. 62. pr. FR.

**) Hi sunt, opinor, de quibus lib. III. epist. 9. quam cum hac iuvabit contendere. THOMAS.

***) Sic saepe vocat Mur. Cf. adn. pag. R. 279. 202. 16. FR.

et in maxima rerum omnium affluentia vivere liceret, longinquas peregrinationes suscipere, seseque excolendi ingenii caussa infinitis difficultatibus obiicere maluerunt. Ii cum iudicarent idem, quod omnes, qui recte sentiunt, iudicant, ingenii et eloquentiae gloria Italiam ceteris nationibus; in Italia autem longe unum ceteris omnibus Paulum Manutium antecellere: neque se studio suo satisfacere posse arbitrati sunt, nisi in Italiam venirent; neque cum in Italiam venissent, nisi Pauli Manutii aspectu et collocutione fruerentur. Quod autem de scriptis utriusque nostrum intellexerant,*) quanta inter nos voluntatum ac studiorum coniunctio esset: statuerunt, se id, quod cuperent, nullo modo melius quam per me consequi posse, mecumque egerunt, ut eos**) tibi quam diligentissime commendarem. Ita igitur facio, petoque a te, ut, si ulla unquam apud te mea commendatio valuit, quod scio valuisse quam plurimas, huic plus etiam quam ceteris tribuendum putes, adiiciasque ad illam humanitatem, qua omnes excipere solitus es, quidquid, rogante atque obsecrante me, adiici potest. Vale. Postrid. Non. Sept. Patavio.

427 XX. EIDEM MANUTIO.

Tibulli primum folium accepi. Scholia mitto locis aliquot leviter***) immutata. Lectionem non perfacilem fore operis puto, tum propter alia, tum propter crebras interpositiones. Sed in te spes est, etsi, ne vivam, si non interdum ac saepe vereor, ne mea scribendi negligentia noceat oculis tuis. Quaeso tamen a te, ut hanc molestiam mea caussa devores, curesque, quod commodo tuo facere possis, ne tam multa hic peccentur quam in Catullo. Ideo admonere te visum est, quoniam in primo illo folio, quod accepi, novem librariorum errata sunt; levia quidem nonnulla, sed plura animadversione digna, quale est charta tertia: *Sit dives, iure furorem:* cum scribendum sit: *Sit dives iure, furorem* et cetera. Multum autem ad sententiam interest, utrubi nota illa hypodiastoles collocetur. Illud etiam gravius, quod charta quarta, ubi vulgo legitur *Capiti*, cum ego e veteribus libris emendassem *Capite*, nescio qui factum est, ut tui vulgatam scripturam retinuerint. Si me amas, iube eos omni diligentia in exemplar a me emendatum intueri; pertinet ea res non mediocriter ad utrumque nostrum. Columbinus tuus profectus est, quo scis. Ego nudius tertius ei, mox, ut dicebat, iter ingressuro, aureum numum (tantum enim opus esse dicebat) dedi. Puto hodie reversurum.

---

*) Cic. in Vatin. 15. §. 35. *de gestu intelligo quid respondeas.* Vid. Hand. Tursellin. II. pag. 223. 2. Fr.

**) Vid. Zumpt. Gramm. Lat. §. 550. Fr.

***) Scio quantum differant *levis* et *lenis* mutatio; sed puto tamen *leviter* h. l. sic defendi posse, ut in malam partem nequaquam accipiatur. Sed si sunt qui etiam h. l. illud non satis probent, scire aveo, quid faciant de *leviter ornatis* illis apud Cicer. Orat. §. 20. Fr.

Quid actum sit, faciam te confestim certiorem. Propertium sunt qui suadeant ut mittam ad Franciscum Gonzagam. Qua de re aveo scire, quid tibi videatur. Valetudinem tuam cura diligenter. Salve a Molinio. II. Kalend. Quintil. Patavio.

XXI. EIDEM MANUTIO.

Venit ad te altera mea ad Pontificem oratio: quam cupio aeque placere tibi, atque iis placuit, qui me dicentem audierunt: quod, cum mihi venit in mentem tuarum plane Atticarum aurium et polituli illius ac limatuli iudicii,*) vel sperare improbum puto; cum cogito, quantum me ames, quamque esse soleas mearum rerum non 428
aequus modo existimator, verum etiam benignus prolixusque laudator, ne posse quidem aliter evenire arbitror. Brevi, ni fallor,**) accipies et tertiam. Quodsi progrediemur ad hoc exemplum, poterimus olim Pontificiarum orationum quasi *σωμάτιον* quoddam conficere. Me a te amari certo scio; neque dubitare te, quin ego tibi in amore respondeam. Salve a Ludovico Beccatello Archiepiscopo. Molinio meo multam salutem. Vale. A. D. IV. Kal. Ian. MDLX. Romae.***)

XXII. M. ANTONIUS MURETUS S. P. D. PAULO SACRATO.

Feci nuper nescio quid verborum de nobili illa victoria, qua Turcae a nostris ad Naupactum superati sunt,†) tanto hominum concursu, quantum ipse non facile credidissem. Quamvis autem res erat nihili, tamen ita multi quotidie petebant describendi sibi potestatem fieri,††) ut satius visum sit, semel, quidquid esset, librariis permittere: praesertim cum magistratus populi R. iudicarent, id ad ipsius populi dignitatem pertinere. Exemplum unum ad te mitto, quod semel inspectum cum Paludino, Canalio, Iacobo Canano, Antonio Montecatino ceterisque communibus amicis communicare poteris: ut, sive placuerit, capiatis ex eo aliquid voluptatis; sive minus, intelligatis tamen, conservari a me, ut decet, memoriam vestri. Vale. Romae. VII. Kalend. Ianuar. MDLXXI.

---

*) Accepit haec a Cicerone, qui VII. ad Fam. 33. *Opus est huc*, inquit, *limatulo et polítulo tuo ingenio*. ubi Orell. legit *polito*. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 254. Fr.

***) Respondet Manutius infra lib. II. epist. 22. *Gaudeo, mi Murete.* Thomas. — In Manutianis est lib. III. epist. 19. Fr.

†) Orat. Vol. I. 19. Fr.

††) Cf. adn. pag. R. 209. extr. Fr.

429 ## XXIII. EIDEM SACRATO.

In multis, tenuibus illis quidem, sed ipsa assiduitate molestissimis occupationibus meis, usus eram ea libertate, quam tu mihi dederas, ne prius ad litteras tuas respondere necesse haberem, quam Episcopus Hadriae isthuc rediret. Quod dum exspecto, etsi quibusdam et meis et ipsius familiaribus negotium dederam, ut me tempestive de discessu ipsius admonerent: prius tamen eum abiisse rescivi, quam de abitu cogitare cognossem. Factum id non modo eorum, quibus id mandaveram, negligentia, sed et consuetudine quadam multos iam menses a me suscepta, nunquam, nisi cum urget necessitas, exeundi domo et perraro veniendi in aedes Cardinalis: non quin et ipse me libenter videat, et ego eum, qua debeo, observantia colam; sed tanta me satietas, tantum odium et aulae et rerum aulicarum cepit, ut nunquam mihi magis solus videar quam in illa turba, nunquam melius comitatus, quam cum me solus in bibliothecam abdidi. *) Itaque cum Cardinale ipso ter, opinor, aut ad summum **) quater collocutus sum, postquam huc venit. Multi fortassis hanc aut asperitatem aut rusticitatem vocabunt. Vocent sane, ut libet. Mihi aegre est, quod non iam pridem ita vivere coeperim. Et tamen vivente Hippolyto Cardinali alia ratio erat. Referta erat domus hominibus eruditis, ex quorum convictu ac sermone aliquid perpetuo disceres. Ipse quanquam doctrina mediocri, magno tamen et excelso ingenio et mirifice dedito studiis nostris. Itaque domus ipsius Academia quaedam videri poterat. Hic amat quidem et ipse mirifice homines bonarum artium scientia excultos; sed sua ei comitas damno est. Dum enim omnes blande excipit, cum omnibus humane colloquitur, facilem se atque obvium ***) omnibus praebet: excitat quidem admirabiles amores sui; sed a tam multis gratiam ipsius ambientibus perpetuo obsidetur, ut ei vix ad curandum corpus satis temporis supersit. Quid quaeris? Ego qui quotidie cum illo altero suavissimis sermonibus horas aliquot transigere consueveram, nunc in alium quendam orbem mihi delatus videor.
430 Sed haec mussanda sunt; quae tamen semel in tuum hominis amicissimi sinum effundere volui, putans in eo aliquid levationis fore. †) Nunc ad alia venio. Quod tam saepe me in epistolis tuis tamque honorifice appellas, gratiam habeo: etsi video, te multo plus amori quam iudicio tribuere. Sed hoc ipsum non minus iucundum est, sentire me a te unice diligi. Quod nunc praeterea

---

*) Sic Scipio dicere solebat, *nunquam se minus solum esse, quam quum solus esset.* Cf. Cic. III. de Off. pr. Fr.

**) Scribendum erat *aut summum*, omissa praepositione, ut pag. R. 412. 413. *cras aut summum perendie. Ad summum* neque Cicero dixit neque quisquam alius ex probatis scriptoribus. Vid. Hand. Tursellin. I. pag. 132. sq. Fr.

***) *Obvius homo* quis dicatur (ab aetatis argenteae scriptoribus) explicat Schaefer. ad Plin. I. epist. 10. §. 2. Fr.

†) Cf. lib. III. epist. 28. pr. Fr.

scribam nihil habeo, nisi forte illud scire vis, me hoc anno, si Deus volet, explicaturum publice libros Politicorum Aristotelis: in quibus videor mihi navaturus operam et multa ab aliis interpretibus non animadversa dicturus. Hoc te puto malle, quam quid de bello aut pace dicatur, et quae eius generis vulgo a circumforaneis hominibus disseminantur. Ἕκαστος γὰρ τῶν ἑαυτοῦ κήδεται. Vivamus, mi Sacrate, vivamus et consenescamus in studiis nostris, contemnentes ea omnia, quae vulgo maximi fiunt. Deum et aeternitatem cogitemus. Alia omnia fluxa et caduca sunt. Vale. Romae. III. Id. Iulii. MDLXXVII.

XXIV. FRANC. DUARENUS
M. ANTONIO MURETO
VIRO DOCT. S. P. D.

Cum nihil a te post discessum hinc tuum vel etiam de te accepissem,) mi Murete, ac ingenti desiderio tenerer de statu rerum tuarum aliquid cognoscendi, equidem literis tuis tam opportune mihi redditis magnopere delectatus sum. Illud vero meam auxit voluptatem non mediocriter, quod ex eis intellexi, te mei memoriam absentis summa cum fide et benevolentia retinere. Verum hoc mihi aspersit molestiae epistola tua, quod dolorem illum aut gravissimum moerorem potius non obscure testetur, quem tibi ista peregrinatio attulit. At eo magis vicem tuam doleo, quod ante annos, ut opinor, duos et viginti istorum Scytharum σκυθρωπίαν et barbariem expertus sum: quos ne nunc quidem resipiscere, sed ἀρχαϊσμὸν illum suum adhuc tueri ac mordicus retinere demiror.* 431
*Sed hanc materiam atque segetem gloriae integram tibi Deus, opinor, reservat, ut hostibus, qui bello tentati a nobis et lacessiti sunt, profligatis ac de possessione iurisprudentiae expulsis, splendidum aliquando de iis triumphum agas. Id quod iam praesentire ac prospicere mihi videor, si ad eas copias, quibus abundas, aliae paulo firmiores atque instructiores accesserint: quas tibi parare, si nervos in ea re contendas tuos, perfacile est. Ac spero fore, ut haec cogitatio et εὐελπιστία consolationem tibi non minimam adferat; cupio quidem certe. Nam et nos quoque superioribus annis, cum eadem cura sollicitaremur, qua te nunc angi video, ea spes valde confirmavit, nec nos omnino frustrata est. Etsi enim ne hic quidem confecta adhuc res sit, tamen eventus iam propemodum vicit exspectationem nostram: adeo plausibile apud nos populareque**) est, quod Scythae vestri insolenter, contumaciter, superbe con-*

---

*) Plin. IV. ep. 7. *Credas non de puero scriptum, sed a puero.* Fr.
**) Cic. Div. in Caecil. 3. §. 8. *censorium nomen, quod asperius antea populo videri solebat, id nunc poscitur, id iam populare atque plausibile factum est.* Quo minus credam Thomasii lectionem *popularesque* veram esse. Fr.

temnunt atque oderunt. Mitto Principis in nos scholamque nostram studium incredibile: de quo pluribus tecum, si opus fuerit, alias. Itaque quod in extrema epistola scribis, unum istic esse doctorem Cotelium, qui colat nos ac scriptis nostris faveat, ad id ego gloriosius forte) et audacius, sed tamen vere, nisi fallor, respondere possum, quod Homericus Agamemnon Achilli:* πάρ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι.**) *In quibus et Cotelium tuum, immo nostrum, numerari, vehementer laetor. Qui si talis est, qualem esse eum mihi facile ex tuis literis persuadeo, nae* εἷς ἐμοὶ μύριοι,***) *ut paucis, quod de eo homine sentio, dicam. Verum quia plerique studiosorum, quibus noti sunt doctores, qui istic sunt, mihi affirmarunt, neminem in ea urbe ius profiteri isto nomine: tu velim, Anacharsis hic quisquis*†) *sit, paulo plenius me litteris edoceas. Quanquam profecto malim, si rationes tuae ita tulerint, huc ad nos mature te recipias, ut de rebus omnibus coram inter nos conferamus. Qua de re et certius et subtilius ad te scribam, cum te mihi totum patefeceris et quid consilii habeas (nam de animo dubitare me non sinit epistola tua) aliquanto apertius mihi declaraveris. Sic enim habeto, nos quae te velle, quaeque ad te pertinere significaveris, ea summo studio diligentiaque curaturos esse. Vale, mi Murete. Avarici Biturig. ipso Hilarium die. MDLIII.*

---

132 XXV. LUCAS FRUTERIUS

M. ANTONIO MURETO

S. P. D.††)

Ingratus merito, ne dicam improbus, videri possem, Murete doctissime, si, cum a te non semel, verum saepius humanissime acceptus fuerim, ne literario quidem officio tantum in me studium tuum compensare studeam.†††) *Deterruit certe me hactenus**) *et rusticus quidam pudor, et ut quod sentio liberius exponam, ingenii mei non obscura tenuitas. Nunc vero cum didici ex scriptis tuis, ingrati vitio laborare non modo eum, qui beneficiis amplissi-*

---

*) Cf. adn. pag. R. 314. Fr.

**) Iliad. I. vs. 174. sq.

πάρ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι,
οἵ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς. Fr.

***) Vid. Muret. Var. Lect. XVI. 5. Fr.

†) Indicativus ponendus erat, si propria significatione *quisquis* intelligi volebat, hoc sensu: *Anachars. hic quisquis est, velim me edoceas*, scil. *id* vel *quis sit*. Sed non dubito, quin pro *quisquis* scribere *quis tandem* voluerit. Fr.

††) Meretur haec epistola Philologicis Fruterii addi, quas repraesentat Gruterus Tomo V. Lamp. pag. 384. seqq. Thomas.

†††) Aut supra *sim* dicendum erat aut hic *studerem*. Fr.

*) Cf. supra pag. R. 351. Fr.

*mis et honorum insignibus acceptis ab aliquo, τοῦτον οὐδ' ἔπει οὐδ' ἔργῳ, ut ait ille,**) *ὀνέει, sed et illum, qui praestanti ingenio et singulari doctrina virum, in ea loca, ubi et ipse sit, appulsum, non e vestigio liberali quodam scripto honestat: merito sane et ego in vitio sim, nisi te post tot colloquia, tot sermones ultro citroque habitos, non quidem opere aliquo laborioso, (qui enim possim?) sed epistola tamen officiosa munerer. His ego rationibus cum animo meo diligenter expensis, eo deveni audaciae, ut te, et Galliae totius et Italiae tuae clarissimum sidus, literarum mearum cruditate ab opiparis illis et suavibus Graecorum et Latinorum epulis avocare non dubitem. In bonam tamen spem adducor fore, ut his meis legendis aliquid temporis lubens volensque sis impensurus. Quanquam autem non ea sint, quae in doctissimas tuas aures oculosque veniant: da nihilominus hoc humanitati tuae, quam non obscure hactenus et intelligere et agnoscere potui, ut istaec officii mei in te certissima argumenta non alieno vultu amplexus videare. Semper enim hoc in doctis viris desideravi et etiamnum desidero, ut, cum ingenio plurimum valeant et* 133
*possint, comi non minus alloquio sint et in omnes sapientiae studiosos obvia voluntate. Quod quidem in Mureto suo desiderare Fruterius nec potest nec debet: non potest certe, quia humanitatem illius semper promptissimam expertus est et in dies experitur ampliorem; non debet autem, quia mentiri nec novit nec veritatem odisse potest. Et haec quidem in mei excusationem adducenda***) *putavi, Murete doctissime, ut intelligeres, quam religiose voluntatem in me tuam conservare, et si fieri potest, auctiorem reddere cupiam. Nunc autem, ut quanti apud me sit virtus et ingenium tuum, exploratius tibi innotescat, libuit quaedam ex optimis quibusque auctoribus per me nuper animadversa iudicio tuo ut politissimo, sic humanitatis plenissimo, exactius****) *ponderanda relinquere: et hoc quidem non eo consilio, ut te omnium rerum peritissimum anagnosten*†) *docere videar, quod certe vel cogitare nefas esse duco; sed tantum ut ex te cognoscere possim, sintne in his meis aliqua, quae vero esse consentanea putes; quinimmo ut quae a me si non corrupta, certe non emendata sunt, diligenti tuo studio nobis aliquando saniora reddantur. Satis vero*

---

*) Homer. Iliad. I. 503. sq.

Ζεῦ πάτερ, εἴποτε δή σε μετ' ἀθανάτοισιν ὄνησα
ἢ ἔπει ἢ ἔργῳ, τόδε μοι κρήηνον ἐέλδωρ. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 133. Fr.

***) Sic Pomp. Mela et Gellius dixerunt pro *accuratius*. De nomine *exactus* vid. adn. m. ad Quinctilian. X. 2. 14. Cf. Nolten. Lex. Antibarb. pag. 940. sq. Quod modo scripsit *auctoribus*, pro eo ego quidem dixissem *scriptoribus*. Vid. adn. mea ad Quinctilian. X. 1. 48. in qua ne nunc quidem quidquam mutandum puto, nisi quod *plerumque*, quod a me positum est, mallem sic scriptum: Plerumque; idque in eorum gratiam, qui quamvis sibi videantur videre omnia, nihil tamen videre videantur. Fr.

†) Hoc voc. de sese positum num satis Mureto placuerit, est sane quod dubites. Fr.

mihi est, loca) quaedam obscure depravata, qua possum, luce donare, vel certe tibi indicare. Tuum erit vicissim, ea in suam lectionem restituere: quod tibi quam facile succedat, non obscure testantur Variarum Lectionum praeclarissima opera, quae mihi quidem, multo ante quam in familiaritatem tuam veni, semper carissima fuere, et nunc, cum divino illo amicitiae tuae bono affectus sim, cariora in dies futura. Sed tandem ad rem: ne multa verborum cruditate offenso stomacho, Theriacam Victorii haurire, non Varronis mulsum bibere**) videaris.*

*Festus itaque***) Pompeius, quem ego auctorem insigniter diligo, tum ob rerum omnium iucundissimam varietatem, tum verborum †) antiquitatem doctissimam, multis quidem partibus auctior et integrior ex Italia prodiit, non tamen omnibus in locis sui*
434 *se similem ostendit: quod partim Paulo illi Epitomario, ††) partim temporis iniuriae debemus. Sed ut tandem, quod agimus, probemus, locus est in P littera, qui satis quidem obvius est et expositus, †††) sed tamen haud fideliter editus, si modo nec aetate impeditur iudicium meum, nec ipse mihi plus iusto indulgeo. Dicit Festus:*) Petissere antiqui pro petere dicebant, ea quidem forma verbi, qua sunt lacessere et incessere; sed ut mihi videtur, tum significabant saepius petere, ut petissant, saepius petant. Legendum mihi nuper visum est: ut petissunt saepius petant;**) alioqui insulsum erit, quod Festus dicet. Nam cum subiiciat, petissere saepius petere esse, non opus est, ut opinor, id tertium repetere et inculcare, saepius iam explicatum; quinimmo simile quoddam verbum adiunxisse debuit, quod fecisse ipsum vel deierare ausim. Nunc, ut ad reliqua veniamus, faciliora praemittemus, alia, quae exactiori probatione indigent, in finem reiiciemus. Festus***) carissam apud Lucillium vafram significare vult, malim ego catissam dixisset. Nam catos pro callidis et ingeniosis apud veteres fuisse vel Cato testari potest. At dicat*

---

*) *Loca* terrarum sunt, librorum *loci*. Fr.

**) Aenigma hoc est, quod facile solvet, qui lib. IV. Var. Lect. Mureti cap. 14. legerit. Apud Nonium legebatur hoc e Varrone: *Vel maxime illic didici, sitienti theriacam mulsum.* His verbis persuasus Pet. Victor. credidit theriacam olim bibi solitam, lib. I. Var. Lect. 22. Sed Muretus corruptum esse Varronis locum ostendit, legique iubet: *sitienti videri acam* (i. e. aquam) *mulsum.* Thomas.

***) Cf. adn. pag. 226. R. Fr.

†) Immo *tum ob verborum.* Vid. adn. pag. R. 284. Fr.

††) Hoc nomen pariter atque *epitomator* nullius plane pretii est. Fr.

†††) Imitatur Plinium, qui *hominem* plenum humanitate *obvium et expositum* dixit loco supra citato pag. R. 429. Fr.

*) Lindemann. ed. pag. 196. sq. ubi pro *tum* legitur *quom* et mox *petessant.* Cf. ibid. pag. 561. Fr.

**) Sic habent codices, quos inspeximus. Sed sequentia docebunt, fuisse a Fruterio substitutum aliud verbum: quod quale fuerit, alius divinet. Hoc addo: ipsam Festi lectionem neutiquam sollicitandam videri. Thomas.

***) Lindem. pag. 31. Vid. ibid. pag. 362. ubi Dacer. probat Fruterii coniecturam. Fr.

aliquis, catissam ductu litterarum non respondere. Fateor quidem, dummodo nec caprissam satisfacere loco huic concedas, quod ab aliquo difficultatem sentiente ad marginem Veneti codicis adiectum est. Quod vero ad*) religiosum illum ordinem litterarum, nihil est. Nam veteres Festi omnino sunt confusissimi, ut facile credam, Festum acrostichidem illam alphabeticam**) observasse; non tamen in syllabis curiosulum fuisse. Alio in loco: Hirrire Garrire, genus vocis est canis rabiosae.***) In margine est ringere pro garrire: et certe garrire quid ad canes pertineat, non video: nisi forte, quod R litteram canibus esse peculiarem velint Grammatici. Herire quidem vetus est et prope ignotum, rabire quoque si tibi arridebit, vetus esse incipiet et obscuritate cum hirrio contendere.

Nunc in aciem producantur validissima illa bellorum robora, quae in triariorum vicem succedant, ut illis prioribus suapte natura parum solidis in auxilium veniant. A veteribus nobis exordium erit: quia scimus eam Romanorum prudentiam fuisse, ut longo usu bellorum exercitatos et annorum successibus prudentiores 435
in belli catastrophen reiicerent. Prodeant itaque vetustissima illa succrescentis Urbis volumina: Numae nimirum Pompilii sanctissima instituta, quae ut sunt antiquissima, ita quoque†) antiquis scripta verbis fuisse negari non potest. Festus cum, quae Pellices dicantur, diserte ostendit, poenam, quae huic mulierum generi per Numam est constituta, subiungit his verbis: Pellex aram Iunonis ne tangito; si tanget, Iunoni crinibus demissis agnum foeminam caedito.††) Hanc ego legem ut non esse corruptam arbitrer, vetustati tamen suae reddendam existimo: quod qua ratione faciendum putem, subscribam. Pellex aram Iunonis ne tagito, si tagit, Iunoni crinibus demessis arnum foeminam caedito. Veram esse et genuinam legis huiusce correctionem affirmare tibi nec ausim nec possim: non ausim quidem, quia id gloriosulum†††) videri possit; non possim vero, quod singulorum exactam rationem nondum invenerim: hoc tamen polliceri ausim, aut talem omnino aut similem esse debere legis huiusce sententiam. Quod autem pertinet ad singula, non tibi novum esse debebit, ut nec futurum scio, si tagito reposuerim et tagit vel taget, cum vel Festo teste notissimum sit, veteres ita loquutos, qui Pacuvii Teucrum citat

---

*) Cf. supra adn. pag. R. 355. Fr.

**) *Alphabetum, alphabeticus* usurpent qui volent; ego non sequar. Neque pluris faciendum est *curiosulus* adiect. quo mox utitur cum Appuleio. Omnino in hac epistola quam multa reperiuntur, quae parum placere possint. Ita sunt nostrorum Tertullianorum atque etiam philologorum Latinitati similia. Fr.

***) Apud Lindem. pag. 75. sic scriptum legitur: *Hirrire garrire, quod genus vocis est canis rabiosi.* Vid. ibid. pag. 449. Sed conferendus est etiam Doederlinus in Synon. Lat. I. pag. 156. et III. pag. 73. sq. Fr.

†) Saltem *antiquis quoque* dicendum erat. Cf. supra pag. R. 303. Fr.

††) Apud Lindemann. pag. 121. legitur *agnam*. Fr.

†††) Hoc deminutivo nemo veterum videtur usus esse. Fr.

et hunc versum adducit: Ut ego si quisquam me tagit, tagam.) Ceterum quod crines demessos, non demissos velim, ratio est, quod hac lege non levem quandam poenam imponi pellicibus sciam; tum quod existimem, Numam ut sapientissimum, ita et politicum maxime fuisse, neque omnino sanctissima coniugii foedera temere violari voluisse; quinimmo graviter admodum in huiusmodi nuptiarum corruptelas animadvertisse, ut iusserit eas Iunoni, quae et ipsa pellex est, arnum foeminam crinibus demessis immolare: crinibus vero demessis, ut quod in foeminis honorificum est maxime, iis auferret. Alioqui observare videor, in sacris comptissimas fuisse matronas et laetissimo cultu, quod indicat Tibullus, cum puellam suam Iunoni sacrificaturam inducit et Deae commendat. Sic autem scribit: **)*

Natalis Iuno, sanctos cape thuris acervos,
Quos tibi dat tenera docta puella manu.
Tota tibi est hodie; tibi se laetissima comsit,
Staret ut ante tuos conspicienda focos.

436 *Hoc ego in loco non Tota, sed Lota legam cupidius.***) Arnum foeminam scripsi, quod sciam ex Festo sic veteres nominasse.†) Lex alia est eiusdem Numae apud Pompeium, ubi quid differentiae sit inter occisum et necatum meminit.††) Lex autem talis est: Si hominem fulminibus occisit, ne supra genua tollito. In hac Numae constitutione aliquid desiderari videtur; aut enim dicendum est: Si hominem fulminibus occisit, nimirum Iupiter; aut hoc pacto legendum: Si hominem fulmen Jovis occisit, ne supra genua tollito. Fuit tempus, cum sic legerem: Qui hemonum fulminibus occisus est, ne supra genua tollitor. Tu, quid†††) ex his duobus sit sanius, iudicabis. Mihi sat est, tibi vel indicasse quid sentiam. Supra genua tollere esse puto, ad sepulturam tradere. Nam Festus et aliam legem Numae adducit, quae de eadem re agens sic habet: Homo si fulmine occisus est, ei iusta nulla fieri oportet.*) Videtur autem mos fuisse olim, qui et nunc Galliae quibusdam in partibus est, ut vestibus quibusdam vel lineis mantilibus feretro circumvolutis, earumque extremitatibus manui obvolutis, funus ultra genu sustollerent; sicque in locum communem Mettia porta transferrent.*

---

*) Haec apud Lindemann. pag. 273. auctore Dacerio (quem vide ibid. pag. 730.) sic scribuntur:

Ut ego, si quisquam me tagit.

et tagam: nam duo extrema verba Festi sunt potius quam Pacuvii. Fr.

**) IV. 6. 1. sqq. ubi Huschk. cum Broukhusio dedit *turis honores.* Fr.

***) Hoc idem voluerunt alii. Frustra. Fr.

†) Certe *arnam* dicendum fuit. Vid. Lindemann. Fest. pag. 17. Fr.

††) Lindemann. pag. 186. Fr.

†††) Immo *utrum.* Fr.

*) Lindemann. pag. 186. Fr.

*Hic ego finem legibus esse dabo, si unam modo adiecero, non quidem ex Festo, sed Macrobio,**) *qui libro primo Saturnaliorum, cum de noctu concubia disputat, Decemviros ait in XII Tab. inusitatissime* nox *pro* noctu *usurpasse, et hanc legem citat:* Si nox furtum factum sit, si im aliquis occisit, iure caesus esto. *Ego cum hunc locum legerem, miratus sum, cum de persona non admonuisset lex, tamen subiungere,* si im aliquis occisit, *statimque suspicatus sum, legi posse hoc modo:* Qui nox furtum factum iit, si im aliquis occisit, iure caesus esto. *Quam coniecturam meam si calculo tuo dignabere, Murete doctissime, erit quod gaudeam; sin minus, patiar certe vel tantulum temporis subitae huic emendationi datum esse. Legibus modum imposuisse me fateor; sed tamen omnibus Festi difficultatibus, nego. Sunt enim praeter eas, quas tibi adferam, vel plurimae.* Silicernium *genus esse farciminis docet Festus:***) quo, *inquit,* fletu familia purgabatur. Dictum autem silicernium, quia cuius nomine ea res instituebatur, is iam silicem cerneret. Caecilius:

Credidi silicernium eius me esse esurum.

Quid sibi Pompeius velit non video, cum dicit quo fletu familia
purgabatur: *nisi forte distinctio interponenda est post* quo, *et*
intelligamus farcimine, fletu familia purgabatur. *Haec* 437
levia sunt, illud gravius. Multa et accurata cogitatio effecit, ut
legendum putarem, quovis esu, *quod ipsum et litterarum ductus et Caecilii versus probant. Donatus in Adelphis****) *sic de*
silicernio meminit: Silicernium coena est, quae infer-
tur Diis manibus: quod eam silentes cernant, id
est, umbrae possideant; vel quod qui haec inferunt,
cernant, neque degustent: *quod quidem meae sententiae*
opponi videtur. Tuum quidem iudicium esto, ego vel somniis istis
meis facile cessero; tu vero Variis tuis Lectionibus, quas propediem
auctiores exspecto, admiscere poteris haec loca, genuinae lectioni
suae per te data. Properabam ad alia Festi loca, et ecce venit
in manus meas et alia XII Tab. constitutio, quam eo libentius
tibi indicavi, quod et in eam Auratus tuus cogitationem et con-
iecturam suam interposuerit. Talionis mentionem fieri in XII in-
quit†) *Verrius hoc modo:* Si membrum capserit,††) ni
cum eo pacit, talio esto. *Auratus cum legit coniecturam*
meam, statim legi posse putavit hoc modo: Qui membrum
capserit *et cetera; et* capserit *interpretabatur* privaverit,

---

*) Immo *ex Macrobio.* Locus Macrob. est I. 4. pag. 221. ed. Zeun. Fr.

**) Lindemann. pag. 140. ubi pro vulg. *silicem* legitur *silentium.* Cf. ib. pag. 239. et 663, Fr.

***) IV. 2. 48. Fr.

†) Immo *ait*, quod recte legitur apud Festum pag. 274. Lindem. Nam *inquit* isto modo poni non poterat. Vid. Heusinger. Observatt. Antibarb. pag. 471. sq. Fr.

††) Apud Fest. l. l. editum est *rapit.* Vid. tamen Dacer. pag. 734. Fr.

ut in illo, talpae oculis capti. Verbum non addam de homine et optimo et doctissimo, tantum a te petam, ut, quid tu de his legibus sentias, rescribas. Nulli certe felicius id negotii committi potest, ne Trebatio quidem alicui. Satis enim superque ostendisti in divinis illis operibus tuis, quantum tibi omnes Latini et Graeci auctores et debeant et debere velint amplius, si illos melius quidem iam habentes in ipsissimam) sanitatem restituere pergas. Extremum adiiciam, quod in Festo**) corrigendum puto. Taminia, inquit,***) uva silvestris generis videtur Verrio dicta, quod tam mira sit quam minium. Legendum existimo, quod tam rubra sit quam minium. Mecum facit Plin. lib. XXIII. cap. I. ubi sic de taminia scribit: Maturescit astaphis, cum vindemia nigrescit, cum taminiae rubentes norimus acinos.*

Nunc subiiciam loca quaedam, quae et obscura sunt, et correctione indigent; quali vero non dicam, quia nescio, nec multum scire laboravi: tibi vero facillimum erit ea ingenii tui divinissima acie penetrare, et suis e tenebris eruere. Ait Festus,†) Redarguisse Scipionem Aphricanum per e litteram protulisse, eundemque pertisum dixisse, non pertesum; de quo meminerit Lucillius, cum ait: Quo facetior videare, et scire plus
438 *quam ceteri, pertisum hominem, non pertesum dicere ferunt, nam genus. Primum quidem manifesto scribendum Rederguisse videtur, cum id aiat Festus. Tum Lucillii versus quadrati videntur, quibus tamen nigra est cauda. Tu his lacunis felicissime impletis, nobis pro tenebris oblatis lucem reddes. Locus alius est eodem in Festo††) aeque deploratus; cui quidem aliquid opis attuli, quod tibi eum indicavi: tuum vero erit, qua es humanitate, nobis eum saniorem dare. Sponsis bene beneque volueris in precatione augurali Messala augur ait significare spoponderis, volueris. Cum hunc locum attentius legissem, sensi tandem Messalam, qui formulam quandam precationis antiquae referret, ea verba utpote obscura explicare voluisse, cum dicat sponsis significare spoponderis et volueris. Volueris dico ego vel nil cernere me vel aetate impediri iudicium meum, aut locum hunc corruptum*

---

*) Hoc superlativo etiamnunc multi utuntur. Est sane apud Plautum Trinum. IV. 2. 146. in his:

Ch. *Ipsus, inquam, Charmides sum.* S. *Ergo ipsusne es?* Ch. *Ipsissimus.* et tuetur eum Noltenius Lex. Antib. pag. 1016. Verumtamen non licet eos imitari temere; quod si liceret, itidem apud Cicerон. Philipp. II. 4. §. 8. *hoc ipsumo tempore* scribi potuisset. Fr.

**) Cf. adn. pag. 305. R. Fr.

***) Lindem. pag. 273. ubi legitur *uvae sylvestris genus.* Cf. ibid. pag. 731. In Plinii loco §. 13. Harduinus haec praebet: *Maturescit* (sc. astaphis agria sive staphis) *cum vindemia, nigrescitque: cum* etc. Fr.

†) Lindem. pag. 227. ubi est *pertaesum hominum* et mox *ferunt* pro *ferunt.* Cf. ibid. pag. 639. Fr.

††) Lindem. pag. 267. Fr.

esse; quomodo tamen corrigendus sit ignoro, nisi forte v u l s i s *legas aut* v o l s i s, *itaque precere,* B e n e s p o n s i s b e n e q u e v o l s i s.*) *Alia sunt, quae mihi sunt obscurissima, sed ea coram agentur latius. Nondum tibi molesta esse desinit infantia mea, quam revera simplicius erit et rectius garrulitatem appellare; quia non tam infans est quam indecenter loquax nimis. Sed dabis hoc observantiae in te meae. Dii enim meliora, quam ut tantum temporis perire cupiam tibi, dum singula haec inspicias; quinimmo nisi ea essent, quae studiosis olim omnibus mihique inprimis utilissima forent, omnino te ab optimarum rerum studio avocare inanibus istis somniis nollem. Sed audi, quaeso, quod restat. Macrobius lib. II. Saturn. cap. VII.***) *cum de Laberio equite Romano agit, quem Caesar Iulius quingentis millibus invitarat, ut prodiret in scenam et ipse ageret mimos, quos scriptitarat, hos eius versus subiungit, quos tamen librariorum culpa corruptos nobis edidit. Sunt autem hi:*

Necessitas, cuius cursus transversi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quo me detrusit pene extremis sensibus?
Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio *et cetera.*

Hi versus ut sint venusti multum, tamen venustiores futuri videntur, si unius litterae mutatio accesserit. Legerem itaque libens tertio illo in versu:

Quo me detrusit pene extremis censibus?

Erat enim Laberio praemium a Caesare oblatum quingentorum 439
millium. Quod tu quidem immane esse pretium nosti. Quin addit, se, cum iuvenis esset, nulla largitione, nullis honoribus de statu moveri potuisse. Sic scriberem ego, de te nondum certior, sed brevi, ni fallor, futurus. Intelligere possim, e x t r e m i s s e n s i b u s, *in senecta aetate;****) *sed nil ad rem, quia subiungit statim:*

Ecce in senecta ut facile labefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita
Submissa placide blandiloquens oratio!

Sequitur:

Ego bis tricenis annis actis sine nota,
Eques Romanus e lare egressus meo,
Domum revertar mimus?

Sic legi debere et versus ratio et ipse orationis contextus ostendunt. †)

---

*) Scaliger legendum ait *beneque* v o l e r i s i. e. *volueris.* Fr.

**) Zeun. pag. 369. Fr.

***) Sic Barth. ad Claudian. pag. 362. *extremos sensus* explicat *sensus in extrema aetate.* Fr.

†) Meursius *Eq. Rom. Lare degressus m.* legendum proposuit. Fr.

Paulo post est:

Fortuna immoderata in bono aeque atque in malo,
Si tibi erat libitum literarum laudibus
Floris cacumen nostrae famae frangere *et cetera.*

Haec omnia sunt corruptissima. Quid enim est literarum laudibus floris cacumen famae frangere? Legendum putarem, Ludionum laudibus vel lusibus potius: sic enim locum quendam Propertii emendavit Auratus noster, ubi agitur de Spartae laudibus, quae nudas puellas in gymnasium mittebat cum viris decertaturas. Sic habet versus:

Quod non infames exercet corpore laudes. *)

Auratus ludos legit. Sic itaque Laberii versus repono:

Fortuna immoderata in bono aeque **) atque in malo,
Si tibi erat libitum Ludionum lusibus
Florens cacumen nostrae famae frangere.

vel certe florum cacumen, quod erit, floridum. Nam florus dixisse veteres pro eo quod floridus nunc est, exploratum habeo. Sequitur:

Cur cum vigebam membris praeviridantibus,
Satisfacere populo et tali cum poteram viro,
Non me flexibilem concurvasti, ut carperes?

Nec hic quidem bene habet carmen. Nam qui tandem ille est trimeter, Non me flexibilem concurvasti, ut carperes? lego, ut ceteros vel coeperas. Certe quiddam huiusmodi substitui debet. ***) *Extremum addit Fruterius, non minus, ut sperat, Mureto suo gratum futurum quam vel alia omnia. Cum haec scriberem, incidi in librum quendam sodalis mei, ad cuius frontem amylo vel potius visco librario impactum erat folium quoddam membranae, in quo reperi haec, quae subscribam: (videbatur autem Grammatici cuiusdam fragmentum aliquod, de quo tamen affirmare non possum:) sic habent ea: Inveni marum pro marium, quod tamen in raro est usu, genitivus apud Naevium in carmine belli Punici: Senex fretus pietate dominum adlocutus summi Dominum regis fratrem Neptunum regnatorem marum. Eius ablativum Caesar quinto belli Gallici ponit: Paulo latiores, quam quibus in reliquis utimur maribus. In vulgatis codicibus statim a principio hunc in modum legas: Ad onera et ad multitudinem iumentorum transportandam paulo latiores, quam quibus in alio mari uti consueverunt. Certe, si hic est locus, quem citat Grammaticus ille, mirum est*

*) III. 12. 3. ubi vid. Broukhus. qui Aurati coniecturam recepit. Fr.

**) Hanc vocem libri fide se delere ait Pontanus. Fr.

***) Pontanus Gulielmi probat coniecturam *ut paceres* i. e. *pangeres.* Fr.

tam sui dissimilem esse: sed fieri potest, ut in alio Caesaris libro sit hic versiculus. *) *Tu vel optime id scies, qui optimos quosque auctores tibi familiares habeas, inprimis vero Caesarem. Haec pauca sunt de multis, Murete doctissime, quae ad te scribenda putavi, partim ut ἀχαριστίαν, qua tetrius esse vitium nullum puto, a me amolirer, partim etiam, ut, quo in te animo essem, non ignorares. Bene vale, Galliae tuae et Italiae totius clarissimum decus. Cuperem omnino, Murete optime, ut his meis non voce, sed tabellis respondere digneris; quod in suffragiis tabellariis factum nosti. Deus ero, si vel literulam a te extorqueo. Iterum vale et nos ama.*

XXVI. MURETUS IACOBO CANANO MEDICO S. 441

Convalui. Hoc me gratius aut optatius tibi epistolae principium reperire nullum posse, certo scio. Febris fuit tertiana duplex, qualem tu a me tertio abhinc anno Ferrariae depulisti: nisi quod haec mitior et remissior fuit. Itaque octavo me die, postquam corripuerat, reliquit. Curatus sum non medicamentis modo, sed et missione sanguinis, de consilio Angeli Iustiniani nostri, qui medicamenta non solum ipse praescripsit, sed et magnam partem eorum sua manu confecit ac concinnavit. Omnino et ipsius et omnium qui hic sunt, sed praecipue ipsius et Petri Normesini mirificum quendam expertus sum in me amorem, miram in curanda valetudine mea sollicitudinem, sedulitatem, assiduitatem. Neque ita hos praedico, ut non ceteris quoque plurimum debere me fatear. Nam et Bartholomaeus Ferrus (puto te ante nescivisse id nomen Theologo nostro esse) et Hieronymus Lippomannus et Abbas Rossettus contendere quodam modo inter se videbantur, quis pluribus atque expressioribus indiciis studium erga me patefaceret suum. Mihi crede, tanti erat aegrotare. Nunc confirmatus avide exspecto, quid vos istinc scribatis de nostro in Italiam reditu. Quanquam enim tuae litterae certa prope et explorata nunciant: non desunt tamen hic, qui sponsione certare parati sint, nos in Gallia hybernaturos. Alii aliter putant, sed tamen dubitationis aliquid affert, quod hic nondum pro certo auditum est, Nichettum abiisse. Qui si media hyeme redierit, (et iam vix videtur aliter fieri posse,) tamenne se alienissimo anni tempore, asperrimo caelo, inviis viis, tam longinquo itineri commissurus est Cardinalis? Ita disputant quidam; qui mihi non satis cognitum habere ipsius ingenium videntur. Ego enim hoc ipso argumento utor, cur magis augurer fore, ut abeamus. Herus enim noster, qua est magnitudine animi, hanc ipsam occasionem arripiet declarandi omnibus hominibus, virtutem et constantiam suam neque aestatis ardoribus 442
neque asperitate hyemis retardari. Quare si aliud nihil obstiterit,

---

*) Non est alius locus. Vid. interpp. ad Caes. B. G. V. 1. et Priscian. Vol. I. pag. 343. ed. Krehl. Fr.

ibimus, vel si caelum ruat. Meam voluntatem si exquiris, equidem negare non possum, quin*) tanto mihi desiderio sit Italia, quanto fortasse nemini nostrum; sed ad res meas multo accommodatius esset, exspectari a nobis tempus illud,

gelidus canis cum montibus humor
Liquitur et Zephyro putris se gleba resolvit. **)

Mea enim maximi momenti negotia citius explicari non queunt. Sed *quod fors feret*, ut ille ait, ***) *feremus aequo animo*. Iter hyeme capessendum si fuerit, incommoditatem reditus celeritate compensabimus; sin exspectandum ver, commoditate temporis ad conficienda quae volumus, desiderium Italiae leniemus. Sed utut futurum est, obsecro obtestorque te per amicitiam nostram, ut expiscere, si potes, aliquid certi, idque ad me scribas quam poteris certissime. Permagni mea interest, scire quid futurum sit, propterea quod consilium mihi ad rationem itineris dirigendum est, et aliud capiendum, si properatur profectio, aliud, si differtur. Cura igitur pro eo, quanti apud te sum, ut mittas ad me aliquid explorati. Id si tacitum haberi voles, nemini indicabitur. Mi optime et optatissime Canane, vale et ama me, ut facis. Salutem, quibus videbitur. Nostri omnes te salutant. E Karoliloco, †) prid. Non. Oct. MDLXII.

XXVII. EIDEM CANANO.

Ego vero iam subverebar, ne mea haec nova ad te scribendi ratio parum tibi probata esset: adeoque (vide quanto in errore versatus sim) meditabar excusationem. Sed gaudeo contra cecidisse, quam putaveram. Nunc tu a me et crebras et longas litteras exspectato: ea tamen lege, ut mihi liberum sit, nullo ordine, nullo delectu, quicquid in buccam venerit, scribere. Litterae tuae omnes mihi redditae sunt: neque facile credas, quantam mihi voluptatem attulerint.
443 Quanquam enim non sum solitus valde magnam curam suscipere de iis, quae ad me nihil pertinent; neque quisquam usquam est minus, quam ego sum, rerum novarum curiosus: libenter tamen intelligo progressus istius calamitosissimi belli, praecipue cum ea nunciantur, quae spem adferunt aut victoriae aut honestae alicuius compo-

*) Eandem structuram apud veterem scriptorem me iam legisse memini, sed ubi tandem legerim, dicere plane non possum. Neque tamen dissimile est, quod nunc occurrit ex Cicer. Orat. cap. 42. §. 147. *dissimulare non sinit quin delecter.* ubi Beierus (ap. Orell. pag. 106. ed. min.) comparat Plaut. Mil. Gl. IV. 2. 2. Cf. pro Flacco 24. pr. *Quamquam quis ignorat — quin tria Graecorum genera sint vere?* — Haec scripseram et iam tradideram typographo, quum mihi opportune venit in mentem T. Livii, qui lib. XL. cap. 36. §. 2. *Itaque,* inquit, *negare non posse, quin rectius sit, etiam ad pacatos barbaros — exercitum mitti.* Fr.

**) Virg. Georg. I. 43. sq. Fr.

***) Terent. Phorm. I. 2. 88. Fr.

†) Parvum Galliae oppidum est *Carus Locus*, *Carilocus*, *Carolilocus*. A Gallis vocatur *Charlieu* s. *Cherlieu*. Fr.

sitionis. De recepto Avarico iam hic auditum erat multo ante, quam tuas ea de re litteras acciperem. Sed videor per nebulam inaudisse quiddam, quod haud scio an litteris committere debeam; indicabo leviter. Etenim si falsum est, nihil periculi fuerit, etiamsi tu, quid sit, non assequare; sin verum, quamvis leviter admonitus, facile totam rem intelliges. Fuere igitur hic, qui pro certo ac comperto affirmarent, potuisse oppidum per vim capi, invitissimis hostibus, nulla deditione, nullis conditionibus, nisi quorundam aut scelerata collusio aut stulta clementia alienae virtuti impedimento fuisset. Quod si est, facile fuerit iam nunc prospicere, qui futurus sit exitus. Neque enim dubium est, quin suum quisque institutum conservaturus sit ad extremum. O mi Canane, qui tandem finis huius tam molestae peregrinationis futurus est? Quando erit, ut ad Eridani aut quod malim, ad Tyberis ripam inambulantes concinere possimus illud Euripidis: *)

Suavis est laborum praeteritorum memoria.

Sed pedibus nobis ne conficiendum sit iter, metuo; si verum est, quod modo huc allatum est, equos omnes furto sublatos esse. Malam pestem illi abigeo, quisquis est. Sed quid est, quod ait Balbus, ferventius quam unquam antehac **) agi de pace? Utinam quidem eveniat! ut nobis tanto maturius in Italiam redire liceat, antequam incidamus in hyemem. Sed haec, ut opinor, somnia sunt: quae tamen cuicuimodi ***) erant, scribenda tibi fuerunt. Aliud enim nihil erat, quod scriberem. Praeclaras illas historias, quas tibi superioribus litteris promiseram, neque vacat scribere neque nunc quidem satis tutum est. Sed, mihi crede, mirificus homo est ille noster: neque magis in quoquam deprehendi verum esse id, quod ex te saepissime audivi, vitandam esse ei familiaritatem eorum omnium, apud quos conservare auctoritatem suam vellet. Nostri omnes te salutant. Saluta mihi tu istic, quos vi- 444
debitur; Contarellum praecipue et Gerardinum. Vale. Karoliloci, XII. Kalend. Octobr. MDLXII.

XXVIII. EIDEM CANANO.

Verum est quod audisti. Trepidatum hic est ab omnibus: neque sane iniuria. Quis enim constare animo posset, cum audiret, fusum ac fugatum esse exercitum regium, pedites concisos, equitatum disiectum ac dissipatum, ex ducibus ipsis alios interfectos,

---

*) Fragm. Andromed. X. (Matthiae XVIII.) 2.

ἀλλ᾽ ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

Apud Cicer. II. de Fin. 32. ex Codd. editum:

Suavis laborum est praeteritorum memoria.

quum in Edd. ante Lamb. (qui *est* omisit) sic legeretur, ut scriptum in hac epistola est. Cf. Matth. ad Eurip. Tom. IX. pag. 52. sq. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 339. et 134. Fr.

***) De hoc voc. vide Orell. ad Cic. pro Cael. §. 24. pag. ed. min. 24. Fr.

alios vulneratos, Comitem stabuli captum. Mihi crede, habent iustam excusationem timoris. Nam mea quidem, ut mox audies, non eadem caussa est quae ceterorum. Sed cum hic ita crederetur, nihil propius esse, quam ut ad hanc domum diripiendam turma aliqua militum accurreret: Theologus noster, homo, ut scis, minime bellicosus, qui videret sibi adversus illos homines nihil in Theologia sua praesidii fore, quanta maxima celeritate potuit, collegit sarcinas suas et iter in Belgium cepit. Comitati eum sunt Abbates duo, neque de iis quicquam postea audivimus. Ceteri, ut scire te puto, Lutetiam ibant, sed cum in itinere alium nuntium accepissent, huc omnes multa iam nocte redierunt. Ego biduo ante Bellovacum profectus eram; quo me Cardinalis miserat. Ita autem fors tulit, ut eodem plane temporis puncto, quo illi redibant, ego quoque redirem. Quo factum est, ut prius redisse scierim, quam abiisse scirem. Hilaratis igitur omnium animis, multum inter coenam risimus; multa in eos, qui remanserant, plura in eos, qui fugerant, iocati sumus; mecum omnes praeclare actum esse dicebant, qui quasi prospicerem ac divinarem quid futurum esset, et fugissem ab acerbitate prioris nuntii, et ad posterioris laetitiam accurrissem. Nunc hic ego et Petrus Normesinus suavissime vivimus, venatu, aucupio, piscatu et quod caput est, bonis sermonibus: neque vobis invidemus, quos istic ambitio aureis compedibus alligatos tenet. Unum me male habet, Theologi absentia: quem desidero, et ut discipulum magister et ut magistrum discipulus. Operas enim permutare inter nos coeperamus, ut ego eum Graecas litteras, ipse me Theologiam do-
415 ceret. Valde magnam voluptatem mihi attulerunt litterae tuae, quod et laeta nuntiabant et omnia accuratissime ac minutissime persequebantur. Conserva, quaeso te, istam consuetudinem; sed noli exspectare, ut tecum paria faciam. Tibi enim quae scribas, plurima quotidie suppetunt; mihi quod scribam fere nihil est nisi hoc ipsum, nihil esse quod scribam. Ego et Petrus Normesinus te communiter salutamus atque a te petimus, ut nostro amborum nomine Contarellum salutes. Vale. E Karoliloco. A. D. VII. Kal. Ian. MDLXII.

XXIX. EIDEM CANANO.

O tristem nobis et acerbum nuntium de Rege Navarrae! Quem nos hic etsi acceperamus ex aliis, sustentabamur tamen aliqua spe, donec allatae sunt litterae tuae. Quas ego utrasque heri vesperi acceptas communicavi cum omnibus nostris: neque eorum quisquam fuit, qui non ita certo statueret, cum tu ita scriberes, fieri aliter*) non posse, quin plane deplorata esset optimi et religiosissimi Principis salus. Cuius interitu quantam plagam Gallia, quantam caussa religionis acceperit, vereor, ne paucis diebus magno

*) In hac formula *aliter* omitti solet. Fr.

nostro malo sentiamus. En quos fructus civilia *bella* pariant! Hoc unum miserae Galliae restabat mali, ut veteres illas Thebanas calamitates in suo sanguine renovatas videret. Quid enim interest? nisi quod illic eiusmodi fratres contendebant, ut utrumque cadere expediret; quod et contigit: hic cum e duobus fratribus alter errore ductus et quasi praestigiis quibusdam occaecatus, contra patriam, quodque gravius est, contra Deum arma ferat; alter nihil unquam habuerit antiquius, quam ut et fratrem reduceret et famam caputque illius modis omnibus conservaret: ei allata nex est, cuius in vita et fraterna salus et magna ex parte totius regni tranquillitas nitebatur. Quodsi, qui pro patria dimicantes mortem oppetiverunt, eorum memoriam summo cum honore omnes anni consequentes excipiunt; si consecrari ac prope divinis honoribus affici post mortem solent, qui Christianae religionis defensionem vita sibi priorem ac potiorem esse duxerunt: quos tandem honores sa- 446
tis amplos congerere posteritas in eum principem poterit, qui, pro quarum rerum utravis mortuum esse satis est ad immortalitatem comparandam, pro earum utraque pugnans, anima spoliatus est? Nunc ille caelo receptus, ex] alto res mortalium despicit; et ut nuper auctoritate, consilio, manu communem Dei et Karoli regis caussam tuebatur, ita nunc precibus ad Deum, cuius aspectu fruitur, fusis, *) eandem fovere ac sustentare non desinit; inprimisque, ut credibile est, filiolo suo eiusmodi duces ac consiliarios precatur, qui ipsum in paternae potius constantiae quam in maternae pervicaciae imitationem deducant. De fratribus autem, quos sibi superstites reliquit, pro altero petit, ut quam citissime mutetur, pro altero, ne unquam mutetur. Addit alia iis congruentia, quae nos sperare fortasse possumus, optare quidem sine ulla dubitatione debemus. Vides, quam et ipse otiosus sim et esse te putem: qui et tecum, poëtarum more, de iis, quae aguntur in caelo, fabuler, et tibi ad haec legenda otium suppetere existimem. Sed tua quidem conditio melior, qui desinere ubi vis, deinde si quando neque dormire vis et somnus urget, repetere intermissam lectionem potes: mea deterior, qui homo cum piger ad omnia, tum ad scribendum pigerrimus, cogor haec, tanquam ad clepsydram, scribere. Etenim tum denique admoneor, cum aliquis statim profecturus est. Duplex autem mihi imponitur difficultas: quod et subito scribendum est, ne officio desim, cum tu ad me creberrimas de omnibus, quae istic geruntur, amantissime et accuratissime perscriptas litteras mittas; et multa scribenda, quo te expleam, cum in hac solitudine novi nihil nisi ea, quae istic **) adferuntur, audiamus. Dabis igitur veniam nuganti mihi et quia res non suppetunt, verba fundenti. Scio enim, te inanes, dum longas, epistolas anteponere aut nullis aut brevibus. Nunc ad alia venio: hybernaturos in Gallia esse nos, iam, ut opinor, ex-

*) Cf. adn. pag. II. 210. Fr.

**) Suspicor *istinc* a Mureto scriptum fuisse. Fr.

ploratum est; neque id mihi valde molestum erit, dum aut Lutetiae aut in aliquo alio oppido esse liceat. Nam horum quidem nemorum iam pridem taedet; neque mihi quidquam longius videtur, quam dum tecum sim: *) ut more nostro legamus una aliquid quotidie, seu novi quid suscipere libeat seu potius Taciti annales persequi; quos ego totos in hoc secessu devoravi. **) Interea
447 peto a te, ut, quemadmodum instituisti, scribas ad me, quod commodo tuo fiat, quam poteris saepissime. Non enim facile credas, quam dulces mihi ac iucundae sint litterae tuae. Saluta mihi amicos omnes, inprimis Contarellum: cui dices, me de libello ad me misso maximas gratias agere, et mandata ipsius diligenter curaturum esse. Haec ego ad ipsum scriberem; sed novi hominis occupationes. Itaque scribere mehercules ad eum non audeo, nisi cum est necesse. Salve ab omnibus nostris, et valetudinem tuam cura. E Karoliloco, postrid. Id. Nov. MDLXII.

XXX. HORATIUS CARDANETUS MURETO S. P. D.

*Mitto ad te, Murete eruditissime, omniumque politiorum literarum decus, (liceat mihi, quod sentio, ac potius, quod docti omnes sentiunt, sine ulla assentationis suspicione vere loqui,) paucas aliquot epistolas tuas,***) ad me humanissime ac elegantissime scriptas, quas Lucas Sempronius noster, optimus iuvenis et utriusque nostrum studiosissimus, tuo nomine a me petiit. Descripsit eas libenter et eleganter Balthasar Ansideus, tuusne an meus dicam? utriusque certe quantum alter alterius esse potest. Agnosces facile ipsius manum, qui superiore anno in describendis Variis Lectionibus operam tibi suam navavit: tui quidem admirator ac laudator est mirificus. Si de tuarum epistolarum editione cogitas, recte cogitas. Nihil enim detrahent de eloquentiae tuae fama, quam luculentissimae tuae orationes tibi pepererunt. Excellis tu quidem, Murete, ac mirus es in omni scriptionis genere; seu carmen pangas, idque variis numeris; seu solutam texas orationem; seu poëtam, ut Catullum, interpreteris; seu oratorem, ut Ciceronem, explices; seu Graecos vertas, ut Aristotelem: quicquid denique quoquo modo literis mandes, †) elegans est, politum, ingeniosum, eruditum, omnibus numeris absolutum. Tua me scripta omnia cupiunt, tenent, revocant, nulla unquam eorum satietas.*
448 *Vel ipsae epistolae, quas properanter exarare ††) te scio, quam*

---

*) Cf. adn. pag. 125. R. Fr.

**) Cf. de hoc verbo Orell. ad Cic. pro Sextio §. 23. pag. min. ed. 116. Fr.

***) Septem illas videlicet, quae proxime sequuntur. Thomas.

†) Accurate scribenti et hoc loco et paulo ante ponendus post *seu* particulas indicativus erat. Fr.

††) Recte h. l. utitur hoc verbo. Vid. adn. pag. R. 371. Fr.

venustae, quam saepe eruditae, quam semper urbanae! Quod si volumen ipsarum legatur, studiosorum manibus teretur, ac si ullius foret ponderis auctoritas iudiciumque meum, ad eas edendas te cohortarer. In quo Politianos, Bembos, Sadoletos, Manutios (mitto alios) imitabere. Neque levius tibi scriptionis genus videatur, tuoque ingenio ac eruditione indignum. Proponam enim gravissimos doctrinaque principes viros, qui minus sunt illud aspernati, laudemque sibi ex eo quaesiverunt, Plinium, Ciceronem, Platonem. Memini etiam epistolam me tuam legere, in qua de bene scribendae epistolae difficultate disputas; hanc autem semper sequitur laus. Illud igitur tui iudicii erit, quo excellis. Verum hoc hactenus. Ego, quod iam diu literarum officium intermisi, hanc arripui occasionem. Velim existimes, tantum me tibi tribuere in literis, quantum alii nemini. Nisi igitur impudentior sim in petendo, mitte ad nos aliquod ex tuis scriptis, quod tanquam sacrum Balthasar et ego custodiemus, nec emanabit unquam te invito. Appellarem te crebro per literas, sed partim vereor ne interpellem nugis, quamquam officiosis; partim per valetudinis infirmitatem docendique molestas occupationes, quibus invitissime) distringor, haud commode licet. Cupio tamen consuetudinem repetere mercaturamque istam exercere, quam tu mihi aliquot abhinc annos proposuisti: **) quam si exercuissem, multum fecissem lucri. Quod si minus mihi licuerit, dabo negotium Balthusari meo, omnium, quos cognoverim, bonarum omnium literarum cupidissimo ac studiosissimo, qui iam adest cum tuis epistolis descriptis, ac fasciculum obsignabit. Vale, mi Murete, atque ab eo salve. Lucam Sempronium semel a me tibi commendatum, quo primum tempore ad Urbem***) venit, nunc iterum commendo, non quod ipse a me petat, sed mea tantum benevolentia, in ipsum suscepta ob eximiam eius probitatem. Quibuscunque rebus illi commodaveris, mihi commodaveris. V. Id. Ian. MDLXXIX.*

XXXI. M. ANTONIUS MURETUS 449

S. D.

HORATIO CARDANETO SUO.

Quidni enim te meum vocem, Horati optime et humanissime, cum et ipse te singulariter diligam, et me ita tibi carum esse sentiam, ut nulli te veterum amicorum meorum in me amando cedere profitearis? Quod quidem ego ut, quia summe cupio, facile mihi per-

*) Cicero III. ad Fam. 10. §. 3. *quum maximis suis rebus coactus a me invitissime decessisset.* ubi Orell. *invitissimo* scripsit. Fr.

**) Respice ad principium epistolae paulo post sequentis XXXII. scriptae a Mureto a. 1564. Thomas.

***) Si quis est qui *in Urbem* h. l. scribendum fuisse censeat, is velim legat Handiana in Tursellin. I. pag. 79—81. Fr.

suadeo vere a te atque ex animo dictum esse: ita caussas, quibus te ad istam voluntatem erga me suscipiendam adductum esse scribis, non agnosco. Immo vero maiorem in modum a te peto, ut si, cum me ac mea diligentius inspexeris et excusseris, animadvertes, non esse in me eam eruditionem eamque eloquentiam, quam tu fortassis aliquando credidisti, nolis me luere ac sufferre poenas *) erroris tui: neve, quasi vitiosum aliquid aut morbosum pro sano emeris, ex aedilitio edicto agere ad redhibendum**) velis. Si me ita amabis, ut hominem et honestis studiis deditum et ingenuum, apertum, simplicem, rectum, minime fucatum, minime tectum, in primis φιλόφιλον· praestabo tibi ea omnia cumulate, neque unquam in eiusmodi rebus fallam opinionem tuam. Eo tu si praeterea aliquid addideris, ut multarum rerum scientiam, ut eloquentiam, ut cetera id genus: ipse, quomodo tibi caveas, videris; ego ea neque polliceor neque praestabo. His legibus initam mihi esse tecum et constitutam amicitiam volo, quas a te quoque non gravate acceptum iri puto. Atque equidem cum multis de caussis antea amaverim Gisbertum Oddum, adolescentem optimum et pleno gradu ita tendentem in ea studia, quibus nos delectamur, ut quod serius in eam viam ingressus est, assiduitate et diligentia compensaturus esse videatur: habebo posthac cariorem etiam hoc nomine, quod is conciliator quasique προξενητὴς huius nostrae coniunctionis fuit. Magna sane cum voluptate repeto memoria tempus illud, cum ipse mecum de doctrina tua deque suavissimis moribus et creberrime et amantissime loquebatur. Addebat etiam nonnulla de studio quodam et amore mei tuo, quem sibi ex tuis sermonibus cognitissimum***) esse dicebat. Ego autem et audiebam ea libenter, et ei fidem habebam non invitus: ut ad credenda, quae iucunda sunt, faciles natura omnes sumus. Itaque iisdem ex eo saepe et constanter audiendis, sic iam incalueram, ut quemadmodum in aridissimam siccissimamque materiam nulla potest incidere tam parva scintilla, quae non maximum subito incendium excitet, ita nulla posset a te dari tam pusilla tamque tenuis significatio eorum, quae de Gisberto audieram, quae non ad me totum mirifico quodam tui amore inflammandum satis habitura virium videretur. Adhuc haec erant, cum afferuntur a te ad Gisbertum litterae, non solum scriptae eleganter ac polite, quod tibi proprium ac perpetuum est, verum etiam illum amorem in me, de quo tam multa tam saepe audieram, omni ex parte spirantes. Quid quaeris? ita exarsi, ut nihil fieri posset ardentius. Successerunt primis illis alterae, tertiae, aliae deinceps, eadem omnes suavitate perfusae, iisdem insignes amoris notis. Nonne igitur inhu-

---

*) *Sufferre poenas* Cicero quoque dixit aliquoties: III. de N. D. 33. §. 82. pro Fonteio §. 39. II. in Catil. §. 28. *poenam sui sceleris sufferat*. pro Caecina §. 98. *multam sufferre*. Fr.

**) Cf. Beier. ad Cic. III. de Off. 33. pag. 354. Fr.

***) Cicero dixisset *penitus*, *plane cognitum*. Neque tamen *cognitissimum* sine exemplo dixit neque quod sequitur *siccissimum*. Fr.

manus sim planeque ferreus, nisi tam amanter a te ultro appetitus ac provocatus, tibi in amore respondeam? Sed non committam, ut eo nomine accusari possim: semperque sine ulla retractatione, si quid accidet, in quo amicitia mea tibi aut usui aut ornamento esse possit, ne qua in parte veri amici officio defuisse videar, studiosissime operam dabo. Quod ad litteras tuas tardius fortassis tua exspectatione responderim, scito, eas mihi nudius tertius tandem redditas esse. Vale. Postrid. Non. Decembr. ex Urbe. MDLXIV.

XXXII. EIDEM CARDANETO.

Volo tecum, Horati, si modo ab eo voluntas tua non abhorret, quasi mercaturam quandam instituere litterarum: ut quando iisdem fere in studiis nostrum uterque versatur, si quid et bellum atque elegans et non vulgare neque protritum, dum ut longinqua littora, ita veterum scripta lustramus, reperisse videbimur, id in 451
commune conferamus et alter cum altero communicemus. Hoc fecisse veteres illos, quos *endo caelo*, ut Cicero in legibus loquitur,*) *merita locarunt*, Hippocratem Coum et Democritum Abderiten, Platonem Atheniensem et Tarentinum Archytam: tum e nostris (quanquam illos quoque quidni nostros vocare liceat?) sed tamen ex illis, quos usitatius nostros dicimus, idem inter se Ciceronem ipsum, Nigidium, Atticum, Varronem factitasse, satis aperte ipsorum monumenta declarant. Quorum ego exemplum, quantum in me est, renovare cupiens, ad hanc te societatem, Horati, voco: quam nisi refugis, non dubito fore, ut ex ea primum uterque nostrum, deinde etiam alii, non eorum modo, qui nunc sunt, sed etiam, ut Homerico**) verbo utar, τῶν ὀψιγόνων, si non magnos atque uberes, aliquos tamen aliquando capiant fructus. Eius autem, nisi tibi secus videtur, eae leges ac pactiones erunt. Primum, ut quidquid alterutri nostrum quocunque in scriptore antiquo occurrerit, ***) quod aut sit aut videatur obscurum, ambiguum, depravatum, de eo ut ipsi alterius sententiam exquirere ius fasque sit. Deinde ut is, qui sententiam rogabitur, re diligenter pensitata, cum amicis etiam, si videbitur, communicata, quidquid aut commode cogitare ipse aut ex aliis expiscari potuerit, aperiat. Tum, ut si alterutri aliqua alterius opinio non probabitur, liberum ei solutumque sit, caussas, cur eam non probet, exponere, isque qui reprehendetur aut potius admonebitur, non modo non laedi se ac violari in eo, verum etiam beneficium sibi tribui putet. Postremo, ut quidquid alter ab altero acceperit, nunquam neque privatim neque publice id se ab eo accepisse dissimulet: quin potius uterque omni ope omnes alterius ornandi atque

---

*) II. 8. §. 19. Fr.

**) Iliad. III. 353. VII. 87. Od. I. 302. III. 200. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 139. Fr.

amplificandi occasiones, non tantum oblatas arripiat, sed etiam studiose diligenterque perquirat. Haec si faciemus, alter alterius industriam acuemus, ingenium excitabimus, et discemus denique vicissim, et vicissim docebimus. Gisberto quidem nostro, quem ego adolescentem quotidie plus amo, quod ipse quotidie honesta studia plus amat, praesens ex hac nostra negotiatione lucrum paratum est. Ego enim, qui cum ad cetera omnia, tum ad scribendum ita piger sum, ut nemo magis, eo posthac, cum ad te scri-
452 bam, amanuensi uti cogito. Nam et ipse cum laborem caussa *) mea libenter capit, tum hoc studiis suis inutile non fore arbitratur. Vale. III. Kalend. Ian. MDLXIV.

XXXIII. EIDEM CARDANETO.

Respondebo tibi breviter, ut et postulas et occupationes meae cogunt. Non te praeterit, apud optimos utriusque linguae auctores reperiri quaedam seu de industria seu ab aliud cogitantibus peccata, quae Grammatici modo *ἀνακόλουθα*, modo *σολοικοφανῆ* vocant: cum illi non ipsam conformationem orationis aut vocum convenientiam, sed id modo, quod sensum est, respiciunt. Exempla scio tibi non deesse; sed tamen ut videas, me tecum *ἀτεχνῶς καὶ ἀδόλως* agere, congeram quae in mentem venient. Terent. Hecyra: **)

Nam nos omnes, quibus est alicunde aliquis obiectus labos,
Omne quod est interea tempus, prius quam id rescitum est, lucro est.

Ut omnia conere, non reperies, cum quo cohaereat illud, *nos omnes*. Sallustius: *Sed antea item coniuravere pauci contra rempub. in quibus Catilina fuit: de qua quam verissime potero dicam.* Idem: *Interea servitia repudiabat, cuius initio ad eum magnae copiae concurrebant.* Idem: *Familia nostra cum populo R. bello Carthaginiensi amicitiam instituit: quo tempore magis fides eius quam fortuna pendenda erat: quorum progeniem.* Idem: *Abundantia earum rerum, quae prima mortales ducunt.* ***) Atque ut in aliis, ita in hoc quoque Sallustius Thucydideus fuit. Apud illum enim talia *ὅσα κόνις*. Plautus: †)

Hos quos videtis stare hic capteivos duos,
Illi qui astant, ii stant ambo, non sedent.

Sed ne apud Plautum quidem talium modus est. Huius generis sunt et illa Homerica:

Τέκνον φίλε. ††)

---

*) De hac huius vocis collocatione aliquoties dictum est in adnotatt. meis. Fr.

**) III. 1. 6. sq. ubi cf. Ruhnken. Fr.

***) Catil. 18. et 56. Iug. 14. §. 5. et 37. de quibus locis, maxime de primo, vide Kritz. Fr.

†) Captiv. prolog. 1. sq. Cf. Ochsner. ad Cicer. Eclog. pag. 51. ed. 3. et pag. 459. pr. Krueger. in libro de Attractione §. 89. pag. 221. Fr.

††) Iliad. XXII. 84. Od. II. 363. III. 184. XV. 125. 508. Fr.

et:

Ἐννῆμαρ μὲν ἀνὰ στρατὸν ᾤχετο κῆλα θεοῖο·
Τῇ δεκάτῃ δ' ἀγορήνδε καλέσσατο λαὸν Ἀχιλλεύς. *)

et: 453

Ἔθνεα πόλλ' ὀρνίθων —
— ἀγαλλόμεναι πτερύγεσσιν. **)

et illud Virgilianum: ***)

Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,
Ingentes Rutulae spectabis caedis acervos.

et:

Pars pedes ire parat campo, pars arduus altis
Fertur equis.

Possum e Sophocle, Euripide, Pindaro, aliis quamlibet multa congerere; sed ne longior sim †) et ne tibi homini eruditissimo videar diffidere, pauca tantum tibi in memoriam ex ipso Cicerone revocabo. Ita igitur est in secundo Tusculanarum: ††) *Etenim si orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus, (popularis est enim illa facultas, et effectus eloquentiae est audientium approbatio;) sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent* etc. Scio esse locum quendam, ubi ad Atticum scribens, cum *epistolam* dixisset, ita reliquum orationis contexuit, quasi *litteras* dixisset, non *epistolam*. Sed nunc non venit in mentem. †††) Inspice diligenter locum illum ex Catone maiore, *) ubi citantur hi duo versus Caeciliani:

Tum etiam in senecta hoc deputo miserrimum,
Sentire, ea aetate esse odiosum se alteri.

et vide, cum quo ea, quae statim subiungit, cohaereant: *Iucundum potius quam odiosum.* Neque enim hoc dicit: *miserum est, sentire, se iucundum potius quam odiosum;* sed hoc: *si quis commodus senex sit et humanus, eum iucundum potius esse quam odiosum.* Quae tamen sententia, si verba tantum spectes, effici nullo modo potest. Revocabo te ad illos ipsos libros de Oratore. Ita igitur loquitur in iocorum tractatione: **) *Ex eodem hoc vetus illud est, quod aiunt, Maluginensem illum M. Scipionem, cum ex centuria sua renunciaret Acidinum consulem, praecoque dixisset: Dic de L. Manlio! Virum bonum, inquit, egregiumque civem esse arbitror.* Vide quam conveniat *Ma-* 454

---

*) Iliad. I. 53. Fr.

**) Vid. Iliad. II. 459. et 462. Fr.

***) Aen. X. 244. sq. et VII. 624. sq. ubi cf. interpp., in his etiam Burmann. Fr.

†) Cf. adn. pag. R. 268. Fr.

††) cap. 1. §. 3. Cf. Matthiae Opusc. pag. 67. Fr.

†††) Vellem in mentem venisset. Fr.

*) cap. 8. §. 25. quem locum si quis in ed. sive Gernhardi sive Orellii integrum legerit, nullis eum difficultatibus obnoxium esse intellexerit. Fr.

**) II. 64. §. 260. Fr.

luginensem illum cum verbo *inquit*, quod postea subiunxit. Eodem igitur modo cum dixisset, *etenim ceterae fere artes* et cetera: ita dixit postea, *cuius terminis septa teneatur*, quasi non *bene dicere* dixisset, sed *ars bene dicendi*, quod orationis ἀκολουθία postulare videbatur. *) Habes verbosam et insuavem epistolam, ut scriptam a properante et occupato; etiamque ut tibi molestia duplicetur, mea manu scriptam, ut fortassis etiam in legendo aliquid tibi negotii futurum sit. Gisbertus enim noster, propterea quod ei hodie ad fores herilis cubiculi assidendum est, ut statis vicibus omnes cubicularii solent, operam mihi dare non potuit. A te peto, ut me ames: quod cum facies, mutuo te facturum esse scito. Vale. Romae VI. Kalend. Mart. MDLXV.

XXXIV. EIDEM CARDANETO.

Ad eas litteras, quas a te amoris plenissimas nuper accepi, statim respondissem, si otiosus fuissem. Sed eram occupatus in recognoscendo volumine quodam orationum mearum, quod a me his superioribus diebus librarii extorserunt verius, quam impetrarunt. **) Omnino enim constitueram nihil posthac scribere; sed me, ut consilium mutarem, amicorum nimis bene de me sentientium non cohortationes modo, sed preces assiduae coëgerunt. In eo igitur eram occupatus, cum accepi litteras tuas: et simul cogitavi, si paullo serius ***) responderem, damni nihil in mora fore. De loco illo Ciceronis non puto te dubitare, quin sententia tua vera sit. Nam vel id ipsum, quod ais videri posse obstare, magis etiam eam, si accurate inspicias, confirmat. Si quid aliud erit, de quo sententiam meam cognoscere cupias, scribito: non committam, ut quidquam a me, quod ego quidem praestare possim, frustra petas. Amo enim te vehementer, tum quod multis nominibus dignissimus es qui ameris, tum quod ita me amas, ut inhumanitatis notam effugere non possim, nisi tibi in amore respondeam. Vale. Romae,
455 prid. Idib. †) Aprilis die ipso natali meo, quem tu mihi faustum ac felicem precare. MDLXX. Saluta mihi Gisbertum meum: etsi ei subiratus sum, quod quiddam a me sibi in arcanis commissum continere non potuit. Veniam isthuc, ut spero, mense Maio proximo, et praesens ab eo poenas reposcam. Qui enim tantum triduum domi ipsius esse decreveram, ulciscendi caussa totos sex dies manebo. Ad eum scribere nunc non licet per occupationes: propediem scribam.

---

*) Pertinent haec ad locum Cic. de Orat. II. 2. pr. de quo Muretum consultum fuisse ab Cardaneto facile apparet. Quare etiam supra dixerat: *Revocabo te ad illos ipsos libros de Oratore.* Fr.

**) *Extorserunt — impetrarunt.* Frequens optimis scriptoribus haec oppositio est. Quinctil. X. 1. 110. de Cicerone: *Ipsa illa, quae extorquet, impetrare eum credas.* De forma *extorquere aliquid ab aliquo* cf. Ellendt. ad Cic. Brut. §. 7. Fr.

***) Cic. IX. ad Att. 5. §. 3. *Intelligo, serius equidem, quam vellem.* Cf. Vol. I. pag. 154. adn. 1. Fr.

†) Immo *prid. Idus.* Fr.

XXXV. EIDEM CARDANETO.

Nemini aut mirabilius est aut molestius quam mihi, tam diu differri adventum ad vos meum. Sed nescio quo modo ter iam contigit, ut, cum in viam dare me vellem, iamque sarcinulas componerem, subito extiterit aliquid improvisi atque inopinati impedimenti. Itaque nihil amplius ea de re vobis habeo polliceri,*) nisi illud certe mihi excuti nullo modo potest: veniendum tamen, et quae obstant, omnia qualibet ratione superatum iri. Sed ἀργαλέον πρᾶγμα alieno arbitrio vivere; praecipue si quis ei serviat, qui pro suo commodo omnia aliorum incommoda non nauci faciat. Equidem manibus pedibusque, ut dicitur, omnia faciam, ut vobiscum una esse possim ante Kalendas Iulias: sed si id non potero, certe quidem mense Septembri, si vivam, istic ero. Vos interea me, ut facitis, amabitis, et ad me scribetis, ubi commodum erit. Ego vos vicissim amabo, de vobis saepissime et cogitabo et loquar; si quid erit, quod vestra caussa efficere possim, studiose atque amice omnia procurabo. Vale. Romae, IX. Kalend. Iun. MDLXX. Marcello Vestrio S. qui etiam meo nomine, nisi molestum est, Paulum Aemilium Comensem salutabit. Vereor, ne ad te perlatae non sint litterae, quas ipso meo natali die scripseram.**) Nulla enim in tuis earum mentio.

XXXVI. EIDEM CARDANETO. 456

Valde tardi effecti sunt tabellarii vestri: qui quadragesimo demum die litteras huc istinc adferant. Idem mihi accidit haud ita pridem in litteris quibusdam Gisberti Oddi, quae cum scriptae ab eo essent mense Novembri, perlatae ad me sunt ineunte Ianuario. Sed hoc tamen commode, quod hodie potissimum: ut, qui dies unus ex omnibus summa hilaritate ab omnibus traduci solet, eo potissimum hilararer iucundissimo sermone litterarum tuarum et recordatione amoris erga me tui; simulque quoniam ab interpellatoribus nihil est periculi, (ludis enim et spectaculis omnes hodie detinentur,) vacui temporis ad respondendum aliquid haberem. Igitur de me meisque studiis iam cognosse te aliquid puto ex iis litteris, quas proxime ad Gisbertum dedi: satis enim scio earum te statim participem factum. Terentianum***) illud, *si sit opus,* ioci caussa

*) *Habeo polliceri* Graecismum dicunt, quo M. Tullius raro admodum usus sit. Legitur tamen aliquoties *habeo dicere* (neque id in solis eius epistolis) et *habeo polliceri* I. ad Fam. 5. §. 3. Constat autem plane idem esse Graecorum *ἔχω εἰπεῖν*, quod ab altero *δύναμαι εἰπεῖν* quomodo differat, in Indice ad Xenoph. Hier. pag. 101. diximus. Ceterum si qui dicant, talia etiam de officio et quod fieri oporteat, apud optimos scriptores usurpari, fallunt alios et ipsi falluntur. (Vide Heusinger. ad Vechner. Hellenolex. pag. 410.) Necessitatem potius *dicendum habeo, praecipiendum habeo* et similes formulae significant, quibus haud ita raro utuntur qui in aetatis argenteae scriptoribus numerantur. Fr.

**) Epist. 34. Fr.

***) Eunuch. II. 1. 17. III. 2. 26. Cf. epist. 37. Fr.

dictum est: quasi evenire ullo modo possit, ut hoc quoque facto opus sit. Ergo *si sit opus; si quis a me id fieri postulet; si quis hoc sibi a me officium tribui petat; si quis in eo me sibi gratificari velit; si quid eveniat, ut publice intersit eum laborem a me capi;* et, si cogites, multa nos quoque vulgo ita iocantes dicimus: *Quando ita iubes, sedebo,* cum tamen nemo iubeat; *Honoris tui caussa ad prandium ibo,* quasi qui id facit, non sua potius caussa faciat; *Hodie in prandio pulcre tibi operam dedi,* quasi qui bene ac libenter vescitur, non sibi potius operam det quam amico. Ex eodem genere est illud, *si sit opus,* de quo satis iam multa. *Albedo* Latinum non est, non magis quam *Nigredo.* Sed ita sumus*) omnes, etiam qui paullo melius Latine loqui putamur, quam vulgus solet. Dum confidimus, nos iam eam facultatem consecutos, ut vel aliud agentes emendate loquamur, multa inepta et ne in pueris quidem ferenda effundimus. Isti praecipue delicati, qui omnia sibi praeter Ciceronem putere aiunt; qui, si sine Nizolio possint unam aut alteram epistolam scribere, germanos se esse Cicerones putant; qui Senecam contemnunt, Plinium irrident, Tacitum damnant, ad inferio-
457 rum vero temporum scriptores etiam nauseant; qui me aut mirantur aut miserantur aut irrident, quod ex Apuleio ipso aut Sidonio quaedam petenda esse dicam ad usum Latini sermonis: illi igitur ipsi saepe ita et loquuntur et scribunt, ut non eos modo, quos ipsi tantopere abiiciunt, quos prae se contemnunt, sed eorum pistores ac coquos multo Latinius**) locutos fuisse constet. Ad omnia epistolae tuae capita responsum esse arbitror. Vale. III. Kalend. Martii. MDLXXI. Romae. quo ipso die litteras tuas accepi, quibus adscripta erat dies VII. Kalend. Febr. ne me tam sero tibi respondisse mireris.

XXXVII. EIDEM CARDANETO.

Postquam ad te nuper scripsi de illo Terentiano, *si sit opus,* venerunt mihi in mentem alia, quae apertius confirmarent explicationem meam. Simile igitur est illud ex Adelphis:***)

> *Tu inter eas restim ductans saltabis.* M. *probe.*
> *Et tu nobiscum una, si opus sit.*

et illud Catulli ex epigrammate in Vettium:†)

> *Ista cum lingua, si usus veniat tibi, possis.*

Sed nolo alterum versum adscribere, neque puto esse opus. Quamvis igitur sperabam, sententiam meam ita tibi probatam esse, ut nihil praeterea argumentis opus foret: tamen ne hanc

*) Cf. adn. pag. 64. R. Fr.
**) Hic comparativus non est satis bellus. Fr.
***) IV. 8. 34. sq. Fr.
†) 98. vs. 3. Fr.

quidem ad te scribendi occasionem praetermittendam putavi. Vale, et Gisbertum mihi saluta et si quos istic praeterea nosti amantes mei. Romae, postrid. Non. Mart. MDLXXI.

XXXVIII. PETRUS IOANNES PERPINIANUS 458
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.

Onus Aetna gravius mihi videntur sustinere, qui alteri fidem suam adstrinxerunt, nisi eius, aut cui aut pro quo spoponderunt, humanitate subleventur. Scis, credo, quid velim. De versibus illis in D. Mariam Lauretanam, qui eos a te optabat, propter singularem exspectationem elegantiae et doctrinae tuae, is me urgere non cessat. Ego tametsi, inscio et inconsulto te, me temere recepisse intelligo: tamen hanc temeritatem in spondendo meam tua eximia, in re perficienda, humanitate compensatum iri confido. Si quid possunt fontes et pomaria Tiburtia, si quid iste secessus otii a quotidianis occupationibus tuis attulit, oro te atque obsecro, ut ostendas, me nonnullum apud te gratiae locum obtinere. Quaedam tecum communicare cupiebam; sed ea melius, ut spero, coram, ubi ad nos redieris. Nam summus nostrae Societatis magister statuit, ut Romae anno proximo manerem. Nostri omnes te salutant. Vale. Ex urbe, XVIII. Kalend. Sept. MDLXIV. *)

XXXIX. M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
PETRO IOANNI PERPINIANO
SOCIETATIS IESU.

Cupio equidem et meam et tuam fidem liberare; sed mihi adhuc multa, ne id facere possem, obstiterunt. Primum quod quem locum, quodque tempus otii et quietis plenissimum putabam fore, in eo me et multa et longissime a studiis meis abhorrentia negotia occupatum atque exercitatum habuerunt. **) Nam, ut cetera ta- 459
ceam, his paucis diebus bis mihi Romam eundum fuit; quod etsi leve videri potest, tamen eae mihi profectiones octo amplius dies abstulerunt. Deinde quod multos iam et menses et annos intermisi poëtica studia; ut etiamsi quid olim fuisset in me eius facultatis,

---

*) Sequitur ad hanc responsio Mureti. Thomas.

**) Imitatur locum Cic. de Or. I. 1. *Nam qui locus quietis et tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maximae moles molestiarum et turbulentissimae tempestates exstiterunt.* Kraft.

quod sane aut nihil aut pertenue quiddam et perexiguum fuit: effluxisse id tamen et exaruisse necesse sit. Postremo (δεῖ γὰρ τἀληθῆ λέγειν) tardiorem me ac timidiorem facit exspectatio illa, quam de meis versibus concitatam esse scribis. Scis enim quam inutilis *) ea atque aliena sit placere cupientibus. Nam si illud a me postulatur, ut tuorum elegantiam aequem, a te ipso mihi versura faciunda fuerit. Utut est, meditabor tamen prope diem aliquid: sed si me amas, (quod quidem ita mihi perspexisse videor, ut quin ita sit dubitare non debeam,) minue, obsecro, quantum potes, istam exspectationem: ac perspice, **) ut ille amicus tuus a me, tanquam a malo nomine, ut numos, ita versus, etiamsi neque optimae notae erunt neque iusti ponderis, aequo tamen animo accipiendos putet. Bene factum, quod te Societatis vestrae magister Romae retinendum indicavit. Mihi crede, magnam molestiam cepissem e discessu tuo. Nunc spero fore, cum istuc rediero, ut fruar tua suavissima mihique optatissima consuetudine, quam ego quanti faciam, spero te re ipsa aliquando cogniturum. Vale. Tibure, XVI. Kalend. Sept. MDLXIV. ***)

XL. PETRUS IOANNES PERPINIANUS

M. ANTONIO MURETO

S. P. D.

Tuum tandem reditum exspectare non possum. Timeo namque, †) ne sit ille tardior: mihi autem maturato est opus. Quonam,
460 *inquis, adeo festinas, ut paucul os hos dies exspectare non possis? Nusquam ††) equidem; noli metuere, ne mutata Magistri nostri sententia mihi sit ex urbe proficiscendum: rem totam a principio audies. Praepositus iterum Rhetoricae scholae, a qua me solutum penitus ac liberum esse arbitrabar, de praefecti nostri sententia statui Aristotelis de arte dicendi libros explicare: ut si nihil tanti magistri subtilitate dignum in lucem potuero proferre, quod ita plane futurum esse video, certe conatus ipse in re perdifficili nonnihil ab auditoribus gratiae et benevolentiae consequatur, summique Philosophi nomen, apud omnes illustre, languidiora iuvenum studia vehementius excitet ad discendum. Multa igitur ita,*

---

*) Muretus imitatione sua probare videtur vulgatam lectionem Terentii Andr. I. 5. 52. Sed ibi rectius editur: *Nec clam te est, quam illi utraeque res nunc utiles.* Vide Rivium et Bentleium. (Vid. ipsum etiam Ruhnk. Fr.)

**) Haec vulgata scriptura non satis commoda videtur, et nescio an rectius scribatur, *prospice*, quod nostro loco magis convenit. Kraft. — Non minus aptum fuisset *perfice*. Fr.

***) Huic rescripsit Perpinianus epistola seq. Thomas.

†) Cf. adn. pag. 19. II. Fr.

††) Facile apparet hoc loco adverbium de motu in locum dici: quod ne insolens esse credas, vide Terent. Eun. II. 2. 49. sq. et adnot. Ruhnk. Cicer. V. ad Att. 11. §. 3. 21. §. 3. IX. 2. Cf. adn. mea ad Xenoph. Hier. XI. 10. Lindemann. ad Plaut. Mil. III. 1. 90. Fr.

ut fit, legenti et meditanti mihi, quae ad eorum librorum explicationem usui fore viderentur, quaedam occurrerunt, quae meum animum ita dubium et incertum habent, ut non facile sit statuere quid sequar. De his tuam sententiam exquirere decreveram, ubi redisses. Verum, ut dixi, timeo, ne serius, quam mihi est opus, revertare. Quare agam tecum per litteras absens, quod verbis praesens agere non possum, et quid ex te scire velim, paucis perscribam. Non enim dubito, tametsi longe abes a libris, quin omni me dubitatione nullo negotio sis liberaturus: eo magis quod de quibus ambigo, ea tibi iam dudum quaesita, cogitata, tractata esse scio. Primum itaque velim cognoscere, quid tibi videatur de partitione artis Aristoteleae in III libros: praeteritumne putes hoc opus, quod nemo Aristotelis esse negat, a Laërtio, qui duorum tantum librorum fecerit mentionem;) an in numero librarios fuisse mendosos;**) an in duas duntaxat partes totum illud quasi corpus ab auctore distributum, ab aliis postea in tres fuisse divisum? num quidnam aliquando legeris apud antiquos Aristotelis interpretes aut alios idoneos auctores, ex quo perspici possit, quot in libros partitus ipse fuerit hanc artem bene dicendi tam accurate conscriptam. Deinde περὶ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἀκροαματικῶν συγγραμμάτων ecquid comperti habeas?***) Nam ut a Cicerone, Gellio, Plutarcho, Galeno, Ammonio, Simplicio, divisionem hanc operum Aristoteleorum confirmantibus, dissentiam, nullo praesertim duce, nullo auctore, cuius nomen grave apud alios esse debeat, animum inducere non queo; argumenta contra sentientium qua ratione refellam, non video. Cur enim in I. libro Νικομαχείων †) libros de anima, quos subtilitatis plenos esse omnes confitentur, ἐξωτερικοὺς appellat? Cur hos ipsos de mo-* 461
ribus libros ad Nicomachum modo vocat ἐξωτερικούς, ut in III. πολιτικῶν libro, modo ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν seiungit; cum in ipsis τὰ ἐξωτερικὰ veluti genere prorsus diversa citet? cur τῶν ἀκροαματικῶν nulla usquam mentio? ††) Quod enim octo libri τῆς φυσιολογίας, περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως inscripti sunt, eam ego inscriptionem idcirco Aristotelis ipsius non esse suspicor, quod nusquam illi ab eo libri hoc nomine citantur. Postremo doceri cupio, an †††) Dialecticae nomen sic ab Aristotele aliquando usur-

---

*) V. 24. ubi cf. Menag. qui in numero peccatum ab librariis putat. Quae ab eodem illic laudatur Mureti oratio, libri I. septima est. Fr.

**) *Mendosi* proprie et plerumque libri atque aliae tales res dicuntur, non homines ipsi, qui menda committunt, mendose scribunt. Verumtamen non est, quod Perpinianus h. l. dixit, vitiosum. Cic. in Verr. lib. II. 77. §. 188. (quem locum laudavit Forcellin.) *cur servus societatis, qui tabulas confecerit, semper in Verrutii nomine mendosus esset.* Fr.

***) Cf. Buhl. diss. de distributione libror. Aristot. in exoter. et acroamat. eiusque rationibus et causis, in ed. Aristot. Bipont. Vol. I. pag. 107. sqq. Fr.

†) cap. 13. pag. Bekker. 1102, 26. quem locum, ut ceteros, ubi λόγων ἐξωτερικῶν mentionem facit Arist., laudavit Buhl. l. l. pag. 125. sqq. Fr.

††) Cf. Buhl. l. l. pag. 137. Fr.

†††) Cf. adn. pag. 140. R. Fr.

petur, ut non τὴν τοπικὴν *solum, sed totam omnino Logicam comprehendat. Alexander enim in prooemio* τοπικῶν *tres tantum tradit huius verbi significationes; de hac vero vulgari notione prorsus nihil. At mihi in hoc, quod subiiciam, loco primi de Rhetorica libri,*)* περὶ δὲ συλλογισμοῦ ὁμοίως ἅπαντος τῆς Διαλεκτικῆς ἐστὶν ἰδεῖν, ἢ αὐτῆς ὅλης ἢ μέρους τινός, *non alia notio ei videtur esse subiecta. Nolim tibi esse molestior: his nunc ero contentus. Si quid est aliud, de quo scire velim quid sentias, id ad tuum in Urbem reditum reservabo, ne iure queri possis, ne in otio quidem tibi licere esse otiosum.**) De versibus, quos avidissime exspecto, nae tu prudentissime fecisti, qui tamdiu nostros animos tenueris exspectatione suspensos, ut tanquam poculum aquae frigidae longinqua siti exarescentes, sic nos illi multum cupientes et diuturno desiderio flagrantes insolita quadam suavitate perfundant. Accipio tamen excusationem, modo quam citissime, quod commodo tuo fiat, eos ad me mittas. Nam quod vereris, ut exspectationem de re***) concitatam possis explere, vide ne, dum modestus haberi studes, parum de nobis amice existimare videaris. Quid enim? hic tu nos intelligentiae communis expertes esse putas, ut quantum a quoque sperandum sit, videre nequeamus? aut tam parum studiosos tui, ut quemadmodum nobis satisfacias, vehementer sit tibi laborandum? Facis tu quidem, quod te decet; ut nihil a te nisi summa industria elaboratum atque perfectum exire patiaris: verum sic habeto, tantam esse omnium nostrum erga te benevolentiam, eam de ingenio et doctrina tua existimationem, ut si quid minus dignum tuo nomine editum a te fuisse videremus, id quod accidere nullo modo posse intelligo; sed si quid a te elucubratum scriptorum tuorum dissimile forte le-*
162 *geremus, noluisse te potius tantum contendere, quantum posses, quam quantum contendisses, efficere non potuisse crederemus.*

---

*) cap. 1. pag. 1355, 8. ed. Bekker. Quod modo dicitur *in hoc, quod subiiciam, loco* etc. *loci* vocabulum fortasse pro neutro positum videbitur, ut in illa inscript. Gruter. 129, 14. *ex iusso hoc locum accumbentia fecerunt.* Nisi vero placet mecum sic interpretari: *in hoc, quod subiiciam, in his, quae subiiciam, verbis, quae leguntur loco quodam libri* etc. Fr.

**) Haec quoque structura verbi *licet* proba est et Ciceroniana. Sic in or. pro Balbo cap. 12. *Civi Romano licet esse Gaditanum.* Cf. Beier. ad II. de Off. 18. pag. 123. Quamquam usitatior illa est, quam Graecam vocant: *mihi licet esse otioso, mihi negligenti esse non licet.* Fr.

***) Hoc defendi sane potest: sed facile tamen adducor ut *te* potius a Perpiniano scriptum fuisse putem. Fr.

XLI. M. ANTONIUS MURETUS
S. P. D.
FRANCISCO BENTIO
SOCIETATIS IESU.

Utraeque litterae tuae mihi gratissimae fuerunt: hae posteriores
eo etiam gratiores, quod subdubitabam, ne aegre tulisses, nihil
a me ad illas Senenses responsum esse, etsi videbar satis respon-
disse, cum quae petebas, ad te miseram. Mihi enim videtur me-
lius petenti respondere, qui silentio facit quod rogatur, quam qui
verborum affatim rependit, rei nihil. Gaudeo te Perusiam ve-
nisse, unde (opinor) crebrius a te litteras exspectare potero. Cu-
pio autem scire, quem potissimum scriptorem explicandum susce-
peris. Nam, si nihil aliud, exacuam industriam tuam: teque for-
tassis ad locos quosdam diligentius, quam ab aliis solent, tractan-
dos excitabo. Cave enim putes, quidquam mihi accidere posse
iucundius, quam videre te τηλυγέτην, ut ita dicam, disciplinae
meae alumnum, florentem laudibus et quotidie longius progredien-
tem in ea via, quam me tibi olim monstrare memini: etsi tu qui-
dem, ut a me discessisti, multo, quam ego sum, meliores magi-
stros nactus es. Sed quid tum? blandior mihi γεροντικῶς, et quia
te olim nescio quid docui, videor mihi te, quantus quantus es,*)
aut potius quantus futurus es, produxisse. Sed ut haec missa fa-
ciam, scin' tu, me nuper a Pontifice iterum antiquo, ut ait Ho-
ratius,**) inclusum ludo? Cum enim Caesarius multorum iam
stipendiorum veteranus missionem impetrasset, egerunt mecum
primum Cardinales, deinde etiam αὐτὸς ὁ ἀρχιερεύς, ut eam pro-
vinciam susciperem. Multa argumenta allata sunt, quae me mo- 463
verent, sed unum ἄλυτον καὶ ἄφυκτον, quod pro ducentis aureis
annuis quadringentos proposuerunt: homini autem egenti et pro-
pter imminentem senectutem paullo ad rem attentiori nullum me-
dicamentum adhiberi potuit efficacius. Itaque redibo iam ad ve-
teres illos congerrones meos, Ciceronem, Horatium, ceteros, et
mihi quodammodo repuerascere videbor. Tumultuantur tamen, qui
ex me Pandectas audiebant, et negant se quenquam alium ferre
posse: plerique etiam, nisi me habeant, Iurisprudentiae se mul-
tam salutem dicturos esse profitentur. Ipsi viderint. Ego ludibun-
dus quadringentos illos quotannis in arcam, θεοῦ θέλοντος, con-
cludam, ut sit aliquando unde otio frui possim. Beatum te, qui
eam vivendi rationem ingressus es, ubi a talibus curis animus li-

---

*) Terent. Adelph. III. 3. 40.

Tu, quantus quantus, nihil nisi sapientia es.

ubi vid. Ruhnken. Cic. XII. ad Att. 23. §. 3. *sed quanti quanti, bene emitur quod necesse est.* Fr.

**) Epist. I. 1. 3. Fr.

ber est. Noli tamen putare, a me ipso haec ita curari, ut angar: λαμβάνω τὰ διδόμενα, et quia usque huc*) paullo negligentior fui, ex illa negligentia ita aliquid detraho, ut nihil detraham ex hilaritate. Adolescentem, qui mihi litteras tuas reddidit, vidi perlibenter, et mihi, quantum ex una collocutione existimandi potestas fuit, visus est tua commendatione dignissimus. Saluta mihi, si quos istic nosti studiosos mei. Vale, mi Benti optime et suavissime, et me ama. Romae, V. Kalend. Sept. MDLXXII.

XLII. GUILIELMUS CANTERUS
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.

*Etsi satis audacter facere videor, vir doctissime, cum te litteris meis interpello: quoniam tamen hunc libellum**) proximis his mensibus edidi, putavi me non satis ex officio facturum, nisi*
461 *cum eundem ad te mitterem, tum veniam a te rerum tuarum peterem. Etenim cum id, quo libellus noster est exornatus maxime, (Athenaei fragmentum dico,) a te primum in manus nostras devenerit, postquam tu id cum Aurato nostro communicaras: nemini potius hoc totum, quidquid est, mitti debuerat quam tibi. Iam quod ea fuerim audacia, ut rem a te* κειμηλίου δίκην *habitam publicare sim ausus, non miraberis, si quanta debeat esse studiosorum hominum inter ipsos rerum omnium communitas, tecum cogitaris. Huc accessit, quod non leviter suspicabar fore, ut alii, nisi ego praevertissem, eam gloriam, cuius ego te participem iure feci, sibi solis essent praerepturi. Quanquam nihil magnopere video, cur ea res gloriae tuae, quae iam pridem est toto orbe clarissima, multum addere ponderis potuerit. Quis est enim in omni, quae incolitur, terra ita barbarus et omnis expers elegantiae, ut Muretum non cognoscat, amet, exosculetur? Ego certe,* ὁ τῶν λόγων ὅσον οὔπω γευσάμενος, *tanti te, libere ut loquar, facio, quanti haud scio an alium neminem. Sed ut ad ipsum redeam libellum; in eo si forte alicui maiorem videbimur habuisse veritatis quam hominum rationem, suggeret tibi, spero, memoria tua, qua vales plurimum, quid de veritate Socratem Plato sensisse tradiderit. Quid, quod eam praebent optimae litterae suis cultoribus libertatem, ut in utramque partem sine periculo disputare possint? nec enim hic opus est* τὸν περὶ ψυχῆς δραμεῖν. *Quocirca, si hoc a te consecutus fuero, vir doctissime, ut nihil huius libelli editione*

---

*) *Usque huc* pro *usque adhuc* (vid. adn. pag. 127. R.) vel simplice *adhuc* non tam usitatum est, quam multi nunc opinari videntur. Plinii est *huc usque*. Fr.

**) Novas suas Lectiones innuit: in quibus illud Athenaei, de quo paulo post, fragmentum quaere lib. III. cap. 2. Thomas. — Cf. Lazeri Diatr. de Vita et Scr. Muret. pag. 563. R. Fr.

*offensum te ducas, non admodum timebo, ne quis de me queratur alius: sperabo potius, me, quod ille dicebat, sine invidia laudem deinceps invenire et amicos parare posse.**) *Et quoniam non facile fortassis me, qui sim, agnosces: velim tibi Aurati tui atque mei in mentem veniat, cuius ego convictu, cum tu ante annos duos in Galliam venisses, fruebar; Fruterii quoque, cum quo me aliquando, si non es oblitus, vidisti. Si quid etiam dignaberis rescribere, (quanquam nos tantum boni non meremur,) ad Oporinum vel Petrum Pernam, typographos Basileenses, litteras curabis. Bene vale, vir doctissime, et cum te a nobis haberi crede, ut quod aliquando de nobis Auratus, condiscipulorum comparatione, ludens dicere solebat, id merito tibi doctorum omnium respectu***) *tribuamus. Quid hoc? inquies.* τὰ δ' ἄκρα κορυφοῦται τῷ Μουρήτῳ. *Francofurti nundinis autumnalibus anni MDLXIV.*

XLIII. ALEXANDER IUSTINIANUS 465

M. ANTONIO MURETO

S. P. D.

Te post tuum discessum Venetiis in febrim incidisse, aegre sane tuli, ut debui: idque statim meis litteris significassem; sed praeter morbum, tibi molestus esse nolui. Nam indies experior, quam molesta aegrotantibus omnia pene esse soleant. Ceterum, mitescente iam morbo, nullum παραμυθικοῖς λόγοις, *in tam magno praesertim elatoque animo, adversum omnem fortunae temeritatem mihi locum relinqui video: et fortassis, ipso iam fugato, convalescenti gratulandum potius. Aliquid serii ad te scriberem, nisi id mihi medicorum legibus* περὶ τῶν ἀνακομιζομένων *interdictum scirem. Scribam alias, et quod toties recepi, tandem cumulatissime praestabo, praesertim cum* χρύσεα ἀντὶ χαλκείων *a te sperare liceat. Interim cura ut valeas. Ego vero et Ioannes Datianus noster valemus teque plurimum salutamus, et cum primum per valetudinem tuam licuerit, a te litteras exspectamus. Vale. Venetiis, prid. Kal. Octob. MDLVIII.*

XLIV. EIDEM MURETO.

Veteris illius familiaritatis ac necessitudinis, quae mihi maxima tecum olim Venetiis intercessit, minime te oblitum esse opinor, neque tot annorum ἀπροσηγορίᾳ *ex animo tuo nostri memoriam efflu-*

---

*) Terentius Andr. I. 1. 38. sq.

ita facillume
Sine invidia laudem invenias et amicos pares. Fr.

**) De hac dicendi ratione, Livio potissimum usitata, vid. Nolten. Lex. Antibarb. pag. 1725. Cf. Grysar. Antibarb. pag. 366. Fr.

*xisse dubito.**) *Plurimum sane momenti ad vulgaris cuiuspiam amicitiae diuturnitatem in assiduitate litterarum positum esse non diffiteor; mutuam vero inter nos benevolentiam, certo iudicio semel susceptam, eam ipsam virtutem, quae genuit, et continuisse et con-*
466 *servasse certo scio. Nam illam sane παροιμίαν, quam Athenaeus iure μισανθρωποτάτην appellat, ad cuius praescriptum*

τηλοῦ φίλοι ναίοντες οὐκ εἰσὶ φίλοι,**)

tibi probari nequaquam credo: cum amicitiam non locorum spatiis, sed amicorum moribus metiendam esse non ignores. Quodsi ad meam erga te benevolentiam, accessionem quoque mearum litterarum a te desiderari, mihi significaveris, non solum hoc officii genere tibi posthac satisfaciam, sed etiam eius longo tempore a me praetermissi usuram cumulatissime reddam. Quanti vero te faciam quamque tui sim memor, testem habes Ioannem Bissonerium, quem tibi cum morum probitate, tum doctrina singulari conciliatum esse audio. Eum, mi Murete, sic velim tua humanitate complectare, ut ea omnia, quae in me, si Romae essem, conferres, in eum conferas. Est enim mihi amicissimus tuique amantissimus, neque te unquam poenitebit in eum beneficium contulisse. Experieris mehercle re ipsa et grati animi iuvenem et commodorum memorem. Exspectabo litteras tuas, quibus et me a te amari adhuc intelligam, et si quid Genuae a me agi voles, certior fiam. Vale. Genuae. VII. Kalend. April. MDLXXV.

XLV. MARTINUS BELLIVICEIUS ***) PANNONIUS

M. ANTONIO MURETO

S. P. D.

Iuvenis quidam natione Gallus, vir clarissime, qui Roma huc venerat, scribendarum ad te litterarum ansam †) *mihi praebuit: quarum quidem auctor, vel si saepius eas percurreris, vix tuo innotescet animo. Cum enim mense Martio te et Paulum Manutium Romae salutarim, quid miri, si usque ad hoc tempus in tanta tem-*

---

*) *Dubito* pro simplice *puto* aut *vereor* videtur posuisse. Namque hoc voluit: *neque vereor, ne memoria effluxerit; neque dubito, quin mei sis adhuc memor.* Quodsi eius verba vulgari modo intelligas, efficitur contrarium. Ceterum de ablativo ἀπαροσηγορίᾳ cf. Cic. ad Att. V. 21. §. 2. *Recesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli adventum, sed nullo nostro* εὐημερήματι. I. 16. extr. *de* Ἀμαλθείᾳ. II. 7. extr. V. 21. 14. Fr.

**) *Non sunt amici, amici qui degunt procul.*

Locus Athenaei est libro V. Deipnosoph. pag. 187. a. (Tom. II. pag. 204. Schweigh.) Fr.

***) *Berzeviczeus* vocatur epist. 73. huius libri et lib. II. epist. 5. Thomas.

†) Vid. adn. pag. R. 75. Fr.

poris intercapedine, memoria tua, quae gravissimis studiis continuo fatigatur, exciderim? Hoc etsi persuasum habeo,) non tamen dubito, quin facile in tui memoriam redigar; praesertim si et album tuum, in quem nomen meum relatum esse voluisti, intueberis et memineris, quibus verbis Huberti Giphanii, Lucretii editionem collaudaveris: cum adiiceres, nihil esse quod non Giphanii caussa libenter faceres. Quare cum tibi in mentem rediisse nomen meum existimem, ad iuvenem illum revertor: a quo cum quaesissem, quid rerum ageres,**) an quicquam de Plautina editione cogitares, quam nos iam dudum, et ceteri omnes, qui elegantiorum litterarum cupiditate tenentur, avidissime exspectant: a Philosophia naturali ad civilem hanc nostram Philosophiam, quam tu ante aliquot annos, humanarum litterarum caussa, intermiseras, te contulisse respondit. Qua in re cum tuum factum vehementer probavi, tum ratus sum, ad studium iuris illustrandum maximum adiumentum allatum iri, si tuum exemplum huius aetatis Iurisconsulti imitarentur, quos et barbarorum interpretum inanissimas controversias toto animi impetu consectari videmus, et omnes suum studium ad calumnias litium et ad turpem et invidiosum quaestum conferre. Sed quod Cuiacius et tu homines Galli in studiis sapientiae consecuti estis, id non sine munere divino vobis evenisse credo. Idem sentire videtur Giphanius, Cuiacio amicissimus et tibi charissimus. In hac enim nostra Academia Patavina superioribus diebus fuit, atque de te saepius honorifice loquutus est, et nullo in sermone libentius eum versari vidi, quam cum de Plauto loqueretur: existimans scilicet, quod res est, bene actum cum studiosis litterarum fore, si tam bonus Latinitatis auctor tua diligentia, doctrina, opera nitidior et emendatior in lucem proferretur. Cupit sane esse in tua gratia, quam humanitate tua fretus, tuis verbis ei non solum pollicitus sum, sed etiam spopondi. Itaque non erit tuae bonitatis committere, ut sponsorem appellet, cum ipse facile possis dependere. Unum est, quod a te contendendum mihi putem, ut duas orationes tuas ad me mittas: quarum altera de laudibus iuris studii scripta abs te nuper est, altera in Collegio Pontificum habita. De Plauto fac promissa appareant. Diutius enim deberi politis et ingeniosis hominibus non potest. Et hercle tua maxime gloria agitur. Vale, et salvebis a Giphanio,* 468 *qui Venetiis apud oratorem Regis Galliae degit. Patavio. Kal. Dec. MDLXIV.*

(467 in margin at first line)

*) Cf. adn. pag. 385. R. Fr.

**) His verbis saepe utuntur qui nunc Latine scribunt, pulchreque sibi imitari videntur Horatium Serm. I. 9. 4. *Quid agis dulcissime rerum?* At in illo quidem loco genitivus cum superlativo copulandus est. Vid. Spalding. ad Quinctil. Vol. I. pag. praefat. LXXXI. et Heindorf. ad Hor. Sat. I. 5. 88. Fr.

XLVI. M. ANTONIUS MURETUS
FRANCISCO TURNONIO S. R. E. EPISCOPO CARDINALI
S. P. D.

Si tempus ad te scribendi usque eo differre voluissem, Francisce Turnoni, Cardinalis amplissime, dum par a me aliqua tuis erga me plurimis maximisque beneficiis reperiretur oratio: magnopere mihi metuendum erat, ne et in eo quaerendo, quod nunquam consequi possem, inani ipse me labore torquerem, et immodica silentii diuturnitate suspicionem tibi aliquam angusti et humilis animi neque satis, quantum a quoque acciperet, sentientis afferrem. Cum igitur, diem assidue ex die ducens, sine dubio diutius, quam par fuerat, reticuissem, plane obstupefactus admiratione istius erga me tam prolixae tamque beneficae voluntatis tuae: confirmavi me tandem, et ad haec pauca, quoquo modo possem, scribenda me contuli: quibus, quod tam multis tamque claris et illustribus signis me, quamvis nihil prorsus tale promeritum, tibi tamen non vulgariter*) carum esse declaraveris, gratias, quando nihil praeterea neque tu exspectare neque ego praestare possum, tibi agerem immortales.**) Est omnino haec tota gratiarum actio perpusillum***) quiddam perque tenue; praesertim si comparetur cum magnitudine eorum beneficiorum, quibus tu me a te ornatum esse voluisti; sed eam tamen, cum haec scriberem, pro certo atque explorato habebam, tibi non ingratam neque iniucundam fore: cum, ut scis, ne Dei quidem bonorum omnium auctoris in-
469 finitam in nos beneficentiam ullo alio modo remuneremur. Officiorum vicissitudo eas amicitias continet, quibus inter se eiusdem sortis homines aut certe non admodum dispares devinciuntur: vobis, quos supra ceterorum conditionem evectos in ipso rerum humanarum fastigio divina providentia locavit, illud cum corporibus caelestibus commune est, quod ut illa efficientiam quidem suam declarant in inferiora haec viresque in ea exercent suas, sed ab eis nihil vicissim accipere et, ut Graeci sua lingua dicunt, pati queunt; sic vos potestatis quidem copiarumque vestrarum documenta sublevandis inferioribus datis; ipsi vicissim quicquam ab eis praeter laudem ac praedicationem, testem grati ac memoris animi, percipere non potestis. Ago igitur tibi quam maximas gratias, Cardinalis clarissime, humanissime, optime, agamque dum vivam, tibique a summo huius universitatis effectore ac gu-

---

*) Exstat hoc adverb. apud Cicer. XIII. ad Fam. 69. pr. Vid. Nolten. Lex. Antib. pag. 1227. Fu.

**) Sic Plancus in epist. Ciceroni scripta (ad Fam. X. 11. pr.) *Immortales ago tibi gratias, agamque dum vivam.* Cf. adn. †) pag. R. 99. et mox pag. 470. Fu.

***) De hoc voc. cf. Cicer. II. de Orat. §. 245. et Schuetz. Lex. Cic. Tom. III. 2. pag. 224. Fu.

bernatore Deo assiduis votis fausta ac felicia omnia precabor; non quod me dignum existimem, cuius vota ab eo attendantur, sed quod tu dignissimus, pro cuius salute atque incolumitate etiam eorum, qui per se nullo numero habendi sunt, preces non negligantur. Ita igitur faciam: conservabo diligenter memoriam eius humanitatis, qua tu me immerentem, talis tantusque vir, complexus es: utque tuo de me amplissimo atque honorificentissimo testimonio, quantum in me erit, respondeam, modis omnibus operam dabo. Illustrissimo quidem Cardinali Ferrariensi, ad quem, tua potissimum auctoritate adductus, me cum primum potero conferam, commissurus non sum, ut unquam venire possit in mentem, quod fidem tuam in me recipiendo secutus sit, poenitere. Vale. III. Non. Feb. MDLVII. Patavio.

XLVII. EIDEM TURNONIO.

Non puto ulla mihi excusatione apud te utendum esse, quod ad te rarius scribam. Nam tum demum peccare ipse mihi viderer, si tanti me facerem, ut tibi, tanto viro tantisque assidue occupationibus impedito, frequenter litteris meis obstreperem.*) Ideoque contineo me: et cum quotidie de te cogitem votaque, uti
debeo, pro tua salute atque incolumitate faciam, in scribendo 470
sum rarior,**) neque unquam id facio, nisi cum aliquid accidit, ut, nisi scripsero, officio videar defuturus. Quale est, quod me hoc tempore ut scriberem adduxit. Cum enim nuper octo Variarum Lectionum libros edidissem: etsi satis intelligebam, eos leviores esse, quam ut tu, quem nihil nisi praeclarum atque eximium capit, ullam magnam voluptatem ex eorum lectione percipere posses; indicavi tamen omnino mihi faciendum esse, ut eorum exemplar unum ad te mitterem: neque dubitavi, quin tu eos libenter accepturus esses; vel quia mei sunt, vel quia scripti ad eum, qui ut a te singulariter amatur, ita te ipse admirabili non amore solum, sed cultu medius fidius atque observantia prosequitur. Unum est, quod quanquam mihi conscius sum me optimo animo fecisse, tamen quia fieri potest, ut confidentius in eo me gesserim, quam decebat, per illam et aliis et mihi inprimis perspectam humanitatem tuam mihi ut ignoscas, etiam atque etiam a te peto. Ausus enim sum quodam ex eis libris loco***) nominare te, ac versus etiam aliquot ponere, qui mihi in memoria haeserant ex edyllio, quod olim ad te misi una cum tragoedia, quam de C. Caesaris caede factam in tuo nomine divulgaveram. Qua in re si quid a me peccatum est, (nihil enim debueram te inconsulto facere, prae-

*) Imitatur Ciceronem; cf. ep. ad Fam. V. 4. *Quae res fecit, ut tibi literis obstrepere non auderem.* KRAFT.

**) Magis poëticum hoc dicendi genus est. Cicero scribit ad Fam. IV. 13. *Raras tuas quidem, sed suaves accipio literas.* et Muret. ep. III, 25. (Vid. Muret. ad Lambin. ep. 9. FR.) *Quamvis rarius ad te scribo.* KRAFT.

***) VIII. cap. 1. pag. 173. R. FR.

sertim cum te Venetiis convenissem,) peccatum est incredibili quadam abundantia amoris erga te mei: quam ut aequo animo feras, omnibus a te precibus atque omni obsecratione contendo. Etenim vere hoc dicam, nihil videtur esse ita difficile atque arduum, in quo ego paratus non sim voluntati et auctoritati tuae morem gerere. Unum est, in quo tibi, ne quid dissimulem, non possem nisi invitissimus obtemperare: si me iuberes tacere de tuis virtutibus et continere in sinu immortale illud gaudium,*) quo efferor, quia me tibi carum esse sentio. Hac una in re dum me mihi obsequi et animo indulgere patiaris, quo minus aliud mihi quidlibet imponas oneris, non recuso. Quod scribam, aliud nihil est, nisi omnes hic omnia tibi fausta et prospera precari, et gratulari**) aquis istis, quod eas tibi salubres et fuisse et esse audivimus. Vale.

---

471 XLVIII. CORNELIUS VALERIUS

M. ANTONIO MURETO

S. P. D.

*Vide, quanta in te sit humanitas, eruditissime Murete, et quae opinio apud exteras gentes. Iustus Lipsius, familiaris et idem discipulus meus, qui litterarum et antiquitatis caussa in Italiam proficisci velle coepit, petiit a me, amicis quibusdam commendari;***) inprimis autem contendit, ut ad te, cuius cognoscendi et videndi studio mirifice flagrat, litteras sibi darem. Ego autem, etsi videbam putidum esse, me, hominem fortassis ne fama quidem tibi cognitum, litteras ad te dare, eiusmodi praesertim, quibus onus oliquod officii tibi imponerem: morem tamen gessi adolescenti tam vehementer petenti, et voluntati eius obsequi volui potius quam aut naturae aut pudori meo. Quod feci eo libentius, quod non ad aliquem nescio quem duris et asperis moribus scribendum mihi viderem; sed ad eum virum, qui cum humanitatis studiis et iis artibus omnibus, quae ingenuo homine dignae sunt, sit perpolitus, abesse non potest, quin cum in omnes, tum praecipue in earundem artium studiosos propenso animo sit ac humano. Accedit similitudo professionis et studiorum nostrorum: nam et nos pro mediocritate ingenii nostri eloquentiae et humaniorum†) litterarum studia voce et scriptis, quod in nobis est, in hac Belgica nostra excitare conamur, et tu, M. Antoni, antea quidem in Gallia, nunc in illa Italiae luce haec ipsa studia cum immortali tua laude et om-*

---

*) Cf. adn. pag. 468. R. Fr.

**) *Gratulari* non raro est grates agere vel ut h. l. gratias agere. Vid. Spalding. ad Quinctil. VI. prooem. §. 8. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 122. Fr.

†) Cf. adn. pag. 25. R. Fr.

nium gentium admiratione tractas. Quare non tam quaerenda
mihi est excusatio et praetextus pudoris mei, quod scripserim,
quam gaudendum, oblatam mihi in amicissimi mei*) negotio fa-
cultatem scribendi simul et testificandi amoris mei. Sed veniam
ad id, quod caput est epistolae meae. Mitto ad te, Murete, hunc
Iustum Lipsium, alumnum, ut dixi, disciplinae meae, adolescen-
tem ea probitate, modestia, ingenio, eruditione, iudicio, quanta 172
testari possum equidem me in alio nullo, in ista imbecillitate aeta-
tis, adhuc esse expertum; tum vero, quod apud te plurimum va-
let, studiosum antiquitatis et artium illarum, quas tu amas et in
quibus maxime excellis, id est, optimarum. Cave autem existi-
mes, me haec ambitiose et supra quam res est, commendantium
more, scribere: immo vero minus fortasse, quam virtus et eru-
ditio adolescentis merentur, scribo, ne, dum eum laudo, videar
nos ipsos institutionemque nostram velle extollere. Quamobrem
rogo te, Murete mi, vel potius precibus omnibus oro atque obte-
stor, per communia studia nostra, per illum amorem, quo litte-
ras et litteratos omnes prosequeris, adolescentem hunc omni studio,
amore, benevolentia tua complectare atque devincias. Et quoniam
is honesto quidem genere et optimis parentibus natus, ea tamen
mediocritate fortunae est, ut se in longinqua et extera regione
difficulter suis facultatibus sustentare possit: verecunde etiam hoc
a te petam, (vides quantum mihi sumam,) ut, si qua in re com-
mendatione et opera tua iuvare eum potes, quod certe potes, ei ut
ne desis. Hoc quidem tibi spondeo et in me recipio, te, si quid
ei commodaveris, non minorem ex eo voluptatem percepturum quam
nos universos. Impedior verecundia, ne pluribus verbis te rogem.
Illud tantum dicam, quod in sermone saepissime mihi significavit,
cum pene non alia ulla de caussa in Italiam e tam longinquis regio-
nibus venisse, quam ut te inprimis tuique similes eruditos viros
videret et cognosceret. Quo erit aequius, eius laborem per te ex
parte levari, cui tu laboris caussa fuisti. Quodsi tu aut amico-
rum aut familiarium tuorum aliquem hic habes aut fortasse habi-
turus es, utere eadem audacia et familiaritate apud me, qua ego
tibi praeivi: efficiam, ut intelligas, mihi ad benigne faciendum
nec voluntatem deesse nec facultatem. Litterae hae meae si aliquod
pondus apud te habebunt, dupliciter gaudeo: primum enim Lipsio
meo, cui vehementer cupio, commodavero; deinde mihi ad ami-
citiam tuam quasi fores et aditum patefecero. Quo nihil mihi po-
test contingere optabilius. Vale. Lovanio, ante diem XIV. Ka-
lend. Septembrium.**)

*) Sic etiam veteres loquebantur; similiterque Cicero pro Mil. 9. §. 25. dixit inimicissimum suum. Fr.

**) Sequitur Mureti responsoria. Thomas.

473 XLIX. M. ANTONIUS MURETUS

S. D.

CORNELIO VALERIO.

Redit ad te Lipsius tuus, et redit magno meo dolore. Ita enim me devinxit sibi praestantia ingenii et doctrinae, integritate morum, suavitate sermonis ac consuetudinis suae, ut, eo discedente, a memet ipso mihi avelli viderer. Felicem te, Corneli, cuius ex disciplina adolescens tam rari exempli prodiit. Equidem antea et magni faciebam te ex scriptis tuis, et amabam pro iudicio, quod amantissime de emendatis a me Terentii fabulis feceras. Nunc vero, mihi crede, tanta accessio propter Lipsium facta est et ad opinionem de te et ad amorem erga te meum, nihil ut magis cupiam, quam occasionem mihi aliquam dari declarandi tibi re et factis, quanti apud me sis. Cuius rei si libebit periculum facere, quaeso te, si qui huc venient, quos tu ames praecipueque qui habeant aliquid simile Lipsii, ut eos mihi potissimum commendandos putes. Nam eadem opera et ego mihi videbor abs te beneficium accipere, et conabor efficere, ut ipsi quoque eo nomine aliquid se tibi aliquando debere fateantur. Vale. Romae. III. Non. April. MDLXX.

L. M. ANTONIO MURETO

NATHAN CHYTRAEUS

S. P. D.

Cum V. Id. Octob. anno abhinc quarto Romam ex Campania re-
474 *diissem, postridie eius diei magna cum admiratione te, Murete clarissime, orantem audivi coram Pio V. Pont. Max. cum Christianissimi Regis legatus, usitata solemnitate, magnifice exciperetur. Ea ego oratione, etiamsi iam antea ex monumentis scriptorum tuorum, qualis esses, cognovissem, ita sum tamen admiratione tui inflammatus, ut ex omnibus, quos ego antea praestantissimos existimassem, tibi uni in oratoria palmam deberi, certissimo mihi persuaderem. Quin si animo tum obsequi licuisset, una cum illo*) exclamare veritus non fuissem:* ὦ σύνεσις. ὦ λόγοι. ὦ μνήμη. ὦ συνθήκη. μακάριος εἶ λέγειν οὕτω, μᾶλλον δὲ φρονεῖν οὕτω δυνάμενος. *Cum autem id, eo quidem in loco et in clarissimorum virorum corona, me non deceret, illo ipso die te adii, ut amorem tui sane ardentissimum, qui oratione tam excellenti in animo iam inflammatus esset meo, apud te ipsum detegerem, et litteris Caselii nostri, quas tunc mecum habebam, amicitiae tuae*

*) Ille quis fuerit, equidem ignoro cum amicis meis. Fr.

quasi fores mihi aperirem. Accepisti tum me, ut soles, humanissimo amplexu, et litteris nondum lectis, notum me tibi esse ex sermone Caselii, quem tecum ad oppidum Sancassianense) paulo ante habuisset, ostendebas. Id certe longe mihi fuit gratissimum, coepique, ut antea doctrinam et eloquentiam tuam admiratus fueram, ita hinc etiam virtutem et bonitatem tuam suspicere et exosculari. Verum illa congressio, fato quodam meo infelici, diuturna esse firmasque radices agere non potuit. Senis enim cuiusdam interventu vix dum inchoata collocutio nostra interrupta est: et ipse etiam, propter comitum festinationem et hyemem imminentem, celerius opinione istinc sum avulsus. Quod itaque**) tum necessitate quadam impeditum est, quid vetat, quo minus id ipsum litteris restituamus? cuius quidem consilii auctorem habui eundem illum, qui me primus in animum tuum insinuavit. Cum eo enim ego hic in iisdem litteris et studiis, in quibus tuae quoque lucubrationes non parum nos adiuvant, vivo amantissime. Quodsi ille, ut primo fuit, ita nunc quoque felix erit, tuamque mihi hoc modo benevolentiam denuo conciliabit, quis me erit beatior? quis ipso denique in animis hominum conglutinandis fortunatior? Ego certe Mureti notitiam et benevolentiam omnibus Croesi thesauris longe anteposuero. Vale. Rostochio. Kalend. April. Anno MDLXX.***)*

LI. M. ANTONIUS MURETUS 475

AGAPETO GIDETO SUO

S. P. D.

Vere es, qui diceris: †) neque quam tu ἀγαπητότερος quisquam. Itaque nihil mihi longius videtur, quam dum Romam redeam, te ut videam, tecum quotidie ut sim; tibique vel prosim re aliqua, vel certe prodesse coner; ut voluntatem erga te meam vel declarem re ipsa vel tibi saltem conatu probem: quorum hoc, si me tantum respiciam, satis est; illud, quia te ex animo amo, multo optabilius mihi videtur. Et quanquam nihil mihi iucundius est, quam abs te quam maxime amari: tamen, ita mihi eveniant quae volo, ut, si mihi detur optio, malim iustam tibi caussam esse, cur me ames, quam abs te sine ulla iusta caussa amari. Agam caussam meam. Debes et tu talem amicum magni facere, qui

---

*) *San Cassiano*, in Etruria. *Clusini fontes* veterum hodie dicuntur esse *Bagni di San Cantino s. di San Cassiano.* Fr.

**) Quod Zumptius (Gramm. Lat. §. 357.) pronunciat apud Ciceronem *itaque* non poni altero loco nisi Philipp. VII. 3. §. 8. non satis ille memor fuit eorum, quae Partit. Orat. cap. 7. pr. scripta leguntur: *Est itaque id genus totum situm in commutatione verborum.* Fr.

***) Non rescripsit Muretus. Causam ipse exponit infra ep. 91. Thomas.

†) Haec verba legenti mihi occurrit formula nunc usitatissima *quomodo vocaris*, qua perperam utuntur pro eo, quod veteres dicebant, *qui (quis) vocaris? quod tibi nomen est?* Fr.

nihil a te aliud expetens, eo te tantum amat, quia dignum iudicat qui ameris. Quod M. Antonium Bizonum potissime*) delegisti, ad quem itares, cui crederes, cui te in disciplinam dares: vehementer te, mi Agapete, laudo, et ut eum assecteris, ex eius ore pendeas,**) eius doctrinam avidissime combibas, suadeo. Spero me istic fore ante Kalendas Septembres: et ut sim, operam dabo; eo magis, quia te videre discupio.***) De Macarano meo, qui mihi perpetuo ante oculos obversatur, quaeso, Agapete mi, si quid habes, quod me exhilaret, scribe. Vivere ipse mihi non videor, donec vitam ipsius in tuto esse cognovero. Nolito aegre ferre, quod dicam. Illum unum plus amo quam te: et ne hoc tibi durum videatur, te a me proximum habeo; illum aeque amo ac memet ipsum. Vale. Tibure. III. Non. Augusti. MDLXXVII.

476 LII. EIDEM GIDETO.

Vix ausus essem a te postulare, ut ad me Latine scriberes; veritus, ne id tibi oppido difficile videretur. Quo mihi gratiores fuerunt eae litterae, quas a te Latine scriptas nuper accepi: non illae quidem omni ex parte emendatae, multo tamen nitidiores et cultiores, quam credidissem. Itaque bene te sperare iubeo, neque dubitare, quin aliquando, duce me, aliquam sis huius quoque generis facultatem consecuturus. Adventus huc tuus quam mihi optatus ac iucundus futurus fuerit, nihil necesse est affirmare. Satis enim, ut opinor, nosti magnitudinem amoris erga te mei. Sed ita multos hic adolescentes, qui Roma venerunt, aegrotare video, ut veritus sim, ne quid tibi ista hoc tempore caeli commutatio periculi adferret. Ego ante nonum Kal. Septemb. spero fore ut non nihil remittant calores. Tunc igitur, si Deus volet, excurram istuc, cupidus videndi tui: teque statim accersi iubebo. Non habeo nunc ad manum superiores illas tuas, in quibus nescio quid quaerebas de dominio directo et utili, cuius tamen totius quaestionis molestia facile liberare ipse te potes. Dominium enim directum et utile nusquam a Iurisconsultis, nusquam ab Imperatoribus nominantur, sed commenta ac somnia sunt eorum, qui obscurando et ineptiis suis contaminando iure civili, sibi se acuminis et eruditionis laudem quaesituros putarunt. Quod usucapitur, fit pleno iure eius, qui usucepit. Qui tamen si postea id pro derelicto habeat, aequius est, rem redire ad veterem dominum, si eam forte recuperare studeat, quam adiudicari ei, qui neque usucepit et sine titulo possidet. Datur igitur vindicatio

---

*) Cf. adn. pag. 343. R. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 39. extr. et 317. extr. Fr.

***) Caelius in epist. Ciceroni scripta (ad Fam. VIII. 15. 2.) *Peream, si minima causa est properandi isto mihi, quod te videre et omnia intima conferre discupio.* Cf. adn. pag. R. 517. Fr.

veteri domino adversus eos, qui pro possessoribus, ut dicitur, possident: aequitate quadam, qua fingit lex, eam rem nunquam usucaptam fuisse. Nam cum is, qui usuceperat, iure illo sibi quaesito uti velle desierit, prope pro eo est ac si usucapta non esset. Erat et aliud quiddam in iisdem litteris, de quo quaerebas: sed nunc non recordor. Huius generis litteras, in quibus aliquid est, quod ad studia tua pertineat, et ego libentius scribam et tu maiore cum fructu leges. Heliconio, Antonio, fratribus tuis salutem. De Matthaeo vehementer doleo, sed gratum est, 477
quod scribis, spem esse, eum sine ope praetoris in integrum restitutum iri. Horatio audio meliuscule *) factum esse: quod quam mihi iucundum sit, ipse scis. Vale, Agapete mi, meque ama, ut facis. Tiburi, VII. Id. August. MDLXXVII.

LIII. CONSTANTIUS BARGELLINUS
EPISCOPUS REATINUS
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.

Afficior laetitia incredibili, quod, ut ex litteris tuis accuratissime scriptis intellexi, a nonnullis Lutetiae impressoribus **) *urgeris, ut epistolas tuas mittas, quas praelo subiiciant. Auguror enim ex eo bonarum litterarum studiosos multum voluptatis, plurimum etiam utilitatis ad Latinam eloquentiam vel comparandam vel augendam percepturos. Equidem etsi fateor, in his politioribus litteris, quae ab humanitate nomen acceperunt, me nuperrime non esse versatum, gravissimis occupationibus abductum: tamen, ut sententiam meam dicam, necesse est.* ***) *Nihil epistolis tuis elegantius, nihil eruditius, nihil uberius fieri posse existimo, nihil quod ad illam Ciceronis maiestatem propius accedat. Atque id antea testatum apud animum tuum reliquissem, nisi me verecundia mea a rei perspicuae testimonio non necessario revocasset: nunc, quando te amicis tua scripta flagitantibus invitum gratificari intellexi, audaciae notam subire malui quam in bonum publicum inofficiosus iudicari. Illa etiam non levis coniectura ad id me valde impulit: his enim diebus, cum schedas aliquot, quibus olim in arena mea* †) *uti consueveram, evolverem, nihil tale opinanti*

---

*) Cic. XVI. ad Fam. 5. *quem, quum meliuscule tibi esset, ad me mitteres.* Fr.

**) Nihili est hoc vocabulum. Cf. adn. pag. R. 386. extr. Fr.

***) *Necesse est ut* aeque rara structura est atque *opus est ut.* Fr.

†) Hoc intellexisse de schola et loco videtur, ubi usus fuerat exercitationibus iuvenilibus; et *arenam* sic interdum de loco poni, ubi quis variis artibus exerceatur, docent Lexica. Cf. Plin. VI. ep. 12. *Itaque Vectio Prisco quantum plurimum potuero, praestabo, praesertim in arena mea, hoc est, apud*

*epistola tua in manus venit, quae me, quod amantissime et disertissime loqueretur, mirifice delectavit. Itaque cum eam ipsam vesperi inter alia scripta, quae forent magis in promptu, retulissem, postridie mane ecce tuae litterae, quibus epistolam postulabas; sic admirantem ea cogitatio me excepit, ut illam exstare Deus sine dubio velit. Eius igitur exemplum mitto, teque hortor, aut si pateris, rogo ac flagito, ut negotium conficias neve in aliud tempus reiicias. Quod scire cupis, an aequo animo laturus sim, si quae a me scriptae sunt litterae, una cum tuis emittantur, vereor, mi Murete, ne quod aiunt, κολοιὸς ἐν Μούσαις.**) *Ego profecto non tam tuas admirari quam meas improbare soleo: tamen ubi quove pacto amicos sub tuo nomine cohonestare possis, tui consilii est, nec est cur aliorum sententiam exquiras. Quodsi tibi statutum est, ut illae horridulae meae litterae exeant, impones extremam manum. Sunt enim indiligenter scriptae; quod res ipsa declarat; nec earum editionem aut probarem aut paterer, nisi ut nostra amicitia, in qua non minimum mihi ornamenti pono, omnibus esset nota, vehementer desiderarem. Vale, mi Murete, et de bonis litteris optime mereri, quando id vel uni tibi maxime licet, ne desistas, ac Bargellino tuo ad omnia utere.*

478

LIV. EIDEM MURETO.

Ita diu iucundissime vivam, mi Murete, ut allato nuncio de tua valetudine, quae te in vitae periculum vocaret, acerbam mihi vitam putabam. Equidem ita fui commotus, ut magis fortassis nemo, cuius praecipuum aliquod bonum repente in discrimen esset adductum. Incredibilis est enim amor in te meus. Nihil eum extrinsecus accedens, nihil adventitium peperit, sed virtus, quae est ipsa per se amabilis, cuiusque omnia in te elucent ornamenta, et animi inductio cum perpetuo quodam iudicio meo conciliavit.

Centumviros. ubi de *officio* explicant, aut de *loco* potius, *ubi exerceri solebat.* Potest autem utcunque defendi, quod h. l. dixit Bargellinus. Contra quid de formula *in arenam descendere*, qua nunc mirifice delectantur, sentiendum sit, eleganter, ut solet, declaravit Eichstadius in Deprecat. Latin. Academ. „Restituta nuper“ inquit pag. 10. „apud nos academicarum disputationum opportunitate et frequentia, valde veremur, ne mox in usum revocentur vocabula, quae semper nobis visa sunt cerimoniam illam, qua nulla est in Academiis solemnior, quam maxime dehonestare. Petita sunt enim pleraque ab iis hominibus, quorum neque conditio neque occupatio apud Romanos magno in honore fuit. Nam quis, qui litterarum cultu ingenium mentemque exornavit, aequiparari se gladiatoribus et lanistis aequo animo ferat? Attamen qui hodie in academicis cathedris constituti, dissertationem suam defendunt ab eruditorum obiectionibus, petunt et flagitant, ut adversarii secum *in arenam descendant*, ut non tantum, quod Florus ait III. 21. 1., in urbe media et foro, sed in ipso etiam Sapientiae templo, quale est acroaterium academicum, quasi arena, gladiatorio more *concurrant.* Quam provocationem audientibus una tandem illa relinquitur consolatio, quod hac in arena non fluunt sanguinis fluvii, solatioque etiam laetitia nonnunquam accedit, si disputatio publica, etsi nullius sanguinis est, habet tamen succum aliquem, qui ex ingeniis concertantium profectus, ad illorum, qui spectatum venerunt, ingenia permanat.“ Fr.

*) *Graculus inter Musas.* Cui non est dissimile, quod apud Virgil. Ecl. IX. 36. legitur:

sed argutos inter strepere anser olores. Fr.

Postea vero quum te morbo levatum esse cognovi, difficile dictu est, quanto gaudio paene exsiluerim. *) *Ex diuturna enim animi perturbatione ad aspiciendam lucem nunc primum mihi videor esse revocatus.* **) *Qua quidem de re tibi magnopere gratulor, etsi nostra certe gratulatio omnibus, qui modo sint et virtutis amantes et humanitatis pietatisque non expertes, iure debet esse communis. Etenim quis te non amet, tanta probitate, virtute, humanitate, tam denique excellenti eruditione atque industria vi-* 479
rum; cui salus tua aeque exoptanda non sit ac sua? Eum profecto ferreum et ab omni humanitate alienum esse dicam, nihil perspectae spectataeque virtuti, nihil illustri gravissimi viri gloriae dare, haud temere affirmarim, qui Muretum omni liberali doctrina politissimum diutissime vivere non modo non expetat, sed ab immortali Deo precibus ac votis non contendat. Maximam ex eo capio voluptatem, gaudeo, triumpho. Iam, ut spero, (id quod Deo optimo maximo acceptum referendum est,) poteris Musis tuis operam reddere: cum quibus quoque ***) *praeclare actum putem, cum omnes delicias, amores, omnia denique ornamenta te incolumi recuperarint, iis omnibus cariturae, si te, quod Deus omen avertat, patronum, te ducem, infelici ipsarum fato morbi vis eripuisset. Quocirca mihi gratissimum feceris, si illis incolumitatem tuam meo nomine fueris gratulatus, atque in earum clientelam me quam diligentissime commiseris. Haec hactenus. Mitto tibi nonnullas radiculas ex melle confectus conditasque, quales fert haec regio. Exiguum, inquis, munus. At tibi maxime consentaneum: e cuius lingua, quod Nestori tribuit Homerus,* †) *melle dulcior fluit oratio. Habebit etiam meae erga te benevolentiae significationem: de qua etsi te pro tua humanitate non dubitare video, eam tamen et omnibus cognitam esse, et studiis officiisque quam plurimis colere et confirmare desidero. Quod si per tenuitatem meam assequi non potero, certe hanc voluntatis meae propensionem* ††) *liberalissime, uti soles, complectere. Inservi valetudini: huic quantum studii diligentiaeque adhibueris, tantum te mihi publicaeque utilitati, cui consulere gloriosum est, elargitum* †††) *esse cognovero. Reate, ex aedibus nostris. Non. Feb. MDLXXVI.* *)

---

*) Q. Cicero in ep. ad M. Cic. (ad Fam. XVI. 16.) *Mihi crede, tuis et illius literis perlectis, exsilui gaudio.* Fr.

**) Cic. Brut. 3. §. 12. *Nam me istis scito litteris* (Bruti) *ex diuturna perturbatione totius valetudinis tamquam ad adspiciendam lucem esse revocatum.* Fr.

***) Non id reiicio; sed magis placeret *cum quibus ipsis.* Fr.

†) Iliad. I. 249. versu notissimo. Fr.

††) Hoc subst. exstat apud Cic. de Fin. IV. 17. §. 47. Fr.

†††) Non tam usitatum est hoc verbum compositum. Apud Ciceron. certe ad Fam. I. 5. §. 4. et apud Liv. III. 1. ex Codd. simplex restitutum legitur; necdum alium hoc verbum videtur habere tibicinem, ut ait Gesnerus, praeter Persium Sat. 3. vs. 70.

patriae carisque propinquis
Quantum elargiri deceat?

ubi Cod. Husumensis praebet *largiri.* Vid. Plum. Fr.

*) Huic Muretus epist. sq. respondit. Thomas.

480 LV. M. ANTONIUS MURETUS
CONSTANTIO BARGELLINO
EPISCOPO REATINO
S. P. D.

Nunquam putassem fore, non modo ut ex tuo, sed ut ex cuius-
quam dolore voluptatem capere possem.*) Et tamen, si vera
dicenda sunt, fatear necesse est, iucundissimum mihi fuisse, quod
ex litteris tuis intellexi, vehementer doluisse te, cum primum de
invaletudine**) mea nuncius istuc allatus est. Dolor enim ille
aliunde quam ab eximio quodam amore erga me tuo proficisci non
potuit; et mihi, ex quo te primum vidi, atque ex aliis plurimis
audivi, qua tu eruditione ac virtute vir esses, nihil optatius fuit,
quam ut abs te amarer. Iam optabilium rerum signa atque argu-
menta omnia iucunda esse, notum est. Incredibiliter igitur ga-
visus sum, Bargelline, vir praestantissime, tanti me a te fieri,
ut et mirificum dolorem senseris, cum me graviter aegrotare au-
disti; et exhilaratus sis, simulatque Dei beneficio morbum depul-
sum esse cognosti. Quanquam ego ipse nondum satis constitui,
utrum mihi satius fuerit, ex huius vitae miseriis quam primum
eripi, an diutius hic manere. Certe enim, cum omnes summo
consensu medici dictitarent, nullam prope amplius reliquam esse
spem evadendi: ita me compararam atque ita animum composue-
ram, ut neque angerer neque terrerer mortis, ut putabatur, immi-
nentis metu; neque quidquam aliud a Deo peterem, quam ut me-
cum misericorditer***) ageret, condonaret errata anteactae vitae,
481 neque pateretur me in illa separatione animi a corpore aut diutius
aut vehementius torqueri, quam vires meae ferre possent. Hoc
ego tum unum agitabam animo; hoc ex animo precabar; hoc ce-
teros quoque, qui mihi assidebant, ut a Deo mihi impetrare co-
narentur, obsecrabam. Spero tamen, relictum esse me a Deo in
hac vita, ut maculas, superiori aetate contractas, lacrymis de-
leam: tandemque omissis et abiectis vitiorum illecebris, saltem
iam senex eam vivendi rationem capessam, quam tenere a prin-
cipio debuissem. Atque a te, vir clarissime, etiam atque etiam
peto, ut me ad hoc animi mei propositum persequendum, ut exem-
plo incitas, ita et monitis ac praeceptis et fusis pro me ad Deum
precibus †) adiuvare digneris. Iucundissimum mihi fuit munus

---

*) Cf. infra pag. 535. R. Fr.

**) *Invalitudo* bis terve apud Ciceronem legitur. Sed veteres libri, modo *valitudo*, modo *invalitudo* praebentes, dubiam scripturam faciunt. Vide Drakenborch. ad Liv. Epist. 13. D. R. — Cf. VII. ad Att. 5. pr. Gernhard. ad Cat. mai. §. 35. Orell. ad VII. ep. ad Att. 2. §. 2. Itaque praestat *valetudinem* simpliciter aut sicubi opus sit, *infirmam valetudinem* dicere. Fr.

***) Non satis probatur hoc adverbium: de quo cf. Nolten. Lex. Antibarb. pag. 619. *Immisericorditer* est apud Terent. Adelph. IV. 5. 29. Fr.

†) Cf. adn. pag. 210. R. Fr.

tuum. Nam radiculae illae non tantum palato suaves sunt, sed etiam ad valetudinem meam valde accommodatae. Mitto ad te, ut te pro opibus remunerer, librum unum orationum mearum et poëmata quaedam, quae spero te libenter lecturum esse, non quod valde bona sint, sed quod mea. A te peto, uti me amare pergas, tibique pro certo persuadeas, te a me ita observari ac coli, ut paucos admodum habeas tui, quam ego sum, studiosiores. Vale. Romae. XIV. Kalend. Mart. MDLXXVI. *)

LVI. CONSTANTIUS BARGELLINUS
EPISCOPUS REATINUS
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.

Amavi te semper, mi Murete, ex quo primum die cognitus es mihi, cum te nunquam antea vidissem, commotus fama laudum tuarum; postea vero quam te de superiori loco docentem audivi, ita tui studio sum incensus, ut nullam amoris accessionem fieri posse putarem. Acceptis tuis litteris XIV. Kalend. Mart. datis (fatear necesse est) ad summum amorem tantus cumulus accessit, quod fieri iam non posse arbitrabar, ut nunc denique videar amare, 482
antea dilexisse. **) *Nam si omni observantia insignes doctrina et gravitate viros colere debemus, quanti fieri a me ipso debes, qui omni liberali doctrina ita sis excultus, ut habeas paucos admodum pares, superiorem vero neminem, cum haec ipsa sint tibi cum tanta Christiana pietate coniuncta? In qua quidem nemo sapiens veras virtutes omnes inesse negabit, quibus nobis ipsi felicitatem comparamus. Hanc unam laudo et admiror et ante omnia expetendam esse censeo; hanc non modo Crassi divitiis, sed omnibus etiam animi ornamentis, quae humanis viribus pateant, antepono: haec ipsa te olim mihi charissimum, longe iam chariorem reddidit. Hinc illa tua in periculosissimo morbo fiducia modo concepta. Non angebaris, non terrebaris mortis imminentis metu, sed ad Deum optimum maximum toto animi impetu ferebaris, sperans fore, ut eius beneficio, post has aerumnas et calamitates, tandem beatiorem vitam consequi posses. Hi sunt nimirum animi fructus, nullius culpae,* ***) *quae Dei gratiam discutiat, sibi conscii: qui cum a corpore separabitur, licet sit periculis ac terro-*

---

*) Sequitur ad hanc responsoria Bargellini. Thomas.

**) Cic. IX. ad Fam. 14. §. 5. *Semper amavi, ut scis, M. Brutum, propter eius summum ingenium — Tamen Idib. Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? Tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse.* Haec Cicero: quae quin Bargellinus ob oculos habuerit, dubitari vix potest. Fr.

***) Edd. Thomas. et Ruhnk. *culpa.* Fr.

ribus undique circumfusus, nihil tamen, benefactorum conscientia fretus, timendum arbitretur. Hoc oro non modo ut utrique nostrum, sed cunctis salutari renatis aqua contingat. Quod autem dubitas, utrum satius tibi fuerit, ex huius vitae miseriis quam primum eripi, an diutius hic manere, id etsi est eiusmodi, ut non facile explicari possit; tamen est quod Deo immortali gratias agamus incredibiles, qui tibi vitam, optabile suapte natura donum, prorogavit, bonarum artium cultoribus consuluerit, teque sine dubio ad maiorem laborum tuorum mercedem reservarit. Praeclara enim ista tua a Deo accepta dona si intelliges te ea conditione accepisse, ut cum ea ad communem utilitatem contuleris, reddere cum foenore debeas; quis dubitet uberiora ac praestantiora praemia tibi parata fore? Quare te hortor ac si aequum est, rogo, ut habeas rationem valetudinis paulo diligentius, teque in dies magis magisque confirmes, sentiasque in eo verti communem caussam: quam quidem, ut arbitror, nemo unquam, qui saperet, non privatis commodis anteposuit. Ego vero etsi me exiguis omnino meritis adiutum esse probe novi; tamen a Deo summopere contendam, ut te incolumem diu servet in vita atque ad eorum numerum ad-
483 *scribat, quos antequam orbis conderetur, elegit. In quo quidem si minus gratia potero, gaudebo me tamen pietati amicitiaeque debitum officium praestitisse. Venio ad Orationum ac Poëmatum tuorum librum, quem sane legi libentissime. Orationes habitae de Philosophia me delectarunt, quantum vix credas: omnes vero ea eloquentia ac doctrina conscriptas esse video, ut, quemadmodum mea fert opinio, quam tamen ab amore falli non credam, summa vigeat eloquentia praestanti cum eruditione coniuncta. Non verborum elegantiam aut splendorem, non sententiarum gravitatem desideres. Quid est vel antiquitatis vel historiae vel exemplorum, quod non ita proferas, ut nihil ignorare videaris? Sed mirari satis non possum, quam venuste quantaque cum dignitate Theologiae locis eas perspergere*) consueris; ita fit, ut et summum oratorem exprimant, omnique scientiarum**) genere perpolitum redoleant. Quas equidem dum lego, etsi ἄφωνοι sunt, crebro tamen aures meae praeclara illa voce tua, qua praelegens in publicis gymnasiis uteris, personare videntur. Poëmata mirum in modum me ceperunt. Quid enim vel a diuturno studio vel a divite vena***) proficisci potest, quod non fueris consecutus? et quidem tum illa prosunt, tum magnopere delectant. Crebrae sunt et acutae sententiae; miros pietatis igniculos excitant; stilus†) quoque ita rei consentaneus, ut facile quivis intelligat, te parem eandemque in utroque genere laudem assecutum. Quamobrem tibi cum plurimum*

---

*) Cf. adn. 3. pag. R. 39. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 11. Fr.

***) Horat. Carm. II. 18. 10. *ingeni benigna vena.* ad Pison. 409. sq.

ego nec studium sine divite vena,
Nec rude quid possit video ingenium. Fr.

†) Cf. adn. pag. R. 241. Fr.

debeo, tum vero quibus verbis gratias agam, non reperio. Sed cave suspiceris, me hoc auribus tuis dare. Nam etsi mirifice amicos colo; plus tamen veritati tribuo. Quod enim ita sentio, idcirco meam de tuis sententiam aperire non dubitavi. Utinam aliquid esset in me ingenii, ut laudes tuas non dettererem, sed augerem. Scio id a modestia tua minime postulari; malui tamen iudicium periclitari meum dicendo, quam silentio rem non sine suspicione improbitatis praeterire. Da operam, ut valeas, atque me ipsum una cum universa familia mea ad omnia tua paratissimum esse confidas. Reate. VI. Id. April. MDLXXVI.

LVII. AD M. ANTONIUM MURETUM. 484

O qui flos hominum politiorum es,
Quot sunt, quotquot erunt, quot aut fuerunt,
Doctrinae decus elegantioris,
Lumen Italiae, Murete, salve.
Salve, et has aliquid puta esse nugas,
Quas mittit tibi maximo Poëtae,
Longe pessimus omnium Poëta.
Sic Calvus tenero ausus est Catullo,
Saturnalibus optimo dierum,
Dono mittere pessimos Poëtas,
Quis is continuo die periret.
At tu, ni caveas, Murete, nugis
Istis, tam illepidis et invenustis,
Plenis ruris et inficetiarum,
Non dies aliquot velut Catullus,
Sed totum male nauseabis annum. *)

IUSTUS LIPSIUS.

LVIII. M. ANTONIUS MURETUS
ALEXANDRO RIPARIO SUO
S. P. D.

Dulces litterae tuae, ut omnia, quae a te proficiscuntur; etsi in eis multa peccaveras. Sed ut filioli balbutientes libenter audiuntur a patribus, suntque eorum etiam ipsi errores voluptati: sic mihi ista tua in litteris infantia iucundissima est. Eas ipsas ad te 485
remitto mea manu emendatas. Scis enim ita inter nos convenisse. Tu, mi Alexander dulcissime ac suavissime, sequere magno animo eam viam, ad quam et tua te natura fert et ego tibi hortator atque

---

*) Hoc carmen totum fere compositum est e Catullianis versibus. Vid. Catull. Carm. XXIV. pr. 1. 4. XLIX. extr. XIV. X. 4. XXXVI. 19. FR.

impulsor fui. Magnam de te spem meo testimonio apud parentes tuos concitavi: quae ne et eos et me fallat, omni tibi cura ac studio providendum est. Vale. Nonis Iulii. Tiburc. MDLXX.

LIX. EIDEM RIPARIO.

Ne priores litterae tuae ad te pervenirent, Caroli incuria factum erat; cuius tu quoque negligentiam nosti. Nunc una cum his meis utrasque tuas accipies: simulque hoc intelliges, (quod tibi gratuleris,) posteriores multo meliores esse prioribus: ut, si ad istum modum pergas, magna mihi spes sit, te praeclare responsurum exspectationi meae. Vide igitur, si me amas, quod et facis et facere certe debes; ut omnibus aliis rebus neglectis, quantum quidem valetudinis ratio patietur, urgeas studia tua: multa legas, multa ediscas, multa audias, frequenter cum iis versere, quorum familiaritate ac consuetudine melior ac doctior fieri potes. Fac cogites, gravissimam esse iacturam temporis; praecipue autem ista aetate, qua tu nunc es, hora nulla tibi perire sine magno dispendio *) potest. Saluta mihi praeceptorem tuum, cui meas ad te litteras ostendas licet. Eas quidem, quas tu ad me missurus es, nemini prorsus ostendi volo: eas enim mihi gratiores faciunt ipsi errores tui. Vale, mi dulcissime Alexander. IV. Id. Iulii. MDLXX. Tiburc. Oblitus eram scribere, heri in mensa**) iniectum esse sermonem de comoedia: qua occasione multa de te quoque dicta sunt. Valde tibi tunc aures tinnivisse oportet. Omnino spero fore, ut huc tibi ad me veniendum sit.

486 LX. EIDEM RIPARIO.

Perge, ut facis, mi Alexander, amare litteras, eis te oblectare, in eis omnia et seria et ioca tua collocare. Non magnus labor magno tibi olim honori futurus est. Ista via, quam tu nunc ingrederis, multi humili et obscuro loco orti ad amplissimas dignitates pervenerunt. Atque etiamsi nulla eiusmodi praemia litteris proposita essent; ipsa tamen doctrina amanda est per se: neque quidquam in homine ingenuo turpius est ignoratione earum rerum, quarum scientia sine litteris comparari non potest. Voluptas, quae ex turpibus capitur, celeriter transit, dolorem autem in animo diuturnum relinquit: at labor in rebus honestis collocatus ipse qui-

---

*) *Dispendium* (detrimentum) apud poetas frequentius legitur quam apud prosae orationis scriptores. Fr.

**) I. e. *in coena.* Sed *mensam* h. l. de ipsa coena ipsoque coenandi actu posuit: quod non est sine exemplo. Certe Curtius eodem modo *super mensam* dixit VII. 4. 7. *Bessus circumferri merum largius iubet, debellaturus super mensam Alexandrum.* Florus IV. 2. 69. *Iuba quum sese recepisset in regiam, magnifice epulatus, postero die cum Petreio, fugae comite, super mensas et pocula interficiendum se ei praebuit.* Usitatius est *super coenam* (de quo vid. Vorst. de Lat. falso susp. pag. 229. Schaefer. ad Plin. III. ep. 5. 11. et BCrusius in Clav. Sueton. pag. 752.) *inter coenam* (Cic. Philipp. II. 25. §. 63. ad Q. fratr. lib. III. ep. 1. §. 19.) Fr.

dem effugit; memoriam autem sui in animo relinquit plenam honestissimae et solidissimae voluptatis. Haec cogita et vale. Postrid. Id. Iul. Tibure. *)

LXI. EIDEM RIPARIO.

Etsi nihil erat quod scriberem, ac praeterea mirum me quoddam scribendi odium tenebat; nolui tamen verberonem **) hunc meum sine meis ad te litteris istuc venire. Amo te quotidie magis, quod a te litterarum studia eodem modo amari confido. Sed velim ad me diligenter scribas, quo te nunc scriptore oblectes, Cicerone an Terentio, an, quod malim, utroque? Dare etiam operam debes, ut in iis, quae ad me scribes, iis loquendi generibus utare, quae in illorum scriptis notaveris; ut ea ipsa res fidem mihi faciat diligentiae in eis legendis tuae. Vale. Tibure. V. Kalend. August. MDLXX.

LXII. EIDEM RIPARIO.

Nemo est omnium, ad quem libentius quam ad te scribam. Sum
enim animo ac voluntate erga te plane paterna. Sed vix credas,
quam sim in hoc secessu occupatus; quem tamen plerique omnes 467
esse plenum otii putant. Et quotidie quinas aut senas ab amicis
litteras accipio, ad quas si respondere omnes velim, nil aliud agendum sit. Gratum est mihi, quod applicuisti te ad consuetudinem P. Aemilii et Horatii Macarani. Eorum enim uterque te et doctrina et exemplo efficere meliorem potest. Tales sectare. Qui autem alio ingenio sunt, eorum consuetudinem quasi pestem aliquam vita. Aetati tuae nihil diligentius providendum est, quam quibus sodalitatibus utare. Neque ego severum esse te ac tetricum omnique generi voluptatum inimicum volo. Hoc tantum moneo, non eas amicitias quaerendas, quae dulcissimae videantur, sed inducendum animum, ut quae honestissimae sunt, easdem etiam dulcissimas esse ac suavissimas putes. Mi Alexander, etiam atque etiam vale. Tibure. V. Id. August. MDLXX.

LXIII. EIDEM RIPARIO.

Vide, quam te amem. Cum a multis hodie litteras acceperim, nihil mihi prius faciendum esse duxi, quam ut ad te potissimum rescriberem. Cave putes, Alexander mi, ipsi te patri tuo chariorem esse quam mihi. Ac si quaeras, quae caussa sit huius erga te tanti amoris mei, ne vivam, si aliam adferre possum, quam quod videor mihi animadvertisse in te ingenium excellens et si tu volueris, ad omnia summa natum. Sed tu hoc facito tecum cogi-

---

*) De hac epist. vid. infra in Auctar. Opp. Mur. epist. 1. pag. R. 582. sq. Fr.

**) Apud Plautum et Terentium dic. de homine verberibus digno; sed h. l. vertere licet, ut Zumptius, *mein Bote*, vel potius, *mein Bursche*, pro quo fuerint etiam qui dicant, *mein Kerl*. Fr.

tes: multas res esse suapte quidem natura bonas, sed quae culpa eorum, qui illas possident, interdum pessimae ac perniciosissimae fiant. Bonae sunt opes; sed si quis non recte utatur, malae: bonum forma; sed id bonum multis exitio fuit. Ex eodem genere est ingenium. Si recte utaris, nullum prope hominum generi dari potest maius aut praestabilius donum; sed si ad bonum ingenium mala mens accesserit, itidem erit, ut gladius in manu furiosi. Quo erit melior et acutior, eo plus adferet mali. Ego autem te, Alexander, amo nunc, quia ingenio bono es; amare desinam, si tu bono ingenio male uti coeperis. Sed id spero non fore, teque bono ingenio bene usurum esse confido, vel tuapte sponte vel quia
188 videris mihi valde amare amorem erga te meum: quem tueri ac conservare alia ratione nulla potes. Vale et si me amas, virtutem ac litteras ama. Nulla in humanis rebus maiora bona sunt. Iterum vale. Tibure. VIII. Kalend. Sept. MDLXX.

LXIV. EIDEM RIPARIO.

Accepi ternas tuas litteras: in postremis autem quaedam erant ita negligenter scripta, ut facile constaret, aliud egisse te, cum illa scriberes. Ostendam ea tibi, cum istuc venero, et auriculam pervellam tibi, ut postea in scribendo attentior sis et saltem eos soloecismos effugias, quos effugerent etiam pueruli, qui primis litteris imbuuntur. Noli tamen ex hac mea admonitione molestiam ullam capere. Non enim propterea volo quidquam de tua hilaritate detrahi, sed ad diligentiam addi. Vale. Tibure IX. Kal. Octobr. MDLXX.

LXV. EIDEM RIPARIO.

Versiculi, quos ad me misisti, ostendunt illi quidem, te, si ad poëticam ingenium tuum contulisses et bonos magistros nactus in eo studio perstitisses, ad aliquam praestantiam pervenire potuisse. Nam et numerosi sunt, et sententias habent neque inconcinnas neque ineleganter collocatas: et ipsum dicendi genus non abhorret a recto. Planeque sperare posses, te aliquando bonum poëtam fore, si hoc agere velles. Sed maiora tibi proposita sunt, quae, quantum potes, urgeas censeo: et subsicivis horis veterum poëtarum scripta manibus teras, non tam ut imiteris, quam ut eis te oblectes; simulque aliquid ex eis assidue, quod tibi usui sit, colligas. In scribendis versibus tempus a te collocari, verum ut fatear, nolim. Malos versus facere, turpe est; mediocres, inglorium; bonos difficilius, quam ut praestari possit ab iis, quibus aliud agendum est. Quid in tuis lima egeat, praesens praesentem monere possem:
189 per litteras non aeque facile possum. Recteque ac vere mihi videtur Ovidius*) dixisse, emendandi laborem maiorem esse quam

*) Epist. ex Ponto III. 9. 20. Fr.

scribendi. Mihi hoc credas velim, me hodie non difficilius ad saltandum quam ad faciendos versus adduci posse. Si quid erit serium, in quo meam operam desideres, non deero; in his levioribus, si quando de me cogitabis, peto a te, illud quoque cogites, non multo iuniorem esse me, quam erat Horatius, cum illa de se scriberet: *)

Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono.

Vale. Romae. Id. Febr. MDLXVIII.

LXVI. M. ANTONIUS MURETUS
PAULO SACRATO SUO
S. P. D.

Tandem ad te remitto epistolas tuas: **) neque enim per assiduas occupationes et per molestissimum oculorum dolorem, quo dies aliquot laboravi, citius licuit. Eae si conquerentur, se a me paullo severius acceptas esse: recordari debebis, hoc ipsum a te mihi mandatum esse; ut, si mollius ac lenius eas tractare voluissem, verendum mihi fuerit, ***) ne tibi non satis obsequens viderer. Sed de his satis. Nunc exponam tibi totum illud negotium Polonicum: quando litterae, quas ad te, re adhuc recenti, scripseram, perierunt. Stephanus, Poloniae rex, qui et aliis regiis virtutibus ornatissimus est, et hoc supra ceteros omnes reges, qui multis abhinc saeculis vixerunt, eximium habet, quod et amat unice homines eruditos, et ipse omni elegantis doctrinae genere mirifice excultus est; miserat in Italiam unum e domesticis suis, qui quasi delectum quendam haberet praestantium doctrina virorum, eosque opimis admodum propositis conditionibus, in Poloniam invitaret ad Academiam novam, quam rex Cracoviae instituere parabat. In
mandatis autem regiis, quod ad alios quidem attinet, facta erat 490
potestas ei, qui huc venerat, optimum quemque et in docendo exercitatissimum deligendi: de tribus nominatim perscriptum erat, de me, de Carolo Sigonio et de Fulvio Ursino. Ac mihi merces proposita mille quingenti quotannis aurei numi. Addebat rex, si sacris initiari vellem, (nondum enim sciebat, me sacerdotem esse,) perfecturum se, quo mihi magis liberet manere in Polonia, ut intra breve tempus honesto aliquo sacerdotio, ex quo non minus quingentos annuos aureos numos caperem, cohonestarer. Ea de re unus e primoribus illius regni, Ioannes Zamoscius, qui nunc magnus

---

*) Epist. I. 1. 10. Fr.

**) Has epistolas anno sequente edidit Sacratus, a Mureto, ut ex hac ipsa Mureti epistola colligere licet, correctas. Cf. Ruhnken. praefat. pag. XVI. extr. Fr.

***) Rectius, puto, scribendum est *fuisset*. Kraft. — Non adsentior. Vid. adn. pag. R. 333. et 17. Fr.

regni Cancellarius est, litteras*) ad me peramanter perque honorifice scriptas dedit. Commotus sum non tam ipsius praemii magnitudine, etsi his quidem temporibus inusitata, quam tanti regis tam propensa ac benefica erga homines litterarum studiis deditos voluntate. Neque me commovebat itineris difficultas: qui exploratum haberem, cum lectica, una cum filiolo fratris mei, puero sex annos nato, quem mecum illuc ducere cogitabam, ad fanum Lauretanum, (eo enim, religionis ac pietatis caussa, iter facere decreveram,) gestatus essem, posse me cisio Cracoviam usque commodissime vehi. Et iam convenerat, ut mihi regis nomine ad iter conficiendum darentur trecenti aurei numi, ad quos ego ducentos de meo praeterea addere cogitabam. Iam mihi illud sanctitatis et doctrinae specimen, Stanislaus Cardinalis Varmiensis gratuitam habitationem in palatio, quod Cracoviae habet amplissimum, offerebat. Multae a summis viris litterae commendatitiae in Germaniam et in Poloniam promissae erant: ut cum eo venissem, nunquam fere in diversoria**) publica ingredi necesse haberem. Neque verebar illam, quae in Polonia esse dicitur, inclementiam caeli asperitatemque frigoris. Sciebam illa omnia re multo minora esse quam fama: et alioqui***) sum ipse quoque natus in parte Galliae maxime montosa ac frigida. Quod autem quidam, qui deterrere me cuperent, clamabant, gentes illas feras ac barbaras esse; interdum mihi risum, interdum stomachum movebant. Magna mihi, Sacrate, cum multis Germanis, magna cum permultis Polonis familiaritas, magnus usus, magna necessitudo fuit. Semper eos expertus sum bonos viros, rectos, simplices, apertos, hu-
491 manissimos praeterea, et prope omnes eo vitae cultu ac munditia, quae ad elegantiam potius quam ad ullam barbariem accederet. Nugae istae sunt hominum, eos, qui adulari et fallere et aliud loqui, aliud cogitare nesciunt, barbaros vocantium. Utinam nos eo modo barbari essemus! Utri vero barbariores †) sunt: nati in media Italia, quorum vix centesimum quemque reperias, qui Latine aut Graece loqui sciat aut litteras amet? an Germani ac Poloni, quorum permulti et earum linguarum utramque perfectissime callent, ††) et ita litteras ac liberales disciplinas amant, ut

---

*) Eas habes infra epist. 79. huius libri. THOMAS.

**) Cf. adn. pag. 194. R. FR.

***) Cf. adn. pag. R. 76. FR.

†) Compar. *barbariores* nulla veteris scriptoris auctoritate nititur. KRAFT. — At legitur apud Ovid. Trist. V. 1. 72.

Non sunt illa (scripta) *suo barbariora loco.*

ex Ponto III. 2. 78.

Sacra suo facio barbariora loco. FR.

††) Saepe vocabulum *callere* ita apud Muretum legitur, quamquam magis est comicae et familiaris orationis. *Linguam callere* veteres dixisse non videntur: cf. Lindemann. ad vit. Meermanni pag. 240. Magis Latine dici possit nostro loco: *Graece et Latine doctissimi sunt.* Frequens tamen illud vocabulum apud recentiores eosque optimae notae scriptores. Et Iustin. XXIII. 4. *callere studio augurandi.* Plin. H. N. XXI. 31. *Qui sunt vaticinandi callentes.* KRAFT. — Cf. tamen quae supra diximus pag. R. 320. extr. FR.

in eis tempus omne consumant? Olim illi fortassis asperi ac barbari fuerunt: hoc quidem saeculo, vereor, ne ad nos barbaries, ad illos cultus et splendor vitae et eruditio atque humanitas, mutatis sedibus, commigrarint. Itaque, ut verum tibi fatear, libentissime eo commeassem, si nihil obstitisset. Quicquid enim commodi mei caussa ab eis petebam, id omnes prolixe ac copiose offerebant: ut iam constaret, inter nos sine ullo negotio conventurum esse. Quid quaeris? Fidem eis dederam, venturum esse me, si per summum Pontificem, cui servio, et per Cardinalem Estensem, cuius in clientela ac familia sum, liceret: alioqui*) enim non posse me nisi eorum permissu de me ipso quidquam tale polliceri. Putabam autem, neutrum eorum hoc iniquo animo laturum: cum Cardinalis quidem gratis me alat, (nullam enim ad rem mea opera utitur,) summus autem Pontifex ingentem copiam habiturus esset eruditissimorum hominum, qui se in locum meum substitui postularent. Contra tamen accidit, quam putaram. Etenim cum rumor de meo discessu tota iam Urbe pervulgatus esset, Conservatores populi Romani, (is summus magistratus est eorum, qui hodie populi suffragiis deferuntur,) ad Pontificem accedunt, cum praesentes etiam adessent ii ex Cardinalibus, quibus studiorum cura commissa est, remque ei exponunt, atque ab eo supplices petunt, ne me abire patiatur: addunt multa de me, quae malo te ex aliis cognoscere. Pontifex benigne eos audit, bono animo esse iubet, se, quod opus foret, imperaturum esse confirmat. Paucis post diebus per Ludovicum Castaneum Rupipozaeum,**) Christianissimi regis Oratorem, virum et claritate generis et virtute et eruditione praestantem, iubet mihi denuntiari, ne abeam:
sibi curae fore, ne me, quod auctoritati suae paruissem, poeni- 492
teret. Respondi, nullam pecuniam mihi esse tanti, ut mihi quidquam placeret, quod Pontifici displiceret: et honorificum quidem mihi visum esse, quod a tanto rege vocarer; sed multo honorificentius, quod et a Pontifice et a tali Pontifice retinerer. Pontifex postea epistolam ad me misit amantissime scriptam, qua ad stipendium quingentorum numorum aureorum, quod iam pridem capiebam, significabat se ducentos praeterea addidisse. Eodem tempore Matthaeus Contarellus, Pontificis Datarius,***) vir et eximia quadam integritate vitae et singulari Romanarum rerum intelligentia insignis et mei, ut scis, amantissimus, certiorem me fecit, sibi a Pontifice mandatum esse, ut mihi quam primum attribueret et assignaret annuam trecentorum aureorum numorum pensionem. Itaque rex tam longinquus effecit testimonio et iudicio de me suo, ut sanctissimi Pontificis liberalitate ad veteres fortunulas†) meas accesserint annui quingenti aurei numi. Sed et Car-

*) Mallem scripsisset *aliter*. Fr.

**) *Mr. Chateigner de la Rocheposay.* Cf. Scaligeran. pag. 465. ed. Amst. a. 1740. Fr.

***) *Päpstlicher Kanzleidirector*, ut reddidit Zumptius in libro notissimo, *Aufgaben zum Uebersetzen* etc. pag. 184. ed. 4. Fr.

†) Non habet auctoritatem veteris scriptoris, nec *lusiunculae*, *concerta-*

dinalis Estensis, simul atque istinc rediit, amplo me atque honorifico munere donavit: quod ego eo magis praedicare gestio, quod ipse tacere me iussit. Parendum tamen est, ne, dum gratus haberi volo, me illi non satis morigerum praebeam. Sed et ego scribendo defessus sum, et te suspicor, cum haec tam verbose scripta legeris, fessum fore. Vale. Romae, prid. Kal. Maii MDLXXVIII.

LXVII. M. ANTONIUS MURETUS
IACOBO CUIACIO I. C.
S. P. D.

Biennium iam est et eo amplius, Cuiaci, V. C. cum*) Laelius Ubaldinus et Octavius Bandinus, summo genere nati adolescentes, in Galliam se studiorum caussa, auctore potissimum atque impulsore me, contulerunt. Nam cum ex me ipsorum propinqui quaesiissent, quid eis potissimum faciendum esse, quaque ratione
493 ipsorum studiis optime consuli posse censerem: auctor eis fui, ut Lutetiam primum irent, ibique se Graecarum litterarum et Philosophiae magistris recoquendos**) darent; deinde Ius civile, cuius studio incensi erant, neque usquam hodie nisi in Gallia, neque in Gallia nisi a Cuiacio, recte ac vere disci posse sperarent. Ita igitur fecere: et quod meo consilio paruerint, sibi magis magisque in dies gratulantur. Ego autem, Cuiaci, ambitiosum fateor esse me: et quod Thucydides ait,***) unum hoc πάθος senii expers esse, vere ab eo dictum, demum experior. Quare cuperem, eos, qui mihi iam multum se debere agnoscunt, quod indicaverim sibi iter ad fontem, debere etiam mihi, quod a te mea caussa libenter viderentur, exciperenturque ea humanitate ac comitate, qua tu excipere omnes ingenuo ac liberali praeditos ingenio soles. Sed vereor, ne mea iam sera commendatio sit: neve ipsi, qua sunt et morum et ingenii elegantia, ita te iam, hominem ὑπὸ τῶν τοιούτων εὐάλωτον, ceperint, ut novae commendationi nullus supersit locus. Peto tamen a te, quantum me amas: et puto me a te non vulgariter†) amari: ut, sive aliquid est, quod addi ad tuam erga eos benevolentiam possit, id mea caussa adiicias; sive ita iam eos amas, ut nulla fieri possit accessio, reperias ipse tamen atque excogites aliquid, quod, commendatione mea adductus, eorum caussa fecisse videaris. Ego te, Cuiaci, eximie amo, et quantum in me

---

tiunculae, quae vocabula Vol. II. or. 13. (pag. 295. et 300. R. ubi cf. adn. Fr.) a Mureto usurpantur. Kraft. — Cf. adn. pag. R. 337. Fr.

*) Cf. adn. pag. R. 196. add. Cic. IX. ad Att. 11. A. §. 2. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 206. Fr.

***) Vid. supra pag. R. 63. Fr.

†) Cf. adn. pag. R. 468. Fr.

est, excito horum hominum ingenia ad evolvendos libros tuos et ad cognoscendam doctrinae tuae praestantiam. Te quoque aequum est aliquid mea caussa facere. Maius autem facere nihil potes, quam si his duobus adolescentibus ostendas, meam commendationem aliquid apud te valere. Vale. Romae. VII. Kalend. Feb. MDLXXIX.

LXVIII. IOANNES CASELIUS 494
M. ANTONIO MURETO
S. D.

Ego vero quam sum importunus? Toties te interpello, sive hoc facit tuus in me animus, sive mea de te persuasio, sive hominum tui sitis. Mihi enim quaevis harum caussa sufficit ad excusationem. Ut autem praeteream, quae in nobis mutua esse lubens mihi persuadeo; nemo est vel modicum) tinctus litteris, quin et te magni faciat, et si istuc proficiscatur, audire vocem tuam, vultum contemplari et humanitatem experiri velit. Vides quid dicturus sim. Hi amici mei, Ioannes Lubecius et Gallus Reccius, Germani, fama tui nominis permoti, et ipsi te salutare iampridem in animum induxerant. Quod cum mihi mirifice placere intelligerent, ut qui te iam penitus perspexissem: visi sunt a me epistolam hanc cupere, quam ipsis dedi brevem et incultam, ut vides. Haec tamen munus suum obierit, si ipsis fores in sermones tuos patefecerit, quod haud dubie, sive illa etiam, antequam huc legendo processeris, sive tua humanitas faciet. Si tamen hoc requiris praeterea, cognosces viros et virtute praeditos et litteris probe excultos et cum omnium eruditorum, tum tui observantissimos. Quae cum in iis deprehendes, erunt tibi me quoque tacente commendatissimi: cui commendationi si fiet quaedam quoque**) ex hisce litteris accessio, multo magis et ipsos et me tibi obligabis. Vale, Murete clarissime. Florentia. Kal. Martiis, anno MDLXVII.*

LXIX. ANDREAS DUDITIUS 495
M. ANTONIO MURETO V. C.
S. P. D.

*Pudet me***) ad te, virum eloquentissimum, scribere. Neque tamen impetrare a me ipso possum, ut nullas potius quam eius ge-*

*) Non est satis probum hoc adverbium. Tu dicas *modice*. Fr.

**) Immo *etiam*. Certe aliter collocandum erat *quoque*, et sic dicendum: *ex hisce litteris quoque*. Neque probari potest, quod modo dixit *me quoque tacente* pro *me etiam tacente* vel *etiam tacente me*. Fr.

***) Hoc fortasse non satis urbane dictum videri potest de eo, qui scribere verecundatur. Cf. ep. 70. *se veritum esse tecum loqui.* et lib. II. ep. 6. pr. Fr.

neris, cuiusmodi soleo exarare, litteras ad te scribam. In quo tu, humanissime Murete, non quam in scribendo sim infans, sed quam studiosus, quam tui cupidus, spectare debes. Magnum mehercule benevolentiae cum verecundia fuit certamen; sed vicit tandem benevolentia erga te mea et ad scribendum me impulit. Neque vero nullos stimulos addidit ingens illa perspecta mihi et cognita superiore anno humanitas tua, cum ego te officii caussa adirem: qua tu me hominem tibi ignotum ita obstrinxisti, ut quibus plus quam tibi debere me sentiam, quam paucissimos habeam. Admirabar equidem antea doctrinam atque incredibilem quandam in dicendo suavitatem tuam, ac summam in familiaritate atque amicitia tua gloriam statuebam. Nunc vero non id modo, sed ex quo die te cognovi, ita te amare coepi, ut illis, quibus tua consuetudine frui datum est, demum invideam, illos solos felices esse ducam. Atque utinam hac eadem et mihi felicitate frui liceret! Sed non licet. At quod licet facio, meumque incredibile hoc tui fruendi desiderium levo frequentissimis et honorificentissimis de te deque excellenti tua doctrina sermonibus. Ex quo enim ego te die coepi diligere, omne studium, omnem orationem meam, qualiscunque ea sit,) ad laudem et tui nominis gloriam contuli. Quod sane non eo dico, quod meis sermonibus et praedicatione quidquam ad tuam famam putem accessisse, (neque enim tam sum a ratione alienus, ut facibus solem illuminari posse credam,) sed ut, quanti te faciam, quam observem, quanta benevolentia complectar, intelligas. Quod tibi persuasum esse ita cupio, ut nihil optem ma-*
496 *gis. Audio te habere paratos quosdam annotationum libros, quos in manus hominum emittas: quos equidem quales exspecto, futuros auguror, hoc est, omni doctrina eleganti refertos. Quid enim aliud a tali tantoque viro exspectari queat? Peto abs te, ut cuius generis id totum sit, ad me perscribas, et quae tua est humanitas, si quid iam est a typographo descriptum, ad me mittas. Nam plane non fero desiderium legendi eius libri. Superioribus annis, cum Lutetiae Parisiorum**) magna tua cum laude et omnium admiratione Philosophiam ita doceres, ut non minus sententiarum gravitatem quam verborum elegantiam dicendique artificium homines admirarentur, audio te quiddam in quintum Aristotelis ἠθικῶν Νικομαχείων librum scripsisse, quem ego librum iam ab aliquot annis legere discupio. Pergratum igitur feceris, si etiam hunc mihi litteris tuis adiunctum miseris. Vale, mi optime atque eruditissime Murete, et meae libertati ignosce, ac hominem tui studiosissimum cupidissimumque mutuo ama. Patavio. VI. Id. Maii. MDLIX.*

---

*) Immo *est*. Cf. adn. pag. R. 184. extr. Fr.

**) Cf. Lazeri Diatr. de Vita et Script. Muret. pag. R. 527. sq. Fr.

LXX. PETRUS MORINUS*)
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.

Cum Theologum Graecum praedicatione incitatus tua admirari coevissem, isque huc venisset, cum ego discipulo meo forte operam darem: permoleste tuli, eam me conveniendi hominis doctissimi atque humanissimi potestatem per imprudentiam amisisse. Et quo dolorem meum desideriumque tanti viri lenirem, et aliquid earum litterarum elicerem, quibus inprimis delector, scripsi ad eum, mandavique ei, cui litteras dederam, ut studiose percontaretur, ubinam esses, ut valeres, quid ageres? Is te ibi esse renunciavit, se veritum esse tecum loqui, et propter redeundi festinationem exspectare non potuisse, dum esset commodum. A te summo studio peto, mi Murete, ut de rebus, de litteris, de con- 497
*siliis tuis ad me scribas; Amiotumne conveneris, et quid ei gratum feceris de Plutarcho, de Victorino? hic si etiam in manibus, an iam divulgaris? consiliumne sit sacros et ecclesiasticos reliquos scriptores studio et opera simili adiuvare atque Victorinum? Iam enim leviores litterae παιδιαὶ tibi sunt; σπουδὴ καὶ διαγωγὴ sanctiores. Tu illa αὐτοσχεδιάζεις. Ad haec vero, matura iam aetate, animum studiumque tuum contulisti. In quibus te iam arbitror, ut ait Theognis, τὰ μὲν μῶσθαι, τὰ δὲ δεικνύναι, ἄλλα δὲ ποιεῖν.**) Velim item, teque id etiam atque etiam oro, si quando erit otium, si quid homini amicissimo et observantissimo tui cogitationum tuarum impartiendum putas, perscribas ad me, quid de his miserrimis temporibus sentias, quibus ἐκ τῶν νεωτερισμῶν, ἐκ τοῦ κινεῖν τὰ ἀκίνητα καὶ τὰ μὴ νῦν γε καὶ χθὲς ζῶντα in hanc perniciosissimam στασιωτείαν et ἀναρχίαν incidimus. Graecum Theologum meis verbis plurimum iube salvere. Vale. Cantilii. A. D. IV. Kalend. Septembr.*

LXXI. IDEM
M. ANTONIO MURETO
VIRO OPTIMO AC DOCTISSIMO ET HOMINI AMICISSIMO
S. P. D.

Proximae congressionis nostrae grata iucundaque recordatio facit, ut sermonis vel non necessarii occasionem et facultatem etiam absens quaeram. Atque hoc vel singularis humanitas tua vel no-

---

*) Cf. Muret. Var. Lect. I. 19. Fr.

**) Theogn. Welcker. 61. (Gaisf. 767.) sqq.

χρὴ Μουσῶν θεράποντα καὶ ἄγγελον, εἴ τι περισσὸν
εἰδείη σοφίης, μὴ φθονερὸν τελέθειν,
ἀλλὰ τὰ μὲν μῶσθαι, τὰ δὲ δεικνύναι, ἄλλα δὲ ποιεῖν. Fr.

stra coniunctio mutuaque benevolentia patitur, vel requirit potius, ut nullo scribendi argumento, inter nos tamen per litteras nonnunquam colloquamur. Tu quidem, quae mihi epistolae materia prope una fuerat, ut res meas curae tuae bonitatique committerem et
498 *commendarem, eam mihi singularibus tuis in me studiis et eximia liberalitate praeripuisti. Nam cum antea semper rationibus meis per te consultum esse voluisti, tum nuper in hac provincia, quam te potissimum auctore suscepi, sic dedisti operam, ut ea mihi quam honestissima et quam fructuosissima esset: ut si de fratre laborares tuo, (etsi me quidem fratris loco semper habuisti,) nec diligentius a te nec amantius agi potuerit. Quo in munere cum non solum rem meam, officium, famam agi viderem, sed etiam existimationem et gratiam tuam: effeci, quantum potui, ut id in me iudicii te haud temere contulisse homines existimare possent. Atque in eo negotio, quod tuo hortatu susceperam, eo maiorem curam et diligentiam mihi adhibendam esse constitui, quod in eo gerendo me intelligerem auctoritati et voluntati tuae inservire. In quo, ut coram tibi significavi, gratiam ab hominibus ineundam mihi duxi esse τῷ, κατὰ τὸν νέον Ὀδυσσέα, χεῖρα ἔχειν ἐργάτιν, γλῶσσα γὰρ ἐνεργὸς modo in opere reliquis temporibus cessationi suae veniam speravit datum iri καὶ εὐγνωμόνων ἀνθρώπων τεύξεσθαι· quod ut iam ne me fefellerit; confido quidem certe. Hoc vero docendi officium cum consilii et moniti tui memor studerem in honorem adducere, processit quidem; sed tamen hominibus valde repugnantibus. Itaque ἀποταγὴν meditor. Tu, ut spero, conficies, πᾶν δὲ τέλος ἐκ τῶν ἔργων. Ego te illud tuum honestissimum otium ad Ecclesiae historiam litteris tuis illustrandam conferre, iamque tibi, quod de Basilio Magno Gregorius scripsit Theologus, λόγους τὸ πάρεργον εἶναι, mirabiliter laetor. Vivent scripta tua in aeterna hominum memoria, et valebunt adanciendam et stabiliendam veterem perpetuamque Ecclesiae disciplinam et eos homines errore pravisque opinionibus liberandos, οἵτινες, ὡς ὁ ἡμέτερος ἔφη ἀπόστολος, τοῖς θείοις οὐχ ὁσίως ἐπὶ τὰ θεῖα χρῶνται, διὰ τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ τὸ θεῖον ἐκβάλλειν πειρώμενοι σέβας. Peto a te, ut Niceto, quas ad eum scribo litteras, reddendas cures, eiusque voluntatem tibi quam maxime ad me tuendum et agendum adiungas. Si quid tu ad me litterarum, ut et opto et spero, quod ad Iulianum Granuccium Medicum miseris, is ad me perferendum curaturum se est pollicitus. Vale. Poli. Postridie Non. Sept. MDLXVII.*

499 LXXII. IDEM MORINUS

EIDEM MURETO.

Cum exspectarem, dum aliquod serium argumentum haberem ad te scribendi, litterae a Niceto venerunt comitatae tuis. Ibi ego agnita manu mihi charissima, teneri non potui, quin vel nulla ma-

teria, aliquid tamen exararem et apud te, qui huiusmodi negotium
perbelle devorare soles, περιαυτολογίᾳ ineptirem. Ex hoc, mi
Murete, tum diuturno litterarum mearum silentio intelligere po-
tuisti, quam otio et praeter consuetudinem nihil agendo languesce-
rem. In qua tamen desidia narro tibi quid mihi optatissimum et
iucundissimum nec opinanti contigerit. Aedes hic sacra est D. Vir-
gini dicata, eius aedis custos et praeses, senex optimus ac religio-
sissimus, coetum habet virorum summa nobilitate et humanitate
praeditorum domi suae, quae divinae iuncta est. Quo ex numero
cum apud Archiepiscopum esset vir singulari virtute, doctrina, pro-
bitate, in eumque ego casu incidissem: Quid tu, inquit, in
hac solitudine consenescis? et simul me humanissime in-
vitavit, ut secum apud eum, quem dixi, aeditimum,) si quando*
liberet, esse vellem. Ego eius studium et liberalitatem secutus,
pauculis post diebus cum me eo, quo vocarat, contulissem, homi-
nem offendi cum illo sanctissimo sene Gregorii Theologi scripta
studiose legentem. Adiunxi me vel auditorem vel interpretandi
arbitrum perlibenter, dedi me utrique; alterum etiam assidue in
repub. versantem et studiosum rhetoricorum Aristotelis ac Demo-
sthenis orationum, ut potui, adiuvi. Hi etiam viri humanissimi
et probissimi aliquid esse credunt, Gregorium nulla meditatione
*interpretari: cuius ego librum tum lectitando detriveram:**) et*
Demosthenem explicari ab homine Manutii, Mureti, talium viro-
rum discipulo mirantur: ut mihi (fatendum est enim, praesertim
apud te,) paulo iam beatior esse videar et haec nostra studia non
adeo contemnenda ducam. Nunc nobis magnus ille frater Gregorii
est in manibus, ut ab ambobus, eruditione, sanctimonia, gloria
germanis, communia et intelligendi et bene vivendi praecepta du-
cantur. Tantum est, cuius te participem fieri et mea caussa lae- 500
tari cupiebam. Ab Archiepiscopo quidem ita liberaliter et a prin-
cipio sum acceptus et quotidie tractor, ut quid illustrissimo Cardi-
nali Sirleto debeam, quid etiam vobis, qui me ei commendastis,
*non solum scribendo, sed ne cogitando quidem assequi possim.***)*
Utor inprimis familiaritate Vicarii: qui iurisdictionem exercens
sibi demandatam et diiudicandis controversiis operam navans, mihi
saepissime, negotiorum molestia pressus, gratulatur, qui ratio-
nem cum Musis humanioribus et sanctioribus litteris habeam; dum
ipse, litibus et turbis implicatus, horridas interpretum iuris chartas
non sine stomacho pervolutat. A quibus etiam, si quando rogem
utendas, me deterret, nec a veterum iurisconsultorum, quos sae-
piuscule†) in manus sumo, usu discedere patitur: nec quicquam

---

*) De hac voce cf. Gell. NN. AA. XII. 10. Locus Ciceronis, quem is laudat, legitur in Verr. lib. IV. cap. 44. §. 96. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 300. pr. Fr.

***) In talibus etsi *non modo* (de quo vid. Zumpt. Gramm. Lat. §. 720.) sollemne est, rectissime tamen se habere *non solum*, docet Spalding. ad Quinctilian. XI. 1. 56. ubi laudat etiam Cic. de Orat. I. 46. et Liv. V. 42. Adde Cic. in Pison. 10. §. 23. Fr.

†) Hoc adverbium, quod exstat apud Plaut. Casin. III. 5. 59., pariter

proficio, quod dicam consecuturum me, cum illa degustaro, ut ipsi et Archiepiscopo in consilio esse possim: otium hoc tuear, et norim fortunas meas, qui politiorum et elegantiorum litterarum studio incultis sordidisque caruerim. Hoc idem ambo hi mei συμφιλόλογοι dictitant. Qui quidem se suaque omnia liberaliter mihi detulerunt, et nisi meas copias viderent, uti cogerent suis; habent συμμελετητὴν rebus necessariis instructum, non sumptuosum, non gravem amicis; et tamen aliquid a se sumere voluerunt, qui hanc mediocritatem interea tueor. De epistolis, mi Murete, maximam habeo gratiam: iis utar, si opus erit, id est, si Mediolanum proficiscar. Nondum enim quicquam certi consilii cepi, ac minimum unum me hic mensem etiam commoraturum puto. Vale. Genuae. Post. Id. Ian. MDLXIX.

LXXIII. HUB. GIPHANIUS
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.

Etsi de tua liberalitate atque facilitate multa saepe in Gallia Au-
501 *ratum, Fruterium et Canterum praedicantes audivi; atque adeo ipse viderem, doctrinam tam egregiam singulari humanitate iunctam esse debere: nunquam tamen, qui meus est pudor, impetrare mihi potui, ut, nulla accepta occasione, mea sponte ad te mihi viam aditumque munirem. Nunc eam nactus percommodam, nihil prius habui, quam ut studium in te meum et quo ab ineunte aetate te ob scripta et magnas Dei in te collatas ingenii dotes, licet ignotus, colui, amorem litteris ad te datis testarer. Nam Berzevicaeus,*) iuvenis Hungarus, amicus meus, Roma nuper huc reversus, cum tuos de me, minime licet idoneo, humanissimos sermones commemorasset: facile impulit, ut has ad te litteras darem. Ego, mi doctissime Murete, non is sum, de quo tam praeclare sentire et existimare debeas. Dedi quidem semper operam, ut cum iurisprudentia nostra encyclia**) et humanitatis studia coniungerem: sed sentio et agnosco, eam esse ingenii imbecillitatem, ut in utroque (quando ad iuris scientiam philosophiam necessariam esse non ignoras) satis mihi respondere votoque meo non possim. Et sunt tamen subcisiva quaedam, quae suavissimae illi humanitati non possum quin adsignem. Hinc ea in Lucretium perpusilla, hinc et in Gellium quaedam iam diu paramus: quanquam post tam*

---

ac *saepicule* Appuleianum, in scriptis horum recentiorum saepe legitur; apud veteres non item. Fr.

*) Huius ad Muretum epistola supra legitur 45. ubi tamen *Belliviceius* scribitur. Thomas.

**) Facile apparet, quae studia intelligat. Quinctilianus *orbem doctrinae* dicit, quam Graeci ἐγκύκλιον παιδείαν vocant. Fr.

male acceptum Parisiis a Lambino Lucretium nostrum aut me potius, haud scio an quicquam in eo genere navare debeam. Mirifice tamen Gellium expolitum cuperem. Sperabam posse me hic, quod in Gallia non potui, integrum aliquod idque pervetustum eius exemplum nancisci. Sed nihil dum reperire potui. Utinam tu hac in re nos iuvare velis. Nam quin possis, non dubito, in tanta librorum veterum, quos Romae esse audio, copia. Ad solos VII priores libros vetustum, hoc est in quo diphthongi sint pleraeque integrae et Graeca, exemplum requiro. Nam reliquos ad vetustissimum collatos et emendatos habeo. Ecce autem meam libertatem, ne dicam impudentiam, qui in primo familiaritatis, ut ita dicam, vestibulo et aditu onus etiam imponere tibi non sim veritus. Sed hoc tuae humanitati partim ut tribuas, deinde et studiis communibus ut des, rogo. Neque vero ignoras, teneras etiam familiaritates officiis utrinque maxime ali et augeri. Quod reliquum est, te oro, ut eorum loco numeroque me esse velis ac patiaris, qui te et colere et observare ob singularem tuam eruditionem consueverunt. Quibus ego rebus etsi aliis facile concedo; fide tamen, 502
diligentia summoque in te studio ne minimum quidem cedere sum paratus. Vale et salve. Si quid rescribes, facile poteris, ad aedes Legati Regii.) Salutat te Alfonsus Delbenius. Venetiis.**)*

LXXIV. IDEM GIPHANIUS
EIDEM MURETO.

*Ne me putes, clarissime Murete, vel oblivione tui vel graviore culpa tardius ad te rescribere; quem cum alias et antehac***) semper, tum post litteras illas ad me tuas omnis liberalitatis plenissimas, amare et in oculis ferre soleo. Longinqua, mihi crede, peregrinatio culpam omnem sustinet. Domum igitur, hoc est Venetias, tandem aliquando reverso nihil prius mihi faciendum putavi, quam ut humanissimis tuis litteris responderem. Quibus ut Ὁμηρικῶς respondeam, scito, illustrissimo Legato nostro†) gratissimam accidisse voluntatem illam tuam, qua munus aliquod illi ostendis. Quod si ille gravioribus rebus districtus exigere non curaverit; ego tamen urgere et flagitare pergam. Ne tamen nostri sensus ignores, si forte hoc tibi utile ad eam rem futurum putas, multus est in Aristotele, eoque inprimis delectatur, maxime Physiologo: quod equidem saepe miror. Caeteroqui omnia tua illi pergrata esse et fore, tibi confirmo. De studio in acquirendo Gellii exemplari gratias tibi agam, cum erit commodum: nunc*

---

*) Pauli Foxii, Legati Regis Galliae; apud hunc enim degebat Giphanius. Vide supra epist. 45. extremam (pag. 468. R.) et infra lib. II. epist. 5. prope finem (pag. 542. R.) Thomas.

**) Respondet Muretus lib. II. ep. 5. *Literae tuae supra.* Thomas.

***) Cf. adn. pag. 134. R. Fr.

†) Paulo Foxio, de quo modo dictum. Thomas.

quam possum habeo maximam. Intellexi postea ab iis, qui Romae
503 *superioribus mensibus Fulvium Ursinum, de quo litteris meministi, salutarunt, habere illum Gellium satis antiquum, etsi non integrum: vidisse namque*) se illum apud Fulvium mihi confirmarunt. Quare etiam atque etiam a te peto et quaeso, mi Murete, ut mihi librum illum ab Fulvio, homine, ut audio, perfacili tibique amicissimo, ad paucos dies nobis**) impetres: eumque commode compositum et involutum vel tabellario Veneto aut***) amico notoque, si qui certus occurret, des huc perferendum. Dabo operam, ut paucis post diebus ad te istuc referatur. Nam de fide mea ne dubites, tuam tibi prudentiam et constantiam testor, qui et apud quem virum agam memineris, et ipse me in amicitiam iam susceperis. De fructu et utilitatibus, quae ex hoc scriptore mea opera exspectanda sint, etsi pudor multa polliceri me vetat, quaedam tamen hic apponam, ex quibus tu coniector hac in re sollertissimus coniecturam de reliquo capere possis.*

Libro X. cap. XV. initio, item casus multiplices, legendum ex vetere libro puto, item castus multiplices. Quid castus, apud Nonium et Festum, Minuebatur, in fine. Eod. cap. legendum cum strue atque ferto, et mox arborem felicem et quod in rica, ex veteri libro: etsi in vetere erat, in rita. De rica Festus et de ferto. Cap. XXI. Aelius illo. Legendum ex veteri codice, L. Aelius Stilo; et mox: Quod extremum, inquit, dicebatur, dici novissimum coeptum vulgo. Cap. XXV. rumices, trifaces. De utroque teli genere Festus. Cap. XXIV. Sicut pristini et pristine: legendum, praefiscini et praefiscine;†) *et mox: Sacerdotes populi R. cum condicunt. Lib. XII. cap. I. Non partitionem solam, tanquam ille.*††) *Accipe quoque*†††) *versus pulcherrimos Ennii lib. XII. cap. IV. ita emendatos ex libro vetere:*

504 Haecce locutus vocat, qui cum bene saepe libenter
Mensam sermonesque suos rerumque suarum
Comiter impertit, magnum cum lassus diei

---

*) Cf. adn. pag. 19. R. Fr.

**) Notabilis haec est dicendi ratio: *ut mihi librum illum — ad paucos dies nobis impetres:* de cuius fucata elegantia mihi viderint alii. *Mihi* quin ethicus dativus sit, non dubito; sed aliud simile exemplum non habeo: nisi forte huc referas Catull. XXIV. vs. 4. sq.

Mallem divitias mihi dedisses
Isti, quoi neque servus est neque arca.

ubi vid. Vulp. Fr.

***) De particc. *vel — aut* vid. Hand. Tursellin. I. pag. 548. sqq. Fr.

†) Haud obscure probat hanc emendationem Muretus lib. IX. Var. Lect. cap. III. sub fin. Unde simul intelliges, Tibure ipsum fuisse, cum has a Giphanio litteras acciperet. Thomas.

††) Quaecunque in his a Giphanio referuntur lectiones, omnes dudum receptae sunt: eaedemque quibus debeantur, videre licet ex interpretum Gellianorum commentariis. Fr.

†††) Dici non potest, quoties in huius usu particulae peccetur. Fr.

Partem fuisset de summis rebus gerundis
Consilio, endo foro lato, sanctoque senatu,
Cui res audacter magnas parvasque iocumque
Eloqueret, et cuncta malus quae et bona dicta
Evomeret, si qui vellet tutoque locaret.
Quo cum multa volupia gaudia clamque palamque
Ingenium, cui nulla malum sententia suadet,
Ut faceret facinus levis, haud malus, doctus, fidelis,
Suavis homo, facundus, suo contentus, beatus,
Scitus, secunda loquens in tempore, commodus, verbum
Paucum, multa tenens antiqua sepulta vetustas
Quae facit et mores veteresque novosque tenentem
Multorum veterum leges, Divumque hominumque
Prudentem, qui dicta loquive tacereve posset.*)

Et mox, L. Aelium Stilonem. Et lib. XVI. cap. IV. versus Lucilii ita legendi ex veteri codice:

Illud opus durum, ut Setinum accessimus finem,
Αἰγίλιποι montes,**) Aetnae omnes asperi Athones.

*Eiusdemmodi complura adferre possem, adeoque vellem, nisi illa iam nimia esse vererer.****) Videbis igitur, humanissime Murete, an expoliendum mihi scriptorem illum putes; hoc est, adiuvandum me in Fulvii libro impetrando. In Caesare similem operam posui, quod ipsum pronuper*†) *in epistola ad lectorem Lucretio praefixa sumus testati: verum ab Lambino postea ita verberati; et quia a iure paulum temporis locique nobis, ut ita dicam, subciditur, omniaque quam accuratissime sine librorum veterum copia expoliri nequeunt, tardius fortasse quam debueram, certe, quam putaram. Caesarem tamen brevi, Deo volente, daturus sum, adiecta explanatione modica, (gratum, ut spero, opus Celtis nostris seu Transalpicis futurum,) tua illa epistola (eo namque redeundum est) mirifice recreatus, atque adeo munitus adversus furores illos Dionysiacos:*††) *quem iam audio libellum illum, qui vulgo Aemilius Probus, a me certissimis rationibus in* 505
Lucretium†††) *plurimis in locis Cornelius Nepos dicitur, de illustribus imperatoribus Graecis, explanationibus longissimis, ut solet, oneratum in lucem edidisse. In quo libello si, quemadmodum in*

---

*) In versibus his nonnulla discrepant ab iis, quae leguntur apud Gronovium: in cuius tamen editione hic quidem nulla fit Giphanii mentio, nisi ubi agitur de verbis quae statim sequuntur, *L. Aelium Stilonem.* Fr.

**) Veram hanc huius loci scripturam primus eruit Theodorus Canterus Var. Lect. lib. II. cap. 8. Sed sic scripsit Giphanius, quasi nescivisset de Cantero. Vid. Gronov. Fr.

***) Haec structura licet defendi possit, parum tamen probatur. Fr.

†) Vitandum erat hoc adverbium. Fr.

††) Alludit ad nomen Dionysii Lambini. Thomas.

†††) Hoc eodem modo videtur intelligendum, quo vulgo dicitur: *Hoc narrat Servius in Virgilium, Asconius ad Ciceronem* et simil. i. e. *in commentariis in Virgil.* Cf. infra ep. 76. med. Fr.

Cicerone, omnia illa, quae in collectaneis Lucretianis emendata proposui, sumpsit sibique arrogavit: veniam mihi viros eruditos daturos spero, si, manu iniecta, illa, quae mea legitimis documentis ostendero, asseram et vindicem, incusso plagiario pudore, quando aliud non licet. Vale, doctissime et humanissime Murete. Venetiis. Idib. August. MDLXIX.

LXXV. IDEM GIPHANIUS EIDEM MURETO.

Quia Tibure Romam te iam reversum puto, auctore etiam Tesserano nostro, qui tuam in me singularem voluntatem praedicavit, tertium ad te scribo de Gellio: teque etiam atque etiam oro, ut a doctissimo Fulvio librum illum auferas, quem vel ad paucos dies huc mittas, vel quod commodius fortasse erit, cum editione aliqua comparandum des, non totum, sed id duntaxat, quod in eo exemplo reperietur ad VII primos libros eius scriptoris. Cave enim putes, mi Murete, ullum scriptorem mendosiorem reperiri posse. Ex posterioribus libris cum possim adferre loca innumerabilia, tum proxime quaedam indicavi. Quo argumento commotus non dubito, quin priores simili malo laborent; praesertim qui iam periculum et in his fecerim, adiutus nonnihil a libris quibusdam, sed minime vetustis. Verbi gratia libro primo cap. VII.) expavidusque Demosthenes avertit iter: in vetere codice reperi avertitur; hinc legendum fortasse avertit, inducto iter, ut Plato in Phaed. **) καὶ ἅμα διακρούσας μεταστρεφόμενος ἀπῄει. Et cap. XX. quales sunt ferme metae triangulae quas: sic scilicet legendum.***) Cap. XXVI. Convertit ad me: sic*
506 *vetus liber. Et libro secundo capite V.†) Sic in actionibus civilibus auctor laudari dicitur. Et capite septimo: aut pro reo Catilina aliquo aut Tubulo aut P. Clodio. De Tubulo, saepe hic. Habeo emendationes aliquot in Epist. Cicer. famil. quas Manutius (cum explanationes scribere, ex filio eius, qui iam pridem hinc Asulae abest, cognovi,) si me mittere ad se volet, mittam quam primum, sed tua fide et auctoritate. Nam Manutium etsi virum doctissimum esse scio, et filio Aldo sum usus perquam familiariter: temere tamen meis non nimis acutis emendatiunculis ††) interpellare ipse non ausim. Vale, mi humanissime et doctissime domine. Venetiis. VI. Kalend. Dec. MDLXIX. †††)*

*) Immo cap. VIII. extr. ubi cf. Gronov. FR.

**) cap. 65. §. 150. extr. (pag. Steph. 116. d.) ubi legitur δακρύσας. FR.

***) Et sic Gronov. quem vide. Idem in seq. loco nihil discrepat. FR.

†) cap. VI. ubi cf. Gronov. qui idem cap. VII. Giphanii lectionem praebet. FR.

††) Factum hoc est deminutivum ad similitudinem eius, de quo supra diximus pag. R. 295. *narratiuncula;* apud veteres non legitur. FR.

†††) Huic, simul et praecedenti epistolae respondet Muretus infra lib. II. ep. 6. *Pudet me.* THOMAS.

LXXVI. IDEM GIPHANIUS MURETO S. D.*)

*Magnam tibi gratiam habeo, Murete humanissime, qui laborem eum ipse ceperis, quo nemo id melius praestare possit, teque rogo, ut, quod facis, reliqua item descripta usque ad lib. IX. quae quidem reperies, mittere velis. Valde gaudebam de Tubulo libro secundo capite septimo,**) ibi, Catilina aliquo aut Tubulo. Nam ex clarissimi Pinelli libro, minime tamen vetusto, in quo ita erat, aliquo aut cubant, iam pridem Tubulo conieceram; quod an ad te praescripserim,***) dubito. Sambucus certe, ad quem ea de re scripseram, nuper ita rescripsit: De Tubulo coniectura non displicet: cum facilis sit lapsus de Tu in Bi. Nam de Tubulo, qui palam ob rem iudicandam pecuniam accepisset, condemnato, viro improbissimo, Cicero II. de finibus, III. de natura Deorum et pro Scauro meminit. †) In fragmentis orationis pro Scauro haec Ciceronis verba: Si mehercule, iudices, pro L. Tubulo dicerem, quem unum ex omni memoria sceleratissimum et audacissimum fuisse accepimus et caetera: ea, inquam, verba huic loco inprimis conveniunt. Existimo in veteri codice vestro* 507 *caput I. libri I. desiderari. Scio namque varietatem ††) aliquam reperiri in aliis, atque adeo in primis versibus. In cap. XIII. lib. I. scripsit ad magistrum ἀρχιτέκτονα molis Atheniensum. In veteri codice quodam vidi, ad magistratum Graecum more Atheniensium. Ex quibus verbis mendum odoratus, legendum putabam, ad ἀρχιτέκτονα Atheniensium. Hoc igitur consideres velim. †††) Deinde an eodem libro cap. XXIV. pro Orchio traditus thesauro non sit scriptum Orcivo;*) et libro II. capite X. Favissae duobus SS an uno S exaratum sit. De nomine scriptoris etsi ipse dubito: nam ea quoque re in Lucretio infinite illum voco scriptorem Noctium Atticarum: tamen argumenta in utramque partem quae habeo proximis*

---

*) Respondet Mureto ad modo dictam epistolam: *Pudet me.* THOMAS.

**) Locus Gellii designatur: ad quem autorem et sequentia huius epist. referenda. THOMAS. — Vid. epist. 75. Ceterum Thomasii verba omiserat Ruhnkenius, quamvis in ipsa Giphanii epistola posito asterisco, adnotationis indice. FR.

***) *Praescribere* pro *ante scribere* num dici possit, merito dubitat Ruhnk. ad Vell. II. 21. pr. FR.

†) Vid. Schuetz. Lex. Ciceron. Tom. I. pag 406. Locus orat. pro Scauro est cap. 1. §. 5. FR.

††) Fuit nuper qui, quod in oratione pro Sulla ab me recognita scripsissem *lectionis diversitatem*, temere vituperaret atque eam *varietatem* potius dicendam esse fabularetur. Velim homo eruditissimus antequam censuras alias fabricetur, *diversitas* lectionis et *varietas* quid differant, a discipulis meis perdiscat. FR.

†††) Cf. Gronovios, Iacobum etiam in Dedicatione pag. 4. sqq. FR.

*) Immo *Orcino.* Vid. Gronov. Ceterum pro *an — non* simplex *an* vel potius *num* ponendum erat. FR.

*tibi perscribam. Nam Lambinus, qui paulo momento huc illuc im-
pellitur*) et in Ciceronem plerumque Agellium vocat, cur nunc**)
ita clamet contra se quoque, tu fortasse ignoras: ego nunc etiam
tibi indicabo. Et quia vidisse te sentio***) ponderosas illas ex-
planationes in Cornelium Nepotem seu Aemilium Probum, depre-
hendimus nos, eum nostras emendationes in eum scriptorem, quas
de veteri codice, quem habemus, desumptas in Lucretiana collecta-
nea conieceram, sibi sumpsisse omnes. Qua de re memini ad te
scribere timide. Sed ipse faciam, ut comperias ita rem se habere,
si libebit conferre haec loca ex collectaneis nostris et commentario
Lambini, quae hic notavi. Sunt hic eruditi viri, qui, re cognita,
fabulam egisse dicerent Lambinum: qui, ut aliis persuadeat, se*
508 *non legisse nostra, Puteanum†) ὥσπερ θεόν τινα ἀπὸ μηχανῆς
adhibet, cum nodus vindice dignus occurrit.††) Excusatum me
habebis, quae tua est humanitas, mi Murete, qui in rerum no-
strarum vindicatione diligentior fortasse tibi videar: in quibus
usurpandis vir ille propriis lapsis†††) machinas etiam adhibuerit.
Laudat te, quem ita tamen accepit. Scit scilicet, quem laudet et
cur;*) metuit, ne offendat solido. Valde laboro in praenomine
Cornelii Nepotis inveniendo: tu, si potes, me explica. Vale,
mi doctissime et humanissime domine. Salutem dixi clarissimo
Oratori. Venetiis, Kal. Ian. MDLXIX.**)*

LXXVII. MURETUS GIPHANIO S.

Tum demum non recusabo, quin te mihi aliquid debere fatearis, mi Giphani, cum tua caussa laborem aliquem cepero. Quae enim

---

*) Terentius Andr. I. 5. 31.

Dum in dubio est animus, paulo momento huc illuc impellitur.

Cf. infra pag. R. 511. De vv. *in Ciceronem* cf. pag. R. 505. pr. Fr.

**) Innuit locum Lambini e praef. ad Lect. Comm. in Cornel. Nepotem, ubi haec verba: *Aulus Gellius.* (Aulus Gellius, *inquam, non* Agellius, *ut quidam nuper exorti homines novitatis quam veritatis cupidiores novo et Romanis inaudito nomine appellare coeperunt.*) Thomas.

***) Unde hoc sentit Giphanius? Ex his Mureti verbis II. epist. 6. (cui hic respondet:) *Iam clamat Lambinus indocte atque inscienter facere, qui hunc scriptorem Agellium vocent.* Haec enim scribens Muretus haud dubie mentem habuit in eo Lambini loco, quem modo e Comment. eius in Nepotem descripsimus. Thomas.

†) Cum quo schedas ac membranas Cornelii Nepotis suas communicaverat Giphanius, ut intelligo e notis in hunc scriptorem Andr. Schotti et Io. Savaronis, ad quos hae ipsae quoque schedae de Bibliotheca Puteani pervenerunt. Illum vide praef. ad Lect., hunc Elencho MSS. et exemplarium. Thomas.

††) Horatius de A. P. 191.

Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit. Fr.

†††) Certe *lapsibus* dicendum erat: quamquam huius vocis usitatior singularis est. Mallem etiam *suis* dixisset pro *propriis.* Fr.

*) Rectius erat *laudet* repetere: *quem laudet et cur laudet.* Fr.

**) Respondet Muretus non ea tantum, quae iam sequitur, epistola: *Tum demum:* sed et alia, quae est libri II. 7. *Risi, conferens:* quam et posterius scriptam dixerim, licet repugnet adscriptus illi dies: puto enim errorem ea in die admissum. Thomas.

usque huc a *te* oratus feci, non magis caussa tua feci quam mea.
Nihil est enim, quod libentius faciam, cum quid vacui temporis
datur, quam ut *libros* pervulgatos cum veteribus conferam. Non-
dum possum ad te mittere quod reliquum est, iis occupationibus,
quae tibi quoque ipsi non ignotae sunt, impeditus. Contuli loca,
quae notaveras, et admiratus sum hominis*) impudentiam: quam
tamen in memet ipso iam pridem expertus eram. Non enim tan-
tum, cum multa a me accepta pro suis publicasset, ultro conque-
stus est, sua sibi a me subrepta esse; sed etiam, (vide, quaeso
te, inauditum improbitatis genus,) cum admonitus esset a me de
locis quibusdam Horatianis, quos ita stulte interpretatus fuerat,
ut omnibus eruditis debere ludibrium**) videretur: non est ve-
ritus dicere ac scribere, eam ipsam sententiam, a qua ipse mo-
nitu meo discesserat, meam fuisse; meque ut illius auctorem exa-
gitare iisdem illis argumentis, quae a me acceperat. Quid eius-
modi homini facias, aut quid ad tam insignem impudentiam addi 509
posse arbitrere? Sed bene, quod non in me unum eo modo iniu-
rius fuit. Reperiet alios minus iniuriae patientes, quam ego sum.
Fortassis ne ipse quidem tacite hoc tulissem calidus iuventa.
Nunc vix credas, quam mihi a toto illo controversandi genere ab-
horreat animus. Tu quoque, si me audis, non nimis acriter eum
insectabere. Ulciscentur hominem mores sui.***) Vale. Ro-
mae, Id. Ian.

LXXVIII. HUB. GIPHANIUS MURETO S.

Paulo tardius rescribo, quod de auctoris†) *nomine quae requiris denuo mihi conquirenda fuerint.*††) *Quae etsi olim Brugas ad Guidonem Laurinum diligenter collecta perscripseram, cum et ille de* C a f r a n i a†††) *aliisque id genus conditionibus**) *monuisset; nunc tamen in schedis, quas huc mecum attuli, reperire non potui. Petendi igitur hinc inde libri, quos fere nullos hic habeo. Sed de Lambino* φεῦ τῆς ἀναιδείας, *in quem ut omnia pulchre conveniant, accipe et aliud eius strategema. Cum Lutetiae thyrsum,*

---

*) Lambini. Thomas. — De v. *loca* cf. adn. pag. R. 433. Fr.

**) Horat. Carm. I. 14. 15.

tu, nisi ventis
Debes ludibrium, cave.

ubi vid. Mitscherl. Cf. Muret. Tom. II. R. pag. 950. Brem. ad Demosth. Philipp. I. §. 42. Fr.

***) Sic Cicero IX. ad Att. 12. §. 2. Quod modo posuit *controversandi* verbum, exstat apud Cic. in Fragm. Protag. §. 3. pag. Orell. 477. Fr.

†) Noctium Atticarum: Gellium enim innuit. Thomas.

††) Nulla causa erat cur coniunctivum poneret. Fr.

†††) In Ruhnk. ed. est *Carfania*. Fr.

*) Editio epistolarum Ingolstadiensis anni 1584. pag. 170. *contentionibus*. Lego, *contractionibus*, ut infra in hac eadem epistola, ubi *Cafraniae* mentio recurrit (pag. R. 511. extr.) Fuisse enim, qui ex *C. Afrania* contraherent *Cafraniam*, intelliges ex epistola Mureti lib. II. 6. Thomas.

non Lucretianum illum, sed suum in me quatere instituisset, (ego interim domi virgam tam pueriliter peccanti minitabar,) prima concione dixit cum Belgis omnibus familiaritatem sibi esse, me unum sibi male cupere: protulitque duodecim fere Belgarum nomina, qui tum ibi agerent studiorum caussa. Multi ex his, admirati hunc publicam testationem et citationem, quod illum ne salutassent quidem unquam, me autem uterentur familiarissime, imo eo ipso tempore epigrammata in illum partim proscripsissent; ad me accurrerunt et acumen Lambini artesque eius oratorias mihi exposuerunt. Mirantibus omnibus, unde eorum nomina collegisset, intervenit mox eius convictor, Bruxellensis, qui scrupulum illum nobis exemit. Se namque rogatum et coactum fuisse Lambino petenti domi aliquot Belgarum nomina dictare, caussae ignarum. Atque ita res in risum abiit. De Agellio quae adferam, te rogo, ut accurate perpendas: quae si tibi probabuntur, fac ut ratione aliqua adfirmes. Lovanii Buslidianum antiquum satis, sed minime integrum; alterum Cuiacii, in quo decem libri posteriores, item bonum; tertium Maemianum, clarissimi senatoris Henrici Maemii, eiusdem bonitatis ac magnitudinis; duo praeterea erant Pinellini, quos tamen, quia minime essent vetusti, non libuit totos conferre, ut neque Rhedingeri unum, iuvenis nobilissimi Germani. Septimus, quem Lutetiae diligentissime contuli, Danielis, amici cuiusdam mei, advocati Parisiensis erat, omnium longe pulcherrimus et antiquissimus. Accedat huic bonitate, ni fallor, proximus Fulvianus. In iis omnibus, uno eoque optimo excepto, in quo A. Gellii ter scriptum reperi, (neque saepius nomen in eo codice aderat,) constanter vidi exaratum Agelli. Itaque veterum codicum auctoritate sola usitatam descriptionem mutare nolim. Nam tametsi omnes alii habent Agellii: unus tamen omnium antiquissimus habet A. Gellii. Rursus hic etsi iam vetustus est, unus tamen habet A. Gellii: cum reliqui omnes, ex quibus duo aut tres etiam bene vetusti, habeant Agellii. Hoc igitur ex vetustis codicibus argumentum in medio relinquendum censeo. Reliqua sunt duo: prius, meo quidem iudicio egregium: quod hic auctor nunquam adducatur*) (saepe autem adducitur) Gellii nomine, sed semper A. Gellii, ut quidem in vulgatis codicibus perscribitur. Ab Servio in Virgilium, minimum ter adducitur, a B. Augustino usurpatur quinquies, a Prisciano ter. Loca sunt haec: Prisc. lib. VI.**) A. Gellius noctium Atticarum IX. Historia ex libris Heraclidae Pontici et caetera. et eodem libro: A. Gellius noctium Atticarum VI. Sole medio, inquit, et arido et caetera. et lib. VII. Unde A. Gellius noctium Atticarum inscripsit. August. de civit. Dei lib. IX. cap. IV. In libris, quibus titulus est no-

*) Cf. adn. pag. R. 133. Fr.

**) cap. 11. §. 61. ubi Krehl. omnibus, ut ait, Codd. praeeuntibus *Agellius* scripsit, itemque in reliquis locis VI. 14. §. 75. VII. 16. §. 80. Fr.

ctium Atticarum, scribit A. Gellius, vir elegantissimi eloquii et multae ac facundae scientiae et caetera. Mox ibidem: Narrat A. Gellius et caetera. Postea: quaesivit A. Gellius a philosopho etc. in eo libro se legisse dicit A. Gellius, sed certe brevius et caetera. Sic Augustinus in uno eodemque capitulo. *) *Servius in commentario Vergilii ad illum versum lib. V.* **) *Et me saevus equis oriens adflavit anhelis: Haec autem* 511
(inquit) plene exequitur et Cicero in Auguralibus et A. Gellius in libris noctium Atticarum. et lib. VII. ibi: Et quos maliferae despectent nomina et caetera; et in Georgicis, ni fallor, semel. ***)

Alterum est argumentum, quod illis omnibus in locis, in codicibus eorum scriptorum manu descriptis constanter exaratum vidi Agellius, et interdum Agerius. Contuli autem codices Prisciani sex manu scriptos, Servii duos, Augustini unum, omnes valde antiquos, sed Augustinum illum antiquissimum. Possem et auctoritates doctorum quorundam hominum adferre, quibus haec probarem. Nam Lambinus, ut solet, paulo momento huc illuc impulsus, †) *in edendo Cicerone Agellius probat, in Nepote detestatur. Accepi, Gabrielem Faernum Agellii quoque nomen probasse, commotum maxime versiculo quodam antiqui nescio cuius Grammatici, in quo haec vel similis fuerit clausula: ut doctus Agellius inquit.* ††) *Tu si eum Grammaticum et versiculum (Fulvius fortasse eum tibi subiiciet, quem valde familiarem Faerno audio fuisse,) mihi indicaris, magnopere hanc opinionem confirmaveris.*

Agellii autem nomen Romae usitatum fuisse, (ut et Agerii, de quo cum alia in Pandectis loca, tum L. qui Romae, Agerius de verb. obligat.) cum ex inscriptione quadam antiqua, quam reperi in iis, quas multas et fortasse nimis multas in parvum libellum suum de orthographia retulit Aldus iunior, et ex Statii poëtae matre, quam vocatam Agellinam scribunt, tum ex Prisciano, qui mihi nostrum auctorem αἰνίττεσθαι *videtur.* †††) *Sic igitur ille lib. IV.* *) *In ius desinentia sive a nominibus, sive a verbis derivata, servant i ante ius et*

---

*) Haec vox Ciceronis certe non est. Nam de Legg. I. 7. §. 21. ex vestigiis Codd. et edd. vett. legitur: *te primum caput viri optimi prodidisse, in quo scripsit.* Fr.

**) 739. Fr.

***) I. 260. Libri septimi versus est 740. Fr.

†) Cf. supra pag. 507. R. Fr.

††) Non ita antiquum fuisse, ipsum *inquit* perperam positum evincit. Cf. adn. pag. 437. R. Ceterum similes versus habentur Galfridi Angl. in poetria nova 1836.

In simili forma retractat Agellius istud.

et 1863. *et testis Agellius auctor.* Fr.

†††) Supple: *confirmare me posse arbitror*, aut quid tale. Thomas.

*) cap. 6. §. 31. Kr. Fr.

caetera, ut servus servi Servius, servilis Servilius, agellus agelli Agellius, silva Silvius, virgula Virgilius, et caetera. Nunc respondeamus obiectionibus, quas puto esse posse duas. Una est, potuisse depravari manu scripta contractione quadam facilique lapsu, scripto Agellio pro A. Gellio, ut in Cafrania et aliis nonnullis accidit. Altera est, Romani hominis nullum fore praenomen, quod novum sit et inusitatum.
512 *Prior nullam vim mihi videtur habere. Proferat enim quis nomen aliquod scriptoris noti, quod constanter et perpetuo ita contractum et depravatum in plurimis locis reperiatur; quod certe nemo unquam (aut valde erro) facturus est. De praenomine, ea aetate mirum non sit, qua certum est multa Romanorum propria instituta iam exolevisse. Fortasse et praenomen et cognomen habuit hic noster, quae tamen interciderint, aut quae ipse auctor, Agellii nomine notior, praetermiserit adscribere. Pauli et Ulpiani et omnium fere iuris auctorum praenomina quis unquam audivit? Possem fortasse probabiliter A. Agellium dicere appellatum, sed coniecturis huiusmodi non puto esse opus. Haec fere sunt, quae de Agellio habeam: quae, si probas, obsecro, si potes, adiuva, maxime illo Faerni versiculo; si minus probas, tamen et versiculum illum et tua perscribas.**) *Sed enim volumen ut habeas, teque civiliter lacessam, cupio mihi explices tuamque indices sententiam, cur Ulpianus ius a iustitia deducat. Ego quidem etymon hoc non grammaticum, sed philosophicum esse puto: ius enim, ut actionem, ex habitu iustitiae manare. Quaero etiam, cur iuri gentium Florentinus adscribat vindicationem in L. tertia: cum et beluis ea sit communis. Plura alias, iam satis. Vale, mi doctissime Murete. V. Kalend. Febr. MDLXX.*

LXXIX. IOANNES ZAMOSCIUS

REGNI POLONIAE VICECANCELLARIUS **) BELZENSIS KNISSYNENSIS ZAMCHENSIS CAPITANEUS ETC.

M. ANTONIO MURETO S. ***)

Tum ex constanti fama, tum ex scriptis tuis, quae in lucem a te edita manibus omnium ob eorum †) *elegantiam teruntur, cognovi quantus sis in litteris. Facile igitur tua virtus me, etsi*

---

*) De A. Gellii nomine cf. Alb. Lion in praefat. ad Gell. pag. X. sq. Quid Muretus censuerit, infra in ep. 6. libri II. perscriptum est. Fr.

**) „Hoc vocabulum in vita communi et sollemnitate titulorum ne repudietur; ceteroquin Latine dixeris, *Cancellarii vicarius.*" Noltenius Lex. Antib. pag. 765. Vid. eund. pag. 448. sq. et de v. *Capitaneus* pag. 451. Fr.

***) Huius epistolae mentio supra ep. 66. Ad praesens autem negotium referendae sunt et sequentes epistolae tres. Thomas.

†) Mallem omisso pronomine sic potius scripsisset: *ob elegantiam manibus omnium teruntur.* Saltem *ob elegantiam suam* hoc quidem loco dicendum erat. Fr.

tanto locorum intervallo a te remotum et eum, qui te nunquam viderim, in tui amorem trahere potuit: cum et ipse eas, licet earum ignarus ac in vita civili occupatus, amem. Id tibi litteris hisce 513
*meis breviter significare volui; plenius vero per generosum Ioannem Zamoscium, serenissimi Regis nostri Secretarium,**) *qui istuc a Rege missus est. Cui tu fidem in iis, quae tibi nomine meo nunciabit, adhibebis, et me tui amantem redamabis.***) *Vale. Ex castris ad Gedanum, III. Kalend. Iulii. MDLXXVII.*

LXXX. SERENISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI

S T E P H A N O

DEI GRATIA POLONIAE REGI ETC.

M. A N T O N I U S M U R E T U S

S. P. D.

Nihil in vita aut optabilius aut honorificentius mihi contingere potuit, serenissime Rex, quam ut homo neque ingenio neque doctrina praeter ceteros praestans, amplissima et honestissima conditione proposita,***) a Maiestate tua in Poloniam vocarer. Quo equidem venire cupiebam, non tam privati commodi spe quam mirifico quodam studio incensus videndi ac venerandi cominus eum Principem, qui solus hodie confirmat vetus dictum hominis sapientissimi: †) *tum demum beatas civitates fore, cum aut philosophi regnarent, aut reges philosopharentur.* Sed id cum ita cuperem, ut nihil unquam cupierim ardentius, cur efficere non potuerim, Regia Maiestas tua ex Ioanne Zamoscio Secretario suo intelliget: ††) a qua supplex peto, ut ne propterea dedignetur me in suorum numerum adscribere, neque iniquo animo ferat, me, dum vivam, quibuscunque modis potero, et loquendo et scribendo, quantum Re- 514
giae ipsius liberalitati debeam, profiteri ac praedicare. Deus Opt. Max. Regiam Maiestatem tuam rebus omnibus florentissimam quam diutissime servet. Romae. Kal. Decemb. MDLXXVII.

---

*) De hoc quoque vocabulo vid. Nolten. pag. 724. Fr.

**) Cicer. Lael. §. 49. *qui vel amare vel, ut ita dicam, redamare possit.* Fr.

***) Vid. supra pag. R. 490. *Maiestas tua* quando sic, ut nunc usurpare solemus, dici coeptum sit, docent Lexica. Cf. Baumgarten-Crusius in Clav. Sueton. pag. 490. sq. et Interpp. ad Horat. II. epist. 1. 257. sqq. Fr.

†) Platonis. Vid. supra adn. pag. 24. R. Fr.

††) Intervenit nempe Pontificis auctoritas. Lege sequentem epistolam. Thomas.

LXXXI. M. ANTONIUS MURETUS

IOANNI ZAMOSCIO

REGNI POLONIAE VICECANCELLARIO BELZENSI KNISSYNENSI ZAMCHENSI CAPITANEO ETC.

S. P. D.

Praeter spem et opinionem meam accidit, ut, cum inter me et Ioannem Zamoscium, serenissimi Regis Secretarium, omnibus prope de rebus convenisset, iamque ego me ad iter accingerem *) atque istic animo et cogitatione totus essem; subito ostenderit Gregorius Pontifex maximus profectionem meam sibi non placere, meque per viros summa auctoritate praeditos monendum curaverit, ne ex urbe discederem; sibi curae fore, ut ne in urbe deteriori conditione essem, quam quae mihi in Polonia deferretur. Quin etiam ad quingentorum aureorum numorum stipendium, quod mihi iam pridem constitutum erat, statim ducentos adiici iussit, mandavitque Datario suo, **) primo quoque tempore quoquo modo efficeret, ut aliunde mihi trecenti aurei numi quotannis penderentur. Ea re factum est, ut coactus sim deponere consilium, quod ceperam, veniendi ad vos: a quo, ne vivam, si me alia ulla res, quam summi Pontificis voluntas atque auctoritas abducere potuisset. Interea, etiam tacente me, facile omnes vident, quantum serenissimo ac potentissimo Regi Stephano, quantum tibi, Zamosci clarissime, debeam. Vobis enim, nisi plane ingratus sim, hanc tam luculentam fortunarum mearum accessionem acceptam feram necesse est. Quare, dum vivam, me
515 utrique tantum debere fatear oportet, quantum ab homine deberi homini plurimum potest. A te etiam atque etiam peto, ut mihi veniam a serenissimo Rege impetres; tibique persuadeas, si ullum tempus unquam eveniat, ut me vitam ipsam vel pro Maiestate ipsius vel pro tua, clarissime Zamosci, dignitate in discrimen exponere***) oporteat, nemini me concessurum, qui id promptius aut maiori animo faciat. Vale. Romae. Kalend. Decembr. MDLXXVII. †)

---

*) *Se accingere ad aliquid* raro apud veteres dicitur, quamquam non inusitatum in comicorum fabulis. H. l. melius fortasse, *parare proficisci* (Nep.), *profectionem praeparare* (Suet.) vel, *iter parare, comparare.* Kraft. — Cf. supra pag. R. 142. Fr.

**) *Datarius*, qui praeest cancellariae pontificali (*Kanzleidirector.*) Nam *dataria* dicitur Romae curia, in qua pontificis nomine cum aliae literae perscribuntur et consignantur, tum beneficia per literas promittuntur. Kraft. — Cf. supra pag. R. 492. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 329. Fr.

†) Sequitur Zamoscii responsio. Thomas.

LXXXII. IOANNES ZAMOSCIUS
REGNI POLONIAE CANCELLARIUS
BELZENSIS KNISSYNENSIS CAPITANEUS ETC.
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.

Nostrum tui studium tam bene cessisse tibi, ut scribis, tibi quidem gratulor; mihi gaudere non possum, qui te hic careo, ubi et frui e propinquiore loco poteram tuis litteris et eas etiam ornare magis, uti quidem summopere cupiebam. Sed haec Deo committamus, cui necessario obtemperandum est. Tu vide, ut ad nos quam saepissime scribas, et cum quid habes, quod tuis ipsius oculis atque auribus dignissimum esse arbitrere, nos quoque eo beare ne praetermittas. Rem nobis feceris gratissimam et nostra amicitia dignissimam. Vale. Datum Varsoviae, die XXV. Mart. Anno domini MDLXXVIII. Scias, te Regi nostro inprimis commendatum esse.

LXXXIII. MURETUS GERARDO SUO
S. P. D.

Mihi crede, irascerer Titio nostro, nisi vererer, ne ipse eandem rationem iniret placandi mei, quam iniit abhinc biennium. 516
Etenim si nescis, cum ego eum, nescio qua de caussa, subaspere appellassem, meque illi iratum esse dixissem: renidens*) ille, *Faxo,* inquit, *istud verbum magno redemptum velis.* Eo ipso die sub vesperam, cum mihi iam parata coenula esset, ecce tibi homo ad fores. Quid tu, inquam, huc? *Tecum,* inquit, *ut coenem, si forte placare te possim, φιλίαν ἀμφὶ τράπεζαν.* Tu vero coenare mecum potes: placare me neque tam cito neque tam facile potes. Inter coenam multa, ut solet, festive narrare, multa urbane dicere: quae omnia ego non facile quidem, sed tamen mihi imperans silentio**) audiebam; ita composito ad severitatem vultu, ut ne illud quidem facerem, quod canes iratae solent. Discessurus, *Etiamne,* inquit, *iratus es?* Multo, inquam, iratior quam prius. Postridie eadem hora, cum tanquam ad constitutum venisset, quaerenti mihi: Quid tu huc denuo invocatus? *Αὐτόματοι δ' ἀγαθοί,****) inquit ille. Itane, inquam, salsis dictis et versiculis coenam te quotidie nacturum putas? At ego, ne erres, hodie non coeno. *Recte sane,* inquit. *Ego igitur, te spe-*

---

*) Proprium hoc est verbum poetarum atque eorum scriptorum, quos ad argenteam aetatem referunt. Cf. Doederlin. Synonym. Lat. II. pag. 74. Fr.

**) De hoc ablativo vid. Kritz. ad Sallust. Iugurth. 53. pag. 293. Fr.

***) Plat. Sympos. II. 4. Fr.

clante, bona tua comedam. Scio enim, quid tibi in coenam paratum sit. Forte autem eo die amicus quidam ad me turdos et ficedulas aliquot miserat. Quarum cum partem coqui, partem in crastinum servari vellem: praeteriens ipse coquo meo, homini simplici ac credulo, apud quem valde gratiosus est, persuaserat, ut omnes coqueret; alioqui enim fore, ut corrumperentur. Ita mihi denuo hospes habendus fuit non multi tantum ioci, sed multi etiam cibi. Ubi adsedimus, tam multa dixit, ut non ceteris tantum domesticis risu ilia distenderit, sed postremo mihi etiam ipsi, qui tristitiam simulare cupiebam, risum invitissimo excusserit. Facile iam perspicere poterat, iram in se meam aut nullam fuisse (et ita erat) aut plane depositam esse: sed expediebat homini, putare me adhuc iratum sibi. Redit tertio, et quaerenti, quid hoc negotii esset, *Volo*, inquit, *parere veteri sententiae:*

> *Οὐ χρὴ συμποσίοισι φίλων ἀπέχεσθαι ἑταίρων*
> *Δηρόν.* *)

Tum tu igitur, inquam, unum me sodalem habes? *Ego vero*, inquit, *te unico magis unicum, neque mihi unquam bene est, nisi cum et esse et comesse una tecum licet.* An tibi igitur diu videris abfuisse, qui mecum et heri et nudiustertius coenaveris? *Quin*
517 *imo*, inquit, *ita erga te affectus sum, ut Medus ille erga Cyrum,* **) *καὶ ὅσον σκαρδαμύττω χρόνον πάνυ πολύς μοι δοκεῖ εἶναι.* Abi, inquam, quo dignus es, cum istis tuis ineptiis. An te mihi pro ignoto verba dare postulas? Licuit dicere, licuit obiurgare: ipse tamen absterreri nunquam potuit, quin mecum coenaret. Sublatis mensis, Quaeso, inquam, amoto ludo, ***) an hoc quotidie facturus es? *Quotidie*, inquit, *donec te mihi plane placatum esse cognovero.* At ego, inquam, potius iusiurandum in eam rem arbitratu tuo dabo. Quid quaeris? Nisi irasci desiissem, adhuc, opinor, eum *σύνδειπνον* quotidianum haberem. Itaque quidvis iam perpeti possum potius, quam ut istis irascar, qui se tam bene vindicare norunt. Extra iocum, mi Gerarde, neque Titio quisquam vir melior est neque officii plenior, neque cuius aut sermo aut convictus mihi dulcior sit: sed tamen interdum in me nimis sibi multa permittit. Nihil est in bibliotheca mea ita abstrusum ac reconditum, ut ei non pateat: omnia inspicit, omnia perscrutatur. Fuit etiam tempus, cum, quicquid visum erat, etiam me inconsulto auferebat ac deinde referebat: sed id facere desiit, postquam me aegre ferre animadvertit. Et tamen sic quoque, absente me, pervolutat omnia, omnes forulos excutit, neque si quid modo absolutum ac perpolitum est, sed rudia etiam, si collibuit,

---

*) Auctorem frustra quae sivi. Fr.

**) Xenoph. Cyrop. I. 4. 28. Fr.

***) Horat. Serm. I. 1. 27.

Sed tamen amoto quaeramus seria ludo.

Cic. VII. ad Fam. 11. §. 3. *remoto ioco.* Mox dicitur *extra iocum*, quod idem est Ciceronis, ad Fam. VII. 16. 2. Fr.

et inchoata describit. *Quis neget hoc nimium?* ait Hispanus poëta.*) Sed sit satis; saltem ne me traduceret, sed, quod semper pollicetur, nunquam praestat, nugas meas legeret solus. Nunc quia ita me amat, ut mea omnia miretur: vos quoque sibi esse huius erroris socios putat; et ea saepe vobis, ut admiranda, dilaudat,**) quae vos, sat scio, contemneretis. Mitto cetera. Hoc de Graeca tragoedia quale est? Neque enim uni tibi, ut putas, sed aliis compluribus amicis dixit, vidisse se apud me tragoediam quandam Graecam admirabilem; cum tamen ego Latine quidem duas tantum adolescentulus tragoedias scripserim, de Graeca tragoedia scribenda nunquam, ne per somnium quidem, cogitarim. *Non ea vis animo.****) Et tamen vix credas, quot mihi tragoedias ficta illa tragoedia concitarit: multis qui ex eo illud audierant, eius legendae potestatem sibi fieri postulantibus mecumque, quod id non facerem, expostulantibus. Narrabo tibi rem totam, ut tu porro narrare aliis possis. Sumpseram haud ita pridem otiosus
in manus Senecae tragoedias easque animi caussa evolvebam, ac 518
forte incideram in principium *Troadum.* Ita enim vocandam puto, quae vulgo dicitur *Troas.* Libuit tentare, num quid Graece simile possem; et subito quodam impetu ita exorsus sum:

Εἴ τις τυράννῳ θυμὸν ἐξαρθεὶς τύχῃ
Φρένας γέγηθε γαῦρος†) *ἢ κομπάζεται,*
Ἐς ἀεὶ τὸ θεῖον ταὐτὸν ἐλπίσας μενεῖν,
Ἐμοί τε καί σοι δύσμορε Τροῖ' ἐμβλέποι.
Οὐ γάρ ποθ' οἱ θεοὶ τὰ παρὰ τοῖς θνητοῖς σεμνὰ
Σαφέστερον ἀπέδειξαν, ὡς πάντ' ἀσθενῆ,
Παίδων τ' ἄθυρμα καὶ καπνοῦ σκιᾶς ὄναρ.
Φεῦ, φεῦ, τὸ κλεινὸν ἔρεισμα τῆς πρὶν ὀλβίας
Ἀσιάτιδος γῆς, θεῶν πεπονημένον χερί,
Ὡς ᾤχετο πολεμίῳ κατασκαφθὲν δορί,
Κεῖταί τε φροῦδον οἷον ἐξ οἵου φανέν;

Vereor, ne proiicias epistolam, si perrexero. Et tamen blandiente progressu persecutus sum totam illam Hecubae *ῥῆσιν.* In illud *αὐτοσχεδίασμα* absente me inciderat Titius, et putans se reperisse, quod††) pueri in faba, avidissime legere exorsus, su-

---

*) Martial. epigr. XI. 23. 3. Fr.

**) Cic. VI. ad Att. 2. §. 9. *eos libros, quos tu dilaudas.* ubi Codicis Ambros. 17. scripturam, *quos studiose laudas*, ab interprete profectam esse, non est quod demonstrem. Simile est *discupio*, quod infra legitur pag. R. 519. Fr.

***) Virgil. Aen. I. 529.

Non ea vis animo, nec tanta superbia victis. Fr.

†) Thomas. ed. *ταῦρος*, ridiculo errore; et mox *κομπάξεται.* Fr.

††) Scribendum, *non quod pueri,* e Plauto Aul. V. 1. 11. D. R. — Apud Plautum haec leguntur:

Repperi. L. *Quid repperisti?* St. *Non quod pueri clamitant*
In faba se repperisse.

Vid. Gronov. Lect. Plaut. pag. 62. et Erasmi Adag. II. 9. 86. At mihi tamen non adeo necessaria Ruhnkenii coniectura videtur. Solebant pueri in fabis

perveniente me destitit. Vix a me digressus erat, cum, ut in quemcunque amicorum inciderat, spargit, mirificum poëtam esse me: visam a se tragoediam Graecam meam, *δαιμόνιόν τι χρῆμα*· sed me non temere quemlibet ad mea legenda admittere, *Iovis*, ut ait Horatius,*) *auribus* illa *servare*. Paucis post diebus, ut quisque amicorum mihi obvius factus erat, ita omnes orare, obsecrare, obtestari, uti sibi saltem inspiciendae praeclarae illius tragoediae facerem copiam. Cum ego, qui vix iam illorum versuum memineram, negarem illam unquam a me scriptam esse tragoediam Graecam, idque etiam iureiurando confirmarem; neque tamen aut hoc persuadere possem, aut ab eis cognoscere, quis eius fabulae auctor fuisset: exstitit tandem unus, qui Titium nominaret. Audito hominis nomine, statim suspicatus sum id, quod res erat. Itaque cum quibusdam eorum, iis praecipue, quos videbam iniquiore animo ferre, quod parum amice agere me secum putarent, eos versus ostendissem, feci, ut tragoedia in mimum
519 verteretur. Video tibi quoque illud mendaciolum aspersum.**) Tu vero, mi Gerarde, cave quidquam meorum esse arbitreris, quod ego non tecum libentissime communicem. Quodsi tanti essem, ut quidquam tale scripsissem, non te modo auditorem, monitorem, censorem admitterem; sed alios operis inspectores quam possem plurimos corrogarem. *Neque enim mihi cornea fibra est.****) Neque quisquam unquam, qui bonos versus aut fecisset aut fecisse se putaret, occultos illos habere voluit. Ego de tua valetudine, de studiis tuis, quid in isto amoenissimo secessu legas, quid scribas, cognoscere discupio.†) Vale et alumnum tuum, praestantissimum adolescentem, Ascanium Columnam, quando me ab eo amari scribis, meo nomine saluta. Romae. Prid. Id. Sextil. MDLXV.

---

quaerere vermiculum, quem Midam vocant: et qui invenisset, inde exultare et velut triumphum agere, quasi magnum quiddam et valde pretiosum reperisset. Cum eiusmodi vermiculo lepide et modeste componens Muretus suos illos versiculos, ut cum pueris istis Titium, significat non adeo raram illam, quam Titius putaret, rem inventam fuisse, sed, ut alio quodam non plane dissimili proverbio dicitur, *carbonem pro thesauro*. Fr.

*) Epist. I. 19. 43. Fr.

**) *Perspicitis, hoc genus quam sit facetum, quam elegans, quam oratorium, sive habeas, vere quod narrare possis, quod tamen est mendaciunculis* (*mendaciolis* Cratandr.) *adspergendum, sive fingas.* Cic. de Orat. II. 59. §. 241. Fr.

***) Accepit haec a Persio Sat. I. 47. de quibus dixit etiam Erasmus in Adag. I. 7. 45. Fr.

†) Cf. adn. pag. R. 475. Fr.

LXXXIV. M. ANTONIUS MURETUS

AUGUSTINO VALERIO

EPISCOPO VERONENSI

S. P. D.

Soleo libenter, quoties incidit occasio, de summis virtutibus tuis
loqui et commemorare in omni sermone eum usum, qui mihi te-
cum olim Venetiis maximus ac suavissimus intercessit: cum et
ego te propter tantam doctrinae copiam tantamque morum sancti-
tatem, quantam in homine adolescente nunquam videram, colerem
atque adsectarer,*) et tu mecum, quae tua est humanitas, tua
omnia familiarissime communicares. Ex eo igitur plerique, qui
mecum versantur, in eam opinionem venerunt, ut putent me apud
te aliquid posse; neque ego, ut verum fatear, hanc ipsorum opi-
nionem aut refello aut imminuo; confirmo potius et quantum in me
est, augeo; qui praeclare intelligam, quantopere mihi pulcrum
atque honorificum sit, arbitrari quam plurimos me a te tali viro
amari. Saepe igitur multi, qui a te obtinere aliquid vellent, egere
mecum, ut ad te sua caussa scriberem: quod tamen facere us- 520
que adhuc**) nolui, quod, quae ipsi volebant, non erant eius-
modi, ut ea vel me a quoquam vel a te quemquam petere debere
arbitrarer. Nunc cum ea se res obtulerit, in qua non modo cla-
rissimi viri mihique amicissimi commodum, sed quod multo plu-
ris est, existimatio tua quodam modo agitur: putavi me, nisi ad
te, praesertim rogatus, scriberem, officio defuturum. Iam diu
est, cum qui hic Pauli Sadoleti, Carpentoractensis Episcopi, viri
praestantis planeque magno illo patruo digni, negotia gerunt, con-
queruntur, non solvi pensiones annuas; quarum alteram ipsi, al-
teram eius fratri patrueli Camillo ex Ecclesiae tuae proventibus
deberi adseverant. Iamque hic tertius mensis est, cum ad te su-
per ea re, ipsorum rogatu, Hippolytus Cardinalis Ferrariensis,
cuius ego, ut scis, in familia sum, litteras dedit. Cum hoc
omnibus, qui te norunt, novum atque incredibile videtur, dare te
cuiquam caussam ullam de te querendi: tum te nihil dum ad Car-
dinalis litteras respondisse, non alii tantum, sed et ipse miratur.
Hic ego te, Valeri optime ac sapientissime, non orabo, des ope-
ram, ut Sadoleto quam primum satisfiat: novi non integritatem
modo, sed et altitudinem animi tui longissime remoti a sordibus
et prae honestate nihili cetera omnia facientis. Hoc tantum pe-
tam, ut, cum ei satisfaciendum curaveris, quod te celeriter
facturum non dubito, et certo mihi persuadeo per te non stetisse,
quo minus suo tempore factum sit: hoc igitur cum feceris, ut si-

---

*) Cf. adn. pag. R. 39. extr. Fr.

**) Cf. adn. pag. 136. R. Fr.

gnifices Cardinali, litteras ipsius tantum apud te, quantum debent, ponderis habuisse. Vale. Romae. Id. Mart. MDLXVIII.

LXXXV. M. ANTONIUS MURETUS
IOANNI ANTONIO ODISCALCO
SUO S.

Etsi pro mutua inter nos voluntate tibi dubium esse non potest,
521 quin tua omnia mihi cara ac iucunda sint: tamen mihi hoc affirmanti credas velim, litteras tuas mihi etiam iucundiores fuisse, quam tu existimare facile possis. Nam et, quod ego summo opere cupiebam, continebant λεπτομερέστατα totam rationem itineris tui, et quae istic vita, qui mores, quae cum ceterarum artium, tum iuris docendi ratio, ita diserte ac luculenter*) explicabant, ut Ulixis Homerici**) narrationem Alcinoo ac Phaeacibus minus fuisse iucundam putem. Admiscueras etiam eis plurimum nativi illius leporis et αὐτοφυοῦς urbanitatis, qua praesens sermones tuos condiebas, ut eas legens tantum non spectare te ac tecum confabulari viderer. Accessit ad voluptatem meam, quod patruus tuus V. C. qui eas mihi usque in Quirinalem, (ibi enim nunc sumus,) ipsemet attulit, ostendit mihi etiam eas, quas ad alterum patruum scripseras: quibus eadem prope, quae in meis, sed Latine expressa***) continebantur. Tum demum agnovi, quid te adduxisset, ut ad me populari sermone scriberes. Neque enim illud te movit, in quo iocaris, Phormionis exemplum: sed id potius fecisti φιλοτιμούμενος παρ' ἡμῖν ἐπὶ τῇ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἰδιώμασιν εὐεπείᾳ. Quod artificium tuum cum iam detectum esse videas, censeo posthac ad me quoque Latine, si videbitur, scribas. Quod tamen ea lege a te peto, ut ne propterea minus crebras aut minus longas litteras des. Quidvis enim malo quam earum fructu carere. Gaudeo metum meum de iis, qui istic ius civile profitentur, vanum fuisse, et eos scriptores, quos ego tibi dilaudare consueveram, etiam istic vigere. Felicius hac in parte tecum actum est quam cum quibusdam aliis συμφοιτηταῖς tuis, qui, ut a me digressi sunt, inter illos συρφετώδεις ac βορβορώδεις splendidarum ineptiarum magistros consenescunt. Ego et tibi hoc nomine, ut debeo, gratulor, et cupide tempus illud exspecto, cum ad nos non illa inani δοκησισοφίᾳ, sed vera ac solida iurisprudentia instructissimus revertaris.†) Nondum au-

---

*) Volebat *dilucide*, *perspicue*. Nam *luculente* aliud esse quam vulgo statuunt, explicavit Doederl. in Synon. Lat. II. pag. 84. et III. pag. 318. Fr.

**) Odyss. IX — XII. cf. XIII. 1. sq. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 420. Fr.

†) Exspectatur *revertēris* vel *revertĕris*. Sed *cum* quamvis temporis h. l. significationem habeat, ei adiunctam tamen causalis particulae rationem esse,

diisse te puto, me hic Pandectas publice interpretari, non sine aliqua molestia eorum, qui nollent configi oculos cornicibus, et *quae iuvenes didicere, senes ridenda fateri.* *) Equidem dabo studiose operam, ut eripiam ex animis hominum stultissimam illam opinionem, nihil in iure aut sapienter cogitari posse, quod non ex illis lacunis hauriatur, aut erudite dici, quod non insulse ineleganterque dicatur. Spero, me his aestivis mensibus, quibus res proferentur, in Tiburtino secessu aliquid novi edolatu- 522
rum. Quidquid erit, si quid modo erit, sum enim mirifice Callippides, **) ad te mittetur. Interea amabis me, ut facis. Scis enim, te id mutuo facere, et ad me, quam saepissime poteris, scribes. Vale. Romae. III. Non. Ianuar. MDLXVIII.

LXXXVI. HIPPOLYTUS

CARDINALIS FERRARIENSIS ARCHIEPISCOPUS AUSCITANUS A. SORBINO THEOLOGO S. P. D. ***)

Cum allatum esset ad nos de doctrina et eruditione tibi in rebus sacris a Deo concessa, deque studio, quod a te perpetuo adhibetur in vera et Catholica religione defendenda atque in pravis opinionibus refellendis ac labefactandis, libenter sane fecimus, ut te potissimum deligeremus, qui in Ecclesia nostra Auscitana Theologi locum ac gradum obtineres. Quod munus, hortamur te, ut magno animo suscipias, utque te, cum primum poteris, ad ipsam Auscorum civitatem conferas: ut animus noster, de populo illo dies noctesque sollicitus, aliqua ex parte in tua fide ac diligentia conquiescat. Multa nobis de te pollicemur, neque diffidimus, ea a te, Deo adiutore, praestitum iri. Laborum ac vigiliarum, quas in populo docendo collocabis, vera quidem et solida praemia ab ipso Deo, cui servies, exspectare te convenit; sed ne nobis quidem ullo aut loco aut tempore ornandi tui voluntas defutura est. Hoc re ipsa verum esse comperies. Vale. Romae. VI. Id. Mart. MDLXVIII.

---

coniunctivus ipse videtur declarare. Vide, ne longum fiat, Zumpt. Gramm. Lat. §. 479. adn. pag. 459. sq. Aug. Matth. ad Cic. pro Milone §. 98. et pro Murena §. 8. Fr.

*) Cf. Horat. epist. II. 1. 83. sqq. De proverbio *cornicum oculos (cornici oculum) configere*, i. e. callidos et circumspectos fallere et circumvenire et quasi caecos reddere, vid. Gesner. ad Quinctilian. VIII. 3. 22. et Matthiae adn. ad Cic. pro Murena §. 25. pag. 200. ed. II. Fr.

**) I. e. qui in moliendis negotiis, quum multa se facturum minetur, nihil tamen conficiat; qui sedulo sese movens, nihil promoveat, et assiduo cursu cubitum nullum procedat. Vid. Baumgarten-Crusius ad Sueton. Tiber. cap. 38. et Schuetz. Lex. Cicer. Tom. I. pag. 83. sq. Ceterum *Callippides* dedi cum Thomasio; Ruhnken. *Callipides.* (Kayser. in *Muret. Script. Select.* pag. 35. *callipides.*) Cf. pag. R. 567. Fr.

***) Haec epistola Card. Ferrariensis, et mox altera Castanaei, quod Mureti ingenio formatae sunt, inter Muretinas locum invenerunt.

523 ## LXXXVII. PETRUS VICTORIUS

LUDOVICO CASTANAEO RUPIPOZAEO

ORATORI REGIS CHRISTIANISS. AD GREGORIUM P. M. S.

Nosti, maxime illustris et omni liberali doctrina erudite Orator, quod litteris proditum fuit a M. Cicerone) de Themistocle, sapiente ac forti viro, respondisse eum, cum quidam illi pollicitus esset, se artem ei memoriae traditurum, oblivisci se malle discere. Quae sane vox egregia est et summo hoc homine digna: recteque fecisset, quicunque litteris mandasset, ne prudentiae plena sententia vetustate interiret. Laudo igitur Ciceronem, qui in illustri loco ipsam collocavit: nam Plutarchus, qui vitam eius diligenter scripsit, in aliis pluribus eius ἀποφθέγμασιν hanc non commemoravit: non tamen, cum de ipsa saepe mecum accurate cogitarim, probo declarationem ipsius, qui putavit hoc a Themistocle dictum esse, quod haerebant in memoria, quaecunque audierat aut viderat. Etsi namque**) hoc praestare potuit, ut novum illud artificium despiceret, cum minime ipso egeret; nihil tamen valebat ad acrem cupiditatem sitimque explendam, quae in animo Themistoclis vigebat, eiiciendi inde, quod tum molestum erat ac dolorem ingentem homini inurebat. Arbitror igitur (ut libere, quod sentio, loquar) hoc summum illum virum significare voluisse, se valde omni mortali obligatum futurum, qui rationem ipsi viamque monstrasset, qua penitus obliteraret cuncta, quae non sine dolore in memoria insiderent; praesertim cum feratur Themistocles in adolescentia culpas non parvas admisisse, famaque ipsius eo tempore quasi ad metas haeserit;***) quod postea ipse quoque confessus est et simili, ad rem declarandam satis accommodato, purgare conatus.†) Et sane existimo ego, paucos mortales inveniri, qui vacui penitus fuerint ab omni labe ac vitio in lubrica illa aetate et cui voluptas corporis libidoque dominatur, quae imperium suum durum atque*
524 *iniustum exercet aliquando etiam in graves et moderatos viros. Cum igitur mecum multum iam de hoc quaesiverim, exspecto modo de ipso iudicium tuum; teque iudicem huius quaestionis statuo: quem ob exquisitam honestarum artium scientiam magnumque usum rerum spero facile cogniturum, an verum ego in hac re attigerim, sive††) contra lapsus opinione fuerim valdeque peccarim, qui te-*

---

*) Acad. prior. II. 1. §. 2. II. de Orat. 74. §. 299. 86. §. 351. Fr.

**) Cf. adn. pag. 19. R. Fr.

***) Cicer. pro Cael. 31. §. 75. *In hoc flexu quasi aetatis — fama adolescentis paullum haesit ad metas notitia nova mulieris et infelici vicinitate et insolentia voluptatum.* ubi cf. Manut. Ceterum de Themistocle adolescente cf. Muret. Tom. III. pag. 220. R. Fr.

†) Vid. Plutarch. Themistocl. cap. 2. Fr.

††) In hac bimembri interrogatione pro *sive* saltem *an* erat ponendum; quamquam ne hoc quidem satis probaretur. Itaque sic potius scribendum erat: *num (utrum) verum — an contra; verumne — an.* Fr.

mere a tanti viri auctoritate discedere ausus sim. Vale. Florentia. VI. Kalend. Ian. MDLXXVIII.

LXXXVIII. LUDOVICUS CASTANAEUS RUPIPOZAEUS P. VICTORIO S. P. D.

Fontes quidem ipsi, quod dicitur, sitiunt,) Victori, cum tu, talis tantusque vir in hoc genere litterarum, de eo quod ipse statuisti, cuiusquam**) tibi sententiam praeterea exquirendam putas. Sed si maxime aliquem quaerebas, qui de tuo iudicio iudicaret: ego tamen minime omnium ad eam rem idoneus videri poteram, qui dicis tantum caussa, ut vos loquimini, haec studia attingo, multisque ac gravibus curis impeditus exceptas tantum et subcisivas horas eorum tractationi tribuo. Facile itaque adducor ut credam, te magis ornandi mei caussa fecisse ut quaereres, quid mihi de tua Themistoclei dicti interpretatione videretur, quam quod me valde bonum talium rerum existimatorem esse iudicares. Sed tamen, si mihi quoque in vestro eruditorum hominum senatu sententiae dictio est, adsentior tibi, Victori, atque ita adsentior, nihil ut putem super hac re verius aut sapientius cogitari posse. Nam ut tu recte ratiocinaris, si omnia in animo Themistocli, quaecunque aut audierat aut viderat, haerebant: poterat quidem despicere artem illam memoriae, ut sibi minus necessariam; sed nihil tamen erat caussae, cur artem praeterea requireret obliviscendi. At cum gaudium, quod capiebat e rebus suis praeclare gestis, contaminaretur recordatione eorum, quae adolescens li-* 525
bidinose ac nequiter fecerat, non immerito cupiebat eorum oblivisci posse, ut illo gaudio liquido sinceroque frueretur. Habes igitur me adstipulatorem sententiae tuae: quod tu quanti facturus sis, nescio: ego ita demum a te non omnino parvi me fieri putabo, si me, quod tuo commodo fiat, talibus epistolis saepe provocaris. Interea, mi Victori, si quid vides, quod ego hic aut tua aut tuorum caussa facere possim, fac ut sciam; atque hoc pro certo habeto, tua omnia maiori etiam studio quam mea semper a me procuratum iri. Vale. Romae. VI. Non. Ianuarii. MDLXXIX.

---

*) Cic. III. ad Q. fratr. ep. 1. cap. 4. *Poëma ad Caesarem, quod institueram, incidi. Tibi quod rogas, quoniam ipsi fontes iam sitiunt, si quid habebo spatii, scribam. Ironiam proverbialem* vocat Erasmus (Adag. I. 7. 59.) in eos, qui petant ab aliis, quod ipsis affatim abundet domi. Fr.

**) Cf. adn. pag. 251. R. Quamquam h. l. *quisquam* defendi eiusmodi locis potest, de quibus agit Zumpt. Gramm. Lat. §. 710. pag. 538. sq. Fr.

LXXXIX. M. ANTONIUS MURETUS S. D. HERCULI CIOFANO.

Ita crebra sunt tua erga me officia, ut ego, quia nihil adhuc caussa tua ex animi mei sententia efficere potui, quoties de te cogito, (id quod facio saepissime,) totus pudore suffundar. Sed tanta his temporibus in urbe est *ἀπορία* conditionum, quae quidem ex usu tuo esse possint, ut nunquam fuisse maiorem putem. Video hic quotidie homines adolescentes optimo ingenio, amabilissimis moribus, mediocri utriusque earum linguarum, quae in pretio sunt, intelligentia, qui, cuius domi vivant, reperire neminem possunt. Non defetiscar tamen experiri, eniti, laborare, *πάντα λίθον*, ut Graeci dicunt, *κινεῖν*, donec aliquam rationem repperero,*) qua nobis una vivere liceat. Remitto ad te orationes, quae mihi non magno usui fuerunt. Liber est neque antiquus neque descriptus ex ullo valde antiquo, et negligentissime scriptus. Ago tamen de eo tibi gratias sane maximas. Priscianum, qui mihi incredibiliter gratus fuit, spero aut potius video multo meliorem fore. Si frater Vincentii Stampae eos ad me libros, de
526 quibus scribis, mittere voluerit, obstringet me sibi memoria beneficii sempiterna. De Gellio, amabo te, da operam, ut noster sit. Sumptuum quidquid factum erit, statim tibi diligenter et cum fide curabitur. Sardum tuum, aut potius meum quoque, salutabis meo nomine diligenter. Velim, dum istic es, si qua ratione potes, Graeci sermonis saltem prima elementa perdiscas. Ex labore non magno magnos fructus, si feceris, capies. Mi Ciofane optime et suavissime, etiam atque etiam vale. XIV. Kal. April. MDLXIX. Ex urbe. Sardus ecquid litterarum a me acceperit, scire cupio.

XC. M. ANTONIUS MURETUS M. ANTONIO CIOFANO S. P. D.

Tu vero neque mihi illiberalis visus es neque videri unquam potes: neque tantum apud me pondus habere debuit abiectissimorum hominum cupiditas, ut quidquam de te suspicatus sim alienum a moribus et natura tua. Munus quidem tuum mihi supra quam dici potest**) gratum atque acceptum fuit: partem autem illius

---

*) Terent. Phorm. IV. 1. extr.

Neque adeo defetiscar unquam experirier,
Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

De Graecis cf. Plin. I. ep. 26. §. 15. Erasm. Adag. I. 4. 30. Fr.

**) Cf. infra lib. II. ep. 5. adn. m. ad Quinctilian. Institutt. orat. X. 1. §. 101. Fr.

interceptam fuisse, antequam ad me pervenisset, ex tuis primum litteris intellexi. Factum quidem ab eis est sordide et illiberaliter, qui si quid a me eo nomine amplius pecuniae postulassent, dedissem non invitus plus etiam, quam quanti erat, quo ipsi me fraudarunt. Sed in ea re est quod tibi gratias agam, ut sane ex animo facio, valdeque cupio occasionem mihi aliquam obiici *) declarandae voluntatis erga te meae. Ipsos propterea in iudicium vocari nolim: obiurgari modeste possunt: ut discant posthac, si possunt, esse fideliores. Ad Herculem fratrem tuum quod attinet, ego in eo amando vix tibi ipsi cedo. Itaque curabo et adiuvabo quacunque re potero, ipsius commoda; neque committam, ut ullum a me munus hominis vere amici aut ipse aut tu ullo aut loco aut tempore desiderare possitis. Interea peto a te, ut amare me 527
pergas, et tibi plane persuadeas, te a me fraterne amari. **) Vale. X. Kalend. Maii. Romae. MDLXX.

XCI. EIDEM M. ANT. CIOFANO.

Et ad litteras tuas et ad versus suavissimi adolescentis Iulii Roscii ***) citius respondissem, si habuissem, per quem arbitrarer litteras meas ad vos perlatum iri. Cepi tandem hoc consilium, ut eas mitterem ad amicum quendam, qui mea caussa eas perferret in seminarium ad Roscium; a quo spero has quoque tibi redditum iri. Eadem caussa est, cur nihil rescribam ad litteras Germani illius, †) quas tu a Manutio tibi datas ad me misisti. Scribit enim ad me Rostochio, cuius ego oppidi nomen nunquam antea audiveram, neque ubi terrarum sit scio. Et alioqui, ut verum tibi fatear, non admodum libenter scribo ad homines ignotos; praesertim ortos in iis regionibus, ubi vulgo a recta et vera religione homines desciverunt. Vereor enim, ne imprudens ad aliquem *τῶν μεμιασμένων* litteras dem: cum quibus ego nihil mihi esse aut familiaritatis aut commercii volo. ††) Nec caussa quidem ulla est, cur hoc quidem tempore, praesertim occupatus, respondeam ad litteras fratris tui, quibus mihi gratias agit, quod se Episcopo Sulmonensi commendandum curaverim. Ego semper, quae ad te quaeque ad illum pertinebunt, studiosissime procurabo: neque in tanta nostra coniunctione ullus unquam gratiarum actioni futurus est locus. Manutium, si adhuc istic est, meis verbis salutes velim, eique adfirmes, invaletudinem †††) ipsius mihi summo dolori esse: qui si forte animum induceret huc ad nos secedere et nobiscum transigere hos aestivos calores, fortasse per-

---

*) Cf. adn. pag. R. 198. Fr.

**) Cicero I. ad. Att. 5. extr. *Cura, ut valeas et nos ames, et tibi persuadeas te a me fraterne amari.* Fr.

***) Ad quem epist. paulo post 93. Thomas.

†) Nathani Chytraeo, ad epistolam, quae supra numeratur 50. Thomas.

††) Cf. Thomas. praefat. Vol. I. pag. 42. sq. ed. nostr. Fr.

†††) Cf. adn. pag. R. 180. Fr.

ciperet eandem utilitatem e salubritate coeli Tiburtini, quam multi alii capiunt: a me certe exspectare posset ea omnia officia, quae vetustissimae inter nos amicitiae et summis ipsius erga me beneficiis debentur. Salutabis etiam meo nomine optimum et eruditissimum hominem, Fulvium Cardulum: eique, quod adductus mea commendatione rationibus tuis consulere conetur, ex me quoque gratias ages. Plura scriberem; sed avocor. Vale. XI. Kalend. Sextil. MDLXX.

528 XCII. EIDEM M. ANT. CIOFANO.

Gratulare mihi, Caesar valet: cuius invaletudo tantum mihi moerorem attulerat, quantum ego ipse nunquam credidissem. Mihi crede, non putabam eum tantopere a me amari. Fuit ille quidem ita propinquus, ut poëtae loquuntur, ᾅδου πύλαις, ut iam iamque efflaturus animam videretur. Aliter Deo visum est, qui maluit eo conservato quam sublato, sibi gratias agi. Potero nunc (antea enim non poteram) ad fratrem tuum scribere, eique ut decet, gratias agere et de vasis quatuor, quae ad me misit, sane elegantibus et operis eximii, et de litteris amantissime scriptis. Interea tu, cum ad eum scribes, significabis ei, munus mihi fuisse gratissimum: purgabisque me, quod ad ipsum non statim scripserim. Nihil tunc aliud quam de Caesare cogitabam. Nunc quoque exspectandum est, dum hoc recens gaudium conquieverit. Ita sumus*) homines: et dolore et gaudio aeque impedimur. Vale. Tibure, V. Id. Septemb. MDLXX.

XCIII. M. ANTONIUS MURETUS
IULIO ROSCIO S.

Ex Elegiis, quas a te nuper accepi, dici non potest quantum ceperim voluptatis: non tantum quia me laudabant, etsi ἥδιστον ἄκουσμα ὁ ἔπαινος,**) sed quia id elegantissime venustissimeque faciebant. Omnino multa mihi Hercules noster de ingenio tuo deque praestantia in pangendis versibus dixerat. Sed tu eam opinionem, quam ego ex ipsius sermonibus de te conceperam, longe multumque superasti. Vere hoc tibi adfirmo: nullum a multis iam annis vidi aequalem tuum, quem tecum in hoc genere conferendum putem: neque dubito, si perrexeris, quin possis aliquando inter optimos huius saeculi poëtas censeri,

Insignemque tuo capiti petere inde coronam,
529 *Unde prius paucis velarint tempora Musae.****)

*) Cf. adn. pag. R. 64. Fr.
**) Xenoph. Hieron. cap. 1. §. 14. ubi cf. quae adscripsi. Fr.
***) Lucret. I. 928. sq. Fr.

Sin te, quod fore auguror, gravius aliquod studium, progrediente aetate, ab amoenitate poëmatum abduxerit: tamen te, mi Rosci optime et suavissime, hortor, ne Musas unquam plane deseras, neve unquam ita te addicas cuiquam illarum severioris, ut ita dicam, supercilii artium, ut non tibi identidem ex Musarum cantibus si nihil aliud, petendam certe graviorum cogitationum allevationem *) putes. Neque te hoc facturum esse diffido.

Μοῦσαι γὰρ ὅσους ἴδον ὄμματι παῖδας,
Ἄχρι βίου πολίους οὐκ ἀπέθεντο φίλους. **)

A me vero ut posthac omnia officia exspectes, quae ab homine amicissimo exspectari possunt, te etiam atque etiam oro. Cum istuc rediero, erit mihi gratissimum, si interdum ad me, quod modo permissu eorum fiat apud quos educaris, ventites, meque ac rebus omnibus meis aeque libere utaris ac tuis. Spero autem, consuetudinem sermonesque nostros ad istam ipsam laudem, ad quam adspiras, consequendam tibi non prorsus inutiles fore. Vale, mi Rosci, tibique persuade, te a me plane in filii, et quidem *ὀψιγόνου*, loco amari. XI. Kal. Sextil. MDLXX. Litteras, quas cum his accipies, ***) peto ut Ciofano, cum primum poteris, reddendas cures.

XCIV. EIDEM ROSCIO.

In hac commutatione consilii de instituenda ratione studiorum tui, nihil me magis sollicitum habet, quam quod nescio, quos progressus in Graecis litteris feceris. Quarum sine mediocri saltem cognitione cave putes ad ullam doctrinae praestantiam perveniri. Eis si ita imbutus es, ut possis Aristotelem suapte lingua loquentem intelligere, eiusque etiam interpretes Graecos sine cuiusquam interpretatione Latina consulere, non invitus patiar te ad studia philosophiae gradum facere; etsi, ut verum fatear, Demostheni, Thucydidi, Herodoto, Xenophonti et huius generis scriptoribus, praetereaque poëtis Graecis annum adhuc †) unum dari maluissem. Volo equidem, quicquid ages, prospere tibi ac feliciter evenire; sed tamen non committam, ut, si absque ††) illo instrumento te ad philosophiam contuleris, dicere unquam possis, Muretum tibi 530
eius consilii auctorem fuisse. Neque haec a me ita disputantur, quasi tibi in iis litteris, quae humaniores †††) dicuntur, consenescendum arbitrer: longe semper ab ea sententia meus abfuit

---

*) Cf. adn. pag. R. 207. Fr.

**) Callimach. epigr. XX. 5. sq. Fr.

***) Eas habes supra num. 91. Thomas.

†) Non satis probatur ea significatio huius vocabuli, qua h. l. ponitur. Vid. Hand. Tursellin. I. pag. 163. sq. Fr.

††) Cf. adn. pag. R. 373. Fr.

†††) Cf. adn. pag. R. 17. et 25. Zumpt. in libro utilissimo: *Aufgaben zum Uebersetzen* etc. pag. 213, 7. ed. 4. Fr.

animus: sed tu et ea aetate es, ut properare non debeas, et eo ingenio, ut, si firma ac solida doctrinae fundamenta ieceris, ad summa omnia facile perventurus esse videaris. Nam quod ais, sine eloquentia multos ad summam amplitudinem pervenisse, sine sapientia neminem: verius dixisses, et sine sapientia et sine eloquentia et sine ullo vero bono multos ea, quae vulgo habentur amplissima, et olim consecutos esse et quotidie consequi. De quibus constitueram hoc loco pluribus disserere; sed avocor. Tres enim hic habemus Cardinales, Augustanum, Varmiensem, Alciatum: qui mihi omne prope tempus eripiunt. Mi Rosci, ignosce occupationibus meis et vale. Tibure. III. Non. Octobr. MDLXX.

XCV. M. ANTONIUS MURETUS

HERCULI CIOFANO SULMONENSI

S. P. D.

Accepi volumen orationum: de quo amo te, ut debeo plurimum; eo simul atque usus ero, remittam. *Demere partem de solido die* apud Horatium *) sine ulla dubitatione **) est *meridiari*, id est, ipso meridie horam unam aut alteram dormire: quod qui faciunt, diem quodam modo frangunt ac dividunt, neque eum unum ac solidum et ὁλόκληρον esse patiuntur. Itaque is, qui demit partem de solido die, dicitur id facere, *nunc viridi membra sub arbuto stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae.* Et hoc ipsum Varro alicubi vocat *diem dividere.* ***) De verbo *deducendi*, cur eo vim ullam significari putes, non sane video. Cleopatra quidem neque volens neque invita in triumpho ducta est. At non est tamen dubium, neminem volentem θριαμβεύεσθαι. Nemo enim volens
531 vincitur aut poenas dat ei, adversus quem bellum gessit. Versus tui non insuaves sunt: et erit mihi gratum, si te, cum licebit, in hoc quoque genere exerceas. Vale. Romae. IV. Id. Mart. MDLXXI. †)

---

*) Carm. I. 1. 20. Fr.

**) Cf. adn. pag. 73. R. Fr.

***) III. de R. R. 2. §. 15. *ubi* (in quo fundo) *aestate diem meridie dividere soleam — noctu ponere castra.* Cf. id. I. 2. 5. ubi: *aestivo*, inquit, *diem si non diffinderem meo insititio somno meridie, vivere non possem.* Fr.

†) De hac epist. vid. infra in Auctar. Opp. Mureti epist. 13. pag. R. 589. Fr.

XCVI. P. GILBERTUS MALLOCIUS M. ANTONIO MURETO V. C. S. D.

Dupliciter sum delectatus tuis litteris: *) *et quod me ad amicitiam applicare propiusque adiungere cupientem, tum humaniter tamque benevole exceperis; et quod Francisci Flehardi Episcopi nostri caussam ita sis amplexus, ut in ea iuvanda et consilio tuo promovenda* **) *non mediocrem naturae tuae bonitatem et humanitatem expresseris.* ***) *Qua quidem de re non solum apud me, qui tibi multa debere cupio; sed apud illum quoque suosque omneis summam mirificamque gratiam iniisti. Ille igitur, te admonente et hortante maxime, sacris initiatus in numerosque relatus est, ut, quae antea rebus absolute perficiundis difficultas opponebatur, nunc penitus sublata ereptaque videatur: adeo ut ex postrema litterarum tuarum parte in spem certam venerimus, totam negotii istius explicandi rationem perfacilem iam fore atque expeditam. Quod totum prudentissimis tuis consiliis amantissimisque admonitionibus acceptum ferre volumus. Episcopum itaque nostrum rursus tibi commendare necesse non habeo; commendo tamen: hoc enim ad officium meum adeo pertinere arbitror, ut nunquam nisi re perfecta et absoluta, de illa et laborare et sollicitus esse desinere neque possim neque debeam. Te vero vehementer oramus obtestamurque, ut, quemadmodum praeclare initia posuisti, ita in eadem voluntate perseveres. Quod de te et speramus et sane confidimus. De turbulento rerum nostrarum statu nolo quicquam ad te scribere. Neque enim id ego praestare possum sine moerore,
neque tu sine summo doloris sensu intelligere posses. Satius est 532
igitur res nostras silentio involvere* †) *et obtegere: quae aliud nihil sunt quam*

bella infanda, neces, incendia, furta, rapinae:

ut uno versu complectar omnia. Nolo enim tibi esse molestus in recensendis particulatim ††) *nostris miseriis: tametsi non dubitem, te patriae quoque calamitatibus, etiam longe dissitum,* †††)

---

*) Sic Cicero IX. ad Fam. 20. pr. sed *quod* particula, quae istic quoque bis posita est, melius cum indicativo modo constructa. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 256. Magnopere etiamnunc eo verbo delectantur et ubique ponunt, ubi nostro *befördern* locus est. In primis autem usurpantur formulae *in ordinem, ad munus promovere aliquem*, quae sunt aetatis argenteae; cuius morem ita placuit imitari academicae Latinitatis auctoribus, ut ex eorum ratione candidati adeo *in doctores promoveantur.* Sed qui doctores academici candidatos *in doctores promovent*, eos non ornant summis in arte sua honoribus doctoresve creant, sed ad excitandas contentiones auctoritate sua abutuntur, ipsamque civitatem academicam intestinis bellis laborare volunt. Cf. Eichstad. Deprecat. Latin. Acad. pag. 9. Ruhnk. ad Mur. Tom. II. pag. 466.

***) Immo *declaraveris, significaveris* et simil. Cf. adn. pag. R. 420. Fr.

†) Cf. adn. pag. R. 126. Fr.

††) Cf. adn. pag. R. 305. Fr.

†††) Immo *remotum.* Nam *dissitus* ea, qua hic dicitur, significatione non legitur apud scriptores Appuleio antiquiores. Apud Lucretium est i. q. *disper-*

non mediocriter affici et commoveri. Neque enim solus Ulysses amans est patriae. Ad rem nunc redeo. Ego certe, Murete, vir clarissime, nisi pro illo tuo tam propenso ad me amandum complectendumque studio, proque illa, quam de me habes, opinione tibi perpetuo devinctus obstrictusque permaneam, ingratus plane sim meique dissimillimus. Quod nulla neque dies nec anni efficere poterunt consequentes. Extremum illud erit, ut Drachium ad nos, re peracta, laetum contentumque quam primum dimittas. Vale. Gratianopoli. XII. Kal. Octob. MDLXX.

XCVII. M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
SINIBALDO ANTONINO SUO.

In summis occupationibus meis, Sinibalde Antonine, quae me respirare vix sinunt, legi tamen Dialogum tuum, et voluptatem longe maximam ex eius lectione percepi. Delectarunt me argumenta et ingeniose excogitata et densa et vivo, ut ita dicam, ac spiranti orationis genere expressa. Itaque ut Pythagoram aiunt e modulo pedis, quanta corporis mole fuisset Hercules, indicasse: sic et ego ex hoc brevi commentariolo facile de tui ingenii magnitudine ac praestantia iudicavi. Amor autem erga me tuus, quem plane singularem omni ex parte declaras, noli quaerere quantopere mihi gratus ac iucundus fuerit. Neque enim ullum unquam mihi maiorem fructum vigiliarum ac laborum meorum proposui, quam ut
533 a tui similibus amarer. Quare etsi non agnosco eas laudes, quas tu αὐτῷ τῷ θυλάκῳ,*) ut aiunt, in me congeris: summe tamen amo istum amorem, qui tibi homini tam acuto ac perspicaci tenebras offuderit eaque de me sentire ac praedicare coëgerit, quae ne tu quidem, quamquam disertus es, alii cuiquam facile persuadere posses. Dialogum edas censeo: nolo enim ita modestus videri, ut gloriae tuae mea modestia obstet. Auctor enim tibi sum, ut alta meditere ac procudas, neque reformides obtrectatorum voculas: quae in proscenium prodeunti nonnihil fortassis molestae futurae sunt; ubi tibi semel ipse audientiam feceris, conticescent. Vale. Romae. Idib. Decemb. MDLXXVIII. **)

---

sus, disseminatus. Vid. Nolten. Lex. Antibarb. pag. 1412. Heusinger. Observatt. Antibarb. pag. 400. Fr.

*) Latine dixeris *velut sacco profundere*, quod Graecis dicitur ὅλῳ τῷ θυλάκῳ σπείρειν. Fr.

**) De hac epist. vid. lib. III. ep. 45. Fr.

XCVIII. M. ANTONIUS MURETUS
IACOBO PONTANO
E SOCIETATE IESU
S. D.

Quod ad te scribendi principium capiam, nescio: ita me pudet
tam diu in aere tuo fuisse, et humanissime scriptis a te litteris
nihil adhuc respondisse. Sed magna mihi spes est in facilitate et
comitate tua, daturum te non gravate veniam occupationibus meis,
quae me ita undique districtum tenent, ut erga plerosque amicos
parum officiosum videri cogant. Magnam etiam metus partem mihi
demit Franciscus Bencius, qui mihi omni adseveratione confirmat,
ita te cupidum esse litterarum mearum, ut quïcquid a me mittetur,
in solutum accepturus sis. Quod ego te, ut facias, Pontane opti-
me, vehementer oro: idque ea lege, ut me posthac (iam enim,
ut spero, liberior ac solutior futurus sum) copiosius tibi satisfa-
cturum esse pollicear. Interea, quoniam *δῶρα*, ut ille ait, *θε-
οὺς πείθει*,*) mitto ad te, quo te facilius placem, *λογάριον* quod-
dam meum et versus nescio quos illustratos notis cuiusdam familia- 534
ris mei. Hoc munusculum, qualecunque est, peto a te ut boni
consulas, meque quanquam immerentem amare pergas. Vale.
Romae. Id. Iulii. MDLXXXIV.

XCIX. EIDEM PONTANO.

Cur et tam rarus**) et tam brevis in scribendo sim, puto te ex Bencii nostri litteris cognovisse: cui cum promisissem heri, me hac nocte aliquid ad te scripturum, ita postea sum totam prope noctem acerbissimo sinistri pedis dolore vexatus, ut neque de legendo neque de scribendo cogitare potuerim. Nunc albescente caelo, cum paullum se remiserit dolor, cuperem quidem scribere; sed quid scribam, hoc quidem tempore, nihil habeo, nisi te a me mirabiliter amari, quod tibi, etiam tacente me, dubium non esse arbitror. Utinam quidem esset aliquid, in quo id tibi re ac factis testari possem: sed quando aliter non licet, curabo, ubi quid scriptorum meorum edetur, ut ad te quam primum perferatur. Etsi hoc ipsum non video, cur aut tibi aut cuiquam valde gratum esse debeat. Quid enim tale in scriptis meis inest, ut non satius sit vel nihil agere quam eis legendis operam perdere? Obsequamur

---

*) Eurip. Med. 960. Pors. *πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος.* Plat. de Rep. III. pag. 390. E. HSt.

Δῶρα θεοὺς πείθει, δῶρ' αἰδοίους βασιλῆας.

Ovid. de Art. Am. III. 653.

Munera, crede mihi, capiunt hominesque Deosque:
Placatur donis Iuppiter ipse datis. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 470. Fr.

igitur studio vestro: ne, dum arrogantiae crimen effugere conor, hoc ipso in id incidam, si iudicium meum iudicio vestro anteponere voluero. Quid iam? quid scribam aliud? etiam, ut et tu et quos istic habere diceris tui erga me amoris socios, hunc miserum senem precibus vestris Deo commendetis, atque ab eo petatis, ut, qui tot annis in vitiorum sordibus vixi, beneficio ipsius hac saltem extrema aetate aliquid efficere et edolare possim, quod et ad gloriam ipsius et posterorum utilitatem pertineat. Vale, Pontane mi, vale et me ama. Romae. XVI. Kalend. Ian. MDLXXXIV.

---

535 # M. ANTONII MURETI
EPISTOLARUM
LIBER SECUNDUS

EPISTOLA PRIMA.

M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
IUSTO LIPSIO SUO.

Nihil est aut te amabilius aut litteris tuis dulcius: ad quas ego nudius tertius acceptas statim respondissem, si aut fuisset plus otii, aut statim responderi tua interfuisset. Cum et essem paullo, quam soleo, occupatior, et in unius diei mora nihil esse incommodi viderem, indulsi naturae meae, qui perspectam haberem facilitatem tuae. Desiderio tibi esse mutuam consuetudinem nostram, si vis me aperte ac simpliciter loqui, ut mea consuetudo fert et ut nostra summa coniunctio postulat, gaudeo: quodque ipsi mihi admirabile videtur, ex molestia ipsa tua voluptatem capio. *) Nam neque tu, nisi me valde amares, tam iniquo animo ferres absentiam
536 meam, et mihi nihil iucundius est, quam a te valde amari. I nunc et dicito, verum esse illud Euripideum**) ἐς κοινὸν ἀλγεῖν· cum duorum, qui certe inter se amicissimi sunt, videas uni alterius aegritudinem esse iucundam. Cave tamen putes, minus a me sermones tuos requiri quam a te meos. Hic enim etsi adfluimus omnibus deliciis planeque Phaeacum vitam***) vivimus, ubi

*) Cf. supra pag. R. 480. Fr.

**) Iphig. Aul. 408. Fr.

***) Homer. Od. IX. 7. sqq. Fr.

εὐφροσύνη μὲν ἔχει κατὰ δῆμον ἅπαντα,
Δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζονται ἀοιδοῦ,
Ἥμενοι ἑξείης, παρὰ δὲ πλήθουσι τράπεζαι
Σίτου καὶ κρειῶν·

nemo tamen est, qui iisdem, quibus nos, studiis delectetur: ut iam verear, cum istuc*) rediero tam diu a Musis et a litteris omnibus peregrinatus, ne quis vestrum, quibus adsidue in libris versari licet, mihi illud occinat:

*Ἐβαρβάρωσε χρόνιος ὢν ἐν βαρβάροις.***)

At tu, mi Lipsi, si me audis, hominem si non valde prudentem, certe quidem insigniter amantem tui, obdura, et noli tam cito de Roma relinquenda cogitare. Mihi crede,

Iste tibi quondam laetitiam feret labos.

Conventum esse a te Manutium meum, gaudeo, et talem repertum, qualem ego tibi cum saepe descripseram. Hoc tibi liquido confirmare possum, eum virum bonum esse, *φιλόφιλον* et studiosissimum bene faciendi quam plurimis. Quare auctor tibi sum, ut te, quantum potes, insinues in illius consuetudinem. Cogitabam de eodem oleo et opera***) ad Plautum nostrum scribere; sed alio vocor. Interea salutabis eum meo nomine, et ut coepisti, reddes quotidie tua consuetudine doctiorem. Cras ad eum scribam. Bene vale, mi suavissime Lipsi. Tibure. XII. Kalend. Septemb. MDLXIX.

II. M. ANTONIUS MURETUS S. D. IUSTO LIPSIO SUO.†) 537

Neque enim puto aut malevolorum rumusculos aut tenues quasdam et obscuras suspiciones tantum potuisse, ut meus esse desieris, cum ego plane sim tuus. Quod inter amantes solet, zelotypia me quaedam incesserat, quod alios quosdam, de quibus inter nos ridere interdum et iocari solebamus, et qui certe te, cum

---

*) Sic scripsi cum Thomas. et Kaysero (*M. Ant. Mureti Script. Select.*) pag. 37. Apud Ruhnk. est *istic*. Fr.

**) Apud Eurip. in Orest. 475. (479. Pors.) Tyndareus sic alloquitur Menelaum:

Βεβαρβάρωσαι, χρόνιος ὢν ἐν βαρβάροις. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 385. Fr.

†) Respondet, opinor, saltem aliqua sui parte, epistolae sequenti: quam adeo praestabat huic anteponere. Certe iuvabit, eam et quae annotavimus, prius legere. Caeterum ad idem, quod hic agitur, negotium referendae libri III. epistolae duae, 79. et 80. (73. et 74. R.) quanquam repugnare videatur annus epistolae 80. adscriptus. *Σφάλμα* enim aliquod ibi agnosces. Ego, ut liberum esset cuique amplius deliberare, in ea temporum notatione nihil mutavi. Thomas.

hic esses, non ex aequo mecum amabant; si verum audire vis, ne nunc quidem amant, qui ex eis superstites sunt: eos igitur subiniquo animo ferebam a te et saepius et honorificentius quam me, prae quo illos contemnere solebas, nominari. Sed missa haec faciamus. Electorum tuorum γεῦμα mirifice mihi placuit. Cetera exspecto, et cum Saturnalia, tum multo etiam magis de vita ac scriptis Senecae; quem ut accepero, in eodem te genere, ut potero, remunerabor. Illis, quae ais in undecimo meo*) aliorsum ab iniquis capi posse, medere, ut vis.**) Sin fortasse***)
538 integrum non est, omitte sane istam curam. Ego ante tres aut summum†) quatuor menses efficiam, ne quis aut de voluntate mea erga te aut de iudicio dubitare possit.††) Ni fecero, tum tu sane de me, ut de homine parum bonae fidei, conqueritor. Amemus inter nos, mi Lipsi, eo constantius, ut urantur ac ringantur isti, qui amicos esse nos nollent. Quaeso de tuarum omnium rerum statu fac me, cum primum poteris, certiorem. Vale, mi Lipsi, cuius ego nunc suavissimum os intueri mihi videor. VI. Idus Febr. Romae. Litteras tuas Kalendis ipsis Februarii accepi, ne me tardiorem fuisse in rescribendo putes. neque antea fuit tabellariorum copia.

III. M. ANTONIO MURETO
S. D.
IUSTUS LIPSIUS.†††)

Caussa mihi scribendi nata ex tuis ad Plantinum litteris: quas cum gaudio vidi, cum motu animi legi. Vel in manu tua conspecta laetabar: quanto magis in hoc animo et tam insigni testimonio amoris? quem si a quoquam mortalium, a te certe volo.

---

*) Subaudi *Variarum Lectionum libro:* cuius cap. I. parum abest, quin manifeste litterarii plagii in se commissi accuset Lipsium Muretus. Et vero hanc ab se maculam postea Lipsius abstersit, licet Mureti nomen civiliter dissimulans, capite ultimo secundi Electorum. Quod quidem opus, quo tempore ultro citroque mittebantur hae epistolae, nondum prodiisse integrum, ipsae declarabunt. Thomas.

**) Sudabat per ea tempora Variarum Mureti altera editio iam quindecim constans libris, cum initio non nisi octo — respice ad lib. III. epist. 79. (73. R.) — prodiissent, sub prelo Plantini. Hic undecimi libri caput parum iucundum sibi Lipsius viderat. Iubet ergo nunc Muretus, ipse pro lubitu mutet in eo, quae displicerent. Thomas.

***) Immo *Sin forte.* Cf. adn. pag. R. 12. Hand. Tursellin. II. pag. 728. 735. Fr.

†) Cf. adn. pag. R. 429. Fr.

††) Ubi, aut quomodo praestiterit hoc Muretus, quaerendum amplius. Suspicabar aliquando, ipsum correxisse quaedam in illo Variarum capite, antequam excuderetur. Sane vero legimus in eo magnificas Lipsii laudes. Verum nihil nunc definio, ac dubito potius, an unquam hoc promisso steterit Muretus. Quicquid sit, non fuisse Lipsio satisfactum, dubitare nos non sinit extremum eius caput Electorum. Thomas.

†††) Legitur haec epistola et in Lipsianis, estque Centuriae primae 53. Thomas.

Ita adolescens iudicavi, ita nunc, consensum quendam esse conspirantis iudicii nostri et naturae: qui ad coniunctionem, quaeso te, valeat, non ad aemulationem, aut quod pudet me dicere, simultatem. Et fuere tamen improbi homines, qui id sperarent; a quibus alia quaedam ad me delata olim, non nego;) sed* 539
*vana, falsa, ut nunc video; et quibus caput, homines non professi solum, sed utrique nostrum infesti. Ea, per communes Deos Deasque, obliteremus, mi amice: et beneficiis inter nos certemus, non querelis. Electorum librum**) iam nunc vulgavi: paro Saturnalium sermonum et de vita ac scriptis Annaei Senecae. Quem nec invitus ad te miserim, quasi vadem amicitiae coëuntis et sanescentis. Etsi quid in ea aegrum? nec aliud peccatum utrinque quam cessatione et amicitiae, ut sic dicam, inusu.***) Quod ipsum emendemus. Viximus amicissime una, vivamus porro, et moriamur. En ego ille, cuius ingenium et os coram probasti: nec amorem absentis requires profecto aut fidem. Te ut eundem sperem, faciunt paucula, sed impressa et signata epistolae tuae verba: quae ruminor identidem et examino, ut solent amantes. Vale. Lugduni in Batavis, ad magnum et sine terminis mare. III. Kal. Decemb. MDLXXI.* †)

IV. M. ANTONIUS MURETUS 540

HIERONYMO MERCURIALI

S. P. D.

Cum tuae litterae ††) ad urbem †††) allatae sunt, Tibur iam omnes, ut nos quotannis facere solere scis, secesseramus. Eo illas accepi biduo aut triduo serius. Tibure autem neque Hippocratem habebam neque Gellium, exspectandum denuo fuit, dum Roma arcesserentur. Allatis, ecce tibi aliud incommodum. Cor-

---

*) Cum his conferenda, quae scribit Lipsius ad Bencium Cent. I. epist. LII. (cui quidem adscriptus annus, nescio an recte, MDLXXXIV.) *M. Ant. Muretum — amo aestimoque. Minus prompte id ostendo, quia multa in me ab illo non amica. Quo meo merito? Tacitum edidi; quid ego? an illius? Quae hic iniuria est, si campum eundem famae decurri sine fraude* etc. Atque ad Tacitum Lipsii ea quoque pertinent, quae Muretus in Lipsium stomachatur undecimo Variarum, de quo ad epist. praeced. lit. a. (adn. 1. pag. 142.) THOMAS.

**) Duo leguntur Electorum libri Lipsiani. Sed quo tempore scripta haec fuit epistola, non nisi unus e prelo Plantiniano exierat, in altero adhuc occupatis operis. Itaque primum hunc Muretus, aut fortasse particulam tantum eius aliquam sibi missam a Plantino — vide lib. III. epist. LXXIX. (73. R.) — epistola praecedente non nisi γεῦμα vocat Electorum. THOMAS.

***) Cf. Taubmann. ad Plaut. Mostell. I. 2. 65. Stich. I. 3. 88. FR.

†) In Lipsianis epistolis adscribitur annus 1581. THOMAS.

††) Consuluerat Mercurialis Muretum per literas de quodam Hippocratis loco in libro περὶ τροφῆς, quem ipse Mercurialis e Gellii lib. III. cap. XVI. cum iam sanasset, ex Puteano intellexit, medicinam illi iam factam a Mureto fuisse. Vide Mercurialem lib. IV. Var. Lect. cap. X. (cui et hanc Mureti responsoriam adiunxit) et Muretum ipsum XV. Var. XII. Nam hinc epistolae praesenti lux erit. THOMAS.

†††) Cf. adn. pag. R. 448. extr. FR.

ripit me febricula, non illa quidem, ut eventus postea docuit, periculosa; sed quae tamen animum nonnullo metu suspensum ab omni scribendi cogitatione avocaret. Haec ideo, ne mireris me ad tuas tardius respondere. Locus est ex libello *περὶ τροφῆς·* *) *οὐκ ἔστι, γίνεται δὲ ἐν τούτοισι καὶ πλέω καὶ ἐλάσσω.* Huc ego addebam illa ex Gellio, aut potius pro illis *οὐκ ἔστι καὶ ἔστι* supponebam illa, *ἔστι δὲ καὶ οὐκ ἔστιν ὀκτάμηνος γένεσις.* Quodsi tibi quoque ita videtur, non dubito, quin verum sit; sin tu secus iudicas, nunquam mihi dubium erit, quin tua sententia verior sit. Semper enim non in his modo rebus, quarum tua propria possessio est, sed in omni litterarum genere iudicium tuum libentissime anteponam meo. Vale meque ama, et certo tibi persuade, te a me mirifice et amari et coli. Tiburc. Kal. Sept. MDLXX.

---

541 ## V. M. ANTONIUS MURETUS

HUB. GIPHANIO

S. D.

Litterae tuae supra quam dici potest **) mihi gratae fuerunt: cum enim iam pridem te valde amarem, mirifice cupiebam animum illum meum tibi notum esse, non dubitans fore, ut vicissim abs te amarer. Sed ad eas idcirco serius opinione tua respondeo, primum quia eas quoque sero admodum accepi, hoc est, Kalendis Ianuariis ipsis: in quo mihi visum est etiam inesse aliquod laetum ac prosperum omen, ut spem vel ex eo aliquam conceperim, totum hunc annum (*σὺν θεῷ δ' εἰρήσεται*) ***) mihi faustum ac felicem fore: deinde tentare volebam, num quid, antequam rescriberem, de Gellio, quale tu cupis, efficere ac praestare possem. Sed nihil adhuc repertum est, quod quidem sit magni pretii. Spes adhuc una reliqua est in bibliotheca Cardinalium Farnesii et Sforzae, quas nondum excussi: id quod noli dubitare quin diligenter facturus sim, cum primum per occupationes meas licuerit: quae sane et multae sunt et eo molestiores, quod alienae sunt ab omni genere litterarum. Sed multa ferenda sunt iis omnibus, qui coguntur aliena, ut ille ait, vivere quadra. †) Tu vero, mi Giphani, qui et ingenio excellis et doctrina abundas et ea es aetate, quae sit labori ferendo, perge, ut facis, aliquid assidue elaborare, ††) quod et tibi gloriae sit et nobis ac posteris usui.

---

*) Tom. II. ed. Kuehn. pag. 23. extr. Fr.

**) Cf. supra pag. R. 526. Fr.

***) Euripid. Med. 630. (625.) Fr.

†) Iuvenal. Satir. V. 2. ubi cf. Interpp. Fr.

††) *Elaborare aliquid* minus quam *elaborare in aliqua re* frequens esse scriptoribus optimis, docent Lexica: quamquam *rem elaboratam* passive dixerunt saepissime. Fr.

Nam de Lambino quidem nihil video caussae, cur eius obtrectatio deterrere te aut abducere a studio debeat. Ille in te fuit, qui in alios solet. Et ita mihi omnia, quae cupio, eveniant, ut ego valde mirabar, si tibi cum impune laudare licuisset. Ita enim homo est: eis solis plurimum invidet, quibus plurimum debet. Quomodo me acceperit, nosti: quantum autem mihi debeat, et ipse et alii plurimi norunt.*) Tu vero pro uno frigido obtrectatore ha- 542
biturus es innumerabiles, qui te ac labores tuos laudibus in caelum ferent. Sed haec alias. Peto a te, ut me ames, neque de mea erga te propensissima voluntate dubites. Plura scriberem; sed urguet hic amicus meus, vir bonus et litteratus, quo nomine eum a te quoque humaniter excipi volo. Is cum statim discessurus esset, vix ad haec ipsa scribenda satis mihi temporis dedit. Quare ignosces etiam, si quid forte minus accurate scriptum erit. Quaeso te, scribito aliquid ad Berzevicaeum nostrum, et significato ei, multum accessisse ad veterem meam erga eum benevolentiam, quod conciliator fuerit amicitiae nostrae: item illud, me paucis diebus ad eius litteras,**) quas una cum tuis accepi, copiosissime responsurum. Saluta etiam mihi diligenter clarissimum virum, Paulum Foxium, Oratorem regium, qui quando tanti me esse duxit, ut me ad scribendum litteris suis excitandum putaverit, mirari non debebit, si quando ego honorifica ipsius appellatione scriptum aliquod meum exornare non verebor. Mi optime et eruditissime Giphani, etiam atque etiam vale. Romae prid. Id. Ian. MDLXIX.***)

VI. EIDEM GIPHANIO.†)

Pudet me tam sero ad litteras tuas rescribere; sed velim, qua humanitate es, ignoscas occupationibus meis, non magnis illis quidem, sed multis tamen et molestis, quaeque me interdum cogant magno cum meo dolore minus erga amicos officiosum esse, quam vellem. Impetravi tandem librum a Fulvio, qui, *ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν*, minime respondit exspectationi meae. Nam neque totus est ille Noctium Atticarum scriptor, neque quod est, valde diligenter scriptum est. Contuli quicquid erat accuratissime ipsemet cum meo Gryphiano anni MDXLVI. Quod aliter quam vulgo reperi, id omne tibi hic cum fide repraesentabo. Primum igitur moneo, librum Fulvii *σύμμικτα* quaedam esse ex Gellio sive Agellio et ex Valerio Maximo, ita ut alternis singulis Agellii capitibus singula 543
Valerii subiuncta sint: idque nullo certo ordine. Graeca nusquam comparent nisi paucis admodum locis, idque ubi una tantum aut al-

*) Cf. supra adn. pag. 25. ed. nostr. Fr.

**) Hae sunt, opinor, quae leguntur supra lib. I. epist. 45. quanquam ibi *Bellíviceius* exaratur, non *Berzevicaeus*. Thomas.

***) Respondet Giphanius epistola, quae supra legitur libri I. 74. *Ne me putes.* Thomas.

†) Respondet duabus epistolis Giphanii, quas invenies supra lib. I. epist. 74. *Ne me putes.* et 75. *Quia Tibure.* Thomas.

tera vox Graece scripta erat. Iam tu facile potes coniicere, librum non valde magni pretii esse. Antiquus tamen videtur. Ac ne te diutius suspensum animi teneam: quid in eo a vulgatis editionibus discrepet, accipe. Scriptoris nomen ita in eo libro fere notatur *AG.*, semel tantum omnibus litteris *Agellius.* Sed scis in Pandectis *Pantonium* esse pro *P. Antonio*, *Cafraniam* pro *C. Afrania*, ut quidem nonnulli putant. Sic *Maurelium* aut *Maurilium* dixerunt, qui erat *M. Aurelius.**) Sed hoc tu videris. Iam enim clamat Lambinus, **) indocte atque inscienter facere, qui hunc scriptorem *Agellium* vocent: itaque verendum est, ne det aliquam pugnam denuo. Ego quidem Priscianum veterem habeo, in quo aperte et constanter vocatur *Agellius.* Habeo et alia quaedam argumenta non infirma, quibus adducor ut existimem rectius *Agellium* vocari quam *A. Gellium.* ***) Ἀλλὰ ταῦτα ὑμῖν μελήσει. Cap. XVII. libri primi: *irarumque et molestiarum.* liber vetus: *rerumque et molestiarum.* Eodem: *Satyra, Satura:* ita etiam alibi saepe. *lepido quidem*, scr. *lepide quidem.* Cap. XIX. *desiperet, risit: derisit. apposuit, apponit. deussit, deurit. reliquos sex an eodem* etc. illud *an* abest a libro vetere. Cap. XX. Graeca omnia Latinis litteris notata sunt, praeter illa in extremo, μῆκος ἀπλατές. In eodem *metae triangulae.* et in fine *inlatabile.* qualia posthac non notabo; ut neque illa, *adferre, adponere*, non ut vulgo, *afferre, apponere*, et similia, quae vix unquam aliter scripta in libris veteribus reperias. Cap. XXIII. *scriptaque est a M. Catone. venustate atque luce. cum haec dictavi. Tum cum in senatu. percunctata est filium.* Ita semper hoc verbum scribit, non ut vulgo quidam, *percontari. Tum puer matre urguente. utrum videretur utilius. quid sibi postulatio isthaec vellet. ne introeant praeter ille unus Papirius.* hoc verum puto. †) *in aetate praetextae prudentiam.* Cap. XXIV. *postquam mortem adeptus Plautus.* hoc quoque fortassis rectum sit. Cap. XXV. *Induciis mumnsum aliquo.* Ego, *mensum. Cessationem istam pugnae pacticam.* ἴός *pacti causa. non pugnetur, nihilque incommodetur.*
544 Cap. XXVI. *post cotidianas lectiones.* Ita fere semper scribit, non *quotidianas*, etsi hoc quoque modo interdum. *In ipsius commentariis. neque iam querimoniam aut gemitus heiulatusque. Non ita esse Plutarchum, ut philosophum deceret. tu hoc age.* ἀοργησίαν *et* ἀναλγησίαν.

LIBRO SECUNDO

Cap. I. *ad fortuitas patientiae vices firmandi, id quoque* etc. *Valitudine.* Ita semper, ut et *benivolus* et *malivolus. Quae in belli*

---

*) Sic infra pag. sq. pro *Laelio* Muretus recte legit *L. Aelio.* Fr.

**) Ea respice, quae notavimus ad lib. I. ep. 76. lit. *l. m.* [nostr. pag. 116.] Thomas. — De vv. sqq. *ne det aliquam* etc. cf. Ter. Eun. V. 2. 60. Fr.

***) Cf. lib. I. ep. 78. Fr.

†) Idem probavit Gronov. laudavitque aliorum scriptorum locos, ubi *praeter* dicatur pro *praeterquam.* Fr.

Peloponnesiaci principiis ipsam Ath. civ. internecivo gerere. Cap. VI. *Nonnulli ex Grammaticis. A timidos nautas. Omnia iam vulgata*, hae tres voces absunt a libro vetere. *Inlaudati*, et sic semper. *non laude solum indignus, sed detetione.* Ego suspicor legendum, *detestatione.**)* *squalentem* semper, non ut vulgo, *squallentem. quam iacere, unde id verbum* etc. *aut vento aut pulvere laborare videmus.* duae postremae voces absunt a libro vetere. *Hannibal*; sic semper. *M. Tullius IV. in Verrem, non ut ab hoste. Nemo quisquam tam effictis est moribus; ἴσως, efflictis.***)* *Inlaudatus quoque igitur finis est* etc. *Sic in actionibus civilibus aut laudari dicitur, qui est nominatus.* Recte autem scripsisti, legendum ibi esse, *auctor.****)* *Illaudabilis et innominabilis*, duae postremae voces absunt. *Dianae Efesiae.* Sic et *Favorinum*, non *Phavorinum*, et alia quaedam eodem modo. *auro et purpura praetextae.* Cap. VII. *Omnia quae pater imp. parendum. Super ea prius quae dicta sunt, ut accessitum venire. Catilina aliquo aut Tubulo. Non ergo est integra propositio dicendum.* Ego, *dicentium.*†) Cap. XXI. *procedentis noctis spatio. Sed ego, inquit, cum Laelio.* Lego autem, *L. Aelio. triones rustico cetero vocabulo, elegantisque esse visum.* Cap. XXII. *Atque etiam appetebamus. regionesque esse caeli quatuor. Septemtriones. Iapyx* et *Iapygem* semper per litteram *y. Sed qui ab activa et solstitiali meta venit. Africus, qui Graece λίψ, unum meridionalem ventum. Sunt qui pro octo XII faciunt, tertios quatuor in media* etc. *Cur medie septentriones eadem* etc. *in suis quisque regionibus, quem saevissimum putant. Apuli eodem quo ipsi sunt nomine. λεκον φε αυτον ως ο καικιας νεφος.* Ego:

ἕλκων ἐφ' αὑτὸν ὡς ὁ καικίας νέφος.††)

Vocem κακὰ omnino delendam puto, neque sane est in illo vetere. 545
Cap. XXVI. *aliter ostrum, aliter crocum, nihil a vocabulo rufi differunt. in iis tamen colirib. q. m. d. denominandis. Nam phoeniceus q. t. G. φοίνικα dixisti, et rutilus, et spadix phoenicei συνώνυμος. Lassitudinemque minuam. Rudibus autem est rufus atrior, et nigrore multo inustus. Luteus contra rufus color est dilutior. Unde ei quoque* etc. *Nostris autem veteribus Caesia, quod in versu H. est id facis.* Cap. XXIX. *neque imperiose. iret cibum quaesitum. idcirco die crastini, misit qui amicos roget. Mater iubet eos animo otioso esse. Sol fervit, et fit nihil. et dies*

*) Non probavit Iac. Gronov. quem vide. Fr.

**) Sic apud Gronov. legitur explicaturque *perditis.* Contra Alb. Lion cum al. dedit *efferis.* Fr.

***) Et sic editum nunc legitur, *auctor laudari* etc. Fr.

†) Idem voluerunt Salmasius et Gronov. Fr.

††) Haec sic scripta leguntur in Gronov. et Lion. edd.

κακὰ
Ἐφ' ἑαυτὸν ἕλκων, ὡς ὁ Καικίας νέφος.

Vid. Wyttenbach. ad Plutarchi Moral. Tom. I. pag. 497. sq. ed. Lips. Fr.

amici nulli erant. Ego legendum puto: *Sol fervit, et fit nihil, it dies, amici nulli erant.* *) *Vos modo, inquit, advertite. In ipso enim iam vertitur, cuia est res, non aliunde petitur. migravit. seges a domino* etc. *levi plerumque et inani fiducia.* Sperabam me quae reliqua sunt perscripturum; sed interpellor. Ea tamen sine ulla dubitatione intra quatriduum mittam. Ac si quid aliud est, quod me tua caussa posse arbitrere, peto a te, mi Giphani, ut tibi plane persuadeas, te mihi ex animo carissimum esse, meque omnia, quae ad te pertinebunt, semper studiose ac diligenter procuraturum. De locis, quos emendasti in epistolis Ciceronis, auctor tibi sum, ut eos ad Manutium mittas: et tibi ad eam rem operam meam dico. Spero eum, ut est vir bonus, non dissimulaturum esse, quid a quo **) acceperit. Vale. Romae XVII. Calend. Ian. MDLXIX. Clarissimo Oratori, ***) quaeso, ut plurimam salutem meo nomine impertias. †)

VII. E I D E M. ††)

Risi, conferens Lambiniana cum tuis: et praeter ea, quorum tu indicem ad me miseras, alia etiam complura reperi. Tu, quae ab illo in puteum †††) illum mersa sunt, cum tibi commodum erit, in lucem extrahas tibique vindices, censeo. Quod me laudat, vel-
546 lem tam merito id faceret, quam olim immerito notavit. Equidem possum, mi Giphani, ostendere tibi, si hic sis, litteras ipsius manu scriptas, quibus mihi gratias agit de locis quibusdam sibi explicatis, quos ipse postea questus est a me sibi subreptos esse. Et eas litteras diligenter adservo, non ut edam, (neque enim tanti esse duco,) sed ut ostendam interdum amicis, si quando de me et Lambino sermo incidit. A me quidem sibi metuere non debet. Nunquam natura contentiosus fui: et nunc quotidie magis *Lenit albescens animos capillus.* *) Tua potius caussa verendum est, ne a quopiam audiat:

Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί. **)

Sed haec omittamus. De *Tubulo*, ita plane in Fulvii libro omnibus litteris scriptum est. Cap. XIII. lib. I. neque quod divulga-

---

*) Gronov. legendum proposuit: *Sol fervit, et fit nihil: it dies et amici nulli erant.* Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 296. Fr.

***) Paulo Foxio. Diserte hunc nominat supra epist. 5. circa fin. Thomas.

†) Respondet Giphanius epistola, quae habetur supra I. 76. *Magnam tibi gratiam.* Thomas.

††) Coniungenda haec est epistola cum 77. libri I. *Tum demum.* Nam utraque respondet Giphanio ad eam, quae legitur lib. I. 76. *Magnam tibi.* Thomas.

†††) Allusio ad nomen *Puteani*, ad quem Lambinus alicubi, ne Giphanium necesse haberet nominare, provocaverat. Repete lib. I. epist. 76. lit. *n.* [adn. †) pag. R. 508.] Thomas. — Cf. adn. pag. R. 298. Fr.

*) Horat. Carm. III. 14. 25. Fr.

**) Homer. Iliad. VIII. 102. Fr.

tum est placet, neque coniectura tua (quod venia tua dictum sit) mihi explet animum; praecipue cum statim sequatur: *Tum magister ἀρχιτέκτων.* Cogitandum igitur, si quid melius. In libro Fulvii scito non tantum primum caput libri primi, sed omnia omnino, in quibus nihil notatum a me videbis, desiderari. Libri moles est perexigua: et in eo ipso admista, ut dixi,*) Valerii Maximi capita prope pari numero. *Orchio* ibi scriptum est, non *Orcivo.* Libri secundi caput decimum in eo libro non est. De scriptoris nomine exspecto quae polliceris. De praenomine Nepotis nihil habeo, nisi quod semper suspicatus sum ex C. Cornelio Nepote librarios, qui eandem litteram bis ponere laboriosum putarent, fecisse Cornelium. Saepe hoc ita commissum scio. Quae reliqua sunt in Gellium, superest ut exsolvam. Illud mihi molestum est, quod eorum librorum, quos tu maxime requiris, vix πολλοστημόριον quoddam est in Fulvii libro. Cap. V. lib. III. *Arcesilaum.* Sed hoc praetereundum erat ad te scribenti, et talia postea omittentur. *Incorruptus tamen et a stupro integer. Nam quum vocem infractam prioribus an posterioribus.* Cap. VI. *in VII. problematorum.* Cap. IX. *memoria atque ammiratione.* Sic saepe scriptum reperias. *Colore puniceo, florea et comanti iuba. Argos evertisse, cupidineque habendi. Eum Cassium postea s. n. est, victis partibus f. q. e. s. misera morte oppetiisse.* Cap. XV. *Polycritan. Is Diagoras tris filios. eos omnes vidit. Cum populus gratulabundus, ibidem in stadio, in osculis atque in manibus, non diu post eam pugnam exanimata est.* Post hunc locum usque ad librum novum nihil est in illo libro vetere. In libros sequentes 547
quaedam sunt, pauca quidem, sed in iis tamen quaedam non contemnenda. Ea, si voles, ad te mittentur, simulque, si quid erit aliud, quo hoc tuum institutum a me adiuvari posse arbitreris. Vale. Romae. Prid. Kal. Ian.**) MDLXIX.***)

VIII. HUB. GIPHANIUS

M. ANTONIO MURETO

VIRO ERUDITISS.

S. D.

Vellem, Murete, V. C. ea esse tempora, ut litteris nostris liber esset commeatus; haberem fortasse, de quibus te vel consulerem interdum, ut quendam velut μονσηγέτην, vel ut amicus commonefacerem. Nunc quae sint vides. Itaque consilium cepi, quantum potest, temperare scriptionibus et litteris, maxime ad longinquos. Quod tamen institutum ut iam migrarem, fecit Iacobus Zelenius,

---

*) Epist. praeced. THOMAS.

**) In hac adscribenda die errorem admissum esse notavi ad lib. I. epist. 76. in fine. THOMAS.

***) Respondet Giphanius supra lib. I. epist. 78. *Paulo tardius.* THOMAS.

familiaris meus, cui haec ad te dedi. Is enim in Italiam hinc profecturus, cum magnopere me rogaret, ut sibi ad te, quem iam diu colit, quasi viam et aditum munirem: amico optimo exiguum hoc litterarum officium negare nec potui nec debui. Eum igitur toto pectore tibi commendatum esse cupio, adolescentem, mihi crede, suavissimis moribus, et elegante doctrina expolitum, omniumque doctorum hominum observantissimum: genus enim domi nobile multisque ad laudem insignibus viris clarissimum omitto. Exspectas autem fortasse et de Agellio nostro aliquid; sed et cum et alia nostra remorantur cum occupationes nostrae cotidianae, tum librariorum hoc in loco inopia. Iuris quoque civilis, in quo et explanando et respondendo toti versamur, quasi rigor et Musae, ut poëtae vetus eas vocat,) severiores, sive ut Fortunatianus loquitur, duriora iuris scripta, vix patiuntur, ut in humanitatis illa*
518 *velut vireta saepe exspatier. Ne tamen me putes aut vale humanitati et politis illis Criticorum studiis plane iam dixisse, aut eorum sectam Consultorum sequi, quorum utinam barbara modo esset oratio, (ferri enim ea quoquo modo posset; quanquam et vestis honesta matronam nobilem ornet ac deceat:) et non Iuris ipsius ac rerum totiusque fere scientiae civilis nostrae magna ignorantia atque perturbatio; de qua et tute iam pridem eleganter in oratione quadam disseruisti:**) quare ne his me vitiis affinem existimes, parerga nunc accipe ex iis quaedam, quae in ipsas Lectiones tuas quasi praeteriens aliquando notavi:*

> Non ita certandi cupidus quam propter amorem,
> Quo te imitari aveo:

*ut Carus ait.***) Vidisti acute lib. VI. Lect. cap. XVI. locum illum Ciceronis II. de Divinat.†) Totas noctes somniamus; neque ulla fere est, qua non dormiamus: et miramur, aliquando id, quod somniamus, evadere? esse mendosum. Qui tamen ita fortasse rescribendus est: Neque tamen ulla fere est, qua non; et miramur etc. ut τὸ qua non praecise sit positum pro eo quod, qua non somniemus; non vero ita, ut tu putas: totas noctes dormimus; neque ulla fere est, qua non somniemus etc. id enim a vetere scriptura longius aberrat: et nosti, ob orationes concisas quam saepe in veterum scriptis peccatum sit. Agitur de somniis, et non de somno: quamvis et illa in somnis. Illum autem locum pro Archia:††) Quodsi non hic tantus fructus ostenderetur, et si ex his studiis delectatio sola pe-*

---

*) Martial. epigr. IX. 12. extr.

> *Nobis non licet esse tam disertis,*
> *Qui Musas colimus severiores.* Fr.

**) Vol. I. 17. pag. nostr. 229. sqq. Fr.

***) Lucret. III. 5. Fr.

†) cap. 59. Fr.

††) cap. 7. Fr.

tereiur: tamen, ut opinor, hanc animadversionem humanissimam ac liberalissimam iudicaretis: alii aliter, tu lib. XII. Lect. cap. XV. ita emendas: hanc animi adversionem.*) Vide, quaeso, ne ita rectius: hanc humanissimam: hanc, nempe delectationem et voluptatem. Saepe enim his articulis, hanc, illam, et similibus non adiungitur nomen aliquod, sed prius adlatum tacite repetendum intelligitur, ut apud Senecam epist. XCV. At illam habentem praecepta plurimum ait proficere: ubi delendum illud, habentem praecepta: nam ibi non paraenetica, sive ut Seneca, praeceptiva, ut Cicero in lib. de Offic. loco vulgo non intellecto,**) quae in praeceptis posita est, parte philosophiae, sed de theoretica agitur. Sic et pro Ligario:***) Valeat vox illa tua, 549
quae dicit etc. id, quae dicit, perspicue spurium. Eiusdem libri tui cap. I. in his verbis Senecae lib I. de Benefic. †) Nemo beneficia in Kalendario scribit: nec avarus exactor ad horam et diem creditorem appellat: mendum esse recte admonuisti, atque pro creditorem fortasse legend. debitorem, quomodo et iam pridem Brissonius lib. I. de verb. signif. illum ipsum locum adducit. Haec enim cognata sive potius inter se relata vocabula, magis et minus, emptor et venditor, conductor et locator, debitor et creditor, migrasse interdum alterum in alterius locum videntur, quod et Iacob. Cuiacius observavit lib. I. cap. X. et lib. IX. cap. VII. cui tamen d. l. si in emptione. D. de contrah. empt. et l. XVIII. solutione. D. ad exhibend. cur non adsentiar, iisque in legibus nihil mutandum putem, alio in loco explicabo. Hoc autem in loco Senecae, etsi τὸ debitorem non improbo, omitti tamen utrumque potest, et creditorem et debitorem, sed intelligi debitorem; ut verbum appellat praecise et absolute ibi sit positum. Quod autem ad eum locum Cic. attinet lib. II. de finib. bon. ††) de quo et tu lib. VI. cap. XX. et Turneb. aliique laborant: Resplendeat his vestis, argentum, odrilitium, locus ipse, aedificium etc. eum ita emendandum puto: vestis, argentum, locus ipse: reliquis inductis; aut certe ita: vestis, argentum, aurum, locus ipse; ut odrilitium sit depravatum ex oro sive auro. Paulo ante †††) apud Cicer. haec, quibus vinum defusum e pleno sit Hirsiphon, ut ait Lucilius, cui nihil ius et sacculos abstulerit, portenta potius quam verba, (quae tamen ita

---

*) Immo *aversionem*. Fr.

**) I. 3. pr. Fr.

***) XI. §. 33. ubi Orell. cum al. dedit *quae vicit*. Quod mox dicit *spurium*, mallem dixisset *adulterinum*. *Spurius* non tam usitatum fuit optimis scriptoribus, quam credere videntur philologi nostri. Fr.

†) cap. 2. Fr.

††) cap. 8. Fr.

†††) cap. eod. ubi cf. Orell. Fr.

exarata sunt in libris manuscriptis,) aliter Paulo Manut., aliter Ios. Scaligero in append. ad coniect. in Varr., mihi ita, e pleno sit inophoro, ut ait Lucilius, cui nihil sacculus abstulerit, fortasse, inquam, ita (nam et ipse dubito) rescribenda videntur. Inophorum certe, vel ne mentiar, inoforum in vet. lib. reperio, nunquam oenophorum. et recte. Romani enim veteres Graecum οι, non modo oe Latinum, quod vulgare, ut Demoe, Edeatroe (sic enim legendum puto apud Festum,) Adelphoe Terentii, de quo et tu in Terent.,) Clarumenoe apud Plaut. Canephoroe apud Cicer. Verrin.**) de quibus nos ad Lucret.; sed etiam interdum aut in o nudum, ut in poëta, poëma, diocesis, et diocetes apud Cic. pro Rabirio Posth.***) ubi antea mendose Diogenes, et Parochia, παροικία, vocab. ecclesiast. (falluntur enim et omnium scriptorum, etiam Iustin. et Theod. Codicum exemplaribus antiquissimis repugnant, qui nuper scribere coeperunt dioecesis et dioecetes, paroecia et paroecus, quos miror eadem ratione non scribere poeeta et poeema, poeesis) interdum in I merum vertebant, ut videre est†) in iconomus, quod contra usum veterum quidam hodie mutarunt in oeconomus, ut et Alciat. admonuit lib. IX. Parerg. cap. III., in hodidocus apud Festum, id est, grassator, qui Graece ὁδοίδοκος, Inomaus apud Orosium in lib. vet. qui a Graecis Οἰνόμαος, et in Cimiterium: sic enim Latine a veteribus Christianis scriptum id fuisse, quod Graece κοιμητήριον, vetera monumenta confirmant. unde et Acimitense monasterium in l. inter claras C. de SS. Eccles. dicitur, quod a Graecis τῶν ἀκοιμήτων. Solent scilicet Romani Graeca vocabula paululum variando sua saepe facere, nec iisdem ea aut litteris aut syllabis semper admetiri, ut Ulixes ex Ὀδυσσεύς, exanclare et anclare apud Fest. ex Graeco ἐξαντλεῖν et ἀντλεῖν, non ut vulgo iam scribunt, exantlare: quod exanclandi verbum et tu contra Lambinum recte vindicasti lib. XIII. cap. XVII. alia aeque eiusdem modi, de quibus alibi. Quod qui non observant, Latinam linguam mire perturbant; iidemque et elogium, de quo et tu in Lect.,††) optimum licet vocabulum et bonae quasi monetae,†††) aut civitate Romana, tanquam lege Papia, plane exterminant; aut varie nunc in eclogium, nunc in ellogium, nunc in eulogium mutant; et epistolam scribunt, Graecorum more, invitis omnium scriptorum libris antiquiss.*

---

*) Tom. II. R. pag. 694. Fr.

**) IV. 3. §. 5. Cf. adn. m. ad Quinctil. X. 1. §. 70. Fr.

***) §. 22. et 28. Fr.

†) Cf. adn. pag. R. 62. Fr.

††) XI. 13. Fr.

†††) Quod non simpliciter *monetae* dixit, sed *quasi* addita particula, id ut non displicet, ita parum probari potest nostrorum hominum consuetudo, hac voce in eiusmodi tralatione mirifice abutentium. Seneca III. de Benef. 35. *Iam tempus est quaedam ex nostra, ut ita dicam, moneta proferri.* Fr.

etiam marmoreis monumentis, in quibus constanter e p i s t u l a *et* e l o g i u m *extat. Atque haec quidem de meis in tuas Lectiones cerulis quibusdam ac notis. In quibus si quid erit tale, quod in acceptum referendum putes: videbis, in quem quid**) *expendas: ne et his accidat, quod nuper Themistae***) *nostrae apud Cicer. et Ennio item nostro apud Agell. lib. XII. cap. IV., de quibus diligenter olim ad te scripseram, contigit.* εἰδότι *loquor. Sed de his alio fortasse loco planius et plura. Nunc, ut modo dixi, de me satis multa. A te autem Lectionum quidem libros plures non ita pridem accepimus, omnis elegantiae refertos:****) *sed quod inter nos liceat, (soli enim sumus,) postulantur iam a te et* φιλοσοφούμενα *quaedam, et a Nobilio politiss. philosopho, qui aliqua iam dedit, plura. Atque adeo accepi non ita pridem ab idoneis* 551
hominibus, te iam paratas habere explicationes librorum aliquot Platonis et Aristotelis Politicorum: quae graviores scriptiones huic quoque et aetati tuae iam maturiori et personae magis convenire videntur. Aiunt et Eunapii historiam, quae in Vaticana bibliotheca adservatur, curare te describendam: quod idem et Redingerus noster D. Thomas V. C. magno sumptu iam pridem coeperat; sed conatum eius mors interrupit. Tu si et politica illa scholia tua et Eunapium, etiam Theodoriti epistulas, quarum insigne volumen in eadem Bibliotheca Herveto teste superest, aliaque veterum scripta divulges, bene, mihi crede, de repub. mereberis. Eorum namque opera cum reipub. utilior, tum etiam ad laudem ipsorum diuturnior mihi semper visa est, qui veterum scriptorum praeclaras συντάξεις *et commentarios aut in lucem ipsi proferunt, aut ab aliis divulgatos vel eruditis scholiis explanant vel, ut emendatiores sint, elaborant. Emendatus enim liber est vice commentarii. Vale, vir doctissime, et salve. A. MDLXXXIII.*

---

*) Cf. adn. pag. R. 545. ep. 6. extr. Fr.

**) De Themista cf. Buenemann. ad Lactant. III. 25. 15. Fr.

***) De hac structura cf. Cic. pro Fonteio cap. 1. *Referta Gallia* n e g o t i a t o r u m *est, plena civium Romanorum.* IX. ad Att. 1. §. 2. II. de Orat. 37. §. 154. pro Rabir. Post. 8. §. 20. Fr.

552 # M. ANTONII MURETI

EPISTOLARUM

LIBER TERTIUS

EPISTOLA PRIMA.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO MANUTIO S. D.*)

Qui possum paria paribus? et, si pergis, clamabo me circumve-
niri. Nae tu, mi Manuti, *δεινός τις εἶ καὶ τἆλλα καὶ μάλιστα
εἰρωνεύεσθαι,* qui cum ad me eas epistolas quotidie mittas, quales
post Ciceronem nemo fecit praeter te, tamen delicias facis et pe-
rinde loqueris ac si meae, quas ego popularibus verbis, quasi
553 crassiore filo**) contextas ne relegere quidem, quae mea pigri-
tia est, soleo, cum tuis ullo modo conferri debeant. Equidem
qui, ubi cum quibusdam me aliis confero, adulor interdum ipse-
met mihi, et quia, quam non Latine alii loquantur, animadverto,
videor mihi paullo quam illi longius in hac facultate progressus
esse: idem, vel te audiens vel scriptum a te aliquid legens, ha-
stas, ut dicitur, abiicio: et nedum eum putem esse me, quem
tu facis, non modo inter principia, sed ne inter impedimenta qui-
dem ullum mihi relinqui posse arbitror locum. *Μακάριος εἶ σὺ
ταύτης τῆς εὐγλωττίας, μακάριοι δὲ καὶ ἡμεῖς, οἵσπερ ὑπὸ
σοῦ ἀπέραντον ὅσον ἀπολειφθεῖσιν, οὐ μὴν ἀλλά γε συμβέβηκε
τῆς σῆς καὶ ἀπολαύειν ὁμιλίας καὶ οὐκ ἀναξίους δοκεῖν φιλίας.*
Sed de his satis. De re Bononiensi, ut plane tibi assentior, ita
vota facio, ut Sigonius noster petat. Nam neque Bargaeum de-
scensurum puto; alios, si qui erunt, facile ab illo superatum iri

*) Respondet Manutio partim ad appendicem lib. III. epist. 5. *Scriptis litteris*: partim ad epistolam sequentem: *Tu vide cui:* ut appendix illa videri queat male ab epist. 6. ad 5. translata esse. Legitur alioquin haec praesens et in Epistolis Clarorum pag. 293. sed nec integra, et male consuta cum partibus duabus alienis, altera epist. 17. altera epist. 11. libri I. Thomas.

**) Cf. Cic. IX. ad Fam. ep. 12. Fr.

confido. Mihi quidem quid magis in optatis sit, quam ut id eveniat, quod tu mihi amice (utinam etiam vere) auguraris? Neque video sane, si ille decesserit, quid mihi impedimento esse possit. Fruamur igitur hac spe: quae sive rata erit, paullo tollemur altius; sive fefellerit, non tamen omnino iacebimus. De Philopono noli laborare; ego istic, si Deus volet, intra quatuor aut quinque dies futurus sum: absens non video, cui possim satis commode id negotii dare. Vale, mi Manuti, vale et me ama. VII. Kal. Septemb. Patavio.

II. EIDEM MANUTIO.*)

Quod te a curis omnibus acquiescere in mearum epistolarum elegantia ac suavitate dicis, agnosco humanitatem tuam: neque tamen ita me ignoro, ut in meis quicquam posse reperiri elegantiae putem. Scribo enim ad te sine ulla cura, quicquid in solum, ut dicitur, et dum tibi animi mei sensus aperiam, quibus id verbis faciam, non laboro. Quod eo dico, quia scrupulum quendam iniecisti mihi nuper in sermone, cum significares, te epistolis tuis, si quando eas divulgares, velle admisceri quasdam etiam ad te meas. In quo tu etiam atque etiam vide, quid agas. Nam ego quidem nihil unquam (ita tu me ames) memini ad te scri- 554
bere, quod non dicam editione, sed lectione magnopere dignum putarem. Sic enim scribo ad te, non quasi ad unum aetatis nostrae hominem doctissimum et linguae Latinae intelligentissimum, sed tanquam ad amicum arctissima mihi necessitudine et familiaritate coniunctum, apud quem in loquendo non modo peccare impune liceat, verum etiam, si quis magnam diligentiam in eo ponat ut ne peccet, is eo ipso peccare videatur. Itaque ne relegere quidem soleo, quae ad te mitto. Tuo tamen arbitratu. Scio enim, te meae laudi aeque favere ac tuae: neque vero mihi sumo, ut in hac re aut omnino ulla in re plus videam quam tu. Sed de his satis aut etiam plus satis. Obsecro te, quid est, quod tu quod apud me Catulli reliquum est, id biduo ad te mitti petis? an non satis est, dum ne tuis in mora sim? quanquam faciam equidem, quod voles; sed neque mihi neque tibi expedire istam celeritatem puto. Chartas quinque una cum his litteris accipies. Cetera, ubi voles, parata erunt. De Hieronymo tuo valde equidem miror, et vere ut dicam, vix consilium in ea re tuum laudare possum. Tantillum puerum tam procul ablegari? neque te navigatio commovet, quae concutere ac deiicere etiam homines confirmatae ac corroboratae aetatis solet? Mihi crede, valde commoveor: amo enim puerum illum insigniter, tum quia tuus est, tum quia mirifice festivus. Et mihi venit in mentem, quae ille iam pericula misellus subierit, paene prius in vitae discrimen adductus, quam sentire posset, quid iucunditatis esset in vita. Deum tamen caelestes-

*) Respondet Manutio ad epist. eius lib. III. 12. *Qui mihi tuus.* THOMAS.

que omnes ex animo comprecor, ut fortunent quod agis. Et aliud quod scribam nihil est, et Molinus*) noster me admonet, redeundum esse ad Catullum. Nihil igitur addam nisi ipsius nomine plurimam tibi salutem. Etiam Herculem tuum nostro utriusque nomine plurimum ut salutes, a te petimus: quanquam equidem est tibi, Hercules,**) quod succenseam. Tene, cum hic esses, semel tantum ad me adiisse, neque postea rediisse amplius? Itaque ut te ulciscar, nihil adhuc ad eas litteras, quas a te plenissimas suavitatis accepi, respondeo. Curavi tamen, ut id, quod petebas, ad te mitteretur. Valete ambo nosque amate ambos. Patavio A. D. XIV. Kal. Maii. Nolo enim facere quod
555 tu, qui interdum pro Maio Aprilem, pro X. *XVII.* ponis. Itaque interdum videor mihi accipere litteras tuas XX diebus ipsis postea quam scriptae sunt; interdum contra, sex aut septem diebus ante quam scriptae sint, perferuntur. Iterum vale.

III. EIDEM MANUTIO.

Heri respondi ad eas litteras, quas a te pridie acceperam, simulque misi ad te chartas aliquot Catulli. Ego strenue urgeo; sed vix credas, quam multa quotidie incidant, quae cursum impediunt meum. Omne tamen obstaculum atque omnem impeditionem***) facile superat studium tibi obsequendi meum. Cras exspecto a te, quantum typis descriptum erit. Est etiam aliud, quod mihi a te curari pervelim. Lambini interpretatio librorum de moribus valde a me desideratur: et scis me, quam sim in hoc genere impatiens. Vel ignotorum hominum libros ita ardenter appetere soleo, ut omnis mihi celeritas tarda esse videatur: nedum hoc carere possim, qui et hominis amici est et habet percrebram†) perque honorificam mentionem mei. Misi ad Valgrisios, qui emeret: caussati sunt, nondum esse absolutum. Ego autem illos mentiri scio. Nam Lambinus ipse ad me, iam antequam istinc discederet, scripserat absolutum esse. Neque vero exputare possum, cur negent. Obsecro te, mitte aliquem de tuis, qui emat, ita tamen, ut ne me nominet. Ego mox ad te pecuniam, quanti emptus erit, mittam. Commodum haec scripseram, cum ad me Aldus suavissimus cum magistro. Quid quaeris? mi Manuti, beasti me: neque quicquam mihi iucundius facere poteras. Nihil illo puero festivius, nihil ingeniosius, nihil amabilius,

---

*) Sic etiam infra ep. 3. extr. et ep. 6. ubi quum dixisset *Molinum*, mox *Molinium*, ut plerumque solet, vocavit. Fr.

**) Similiter in hoc nomine ludit supra lib. I. epist. 12. Fr.

***) *Impeditionem* dixit Cicero de Divin. I. 51. *Viget enim animus in somnis, liberque est sensibus et omni impeditione curarum.* At *obstaculum*, quo nunc saepe utuntur, parum idoneos auctores habet, eoque vocabulo etiam magis abstinendum puto quam *obstantia* Vitruvii. *Obstacula impeditionis* dixit Arnob. II. 52. Fr.

†) Quis primus hoc adiectivo usus sit, nescio; in Lexicis certe nullus ei locus concessus est. Fr.

nihil ardentius in studio virtutis ac litterarum. Quanta in sermone suavitas! quanta indoles in ipso vultu ac motu corporis! ut in summa ingenii celeritate parem modestiam facile agnoscas. Itaque feres hoc aequo animo: spero eum aliquando et patre et avo maiorem ac celebriorem futurum. Ne vivam, si non ex animo loquor. Hoc tantum in summa laetitia, quam ex eius adventu cepi, aspersit mihi nonnihil molestiae, quod senex ipse cum febri venit. Itaque duos hospites libentissime vidi: tertiam illam, 556
quae se comitem adiunxerat, libenter exclusissem. Curabitur uterque eorum ea diligentia, ut intelligant, hanc quoque domum tuam esse. Vale et salve a Molino. Patavio.*)

IV. EIDEM MANUTIO.**)

Ardeo iracundia, eo magis, quod vereor, ne culpam esse in me aliquam putes, quae nulla est. Dii me atque homines oderint, si unquam in vita ullam mihi maiorem hausisse videor acerbitatem. Neque nunc quid agam, aut quid cogitem, aut quid consilii capiam, scio. Quartus hic est dies, cum illa quinque folia,***) quorum me ipsa recordatio discruciat, tabellariis data sunt. Sed nescio quo fato, insciente me, cum ceterae litterae meae recta domum ad te mitti solerent, hae missae ad tabernam librariam Valgrisiorum. Qui si te et me prodiderunt, eaque perfide ac malitiose interverterunt, maximam malam pestem eorum capiti precor; ut contra Deum ipsum oro et quaeso, si quid in hac re a me aut malitiose aut negligenter factum est, ut me omnibus pessimis exemplis†) multatum velit. Si quid culpae est, a Lepido est: quanquam huius ipsius nullam fuisse culpam, certo scio. Quod ego te, mi Manuti, per genium tuum perque illam maximam et sanctissimam coniunctionem nostram, quam ego semper summa fide et colui et colam, obsecro et obtestor, primum ut credas, nihil a me commissum esse, cur ulla vel levissima culpae suspicio in me haerere debeat; deinde ut hoc tibi persuasissimum sit, tantum me ex hac re dolorem percepisse, quantum neque ferre moderate neque ullo modo exprimere possum. Crastinae tuae litterae me aut recreabunt aut conficient. Nam si folia illa ita 557
tempori recuperata sint, ut tu nihil ex ea re detrimenti ceperis, reviviscam: sin secus acciderit, non dubito, quin ex dolore in gravem aliquem morbum incidam. Filius tuus heri mane discessit una cum magistro. Uterque a me pro viribus amice et diligenter curatus est. Visus est mihi plane deposuisse illam animi ferocitatem, quae aliquando ne una cum aetate accresce-

---

*) Scriptam esse dixerim hanc epistolam XI. Cal. Maii, h. e. pridie quam scriberet eam, qui libri I. est 6. *Si Pegasi:* ut adeo hae duae coniungendae videantur. THOMAS.

**) Respondet Manutio ad eius lib. III. epist. 17. *Tu vide:* quae quidem ad nos non videtur pervenisse integra. THOMAS.

***) Cf. supra adn. pag. 413. R. FR.

†) *Exemplum* de gravissima poena, quae exemplum sit aliis, usurpari constat. FR.

ret,*) subverebar. Tentavi etiam, sed leviter, quos progressus fecisset in litteris. Vis aperte tecum fabuler? Visus est mihi doctior magistro suo. Sed cum cogito, litterae tuae me conturbant. Scribis enim, ut ad te de filiolo tuo aliquid scribam, quasi antea nihil scripserim: deinde respondes de libro Lambini. Atqui ego, quibus litteris**) ad te de Lambini libro scripseram, iisdem de filiolo tuo scripseram multa. Itaque hunc nodum non possum dissolvere. Nam quod ad finem iaculariter***) scribis, nos aliquid esse, quibus neque Tirones neque Alexides†) desint, ad id ego nunc respondere nolo: neque enim iocari in tanta animi perturbatione possum. Tu sine dubio felicior et sapientior: cui etiam curis impedito, tamen quod rideas, venit in mentem. Mi Manuti optime et amicissime, etiam atque etiam vale. Patavio.

V. EIDEM MANUTIO.

Quam paene furvae regna Proserpinae
Et iudicantem vidimus Aeacum! ††)

Licet enim iam canere depulso metu. Sed tamen, quidquid dicat†††) puer Lepidi, negligentia ipsius origo huius molestiae fuit: quod e meis hesternis litteris*) aliqua ex parte intelligere potuisti. Sed quando res omnis in vado est, desinamus, ut ille ait, querelarum.**) Alexin tu mihi invides? At mihi nunquam in mentem venit, ut Tironem tibi inviderem. Et hic Alexis ipse
558 quam diu tuus fuit? Quanquam non video equidem, hic cur Alexis dicatur. Neque enim ego ex eadem schola sum, ex qua Pomponius: at ille alter studiorum tuorum socius, iure ac merito Tiro, qui aetatis nostrae Ciceroni operam daret. Quem a te discessisse ipsius causa doleo: tua non dolerem, nisi tibi submolestam esse eius abitionem***) e tuis litteris viderem. Ipse hodie ad me venit egitque mecum, ut se in disciplinam meam reciperem. Ego ei prolixe, quidquid possem, et pollicitus sum et detuli. Itaque, ut video, agnosces aliquando in meis litteris etiam ipsius manum. Sed omittamus iocos. De filiolo tuo scripsi heri ad te sincere et ex animo, quid mihi videretur. Noli putare eum olim unum ex mul-

---

*) Terent. Andr. III. 3. 7.
Quae (amicitia) *incepta a parvis, cum aetate adcrevit simul.*
Cic. de Senect. 14. extr. *studia doctrinae — pariter cum aetate crescunt.* Fr.

**) Ea epistola est huius libri 3. Thomas.

***) Cicero *iocose* dicit. Quamquam non reiicio *iocularitet.* De *finis* voc. cf. adn. pag. 421. R. Fr.

†) Tiro Ciceronis amanuensis fuit, Alexis Pomponii Attici. Alexidis autem nomine Molinium, Tironis Herculem Podocatharum designat, illum Mureto, hunc sibi a manibus. Thomas. — Cf. epist. sq. Fr.

††) Horat. Carm. II. 13. vs. 21. sq. Fr.

†††) Cf. adn. pag. 275. R. Fr.

*) Quae hic proxime praecedunt. Thomas.

**) Horat. Carm. II. 9. 17. *Desine mollium Tandem querelarum.* Fr.

***) Legitur hoc voc. apud Plaut. Rud. II. 6. 19. Ter. Heaut. I. 2. 16. Fr.

tis*) fore. Excellet, mihi crede, satis bono in his rebus quidem auguri, et officiet nostris utriusque luminibus. De Hieronymo, pusione mellitissimo, spero equidem successura omnia, ut volumus. Sed nescin' tu amori perpetuum esse comitem adiunctum metum? Ego autem, (quae tua sunt in me plurima maxima beneficia,) nisi liberos tuos, dum vivam, eadem, qua tu, caritate prosequar, omnium mortalium ingratissimus fuerim. Primum Catulli folium accepi: in quo menda quaedam sunt non magni momenti. Item illud vellem, quod in priori editione factum erat, inter cuiuscunque epigrammatis finem et declarationis principium inanis spatii aliquantulum relictum esset. Nam ad concinnitatem et elegantiam multum; ad libri molem aut nihil aut perpusillum quiddam accessisset. Sed neque haec valde displicent. Quatuor folia cum hisce litteris accipies: quantum autem impressum est, quam primum ad me mittas velim. Vale et salve a Molinio. Patavio.

VI. EIDEM MANUTIO.**)

Quod igitur scribendi argumentum capere me iubes, si ad ignotos non facillima ὑπόθεσις, quod et scribis et ego ita esse video: cum eorum, quos nominas, aeque mihi ignotus uterque sit? Etiam illud: nullamne hic quoque aut ambitionis aut levitatis suspicionem futuram putas? Explica mihi haec quoque. Nam ego quidem sine ulla dubitatione, quocunque tu duxeris, sequar. Ac tua 559
quoque res agitur: tanta est nostra coniunctio, ut, quicquid alteri boni malive accidit, id ab altero alienum esse non possit. Vel hos igitur, vel si quos alios habes, quos nugis meis magis oblectatum iri putes. Miratus sum tam longam epistolam tua manu: non enim sum nescius, quantum tibi incommodet scriptio. Itaque in summa voluptate, quam ex ea capiebam, (est enim sane luculenta planeque tua) illud mihi doloris nonnihil afferebat, quod cogitabam de oculis tuis. Sed profecto vel ex eo perspicitur vis amoris erga me tui, qui, quod nosti, quantam e tuis litteris hauriam suavitatem, ut ea me expleas, ne oculis quidem parcis, quos nobis carissimos esse natura voluit. Equidem etsi manum tuam ita amo, ut nullam aeque aliam; tamen nihil mihi videtur longius, quam dum ille ad te amanuensis venerit. De epistolis tuis, video quid agas: mihique iam videre videor illum diem, cum ut illius***) ad Caelium, sic tuus ad Muretum liber exstabit. Nam illud quidem nimium esset, ut Caelii ad illum, sic amiculi illius tui inseri unum. Quod ego neque spero neque ut quidquam, nisi quod tibi

---

*) Cf. Heindorf. ad Horat. Serm. I. 9. 71. Fr.

**) Respondet Manutio ad eius lib. III. ep. 19. *Quid? tu me.* Thomas.

***) Aptior esset comparatio, si, ut Coelii ad Ciceronem, sic etiam Ciceronis ad Coelium epistolarum liber exstaret. Nunc liber II. ad Diversos paucas tantum ad Coelium epistolas habet, easque aliis ad Curionem, Caninium, Thermum etc. admixtas.

videbitur, facias peto. Quatuor illas, quas petis, propediem habiturus es: ad eas enim describendas operam mihi suam Molinus noster ultro detulit. Quod autem videris subdubitare, ecquid ego eas asservaverim: obsecro te, usque eo tu me aut negligentem aut barbarum et inhumanum putasti, ut eas perire sinerem? In meis ita negligens sum, ut nemini cedam; quae a te veniunt, praesertim paullo accuratius scripta, ea habeo ἐν κειμηλίοις. Catulli reliqua exspecto. Sed mehercule valde vos istic properatis: dicendum enim est. Daedaleo mihi, ut Plautus loquitur,*) remigio opus fuerit, si praeire vobis velim. Intendam tamen cursum, quantum potero, et deficiam prius, quam defatiger. Vale. Molinius tibi salutem, ut solet. A. D. III. Kal. Mai. Patavio.

560 VII. EIDEM MANUTIO.**)

Epistolam meam tibi probari gaudeo: eo magis quod ne secus accideret, verebar. Scripseram enim raptim, neque ipse mihi magnopere satisfeceram: nunc te fretus ceterorum iudicia non extimescam. Nam quod caelum Italicum mihi profuisse dicis, est omnino in eo aliquid; sed multo mihi plus tua consuetudo profuit, neque mirum est, si tecum adsidue versans, colorem aliquem eloquentiae contraxi. Quare si ex animo mihi gratulatus es, quod ego ita esse, quia cupio, credo: gratulare potius tibi ipsi, qui tales habeas discipulos. Tibulli principium quod a me requiris, videlicet μνημονικόν ἐστιν ἁμάρτημα. Iam enim aliquot dies sunt, cum ad te misi duo prima folia. Tertium cum his litteris accipies:***) cetera καθ᾿ ἡμέραν. Ama me et vale. Epistolas tuas ut diligenter custodiam, admonendus non sum; sed et describendas curabo. V. Id. Mai. Patavio.

VIII. EIDEM MANUTIO.

Et ardeo incredibili studio omnia tibi prolixissime pollicendi, et vereor ne incensus cupiditate obsequendi tibi plura promittam, quam postea praestare possim. Illud tibi omni adseveratione confirmo, me manibus pedibusque obnixe†) operam daturum, ut aliquid navem, quod tu probes. Sed te quaeso, Manuti optime et amicissime, noli plura a me exigere, quam vires ferant. Quae si pares essent aut animo meo aut opinioni tuae: nihil requireres, quo observantia in te mea illustrior foret. Sed haec alias. Nunc

---

*) Amphitr. III. suppos. 2. vs. 51. Fr.

**) Respondet Manutio ad eius lib. III. ep. 20. *Mihi vero.* Thomas.

***) Hinc intelliges, proximam ab hac Mureti epistolam esse eam, quae supra libri I. est 7. ut adeo hae duae veniant coniungendae. Thomas.

†) Imo, *enixe*. Vide quae de harum vocum discrimine diximus ad Vellei. Pat. I. 9. (§. 6.) D. R. — Vid. Nolten. Lex. Antib. pag. 1611. sq. Ceterum Muretus h. l. sequitur Terent. Andr. I. 1. 134.

Quem ego credo manibus pedibusque obnixe omnia
Facturum. Fr.

te orabo, (quod tamen tuapte sponte te facturum fuisse arbitror,)
ut earum rerum, de quibus nuper ad me scripsisti, impressionem*)
differri iubeas, dum certius a me et exploratius aliquid accipias. 561
Interim illae priores imprimi poterunt: et ego praeter id, quod
una cum his litteris accipies, cras ad te aliquid aliud mittam, neque patiar operis, quod agant, deesse. Si nihil aliud, certe in aliquot Propertii obscuriores locos scholia quaedam elaborabo.**) Vale. Patavio.

IX. EIDEM MANUTIO.

O praeclaram epistolam tuam!***) Itaque mihi senium est, dum eam typis descriptam videam. Heri eo ad te non scripsi, quod ternae litterae Bononiam scribendae erant: et alioqui nihil inciderat epistola dignum. Hodie accepi litteras a Sigonio, quas ipsas ad te mitto, ut meum gaudium solide gaudeas.†) Cras mittam ad te versuum meorum partem, id est, elegias et aliquot epigrammata: cetera ἐφεξῆς. Quid iam? quid scribam amplius? nihil nisi ut me ames: quod tamen te facere, mihi iam pridem exploratissimum est. Herculi nostro plurimam salutem. Vale, quantum usquam est hominum, homo optime et integerrime. Puto fore, ut hodie ad te iterum scribam. Etenim duo fratres adolescentes nobilissimi, ita ut inter domum ipsorum et domum Regiam arctissima affinitas intercedat, iidemque opulentissimi, et quod caput est, honestarum artium studiosissimi, heri significarunt mihi, se tui videndi caussa Venetias velle proficisci et a me petierunt, ut sibi aditum ad te patefacerem. Facturum recepi, et libenter quidem. Eos igitur vesperi ad me venturos puto, ut epistolam commendatitiam††) petant. Praeceptorem hic secum habent, senem, honestum, numatum, eruditum, studiosum tui. Scripsit olim libellos quosdam non inelegantes, et intimus Budaeo fuit. Ei ego ipsi auctor fui, ut ad te litterarum aliquid daret: putare me, eum tibi de nomine†††) propter eos, quos dixi, libellos non ignotum esse. Tu si quid ad eum rescripseris, bonum et bonorum studiosum hominem tibi adiunxeris. Amanuensi tuo, cuius manum longo post tempore agnovi, multam a me salutem. Iterum vale, *ἄνερ εὐδοκιμώτατε καὶ τῷ ὄντι φιλόφιλε ἐν τοῖς μάλιστα.* Patavio.

---

*) De hoc voc. idem valet, quod de v. *imprimere* dixi pag. R. 386. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 541. Fr.

***) Eam intelligit, quae in Manutianis est lib. III. 25. *Cum antea.* de qua eadem dictum est a nobis aliquid supra ad lib. I. ep. 14. lit. *m.* [pag. 43. **)] Thomas.

†) Terent. Andr. V. 5. extr.

Nam hunc scio mea solide solum gavisurum gaudia. Fr.

††) Hanc esse puto, quae legitur supra lib. I. 19. *Adolescentes, qui.* Thomas.

†††) Cf. supra pag. 12. adn. ††). Simile est quod legitur apud Cicer. in Pison. 32. §. 81. *Habet hoc virtus, quam tu ne de facie quidem nosti, ut* etc. Cf. Hand. Tursell. II. pag. 224. Fr.

562 X. EIDEM MANUTIO.

Magis magisque se omni ex parte declarat amor erga me tuus. Ferraria litteras hoc quatriduo exspecto.*) Si licebit, utemur; sin, aliud videbimus aut hic ad tempus durabimus. Pola quidem tua**) nobis ultima anchora futura est: nam quo tu cupidior es in deferendo, eo me in accipiendo verecundiorem esse par est; sed tamen, si res feret, non abnuo. Versus meos mittam ad te propediem ad sexcentos aut paullo amplius, eosque nunquam antea impressos. De illis quid faciendum sit, tu iudicabis. Ego enim plane hisce de rebus minime iam laboro. In eis est elegia quaedam ad Ioannem Baptistam Amaltheum; una item ad Franciscum Duarenum et ad alios quosdam alia; epigrammata item aliquot et alia quaedam. Ego quantopere te amare debeam, omnes sciunt: quantopere te amem, *οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶτται.* nosti cetera.***) Valetudinem tuam cura, et amicissimum illum nostrum,†) quocum Murani fuimus, si quando invises, meo nomine etiam atque etiam salutato. Patavio. Postrid. Kal. Septemb. Haec scripseram mane: statim a prandio allatae sunt litterae a Petro Morino Cardinali, nihil esse longius, quam dum me videat; maturem igitur, quantum possum, venire. Atque ego ita plane faciam: etsi non fiet hoc sine luculenta iactura rei familiaris meae, maxime propter aedes, quas quomodo locaturus sim, nondum scio. Sed tu hoc nemini dixeris. Opprimi enim in ipso articulo certos homines volo, qui nunc, quia me valde laborare ut hic maneam putant, ferociunt.††) Ipsi sentient. Mi Manuti optime et amicissime, etiam atque etiam vale. Ego posthac quotidie ad te scribam: tu quoque, si me amas, quod commodo tuo fiat, quam saepissime scribito. Nam ex tuis litteris etiam brevissimis incredibilem quandam haurio voluptatem.†††)

---

*) A Morino Cardinali, de quo prope finem epistolae. THOMAS.

**) Praedium hoc Manutii fuisse ac secessum, sequens declarabit epist. THOMAS.

***) Homer. Iliad. II. 488. sqq.

πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω·
οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν,
φωνὴ δ' ἄῤῥηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

Homerum sequutus Hostius poeta (apud Macrob. Saturn. VI. 3.) in libro II. belli Histrici ait:

non si mihi linguae
centum atque ora sient totidem vocesque liquatae.

Cf. Heyn. et Wagner. ad Virgil. Aen. VI. 625. sq. FR.

†) Cf. adn. pag. R. 471. FR.

††) Ecce tria verba invicem sese excipientia, ut nullum aliud interponatur vocabulum. Sed ne veteres quidem scriptores a talibus abstinuerunt. Quinctilian. X. 1. 45. *Sed nunc genera ipsa lectionum, quae praecipue convenire intendentibus ut oratores fiant existimem, persecor.* ubi quum *intendentes ut oratores fiant* non sint nisi *oratores futuri*, facile illa verborum collocatio excusatur. Cf. Vell. Pat. II. 24. §. 4. Iustin. XII. 3. §. 8. 7. §. 12. FR.

†††) Respondet Manutius epistola, quae iam hic sequitur. THOMAS.

XI. PAULUS MANUTIUS 563
M. ANTONIO MURETO SUO
S. D.*)

Constituit animum meum, aliquo interdum, ut vere dicam, rerum tuarum metu fluctuantem, epistola tua. Atque ad metum accedebat indignatio: quid? virtutine deerit ornamentum? aut etiam locus, ubi consistat? tantane est temporum iniquitas et hominum in suis bonis ignoratio? Haec ego quandoque **) *mecum. Nunc vacuus cura iam sum et ex eo, quod significas,* ***) *ut in exoptata fortuna triumpho. Tuos versus tua fretus humanitate iam promiseram. Eos exspectabo minima, si fieri potest, interposita mora; nec tu velim diuturna me exspectatione ducas. Illa ad illum, qui te nunquam amavit, quem scis male audire suo merito, cur non transferas ad alium? equidem suadeo. Quodsi tenerem ὑπόθεσιν, facile dicerem, ad quem. Me a lusibus καὶ πάντων ἀπὸ τῶν ἐρωτικῶν plane revocat non solum natura mea, sed aetas etiam senectuti propior quam adolescentiae. Itaque si quid ad me scribes, remove, amabo te, omnia, quae tamen dilexisse Plato videtur, ἀφροδίσια. Intelligis, opinor, quid significem: quod tu me petere vel cupere etiam, si me putas ingenium tuum nosse, existimabis. De benevolentia tua etsi nunquam dubitavi, ex te tamen ipso ea, quae opto, libentissime audio: quanquam* 564 *ad studium in te meum nihil animi tui addit commemoratio. Non enim te amare coepi, ut ipse me amares, sed quod amabilem ipsum esse duxi multis nominibus; quae tibi ipsi ne exponam, non modo meus, verum etiam tuus pudor impedit. Iactura te movet rei familiaris in discessu repentino. Noli laborare: lucrum erit in damno; si spectas eum, qui te excipiet, praestantem virum, erga tui similes optime animatum, cuius egregiam voluntatem non dissimilis fortuna comitatur. Sarciet igitur ille, si quid ob subitam migrationem damni facies: et, ut spero, tuum te consilium quotidie magis oblectabit. Polam video te abiecisse,* †) *et laetor mehercule tua caussa. Verumtamen, si quando opus erit, secessum illum non contemnes: ut habeas tu quoque, exemplo Africani et Laelii,* ††) *tuum Lucrinum, cuius in littore, neglectis regum the-*

---

*) In Manutianis epistolis haec est libri III. 26. Verum illic et interpolata quaedam et initio eius pariter ac fini quaedam accesserunt. Prima eius verba sunt: *Laborabam vehementer.* ultima: *omnes debent.* Sed illud profecto principium mihi nunc suspectum est, ut, quae hic leguntur, sinceriora credam. Thomas.

**) I. e. interdum: quae significatio non est ita usitata apud illos scriptores, quos optimos Latinitatis auctores habemus. Cf. Heusinger. Observatt. Antibarb. pag. 426. Fr.

***) Tibi paratam scil. Ferrariae conditionem esse apud Cardinalem. Thomas.

†) Nempe quia Ferrariam cogitas. Thomas.

††) Cf. supra pag. R. 324. Fr.

sauris, omni prorsus ambitione solutus, aut conchas legere aut fluctus numerare possis; eoque laetius, si me tibi tantae comitem voluptatis Deus aliquis obtulerit. Verum haec, ut quidem nostrae nunc utriusque res habent, inania: quae tamen, si saperemus, omnium fortasse prima. Sed vides me tecum garrire, captum voluptate sermonis, dum te quasi praesentem alloquor, et utor manu eius adolescentis, quem iure Latii donatum, Cretensibus ademptum, affirmo tibi dignum aliquando fore nostro contubernio. Quod quidem studiose agit, tuo maxime exemplo incitatus: etsi non te nostra domus, sed tua te industria, tuum nobilitavit ingenium. Vale. *)

---

565 XII. M. ANTONIUS MURETUS
PAULO SACRATO SUO
S. D.

Neque te uno amabilius quicquam aut officii plenius, neque litteris tuis festivius omnique suavitate conditius fieri potest. Quae si quam lepide ac polite loquuntur, tam etiam vera de me praedicarent, magna caussa esset, cur et ego mihi gauderem et tu tibi de amicitia nostra gratulareris. Nunc ea res me male habet, quod cum in meum, ut dicitur, sinum inspicio, meque ac mea omnia diligenter excutio, nihil propemodum tale reperio, qualia mihi tu innumerabilia affingis: ut mihi tale quiddam usu veniat, quale histrionibus, qui dum in scena Agamemnonem agunt aut Atreum, concipiunt spiritus quosdam regios; post, absoluta fabula, dum ad vestitum suum et ad se ipsos redeunt, agnoscant necesse est, ficta fuisse illa omnia et alienae oblectationis caussa ad breve tempus suscepta; se vero homines tenues et non admodum magni pretii artifices esse. Sic ego quam diu tuas litteras lego et a te tanquam a chorago aliquo impositam mihi personam sustineo, placeo mihi, (fatebor enim, quod verum est,) et videor esse aliquis: post ubi ille quasi ventus resedit, agnitum errorem meum tacitus rideo, meque tanquam ad solitum cultum, ita ad usitatam illam et perpetuam meam de me opinionem refero. Sed haec aut in aliud tempus reservemus, aut quod satius est, in perpetuum omittamus. Ego te, Sacrate, pro eo ac singularis virtus et doctrina et voluntas erga me multis testata officiis postulat, et amo et magni facio, neque id facere desinam, donec tu is, qui es, esse desieris, quod exploratum habeo nunquam fore. Ardeo autem mirifica quadam cupiditate, si qua id ratione a me perfici potest, ut etiam posteris huius coniunctionis nostrae memoria prodatur, amicosque vixisse

---

*) Respondere huic Muretum dicas lib. I. ep. 15. *Valde recreatus*: nisi potius dicendum, quod et dies adscripta suadet, illam et hac et praecedente priorem esse. THOMAS.

nos, non aequales modo nostri, sed futura etiam saecula intelligant. 566
Cuius rei gratia constitueram repertas a me in Gallia, neque usque in hunc diem a quoquam divulgatas Victorini, veteris non Rhetoris modo, sed Philosophi quoque ac Theologi lucubrationes *) in publicum emittere; cumque in eis emendandis non parvum laborem sustulissem, ad te potissimum mittere, et tibi quasi dicare, quicquid in eis mea industria effectum esset: iamque id fecissem, nisi me quiddam, quod aliquando intelliges, retardasset. Tu interea, mi Sacrate, perges amare me, ut facis, tibique certo persuadebis, te a me merito tuo mirabiliter amari. Salutabo tuo nomine Ianinellum, cum primum eum videro. Vale. V. Id. Sext. MDLXIII. Romae.

XIII. EIDEM SACRATO.

E tuo tam diuturno silentio suspicatus eram, te Ferraria abesse, ideoque ipse quoque intermiseram scribere, donec mihi Martellius primum, deinde Laelius Gavardus, eleganti, ut visum est, ingenio adolescens, salutem tuis verbis nunciarunt. Quae fuit illa quidem mihi pro eo ac debuit gratissima; sed e sermone Martellii eam cepi molestiam non sane mediocrem, quod ex eo de molestiis, quibus tu interea conflictatus es, et de matris tuae lectissimae et te tali filio dignissimae mulieris infirmitate cognovi. Itaque cogitabam primo quoque tempore ad te exarare aliquid litterarum, quo et purgarem me, qui tam diu nihil scripsissem, et minuerem, quantum id quidem in me esset, aegritudinem tuam. Sed dum diem ex die duco, homo cum ceteris in rebus non admodum industrius, tum ad scribendum pigerrimus, (non modo enim nosse sua vitia bellum est, verum etiam fateri,) tu, quo nemo usquam in omni genere humanior aut officiosior est, occupasti, missis ad me suavissimis et reliquarum tuarum simillimis litteris. Ad quas ego quia distractus aliis curis tam copiose, quam vellem, respondere non possum, strictim saltem singula eorum capita attingam. Primum igitur a te, quantum me amas, tantum peto atque contendo, ut omnia potius, quae negantur fieri posse, eventura existimes, quam ut quicquam de meo in te amore, aut ut verius dicam, de mea tuis vir- 567
tutibus et iucundissimis in me officiis debita observantia detrahatur. Gratulor tibi de recuperata matris valetudine, cui etiam ipsi a me salutem dicas, eique meo nomine gratuleris velim; puto eam, quanquam semel tantum a me visam, facile tamen redituram in memoriam mei. Quod ad te scripsit Laelius, magnam quotidie non adolescentum modo, sed omnium aetatum atque ordinum multitudinem ad me audiendum ventitare, sane verissimum est, idque, ut verum fatear, ipsi mihi permirum videri solet. Nam et Romae rarum id est, et ego in me nihil sentio, quo tanta hominum studia excitentur. Sed quando sunt qui aliter sentiant, intendo equidem

*) Cf. adn. pag. 319. R. Fr.

omnes ingenii nervos ad conservandam eam, quae de me excitata est, opinionem; sed duratura ea nec ne sit, *θεῶν ἐν γούνασι κεῖται.* De libro Victorini, quem me tibi, ut nunc loquimur, dicaturum pollicitus sum, noli dubitare. Nunquam omnino amittam eum e manibus, nisi addito luculento aliquo testimonio amicitiae nostrae. Interea mitto ad te exemplum oratiunculae, quam hic habui pridie eius diei, quo cepi Aristotelis Ethica interpretari. *) Vereor omnino, ut satis emendate descriptum sit: nam quod unum mea manu scriptum habebam, id Callippides ille, de quo etiam prioribus litteris aliquid scripsi, **) duos iam menses apud se habuit, neque adhuc extorquere possum. Sed tanto mea melior futura conditio est: tu enim, si qua a me ipso peccata erunt, ea illi qui descripsit adscribes. Mi Sacrate optime et amicissime, etiam atque etiam vale. Romae. XVIII. Kalend. Februarii MDLXIV.

568 XIV. EIDEM SACRATO.

Puto mirum tibi videri, quod tam diu nihil ad te scripserim, praesertim provocatus a te amantissime et officiosissime scriptis litteris, quas ad me iam pridem dedisti. Spero tamen te facile ignoscere occupationibus meis, neque propterea dubitare de amore atque observantia erga te mea, quae, mihi crede, tanta est, ut accedere nihil possit. Cuius rei cum alios tibi multos testes, si opus sit, laudare possum, tum vel in primis Laelium nostrum, adolescentem optimum et suavissimum, qui quoties me videt, (videt autem fere quotidie,) et multa mihi auditu iucundissima de tua singulari virtute atque humanitate commemorat, et audit me vicissim de te ea, quae debeo et quae sentio, praedicantem. Sed mitto haec. Neque enim dubitare potes, quin a me mirifice ac singulariter ameris, nisi me ingratum atque inhumanum putas: tam male autem te de me sentire non arbitror. Interpretatus sum Latine his diebus quintum Ethicorum Aristotelis. Eius interpretationis mitto ad te exemplaria tria: unum quod tibi habeas, quodque interdum intuens de me cogites; alterum quod meo nomine des Francisco, quem ego et valde amo, et valde me ab eo amari cupio; tertium, quod cum tibi commodum erit, mittas ad clarissimum et eruditissimum virum, Episcopum Carpentoractensem. Puto enim pro eo amore in me, quem mihi cum saepe alias tum proxime, cum hinc abiturus esset, ostendit, id munusculum ipsi ingratum non fore. Scribendum mihi est ad multos, et iam noctescit. ***) Ama

---

*) Oratt. Vol. I. 7. Fr.

**) In praecedente quidem Mureti epistola tale nihil est. Itaque aut omissum id in ea, cum typographo daretur, (quod non plane est insolens,) aut aliam hic epistolam innui dixerim, quam ad Sacratum, interim dum ille silet, scripserit Muretus. *Callippidis* autem vocabulo cunctator aliquis intelligitur, quo sensu et ipse Muretus lib. I. ep. 85. (pag. 522. R. ubi cf. adn. Fr.) *Callippidem* se vocat. Erasmum vide Adag. 543. (I. 6. 43.) Thomas. — Etiam h. l. *Callippides* scripsi cum Thomasio; Ruhnk. *Callipides.* Fr.

***) *Noctescere* non satis bonae notae vocabulum; posuisse id dicitur

me, Sacrate mi, vir eruditissime, et quod ego multo pluris facio, optime et integerrime: ama me et vale. Romae. A. D. VI. Id. Martias MDLXV.

XV. EIDEM SACRATO.

Etsi serius ad te scribo quam oportuerat, spero tamen, te eius rei veniam mihi daturum, cum quae tam diuturni silentii caussa 569
fuerit, cognoveris. Nolebam ad te litteras meas sine aliquo munusculo venire; ideoque exspectabam, dum habuissem eam orationem,*) quae, ut scis, mihi caussa fuerat huc citius quam opinabar, revertendi, ut eam ad te una cum litteris mitterem. Habui autem eam nudius tertius tanta omnium approbatione, quanta mihi nunquam contigerat. Neque tamen, quod tantopere cupiebam, possum adhuc eius te participem facere. Interdixit enim orator Regius, ne cuiquam homini eius aut aspiciendae aut describendae potestatem facerem, antequam eam ipse misisset ad Regem, explorassetque ab eo per litteras, placeretne eam divulgari. Exspectandum igitur erit tibi aliquot dies. Sed cum primum licebit, polliceor, me nulli prius eam missurum quam tibi. Postulat hoc amor erga me tuus et illa tua et fratrum tuorum nullis meis officiis provocata in me benevolentia, quae perpetuo obversatur animo meo et interdum quiescere me non sinit, quomodo insigne aliquid omnium vestrum caussa facere possim, cogitantem. Quodsi nihil aliud potero, certe tamen in aliqua parte scriptorum meorum (si qua est ea gloria) intexam aliquid, quod posteris testetur, mihi cum plurima vobis deberem, remunerandi facultatem non affuisse, ornandae ac celebrandae virtutis vestrae voluntatem non defuisse. Vale. Fratribus tuis, Canalio, Lollio, peto a te ut meo nomine salutem dicas. Romae. IV. Id. Octob. MDLXVI.

XVI. EIDEM SACRATO

AMICO EXIMIO AC SINGULARI.

At ita mihi omnia, quae volo, in vita contingant, Sacrate optime et humanissime, ut ego simul atque liberatus sum ea cura orationis habendae ad Pontificem, quae me tam multos dies occu- 570
patum districtumque tenuerat, litteras**) ad te dedi, quibus et caussas afferebam illius diuturni silentii mei, et cur eius orationis exemplum, cum maxime cuperem, tamen ad te mittere adhuc non possem, aperiebam. Nunc ad alia. Ego, mi Sacrate, nisi te

---

Furius quidam ap. Nonium; cf. Gell. XVIII. 11. (Heindorf. ad Horat. Sat. II. 5. 40. Fr.) Nolten. Lex. Antibarb. Tom. I. pag. 1081. Kraft.

*) Ea est XIII. Vol. I. ut partim ex anno illi adscripto colligere licet, qui idem est et praesentis epistolae; partim ex eo, quod hic paulo post sequitur de Regio Oratore, quod nos dubitare, quin sit pro Rege habita, non sinit. Thomas.

**) Eas esse, quae hic proxime antecedunt, res ipsa loquitur. Quare annum huic epistolae dedimus eundem, quem praecedenti. Thomas.

et fratres tuos, homines humanitate, comitate, omni denique virtute tibi geminos, totamque uno verbo domum vestram non amem modo, sed colam etiam et observem, et ingratum me et hominis nomine indignum esse fatear. Ex quo enim me ad amicitiam tuam applicui, ita mihi vestra omnia patuerunt, ut plane perspicerem, cum inter vos, ut et fratres et tales fratres decet, amicissimi et coniunctissimi sitis, vix tamen esse quemquam ex vobis alteri quam me omnibus cariorem. Idque eo maius mihi atque admirabilius videtur, quod nullo meo in vos merito provocati, tanta me benevolentia complexi estis, ut plane cognorim, verum esse, quod a sapientissimis hominibus dictum acceperam, ut quisque ipse amabilissimus sit, ita ad alios amandos promptissimum ac propensissimum esse. Nam quod tu caussam amoris erga me tui solitus es conferre in eruditionem scilicet meam et alia quaedam magna ac praeclara bona, quibus tibi videor excellere: utinam quidem ita esset, ut praedicas. Sed quo me diligentius excutio, eo magis intelligo, omnia in me aut mediocria esse aut etiam infra mediocritatem; nihil eximium aut singulare, nihil quo non unus aliquis ex multis me aut adaequet aut vincat. Itaque indulgeas licet amori tuo et iis me laudibus immerentem oneres, quas ego in te referre multo iustius ac verius possem: nunquam efficies, ut non ego tuum in me studium tuae tantum humanitati acceptum feram. Sed his quidem rebus iam modus sit aut potius perpetuum inter nos de eis silentium. Peto a te, ut me hic aliquid tua caussa facere iubeas, quo testari possim, quantum tua caussa cupiam. Mihi crede, enitar et ut spero, perficiam, ut cum ad aequanda tua in me merita facultatem mihi desse omnes videant, voluntatem deesse nemo arbitretur. Fratribus tuis,
571 Alexandro Canalio, Alberto Lollio ceterisque amicis communibus peto ut meo nomine salutem dicas. Vale XII. Kal. Novemb. ex urbe MDLXVI. *)

XVII. EIDEM SACRATO.

Quod nunquam antea evenerat, quodque nunquam eventurum qualibet sponsione contendere ausus essem, id evenit: ut litterae tuae, quae mihi semper antehac iucundissimae fuerant, nuper dolorem mihi ac moestitiam attulerint singularem. Nam cum illud mihi per se grave atque acerbum fuit, et aegrotasse te, et diu ac graviter aegrotasse: tum vix credas, quam me pupugerit illa cogitatio, interea toto illo tempore cessasse me et quodam modo defuisse officio, neque quidquam scripsisse, quo hominis amicissimi et de me optime meriti leniretur dolor. Etsi enim vere hac excusatione uti possum, nescisse me, tibi male esse; tamen ea ipsa excusatio excusationis indiget: cum indecorum sit, cuius in me tot tantaque officia extiterint, tam diu me, qua is valetudine ute-

*) Hunc annum posui pro 1565. Causam initio huius epistolae reddo. Thomas.

retur, nesciisse. Est omnino huius rei culpa aliqua etiam in communibus amicis, qui cum me tuo nomine salutabant, nihil addebant nisi illa vulgaria, conservare te diligenter memoriam mei et scripturum ad me, cum commodum esset; petere, ut ego quoque idem facerem; invaletudinem*) tuam aut celabant me aut ipsi quoque nesciebant. Utut est, convaluisse te gaudeo, petoque a te primum ut pro solita tua humanitate ignoscas mihi, si diutius ad te scribere distuli, quam par erat: deinde ut quantum me amas, tantum operae ac diligentiae conferas ad valetudinem tuam et confirmandam et conservandam. Hoc ita videris facillime consequi posse, si ad corporis exercitationes aliquid addideris, de exercitationibus animi atque ingenii aliquid detraxeris. Neve putes quidquam me tibi suadere, quod non satis exploratum habeam: ego quoque idem facere coepi, et mihi insigniter prodesse sentio. Tu quando eo ingenio es, ut cognatis, ut amicis, ut patriae, ut bonis omnibus libentissime operam des eorumque com- 572
modis perpetuo inservias, ut id facillime ac diutissime facere possis, elaborato. Mi Sacrate optime, etiam atque etiam vale. Salutem plurimam lectissimis tuique simillimis viris, fratribus tuis, itemque Paludino, Canalio**) ceterisque amicis. Romae. XIII. Kal. Ian. MDLXVII.

XVIII. EIDEM SACRATO.

Non puto me tibi ita ignotum esse, Sacrate, vir optime et eruditissime, ut metus ille, quem scribis, cadere in animum tuum potuerit, ne, quia diu iam ad te non scripsissem, tui etiam oblitus essem. Quomodo enim tui me capere possit oblivio, qui et is vir es, cuius etiamsi nulla unquam in me officia extitissent, singularis tamen probitas et doctrina deleri ex animo meo non potest, et ea in me beneficia contulisti, ut etiamsi illa in te non essent, quae te omnibus et amabilem et admirabilem reddunt, ego tamen non summe amare te sine singulari improbitate ac prope dixerim impietate non possem? Sed ut iis, quos ita alto sopore oppressos videmus, ut nullis clamoribus excitari queant, aculeos interdum admovemus: ita tu mihi nimis iam diu, ut verum fatear, dormienti et ad tuas suavissime amantissimeque scriptas litteras nihil respondenti, istas orationis faces adhibere voluisti, quibus me non languentem modo, sed (ita me Deus amet!) semimortuum***) ad scribendum excitasses. Illud mihi molestum est, quod tam longo intervallo nihil tamen habeo, quod possim scribere, praeter illa communia, valere me et tibi ex animo bene cupere, neque quemquam esse omnium mortalium, cuius ego amicitiam tuae anteponendam putem. Neque vero aut Lollium meum minus amo, quam solebam: aut eos, quos tu mihi conciliasti, ornatissi-

---

*) Vid. adn. pag. R. 480. Fr.

**) Sic recte Thomas. *Canali* Ruhnk. Fr.

***) Hoc adiectivo utitur Catullus carm. L. 15. Fr.

mos viros, collegas tuos, Paludinum et Canalium: sed nescio quomodo hos iam aliquot menses tantus me occuparat veternus, tanta scribendi satietas ceperat, ut ne in Galliam quidem scriberem ad quosdam, qui mea illic magni sane momenti negotia procurabant. Sed hunc torporem excutiam vel maxime caussa
573 tua: non quod periculum esse ullum arbitrer, ne ἡ ἀπροσηγορίη, ut est in illo vulgato versu,*) amicitiam nostram dissuat; sed quod iniquum esse intelligo, pro tuo erga me summo amore, quidquam a me committi, quod tibi molestiam adferre possit. Unum a te peto, ut, quemadmodum iis qui diu aegrotarunt, ubi convalescere incipiunt, exercitationes a principio non valde laboriosae imperantur: ita tu mihi, qui nunc primum accepto litterarum tuarum pharmaco ex illo diuturno pigritiae morbo *ἀνακομίζομαι*, neque longas neque accurate scriptas litteras imperes, neque in eis aliud, quam meam erga te propensissimam voluntatem et observantiam, spectandum aut requirendum putes. Mi Sacrate, etiam atque etiam vale et me ama. Romae. XVIII. Kal. Quintiles MDLXIX.

XIX. EIDEM SACRATO.

Heri accepi a te litteras simillimas tui, tersas, nitidas, elegantes, plenissimas humanitatis et spirantes**) omni ex parte benevolentiam veterem illam tuam in me mirificam prorsus ac singularem. Quod excusatione nihil opus esse duxisti, fecisti, ut amicitia nostra dignum est: ac me praeterea levasti labore quaerendi, quomodo tam diuturnum silentium meum apud te defenderem. Nam excusare te non poteras, quin eadem opera me accusares. Itaque hoc quoque a te tanquam mea caussa factum accipio, indultumque***) mihi a te puto. Thalamius noster (non enim tibi iam concedo, ut tu eum plus ames) verus, ut video, est et diligens internuncius amicitiae nostrae. Nam quoties una sumus, de te prope perpetuo loquimur: et ipse postea litteris suis tibi, quae mea sit in te observantia, vere accurateque perscribit. Constitueram nuper mittere ad te nugas quasdam meas, scholasticas omnino, id est non satis dignas, quae a te legerentur, sed quas tamen tibi, ut solent mea, placituras esse sperabam. Id postea omisi facere, quia cuius opera in eis describendis uterer, non habebam. Nunc habeo, qui id commode faciat. Quare exspecta propediem a me ingentem fasciculum, pro quo vereor ne plus mercedis dandum sit tabellariis, quam quanti ea omnia erunt. Erit
574 tamen quod rideas una cum Canalio nostro, qui mihi, ut debet, haeret in animo: quem tu, mi Sacrate, salutabis diligenter meo

---

*) Aristot. Eth. Nicom. VIII. 6. (pag. Bekk. 1157.) *ἐὰν δὲ χρόνιος ἡ ἀπουσία γίνηται, καὶ τῆς φιλίας δοκεῖ λήθην ποιεῖν· ὅθεν εἴρηται πολλὰς δὴ φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν.* Fr.

**) Cf. adn. pag. 579. R. Fr.

***) Non est ita frequens apud veteres scriptores hoc participium. Fr.

nomine, et qui mihi benevolentiam ipsius conciliasti, idem conservabis. Nescio an adhuc resciverit,*) Iacobum Aemilium Belgam, quem ipse mihi et praesens et per litteras commendaverat, nuper hic mortuum esse. Plura scribere cupientem impediunt interpellatores, qui mihi plerumque vix ad ea quae necessaria sunt, satis vacui temporis relinquunt. Bene vale, Sacrate mi optime, eruditissime, amicissime, et me amare perge. XV. Kal. Feb. MDLXX. Romae.

XX. EIDEM SACRATO.

Scripsi nuper, iussu Cardinalis mei, versus quosdam de Tiburis amoenitate:**) sed iussus eram non multo plures quam viginti versus scribere, et ea attingere, quae in ipsius hortis spectatu dignissima et iucundissima viserentur. Fudi duabus circiter horis amplius quadraginta, et vix mihi videbar pauca quaedam ex innumerabilibus, quae dici poterant, delibasse. Eos versus, cuicuimodi***) sunt, ad te mitto: si forte possint animum tuum a molestiis tum domesticis, tum publicis paullisper avertere. Curas enim vetus dictum est carmine minui.†) Poteris eos cum Paludino et Canalio communicare. Quamvis enim non valde boni sunt; vobis tamen tribus placebunt, quia sunt mei. Velim etiam eos mittas ad Antonium Montecatinum. Etsi enim iudicium ipsius extimescere deberem; mihi tamen cognitus amor ipsius erga me timorem levat. Ego te, Sacrate optime et humanissime, vosque omnes, sed ne mentiar, te in primis, ut debeo, in sinu fero: et quamvis ad te rarius scribo, quam summa nostra coniunctio postularet, de te tamen saepissime cogito. Orationum mearum volumen unum Venetiis excuditur, quod ubi absolutum erit, statim ad te mittetur. Vale, amice optime et spectatissime. Idib. Augusti MDLXXI. Tibure.

XXI. EIDEM SACRATO. 575

Proxime cum vellem ad te scribere, quam grata mihi fuissent insitia,††) quae tu et Alexander Canalius ad me miseratis, ita me subito multa negotia oppresserunt, ut coactus sim officium illud in aliud tempus reiicere. Nunc igitur utrique vestrum gratias, ut debeo, maximas ago: simulque ut, qua una ratione possum, vos remunerer, mitto ad vos exempla duo carminis cuiusdam mei ad divam virginem Lauretanam:†††) quod vobis, si nulla alia re,

---

*) Haec verba recte consideranti non videbitur *iam* pro *adhuc* substituendum esse. Fr.

**) Vid. infra pag. R. 770. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 443. Fr.

†) Horat. Carm. IV. 11. 35. *minuentur atrae Carmine curae.* Fr.

††) Non vero absimile est, intelligendum esse genus farciminum, quae Muretus in deliciis habuisse videtur. Kraft.

†††) Vid. infra pag. R. 756. Fr.

certe argumento placebit. Versus ipsi si frigidiores videbuntur: tanto iudicare debebitis munus meum accommodatius ad hanc tempestatem anni, qua frigus studiose quaerere omnes solemus. Quales autem cunque videbuntur, non recuso, quin eos communicetis cum Paludino, Montecatino ceterisque communibus amicis: prope etiam dixi, cum Pigna; sed audio, eum valde severum esse in iudicandis poëmatis. Et tamen, quia me ab eo amari scio, si vobis videbitur, subeamus hoc quoque periculi, cum praesertim,*) si quid in eis parum probaverit, ipsa nos reprehensio cautiores in posterum factura sit. Valde gavisus sum, cum audii, fratrem tuum**) Episcopum Carpentoractensem esse factum: qui honos iam pridem summis illius virtutibus debebatur. Neque ei tantum gratulatus sum, sed tibi quoque, cum epistolam ea de re tuam ad Iohannem Moronum Cardinalem legi: quae mihi ita elegans visa est, neque hoc tantum, sed ita graviter ac sapienter scripta, ut iam tum coeperim eundem tibi quoque dignitatis gradum augurari. Mitto ad te orationem nuper hic habitam a Petro Magno, ut versuum levitas orationis gravitate pensetur. Bene vale, Sacrate mi optime, eruditissime, amicissime, et me ama. Romae. III. Non. Iulii MDLXXII.

576 ## XXII. EIDEM SACRATO.

Respondebo breviter ad eas litteras, quas a te III. Id. Octobris datas nudius tertius accepi. In quibus illud primum admiratus sum, quod veritum esse te scribis, ne tibi aliqua de caussa subiratus essem, neve mea erga te immutata esset voluntas. Tibine ego, mi Sacrate, ut irascar? aut quidquam unquam ulla de caussa ex meo in te summo amore, aut ut verius dicam, observantia imminui patiar? At perdiu nihil ad te litterarum dedi. Primum, non satis magnum argumentum: praesertim cum post eas, quas ad te ultimas dederam, nihil omnino a te accepissem. Sancte enim tibi affirmo, post Hippolyti Cardinalis Ferrariensis obitum nullas ad me litteras tuas perlatas esse nisi eas, ad quas nunc respondeo: et ego tamen ad te mense, ut opinor, Ianuario scripsi, misique eam orationem, quam Caroli Regis nomine ad Pontificem habueram.***) Itaque vide, ad quem illas alias miseris, aut cui eas inscripseris. Certe enim mihi redditae non sunt. Deinde quidvis te potius quam id quod suspicatus es, oportuerat suspicari. Sed ecce tibi: vix ad te scribere ingressus sum, et avocor: et iam multa nox est. Pudet hoc ad te ἀτελὲς epistolae principium mittere; sed tamen hoc malo quam nihil. Propediem et ad te scribam,†) et nescio quid

---

*) Nonnullis Grammaticis elegantius dictum videtur *cum praesertim* quam *praesertim cum*; (cf. Nolten. Lex. pag. 1712.) sed errant: nam promiscue potius posuisse videntur veteres. Kraft. — Vid. adn. pag. R. 41. et Orell. ad Cic. Orat. §. 32. pag. 26. ed. min. Fr.

**) Iacobum Sacratum. Thomas.

***) Oratt. Vol. I. 22. Fr.

†) Facit hoc epistola sq. Thomas.

orationis, quod a me nuper habitum est, mittam. Mi Sacrate, ama me et vale. Canalio nostro plurimam salutem. Romae. Pridie Kalend. Novemb. MDLXXIII.

XXIII. EIDEM SACRATO.

Superioribus diebus cum ad litteras tuas respondere coepissem, etsi iam multa nox erat, egoque mihi eam potissimum horam delegeram, quam ab interpellatoribus vacuam fore confiderem, statim tamen accidit, ut ad me veniret, qui quod coeperam, vetaret absolvere. Itaque in ea quadam indignatione risi tamen, quod quasi
fato quodam evenisse videretur, ut ne tunc quidem possem ad te, 577
cum maxime cuperem, scribere. Illud tamen quicquid erat, quod habebam in manibus, ut erat imperfectum atque inchoatum, ad te misi: simulque pollicitus sum, me prope diem ad te nescio quid nugarum mearum esse missurum. Praesto igitur, quod tum promisi, et ad te mitto exempla duo orationis cuiusdam a me nuper habitae; quam, etsi bella non est, tibi tamen et Canalio nostro, pro vestro erga me amore, non plane displicituram esse confido. Velim autem mea caussa convenias Antonium Montecatinum (quem virum, Sacrate mi, vix credas quantum amem et quanti faciam) eique plurimam a me salutem dicas, simulque ei unum ex illis, quae ad te mitto, meae orationis exemplis tua manu des. Ita enim spero ipsi quoque munusculum gratius fore: etsi ille quidem eodem, quo tu es, erga me animo est. Et quanquam acerrimo iudicio est; mea tamen et legit libenter et laudat. Scribendum mihi hodie est ad multos, ideoque tecum ero brevior. Ama me et vale. Romae. XI. Kal. Decembr. MDLXXIII.

XXIV. EIDEM SACRATO.

Ne orationis a me in funere Caroli Regis habitae*) exemplum statim ad te pro mea veteri consuetudine miserim, id unum obstitit, quod te Carpentoracti esse arbitrabar: eo enim profectum audieram, et eo facilius adducebar ut crederem, quod multos iam menses nihil a te acceperam litterarum. Nam illa quidem, quae tu scribis, partim ἕωλα sunt et a te ioco scripta, partim nimis aliena ab ingenio meo. Mene ut unquam illius humanitatis, quam in te et in Canalio nostro mediusfidius prope singularem cognovi, capere possit oblivio? Tum ego me indignum fatear, qui amer a vestri similibus, id est a viris humanitatis, integritatis, officii plenis. Quare mitte, obsecro te, ista vel suspicari, vel quo me crucies, simulare te suspicari. Ego duos vos amare, colere, observare non desinam, nisi is esse, qui sum, desinam. Quodsi rarius scribo, ignoscere vos oportet vel occupationibus vel pigritiae meae: quae ingravescente iam aetate quotidie magis ac magis augetur.

---

*) Oratt. Vol. I. 24. Fr.

578 Magnam laetitiam nuntias, quod vos una ineunte anno in urbem venturos polliceris. Fruar enim aspectu, amplexu et optatissimis sermonibus duorum longe mihi carissimorum capitum. Et spero vos non ita occupatos fore, ut non saepissime nobis una esse liceat. Iam nunc praecipio mente ac cogitatione collocutionum nostrarum suavitatem. Interea quod unicum mihi reliquum erat exemplum *ἐκείνου τοῦ ἐμοῦ λογαρίου*, ad vos mitto. Propediem prodibunt ex Aldi Manutii officina orationes omnes meae, in quibus haec quoque. Inerunt et poëmatia quaedam non magni pretii; sed quae tamen mirifico a quibusdam studio expetuntur. Mihi crede, Sacrate mi, ludere mihi videntur homines, cum mea istaec laudant et requirunt: quae ego quo magis inspicio, eo magis quam nihil sint, sentio. Nam ut aliquid fortasse simus, si cum quibusdam aequalibus nostris conferamur; at certe, si quis cum antiquitate nos comparet, iacemus. Vale: aut potius ambo valete, quando ut ego pro indiviso*) amborum communis sum, ita haec epistola utriusque communis futura est. Romae. XII. Kalend. Sextil. MDLXXIV.

XXV. EIDEM SACRATO.

Nunc ipsum accepi prandens binas ad me litteras tuas, in eundem a te fasciculum coniectas, et nuper etiam alias quasdam tuas acceperam, sed quibus aliud nihil contineretur, quam quod ego maximopere scire cupiebam, te istuc salvum incolumemque venisse, et commemoratio quaedam accurata eorum, quae tu tibi me praestitisse, cum hic esses, praedicaras. Ego autem, Sacrate mi optime et humanissime, si negem, me cupidissime quaesiisse occasionem aliquam declarandi tibi mirifici cuiusdam amoris erga te mei, mentiar. Certe enim et amo te singulariter, et meum erga te studium tibi notissimum esse cupio. Illud vere affirmare possum, nihil tibi me praestitisse aut tua caussa fecisse, quo minima pars aut meritorum erga me tuorum aut meae erga te voluntatis adaequari queat. Itaque videris mihi nonnunquam quaerere occasionem exercendae eloquentiae tuae in eis amplificandis et exaggerandis, quae per se ita exigua et tenuia sunt, ut vix compareant.
579 Quid enim tibi a me tributum est, in quo cognoscere potueris, quanti te faciam aut quantum tua caussa cupiam? cum ipse contra tam multis tamque illustribus argumentis tuam erga me voluntatem perspexerim, ut certo sciam, cum quantum plurimum potuero dispunxero, semper tamen plus reliqui fore. Sed omittamus haec. A Tiberio tuo septem insitia**) accepi, de quibus amo te plurimum. Quod te quotannis alia missurum polliceris, gratum est. Ego tibi vicissim aliquid depromptum e studiis meis mittam. Pa-

---

*) I. e. pariter, aeque. Cf. Harduin. ad Plin. H. N. IX. Not. et Emendat. CIX. Fr.

**) Vid. adn. pag. R. 575. Fr.

ludino, Canalio ceterisque, quos istic mei amantes esse scis, salutem. Vale. V. Kalend. Iun. MDLXXV. ex urbe.

XXVI. EIDEM SACRATO.

Heri accepi a te litteras reliquarum tuarum simillimas, id est, amorem et suavitatem omni ex parte spirantes.*) Pro quibus quid tibi, mi Sacrate, respondere possim, equidem non video. Nihil enim iam pridem iubes me tua caussa facere, neque sane, ut sunt tempora, video, qua in re opera mea uti possis. Sed si quid evenerit, noli quaeso dubitare, quin is erga te sim, qui debeo et qui semper fui. Mihi crede, neque te quicquam usquam amabilius est, neque tu quemquam habes amantiorem ac studiosiorem tui. Sed haec inter nos supervacanea videntur. Mitto ad te libellum quendam, quem in gratiam τοῦ ἀνεψιοῦ scripsi. **) Cum enim prima elementa Latinae linguae ei tradere vellem, nihil reperiebam ad captum tam tenerae aetatis accommodatum. Ea res coëgit me repuerascere. Neque magis id mihi alienum aut indecorum puto, quam olim Agesilao fuit deprehendi cum filiolis equitantem in arundine longa. ***) Tu illud carmen, qualecunque est, quia meum est, libenter, ut opinor, videbis. Vale. Romae. XVI. Kal. Dec. MDLXXVIII.

XXVII. EIDEM SACRATO.

Tanti fuit torquere †) te aliquot dies litterarum mearum exspe-
ctatione, ut tuas acciperem, concitato ac prope irato animo scri- 580
ptas. Ut enim dulcibus cibis admistum aliquid acre delectat; ita
mihi, qui nunquam quicquam a te nisi melleum accepissem, iucun-
dissimum fuit, te subiratum intueri: praesertim cum in eo ipso
irae calore omnibus ex partibus se amor erga me tuus proderet.
Sed scin' tu, Sacrate mi optime et in ipsa etiam ira suavissime,
quid te nunc facere cupiam? Confirma exemplo tuo vetus illud
dictum:

Amantium irae amoris integratio est. ††)

praesertim cum in summis occupationibus ad te scribam. Non puto pluribus mihi verbis opus esse ad te placandum ac leniendum. Hoc tantum oro quaesoque, ut quidvis potius existimes, quam

---

*) Poëtice scripsit hoc Muretus, (cf. supra pag. R. 573. Fr.) quod tamen non damnandum; cf. Hor. IV. 13. 19. *Quae spirabat amores.* Kraft.

**) Carmen suum innuit ad M. Antonium fratris fil. *Dum tener es.* Thomas. — Vid. infra pag. R. 805. sqq. Fr.

***) Narrat rem Plutarchus (Ages. cap. 25. extr. cf. Aelian. V. H. XII. 15. Fr.) aliique. Verba ipsa sumpta sunt ex Hor. Sat. II. 3. 248. Kraft.

†) *Torquere*, si quid video, melius legitur *torqueri*, certe si referatur ad Sacratum; ferri tamen potest *torquere*, si dicatur de Mureto, qui amicum torserit exspectatione. Vocabulum *torquere* non infrequens in Plinii epistolis; cf. VI. 7. VII. 12. (cf. ibid. ep. 30. Cic. VII. ad Att. 9. extr. Fr.) Kraft.

††) Terent. Andr. III. 3. 23. Fr.

quidquam ex mea in te non voluntate tantum, sed plane observantia detrahi posse. Omni hoc tibi sacramenti genere, mi Sacrate, confirmo. Quid tibi e studiis meis munusculi*) parem, scies, cum primum ex litteris tuis omnem iram a te depositam esse cognovero. Vale. IV. Kal. Mart. MDLXXIX. Roma.

XXVIII. EIDEM SACRATO.

Volo te, mi Sacrate, miseriarum mearum participem facere: ita enim leviores videntur fore, si eas in amicissimi hominis sinum deposuero.**) Accidit mihi his diebus quiddam, quod me prope ad insaniam adegit: certe quidem ita conturbavit, ut nunquam in vita commotiorem fuisse me meminerim. Nosti, opinor, facilitatem meam, et ut omnes, qui notam modo aliquam humanitatis prae se ferre videantur, in bibliothecam meam admittere eisque mea omnia aperire ac patefacere soleam. Eorum quidam (quis fuerit, suspicari possum, pro certo adfirmare non possum) nuper data occasione Plauti librum, in quo emendando viginti quinque annos et eo amplius insudaveram, furto subripuit: et una cum eo alios aliquot libros, quorum iactura minus me movet, quia similes alios pecunia parare possum. Plautus me conficit, Plautus me angit et exanimat: Plautus quiescere me non sinit. Perierunt tot annorum sudores ac vigiliae; adempta est voluptas, quam maximam ex illius lectione capiebam; praecisa spes gloriolae, quae ex tot locis emendatis sperari poterat: quam etsi non aucu-
581 por, facere tamen non possum quin doleam, eam mihi mea stultitia, aliena improbitate subreptam. Idem ille plagiarius, quisquis est, septem folia libelli mei,***) quae tu ad me miseras, abstulit: in quo magis etiam improbitatem suam declaravit, qui id quoque suffurari †) voluerit, ex quo ad se quidem nihil commodi, ad me autem aliquid incommodi perventurum esset. Peto igitur a te, primum ut meo dolore doleas; deinde ut ad me quam primum septem illa prima folia mittas: octavum enim habeo. Ego autem missurus ad te statim sum interpretationem Graecorum et indicem eorum, quae a librariis peccata sunt. Vale et me ama. Romae III. Idus Ianuar. MDLXXXI.

XXIX. EIDEM SACRATO.

Velim hoc mihi credas, Sacrate mi optime et amicissime, non te ardentius cupere litteras meas, quam ego ad te et creberrime

---

*) Dedicavit Sacrato Muretus tandem Commentarium suum de Orig. Iuris. THOMAS. — Vid. Tom. IV. pag. 191. R. FR.

**) Similiter Cic. Fam. IV. 6. *Cuius in sermone et suavitate omnes curas doloresque deponerem.* Plin. Ep. VIII. 16. *Est enim quaedam etiam dolendi voluptas, praesertim si in amici sinu defleas.* KRAFT. — Cf. lib. I. ep. 23. FR.

***) Commentarii de Orig. Iuris. Nam hunc ad Sacratum, ut istic edendum curaret, misisse, patet e lib. II. ep. 19. prope fin. THOMAS. — Vid. Tom. IV. pag. R. 194. FR.

†) Cf. adn. pag. R. 394. FR.

et longissime de toto rerum mearum statu scribere cupio. Sed ita multa quotidie interveniunt, quae me varias in partes distrahant, ut interdum vix respirandi otium detur.*) Itaque cum hic amicos et plurimos et potentissimos habeam, cum omnia mihi Dei beneficio non modo ad commode, sed ad laute ac magnifice vivendum affatim suppetant, cum me libenter omnes videant, cum apud omnes ordines gratiosus sim: maior me tamen in dies urbis satietas percipit.**) Quando enim vivam, si post tot annos laboriosissime actos ne seni quidem quies ulla conceditur? Alius me negotii sui caussa cursitare per urbem iubet et modo hunc, modo illum ex proceribus convenire ac colloqui; alius sepulchralem inscriptionem petit; alius quod in ponte aliquo aut in basi alicuius statuae inscribat; est qui huius aut illius scriptoris locum sibi aliquem declarari postulet; est qui epistolam, carmen, orationem emendari, aut quod interdum minus molestum est, totum refingi ac recudi***) velit. Iam quantum mihi temporis auferri putas ab istis, qui quoties ipsi nihil quod agant habent, alios quoque omnes diffluere otio existimant? Veniunt, admitti volunt: 582
nisi admittantur, fremunt, inhumanum esse me ac difficilem conqueruntur; admissi ultro etiam obiurgant, quod nimis in studiis defixus sim, quasi per istos quidquam mihi temporis studiis meis tribuere licet;†) relaxandum interdum esse animum clamant, quem ne relaxare possim, ipsi magna ex parte obstant. Tum in alienissimos et mihi molestissimos sermones ingrediuntur: quid novarum rerum allatum sit e Gallia? qui Belgicorum tumultuum futurus exitus putetur? quid agat, quid meditetur Pontifex? quot et quos Cardinales proximis comitiis hominum fama designet? Quarum omnium rerum ego ita non imperitus modo, sed etiam incuriosus sum, ut saepe, Romae an ruri sit Pontifex, nesciam. Obdurare tamen et vorare haec et talibus ineptiis verberandas aures praebere cogor, donec et ipsi tundendo defessi sunt et ego vapulando enectus. Semianimis et ἐμβρόντητος relictus, ubi me denuo in bibliothecam abdidi, video in mensa satis multa explicata, quae mihi torporem excutere possint. Neque est, quod dicas, ista omnia, si quis obfirmet animum, posse vitari. Mihi crede, aut multae ac graves inimicitiae suscipiendae sunt, aut haec et eiusdem generis innumerabilia perferenda. Eant nunc amici et querantur, ullum tabellarium sine meis ad se litteris venire. Quid quaeris? Harum rerum taedio de urbe relinquenda saepissime cogito, et Venetias ire, ibique quod

---

*) Similem locutionem invenimus apud Cic. Rosc. Am. 81. *Cum tot negotiis distentus sit, ut libere respirare non possit.* Kraft.

**) Usitatius loquendi genus est, *satietas alicuius rei me capit*, ut Livius scribit (III. 59.) Kraft. — Mihi, ut dicam quod sentio, hic etiam magis placet compositum. Vid. Westerhov. et Ruhnken. ad Terent. Eun. V. 6. 2.

Neque agri neque urbis odium me unquam percipit. Fr.

***) Non satis luculenta veterum scriptorum auctoritate nititur: melius hac voce abstinetur. Kraft.

†) Sic Thomas quoque. At non potest dubitari, quin coniunctivo utendum fuerit. Fr.

reliquum aetatis est transigere discupio. Ille mihi locus ad senilem quietem ac tranquillitatem factus videtur. Atque equidem si sperarem, aliqua honesta ac tuta ratione tantum capere me illic ex fructibus pecuniae meae posse, quantum ad vitam γεροντικώτερον, id est paullo mollius ac delicatius agendam sufficeret: colligerem omnes vindemiolas meas*) et istuc venirem. Videor autem conficere posse ad novem aut decem millia numorum aureorum. Ea si possem ita collocare, ut et de sorte nullum discrimen esset, et in singula millia octogenos numos aureos quotannis percipere liceret: non equidem ad te accurrerem, sed advolarem. Efficerentur enim octingenti aurei numi annui: quibus ego facile sustentare me possem. Viverem interea quietus in studiis, et multa scripta mea partim rudia et inchoata perficerem, partim affecta et prope ad ex-
583 tremum perducta edolarem et expolirem. Viderem etiam interdum Sacratum meum. Certe enim nonnunquam aut ipse Venetias aut ego Ferrariam venirem. O si mihi Deus hoc annuat, quam mihi videor beatus fore! Quid, si tu quoque ad hoc consilium meum adiuvandum et accelerandum aliquid curae ac cogitationis conferas? Quod ut facias, a te peto quaesoque. Vides, quam libenter tecum confabuler? Quippe,**) haec enim scribo sexta hora noctis, cum periculum ab interpellatoribus nullum est. Incredibiliter doleo, aegrotasse te; convaluisse, immortaliter gaudeo,***) oroque te, ut vel mea caussa valetudinem tuam diligentissime cures. Sed quid est quod ais de Tiberii negotio? Nam nullus quidem mihi a te Tiberius commendatus est, nisi quae litterae interciderunt. Sed suspicor, voluisse te Victorium dicere. Accipe igitur, quo in statu res sit. Cardinalis ipse mihi aperte dixit, totum negotium mala fide gestum esse, et ne operam ea in re meam amplius interponerem, monuit: sibi tamen curae fore, ut Victorius aliquem ex mea commendatione caperet fructum. Ama me, ut facis, et vale. Romae. XVI. Kal. Septemb. MDLXXXI.

XXX. EIDEM SACRATO.

Bene qui coniiciet, vatem hunc perhibeto optimum. †)

Tu vero bene et vere coniecisti: sum enim totus in edolando tuo illo munusculo. Quod erit quidem mole exiguum; sed, nisi me fallit commune malum, ἡ φιλαυτία, οὐκ ἄχαρι. Sed sumne ego obliviosus et incogitans,††) qui nunquam tibi de asmate illo, quod mihi tam diligenter curaras, gratias egerim? Mihi crede, usque antehac†††) credidi me officio functum: et si quis iusiurandum

---

*) Cic. I. ad Att. 10. §. 4. *ego omnes meas vindemiolas reservo, ut illud subsidium senectuti parem.* Fr.

**) Cf. Matth. ad Cic. pro Mur. §. 74. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 99. Fr.

†) Cic. II. de Divin. 5. pr. Fr.

††) Cf. adn. pag. R. 11. extr. Fr.

†††) Cf. adn. pag. 318. R. Fr.

attulisset,*) iurassem, opinor, me id praestitisse. Nunc totam rem diligentius repetens et in memoriam revocans, recordor, te mihi nunc scripsisse, cum Venetias et inde, ni fallor, Patavium 584
proficiscereris. Ea mihi caussa fuit, ne scriberem, dum te domum rediisse cognossem. Sed quaeso te, ne id durius accipias,**) neve me propterea minus ames; ac potius ita indices, tanto te mihi cariorem fore, quanto mihi plura ignoveris. Illud quoque velim scias, fuisse aliam curam, quae me dies aliquot tenuerit. Cum enim pigeret me iam hominem senem semper in conductis aedibus habitare: cogitavi de emenda domo, neque conquievi, donec id quod volebam effeci. Itaque emi domum sane et amoenam et magnificam in radicibus montis Quirinalis quinque millibus numum aureorum. Iam pacta, transacta omnia. Nunc alia me cura excepit, reperiendi illam pecuniae summam, quam tamen prope iam confectam esse confido. Cum Romam veneris, erit tibi paratum hospitium apud eum, quo neque tu quemquam cariorem habes neque ille quam te quemquam cariorem. Valetudinem tuam cura diligenter, mi Sacrate, quem ego mediusfidius in oculis fero. Vale. Romae. Prid. Non. Octob. ex veteri supputatione;***) sed ex hac nova correctione, XVII. Kal. Novembr. MDLXXXII.

XXXI. EIDEM SACRATO.

Quando, quod tibi debeo, praestare adhuc non possum, interim, ne plane malum nomen tibi videar, mitto ad te hanc qualemcunque homiliam:†) de qua exspecto iudicium tuum. Tirocinium hoc quoddam fuit quasique experimentum; nunquam enim antea in eo genere versatus eram. Puto tamen fore, si vita suppetet, ut eiusmodi plura mediter: nusquam enim animus meus in hac iam inclinata in senium aetate††) libentius conquiescit. A te quin amer, non dubito: neque enim, hac quidem in re, volo tui similis esse; qui, simulatque ego paullum a scribendo cessavi, statim excidisse te mihi ex animo suspicaris. Ego vero te, etsi in scribendo piger sum,†††) semper tamen in memoria habeo: neque dies ullus praeterit, quo non in precibus quotidianis nominatim Deo te tuaque commendem. Quod cum facio, id facio, quod summus erga me amor tuus promeretur. Vale, mi amicissime Sa- 585
crate. Romae. Prid. Id. Ianuarii MDLXXXIII.

---

*) Potius *detulisset*, vel *obtulisset*, ut Iurisconsulti veteres loquuntur.

**) Cf. adn. pag. R. 321. Fr.

***) Non satis probum hoc est vocabulum; certe non habet optimos auctores. Fr.

†) Oratt. Vol. II. 2. ut apparet ex epist. Sacrati, quam exhibet Thomas. pag. 677. Fr.

††) Cf. pag. R. 318. pr. Fr.

†††) Contraria sententia legitur apud Ciceronem ad Fam. II. 1. *Etenim quis est tam in scribendo impiger quam ego?* Sed Coel. in Epp. Cic. ad Fam. VIII. 1. 2. se dicit *ad literas scribendas pigerrimum*. Kraft.

XXXII. EIDEM SACRATO.

Otiosus sum. Non saepe usurpare mihi hoc verbum licet. Ut igitur, si una essemus, quicquid daretur otii, tecum libentissime consumerem: ita nunc tecum absens per litteras colloquar. Sed ut inter praesentes, cum sermonis argumentum deest, quaerere alter ex altero solet, ecquid novi audierit, ut inde nascatur sermonis occasio: ita fingam, te ex me nunc quaesiisse, num quid novi Romae acciderit. Utrum autem respondeam, incertus sum: novane multa quotidie et accidisse et accidere, an nihil omnino novi. Nam et multa nova, insperata, inopinata quotidie eveniunt, et alia quadam ratione vetera, vulgata, usitata omnia. Hic, quem nuper nemo aspectu, nemo sermone dignabatur, repente dives effectus,*) colitur ab iis, qui eum haud ita pridem ne resalutandum quidem esse duxissent: fastidit eos ipsos, quos nuper horrebat: aditur per epistolam ab iis, qui nudius tertius eum, si quid peteret, postridie redire iussissent. Quis non hoc miretur ut novum? Fit ille ex gregario milite Episcopus: alius mulos stringere ac defricare solitus, tanquam ex fonte aliquo biberit, qui prudentes et rerum multarum experientes efficiat, (ut olim Pyrene**) pota faciebat poëtas,) in consilium de maximis rebus adhibetur; supercilii ac capitis motu de maximi momenti negotiis, nemine ridente, decernit. Alius, cuius mane exituri atrium cohortes clientium obsidebant, cuius aures precibus obtundebantur, manus osculis conterebantur, ab iis quos nuper aspectu beabat, insalutatus***) praeteritur. Cui non haec nova et admiranda videantur? Sed haec qui mirantur, nunquam eis quod mirentur defuturum est. Vetera sunt, quotidiana sunt, obsoleta sunt. Non tam mirandum est, quod eveniant, quam mirandum esset, si non evenirent. Quam multos, qui diu iacuerant, in altum repente sublatos; quam
586 multos, cum diu in sublimi stetissent,†) momento deiectos vidimus? Qui talia mirantur, solem vesperi occidere eundemque mane redire mirentur. Ego si in quempiam virum antiquae fidei ac probitatis inciderem, qui et aliis honesta praeciperet, et ipse ad regulam suam viveret; qui sine ambitione, sine simulatione, sine malis artibus ad virtutem et ad honestatem tota mente ferretur: clamarem, *Porro Quirites.*††) Id mihi novum, inusitatum, admirabile videtur. Aegrotare hunc, illum mortuum esse; alii na-

---

*) Melius, opinor, *dives factus.* Kraft. — Mihi *effectus* perbene positum videtur de homine, qui quum antea esset pauper et contemtus, *ex paupere* repente *factus sit dives.* Fr.

**) Scrib. *Pirene.* Graec. *Πειρήνη.* Fr.

***) Semel legitur apud Virgil. *Inque salutatam linquo* Aen. IX. 288. Magis Latine: *non salutatus.* Cic. ad Att. VIII. 8. ponit Graec. voc. *ἀπροσφώνητος.* Cf. Nolten. Lex. pag. 1006. Eiusmodi rarioribus vocabulis tutius abstinemus. Kraft. — Abstineamus; neque tamen non Latine scripsit *Virgilius.* Fr.

†) Paulo insolentius dictum videtur, nec propterea imitandum. Kraft. — Quam h. l. nulla sit insolentia, non est opus demonstrare. Fr.

††) Vid. Horat. Tursellin. de particc. pag. 578. ed. 5. Fr.

tos liberos, alii mortuam uxorem, illum iter ingredi, hunc in urbem redire: haec ita communia et tralatitia sunt, ut mirer esse qui talia mirentur. Sed nonne divinaveram fore, ut non diu otiosus essem? Ecce tibi nescio quis fores cubiculi pultat. Quicunque est, exspectabit tamen, dum has litteras obsignavero. Multum illi debes, quisquis est. Onerassem te hodie tam multis nugis, ut petiturus fueris*) a me, ut potius nihil omnino scriberem, quam talia scriberem. Sed iterum ac tertio iam verberatae sunt fores. Valebis igitur et ineptias meas aequo animo feres. Romae XVI. Kal. April. MDLXXXII.

XXXIII. EIDEM SACRATO.

Reperiam tamen aliquando aliquid temporis, quod in scribendis ad te litteris ponam: meque tibi de tam diuturno silentio purgem. Purgabo autem me uno verbo: *purgabar.* Quod nisi me Deus, ut tempestive facerem, in mentem immisisset,**) si ulla medicis fides habenda est, praesens mihi letalis morbi periculum imminebat. Ita mihi ingens quaedam copia pituitae ac bilis atrae omnes corporis meatus obstruxerat, vix ut evasurus viderer. Sed bene, quod occupavimus celeresque fuimus in praecavendo. Si paullum modo cessatum esset, fuerat tibi amicus, Sacrate. Nunc redeamus ad veterem consuetudinem nostram confabulandi per litteras, et ut praesentes solemus, seriis ioca, iocis seria commiscendi,

*Ita multa in unum iura ut cum miscet coquus.****) 587

Accepi insitia†) tredecim, numerum huic pontificatui congruentem,††) et cum eis scopas excutiendo e vestibus pulveri binas sane quam elegantes. De iis omnibus habeo tibi, ut par est, magnam gratiam. Vellem quoque aliquid esset, quod tu tibi curari velles: non deessem officio. Sed tu iam pridem ita mecum societatem coiisti, ut tuae partes sint dandi, accipiendi meae. Tuum tamen aliquando fuerit, aliquid mihi mandare, quod tua caussa faciam: nisi operam meam tam parvi deputas,†††) nihil ut tibi navare possim. Equidem si nihil aliud potero, augebo ac cumulabo accessione aliqua munusculum illud, quo tu tanto opere oblectari visus es: commentariolum illum*) dico in particulam

---

*) Rectius, nisi fallor, *fuisses.* Kraft. — Cf. adn. pag. R. 489. Fr.

**) Hoc loquendi genus respondet illi Ciceroniano: *nisi eum Dii immortales in eam mentem impulissent, ut homo effeminatus fortissimum virum conaretur occidere.* Mil. 33. Saepius autem dicitur, *mentem alicui iniicere, dare,* Cic. *mittere,* Virg. Kraft. — Cf. adn. pag. R. 121. Fr.

***) Mureto obversatus videtur Plautinus versus Mostell. I. 3. 120.

Quasi cum una multa iura confundit coquus. Kraft.

†) Vid. adn. pag. R. 579. Fr.

††) Namque tum Pontifex erat Gregorius XIII. Fr.

†††) Terent. Hec. V. 3. 1.

Aedepol nae meam herus esse operam deputat parvi pretii. Fr.

*) Masculino genere *commentariolos* dixit Hieron. ep. 149. 1. neutro Q.

Pandectarum. Quem perpolitum diligentius et altero tanto auctiorem tibi denuo apponam: etsi non sum nescius, repetita crambe quid audire soleat.*) Sed non possum facere, quin tibi assidue aliquid oneris imponam. Ardeo incredibili quadam cupiditate libri cuiusdam asmatum Cypriani Roris, qui quotus sit, nescio; sed ea signa huic epistolae subiiciam, ex quibus facile quid velim intelligi possit. Ac vide, quantopere tua facilitate abutar. Velim te et per te et per amicos operam dare, ut eum reperias et ad me mittas, precibus, pretio, quoquo modo. *Mea nihil refert*, ait adolescens ille Terentianus, *dum potiar*.**) Leviculа res videri potest; sed tamen magnum mihi a te officium tributum putabo, si hanc molestiam mea caussa suscipere ac devorare non gravaberis. Hoc igitur ita a te peto, ut ardentius ac maiore studio petere, hoc quidem tempore, nihil possim. Fer, quaeso te, hoc ineptum studium meum et amico, quasi aegrotanti, obsequere. Ama me et valetudinem tuam cura. Romae. XIV. Kal. Iul. MDLXXXII.

588 ## XXXIV. EIDEM SACRATO.

S. D.

Et annua,***) quae mihi voluntate praestas, accepi libenter, et epistolam tuam libentissime. Quam cum uno obtutu totam percurrissem, principio miratus sum, nihil in ea inesse, quod ad eam, quam ad te proxime scripseram, pertineret. Postea animadverti scriptam esse de mense Aprili, quod admirationem sustulit. Quid ego nunc tibi gratias agam? Magis mihi curandum, ut tibi aliquid pro ista liberalitate tua reponam: quod omnino faciam. Hanc enim aestatem, simul atque otium erit ab hoc iam pridem molesto publice docendi munere, decrevi mihi vindicare et in scriptis quibusdam meis edolandis consumere, in quibus erit aliquid iam pridem Sacrato sacratum.†) Nam quod tu mea extollis, tua abiicis: ne vivam, si quidquam a me praestari tibi posse arbitror, in hoc quidem genere, quod tu si asse emeris, non nimis care emeris. Sed quando ipsi me iuris magistri docent, tanti esse quidque, quanti vendi potest: non ego quidem te fallam, neque committam, ut ex aedilitio edicto mecum experiri queas. Sed si tu te ipse indues, si pluris licitaberis mea, quam ego ipse addicerem: errare te patiar, neque ero tam stultus, ut pretium rebus ipsemet meis

---

Cicero de pet. cons. extr. *Volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni genere perfectum.* De M. Cic. vid. Schuetz. Lex. Cic. Tom. II. P. I. pag. 293. Cf. Quinctilian. I. 5. 7. Fr.

*) *Δὶς κράμβη θάνατος*. Iuvenal. Sat. VII. 154.
Occidit miseros crambe repetita magistros. Fr.

**) Eunuch. II. 3. 28. Fr.

***) Intelligenda videntur *insitia*, quae Sacratus mittere quotannis solebat. Cf. pag. R. 587. 579. 575. Fr.

†) Puerilis lusus in verbis. D. R. — Cf. adn. pag. R. 545. Fr.

detraham. Ago tibi ingentes gratias, Sacrate optime et humanissime, et ad illam verbosam epistolam, quam nuper ad te dedi, aliquid exspecto. Vale. Romae, ipso pervigilio Pentecostes. MDLXXXIII.

XXXV. M. ANTONIUS MURETUS 589
S. D.
GILBERTO GENEBRARDO*)
THEOLOGO ERUDITISSIMO ET SACRARUM LITTERARUM DOCTORI REGIO.

Et litterae tuae suaves mihi atque optatae fuerunt, et liber, quem ad me misisti, multis nominibus carissimus. Primum quod ingravescente iam aetate, sero quidem, (video enim, quanto id maturius facere debuerim,) sed tamen aliquo, ut spero, cum fructu in sacrorum librorum lectione quotidie temporis aliquid ponere institui, magis magisque in dies perspiciens, alia omnia inania esse, ex eis solis veram animi quietem, solidum et efficax remedium adversus improbas cupiditates, certissimam molestiarum, quibus in hac vita conflictantur etiam qui felicissimi videntur, consolationem peti oportere. Mihi autem, quamquam in aliis studiis minoris momenti non prorsus inexercitato, in his tamen plane tyroni, multa occurrunt, in quibus haeream neque satis ipse per me explicare me possim. Ac facio quidem quod Moses iubet, ut interrogem senes meos, id est, ut illos perpetuo ecclesiae consensu probatos Patres consulam, ex illorum libris eorum quae minus intelligo explicationem petam. Sed illi plerumque grandia quaedam et sublimia loquuntur, *ἀλληγορικὰ καὶ ἀναγωγικά,* quae ego suspicio quidem et admiror et divinitus cogitata esse video; sed tamen, ut puerulus, lac concupisco et aliquam eiusmodi interpretationem requiro, quae simpliciter ac dilucide sententiam eorum quae lego, Grammaticorum more singula verba minutatim persequens, mihi patefaciat. Ea suffulto ac subnixo faciliorem mihi ad ardua illa gradum fore confido. Cum tu igitur, talis tantusque vir, tale quoddam munus non susceperis modo, sed ut ex litteris tuis intelligo, magna iam ex parte confeceris: quantum tibi me, 590
Genebrarde, quantum alios mei similes, qui sane multi sunt, eo nomine debere arbitraris? Deinde quod a psalmorum potissimum editione exorsus es, vix credas, quam id mihi gratum optatumque obtigerit. Mirabiliter enim capior eius libri lectione: cumque mihi certa pars illius ex ecclesiae instituto quotidie legenda sit, subiniquo**) interdum animo ferebam, tam multa esse,

---

*) Hunc virum quanti fecerit Muretus testatur infra ep. 53. extr. Fr.

**) Huius compositi praeter Muretum (cf. supra pag. 142. ed. nostr.) nul-

quae intelligentia consequi non possem. Ex quo autem librum tuum accepi, sensi magnam mihi detractam eius molestiae partem. Ideoque quoties eam in manus sumo, (quotidie autem id facio,) fausta tibi ac felicia omnia comprecor, et quanta maxima possum animi contentione a Deo peto, ut tibi ad tam sanctum ac salutare opus perficiendum vitam proroget, vires augeat, otium ac quietem tribuat; inprimis autem, ut mentem tuam perpetua spiritus sui luce collustret.*) Perge, obsecro te, Genebrarde, in tam sancto proposito: etiamsi scires, industriam tuam ab iis, qui in cathedra pestilentiae sedent,**) non risu modo, sed probris ac convieiis omnibus exceptum iri. Quanto pluris apud te esse debet, quod omnes te pii ac probi laudabunt; quod pro te vota facient; quod, etiamsi ab hominibus nihil consequare, is ipse qui hoc beneficium hominibus per te praestat Deus, bonum opus suum in te remuneraturus est. Summo quidem Pontifici, cuius tu iudicium et auctoritatem, ut facis, maximi facere debes, liber tuus iucundissimus fuit: eique si pari studio ac fide in ceteris sacrosanctis libris illustrandis perrexeris, neque facultas neque voluntas ornandi tui defutura est. De negotio tuo quid actum sit, e fratre tuo intelliges. Vale meque mutuis apud Deum precibus adiuva. Romae. IV. Id. April. MDLXXXI.

---

591 XXXVI. M. ANTONIO MURETO

ASCANIUS COLUMNA S. SOPHIAE ABBAS

S. D.

*Memini, Murete, Romanorum eloquentissime, (Romae nostra gratulor, quod te Gallum hominem Romanum et civem meum appellare possim,) memini, inquam, mi Murete, cum Romae te publice***) dicentem docentemque puer audirem, tanta me ad eloquentiae studia cupiditate incensum, ut si quid in iis profeci, quantumcunque illud sit, totum tibi deberi videatur. Accessere huc privatae tuae ad eloquentiam cohortationes, quae ex eo tempore ita adhuc haerent in animo, ut noctes ac dies†) quibusdam quasi stimulis pungant. Deterret interdum ab incepto difficultas, et statim ac,††) quantum*

---

lum auctorem habemus. Contra *periniquus* apud Cicer. quoque legitur: idemque *submoleste fero* dixit V. ad Att. ep. 21. pr. Cf. infra pag. R. 602. 610. Fr.

*) Vix videtur dubitari posse, quin liber ille, quem tanto opere Muretus celebrat, fuerit Parisiensis Theologi, ad quem haec ep. scripta est, *Commentarius in Psalmos*, postea editus aliquoties. Fr.

**) Hoc dixit sequutus vulgatam Biblior. translat. Psalm. I, 1. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 21. Quod modo dixit *quod — appellare possim*, mallem indicativo modo usus esset: (cf. adn. pag. R. 521. 509.) idemque valet de vv. *quantumcunque illud sit*, quae mox subiiciuntur: (cf. adn. pag. 495. R.) Fr.

†) Cf. adn. pag. R. 350. Fr.

††) *Statim ac (atque)* particulas rarius coniungi docet Horat. Tursell. de particc. pag. 826. ed. 5. Vid. Hand. Tursell. I. pag. 473. 18. Fr.

ab hac laude absim, cogito, debilitatur et languescit industria. Sed revoco ipse me, et ut animos mihi ipsi addam, ingenii periculum facere interdum libet. Orationem superioribus diebus habui in funere serenissimae Annae Austriacae, Hispaniarum Reginae, quam ad te cum his litteris mitto. Si quid erit, quod Romanas aures offendat, scito philosophorum et iurisconsultorum barbariem candorem illum Latii quodammodo infuscasse: *) *tanta iam sunt cordis et linguae facta dissidia.* **) *Sin quid erit, quod a te laudari possit, fruere tanto bono et gaude, te Romanam iuventutem ad amissam eloquentiae possessionem recuperandam et verbis et exemplo excitavisse. Vale. Salmanticae. Pridie Idus Mai. MDLXXXI.* ***)

XXXVII. M. ANTONIUS MURETUS 592

ASCANIO COLUMNAE S. SOPHIAE ABBATI S. D.

Beatus mihi viderer, Ascani, adolescens praestantissime, si id, quod scribis, penitus credere auderem, et exemplo te et cohortatione mea incitatum eloquentiae studio exarsisse: neque id minus mihi gloriosum ducerem, quam aut Herodoto aut Callistrato fuit, illi Thucydidem, huic Demosthenem ad ea studia, in quibus uterque postea principem locum tenuit, excitasse. †) Sed vereor, ne tu pro illa, quae ita generi vestro propria ac perpetua est, ut in te tamen mihi quidem semper eminere praeter ceteros visa sit, humanitate ac comitate, id mihi sponte tribuere volueris, quod hominem, quem tui observantissimum et gratiae tuae cupidissimum esse cognosces, ††) libentissime auditurum putares. Utut tamen est, nolo obstare ipse felicitati meae neque committere, ut et tibi minus quam par est, fidei habuisse videar, et hoc tanto tamque insperato gaudio, quod mihi a te obiectum est, minus liquido ac sincero fruar. Dicar sane et nunc et apud posteros, Ascanio Columnae, magni illius M. Antonii filio, Romanae iuventutis principi, dux et auctor ad eloquentiam fuisse: qua ille postea non me modo, qui quam non excellam sentio, sed omnes aequales suos magna omnium cum admiratione superarit. Gloriosum mihi fuerit ab eo victum fuisse, cuius ego patrem, de victo communi hoste triumphantem, frequentissima populi Rom. concione celebrarim. †††)

---

*) Cic. Brut. §. 258. *qui nec extra urbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries domestica infuscaverat.* Fr.

**) Obversatus ei est locus Ciceronis de Orat. III. 16. §. 61. *Hinc discidium illud exstitit quasi linguae atque cordis — ut alii nos sapere, alii dicere docerent.* De vv. *discidium* et *dissidium* vid. adn. pag. R. 33. Fr.

***) Sequitur responsoria Mureti. Thomas.

†) Vid. Plutarch. Demosth. cap. 5. (aliter narrat Gell. NN. AA. III. 13.) De Thucydide quod ait Mur. non est satis probabile. Vid. Poppon. Thucyd. Vol. I. pag. 24. sq. Schoell. *Gesch. der griech. Litteratur* Vol. I. pag. 328. coll. tamen ibid. pag. 315. adn. 2. Fr.

††) Immo *cognosses.* Fr.

†††) Vol. I. orat. 19. Fr.

Perge igitur, Ascani, perge, Romanae nobilitatis eximium decus, et cum philosophiae ac iurisprudentiae studiis, in quibus mirificos te progressus fecisse et audio et facile credo, istam ornate copioseque dicendi laudem coniunge. De oratione tua ingentes tibi gratias ago, atque a te peto, si quid postea eiusmodi edideris, uti
593 me participem facias. Ego quoque meorum aliquid ad te mittam, si ex litteris tuis gratum tibi id fore cognovero. Vale. Romae. Prid. Id. Iunii MDLXXXI.

XXXIX. Q. CORRADUS
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.

Vix enim aliud a me nunc quidem erit) ἐπιστόλιον. Nam scribere accuratius dum volo, diu officium negligere sum coactus, quod epistolam non invenio adhuc dignam eloquentia tua. Itaque Marcelli Vestrii et Antonii Militiae mei litteris, et amore potissimum tui semper antea permotus, nunc iam nimium sero hanc ad te, quidlibet potius quam epistolam, scripsi, testem veteris observantiae in te meae. Spero mihi posthac faciliorem aditum fore ad te scribendi, illo saltem nomine, quod ex litteris tuis mearum se offeret ὑπόθεσις multa litterarum. Tu fac nos ames; equidem rapior ad amorem tui. Vale. Neapoli. IV. Non. Maii.**)*

XL. M. ANTONIUS MURETUS
Q. MARIO CORRADO
S. D.

Pergratae mihi fuerunt litterae tuae. Antea enim, fatebor, subinvidebam ***) amicissimis quibusdam meis, ad quos extant epistolae tuae, quod in eis ad me nulla legeretur. Ac quod tu, quasi communis quidam omnium, qui in Italia sunt, elegantium atque
594 eruditorum hominum pater, cum illam inter eos gloriae ac nominis hereditatem divideres, nullam mihi eius ne unciolam quidem aspersisses, †) sed me tanquam ἄγροικόν τινα καὶ ἄμουσον praeteriisses: meditabar olim, si ita fors tulisset, adversus tabulas tuas inofficiosi querelam. Extra iocum, ††) Corrade, vir optime et

---

*) Hoc si cogites originis notionem habere, vel pro *mittetur, scribetur, dabitur*, positum esse, non erit cur *a me* tanquam parum Latinum reiicias. Ceterum Corradi ep. numerum habet *XXXIX.* qui debebat esse *XXXVIII.* Quem errorem a Ruhnk. commissum tollere nolui, ne quid in citandis locis turbaretur. Cf. ep. 45. Fr.

**) Sequitur responsio Mureti. Thomas.

***) Exstat hoc verbum apud Cic. VII. ad Fam. 10. pr., quod sequitur *unciolam*, apud Iuvenal. Sat. I. 40. Fr.

†) Cf. Cic. pro Caecina cap. 6. extr. *Facit heredem — Caecinam — Aebutio sextulam adspergit.* Fr.

††) Cf. adn. pag. R. 517. Fr.

eruditissime, multi iam anni sunt, cum e sermonibus primum Petri Io. Perpiniani, qui dum vixit, mihi coniunctissimus fuit, deinde multo etiam magis ex libris epistolarum tuarum tanti te facio, ut verae ac solidae eruditionis,*) eximia quadam Latinae orationis facultate ac copia tecum ex huius aetatis hominibus paucissimos comparem, neminem certe anteponam. Itaque quoties mihi copia fuit hominum, qui te familiarius nossent,**) quaerebam studiose de te, de moribus tuis, (quos tamen satis mihi videbar e scriptis tuis habere perspectos,) de tua valetudine, de toto denique rerum tuarum statu: ut omnes facile cernerent cupiditatem constituendae tecum amicitiae meam. Nunc te quoque erga me eodem animo fuisse video: neque quidquam a perfectione amicitiae nostrae aliud aberat, quam ut uterque agnosceret alterius erga se voluntatem. Antehac enim erat εὔνοια μὲν, λανθάνουσα δέ. Quae cum se tandem patefecerit, serius quidem, quam par erat et quam ego cuperem; quaeso te, mi Corrade, (ita enim vocare te posse videor,) quaeso, inquam, te, demus operam, ut eam pro sua uterque parte, omni officiorum genere quam diligentissime colamus. Ego, quid a me tibi praestari possit, nondum video; illud quidem tibi omni adseveratione confirmo, si quid evenerit, in quo tu perspicere studium erga te meum velis, curaturum me, ut re ipsa intelligas, neminem tibi esse, quam ego sum, vere atque ex animo amiciorem. Vale. Romae. XIV. Kal. Iunii.

XLI. M. ANTONIUS MURETUS 595
THOMAE MARTINO SUO.

Nisi me tibi bene notum esse confiderem, Martine optime et humanissime, valde vererer, ne apud te venissem in magnam opinionem non tarditatis modo, a quo vitio me interdum non longissime abesse fateor, sed etiam eius, a qua semper abhorrui, inhumanitatis. Ad litteras enim, quas ad me plenissimas amoris et officii Lutetia de mense Septembri dedisti, nunc demum, id est quarto post mense, respondeo. In quo tamen nulla a me culpa contracta est. Nunc enim eas a Castorio nostro accepi, eisque magna cum animi voluptate perlectis, statim me ad scribendum contuli: ut hae, quibus me apud te omni suspicione exsolverem, paratae essent, simul atque esset cui darem. Quod conservas memoriam mei amiceque de me, cum occasio est, loqueris, gratiam habeo. Ego quoque te, mihi crede, unice amo: neque quidquam est, quod quidem a me praestari queat, quin ego id libenter ac cupide etiam caussa tua facturus sim. Debeo hoc virtuti et eruditioni tuae: debeo amori erga me, quem in te mihi perspexisse

---

*) Cf. adn. pag. 313. R. Fr.
**) Cf. adn. pag. R. 160. Fr.

videor prope singularem. Quod autem etiam clarissimum ac praestantissimum virum, Archiepiscopum Narbonensem, usque eo amicum esse scribis, ut de me, homine tenui et infimae sortis, tantus vir amanter et honorifice loquatur: qua me laetitia ex isto nuntio esse affectum putas? Cuius tu gratiam, quaeso te, Martine mi, omni mihi ratione conserva: eique meo nomine pollicere, me ea quidem, quae sunt ingenii et eruditionis et eius generis laudum, nolle in me recipere, neque ea caussa teneri: certe quidem quae de meo erga catholicam religionem animo, de studio bene merendi quantum in me erit de omnibus, aliisque eiusmodi praedicare dignabitur, ea me perpetuo, cum Deo volente,*) cumulate praestiturum. Puteanus iam pridem desiit ad me scribere: quod ego,
596 dum me amare pergat, aequo animo feram. Nihil enim ab amicis nisi commodo ipsorum postulo. Illum Musarum chorum, quem litteris tuis complexus es, τὸν μουσηγέτην Auratum, Ronsardum pridem Pindarum, nuper etiam Homerum Gallicum, suavissimum mihi amicissimum fratrem meum, et iam illi Homero supparem Hesiodum, Baifium, et eum, cui ego quam nomine, utinam et eruditione tam propinquus essem, Duretum, et elegantissimi hominem ingenii, Passeratium, meos veteres amicos, quorum ego ipsa recordatione recreor et afficior intimis sensibus:**) eos igitur omnes mihi vicissim saluta. Vale.

XLII. M. ANTONIUS MURETUS
ALEXANDRO IUSTINIANO MEDICO
S. D.

Quod ad tuas amantissime scriptas litteras serius respondeo, certo scio te et cur id faciam, cognoscere, et quod faciam, ignoscere. Illae vero mihi pergratae perque iucundae fuerunt, et si quid mihi credis, visae sunt aliquam morbi partem levasse. Ego ille, Alexander, qui nunquam in vita ne levissimo quidem morbo tentatus fueram, totos viginti dies in lecto decubui: cum interea cibo et paucissimo et tenuissimo utens, quem tamen ipsum vix capere poteram, idem potarem, quod canes. Itaque partim inedia, partim purgationibus ita exhaustus sum, ut ipsemet mirer. Neque minus animus exinanitus est: cum hoc toto tempore nihil legere, nihil scribere, nihil meditari licuerit. Quare illa tua, quae ostendis te esse missurum, mitte, quaeso te, quam primum, ut ad hominem famelicum. Sed, amice magne,***) noli id facere ea spe, qua significas fore ut a me accipias χρύσεα ἀντὶ χαλκείων. Nam et tua omnia χρύσεα plane sunt, et mihi ne χάλκεα quidem sunt

*) Cf. adn. pag. R. 385. et quem istic laudavi, Handium. Fr.
**) Cic. V. ad Att. 10. §. 3. *sed angor intimis sensibus.* Fr.
***) Cf. adn. pag. R. 388. Fr.

domi. Imitare potius hominum vere liberalium ingenium atque naturam, qui quicquid possunt, in eos quos amant conferunt, nulla 597
spe, ut ait Aristoteles,*) quidquam ab eis recipiendi. Saluta mihi diligenter Iohannem Dallianum nostrum; ad quem scribam cras: nam nondum multum uno die scribere audeo: tibi autem, qui prior scripseras, prius responderi aequum fuit. Vale. Prid. Non. Oct. Patavio.

XLIII. EIDEM.

Vere iudicas, nihil detractum esse de vetere illa nostra coniunctione propter diuturnam intermissionem litterarum. Neque enim unquam desii amare te, de te studiose ex omnibus, qui istinc veniebant, quaerere, gaudere, cum audirem ea, quae cupiebam quaeque sperabam: neque unquam dubitavi, quin tu eodem semper erga me animo esses. Itaque gratissimae mihi fuerunt litterae tuae, eruntque eo gratiores, quo crebriores, dum id nullo tuo incommodo fiat. Quamquam enim magnam ex earum lectione voluptatem capiam: maiorem tamen a te commodi tui quam voluptatis meae rationem haberi volo. Iohannem Bissonerium ita amabam multis nominibus, ut vix putarem ad eam voluntatem, qua iam eum complexus eram, ullam accessionem posse fieri; tantum tamen accessit commendatione tua, quantum nunquam cogitassem. Neque mihi quidquam molestius, quam quod eius consuetudine brevi cariturum me video. Cogitat enim Bononiam, ut illic se totum dedat studio iuris civilis. Ego eum Sigonio, Amasaeo, ceteris ordinis mei hominibus, de meliore nota commendabo. Tu quoque, qui multos illic veteres amicos habes, si idem feceris, id, quod ingenio et consuetudini tuae consentaneum est, feceris. Si quid est, quod hic a me aut tibi aut tuorum cuiquam**) curari velis, quaeso te, ut plane persuadeas tibi, me omnia caussa tua semper cupidissime diligentissimeque facturum. Vale. Roma. VI. Id. Aprilis.

XLIV. M. ANTONIUS MURETUS 598

HIERONYMO ZOPPIO

BONONIENSI PHILOSOPHO

S. D.

Tragoediam sive ab auditoribus tuis, ut scribis, sive, ut mihi verisimilius fit, a te ipso conscriptam, non tantum cum voluptate, sed etiam cum admiratione perlegi: ita mihi visa est longe supra consuetudinem huius aetatis, ornata multis et gravibus sententiis et tempestive prolatis, et grandi ac sublimi verborum genere illu-

---

*) Eth. Nicom. IV. 2. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 524. Fr.

minatis. Iam quod fabulam ipsam leviter*) immutasti paulloque aliter tractasti, quam a veteribus tradita est, factum a te prudentissime et summo artificio iudico. Nam et veteres ipsos eius rei auctores habes, et non magna mutatione personas, quales Aristoteles ad tragoediam aptas esse vult, reddidisti. Totum autem poëma olet Academiam, olet Lyceum, olet philosophiam,**) non illam horridam et incultam et aut elinguem aut stulte clamosam, quae hodie scholas prope omnes occupavit; sed vetustam illam Atticam, ornatam ingenuarum artium multo splendidoque comitatu. Neque dubito fore, ut aut omnibus placeat aut iis tantum displiceat, quibus displicere laus est. Ne me tamen haec auribus tuis tribuere dicas, indicabo etiam, quae non probem: ut tanto magis intelligas, mihi cetera probari. Quod igitur in prologo omnes, quibus probitas ac pietas cordi est, iubentur exire, ut ii tantum spectent, qui crudelitate et immanitate pascantur, non placet. Ista enim ratione vacuum relinqui theatrum necesse est. Ac scio, haec figurate dici; sed hoc dico, figuram ipsam mihi nullo modo probari. Illa quoque, quae ad mulieres pertinent, ut lepida et arguta videri queant, certe tragicae gravitatis aliena sunt. Et
599 ut semel dicam:***) totum prologum delerem, neque ullo prorsus prologo uterer. Ubi enim chorus est, tali prologorum generi locus esse non potest. Etenim, Zoppi, veteres poëtae (quod tibi quoque pro tua singulari eruditione notum esse sat scio) si quid ad se commendandos aut defendendos dicere necesse habebant, id faciebant in choris, cum in reliqua fabula non liceret: cuius rei aliquot apud Aristophanem exempla sunt. Neque tum ullo tali prologo utebantur, quales sunt Plautini aut Terentiani; sed quae prima persona prodibat, cuius opera pars argumenti cognoscebatur a spectatoribus, ea προλογίζειν dicebatur. Posteaquam populus Atheniensis, exhausto diuturnitate bellorum aerario, inania sumptuum amputavit et commoediis choros dare desiit, tum demum illud prologorum genus natum est; et nova comoedia, quae chorum non haberet, talibus prologis uti coepit. Tragoedis semper ex publico datus est chorus: ideircoque nunquam tragoedia tales prologos habuit. Quare qui veterum consuetudinem in reliquo poëmate accurate ac diligenter retinueris: hic quoque, quod hominum antiquitatis imperitorum inscitia invectum est, deleas censeo. Placeret etiam, ita edi hanc fabulam, ut ne notarentur principia actuum, sed ita continuarentur omnia, ut in Aeschyli, Sophoclis, Euripidis tragoediis, etiamque in Aristophanis comoediis factum. Vera caussa est, cur ita fieri censeam; sed malo eam in aliud tempus reiicere. Omnino autem illam inutilem et su-

*) Cf. adn. pag. R. 427. Fr.

**) Cic. I. de N. D. 26. §. 72. de Epicuro gloriante, se magistrum habuisse nullum: *Nihil enim olet ex Academia, nihil ex Lyceo, nihil ne e puerilibus quidem disciplinis.* Similiter Graecum ὄζειν usurpari constat: *οὐδὲν γὰρ ὄζει τῆς Ἀκαδημίας.* Fr.

***) Vid. de hac formula quae scripsi in adn. ad Quinctilian. X. 1. 17. Fr.

pervacaneam et a stultis litteratoribus excogitatam actuum in scenas divisionem quaeso te ut tollas. *Lyssae* nomen peregrinum adimerem: Italicum darem. Nam et Plautus cum *Luxuriam* et *Inopiam* loquentes faceret,*) non illam *Tryphen*, hanc *Penian* vocavit; sed utrique nomen Latinum dedit. Quod alicubi apud inferos *solem silere* ais, cum tenebras, ut opinor, et caliginem significes: vereor, ne imitari volueris Virgiliana**) *Lunae silentia*, et in eo Politiani errorem secutus sis. Certe enim silentia, id est conticinium, non ut ille ratus est, tenebrae, quas efficit siderum coniunctio. Nam Troiam plenilunio captam esse constat. Halcyonios quoque videris vocare aves ipsas.***) Vides, haec quam levia sint quamque pusilla: quae rogo te ut in bonam partem accipias, et quod tam sero ad tuas litteras respondeam, ignoscas occupationibus meis. Ego, Zoppi, vir eruditis- 600
sime, et toti civitati Maceratensi bene ex animo cupio mihique occasionem opto aliquam dari, qua id re ipsa declarare possim, et te, quem nunquam praesens praesentem videre memini, singulari tua eruditione commotus, in sinu atque in oculis fero. Vale. Romae. III. Kalend. Sext.

XLV. M. ANTONIUS MURETUS SINIBALDO ANTONINO S. D. †)

XLVI. ANTONIUS CONSTANTINUS††) M. ANTONIO MURETO S. D. 601

Hieronymus Centurio, adolescens nobilissimus, qui tibi has litteras tradet, mihi longe carissimus est idemque bonarum artium studiis mirifice deditus, tui autem ita studiosus a me litteras, quas ad te perferret, ut sibi darem, in magni muneris loco petiit. Haec autem tria, quae de eo dixi, sic alia ex aliis apta et colligata sunt,

---

*) Vid. Trinumm. prolog. FR.

**) Aen. II. 255. ubi cf. Interpp. FR.

***) Namque *Halcyonii* dicuntur *dies*, ut satis constat. Vide, ut alios praetermittam, Heyn. ad Virg. Georg. I. 399. FR.

†) Sequitur hic apud Ruhnken. pariter atque in Thomasii ed. illa ipsa epistola, quam, ut iidem, iam dedimus supra lib. I. ep. 97. *In summis occupationibus meis* etc. Quare non placuit eam h. l. repetere; praesertim quum nullam in verbis singulis discrepantiam reperissem, nisi quod, quum istic vs. 4. esset *densa*, vs. 10. *fuerit*, vs. 18. *enim*, vs. 19. *alta*, vs. 21. *semel ipse audientiam*, hic quidem *denso*, *sit*, *etiam*, *alia*, *semel audientiam*, emendatum esse et omissa ultima verba *Id. Decemb. MDLXXVIII.* viderem. FR.

††) Vid. Ruhnk. adn. pag. 790. FR.

ut uno posito cetera quodammodo consequantur. Nam neque potest quisquam bona studia colere, qui te non colat, et mihi, nisi qui te colat atque observet, amicus esse nemo potest. Sed hic, ut dixi, et me amat, et bonarum artium studio incensus est, et te tanti facit, quanti omnes, qui te norunt, aut faciunt aut facere debent. Velim igitur ita eum excipias, ut confirmes id, quod ego saepe praedicare soleo, meam commendationem apud te non minimum ponderis habere. Scripsi etiam nudiustertius ad te de statu meo, de mea valetudine deque omnibus rebus meis, ac spero, me quam citissime aliquid abs te litterarum accepturum. Vale. Genuae. IV. Non. Novembr. MDLXXXI. *)

XLVII. M. ANTONIUS MURETUS

CONSTANTINO SUO

S. D.

Litteras a te post discessum hinc tuum nullas accepi praeter eas,
602 quae mihi mensem fere abhinc unum redditae sunt, una cum vasculo conditi e malis Persicis, quod mihi sane iucundissimum fuit. Tam multa tibi adversa evenisse, moleste fero: incolumem te ex illis evasisse, immortaliter gaudeo. Quod me amas, scito te id mutuo facere. Et si quid accidit, in quo declarari tibi velis, quanti a me fias, non fallam opinionem tuam. Vinum quod te missurum scribis, si erit, per quem commode mittas, ita demum mihi gratum futurum est, si nullo tuo sumptu id fiat. Omnino enim sumptum a te nullum mea caussa fieri volo. Satis superque mihi futurum est, cum quid istinc mihi curari volam, (erunt autem interdum nonnulla quae velim,) si mea caussa operam dederis, ut lecta omnia et cum fide ad me adferantur. Pretium et pro merce et pro vectura statim adnumerabo, cui tu inscripseris et quantum scripseris. Respondissem citius ad litteras tuas, si eas ad me Centurio ipse attulisset; sed nuper admodum ad me venit. Ego autem antequam eum viderem, cui litteras ad te tuto dare possem, nesciebam. Visus est mihi adolescens honestissimus et dignus tum nobilitate gentis suae, tum tua commendatione. Itaque detuli ei prolixe mea omnia: omninoque puto fore, ut ante aliquot menses extet egregia aliqua significatio voluntatis in eum meae. Mittam ad te scripta quaedam mea, simulatque has litteras ad te perlatas esse cognovero. M. Antonius fratris mei F. te salutat, crebro de te loquitur, amat te, ut debet, ex animo, et ad te prope diem scribet. Tu quoque perge amare utrumque nostrum et vale. Romae. Idib. Ian. MDLXXXII.

---

*) Sequitur responsio Mureti; e qua tamen coniicere licet, plura, quam quae hic legimus, fuisse in epistola Constantini. Thomas.

XLVIII. EIDEM.

Litterae tuae datae V. Kalend. Februarii redditae mihi sunt pridie Kalend. Martii: quod equidem et miratus sum et submoleste tuli. *) Magnam oportet esse tabellariorum socordiam, magnam tarditatem. Ego quoque ad eas serius respondeo, quam par fuit. Sed spero te id facile condonaturum perpetuis occupationibus meis. Sumptum a te mea caussa fieri omnino nullum volo: nisi tu quoque tibi hinc aliquid mitti voles, quo inter nos paria faciamus. **)
Vinum, cum commodum erit, exspecto. Sed librorum veterum, 603
de quibus scribis, tantam mihi cupiditatem iniecisti, quantam tu quoque, qui me nosti, coniicere facile potes. Nihil mihi gratius facere potes, quam si eos ad me miseris. Ego autem ita cumulate tibi gratiam referam, ut omnes homines intelligant, te mihi carissimum esse. Mihi crede, perficiam, ut ex isto tuo in me officio singularem aliquando capias voluptatem. Sed vide, ut ad me diligenter ac fideliter perferantur. Scripta quaedam mea, quae ad te mittere cupio, recuperare a quodam, qui ea a me inspicienda rogavit, nondum queo. Neque tamen dubitare debes, quin ea ad te quam primum missurus sim. Quid Spinulae acciderit, scio istuc perlatum esse. Mirifica res visa est prope omnibus, qui eum norant. Ego eum divino spiritu afflatum et ad hanc vitae mutationem impulsum fuisse non dubito. Sunt tamen qui aliter loquantur. Ama me, Constantine mi, et vale. Romae. V. Id. Martias MDLXXXII.

XLIX. ANTONIUS CONSTANTINUS
M. ANTONIO MURETO
S. D.

*Tamen nihil respondes, quaternis iam meis litteris provocatus. Quid putem? meas ad te perlatas non esse? Facit quidem tuum istud silentium, ut tale quidpiam subverear; sed tamen suspicionem quae minuant, multa animo occurrunt. Quid igitur? occupatum esse te? video fieri aliter non posse. Scio enim, inibi esse te, ***) ut intermissa studiorum tuorum curricula repetas. Sed quae possunt occupationes esse tantae, ut non vacet ad hominem amicissimum tuarumque litterarum sitientissimum †) duobus versiculis scribere? Obsecro te, excita e somno humanitatem illam, illam tuam; neque patere litterarum tuarum desiderio languere me diutius. Etiam atque etiam vale, mi Murete, columen fortunarum mearum. Ticini. III. Idus Octobris. MDLXXXII.*

---

*) Cf. adn. pag. R. 590. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 614. Fr.

***) De hac formula (de qua vid. adn. pag. R. 4.) idem dicendum videtur, quod de simili *prope est*, *in eo est*, diximus in adn. pag. 62. R. Fr.

†) Haud novi veterem scriptorem, qui hoc superlativo usus sit. Fr.

604 L. M. ANTONIUS MURETUS Iunior ANTONIO CONSTANTINO S. D.

Patruus meus in aliorum quidem officiorum ratione satis bonum nomen et esse se et haberi ait; sed in litteris ultro citroque mittendis iam pridem decoxisse, neque sperare se unquam solvendo fore. Tam multos enim in hoc genere creditores habet, ut iam qui tempore priores, qui posteriores sint, rationem inire non possit. Quosdam tamen praecipuos habet, in quibus tu es: quibus brevi se non tantum sortem, sed etiam omnes praeteriti temporis fructus exsoluturum pollicetur. Nescio autem, quid ipsi venerit in mentem, ut me tibi hoc tempore delegare voluerit: qui cum meo ipse nomine tantum debeam, quantum amantissimo praeceptori debere non ingratus nec immemor discipulus potest, quomodo hoc quoque aes alienum suscipere aut a te idoneus haberi possum? Parendum tamen est: quomodo enim ipsius imperio adverser? Tu modo sequere, obsecro, non invitus fidem meam. Si enim nihil aliud potero, at quotidie urgebo, appellabo, instabo, neque desinam obtundere, donec aliquid extudero. Scio autem, illum iam in eo esse et aliquid meditari libelli, quod in tuo nomine appareat.) Saepe enim dicentem audivi, se pudore iam quodam, ne ad te scribat, impediri: neque tibi amplius epistola, sed libro aliquo ad te misso satisfieri posse. Tu modo scito, et litteras tuas et librum Senecae et illa laute sane et opipare condita ac concinnata, seu bellaria seu tragemata vocanda sunt, (rem enim ipsam teneo, nomen non teneo,) ad nos pervenisse et omnia fuisse gratissima; te tamen ipsum, si huc veneris, cuius rei spem nobis postremae tuae litterae ostendunt, eoque magis, si eos libros veteres, quorum indicem misisti, attuleris, et ipsi et mihi longe optatissimum ac iucundissimum fore. Vale. Romae. Prid. Id. Maii. MDLXXXIII.*

605 LI. ANTONIUS CONSTANTINUS M. ANTONIO MURETO Iuniori S. D.**)

Litterae tuae, quas paucis abhinc diebus accepi, tantam mihi voluptatem attulerunt, ut nulla maior adferri potuerit: tum quia tuae sunt, tum etiam quia ex illis cognovi, omnia, quae a me vobis missa sunt, tuto istuc pervenisse. Sed quid, quaeso, ais, M. Antoni suavissime, patruum tuum in litteris ultro citroque mittendis decoxisse? Ego vero nullum aliud officium ab eo facilius expletum

---

*) Cf. adn. pag. R. 342. Fr.

**) Respondet praecedenti. Thomas.

iri putassem: mecum praesertim, qui ea lege ab eo, ut ad me scribat, peto, ut commodi sui rationem quam maximam habeat. Cum autem mihi et sortem et praeteriti temporis fructus se exsoluturum polliceatur, quid minus, quam eum decoxisse, credendum est? Pudore illum impediri, ne ad me scribat, epistola mihi satisfieri non posse, sed libro aliquo ad me misso, σκήψεις καὶ ἀναβολαί. Sed extra iocum, Murete mi, (arbitror enim iocatum esse te, cum illa scriberes,) a patruo tuo mihi nihl plane debetur. Ego vero me illi tantum debere sentio, ut, si vel vitam ipsam pro eo profundam, tamen ne minimam quidem magnorum eius erga me meritorum partem videar consecuturus. Tu, ut coepisti, perge scribere ad me quam saepissime poteris, de tua patruique tui valetudine, de tuis studiis, et si quid σπουδαιότερον habebis: ac tibi persuade, nihil te hoc mihi gratius facere posse. Ego contra recipio tibi, me operam daturum, ne quid ex officio meo desideres. Vale. Genuae. Kalend. Quintilis MDLXXXIII.

LII. M. ANTONIUS MURETUS 606

CONSTANTIO*) BARGELLINO

EPISCOPO REATINO

S. D.

Vide, quam non sim curiosus. Te, quem iam pridem videre discupio, prius ex Urbe discessisse cognovi, quam in Urbem venisse cognossem. Neque hoc mirabitur quisquam, qui ingenium ac consuetudinem meam noverit: cum de ipso Pontifice plerumque, rurine an in Urbe sit, nesciam; et saepe de iis, quae hic unum aut alterum mensem omnium sermone celebrata sunt, non aliter quaeram ex aliis, quam si peregre redirem. Itaque, si quando audies, ut saepe fit, inquiri in eos, qui rumores temere exceptos huc illuc spargunt, et quid Pontifex non agat tantum, sed in animo habeat, quid Galli, quid Hispani, quid Germani moliantur, facta infecta miscentes, scribunt ad homines alienarum rerum quam suarum curiosiores: mea quidem caussa libero te omni metu. Nunquam me quisquam in talia edicta incidisse criminabitur: ita perspectum est omnibus, omnium eiusmodi rerum cognitionem mihi, ut Thucydideo verbo utar, ἀταλαίπωρον εἶναι.**) Sed tamen (παῤῥησιαστέον γάρ) si quid a me in eo peccatum est, quod te non inviserim: ne tu quidem plane culpa vacas. Potuisti enim domum ad me mittere, qui mihi de adventu tuo nuntiaret indicaretque, cuius hospitio径 utereris. Accurrissem statim ad te et quodlibet potius vadimonium deseruissem, quam ut diutius carerem

*) Apud Thomas. et Ruhnk. legitur *Constantino*. Cf. tamen infra pag. sq. *Constanti humanissime*, et lib. I. ep. 53. 55. 56. Fr.

**) Thuc. I. 20. extr. Fr.

optatissimo mihi fructu sermonis tui. Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν.*) Epistolas nostras iam dudum et in Gallia et Coloniae in Germania editas esse scis. Earum ego neque volumen ullum habeo, et, si haberem, vix ad te mittere auderem: ita me dispudet**) eorum, quae in illis innumerabilia a librariis vitiose
607 descripta sunt. Sed dabo operam, ut emendatiores exeant. Urgent enim ac molesti sunt et iidem illi et alii librarii, ut ad se alias epistolas mittam, quibus liber grandior fiat. Omnino absurdum mihi atque alienum videtur, reperiri homines usque eo abundantes otio, ut eius partem aliquam tribuere epistolis meis legendis velint. Quando tamen id amore quodam erga me adducti facere videntur, (sic enim interpretor,) obsequar eorum studio, vel cum dispendio***) famae; et ut eis animum expleam, repetam diu intermissam consuetudinem Latine interdum aliquid ad amicos scriptitandi. Quod qui legerint, si postea periisse sibi tempus dolebunt, aequi tamen mihi esse debebunt, qui ingenue profiteor, nullam unquam a me epistolam scriptam, quam legi operae esset, †) nisi semel ab eo, ad quem scriberetur. Neque ego quemquam fallo aut induco. Si qui se sciens fefellerit, secum agat. Editus est et hic nuper liber hymnorum, quos olim iussu Gulielmi Ducis Mantuae scripseram, auctus sexcentorum amplius versuum accessione. Hunc scio ad te ab Heliconio missum esse. Sed nimis multa de nugis. Vicus quidam est in dioecesi tua, qui S. Luciae dicitur. Eius vici plebem qui regebat sacerdos, Caesarius nomine, proximo superiori ††) mense excessit e vita. In eius locum se substitui cupit Vespasianus Coletta presbyter, qui has tibi litteras tradet. Qui cum mihi ab uno e summis amicis meis †††) accuratissime commendatus esset, profectus sum eius caussa hesterno die ad Datarium summi Pontificis, apud quem, puto te scire, me aliquid posse. Is respondit, quamquam mensis ille pontificius sit,*) tuarum tamen partium esse, inquirere in eos, qui se ad id munus admitti postularent, et de eorum natalibus, moribus, doctrina iudicare: quem tu testimonio tuo comprobasses, ei beneficium illud tributum iri. Nunc ego illud a te, Constanti humanissime omnique cultu atque observantia dignissime, postulo, si hic, quem dico, Vespasianus idoneus videbitur ad id munus sustinendum, ut ei po-

---

*) Homer. Iliad. XIX. 65. Fr.

**) Hoc verbo utuntur Plautus et Terentius, locis a Forcellino laudatis: quibus adde Bacch. III. 3. 77. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 485. Fr.

†) Non potest dubitari, quomodo haec intelligenda sint. Plerumque tamen *non operae est* usurpatur de rebus, quibus, quum non suppetat otium, operam dare vel vacare non queas. Vid. Drakenb. ad Liv. XXI. 9. 3. et IV. 8. 3. (ibidemque cf. Stroth. et Doering.) et Kritz. ad Sallust. Iug. 81. §. 3. Fr.

††) Cf. adn. pag. 26. R. Fr.

†††) Terent. Phorm. I. 1. 1.

Amicus summus meus et popularis Geta.

Idem *summum suum* dixit Eun. II. 2. 40. cf. Adelph. III. 2. 54. Fr.

*) Melius *esset*. Fr.

tius quam cuiquam alii mea caussa gratificandum putes. Is qui mihi eum commendavit, ita mihi amicus est, ut qui maxime; et ego saepe ei dixi, ita te mihi amicum esse, ut nihil supra. Si ergo te huic homini durum ac difficilem praebeas, verendum erit, ne ego aut*) tantopere abs te amari aut minus diligenter eum tibi commendasse videar, quam me facturum recepi: quorum alterum vanitati, alterum perfidiae adscriberetur. Quantum igitur 608
plurimum, salva fide ac ratione officii, illi te tribuere posse statues, tantum ut tribuas, vehementer a te etiam atque etiam peto. Interea mitto ad te munusculum utrique nostrum conveniens, imaginem Iesu Christi in cruce suffixi,**) a praestantissimo artifice summo artificio elaboratam. Eius aspectu quoties ad fundendas preces commoveberis, quaeso, eius quoque ut memineris, cuius versus utrinque adscriptos videbis. Vale. Romae. IX. Kal. Iunii.

LIII. M. ANTONIUS MURETUS
IAC. AUGUSTO THUANO
CONSILIARIO REGIO IN CURIA PARISIENSI V. C. S. D.

Parum abfuit,***) quin abiecerim consilium, quod ceperam, scribendi aliquid de laudibus clarissimi ac praestantissimi viri, patris tui: ita me eruditorum hominum versus, quos eodem argumento scriptos ad me misisti, deterruerant. Sed vicit voluntas obsequendi tibi: neque enim dubitabam, quin aequo animo quicquid a me scriberetur accepturus esses. Mitto igitur ad te aliquot versus,†) non illos quidem valde bonos; sed quales exspectari poterant ab homine neque unquam poëta et iam sene et tum suis, tum amicorum negotiis assidue implicato. Eos tu si semel lectos concerpere volueris, feceris quod merentur; sin una cum ceteris, quae alii scripserunt, edendos duxeris: eundem fortassis usum praestare poterunt, quem in pictis tabulis umbrae, quae efficiunt, ut luminosa magis emineant. Sed si editurus es, peto a te, quan-

---

*) Suspicor scribendum esse, *aut non tantopere*. Neque enim h. l. *tantopere* sic explicare licet, ut qualitatis simpliciter exponendae sit et Germanico *so gar wenig* reddatur; quantumvis Cic. pro lege Manil. 6. §. 14. haec dixerit: *ceterarum provinciarum vectigalia tanta sunt, ut iis ad ipsas provincias tutandas vix contenti esse possimus.* ubi vid. Matth. Fr.

**) Sic loquuntur Horatius Serm. I. 3. 82. Catullus XCVII. 4. Auctor lib. de Bello Afr. cap. 66. extr. Cicero in Pis. 18. §. 42. *cruci suffixos* dixit; eademque structura utitur Sueton. in Iul. cap. 74. Apud Iustinum Hist. XVIII. 7. 15. legitur: *in altissimam crucem suffigi iussit.* Quod vero usurpant Theologi *crucifixus*, id scribendum sic est, ut voces separentur. Vid. Oudendorp. ad Sueton. Domit. cap. 10. pag. 918. Spalding. ad Quinctilian. VII. 1. 30. Itaque apud Plin. H. N. VIII. 16. 18. Silligius male scripsit *crucifixos*. Fr.

***) Vid. adn. pag. R. 295. Fr.

†) Monodiam, in obitum Christophori Thuani, quam habes infra pag. R. 790. sqq. Fr.

tum me amas, ut eos prius cum duobus tribusve probatissimis Sorbonici Collegii Theologis communices, ac si fieri potest, ab eis impetres, ut suum quoque de eis iudicium adscribant: ne quid im-
609 prudenti exciderit, quo quisquam offendi queat. Iam nunc enim subvereor, ne, quod poëtarum more Astraeam deam vocavi, *) durius id non satis aequus interpres accipiat. **) Ego tamen profiteor, Astraeae nomine nihil aliud a me quam divinam iustitiam intelligi: quo posito et cognito, puto cetera ferri posse. Ignosce, quaeso te, timiditati meae. Satis multos ex illo Collegio amicos habeo: inter ceteros Genebrardum, qui unus mihi est pro centum millibus. ***) Is, ut spero, et tua caussa libenter et mea non invitus omnem nobis scrupulum eximet. Vale et perge, ut facis, patris tui desiderium tua singulari ac praestanti virtute lenire. Romae. Idib. Octobris.

LIV. M. ANTONIUS MURETUS
R. PINCAEO CONSILIARIO REGIO V. C.
S. D. †)

Ne me serius ad litteras tuas respondere mireris, scito, eas redditas mihi esse XVI. Kal. Martii, id est biduo post discessum tabellarii, idque mihi plerumque evenire solere, aut negligentia eorum, quibus illae commendantur, aut quod aedes meae in ipsis radicibus Quirinalis longe distant ab istis negotiosis hominibus, qui saepe aut propter imbres aut propter itineris longitudinem exspectant usque eo, dum venire ad me commodo suo possint. De Cardinali S. Stephani, (ita enim se vocari vult,) sciebam nuntium tibi iucundissimum fore, ideoque id tibi gaudium primus obiicere volui. Ei quoque litterae tuae magnae voluptati fuerunt: quas ad eum pertuli postridie quam eas acceperam. Rescripturum non dubito: ita certe facturum se recepit. Quin etiam, capta ex litteris tuis occasione, multa mihi de te, multa de C. V. patre tuo, multa de tuis omnibus iucunde memoriterque narravit: ut facile appareret, eum libenter in illo sermone versari. De praestantissimo
610 viro Brissonio, quod nonnihil conquestus sum, fateor tibi, id mea quadam ambitione factum. Quia enim illum plurimi facio, submoleste tuli, sumpsisse eum a me, quo alium ornaret, cum praesertim, qui a me tam multa sumpsit, quae pro suis venditaret. Sed illud cuicuimodi est, pupugit quidem me, neque tamen altius in animo insedit. Iam pridem enim ad tales ludos occallui, et ista minutiora sunt, quam ut me valde moveant. Gratulor tibi,

---

*) Vid. infra pag. R. 799. Fr.

**) Cf. adn. pag. 321. R. Fr.

***) Vid. Muret. Var. Lect. XVI. 5. et cf. supra pag. R. 431. De Genebrardo vid. huius libri ep. 35. Fr.

†) Cum hac epistola conferendae sunt, quae leguntur infra 64. (58. Ruhnk.) et sqq. Thomas.

qui talem et amicum et vicinum habeas, et (δεῖ γὰρ τἀληθῆ λέγειν) subinvideo vobis istam mutuam consuetudinem: si hoc invidere est, dolere, non quod aliis bene sit, sed quod tu quoque eodem bono frui non queas. Quos, Deus bone, oportet esse congressus vestros! quos sermones! quam multa πολιτικά! quam multa de antiquitate, de mitioribus studiis, de omnibus denique partibus τῆς φιλολογίας! Utinam mihi vestigia vestra subsequi et captare sermones vestros liceret! quam multa, quae vobis excidunt, sublegerem! quanto quotidie doctior domum redirem! Quod quando non datur: at tu me interdum, qua licet, sermonum vestrorum participem facito, et id tibi, cum otium erit, scribendi ad me argumentum sumito. Sed noli, quaeso te, delicias facere et dicere, tibi perpetuo rem esse cum Bartolis, Baldis ceterisque eiusmodi infelicibus capitibus, ideoque minus polite scribere: cum ea scribas, quae mihi quidem Athenas ipsas, Hymettum ipsum redolere videantur. Quas tibi videri oportet epistolas meas, quas ego neque pectere unquam neque comere, si verum vis, ne relegere quidem soleo: si tuae tibi minus cultae videntur? Ludis tamen et vereri te ais, ne verbosiores sint. Quasi non ego id multo iustius metuere debeam, qui ad te, talem virum, quicquid in buccam, scribere audeo: quanquam huius rei culpam tu sustines, qui iubes me longitudine saltem litterarum tecum paria facere. Quid, cum scribendi argumentum nullum est? *Dicatur potius*, τὸν δ' ἀπαμειβόμενος, ait Hispanus poëta. *) Egoque, quando ita te velle video, ita plane faciam, et chartas, ut facere me vides, onerabo nugis potius, quam tibi animum non expleam. Nos hic omnes suspenso animo sumus, propterea quod Pontifex sub finem mensis Aprilis Bononiam cogitat. **) Quod si erit, (et certa opinio est fore,) quae Romae vita futura sit, veremur. Ego sub Kal. Iulias abdicare me hoc docendi munere cogito: etsi non fiet hoc sine luculenta fortunarum mearum deminutione. Decedent enim annui 611
numi aurei septingenti. Sed tanti est otiari. Supererit tamen sic quoque, *unde mihi assiduo*, ut ille ait, ***) *luceat igne focus.* Et quod senectus attentiores ad rem facere dicitur: illa vero me in dies negligentiorem facit. Otii cupidus sum: ad quod si semel pervenire potuero, nihil tanti erit, ut me ab eo avelli patiar. Neque tamen ignaviae me dedere cogito, sed solutus aliis curis, multa quae iam pridem inchoata, partim etiam affecta apud me iacent, ut potero, absolvere ac perpolire. Sed quid ago? aut cur tam longe spes iacio? Haec meditanti fortassis interventura mors est. Quae quandoque venerit, occupatum me deprehendat malo quam nihil agentem. Vale. Romae. IV. Kalend. Martii. MDLXXXIV.

*) Martialis, lib. I. epigr. 46. Thomas.

**) Cf. adn. pag. II. 388. Fr.

***) Tibull. lib. I. el. 1. vs. 6.
Dum meus assiduo luceat igne focus. Thomas.

LV. M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
HERCULI CIOFANO SUO.

Iam pridem tantum me odium scribendi cepit, ut plane ad neminem scribam: ne tu tam diu nullas te meas litteras accepisse mireris. In amando et in labore amicorum caussa capiendo, cum opus est, et tibi et cuivis par esse possum; in scribendo non possum. Nihil est, quod faciam invitius. Quo facilius existimare potes, quam ex animo cupiam tibi commendatissimum esse Colam Antonium Rainaldum, qui te nunc praeceptore istic utitur. Cognatus est iis, quibus ego maxime cupio, L. Lilio et Rutilio Veteri: quorum utriusque rogatu haec ad te scribo. Neque vero abutar pluribus verbis. Hoc tantum dicam, cogniturum esse me ex studio, quod in illum conferes, quantum apud te commendatio mea valeat. Quaeso igitur te, efficias, ut ii, qui hoc a me petierunt, tibi apud me quam citissime quam maximas gratias agant. Vale. Romae. Prid. Id. Ianuar.

612 ## LVI. M. ANTONIUS MURETUS
FRANCISCO VENIERIO
S. D.

Bene facis, quod te Latine scribendo quotidie exerces conatumque omnem adhibes, ut praestantiam in eo genere aliquam consequaris. Non enim dubito, quin et cetera vita et istud tuum studium eo, quo debet, id est ad propagandam gloriam Christi et ad ecclesiam pro tua virili parte*) ab insultibus improborum defendendam dirigatur. Sed quid te usque huc **) deterruerit, ne ad me scriberes, dispicere equidem non queo. ***) Nam neque ea auctoritate sum, ut quisquam iudicium meum vereri debeat: et si essem, summa tamen mea erga totam sodalitatem vestram voluntas omnem istum metum tibi facile adimere poterat: cum tu praesertim ita scribas, ut laudem potius exspectare ab omnibus debeas quam cuiusquam fastidium extimescere. Cave igitur posthac difficile tibi quiddam atque arduum putes, ad Muretum scribere. Hanc modo mihi veniam dato, ut ad litteras tuas, quae mihi quo crebriores, eo iucundiores futurae sunt, solutius ac negligentius, id est hoc

*) Cf. adn. pag. R. 45. Quod sequitur *insultibus*, etiam nostris hominibus usitatum vocabulum est, quamvis nulla nitatur idonea auctoritate. Vid. Nolten. Lex. Antibarb. pag. 585. Legitur tamen in carmine de passione domini (quod vulgo tribuitur Lactantio) vs. 33. (pag. 1527. ed. Buenemann.)

et simulata clientis
Oscula et insultus et saevae iurgia turbae. Fr.

**) Vid. adn. pag. R. 463. Fr.

***) Hoc Ciceroni est etiam usitatius quam quod unice verum putare nonnulli videntur, *nequeo*. Fr.

familiari ac quotidiano sermonis genere, respondere liceat. Nihil enim invitius facio, quam ut in limandis ac poliendis epistolis otio abutar. Neque mihi ullum praeceptorum, quae tradita sunt a dicendi magistris, magis placet quam illud, dandam esse operam, ut sponte fluere videatur oratio. Ego vero, ut magis videatur, sponte plane fluere eam sino, et ignaviae meae excusationem ab ipsis magistris peto. Tu quoque, si me amas, aut potius quoniam me amas, imitare, cum ad me scribes, hanc ipsam negligentiam meam: ne, si accuratius scripseris, mihi quoque accurate scribendi necessitatem imponere videaris. Deus et studia et totam vivendi rationem tuam ad gloriam suam perpetuo dirigat. Vale. Romae. VI. Non. Martii, quo ipso die litteras a Bencio accepi: ne me ad eas serius respondere mireris.

LVII. M. ANTONIUS MURETUS 613
S. D.
FABRICIO MANCINO.

Iam pridem ad te scripsi, quod iterum scribam, quando litteras meas ad te perlatas non esse video, ineptos istos, de quibus scribis, indignos prorsus esse, quibus respondeatur: ita se ne leviter quidem litteris tinctos esse declarant. Quid enim est cur de *Paullo* et *Quincto* me potissimum accusent? cur non cum Manutio potius et cum Sigonio agunt? quorum uterque ante hos, opinor, viginti quinque annos ita scribendum esse docuit. Et certe in vetustis marmoribus praecipueque in fastis Capitolinis ita perpetuo scribitur. At versum illum exagitant:

Una virum et virtutum omnium acerba lues.

Ridicula capita, quasi non ei plane geminus sit ille Catullianus: *)

Troia virum et virtutum omnium acerba cinis.

Desinant igitur stultitiam suam prodere ac patefacere, et prima saltem elementa discant, priusquam de reprehendendo cogitent. Satisfacere tibi, quem video mei studiosum esse, volui, alioqui tam stultas reprehensiones risu ac silentio excepturus. Tu quoque idem facias suadeo, et istos contemnas ac consenescere in inscitia sua sinas. Stulta illos de se persuasio **) indignos, qui doceantur, facit. Versiculi tui valde me oblectaverunt: nam et scite ac lepide facti sunt, et habent insignem significationem amoris erga me tui. Si quid hic erit, quod me caussa tua facere posse arbitreris, non committam, ut frustra me amare videaris. Vale. VI.

---

*) LXVII. 90. Fr.

**) Similiter loquitur Quinctilian. II. 4. 16. *quae magnos quoque profectus frequenter perdidit, arrogans de se persuasio.* Cf. adn. m. ad eiusd. lib. X. cap. 5. §. 21. extr. Fr.

614 Kal. Iulii (quo ipso die acceperam litteras a te scriptas Idibus Maii, ne me forte ad eas serius respondere mireris) MDLXXXIV.

LVIII. B. BRISSONIUS
M. ANTONIO MURETO
S. D.

Suavissimis tuis ad Pincaeum nostrum litteris) provocatus, in quibus non minus amoris in me tui quam Romani leporis non leviter pressa **) vestigia apparent, facere non potui, quin has ad te mutuae voluntatis testes in maximis, quibus distineor, occupationibus darem: ne, cum tibi summa omnia semper tribuerim, in amore etiam, in quo paria tecum facio, superari viderer. Quodsi per pararium***) nomen faciendum sit, eundem Pincaeum, quocum multus mihi de te quotidie sermo est, adpromissorem †) dabo, et quicquid ille tibi de me receperit, cumulatissime praestaturum me spondebo. Nullam quidem certe posthac certificandae ††) amicitiae nostrae occasionem praetermittam, nec committam, ut ulla in re meum abs te officium requiri aut desiderari possit. Vale. Lutetiae Parisiorum. Non. Aprilis MDLXXXIV.*

615 ## LIX. M. ANTONIUS MURETUS
BARNABAE BRISSONIO
PARISIENSIS SENATUS PRAESIDI V. C.
S. D. †††)

Etsi μεμψίμοιρος haberi nolim, gaudeo tamen, quod apud Pincaeum nostrum per litteras conquestus leviter sim de formula illa, cuius animadversae laus, si qua in tantula re laus est, alii abs te tributa erat. Elicui enim hoc modo litteras tuas, quibus mihi nihil iucundius contingere poterat. Ego te, Brissoni, semper maximi feci, non propter illa externa, quae vulgi oculos in se convertunt; sed propter illa vere ac proprie tua, quae et te provexerunt ad istum, in quo es, dignitatis gradum, et provectura, ut spero, sunt etiam altius, et, si nihil tale aut effecissent aut effe-

---

*) Epist. huius libri 60. (54. R.) THOMAS.

**) Usitatius est *impressa.* FR.

***) I. e. conciliatorem, qui animos utrinque parat et coniungit, ut ait Lipsius ad Senecae (cuius ea vox est pariter ac formula *paria facere*, i. e. quod alibi omissum est, aliunde pensare, aequare, *pariare*, ut loquitur Ulpian.) lib. III. de Ben. 15. FR.

†) Verbum hoc est ICtorum proprium. FR.

††) Hoc verbo abstinendum est Latine scribentibus. Neque multo maioris pretii est *notificandi* verbum. FR.

†††) Respondet praecedenti. THOMAS.

ctura essent, omni te tamen cultu atque observantia dignissimum reddidissent. Virtus enim et eruditio, vera mihi et solida videntur bona; τὰ δὲ λοιπὰ πάντα προσθῆκαι. A te peto, ut me mutuo ames et, si quando erit otium, participem per litteras me facias suavitatis tuae. Quae tibi fuit, eadem mihi caussa brevitatis est: occupationum multitudo, quibus te perpetuo distineri scio. Vale. Romae. Prid. Non. Mai. MDLXXXIV.

LX. M. ANTONIUS MURETUS 616

R. PINCAEO

CONSILIARIO REGIO V. C.

S. D.

Bene et amice factum a te de Brissonio, cuius mihi litterae sane quam suaves fuerunt. Ad eas rescribens eadem βραχυλογίᾳ usus sum, tum ne occupationes ipsius interpellarem, tum quia nulla nunc quidem erat ὑπόθεσις. Quod iocose (ita enim accipio) quereris, illud meum λογίδιον de circumcisione*) ad quemvis potius quam ad te missum esse: vide, ne quid tibi iumento, ut ait Plautus,**) tuo arcessas mali. Nam si pergis, tam frequenter mittam ad te aliquid naeniarum mearum, ut dicturus sis, *Ohe iam satis est.****) Equidem, quanquam vix fas est de vobis talibus viris quidquam sequius suspicari, subvereor tamen interdum, ne ludatis me, hominem simplicem et credulum, et postuletis ad vos mitti mea, ne desit, quod rideatis. Quid enim a me, quod vestra non dicam commendatione, sed lectione dignum sit, praestari potest? Sed tamen vestra ista cura ac cogitatio fuerit. Ego bona fide agam; et quidquid cudero,†) mittam ad vos; et, si nihil aliud, ambitioni certe cuidam meae serviam, ostentaboque epistolas vestras, ut me homines putent esse aliquid, cuius scripta a summis viris exspectantur. Et ut hinc numerare incipias, mitto ad te nescio quid versuum,††) quos feci nuper, cum ad me Ioh. Zamoscius, magnus Poloniae Cancellarius, duo ingentia nomismata aurea misisset, quorum in uno Stephani Regis effigies visitur, in altero ipsius Zamoscii: ex adverso autem, in illo quidem Regio, provinciae duae, quas ipse ab hostibus recepit; in Zamosciano autem coronae duae implexae, oleagina una, laurea altera, additis vocibus UTRAQUE CIVIS. Volui, ut potui, virum summa dignitate praeditum remunerari et saltem reddere aerea pro aureis. 617

*) Oratt. Vol. II. 1. Ceterum apud Ruhnk. est λεγίδιον, λογίθιον ap. Thomas. FR.

**) Amphitr. I. 1. 171. THOMAS.

***) Mart. IV. epigr. ult. THOMAS. — Cf. Horat. Sat. I. 5. 12. sq. et adn. Heindorf. FR.

†) Comicorum est hoc vocabulum et repetitum ex officinis eorum, qui aurum, argentum ferrumve tractant. KRAFT.

††) Vid. pag. R. 762. FR.

Atque utinam id ipsum assecutus sim, ut saltem aerea remiserim. Valde enim metuo, ne miserim *οὐδὲ χαλκοῦ ἄξια*. Ero igitur Choerilus, qui

incultis versibus et male factis
Retulit acceptos:

nosti cetera.*) Eos tu semel lectos concerpas an etiam ostendas quibus videbitur, iudicii atque arbitrii tui res esto. Ad Gillottum V. C. post illam oratiunculam misi etiam libros duodecim historiarum Pii Secundi Pontificis, itemque Graecum librum veterem, quo summa quaedam analytices et physices luculenter**) explicata continentur. Neque tamen ab eo litteras postea ullas accepi. Spero fore, ut brevi nanciscar aliquid otii: quod si dabitur, explebo vos nugis meis. Heri conveni Cardinalem S. Stephani, et cum eo de te diu collocutus sum. Mihi crede, valde te amat. Tu, quaeso, ex isto nobilissimo consessu vestro quos mihi amicos esse scis, eos, quod commodo tuo fiat, meis verbis saluta. Romae. Non. Mai. MDLXXXIV.

LXI. R. PINCAEUS
M. ANTONIO MURETO
S. D.***)

Nae tu homo liberalis es, Murete doctissime, et apud quem optime ponitur, qui pro duobus numismatis Zamoscii aureis plurimos versus reddas, non aureos illos quidem tantum, sed auro ipso, gemmis ipsis, si quid hac in re mei iudicii est, pretiosiores: in quibus Stephani Regis itemque magni eius Cancellarii non effigies modo, sed mores velut ob oculos ponuntur; ita plane, ut quos a nobis infinita prope locorum distantia†) seiunxit, in oculis geramus; quos nunquam viderimus, summa veneratione, tua opera prosequamur.

Excudent alii spirantia mollius aera: ††)

Muretus οὐκ ἀνδριαντοποιός ἐστι, sed ea ex more dicit et scribit, quae nullis numismatis repraesentari, nulla oblivione deleri queant:
618 *ut quod olim de Achille scriptum legitur, felicem illum, qui praeconem laudum suarum Homerum invenisset,†††) de Stephano Rege et Zamoscio iure dici possit; felices ambo, qui celebri tuo praeconio ad omnem posteritatis memoriam commendentur. Quo minus dubium tibi videri debet, quid a nobis, quando rem totam nostri arbitrii esse voluisti, de suavissimis tuis versibus factum fuerit: arripuimus,*

---

*) Vid. Horat. II. epist. 1. vs. 233. sqq. Fr.

**) Cf. adn. pag. 521. R. Fr.

***) Respondet praecedenti. Thomas.

†) Cf. adn. pag. R. 128. Fr.

††) Virgil. VI. Aen. vs. 848. Thomas.

†††) Cf. Cic. pro Arch. P. §. 24. Plutarch. Alex. cap. 15. extr. Ceterum similis orationis color est Quinctilian. X. 1. 82. Fr.

perlegimus, non libenter modo, sed etiam cupide; ac ne tam solida gaudia in sinu gaudere) nos putes, συνετοῖς quoque ostentamus. Addam et illud, quod fortasse non existimasses, his legendis idem mihi evenisse, quod iis solet accidere, qui in sole ambulant, ut etiamsi aliam ob caussam ambulent, necesse tamen sit eos colorari; ita me, qui nunquam in bicipiti Parnasso, ut ille ait, **) somniavi, repente poëtam evasisse: ***) quam bonum, nihil ad rem; tenere tamen me non potui, quin tuo, ut interpretor, ἐνθουσιασμῷ correptus aliquot ex tempore versus et effuderim et remiserim; non ut te quam simillimo munere remunerarer, (essent enim χάλκεια χρυσείων,) †) sed ut, si nihil aliud in eo genere assequerer, saltem velut anser inter olores ††) obstreperem. Tu, quod esse debuisset vacuae mentis opus, profectum ab homine negotiis forensibus occupato, aequi bonique consule. Brissonius tuas a me litteras accepit teque salvere iubet. Vale et me, ut facis, ama. Lutetiae. A. D. XVI. Kal. Quinct. MDLXXXIV.*

LXII. IACOBUS GILLOTUS
M. ANTONIO MURETO
S. D.

*Ex epistola ad Pincaeum nostrum, lepida certe†††) et Mureto digna, illum etiam aliquando de nobis cogitare perspexi, et ad me libros quosdam misisse intellexi: *) quos ut summum beneficium supinis manibus accipiam: nondum enim mihi traditi sunt. Recordatio autem tua mei magno mihi ornamento fuit et semper erit. Quosdam libellos e typographia Morelli ad te dederam, qui longo* 619
*post tempore, quo a te acceptos putabam, in manus meas reciderunt: arbitror, quod fasciculus sub legati olim nostri, Foxii, iam defuncti, nomine**) perferebatur. Eos remitto. Ceterum quod scripta tua, ab omnibus litteratis valde expetita, subverecunde***)*

---

*) De hac loquendi ratione omnia satis nota sunt. Vid. adn. m. ad Xenoph. Hieron. II. 8. Zumpt. Gramm. Lat. §. 384. ed. 7. (quam ante hos paucos dies nactus sum et dehinc usurpabo, ubicunque necesse erit in scribendis his adnotatt.) Ruhnken. ad Terent. Andr. V. 5. extr. ubi legitur versus supra positus pag. R. 561. Fr.

**) Pers. prooem. Satyr. Thomas.

***) De sententia h. l. proposita cf. quem Pinc. imitatur, Cicer. de Orat. II. 14. §. 60. Fr.

†) Saepissime quum apud veteres tum in his epistolis haec legitur sententia, de qua vid. Erasm. in Adag. I. 2. 1. Fr.

††) Cf. adn. pag. R. 478. Fr.

†††) De *certe* et *certo* particularum differentia vid. egregiam disputationem Handii in Tursell. II. pag. 14. sqq. Fr.

*) Respice ad epist. 66. (60. Ruhnk.) prope fin. Thomas.

**) Quod sic dixit, defendi potest Suetonii formula *sub alieno nomine*, de qua vid. BCrusius in Clav. Suet. pag. 741. Fr.

***) Qui ex veteribus hoc v. (item *subverecundus* adiect.) usus sit, equidem novi neminem. *Subvereri* apud ipsum Cicer. legitur. Cf. adn. pag. R. 590. Fr.

*nobis negare videris, mihi crede, peccas. Nemo est, qui si litteras sciat et tuas vel epistolas vel orationes vel lucubrationes legat, etsi te non cognoscat,**) *Muretum unquam e manibus dimittat. Utinam te omnes et audire et videre possent! Legi de nomismatis Stephani Poloni et Zamoscii tua illa χρυσᾶ ἔπη, e quibus ut et ex omnibus, quae ab ore prodeunt tuo, iudicare te licet χρυσοῤῥήμονα. Nomismata, scio, multis de caussis plurimi fecisti et facis: Dii me perdant, εἰ μὴ τὰ ἔπη ἀντὶ τῶν νομισμάτων εἱλόμην. Quae qui habeat, ipsa nomismata facile et merito contemnat. Poloni certe et Zamoscii ora omnium oculis subiecisti, qui illos nunquam sunt intuiti. A petitione Taciti non desisto, nec de eo tecum expostulandi finem faciam. Cave ne adversum te iudices adeam nomine publico, et tanquam legitimus totius reip. litterariae***) *actor te condemnem ex pollicitatione, quam in communem non unius civitatis aut reip. sed totius orbis utilitatem fecisti. Et, si moram facere pergis, usurae accedent. Denique quasi debitum ea omnia quae cudisti, quae cudis et posthac cudes, a te exigi posse contendo: ut, qui tot opera in publicum commodum struere aggressus es, perficere obligatus sis. Quis sit rerum nostrarum status, a me, qui rempub. nulla ex parte attingo, non accipies. Foxium, Pibracum et Ferrerium, quem interiisse ferunt, πατριώτας scis quantos viros, lugemus. Caesaris nostri interitum, cuius nuncium iam ad vos allatum non dubito, an rumor rerum an****) *spes melior consequatur, incerti sumus. Novi (sat scio) rumores iam sparguntur, et ad aures vestras forte allati, celebres et magni, de quibus non nisi manu trepida rescribere licet.*

Quando iam libera nulli
Lingua manusque sua est, voces et scripta notantur.

Illi solennia funeris parantur. Deducetur, si verum est, quod audimus, VI. aut V. Kal. Iulii, regio, ut dicunt, honore. Haec ausu fortasse temerario Latine scripsi, bonitati tuae confidens potius quam censoriam severitatem timens. Veniam, ut spero, mihi et inscientiam et negotia excusanti dabis. Vale. Lutetiae. XIII. Kal. Iulii MDLXXXIV.

---

*) Volebat, opinor, *cognoverit*, i. e. de facie noverit. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 117. Fr.

***) Vid. de *an* — *an* adn. pag. R. 524. pr. Fr.

LXIII. STEPHANUS 620

DEI GRATIA REX POLONIAE, MAGNUS DUX LITUANIAE, RUSSIAE, PRUSSIAE, MASSOVIAE, SAMOGITIAE LIVONIAEQUE ETC. TRANSILVANIAE PRINCEPS

M. ANTONIO MURETO.

Reverende, devote, dilecte, singularis doctrina atque eruditio devot. vestrae a multis, humanitas eius atque erga subditos nostros studium a Venerabili etiam Stanislao Rescio Secretario nostro diligenter praedicata nobis sunt. Quae cum nos merito maximi faciamus, praetermittere noluimus, ut cum hoc tempore Illustrem et Reverendum Andream Battori de Somlio, Illustris olim Andreae fratris nostri filium Praepositumque Miechoviensem in Urbem ad S. D. N. mitteremus, litteris hisce nostram erga devotionem vestram propensionem testificaremur. Uberius autem ex eodem fratris nostri filio coram ea cognoscet devotio vestra, quam valere cupimus. Cracoviae, die VIII. mensis Septembris, anno Domini MDLXXXIII. regni nostri octavo.

STEPHANUS REX.

LXIV. SERENISSIMO AC POTENTISSIMO PRINCIPI 621

STEPHANO

DEI GRATIA POLONIAE REGI, MAGNO DUCI LITUANIAE, RUSSIAE, PRUSSIAE, MASSOVIAE, SAMOGITIAE, LIVONIAE, TRANSILVANIAE PRINCIPI ETC.

M. ANTONIUS MURETUS S. D. *)

Ad litteras, quas pridem Maiestas tua ad me scribere dignata est, statim respondere necesse non iudicavi: cum praesertim is ipse, qui eas mihi reddiderat, Illustrissimus et Reverendissimus **) D. Andreas Battorius non ita multo post istuc rediturus diceretur. Ita igitur diem ex die ducens, usque huc ***) distuli, cum scirem Maiestatem tuam longe gravioribus curis occupatam esse, quam ut de meis, tenuis et obscuri hominis, litteris cogitaret. Nunc autem, cum idem ille, non hoc tantum saeculo, sed etiam si optimis temporibus natus esset, rari et insignis exempli semper futurus adolescens, fratris tui filius, summo bonorum omnium gaudio Cardinalitia dignitate decoratus, reditum istuc pararet, scribendum mihi esse ad Maiestatem tuam duxi: primum ut immortales ei gra-

---

*) Respondet praecedenti. THOMAS.

**) Cf. adn. pag. R. 341. FR.

***) *Usque huc* dubito num Latine de tempore dici possit, cum *huc* semper locum aliquem monstret. Rectius ponitur *usque ad hoc tempus, usque ad hunc diem.* Legitur tamen apud Ter. Andr. I. 5. 27. *usque adhuc.* KRAFT. — Cf. adn. pag. R. 612. et 127. FR.

tias agerem,*) quod cum mihi honorem habuerit, cuius ego si ullam unquam partem promereri potuero, praeclare mecum actum esse existimabo: deinde ut ei gratuler,**) quod e sinu ac complexu suo tanta ac tam commemorabili virtute praeditum adolescentem huc miserit. Qui ita se perpetuo gessit, ut sanctitate vitae, pietate in Deum, munificentia in egenos, comitate et affabilitate erga omnes, omnium sibi summorum infimorum studia voluntatesque devinxerit: ita ut dici vix possit, universa haec civitas
622 magis illius honore laetata sit, an abitu doleat. Nos hic, serenissime Rex, multa de tuis in omni genere plane regiis virtutibus deque iis, quae a te fortissime et felicissime geruntur, assidue audimus. Quibus eo res perducta est, ut unicum esse te hodie vivum ac spirans perfecti Regis exemplum, ne illi quidem iam negare audeant, qui de principio regnare te non satis aequo fortassis animo ferebant. Deus optimus maximus Maiestatem tuam quotidie in maius ac melius ***) provehat, eamque mentem immittat ceteris regibus, ut tandem aliquando exemplum ipsius secuti, ad rem Christianam constabiliendam †) et ad hostes illius comprimendos potius quam ad explendas cum publica pernicie cupiditates suas animum adiungant. Romae. VII. Kal. August. MDLXXXIV.

LXV. HERMANNUS ORTEMBERGUS
M. ANTONIO MURETO
I. C. ET C. ROMANO
S.

Quod est meum erga te studium et officium, nihil aeque mihi curae est atque re ipsa ostendere, quanti te faciam. Itaque diu anxius fui, quonam pacto fasciculum, quem mihi Roma proficiscenti credidisti, quam tutissimo transmitterem. Nam Francofurtum, propterea quod vererer, ††) *ne ob viarum impedimenta et latrocinia nemo illuc Antverpia veniret, minime quidem expeditum: Antverpiam autem recta mittere, hoc tempore mihi longe periculosissimum videbatur. Quamobrem ea de re egi aliquoties cum magistro veredariorum* †††) *Tridenti, viro fideli mihique amico, qui cum affirmaret, eos Coloniam Ubiorum sine ullo periculo dirigi posse, suamque in ea re operam mihi promitteret; opportune admodum litteras accepi a viro multis nominibus clarissimo, Ioanne Metello, Sequano, qui Coloniae sedes habet, in*

---

*) Cf. adn. pag. 468. R. Fr.

**) Hic quoque praestabat *gratularer*. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 116. Fr.

†) Verbum *constabilire* non legitur nisi apud comicos poëtas. Cf. infra pag. R. 632. Fr.

††) Usitatius *verebar*. Fr.

†††) Quem intelligat, facilis est explicatio. *Veredarius* est Ital. *postiglione*. Fr.

quibus scriptum erat: Muretum litteratorum hominum principem meis verbis, obsecro, saluta, eique nun- 623
tia, me tuas litteras (Roma enim ad illum miseram) de eius edendis libris ad Plantinum misisse. Si quid praeterea per me confici volet, non recuso, sed offero. Fasciculum itaque illum Coloniam misi ad eundem Metellum, ut is per occasionem ad Plantinum transmittat. Quod spero brevi fideliterque facturum, idque simul ab ipso intellexero, faciam te illico certiorem, ea tamen lege, ut, si fortasse) Plantinus de eo ad se perlato ante ad te scribat, id tu mihi quoque significes. Sum enim in maxima exspectatione eius rei, neque animo ero quieto, priusquam salvum in manus Plantini traditum esse cognovero. Vale. Tridenti. XVI. Kal. Octob. MDLXXVIII.*

LXVI. M. ANTONIUS MURETUS
HERMANNO ORTEMBERGO SUO
S. D.**)

Etsi mihi nunquam dubium fuit, quin abs te amarer; tamen eius rei magnam mihi fidem fecerunt litterae tuae. Tanta enim fide ac diligentia negotium tibi a me mandatum curasti, ut ego ipse maiorem optare non potuerim. Ioannem Metellum iam pridem e libris Antonii Augustini et e sermonibus Hieronymi Osorii noveram; sed eum mihi tanto opere amicum esse nesciebam. Peto a te, ut cum primum copia erit, eum meo nomine salutes, eique pro certo confirmes, me valde quidem litteratum non esse, sed valde observantem eiusmodi virorum, qualis ipse est, hoc est eruditione et virtute praestantium. Itaque si quid a me caussa sua hic fieri posse arbitretur, magnae mihi curae fore, ut plane perspiciat, se a me mirabiliter amari. A Plantino nihil adhuc accepi. Si quid accepero, faciam te statim certiorem. Tu quoque ut idem facias, a te maiorem in modum peto atque contendo. Hermanne mi optime et suavissime, etiam atque etiam vale. Romae. XV. Kal. Nov. MDLXXVIII.

LXVII. ANDREAE BATHOREO 624
S. R. E. CARDINALI AC PRINCIPI ILLUSTRISSIMO
M. ANTONIUS MURETUS
S. D.

Die ipso natalis Dominici accepi exoptatissimas mihi litteras tuas, quibus haud scio an quicquam mihi gratius ac iucundius adferri potuerit. Nam cum iam pridem audissem, ita te pro tua summa

*) Immo *si forte*. Cf. adn. pag. 538. R. Fr.

**) Respondet praecedenti. Thomas.

humanitate ac comitate mei memorem fuisse, ut ex ipso itinere ad me scribere dignatus esses; litterae autem tuae nusquam comparerent, conficiebar miro quodam angore animi, neque levationem ullam reperire poteram praeter eam unam, quam mihi litterae tuae attulerunt. Ego te, Cardinalis optime ac praestantissime, semper observavi ac colui, captus non tam nobilitate ipsa regii generis tui quam admiratione tuarum singularium in omni genere virtutum: quibus ita tibi, dum in urbe versatus es, omnium voluntates conciliasti ac devinxisti, ut hodie quoque, absente te, cum solutiores linguae et liberiora iudicia esse solent, nemo tamen aliter de te quam de perfecto quodam et omnibus numeris absoluto virtutis exemplo loquatur. Ex quo facile potes intelligere, quantopere mihi te tali patrono gloriandum sit, quantaque in parte felicitatis ponere debeam, quod non tantum in clientibus tua voluntate numerer, sed etiam nullo merito meo apud te aliquo in pretio habear. Equidem, quantum in me erit, omni studio connitar efficere, ut conservem tuam istam erga me animi propensionem: neque quidquam habeo antiquius, quam ut praestem ea omnia, quae tibi ex me non iniucunda accidere posse arbitrabor. Ac quoniam ab homine in libris ac litterulis abdito vix aliud exspectari quidquam potest, mittam ad te foetus quosdam ingenii mei, non illos quidem
625 valde dignos qui a te inspiciantur, sed tamen non usque quaque tibi, ut spes est, ingratos futuros, quod ab homine tui observantissimo proficiscentur. Mittam igitur, si Deus volet, ante finem mensis Ianuarii libros duos Rhetoricorum Aristotelis a me conversos in gratiam piorum quorumdam et eruditorum hominum e sodalitate Iesu,*) qui pro auctoritate, qua plurimum apud me valent, egerunt mecum, ut id munus susciperem, quod interpretationem, qua in scholis suis uterentur, reperire se ullam negarent. Hoc igitur primum. Sub finem autem mensis Aprilis spero fore ut mittam opera omnia, quae quidem extant, Senecae, emendata a me innumerabilibus locis, additis etiam notis quibusdam meis. Eum vero librum spero et tibi et magno Cancellario et vero ipsi serenissimo Regi ac Domino meo dignum visum iri, in quo subsicivi temporis aliquid collocetur. Quod si tu mihi animos facies, laxabo fortassis frenos veteri cuidam ambitioni meae, quam usque huc compressi ac continui, et tentabo, si quid transmittere ad posteros possim, quod me vobis quoque carum vixisse testetur. Nihil tamen temere suscipiam, neque quidquam tale tentabo, nisi tu me prius arrogantiae metu liberaris. Interea peto a te, quanta maxima contentione possum, primum, ut me ames, deinde ut tum serenissimi Regis, tum affinis tui, viri omni laude praestantis, Samoscii**) benevolentiam mihi omni ratione conserves. Vale. Romae. IV. Kal. Ian. MDLXXXIV.

---

*) Bencii inprimis, cui et dedicavit. Vid. lib. I. epist. 98. (Tom. III. R. pag. 619.) THOMAS.

**) *Zamoscii.* Vid. lib. I. ep. 66. 79. et sqq. FR.

LXVIII. ANDREAS CARDINALIS BATHOREUS M. ANTONIO MURETO S. P. D.*)

*Litterae tuae IV. Kal. Ianuarii datae, nuper autem ad me per-
latae, tanto mihi iucundiores acciderunt, quanto maiore illarum
desiderio et exspectatione iam pridem tenebar. Verebar enim, ne,* 626
*si posteriores hae meae, quemadmodum priores illae, quas Bono-
nia scripseram, intercidissent, et tibi meae erga te optimae volun-
tatis testimonio et mihi tuarum lectione carendum aliquamdiu esset.
Nunc itaque non possum non gaudere, et meas tibi redditas esse,
et in tuis hisce eam, quam cum essemus in urbe, coram satis per-
spexi, amoris erga me tui significationem elucere. Quae ut me
mirifice afficit, ita tibi non frustra polliceri et potes et debes, te a
me in maximo pretio haberi, propter insignes ingenii, eruditionis
pulcherrimarumque virtutum dotes, quibus in tui amorem et admi-
rationem omnium animos pertraxisti. Quamobrem si quibus in re-
bus tibi gratificari potero, scias velim, me nullam praeclare de
te merendi occasionem unquam praetermissurum. Ingenii tui foe-
tus, quos te mihi missurum scribis, maxima cum alacritate exspe-
cto, Senecam praesertim, **) quem a mendis purgandum et notis
illustrandum curasti, maximam certe gratiam apud omnes optima-
rum litterarum amatores inibis. Dixi serenissimo Regi, Domino
et patruo meo, cum nuper ad me esset, ***) de tam propensa erga
nos voluntate consilioque tuo, quod illi perquam gratum accidit.
De te vero praeclare et sentit et loquitur. Magnus Cancellarius,
affinis meus, ad latus Regis non erat: faciam eum tamen de tuis*

---

*) Respondet praecedenti. THOMAS.

**) De hoc adverbio quoniam etiamnunc reperiuntur qui parum recte existiment, ex adversariis depromere placuit, quae abhinc novem annis in gratiam discipulorum meorum scripseram his verbis: „*Praesertim* adverb. vulgo sic usurpant, ut ab altero *praecipue* nihil differre credas. Sed hoc ut est falsissimum, sic mihi admonendi tirones sunt, ut in huius usu particulae magnam cautionem adhibeant. Namque additas habet plerumque *si*, *quum*, *quod* particulas; quae sicubi omittuntur, tum vero tota structura ita comparata est, ut, si sensum reddere recte velitis, ad eiusmodi coniunctionem confugere debeatis. Itaque Ciceronis locus I. de Off. 38. §. 139. *Deforme est etiam de se ipso praedicare, falsa praesertim.* sic est explicandus: *Es ist — zumal wenn's erlogene Dinge sind.* ibid. I. 35. 129. *Retinenda est igitur huius generis verecundia, praesertim natura ipsa magistra et duce.* (*zumal da die Natur* etc.) Cf. ibid. I. 39. 140. II. 15. 52. *Facilior est haec posterior, locupleti praesertim.* Caes. de B. G. II. 30. *quibusnam manibus et quibus viribus, praesertim homines tantulae staturae*, (intell. si placet, ὄντες, i. e. *praesertim quum essent,*) *tanti oneris turrim in muros sese collocare confiderent?* Eiusmodi explicationem quum ignorarent, factum est, ut *praecipue* et *praesertim* sine ullo discrimine frequentari opinarentur." FR.

***) Sic dixit sequutus comicos, qui eiusmodi formulam ex communis usu vitae sumpserunt. Terent. Heaut. III. 3. 43.

Hanc secum huc adduxit, eaque est nunc ad uxorem tuam.

Huc pertinet etiam Ciceronis locus ad Att. X. 4. §. 8. *rediit: fuit ad* (*apud* Orell. cum Lamb.) *me sane diu.* de quo non dubitem adsentiri Handio Tursell. I. pag. 94. FR.

cogitationibus certiorem. Scio enim, te tuaque ab illo vehementer amari. Utinam autem is ego sim, qui non solum tibi animos faciam ad evulgandas lucubrationes tuas, quas hucusque comprimis et contines, sed plane id ego unus a te impetrem, quod publica utilitas et omnium, qui laborum tuorum fructus expetunt, summum desiderium iam pridem obtinere merito debeat. In maxima felicitatis meae parte id ponerem. Persuadere tibi certe id potest vel ipsa consilii tui ratio, qua ductus ad scribendum accessisti, nimirum profectus publici contemplatio. Cuius quoniam tu in omnibus studiis et exercitationibus tuis, summa cum tui nominis gloria, maximam semper curam habuisti: committere profecto non debes, ut ea praeclari ingenii tui monumenta in tenebris delitescant, quae ad eruditionem solidam parandam lucis plurimum adferre multis possunt. Quamobrem quod facturus es aliquando, facias id quaeso citius vel mea caussa, ut et desiderio plurimorum morem geras, et quod mihi maximae laudi gloriaeque perpetuae du-
627 *cam, posteritati nos tibi caros cum primis fuisse, vel hoc indicio planum facias. Vale, vir praestantissime, et cum propter multam lectionem te merito βιβλιοφάγον vocare possimus, si diutius lucubrationes tuas presseris, ne te deinceps βιβλιοτάφον appellemus, cave. Datum Mechoviae VIII. Idus Aprilis anno Domini MDLXXXV.*

LXIX. NATIO GERMANORUM

IN SCHOLA PATAVINA IURISPRUDENTIAE OPERAM NAVANS

M. ANTONIO MURETO

S. D.

Rem arduam sane tentamus atque difficilem, sed ut speramus iudicio tuo, Murete, et auctoritate confirmati, laudabilem inprimis et fructuosam, non tam nationi nostrae quam universae reipublicae litterariae. *) *Petimus a scholae Patavinae Triumviris, magno multorum nobis adversantium odio atque invidia, Iureconsultum, qui Pandectas iuris civilis in eadem schola publice interpretetur, non more illo barbaro et incondito, sed Gallico, hoc est omnium recte sentientium iudiciis comprobato. Ex omnibus autem Iureconsultis, quos praecellenti doctrina in Italia vel ipsi novimus vel fama et praedicatione aliorum accepimus, neminem scimus, quem tibi hac in parte comparare, nedum anteferre debeamus. Quod itaque ex fide dignis hominibus iam pridem intellexissemus, non te penitus consilium abiecisse redeundi in haec loca et in iis, quod vitae reliquum est, transigendi: unum te, quamvis ignarum huius instituti nostri, ex omnibus nominare et a Triumviris coram et per litteras flagitare non dubitavimus. Qui nobis polliciti fuerunt denique, se ad Legatum Venetum, qui Romae est, scripturos, ei-*

*) Cf. adn. pag. R. 619. Fr.

*que ut de hac re tecum agat, negotium daturos. Quod vero scire
non possumus, quid tecum ille, aut an**) *omnino egerit aliquid,
ex diuturna vero mora et conatibus multorum spei nostrae quae-* 628
*dam minus convenientia metuimus: his te litteris rogare ausi su-
mus, ut de tota hac re deque animo et consilio tuo aliquid certi
quam primum nobis significare ne graveris. Nam illud humanitas
singularis tua et animus ille tuus ad praeclara omnia comparatus
ne rogare quidem nos patitur, ne vel desiderio nostro tam honesto
vel communium litterarum caussae vel laudi denique et gloriae tuae
deesse velis. Quam etsi summam iam adeptus es, splendescet illa
magis tamen, novae huius dignitatis quasi luce collustrata: quae
ad omnis gloriae cumulum uni tibi divina quadam sorte destinata
videtur. Praestitisti tu quidem antehac eximia omnia planeque ad-
miranda, et eloquentia tua prope divina omnes populos ac gentes
tibi devinxisti, quae sensu aliquo humanitatis praeditae sunt.
Reliquus est, ad extremum vitae actum tibi reservatus, ingens
quidem ille labor, sed viro magnanimo et ad summum laudis et
gloriae fastigium contendenti optatus maxime atque iucundus, ut
scilicet,***) *alter tanquam Hercules, hydra illa tot capitum con-
fecta, Augiae stabulo expurgato, denique barbarie foedissima
profligata, reginam scientiarum****) *omnium Iurisprudentiam in
pristinam dignitatis sedem restituas. Est illa sane laus maxima,
ut diximus, quam ex ceteris studiis et laboribus tuis es consecutus;
sed tamen communis tibi quodammodo cum doctissimis quibusdam
viris. Haec vero laus, quae ex inusitato et praeclarissimo faci-
nore te manebit, tua erit propria, tibique uni victoriae tam in-
signis triumphi omnes debebuntur. Sed indecore facimus, qui ad
ea te incitemus, ad quae sponte te inflammatum esse novimus. Stu-
dium profecto summum et desiderium tui nostrum ex his litteris
perspicies. Cui desiderio si eventus responderit, tuque spem opta-
tissimi adventus ad nos tui nobis confirmaveris: officio apud Trium-
viros nostro non sumus defuturi, et si quid nationis nostrae preces,
si quid utilitas et dignitas scholae Patavinae apud viros prudentis-
mos et litterarum amantissimos poterunt, brevi magnum illum Mu-
retum in amplissimo hoc orbis terrarum Gymnasio de omni barba-
rie triumphantem aspiciemus. Vale. Datae Patavii, III. Non.
Ianuarii, anno post partum Virginis MDLXXVIII.*

---

*) Cf. adn. pag. R. 140. Fr.

**) Mallem hoc *scilicet* omisissent iuvenes elegantissimi: quamquam qui defensitetur, non ignoro. Fr.

***) Cf. adn. pag. 11. R. Fr.

629 LXX. ORNATISSIMAE AC NOBILISSIMAE SODALITATI GERMANORUM

IN SCHOLA PATAVINA IURISPRUDENTIAE STUDIA COLENTIUM

M. ANTONIUS MURETUS

S. D.*)

Tertio Idus Ianuarii, cum iam advesperasceret, accepi litteras vestras, hoc est eo ipso die, quo tabellarii publici, qui statis diebus hinc Venetias eunt, iter ingressuri erant: quo factum est, ut statim respondere non potuerim. Postridie autem eius diei**) conveni legatum Venetum, ut ex eo cognoscerem, num quid in mandatis habuisset ea de re, de qua vos ad me amantissime et honorificentissime scripseratis. Negavit quidquam ad se tale aut a Triumviris aut a quoquam alio scriptum esse. Ex quo facile intelligere potestis, non tantam haberi honestissimae voluntatis vestrae rationem, quantam par erat. Omnino autem video rationem illam tradendae verae ac solidae Iurisprudentiae, quae hodie in Gallia viget, Italis non placere: etsi ego quidem in hac urbe, cum libros Digestorum interpretarer, multorum studia commoveram, iamque illud consecutus eram, ut plerique istorum, qui magno fastu illas, quas vos merito aversamini, ineptias docent, soli in scholis relinquerentur. Itaque quidam ex eis adierunt Pontificem ac cum eo egerunt, ut ne me illam docendi Iuris rationem tenere pateretur; alioqui fore, ut iuventus orationis suavitate capta praeclaram Bartoli et talium doctrinam repudiarent; se quidem, si ego ulterius pergerem, destituros potiusque se docendi munere abdicaturos. Quid plura? et ipsi facile persuaserunt quod volebant, et ego non aegre a me obtineri passus sum, ut annuo quingentorum numorum aureorum stipendio proposito, eloquentiae potius et politices praecepta traderem. Nuper etiam, cum me Stephanus Poloniae Rex tantis propositis prae-
630 miis, quanta vix cuiquam alii cuiusquam artis Professori hoc tempore proposita fuisse scimus, in Poloniam evocasset, Pontifex, ut me in urbe retineret, suapte sponte ad vetus illud stipendium quingentorum ducentos praeterea numos aureos annuos addidit, porroque se multa facturum pollicetur, quo mihi magis in urbe esse libeat. Quo igitur in statu res sit, videtis. Hesterno quidem die curavi, ut ipse Pontifex per oratorem Regis Galliae, qui hic est, de vestra audiendi mei cupiditate certior fieret. Qui cum hoc libenter accepisse visus esset: *Cur non ipsi*, inquit, *potius huc veniunt? excipientur enim a nobis omni genere humanitatis: neque tunc impediemus, quo minus Muretus arbitratu suo illorum studiis obsequatur.* Certe Pontifex ipse propensissima est in gentem vestram vo-

---

*) Respondet praecedenti. Thomas.

**) Hos genitivos addere solent qui definite accurateque scribunt. Cf. Zumpt. Gramm. Lat. §. 743. 4. pag. 600. Sic Cicero ad Att. III. 7. *Brundisium*, inquit, *veni a. d. XIV. Kal. Mai. Eo die pueri tui mihi a te literas reddiderunt: et alii pueri post diem tertium eius diei alias literas attulerunt.* Fr.

luntate: neque vobis ignotum est, quantam vim pecuniae quotannis attribuerit et assignaverit Germanis aliquot adolescentibus educandis. Ego vero, Nobilissimi et Ornatissimi viri, semper mirifico animo erga Germanos fui, motus ingenua quadam simplicitate et integritate ab omni fuco et fallaciis remotissima, quam in eorum plerisque ita cognoveram, ut eam laudem gentis vestrae propriam esse statuerem. Quando igitur istic una esse non licet: videte, num rationibus vestris expediat huc venire et mecum una communi studio ad vindicandam a barbarie Iurisprudentiam incumbere. Mihi credite: si vobis huc venire libeat, aliquid fiet. Quaeso autem obtestorque vos, ut, quidquid hac de re consilii capietis, ad me scribere ne gravemini, vobisque ita plane persuadeatis, quidquid a me vestra caussa aut publice aut privatim fieri poterit, id semper cupidissime facturum esse. Romae. XV. Kalend. Februarii MDLXXVIII.

LXXI. M. ANTONIUS MURETUS 631

POMPILIO AMASAEO SUO

S. D.

Quod ad amantissime scriptas*) litteras tuas serius quam par erat respondeo, peto a te, ut id, pro cetera tua humanitate nostraque veteri amicitia, non dicam occupationibus, sed afflictae valetudini meae multisque molestiis, quibus hoc toto tempore conflictatus sum, condonandum putes. Nam cum sextum iam mensem tantis tibiarum ac pedum doloribus vexatus sim, ut ardere interdum mihi viderer, eaque res et mihi somnum adimeret et efficeret, ut neque cibum appeterem et id ipsum, quod capiebam, non concoquerem, unde mirabilem cruditatem existere necesse erat: ita me diuturnitas morbi et magnitudo doloris efferaverat, ut *ἄγριός τις καὶ ἀπρόσιτος γεγενημένος*, Telephi alicuius aut Philoctetae quam eius, quem me amici semper iudicaverant, similior viderer. Accedebat eo aeque diuturnus, sed ut res ipsa magno cum meo moerore docuit, periculosior morbus nobilissimi et humanissimi adolescentis Poloni, qui cum in aedibus meis diversaretur**) sub id fere tempus, quo tuae litterae mihi redditae sunt, tabe consumptus est: quo tantus cumulus additus est ad illam superiorem animi mei aegritudinem, ut nullum tempus, nullum locum quietis reperire possem. Nunc cum Dei beneficio et prope convaluerim, et aegritudini ex amici morte conceptae dies ipsa levationis aliquid afferre coeperit, respondebo ad litteras tuas, *διὰ κεφαλαίων*. Ac pri-

---

*) Non damnandam hanc verborum collocationem esse, diximus in adn. pag. R. 425. et 174. Neque tamen illum verborum ordinem, qui est pag. R. 346. *ad summo proximum honoris gradum*, probandum putavimus, etsi sic scripsit Sallustius Iug. cap. 89. *Nam praeter oppido propinqua, alia omnia vasta, inculta.* Cf. ibid. cap. 48. extr. Fr.

**) Immo *deversaretur*; cf. adn. pag. 351. R. Fr.

mum quod vetas me amoris erga me tui magnitudinem litterarum gravitate*) metiri: ego quoque a te, Amasaee, vir optime et eruditissime, peto, ut mecum eodem iure utaris; neve ex litterarum silentio factam unquam esse ullam de mea erga te, tibi, ut arbitror, non incognita voluntate diminutionem**) suspiceris. Sit
632 igitur hoc inter nos positum, ne alter ab altero, quod minus saepe litteras accipiat, minus etiam se amari putet. Nunc ad cetera. De Federico Sylburgio, qui me sibi quasdam in Halicarnasseum et alios notas pollicitum esse ait: fieri quidem potest, ut ita sit; neque ego de eo, quem tu et doctissimum et humanissimum esse scribis, quidquam sequius suspicari debeo: sed tamen, quod inter nos dictum sit, neque Federici ipsius memini, neque me quidquam eius generis cuiquam Germano pollicitum esse. Et ut verum fatear, typographus ille, quem nominas, pessime hic religionis nomine audit: ut quidquam cum eo habere commercii neque satis tutum neque satis pium esse videatur. Cogitabis hoc ipse tecum paullo accuratius, meque, si id tanti putabis, quid tui consilii ac sententiae sit, admonebis. Venio nunc ad ultimam epistolae tuae partem: in qua omnibus ex partibus sese tuus ille saepe spectatus in me amor ostendit. Quod ais istius nobilissimae civitatis***) magistratus saepe de me in Sigonii τοῦ μακαρίτου locum vocando ac substituendo cogitasse; sed cum scirent, quomodo hic res meae constitutae ac constabilitae sint, putasse, me non facile ad eam conditionem accipiendam adduci posse; quodsi spem aliquam ostendero muneris illius non detrectandi, et ipsos cupide facturos omnia et te studiose operam daturum, ut id quam maximo meo commodo fiat: primum video, quantum illi splendidissimo et honoratissimo XL virum consilio debeam, qui de me, homine nulla eximia eruditione praedito, tam honorificum iudicium fecerint; deinde tibi, Pompili amicissime, vel hoc uno nomine ita esse me obstrictum ac devinctum agnosco, ut tecum unquam paria faciendi†) omnis mihi spes plane praecisa sit. Equidem, si paullo minus senex essem, non ambirem quidem istum honoris gradum, conscius mihi tenuitatis meae; sed ultro delatum sine ulla detrectatione avidissime arriperem. Nunc, quam me multae res impediant ne id facere possim, vide. Vixi Romae annos plus minus††) XXIV. quo toto tempore prolixam et propensam erga me agnovi et P. R. et summorum Pontificum voluntatem. Praecipue autem Gregorius XIII. Pontifex ad bene merendum de omni humano genere natus, ita me perpetuo fovit, ea est caritate

---

*) Perspicuum est, corrigendum esse, *raritate.*

**) Immo *deminutionem*; vid. adn. pag. R. 246. Fr.

***) Bononiensis. In hac enim mortuum fuisse Sigonium, testis Bucholc. Chronol. ad A. 1584. pag. 674. Thomas.

†) Cf. adn. pag. R. 614. Fr.

††) Sic Hirt. VIII. de B. Gall. 20. *plus minus octo milibus.* (ubi Morus explicat *circiter, fortasse paulo plus aut paulo minus.*) Martial. IX. 103. *plus minus decem.* Saepius tamen legitur *plus minusve.* Fr.

complexus, ut, si mihi vita pro eo refundenda sit, nullam tamen beneficiorum ipsius erga me partem videar consecuturus. Quo 633
igitur ore, qui nuper ab eo, ut veteranus emeritis stipendiis, missionem et petierim et impetraverim, petere ab eodem audeam, ut me istuc venire patiatur? An poenituisse me dicam, quantum mihi honorarii nomine quotannis penderetur? Septingenti aurei numi: quantum nemo, opinor, ante me, qui hoc litterarum genus profiteretur, accepit. Et tamen, si ea me res movisset, nihil facilius erat quam efficere, ut ad eam summam aliquid adderetur. Sed demus, aliquid tamen caussae reperiri posse, cur qui Romae amplius docere noluerim, Bononiae, quamvis eosdem labores suscipiam, non recusem: quid, quod ea migratio sine luculento rei familiaris detrimento a me fieri non potest? Hic in aedibus meis non commode tantum, sed etiam pro meo captu splendide habito. Istic pro aedibus pendenda merces erit; distrahenda supellex, et quae magno empta sunt, vili addicenda; emenda Bononiae nova, maiore fortassis pretio, usu minore; sumptus in itinere et in librorum meorum gestatione faciendi. Trecenti aurei numi, quos mihi otioso Pontifex persolvi voluit quotannis ex ea ipsa pecunia, quae iis qui publice in urbe docent adsignata est, adimentur fortasse, si alio me contulero. Multas hic habeo militias,*) ex quibus tantum fere capio, quantum ad alendam familiam sit satis; absentibus multa ex earum fructibus amittenda sunt. E pensionibus, ut vocant, ecclesiasticis septingentos numos aureos annuos percipio: debitores, qui saepe lenti esse solent, non tam facile absens urgere potero quam praesens et magno Principum supremi ordinis favore subnixus. His tot incommodis remedium nullum reperiri potest. Ut igitur ego longe plurimum debere me fateor iis, qui me tanto honore dignum censuerunt: ita eos supplex obtestor, ne iniquo animo ferant, neve me propterea minus ament, quod hoc tempore non posse me studio erga me suo obsequi vident. Vale. Romae. Id. Decemb. MDLXXXIV.

LXXII. M. ANTONIUS MURETUS S. D. PETRO LUPICO GOTHOLANO. 634

Occupationes, quibus perpetuo distineor, effecerunt, ut ad litteras tuas, quas binas eodem exemplo**) accepi, serius quam par erat respondeam, eaedemque mihi nunc necessitatem brevitatis im-

---

*) Quales istae *militiae* fuerint, equidem definire non possum. Fortasse intelligenda sunt munera quaedam civilia, quae gereret, vel eiusmodi *togata* militia, de qua retulit Lazerius in Diatr. de Vita et Script. Mur. pag. ed. nostr. 31.*). Fr.

**) Cic. IX. ad Fam. 16. pr. *de quo et tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo.* Vid. Schuetz. Lex. Cic. Tom. II. P. II. pag. 236. Fr.

ponunt. Accipe igitur ad singula. Verba illa, *nunquam defugiam auctoritatem*,*) nullo modo dici possunt a Parmenone. Nam *defugere auctoritatem* nihil omnino aliud est, quam nolle praestare ea, quae te auctore facta sint: neque usquam genus hoc loquendi aliter a Latinis scriptoribus acceptum reperietur. Hoc si quis negat, iube, locum unum ex aliquo bono atque idoneo Latinitatis auctore proferat, ubi aliter acceptum sit: et a me quod volet praemium petat. Praesto tibi, nullum unquam repertum iri. Itaque sponsionem quamlibet in eam rem facito: quicquid eo nomine pendendum fuerit, ipse praestabo, neque unquam defugiam auctoritatem. Atque hoc ita manifesto perspici potest ex illis Plauti et Ciceronis locis, ut mirer, si quis aliter sentiat. Male igitur Donatus, qui ita exponit: *Non recusabo facere, dum tu tamen auctor sis facti.* Nunquam, inquam, quisquam, qui Latine sciret, ita dixit *defugere auctoritatem.* Viderat hoc et Victorius,**) erroremque Donati vere eruditeque coarguerat, nisi quod imprudens in eundem illum errorem incidit, quem in Donato notabat. Verum hoc esse, constat ex his Victorii verbis, quibus locum Ciceronis***) declarat: *Significat autem*, se non defugere *dicens* auctoritatem sui consulatus, *se cuncta illa, quae tunc gessit, confiteri ac prae se ferre recte et ordine gesta esse; paratumque illa defendere.* Brevius omnino et concinnius poterat uti verbo *praestandi*, ut in iure civili auctor est, qui praestat evictionem; sed tamen, si nihil addidisset, ferri utrumque poterat. Sed vide, quid addiderit: *ac quaecunque quasi iusserit ille ac mandarit, non recusaturum facere.* quae interpretatio eadem est cum †) illa Donati. Nunc adhibe eam ad verba Ciceronis, ut videas, quam non vera sit. *Attende*, ait Cicero, *iam, Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem consulatus mei.* id est, ut ego quidem interpretor, *quam non recusem praestare, quicquid in consulatu gessi, recte atque ordine gestum esse.* at, ut Victorius, *quam non recusaturus sim facere, quaecunque quasi*

*) Terent. Eunuch. II. 3. extr. de quo cf. Ruhnken. in Dictat. et Muret. Opp. Tom. II. R. pag. 673. sq. Fr.

**) Var. Lect. V. 22. Fr.

***) Orat. pro Sulla cap. 11. §. 33. Fr.

†) Haec structura quamvis non sit tam usitata, quam nonnulli credere videntur, nullam tamen causam esse video, cur plane reiiciatur. Vid. Hand. Tursellin. II. pag. 140. Zumpt. Gr. Lat. §. 704. et Kritz. ad Sallust. Iug. XIV. 9. pag. 78. Ceterum *illa Donati* scito esse *illa quam memoravi*, ne credas parum Latine loqui Muretum. Neque id repugnat ei praecepto, quod tradit Zumpt. §. 767. qui tamen quum *ille* pron. posteriores scriptores in eiusmodi locis ubi omittant optimi, addere dicat, vellem idem istic in censum vocasset locos Ciceronis Philipp. V. 13. §. 35. *Neque enim ullam mercedem tanta virtus praeter hanc laudis gloriaeque desiderat.* III. de Orat. 48. pr. *Neque vero haec tam acrem curam diligentiamque desiderant, quam est illa poetarum.* pro Arch. §. 28. *Nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat praeter hanc laudis et gloriae.* ubi cf. Matth. Divin. in Caecil. 11. §. 36. *Nam quum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenii atque eloquentiae multo molestissima.* Philipp. VI. 5. §. 13. *In foro L. Antonii statuam videmus, sicut illam Q. Tremuli, qui Hernicos devicit, ante Castoris.* ubi ut facile apparet *illam* δεικτικῶς, ut aiunt, ab oratore positum esse, ita in ceteris locis eam pronomen naturam servat, quae est eius propria. Fr.

iusserit ac mandarit consulatus meus. Quid autem quasi iubere ac mandare poterat Ciceroni consulatus, cùm ipse amplius consul non esset? Inspice totum Ciceronis locum: videbis, eum non de futuris, sed de praeteritis loqui. Fac idem in Plautino loco:*) *Si auctoritatem postea defugeris:* id est, si Victorium sequare: *si recusaris facere, quaecunque ego iussero ac mandavero.* quo quid alienius aut ineptius cogitari potest? Sed ego cum scholia illa scriberem, Victorium, qui triennio, ut opinor, ante libros Variarum Lectionum ediderat, exagitare nolui: neque enim mihi unquam ex aliorum insectatione gloriam petendam putavi. Quod autem illic quoque usus sum verbo *putandi*,**) non eo feci, quod res apud me dubia esset; sed, ut tu recte ac vere accipis, ne cui arrogantius loqui viderer. Iste autem, quisquis est, qui putat me usum eo verbo, quod suspicantis potius esset quam ullam certam sententiam proferentis, tritus videlicet non est in veteribus illis, qui etiam in his rebus, quas pro certissimis et exploratissimis haberi volunt, saepe has voces adhibent,***) ἔοικε, δοκεῖ, ἴσως et eiusdem generis alias. Quod quaeris, quae caussa loci corrumpendi fuisse videatur, dicam tibi. In vetustissimis Plauti, Terentii, Aristophanis exemplaribus neque actuum neque, ut indocti postea locuti sunt, scenarum, ac ne personarum quidem ulla certa distinctio erat. Omnia continenter scribebantur: nisi quod inter personarum dicta exiguum aliquod inane spatium relinquebatur. Inde illae perturbationes ac confusiones extiterunt, cum pro suo quisque captu hoc et illud ab hoc aut illo dici putaret. Et eius varietatis crebra est etiam apud Donatum mentio. Sed ego, qui me brevem fore dixeram, iusto etiam verbosior fui. Tu tamen, qui brevitati ignovisses, libentius, nisi me fallit animus, ignosces loquacitati. Petrum Galesum videre et amplexari
discupio. Magnus vir est et quo non civitas modo vestra, sed 636
tota Hispania merito gloriari queat. Vale. Romae. Postrid. Non. Nov. MDLXXIX.

---

*) Poenul. I. 1. 19. Fr.

**) Vid. Tom. II. R. pag. 674. Fr.

***) „*Adhibeo*“ inquit Ruhnk. in praefat. Lex. Scheller. (Matth. Eloquent. Lat. Exempl. pag. 352. ed. 2.) „non est *utor*, ut in Lexicis, quae optima putantur, traditur, sed *admoveo*, *advoco*, *assumo*. Ex quo intelligitur, nostros homines singulis prope paginis dicentes, *adhibere vocem*, *adhibere loquendi formulam*, parum Latine loqui.“ Neque tamen hoc praeceptum ex omni parte verum puto. Immo si addantur eiusmodi verba, qualia h. l. apud Mur. sunt *in his rebus*, huius verbi usum tanquam minus Latinum reiicere valde dubitem. Cic. Orat. 57. pr. *Sequitur ergo, ut, qui maxime cadant in orationem aptam numeri, videndum sit. Sunt enim qui iambicum putent, quod sit orationi simillimus: qua de causa fieri, ut is potissimum propter similitudinem veritatis adhibeatur in fabulis.* Non minus recte dici potuisse arbitror; *qui etiam ad has res exponendas — has voces adhibent.* Fr.

LXXIII.*) M. ANTONIUS MURETUS S. D. CHRISTOPHORO PLANTINO SUO.

Vide, quae sit vel tabellariorum negligentia vel temporum difficultas. Binas litteras tuas, quarum priores decimo die Octobris, posteriores die duodecimo Decembris datae erant, eas utrasque cum aliquot capitibus Variarum Lectionum mearum et parte Electorum Lipsii accepi Kalendis Februarii.**) Saepe iam ad te scripsi, ne ullam aliam praefationem exspectares, sed ea ipsa, quae octo prioribus libris iam pridem proposita est,***) sine ulla mutatione uterere; sed video, multas meas ad te litteras intercidisse. Litteras tuas ad Symphoniacos Pontificis statim reddendas curavi. Ad Lipsium scribo.†) Reliquum Variarum mearum et Electorum ipsius cupidissime exspecto. Velim scire, num tibi commodum futurum sit, describere typis tuis libros Aristotelis Ethicorum ad Nicomachum Graece, ducentis amplius locis a me emendatos. Cuperem eos primum seorsum††) edi: ac tum demum commentarium in eos meum, quam bonum nescio, uberem certe et copiosum in eos emitterem. Habeo et notas in Thucydidem ac Plutarchum sane multas: quas ad te mittam, si tanti mea esse putaveris. Si eorum omnium editionem e re tua futuram non putas, supprimamus sane omnia. Iam pridem enim talium rerum satietas me quaedam tenet: neque mihi longius quidquam videtur, quam dum, vacuo et soluto animo, hanc deteriorem aetatem melioribus, id est theologicis studiis, dicare possim. Mi Plantine optime et amicissime, vale. VI. Id. Febr. Roma.

---

637 LXXIV. M. ANTONIUS MURETUS LIPSIO S.

Nunc ipsum accepi litteras tuas datas a te Kalend. Iulii.†††) Negas te ita Abderitanum esse, ut, quae a me scripta sunt,*) quo pertineant, non intelligas. Si quid mihi apud te fidei est, Lipsi,

---

*) Circa hanc et seq. epist. legenda, quae notavi ad lib. II. ep. 2. et 3. Thomas.

**) Eodem hoc die et epistola Lipsii allata ipsi est. Ipsum vide supra lib. II. ep. 2. in fine. Thomas.

***) Vid. Tom. II. R. pag. 3. Fr.

†) Innui puto epistolam, non quae hic sequitur, sed quae est libri II. 2. *Neque enim.* Certe eundem illa cum praesente diem habet adscriptum. Nec ipsa res abnuit. Thomas.

††) Cf. adn. pag. R. 291. Fr.

†††) Non licuit eas reperire in Centuriis Lipsianarum. Itaque inter deperditas vel omissas numeremus. Thomas.

*) Loco, qui adn. sq. nominabitur. Thomas.

nemo usque adhuc*) librum meum cum tuo contulit, et contulere multi ac clari viri, quin obstupuerit. Verba eadem non sunt, neque ego hoc unquam aut dixi aut scripsi: cetera quidem ita similia, ut non lac lacti. Et negas te a me quidquam accepisse praeter unum aut alterum locum, in quibus etiam ais factam a te mentionem mei. Quid ego nunc dicam? Non libet tecum ullam contentionem suscipere; *non, si mihi Iupiter auctor spondeat,* **) superiorem me fore: sed tamen tu me non nisi semel nominasti. Sed piget super re tam tenui plura. Quaeso obtestorque te, ut in illa capitis primi***) praefatione, quidquid est quod in deteriorem partem accipi posse videatur, mutes, corrigas, deleas. Potes has meas litteras Plantino ostendere: ex quibus intelligat, mihi id non tantum volenti, sed cupienti atque exoptanti fore. Nihil enim mereri velim, ut te amicum habere desinam aut vero ulla ex parte minus mihi amicum esse suspicer. Dices: cur id ipse non facis? Non tam facile cuilibet detegerem arcana mea; sed tu me iam pridem nosti, quam sim†) in hoc toto genere ῥᾴθυμος. Ne vivam, Lipsi, si eius capitis ullum penes me exemplar habeo. Hoc alius non ita facile crederet; te, qui quam sim μισόπονος nosti, crediturum esse confido. Iterum te etiam atque etiam oro, ut, quidquid asperius dictum videbitur, mitiges. Reliquos libros, quos iam missurus eram ad Plantinum, tunc demum mittam, cum istuc, quod te rogo, a te praestitum esse cognovero. Interea ama me et certo tibi persuade, te a me amari. Vale. Romae. Non. Septembris MDLXXVI. ††)

LXXV. M. ANTONIO MURETO IULIUS IACOBONIUS S. D. 638

Vix me heri vesperi a quorundam hominum conventu honeste dissolvi: quibus obfirmato animo adseverantibus, lapidem nuper ad Tyberis ripam effossum, Semoni Sanco Deo Fidio inscriptum, Simonem illum Magum designare, cum omnino ipse adversarer, ludibrio omnibus ac despectui esse coepi. Cumque de quodam Fidio Sango vel Sanco legisse me aliquando affirmarem, Semonesque terrenos Deos antiquitus fuisse appellatos, tum magis a quibusdam irridebar, qui Sancum Sabina lingua Magum, Semonemque quam Simonem Hebraice dici malebant. Ego vero qui nugas illos agere sibique somnia confingere plane videbam, discedo inde iratus, ut

---

*) Addidi *adhuc* ex ed. Thomas. perperam illud omissum ab Ruhnkenio: qui idem paullo post admiserat *Non liber tecum ull. cont. suscipere.* Fr.

**) Virg. Aen. V. 17. Fr.

***) libri XI. Var. Lect. Mureti. Vide quae notavi ad lib. II. ep. 2. Idem enim agitur utrobique. Thomas.

†) Cf. adn. pag. R. 425. extr. Fr.

††) Sitne recte adscriptus hic annus, deliberandum amplius. Thomas.

qui veritati fucum ab imperitis factum intuebar, neque locus tum mihi ullus, quo illorum perfringerem stultitiam, succurrebat: neque, quod me vel maxime angit, et nunc succurrit; ac si succurreret, haud facile mihi esset invenire; libris enim fere omnibus, ut scis, careo, atque ita in praesentia) occupationibus obruor, ut nihil requietis habeam. Itaque ad tuae mihi expromptae ac prope divinae memoriae thesaurum confugiendum**) atque istam tuam reconditam doctrinam advocandam putavi, quae, quoties quis aliquid abditum atque abstrusum quaerit, promptuarium***) est. Obsecro te, Murete doctissime, ut, si quid contra horum insulsissimorum hominum sententiam colligere potes, (posse te praeclara opinor plurima,) ad me, nisi te de rebus tam ridiculis disputare pudeat, quam primum mittas. Video namque aliquos de nostris proinde studiis pessime sentire, nisi, quemadmodum heri me facturum recepi, hodie aliquid, quo sane illorum opinionem reflectere ac cohibere valeam,* †) *in medium afferam. Ut igitur rem ipsam prorsus inspicere atque investigare queas, mitto ad te*
639 *inscriptionem totam ex ipso vetusto lapide ad verbum* ††) *ordineque desumptam: de qua quidem re aliquod tuarum litterarum testimonium vehementer exspecto, quo scilicet uno meorum studiorum conscientiam nunc et in perpetuum sustentabo. Vale. XIII. Kal. Septembris MDLXXIV.*

SEMONI.
SANCO.
DEO. FIDIO.
SACRUM.
SEX. POMPEIUS. S. P. F.
COL. MUSSIANUS.
QUINQUENNALIS.
DECUR.
BIDENTALIS.
DONUM. DEDIT. †††)

*) Cf. adn. pag. R. 298. Fr.

**) Terent. Andr. IV. 3. 7. sq.

Mysis, nunc opus est tua
Mihi ad hanc rem exprompta memoria atque astutia. Fr.

***) Hoc substantivum recentiorum esse, ex iis colligas, quae leguntur apud Nolten. Lex. Antibarb. pag. 1125. Fr.

†) Facile apparet, *possim* potius quam *valeam* dicendum fuisse. Vid. Grysar. Antibarb. pag. 351. Sed quod idem ait, *valere* cum infinitivo *non posse* coniungi, non est verum. Vid. Heusinger. Observatt. Antib. pag. 433. Zumpt. *Aufgaben zum Uebersetzen* etc. pag. 167. ed. 4. Horat. Sat. I. 9. 38. Plin. Paneg. 46. pr. *quis terror valuisset efficere, quod reverentia tui effecit?* BCrus. Clav. Sueton. pag. 803. al. Hoc vero negari non potest, non posse eos probari, qui sine ullo discrimine dicant *non valeo dicere* et *non possum dicere*, et qui *non valeo dicere* tanquam elegantissimam quandam formulam ubique inculcare non dubitent. Fr.

††) Cf. adn. pag. 82. R. Fr.

†††) Sequitur Mureti responsio. Thomas.

LXXVI. M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
IULIO IACOBONIO.

Quaeris ex me, ecquid inscriptio vetus nuper effossa, in qua Semonis Sanci Dei Fidii mentio est, ad Simonem magum pertineat: id enim quosdam pro vero ac comperto adseverare. Res mihi, ut tibi verum ingenue fatear, vix satis videtur digna, de qua aut tu quemquam aut me quisquam consulat. Nihil enim tritius aut pervulgatius. Et certo scio, te ipsum per te hanc stultitiam refutare potuisse, nisi id a me fieri maluisses. Semonis Sangi Fidii mentio est apud Livium libro octavo *) his verbis: *Bona Semoni Sango censuerunt consecranda.* Nominat eum et aliis aliquot locis. **) Et apud Ovidium VI. Fastorum: ***)

Quaerebas Nonas Sango Fidione referrem,
An tibi, Semo pater.

ubi vulgo legitur *Semipater* aut *Semiaper*, vitio eorum, qui quae 640
non intelligunt, mutant. Mentio eiusdem apud Halicarnasseum libro quarto, †) apud Augustinum de civitate Dei. ††) Rex Sabinorum fuit, quem mortuum retulerunt in Deos: ut est apud Lactantium libro primo. †††) Mentio eius et apud Silium Italicum, *) apud Festum in dictione *Propter viam*, **) apud Fulgentium in libro de vocibus antiquis. ***) Scio esse et nescio quid apud Plutarchum. †) Ne longum faciam, res contrita ac communis est, quamque parum decorum sit, ut abstrusam ac reconditam vel quaerere vel repertam venditare. Neque ego haec scripsissem, nisi tibi morem gerendum esse duxissem: neque tam te haec ex me quaesiisse arbitror, ut ea cognosceres, quam ut istis nescio quibus mei quoque testimonii pondus opponeres. Vale. XIII. Kal. Septembris MDLXXIV.

---

*) cap. 20. ubi cf. Rupert. Fr.

**) XXXII. 1. Fr.

***) vs. 213. Fr.

†) Ant. Rom. cap. 58. (Vol. II. Rsk. pag. 782.) Fr.

††) XVIII. 19. Fr.

†††) cap. 15. §. 7. ubi cf. interpp. Fr.

*) VIII. 420. sqq. Fr.

**) It. in v. *praedia.* Cf. etiam interpp. ad Propert. IV. 9. extr. Fr.

***) pag. 561. ed. Lips. (Hahn.) Nonii; ubi tamen nihil aliud explicatur, nisi quos Deos dici *Semones* voluerint. Fr.

†) Quaest. Rom. pag. 271. (Tom. VII. Rsk. pag. 100.) ubi cf. Xyland. Fr.

LXXVII. BALTHASAR ANSIDEUS M. ANTONIO MURETO S. D.

Nisi Lucas Sempronius Romam iret, meque, ut ad te officii caussa scriberem, submonuisset, nunquam profecto, ut qui tuas studiorum aliarumque rerum occupationes notas habeo,) litteras ad te dare ausus essem. Sed is pollicitus mihi est, omnem sese daturum esse operam atque effecturum denique, quo minus importunae tibi meae litterae accidant. Ego vero eam ob caussam non invitus eo me induci passus sum, ut te salutem, nomenque tibi meum, si forte exciderit, in memoriam revocem, singularemque amorem atque observantiam, qua te prosequor, quantumque praeterea tibi debeam pro singulari mihi olim praestito beneficio, declarem. Atque utinam aliquod grati animi signum praebere tibi possem! Quid enim gratius unquam accidere mihi possit, quam ut ipse intelligas, apud memorem*
641 *te virum beneficium collocasse? Sed meam ipsius tenuitatem consideranti spes omnis effracta concidit. Quando igitur, quod summe concupisco, non licet, faciam, quod in promptu est, beneficiique tui . . . . quo te contentum fore mihi persuadeo, tum quod belli homines, qualis profecto tu es, haud plus exigere debent, quam quis praestare queat; tum quod in remunerandis beneficiis lex videtur illa sancita esse, ut qui minus referre potest, gratiam habeat, animusque magnae instar remunerationis sit. Idque tuus, nisi fallor, Seneca sentit, quem propediem abs te emendatum scholiisque illustratum exiturum aiunt. Quem diem quando ego videro: nihil mihi longius. Nullius enim viri scripta libentius et aeque libenter quidem lego ac tua: quae cum eruditione summa, tum elegantia singulari adeo referta sunt, ut nihil omnino eruditius ac purius fieri posse putem. Atque utinam aut ea tibi a principio mens fuisset, ut longe plures epistolas ederes, aut aliquando σωμάτιον illud ita augeas, ut ad iusti magnitudinem voluminis excrescat! Nam, meo iudicio, nihil cumulatius excellentiusque in eo genere reperiri potest. Quas ego cum lego, ne ipsorum quidem antiquorum ingenium dexteritatemque desidero. Nolo tibi pluribus molestus esse. Vale meque ama: et quamquam nihil in me sit, quod amorem mereatur tuum; ea tamen de caussa dignus sum, qui abs te amer, quod ego in te amando nemini concedo. VII. Id. Decembr. MDLXXXIV.**)*

---

*) Immo *habeam.* Vid. Zumpt. Gramm. Lat. §. 565. Ceterum *aliquid notum habere* non minus Latinum esse quam *perspectum*, *cognitum habere* et similia, de quibus dixit Zumptius §. 634. (qui tamen *cognitum habeo* idem esse quod *cognovi* non satis accurate pronunciat, quum illo perennitas quaedam perpetuitasque effectus aut status designetur, quod dudum vidit Vorst. de Lat. falso suspecta pag. 75. sqq.) satis docet Cic. Orat. §. 118. *Nec vero dialecticis modo sit instructus, sed habeat omnes philosophiae notos ac tractatos locos.* qui ibid. §. 112. scripsit haec: *qui ea multo quam nos — habeas notiora.* Fr.

**) Sequitur Mureti responsio. Thomas.

LXXVIII. M. ANTONIUS MURETUS BALTHASARI ANSIDEO SUO S.

Gratissimae mihi, ut semper, litterae tuae. In quibus hoc a te serio scriptum non puto, veritum quodammodo esse te, ne nomen tuum mihi excidisset. Scriptum enim mihi in animo est ita, ut nulla longinquitate temporis deleri queat: et id ipsi quoque tibi notum esse existimo. Si quid olim feci, quod hodie utile tibi esse sentias, gaudeo: et si qua se offeret occasio, semper promptissimo animo procurabo, quidquid in rem tuam esse arbitrabor. 642
Neque est, quod de me remunerando cogites. A quibus me amari sentio, ab iis cumulate mihi satisfactum puto. Tu modò praesta te eum, quem semper praestitisti, et perge amare eas artes, quibus te iam pridem deditum esse cognovi. Magnum mihi aliquid de te semper augurat. *) Seneca meus prodibit, ut spero, circiter Kalend. Mai. prodibunt et alia quaedam mea et inter cetera epistolae: quas aut a te aut a quoquam alio expeti miror. Neque enim quisquam me in scribendo negligentior est, et ego nusquam negligentior quam in scribendis epistolis. Sed quando vos ita vultis, obsequar studio vestro, et ad illas, quae iam editae sunt, alias addam neque meliores aut elegantiores neque accuratius scriptas, in quibus vos, qui quod me amatis mea, cuicuimodi sunt, libenter legitis, bonas horas male collocetis. Ego te amare non desinam, nisi tu, qui es, esse desieris: hoc autem pro certo atque explorato habeo nunquam fore. Vale. IV. Non. Ian. **) MDLXXI. Romae.

LXXIX. HORATIUS CARDANETUS M. ANTONIO MURETO S. D.

Luca nostro Ariminensi ad urbem ***) *eunte, libet ad te perbreves litteras dare: quae quidem tui me observantem esse tibi significent. Iam diu nihil scripsi, quod nolui molestus tibi esse. Balthasar quidem meus epistolam ad te misit hortatu meo superiori anno: cui cum non responderis, noluimus tibi amplius obstrepere.* †) *Te quidem amamus, ut solemus: tibique gratulamur, quod deposita publice interpretandi provincia in otium te receperis. Speramus enim, te non minus silentem quam dicentem studiosis litterarum profuturum. Ama nos et vale. Die festo divi Ambrosii, MDLXXXIV.* ††)

---

*) Checcotius locum asterisco notavit. Forte excidit *animus*.

**) Mensis nomen a Ruhnk. omissum addidi ex ed. Thom. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 540. pr. Fr.

†) Cf. adn. pag. 469. R. Fr.

††) Sequitur responsio Mureti. Thomas.

643 ## LXXX. M. ANTONIUS MURETUS CARDANETO S.

Amari me a te scio: neque tibi dubium esse debet, quin a me mutuo ameris. Saepe ad eos, quos amo, scribere, ubi nulla id necessitas exigit, neque possum neque lubet: neque a quoquam id genus officii valde exigo. Ad Balthasarem non magis tuum quam meum eo non scripsi, quia aegrotabam, neque adhuc plane convalui. Depositam a me publice docendi provinciam, caussa esset cur gratularemini, nisi mea me facilitas in maiores etiam et molestiores occupationes induisset. Reperiam tamen, ut spero, quomodo ab his quoque me expediam: et tunc fortassis, ut et posteris prosim, operam dabo. Vale. IV. Non. Ian. MDLXXXV. Romae.

LXXXI. M. ANTONIUS MURETUS ANTONIO CONSTANTINO SUO S. D.

Nunquam destiti, ex quo primum te novi, mi Constantine, ob egregias animi tui dotes ita te amare, ut ad amorem in te meum prope singularem nihil plane accedere posse arbitrarer. Nunc tamen, quod video te tantum tam parvo tempore in Iurisprudentia profecisse, tantus ad amorem in te meum cumulus accessit, ut ipsemet mirer. Petis a me, ut explicem tibi vulgatam quaestionem, *Possessio sitne iuris an facti?* Plusculum etiam praestabo, quam petis. Nam tibi de tota possessionis natura et ratione bre-
644 viter ac perspicue, quod quidem in me erit, disseram: non quin te quotidie de doctoribus, quibus istic uteris, meliora audire sperem; sed quod pro tuo in me studio mea quoque libenter lecturum ac cogniturum sciam.*) Quod autem vereri videris, ne mihi

*) Quoniam altero hoc membro vera caussa redditur, quae in superioribus vv. *non quin* etc. in sola cogitatione est posita, *scio* potius (quae in talibus sollemnis structura est) quam *sciam* scribendum erat. (Vid. adn. m. ad Quinctil. X. 7. 19. pag. 212. Matth. ad Cic. pro Mil. §. 59. Zumpt. Gr. Lat. §. 536. sq. et 572. pag. 484.) Quod tamen legitur apud Cic. IV. ad Fam. 7. pr. *eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse iudicem, ut meum consilium non anteponam tuo:* id Zumptio contra usum loquendi esse, mihi vero non magis reiiciendum videtur, quam quod idem Cic. scripsit Pompeio (ad Fam. V. 7. §. 3.): *Res eas gessi, quarum aliquam in tuis litteris — gratulationem exspectavi: quam ego abs te praetermissam esse arbitror, quod vererere, (quod verebare* Cratandr. Lamb. Graev.) *ne cuius animum offenderes.* ubi *quod vererere* quum ad opinationem referatur, Germanice dixeris, *weil du fürchten mochtest*, i. e. *quod verebaris, ut opinor.* Similiterque in altero loco *quod iudicem* ex cogitatione scribentis aptum puta, tanquam si scriptum esset hoc modo: *sed quod, ut ego iudico, ea sit tua sapientia;* neque differunt hi loci nisi *forma*, ut quum istic subiectiva, ut vocant, ratio *vererere* coniunctivo simpliciter exprimatur, hic eiusmodi verbum compareat, quod ipsum cogitandi sit et cuius proinde coniunctivus eandem illam, quam dixi, rationem reddat cu-

talibus quaestionibus molestus sis: qui, quaeso, molestus esse potes? Tu vero molestus eris, nisi isto modo saepissime molestus fueris. Mihi enim omnis, qui tua caussa capietur, semper iucundus futurus est labor. Vale et si me amas, aut potius quoniam me amas, ama in dies magis magisque ea studia, in quae me auctore ingressus es.

DE VERBO POSSIDENDI.

Possidere est habere, tenere, obtinere, habere rem in potestate, et eo verbo veteres in omni rerum genere utebantur. Sic *possidere amicos, mores, regnum, artem, virtutem,* ceteraque nullo discrimine in eorum scriptis legimus. Ac denique quod quisque habebat suum, aut tanquam suum, id *possidere* dicebatur. Ergo cum vetus consuetudo esset ad maiorem expressionem *) congerendi verba, quae idem valerent; saepe etiam haec coniungebant, *habere, possidere,* quod *tenendi* verbum latius pateat: tamen id tum demum verum est, cum proprie, ut Iurisconsulti faciunt, loquimur; nam in communi quidem usu *tenere, possidere, κρατεῖν, κατέχειν,* idem saepenumero valent. Ovidius: **)

Possidet et terras et possidet aequora Minos.

id est, *κρατεῖ γῆς τε καὶ θαλάσσης·* quod etiam ita diceretur: *Et terras et mare tenet Minos.* Seneca: ***) *Pellices caelum tenent. οὐρανοῦ κρατοῦσι. Possidere* quoque et *obtinere* pro eodem ponuntur. Terentius: †) *Antiquam tuam venustatem obtines.* At Plautus meretricem quandam *huius seculi mores possidere* dicit. ††) Idem huic est *possidere* quod illi *obtinere. Κρατεῖν* dicuntur Graecis, quorum imperium est. Dicuntur et Latinis *tenere.* Virgilius: †††)

Genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum et victor ditione tenebat.

Horatius: *)

O quae beatam Diva tenes Cyprum.

id est, cuius in potestate est Cyprus. Eodem modo accipitur verbum *habere.* Tacitus: **) *Urbem Romam a principio Reges*

---

mulatius. Fuit quum coniunctivum illum ad optandi rationem accedere putarem: *weil ich dich für so weise halten möchte; weil ich dir ja wohl gern eine solche Weisheit zutraue.* Sed ea mihi explicatio nunc minus arridet. Immo quae supra dixi, ea videntur rectius componi cum talibus locis, quales permultos habemus, et bene explicavit Zumptius Gr. Lat. §. 551. (ed. VII. pag. 473. sq.) cum quibus cf. Caes. B. C. I. 20. *Ab his primo Marsi dissentire incipiunt, eamque oppidi partem, quae munitissima v i d e r e t u r, occupant.* Fr.

*) Magis Latine scripsisset *significationem.* D. R. — Cf. supra adn. pag. R. 411. Fr.

**) II. Art. Am. 35. Fr.

***) Herc. F. I. 5. Fr.

†) Hecyr. V. 4. 18. Fr.

††) Truculent. prolog. 13. Fr.

†††) Aen. I. 621. sq. Fr.

*) Carm. III. 26. 9. Fr.

**) Annal. princip. Fr.

645 *habuere.* Sic in illo dicto Aristippi, cui cum obiectum esset, quod haberet Laidem, *Habeo*, inquit, *sed non habeor:* ita enim Cicero in epistolis,*) ἔχω, ἀλλ' οὐκ ἔχομαι. Sappho:**)

Κύπρον Πάφον τ' ἔχουσα πάντα κλῆρον.

Sic alibi Seneca***) avaros ait *non divitias habere, sed a divitiis haberi.*

UNDE DICTUM SIT POSSIDENDI VERBUM.

Atque haec mihi videtur vera huius verbi notatio, ut non a *positione sedium*, quod tamen nostris placuisse video, aut *pedum*, quod miror reperiri qui, editis Pandectis Florentinis, pergant tamen defendere, sed a verbo *possum* ductum sit verbum *possidendi*, quod qua quisque re potest, quicquid collibuit facere, eaque arbitratu suo uti, abuti, eam *possidere* dicatur. Nam et in verbo κρατεῖν quaedam eiusmodi potestatis significatio est. Potentes enim τοὺς κρατοῦντας dicebant. Et Horatio†) *Sic te Diva potens Cypri* est Κύπρου κρατοῦσα, Κύπρου μεδέουσα καὶ ἀνάσσουσα. et qui regere possunt cupiditates suas, ἐγκρατεῖς, qui non possunt, ἀκρατεῖς vocantur. Ac quoniam praecipua in quaque re potestas sit domini, possidere dicebant eum, qui dominus esset. Et cum Horatius ait,††)

Valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat uti,

possessorem dicit τὸν κεκτημένον, quomodo saepe et Cicero loquitur. Nostri subtilius ista considerantes viderunt, neque semper dominum possidere, neque semper qui possideret, dominum. Itaque distinxerunt dominium sive proprietatem a possessione, ita tamen, ut docuerint, cum demum proprie et utiliter possidere, qui animo domini tenet, id est qui pro suo possidet. Ceterorum enim vitiosa et inutilis possessio est: ut furis, ut praedonis, ut eorum, qui vi, clam, precario possident, ut denique omnium, qui sciunt se alienum possidere. Possidet igitur qui rem habet in potestate. Idque magis ex his, quae dicam, intelligi potest. Feram cepi, eamque inclusi: possidere dicor. Evasit e custodia? non amplius possideo: non enim habeo eam amplius in potestate. Aberravit pecus meum; vas ita excidit, ut quamlibet†††) diligenter quaesitum reperiri non possit? desino possidere, L. Sed hoc iure. §. Nerva. D. hoc titulo. Subrepta mihi res furto est? Non ideo amisi eius proprietatem. Itaque ubilibet*) repertam vindicabo. Sed interim

---

*) IX. ad Fam. 26. §. 2. Cf. Muret. Var. Lect. VI. 7. Schol. in Terent. Tom. II. R. pag. 664. et Commentar. in Tacit. Ann. Tom. IV. pag. 7. Fr.

**) Immo Aeschylus apud Strabon. VIII. pag. 341. ubi recte legitur *Κύπρου Πάφου* etc. Cf. Muret. Var. Lect. X. 19. Fr.

***) Epist. 119. extr. (ed. Schweigh. Vol. II. pag. 197.) Fr.

†) Carm. I. 3. pr. Fr.

††) Epist. I. 2. 49. Ceterum cum Thomasio scripsi *dicit* τὸν κεκτημ. Ruhnk. *dicet* τ. κ. Fr.

†††) Cf. adn. pag. 90. R. Fr.

*) Legitur hoc voc. apud Senecam cap. 1. de Tranquill. animi. Fr.

amisi possessionem. Et hoc est, quod ait Scaevola, furtum solius possessionis fieri, L. prima §. Scaevola. D. si is qui testa- 646
ment. lib. etc. Quomodo igitur purgatur vitium rei furtivae? Si restituatur quod ereptum est, id est si res redeat in potentiam, L. quarta §. Quod autem. D. de usurp. et usucap. Ex hoc quoque intelligas licet, tum rem possideri, cum est in potestate.

DIVISIO POSSESSIONIS.

Iam habere aliquis in potestate sua rem potest duobus modis: aut sine ullo titulo aut iusto aliquo titulo, id est qui iure civili probatus sit. Ille naturaliter tantum sive corporaliter possidet, et ut aiunt, pro possessore, L. pro herede, cum L. sequenti et similibus D. de hered. pet. Qui cum titulo possidet, aut titulo nititur et iusto et vero: atque hic non possessor modo est, sed dominus, ut qui emit a domino; aut iusto quidem, sed non vero: ut qui non a domino*) insciente insciens emit, id est cum et emptor venditorem et ipse se venditor iusto errore ductus dominum putaret. Atque hic dominus quidem non est: (neque enim potuit a non domino dominus fieri L. Nemo plus iuris, de regulis iuris:) sed est bonae fidei possessor: et longa ac continua possessione dominus de lege effici potest, toto tit. de usurp. et usucap. Hic dicitur non naturaliter tantum, sed etiam civiliter possidere: quod ipsius possessio iure civili probetur. Possessio igitur naturalis sive corporalis tantum semper iniusta est: at possessio naturalis, quae aliquo iure civili nititur, civilis est, id est iusta et aequa. Est etiam reperire solam possessionem civilem, sine naturali: ut in servo, qui est in fuga. Quamvis enim eum tunc quidem naturaliter ac corporaliter non possidemus, civiliter tamen possidemus, certe quidem, quamdiu a nemine alio possidetur, L. Rem quae nobis D. hoc tit. Sic et fundum, cuius alienus usufructus est, proprietas nostra, naturaliter possidere videtur fructuarius: cum tamen eum nos civiliter possideamus, L. Naturaliter, hoc tit. Et quod alibi multis in locis fructuarius, commodatarius, depositarius, qui precarium accepit, negantur possidere, id ita intelligendum est, eos non possidere animo domini: idcircoque talem possessionem quamlibet longam nihil valere ad usucapiendum. Itaque genere quodam et possident et non possident.

POSSESSIO SITNE IURIS AN FACTI. 647

Ex his constare opinor, possessionem esse facti: quod tam multis in iure locis probatur, ut eos annumerare**) pigeat: praesertim cum obvii expositique sint.***) In quo tamen quaedam

---

*) Checcotius in Indice v. *Quantum*, bene transponit, *a non domino.*

**) Exspectes *enumerare:* quamquam si *tibi* suppleas, *annumerare* defendi potest. De utroque verbo vid. Oudendorp. ad Sueton. Octav. cap. 70. et Orell. ad Cic. Brut. cap. 19. §. 75. pag. 238. ed. min. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 434. Fr.

adhibenda distinctio est. Nam possessio mere naturalis est meri facti, ut quae nullo prorsus iure nitatur. Civilis est et ipsa quidem facti, sed quia iure nititur, habet etiam aliquid iuris. Nam qui civiliter possidet, is et interdicto retinet possessionem, dum res evincatur, et si diu sine interpellatione possederit, rem suam facit: idque sive et animo et corpore, sive etiam animo tantum possideat, dum civiliter possideat, L. Nemo ambigit C. eo tit. Et certe nisi civilis possessio haberet aliquid iuris, non diceremur adquirere possessionem. Etenim quae meri facti sunt, non dicimur adquirere, ut nemo dicitur adquirere traditionem, etsi traditione aliquid adquiritur. At non tantum dicimur adquirere aliquid possessione, sed et ipsam possessionem adquirere. Est igitur in ea aliquid facti, est etiam aliquid iuris. Sed scrupulum tibi non immerito iniicit L. Possessionem D. hoc tit. quae quomodo intelligenda sit et concilianda cum L. Pupillus, de aquir. rer. dom. breviter aperiam. Nam qui dicunt, eam non de possessione civili, sed de detentione Asinia loqui, eorum, ut suum verbum eis referam, plane asinina expositio est. Pupillum sine tutore auctore non posse conditionem suam ulla in re deteriorem facere, indubitati*) iuris est. Hoc cum doceret Sabinus, dixerat, pupillum neque dominium neque possessionem posse amittere nisi tutore auctore. Cum hoc obscurius dictum videretur Ulpiano, in notis ad Sabinum addidit, non posse quidem pupillum animo, id est voluntate sua amittere possessionem: nam, etiamsi velit eam amittere et in alium transferre, nihil agit; posse tamen amittere id quod est facti, ut si per vim deiiciatur de fundo, quem possidet: alioqui enim id damnosum esset ipsi pupillo. Quomodo enim possessionem interdicto repeteret, nisi amisisset? At vero alienare et animo ac voluntate sua amittere possessionem, etiamsi maxime velit, sine tutoris auctoritate non potest, et hoc modo sententiam Sabinianorum accipiendam esse docet Marcianus in d. l. Pupillus.

Haec sunt, mi Constantine optime, quae mihi nunc quidem
648 de possessione in mentem venerunt: plura fortasse quam exspectabas, pauciora certe, quam habiturus eras, si per occupationes licitum esset. Sed et haec ipsa tibi forsan**) usui futura non sunt, melioribus abundanti; ego tamen scripsi tanquam futura. Si quid posthac habebis eiusmodi, in quo opera et consilio meo egere tumet***) tibi videberis, me semper paratissimum habebis ad ea omnia, quae tibi et utilitatis et voluptatis aliquid allatura esse cognovero. Ac spero me his aestivis mensibus, quibus res proferentur, multa eiusdem generis edolaturum, eaque ad te mis-

---

*) Cf. adn. pag. R. 144. Fr.

**) Poëtis relinquendam hanc particulam esse, iam a Charisio (pag. 165.) dictum est: idemque docent nostri Grammatici. Bene. Nam qui exstant pauci loci apud prosae orationis scriptores, (de quibus vid. Hand. Tursell. II. pag. 719. sq.) non satis valent ad excusandam consuetudinem hac particula mirifice abutentium philologorum. Fr.

***) Haec forma vitanda est; dicendum *tute* cum Cicerone atque aliis, aut etiam *tutemet* cum Terentio (Heaut. II. 3. 133.) et Lucretio (IV. 913.) Fr.

surum: ut studiose uterque operam demus, ut eripiamus ex animis hominum stultissimam illam opinionem, nihil in iure aut sapienter cogitari posse, quod non ex illis leguleiorum lacunis hauriatur, aut erudite dici, quod non insulse ineleganterque dicatur. Vale. Romae. XIII. Kal. Febr. MDLXXXII.

LXXXII. M. ANTONIUS MURETUS

ILLUSTRISSIMO VIRO IULIANO ARCHIEPISCOPO MEDICI EPISCOPO ALBICENSI S. P. D.

In summis doloribus, quibus vexabar ex ingenti quadam vi flavae bilis, quae diu per totam sinistram corporis mei partem grassata, tandem in tibiam sinistram tota decubuerat, allatae mihi sunt a te litterae, Iuliane, Praesul *) amplissime, veterem illam, qua vincis omnes, humanitatem tuam singularemque amorem, quem erga me iam pridem suscepisti, omni ex parte spirantes: **) quae mihi levationem quidem aliquam doloris attulerunt, neque tamen ita me confirmare potuerunt, ut statim ad te rescribere auderem. Misi igitur ad Ioan. Baptistam Altovitam, (ille enim eas mihi curaverat,) qui eum meo nomine rogaret, ut in suis ad te litteris excusationem tibi meam exponeret polliceretur que, me officio non defuturum, simul atque dolor aut depulsus aut mitigatus foret: 649
quod eum fecisse non dubito. Nunc cum Dei beneficio non quidem me plane reliquerit dolor, sed tamen et multum de priori acerbitate remiserit et intervalla satis crebra habeat: non differam diutius hoc aes alienum, ne merito non rusticus modo, sed plane *ἀναίσθητος* videar, nisi persentiscere ***) me ostendero, quantum tibi debeam, qui ista nobilitate generis, ista dignitate, ista eruditionis magnitudine praeditus, fasces tamen summittere et de rerum mearum statu tam sollicite atque amanter exquirere non graveris. Nam quod meam eruditionem et eloquentiam tam multis verbis commendas, non possum equidem negare, quin †) mihi gratissimum sit laudari abs te laudato viro: ††) sed mihi saepe tua legenti veniebat in mentem illud Homericum †††) *οὔτις τοι θεός εἰμι.* Facis tu in eo quod plerique faciunt, ut quae sibi supersunt, aliis non gravate tribuant: sic enim et tu, qui veris ac solidis laudibus abundas, tenuiores amiculos earum non invitus par-

---

*) Cf. adn. pag. R. 209. Fr.

**) Cf. supra epist. 26. pr. Fr.

***) Hoc verbum legitur apud Terent. Heaut. IV. 5. 21. V. 1. 43. Lucret. III. 250.

†) Cf. adn. pag. 442. R. Fr.

††) Cic. XV. ad Fam. 6. *Laetus sum laudari me, inquit Hector, opinor apud Naevium, abs te, pater, a laudato viro. Ea est enim profecto iucunda laus, quae ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt.* Fr.

†††) Iliad. IV. 58. Fr.

ticipes facis. Itaque iis omissis ad alia, quae scire te cupere ais, venio. Ego, Iuliane mi praestantissime, aequitate animi eadem sum, qua semper fui; conditione, quod ad τὰ ἔξωθεν attinet, meliore atque optabiliore. Nam et ipsos principes civitatis amicissimos, quosdam etiam mei studiosos habeo, et opum is modus est, qui ad liberaliter vivendum sit satis. Cuius rei vel hoc tibi argumentum sit, quod superioribus mensibus, petita prius eius rei a Pontifice venia, publico docendi munere, quod annos in hac urbe unum et viginti sustinueram, sponte me abdicavi: et tamen ex eo capiebam quotannis septingentos aureos numos, quam pecuniam nemo nisi aliunde affatim instructus, facile, ut opinor, contemserit. Caussae mihi fuerunt capiendi eius consilii multae. Quinquaginta octo annos natus sum, et sentio me paullatim viribus defici. Semper autem audivi a sapientibus dici, desinere satius esse quam deficere. Multa scripta habeo partim inchoata, partim etiam affecta; quae mecum omnia intercidant necesse est, nisi mihi ad ea expolienda otii aliquid sumpsero. Simul verebar, ne quis ἀπληστίαν meam accusaret, si quod satis superque est ad tutandam vitam consecutus, labori tamen non parcerem, sed amplificandae rei supra modum studerem. Ergo et hac suspicione me exsolvi, et otium mihi, ut spero, in reliquam vitam comparavi.
650 Quo tamen otio non ad ignaviam abutar: sed semper aliquid moliar, quod me prodesse posteris, si minus potuisse, at certe toto animo voluisse testetur. Describuntur hic nunc a typographis opera omnia Senecae emendata studio ac diligentia mea. Quae simul absoluta erunt, ad te mittentur. Sequetur Commentarius in Ethica Aristotelis, aliaque deinceps, quae tibi non usquequaque displicitura confido. Interea mitto ad te oratiunculam habitam hic a me in funere Pauli Foxii,*) Archiepiscopi Tolosani, magni ac praestantis viri tibique, ut opinor, non ignoti. Addidi duo quaedam poëmatia mea, ad quae familiaris quidam meus notulas**) quasdam adiecit non prorsus inelegantes.***) Haec pauca libenter accipies, teque iis oblectabis, dum a me gravius aliquid et dignius, quod ad te mittatur, accipias. Interea oro te per illam saepe mihi spectatam humanitatem ac comitatem tuam, ut amare me pergas, eiusque rei mihi fidem interdum, quod commodo tuo fiat, tuis iucundissimis mihique optatissimis litteris facias. Vale. Romae. VI. Kal. April. MDLXXXIV.

*) Oratt. Vol. I. 26. Fr.

**) Hoc deminutivum, quod semel apud Marcianum Capellam, in scriptis horum recentiorum saepissime legitur, magis etiam vitandum est quam *notae* vocabulum, de quo supra dixi pag. R. 230. Gellius dixit *adnotatiunculas* XIX. 7. extr. cf. id. XVII. 21. extr. Fr.

***) Monodiam, opinor, intelligit in obitu Christoph. Thuani et institutionem puerilem ad filium fratris. Utrique notas addidit Ant. Constantinus. Thomas. — Vid. infra pag. 790. adn. Ruhnkenii. Fr.

LXXXIII. M. ANTONIUS MURETUS

S. D.

PAULO SACRATO SUO.

At ita tu me, dum vivam, merito ames, Sacrate optime, ut ego statim accepto annuo illo munusculo*) tuo litteras ad te scripsi, quibus significarem, quam id mihi, ut tua omnia, gratum atque acceptum fuisset. Neque tamen recordari nunc queo, cui litteras dederim; nisi id quidem liquet mihi deierare,**) a me scriptas fuisse. Ex illo tot me occupationes impeditum devinctumque tenuere, etiamque nunc tenent, ut interdum vitae me ipsius taedium capiat: eo magis, quod amicis multa postulantibus, ne si dirumpar quidem, satisfacere omnibus possum; et ut cuiusque petitioni***) desum, is se a me negligi putat mecumque ex- 651
postulat, quod parum sibi in amore respondeam. Ego vero interdum ita obruor multitudine eorum, quae a me postulantur, ut quo potisssimum vertere me debeam, satis constituere non possim. Quare si me amas, ut certe amas: neque enim exemplum tuum sequi volo, ut de tua erga me voluntate dubitare fas putem: sed si me amas, vel potius quia me amas, ignosce interdum occupationibus meis, et quando bonum nomen esse me scis, ὑστερούμενον interdum esse me patere. Mittam brevi quae pollicitus sum in iure civili: †) iam enim descripta sunt, neque quidquam aliud superest, quam ut a me denuo percurrantur, si quid forte peccatum est ab eo, qui illa descripsit. Habebis et librum epistolarum mearum et alia quaedam, quandoquidem libet tibi in nugis meis bonas horas consumere. Vale. VII. Id. Iul. MDLXXX. Romae.

LXXXIV. M. ANTONIUS MURETUS

S. D.

FRANCISCO BENCIO SUO.

Etsi eum, qui has ad te litteras adfert, satis et tibi et ceteris tui ordinis hominibus pro vestra omnium pietate commendatum esse confido: putavi tamen aliquid accessurum, si eum mihi magnae curae esse et a me non vulgariter diligi omnes cognosceretis. Peto igitur a te, non tantum ut ipse quidquid potes studii, operae,

---

*) Insitiorum, de quibus supra ep. 22. et 26. (21. et 25. R.) Thomas.

**) De hac formula vide Ruhnken. ad Terent. Eun. II. 3. 39. Westerhov. ad Andr. IV. 3. 14. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 144. Fr.

†) Commentarium de Origine Iuris, quem Sacrato dedicat (Tom. IV. pag. 191. R.) Thomas.

officii, in eum libenter conferas; sed etiam ut eum meo nomine commendes diligentissime iis omnibus e vestra sodalitate, quibus ipse commendari se volet. Iam pridem et ego vos omnes ex animo constantissime amo, et mihi persuadeo, me a vobis vicissim amari. Nihil dignius aut meo perpetuo erga vos studio atque observantia,
652 aut in quo melius ac certius vestri erga me amoris magnitudo perspiciatur, efficere potestis, quam si huic adolescenti omnia pietatis et caritatis Christianae officia tribuatis. Hoc a te Mafeo, Fulvio, Horatio meis, aliis quoque, si opus fuerit, sed his praecipue, exponi ac patefieri volo. A te autem vetere alumno disciplinae meae prope pro meo iure quidvis posse videor postulare. Mi Benci optime et carissime, etiam atque etiam vale. Prid. Kal. Iun. MDLXXV.

M. ANTONII MURETI

IUVENILIA

COMES ALSINOUS LECTORI

Vis, lector, Tragici sonum cothurni,
Vis, lector, numeros Catullianos,
Vis, lector, numeros Tibullianos,
Vis, lector, numeros Horatianos?
En, libro tibi dat Muretus uno.

IOANNIS AURATI
IN
M. ANTONII MURETI IUVENILIA.

TAM *bona posse putas cuiquam iuvenilia credi*
Carmina, digna viro, digna, Murete, sene?
Quae tibi tam tenuis limae solertia rasit,
Quam quod Praxiteles ungue polivit ebur.
Ipse suum titulum nimia liber arte refutat,
Auctorisque annos inficiatur opus.
Tu licet affirmes, licet omnia numina iures,
Contra te facit ars ingeniumque tuum.
Deme igitur titulum libro, vel deme nitorem:
Aetatem nitidus debet habere liber.

GEORGII BUCHANANI SCOTI.*)

QUANTA *in magnanimi consedit pectore Bruti,*
Pro patria virtus cum pia tela daret;
Tanta animo, Murete, tuo sese intulit, ore
Altiloquo Bruti dum pia facta canis.
Ergo, licet claris raro non invida coeptis
Fortuna Emathio sparserit ossa solo,
Ille iterum surgit per te post funera maior,
Crescit et ingenio laus rediviva tuo;
Et magis illustri gaudet decorata tropaeo,
Quam si Pyramidum contegat ossa labor.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΙΒΛΟΝ
ΜΑΡΚΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΟΥ ΜΟΥΡΗΤΟΥ.

Τίς, πόθεν, ὦ Μούρητ', ἔρχη νέος Ἰταλίδαισι
Κόσμος ἀοιδοπόλοις, σῆς ἕνεκ' εὐεπίης;
Ἠνίδ' ὅσον μολπαί σου ἀποστίλβουσιν ἔρωτα,
Πάντοθι παντοίων βριθόμεναι χαρίτων;

---

*) Videtur Epigramma scriptum de Caesare, Tragoedia Mureti, in qua Bruti primae sunt partes. CHECCOT.

656 *'Ηνίδ' ὅσην Κυθέρειαν ἀποπνείουσιν ἀοιδαὶ*
Αἵ σέο, κηληθμῶν πληρέες ἁβρομελῶν;
Ἠ φλογὶ σῶν μελέων φλογερὰν χάριν ἵμερος ἧψεν,
Ἡ δὲ Κύπρις μελίθρουν ὤπασεν ἁβροσύνην.

ΙΑ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΒΑΙΦΙΟΥ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΗΝ.

Σῶν, Μούρητ', ἐπέων ποστὸν τόδε; φράζε λέοντα
Οἷος ἔφυ, μεγάλων τὸν μέγαν ἐξ ὀνύχων.

IN M. ANTONIUM MURETUM IANI ANTONII BAIFII.

SEU *visum est tibi Dis laudes aequasse virorum,*
Haud pudeat Flacci sic cecinisse lyram:
Iulia seu Tragico defleris funera versu,
Marce, Sophocleo tu pede digna tonas:
Seu fers Margaridem lepido super aethera cantu,
Cantas, quo invideat Lesbia Margaridi.
Quis tibi cedet honos pro tali carmine? cingat
Lauro, hedera, myrto texta corona caput.

COMES ALSINOUS.

MUSAE, *noster amor, meum Muretum,*
Vestrum et candidum et optimum Muretum,
Qui vos usque adeo canit canendas,
Qui vos usque adeo colit colendas,
Quo nil cultius elegantiusve,
Quo nil candidius venustiusve,
Seu regum Tragico neces cothurno,
Seu scribat, posita severitate,
Venustas Veneres, iocos, lepores,
Et molles Elegos decente versu,
Facundo, lepido aureoque versu:
Musae, inquam, Aonides, meum Muretum,
Vestrum et candidum et optimum Muretum
Vatem dicite, et approbate vatem.

In otio negotium.

657 STEPHANI IODELLI PARISINI.

QUAM *Marcus, caeso Cicerone, Antonius urbem*
Laeserat, eloquii dum cadit ense pater;
Infando Marcus levat hanc Antonius ictu,
Restituit priscum qui tibi, Roma, decus.
Nam quantum linguae debebat Martia Marci
Roma, tuae debet, Marce poëta, lyrae.

Aeternum vives igitur, Murete, nec ullus,
Qui Marcum possit laedere, Marcus erit.

EIUSDEM.

CAESAR, *Amor, testudo; movet, delenit, inescat;*
Fletum, elegos, aures; sanguine, melle, sonis.

IOHANNIS VERMELIANI USSELLICI.

QUID *decipis nos, aut quid huic Tragoediae,*
Murete, nomen, quaeso, praeponis tuum?
Quis te, relictis tam diu poëticis,
Totum Platoni, totum Aristoteli datum,
Tam culta credat condidisse carmina?
Ego, hercle, vera, quamquam amicus, eloquar:
Dum tu sophorum scripta volvis pertinax,
Nec avocari eorum ab amplexu potes,
Musae hic vices, Murete, obiverunt tuas.

L. MEMMII FREMIOTI
IN M. ANTONIUM MURETUM
PRAECEPTOREM OPTIMUM ET CARISSIMUM.

MURETE *eximios inter celebrande poëtas,*
Cui numerat paucos Gallia tota pares,
Cui pater ipse lyram et plectrum transcribit Apollo,
Quem sibi Pierides spemque metumque putant:
Hos per te exculti primos cape ruris honores,
Quos tibi dat tremula nostra Thalia manu.
Scilicet aurifluae numeroso verbere linguae
Dum tu corda loquens obstupefacta quatis,
Pectore et a docto gemmarum proiicis imbrem, 658
Quem rapiat celeri lecta iuventa manu;
Per tua ego ingressus timido vestigia passu,
Sedulus, haec tandem qualiacunque dedi:
Quae tibi dum placeant, aliorum haud puncta morabor:
Iudicio tutus despiciam illa tuo.

EIUSDEM.

DICEBAM: *Mihi, Pierides, praesto este canenti,*
Et mihi tu, vatum ductor Apollo, fave.
Aure meas surda Musae sprevere querelas:
Aure meas surda sprevit Apollo preces.
Verum ubi Mureti me sum de gente professus,
Et dixi: Marcus me quoque vester amat;
Mureti audito accurrerunt nomine Musae,
Sponte et opem Phoebus detulit ipse suam.

EIUSDEM

IN IMAGINEM MURETI E VIVO EXPRESSAM.

Atqui te Aonias dicebas velle sorores
Pingere: solve datam, pictor amice, fidem.
Plus etiam feci: namque hac sub imagine, lector,
Cum Phoebo Aonidum turba diserta latet.

M. ANTONII MURETI 659

IN LIBRUM

I U V E N I L I U M

AD CLARISS. VIRUM

I A N U M B R I N O N E M

IN SENATU PARISIENSI CONSILIARIUM REGIUM

P R A E F A T I O*)

*Saepenumero sum admiratus, Iane Brino, vir illustrissime, quo
tandem fato contigerit, ut cum e Gallia nostra paene innumerabi-
les exstiterint in omni genere scientiae praestantes viri, poëtarum
tamen magna semper a nobis fuerit inopia laboratum. Idque eo
admirabilius videri potest, quod quae ad poëtas efficiendos pluri-
mum valere dicuntur, ingenii bonitas, linguarum peritia et multa-
rum magnarumque rerum comprehensa cognitio, ea in perpluri-
mis**) nostrorum hominum nihilo ceteris nationibus, ne quid
arrogantius dicam, inferiora reperiri queunt. Neque vero illud
dicere possumus, graviorum artium scientiae addictos homines
Gallos operam ponere in his levioris operae studiis noluisse: eorum
enim qui ad versus faciendos animum adiecerunt, quaedam prope* 660
*infinita vis facile non tam voluntatem eis quam eventum defuisse
declarat. Quodsi id nobis Graeco tantum aut Latino sermone
contigisset, forte***) caussam illius paucitatis in earum lingua-
rum peregrinitatem reiicere liceret: nunc vero cum idem in eo
contigerit, quem a nutricibus una cum ipso, ut dicitur, lacte
combibimus, †) aliam omnino caussam necessario cogimur suspi-*

---

*) Haec praefatio legitur etiam in libro Parisiis a. 1579. edito, *Trium disertissimorum virorum* etc. (de quo supra diximus pag. 1.) pag. 48 — 54. Fr.

**) Apud Plin. H. N. II. 54. §. 55. ante Harduin. legebatur: *Itaque perplurimum refert, unde venerint flumina et quo concesserint.* ubi nunc legitur simplex *plurimum.* XIII. 24. §. 47. *spondetque iugero eius annua HS. vel mediocri solo reditus:* ex vet. lib. Dalechamp. *spondetque iugero eius annuos perplures — reditus* referunt. ad Herenn. lib. IV. cap. 32. extr. *ut perfecte et perpolitissime possint esse absolutae — perpolite* scripserunt Lamb. et Schuetz. Alia exempla eiusmodi superlat. haec sunt: *perdulcissimus, permaximus, permaxime, perminimus, perpaucissimus,* de quibus vid. Forcellin. in Lex.; *perdifficillimus* est apud Liv. XL. 21. 3. ubi vid. Drakenborch. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 12. Fr.

†) Cic. III. Tusc. 1. *ut paene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur.* Fr.

cari. Scio, hoc quod dicturus sum, quantopere nonnullorum animos mordeat: sed tamen et verissimum est et mehercule iam notius, quam ut negari amplius possit. Qui se vernaculo nostro sermone poëtas perhiberi volebant, perdiu ea scripsere, quae delectare modo otiosas mulierculas, non etiam eruditorum hominum studia tenere possent. Primus, ut arbitror, Petrus Ronsardus, cum se eruditissimo viro Ioanni Aurato in disciplinam dedisset, eoque duce veterum utriusque linguae poëtarum scripta, multa et diligenti lectione trivisset, transmarinis illis opibus sua scripta exornare aggressus est: cuius postea exemplum insecuti I. Antonius Baifius, I. Bellaius aliique permulti, brevi tempore tantos fecere progressus, ut res vel ad summum pervenisse iam vel certe haud ita multo post perventura esse videatur. Idem in lingua Latina multum abest ut dicere liceat: in qua cum ex veteribus ab Ausonio, ex recentioribus a Salmonio et aliis duobus forte aut summum*) tribus discesseris; ut Graeci proverbio dicunt, esse multos quidem qui boves stimulent, sed raros aratores;**) ita dicas licebit, multos quidem esse qui versus faciant, sed raros planeque εὐαριθμήτους poëtas. De iis loquor, qui scripta sua in publicum edidere. Scio enim et alios esse sat multos et inprimis eum, quem supra nominavi, Ioannem Auratum, qui vel solus vel praecipue, si quando sua emiserit, effecturus est, ne ulterius suos Iovianos, Actios, Molsas, Flaminios Italiae invideat Gallia. Cum igitur, ut ad institutum redeam, in tanta ingeniorum bonitate, in tanto doctissimorum virorum proventu, in tanta adolescentum poëtices studiosorum aemulatione quasique rivalitate, tantam poëtarum raritatem animadverto, nihil fere aliud comminisci possum, nisi esse quandam ut ceterarum rerum, ita studiorum quoque tempestivitatem: statisque quodammodo caeli conversionibus fieri,
661 ut modo in hac, modo in illa facultate certi homines praestantes et egregii existant. Quod si est, bona spes me tenet, fore ut sub Henrico, Rege Christianissimo, tanquam olim sub Augusto, poëtarum ingenia excitentur. At de his quidem satis. Nunc tempus est, ut de me ipso tibi dicere aliquid incipiam: qui cum etiam puerulus et a teneris, ut Graeci dicunt, unguiculis***) admirabili quodam poëtices amore flagrassem, multa etiam in omni genere carminis, veteres, quoad per vires licuerat, imitatus, conscripseram: quorum, paullo grandior factus, nonnulla tardipedi, ut ait Catullus, †) Deo dicaram, nonnulla proieceram, nonnulla etiam, ut fit, penes me retinueram. Ea igitur cum haud ita pridem amicis ††) quibusdam meis, quibus ego plu-

---

*) Cf. adn. pag. R. 538. Fr.

**) Πολλοὶ βουκένται, παῦροι δέ τε γῆς ἀροτῆρες. Vid. Erasm. Adag. I. 7. 9. cf. ibid. proverbia tria quae antecedunt. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 330. Fr.

†) XXXVI. 7. Fr.

††) Muretus cum aliis deceptus est corrupta lectione Caesaris de B. C. III. 18. *quibus communicare*, ubi viri docti dudum restituerunt, *quibuscum communicare*. D. R. — Vid. Nolten. Lex. Antib. pag. 1345. sq. Fr.

*rimum in hoc genere tribuo, communicassem, non eis solum illi calculum suum adiecere, verum etiam auctores mihi fuerunt, ut edenda eorum saltem aliqua parte iudicia hominum experirer. Assensus sum, ut quod verum est ingenue fatear, non admodum gravate: tum quod res non magni periculi videretur, tum quod facile confiderem, fore me, si non, ut ait Horatius, *) extremum primorum, at certe extremis usque priorem. Subsecivis igitur horis aliquod mihi tempusculum **) a philosophiae et iuris civilis praelectionibus, ***) quibus assidue occupatus distineor, ad haec exscribenda et in ordinem utcunque redigenda sumsi: nam perpolire et limare accuratius neque magnopere libebat neque per eas, quas modo dixi, occupationes licebat. Feci autem, quod locuple-*

---

*) Epist. II. 2. 204. Fr.

**) Hoc quoque deminutivum ipse sibi finxisse Muretus videtur. Cf. adn. pag. R. 506. 492. 376. 337. 300. 295. Fr.

***) Etiamnunc multi ex doctoribus academicis *praelectiones* sese quam *scholas* habere malunt. Sed his dicta sunto, quae verissime atque elegantissime scripsit Eichstadius in Deprecat. Lat. Acad. pag. 6. sqq. „Quotiescumque muneris ratio ita tulit, ut novarum scholarum indicibus, qui singulis semestribus academicis emittuntur, more maiorum praefaremur: toties animum offendit mala consuetudo Academiarum, quae eo scholarum nuncio utuntur, cuius ipsa frons erubescat. Quid enim? *Lectiones* indicunt, per aestatem vel hiemem instituendas. Quod vocabulum sive de iis intelligatur, qui scholas habent (quo modo intelligi certe volunt, qui *praelectionum* vel *recitationum* *) nomina substituunt), seu de his, qui obeunt, non tantum abhorret ab usu veterum. sed etiam pessimi vocabulum ominis est. Tardissimum enim atque inertissimum oportet esse doctorem, qui, quando apud eos, qui audiunt, pensa academica de scripto *legerit*, vel ex alio libro *praelegerit* ac *recitarit*, suo se officio satisfecisse arbitratur. Nae ille, etiamsi *proprium* librum (ut loqui hodie amant, qui suum, hoc est, conscriptum a se, non, suo aere redemptum, intelligi volunt) etiamsi igitur *suum* librum ad praelegendum adhibeat, indignus est hac saeculi luce, amandandus, si fieri possit, ad eos, qui de arte typographica ne fando quidem audiverunt. Antequam enim ars illa, litterarum summa auxiliatrix et patrona, exsisteret, quaecunque via quadam et ratione multis simul essent tradenda, necesse erat praelegi de scripto, atque adeo dictari iis, qui discere cuperent: ut eiusmodi praelectio, quatenus cogitata ad plurimorum notitiam proferret, non solum magno in pretio, sed etiam instar esset typorum. Nunc autem, nobilissima arte inventa, et crescente in dies librorum typis impressorum numero, permira res foret, si qui adhuc aut doctores academici crearentur, qui artem illam ignorarent, aut creati salariis alerentur ea scilicet de caussa, ut ignorandi artem soli vel ius vel beneficium haberent. Immo vero, quod Schleiermacherus in libro, quem de Academiarum ratione scripsit, vere monuit, commodius erat ad discentium opportunitatem, et accommodatius ad doctorum istorum modestiam, dictata illa exscribi formulis litterarum lithographicis, ut domi possent otiose ab iis legi, qui nunc ad audiendi chartisque consignandi laborem in acroateria convocantur. Apertum est igitur, *lectionum* vel *praelectionum* vocabula non cadere in doctores, certe eorum personam non decere: discentibus autem multo minus conveniunt. Nam quis ita stolidus fuerit pater, qui filios, summa cum fide et cura educatos, magnoque saepe viatico ornatos, lares ac penates iubeat relinquere eo consilio, ut apud exteros *legant*, quae parvo empta, multo salubriore pretio etiam eas per provincias, quae enormi portorio morari et impedire quodcumque commercium litterarium satagunt, in patriam mittantur? Sed non lubet his diutius inhaerere, praesertim quum identidem nobis redeundum sit ad id, quod primo negavimus, comprobari hanc latinitatem veterum scriptorum auctoritate. Quamobrem, ne aut nimia in verbis facilitate peccemus, aut perverso vocabulorum usu nobismet ipsi iniuriam faciamus, animo sumpto, in posterum *scholarum* vobis indices offeremus, Cives, non *lectionum*.“ Fr.

*) „*Recitationem* et *recitare* quo sensu dixerint veteres, satis constat, etiam ex Iuvenal. I. 4. Caveant tamen tirones, ne ad scholas academicas afferant eam verbi notionem, quae expressa est in novissima poetae illius interpretatione. Vertit enim Donnerus: *vorkaun.*“

tes interdum oenopolae solent, qui multa hospitibus vini genera gustanda proponunt, electuris quod ad palatum maxime fecerit: nam ita et nos multa poëmation genera proposuimus, ut si forte in aliquo lectoribus fecissemus satis, in eo plura porro emittere pergeremus. Hoc autem quicquid erat libelli, Iuvenilia inscribere placuit, ut, si quid forte interdum lascivius dictum esset, ipsa nos apud severiores excusaret inscriptio. Ac) initio quidem decreveram, eum nemini cuiquam dicare, ut qui tanti esse non ducerem: quod consilium cur postea mutaverim, intelliges. Cum iam*
662 *in eo excudendo librarii essent, forte die quodam accidit, ut ex studiorum laboribus peiuscule**) me haberem. Venere ad me, pro nostra familiaritate, Comes Alsinous, I. Antonius Baifius, Stephanus Iodellus, ut alloquio suo et partem meae molestiae allevarent et paullatim eximerent diem. Ibi multis ultro citroque habitis verbis, tandem de his etiam nugis iniectus est sermo: primusque Baifius rogavit ex me, ecquinam librum meum dicare meditarer. Tum ego, id quod res erat, nemini. Ibi tum***) Comes valde hortari me coepit, tibi ut eum inscriberem: pergratum id tibi perque acceptum fore: simulque nactus dicendi campum, cum alia multa de te honorificentissime commemorare coepit, tum ea quae tu in Ludovicum Querculum, hominem optimum et doctissimum, institutorem †) olim tuum, benignissime et fecisti et quotidie facis. Quae etsi omnes optime noveramus, nemo tamen erat, qui non in Comitis de tua laude dicentis oratione libenter acquiesceret. Quid quaeris? Cum aliquamdiu reluctatus fuissem, veritus, ne parum decorum videretur ista tam pusilla in tuo tanti viri nomine apparere, ad extremum ††) tamen me†††) persuaderi passus sum: quod eo dico, ut, si forte mea tibi parum probabitur audacia, Comes ipse mecum culpae sustineat partem. Valde autem te oro, vir illustrissime, ut, dum tibi alia graviora molimur, hoc, qualecunque tandem est, aequi bonique consulas. Tibi quidem integrum est, huius veluti glebae apprehensione *) totum agrum, uti optimus maximusque est, si collibuerit, vindicare. Quod ut facias, vehementer te etiam atque etiam rogo. Vale. Lutetiae. VIII. Kalend. Decembr. MDLII.*

---

*) Immo *atque*. Fr.

**) *Peiuscule*, *peiusculus* non videntur veteribus in usu fuisse: iidem tamen dixerunt *grandiusculus*, (cf. pag. R. 330.) *longiusculus*, *(longiuscule)* *maiusculus*, *meliusculus*, *meliuscule*, (cf. pag. R. 477.) *minusculus*, *nitidiusculus*, *nitidiuscule*, *plusculus*, *plusculum*, *tardiusculus*, *unctiusculus*. Fr.

***) Cf. adn. pag. R. 246. Fr.

†) *Institutorem* pro praeceptore, magistro, non dixerunt nisi deterioris Latinitatis auctores. Fr.

††) Cf. adn. pag. R. 149. Fr.

†††) Imo. *mihi*. D. R. — Vid. Nolten. pag. 1645. Friedemann. — In fragm. orat. Cicer. pro Tullio §. 39. Orellius cum Beiero scripsit *recuperatoribus persuaderes:* ubi *reciperatores* (ut videtur) palimpsest. Taurin. Peyr. Fr.

*) Non satis hoc substantivum probatur. Fr.

I. IULIUS CAESAR

TRAGOEDIA*)

PERSONAE DRAMATIS

C. IULIUS CAESAR. M. BRUTUS.
C. CASSIUS. DECIMUS BRUTUS.
CALPURNIA. NUTRIX.
CHORUS CIVIUM ROMANORUM.

ACTUS PRIMUS.

CAESAR.

Iam tota paene terra Romanos timet,
Et qua resurgens aureis Phoebus comis
Indos propinqua subditos tingit face,
Et qua cadentes pronus inflectens equos
Gratae sorori cedit alternas vices,
Patruique lasso stagna crispat lumine.
Quacunque Nereus margines terrae premit,
Reges vel ipsi Caesaris nomen timent.
Numerent triumphos, cum volent, alii suos,
Seque a subactis nominent provinciis:
Plus est vocari Caesarem. Quisquis novos
Aliunde titulos quaerit, is iam detrahit.
Numerare ductu vis meo victas plagas?
Percurrito omnes. Ipsa victrix gentium
Mihi Roma cessit. Ille tam magnus gener,
Ut paene nomen duceret iam impar sibi,
Terra marique fusus agnovit meas
Praestare vires: quemque noluerat parem,
Tulit priorem. Thessali caede hostium
Maduere campi; principum membris canes

---

*) Hanc Tragoed. in nomine Francisci Turnonii Cardinalis divulgaverat, ut ait ipse lib. I. epist. 47. Fr.

Vs. 6. *stagna crispari* multo incommodius dicuntur, quam vel *pelagus* Valerio Fl. (I. 311.) vel *aequor* Rutil. (Itin. II. 13.) Nobbe.

Avesque pastae; ductor ipse exterritus,
Fugare suetus, fugit, et notos petens,
664 Sensit manere raram in aerumnis fidem.
Quid ergo restat, quidve dignum Caesare
Subacta tellus exhibere ultra potest?
Caelum petendum est: terra iam vilet mihi.
Supreme Rector, qui verendo fulmine,
Iratus, orbis utrumque perterres polum,
Si verus esse sanguis Ascanii putor,
Generisque nostri tu ipse princeps auctor es:
Regni me in aliquam recipito partem tui,
Avos ut inter splendidum sidus meos,
Matris Diones proximam aspiciam facem.
Iam vel mihi vel patriae vixi satis:
Quid teneor ultra? iam mihi exactum est, geri
Sago togaque quidquid eximium potest.
Hostes perempti, civibus leges datae,
Digestus annus, redditus sacris nitor,
Compostus orbis: cogitari nec queunt
Maiora cuiquam nec minora a me geri.
Vivam otiosus? at id quidem vix vivere est,
Nec sol quietem nec bonus princeps capit.
Cum vita partes muneris functa est sui,
Mors propera nunquam, sera nonnunquam venit.
Mihi multa vates dira minitantur quidem,
Suadentque, amicis ut meum stipem latus:
At enim timere Caesaris nunquam fuit.
Ignava mens rebusque non exercita
Vereatur atrae mortis incertum diem:
Generosus animus, quique se nullo videt
Scelere impiatum, semper est liber metu.

C H O R U S.

Sors rerum domina omnium
Non usquam stabili fixa manet pede,
Sed vultum assidue innovans,
Incertisque rotans omnia flexibus,
Alternas variat vices.
Seu mitis faveat, sive premat nocens,
Vento mobilior volat.
Illam si nitida fronte reliquerit
Abdens lampada Delius,
Idem flammivomos cum moderans equos
665 Mundo restituet diem,
Sub vultu poterit cernere nubilo,
Queis praesens erat, abditam.
Nec solum exiguis rebus inaestuans

Privatas agitat domos:
Ipsis imperiis, dum libuit, novam
Inducit faciem ferox.
Haec regum arbitrio nos voluit regi,
Donec Tarquinii furor
Commovit proceres, tam rigidum ut semel
Cervice excuterent iugum.
Hinc nos cura Patrum curaque Consulum
Tutos semper ab exteris
Iam per longa satis tempora praestitit;
Non a seditionibus,
Quas paene assiduas exitialiter
Fervens imperii sitis
Nonnullorum animis insita commovet.
Haec Gracchis animos dedit:
Haec Syllas Mariosque in patriae luem
Armavit. Sed opus quid est
Prisca exempla referre? Haec quoque Caesarem
Commisit genero: neque
Impostus prius est horum odiis modus,
Quam Mars sanguine civium
Campos Pharsalicos undique tinxerit.
Tunc, Pompei, caput in tuum
Belli terrificus detonuit fragor.
Nunc Caesar solio insidens
Optatis fruitur, proque libidine
Solus temperat omnia.
Sic iam nomine sub novo,
Regni forma redit vetus.
Atque hoc scilicet efficit
Non usquam stabili fixa manens pede
Sors rerum domina omnium.

ACTUS SECUNDUS. 666

M. BRUTUS.

Quousque tandem, Brute, virtutem tuam
Dormire pateris otiosam degener?
Quousque differs, civitatem liberam
Tua videre vindicatam dextera?
Nihilne te virtus tuorum commovet
Nomenque Bruti? nihil gementis patriae,
Pressae a tyranno, opemque poscentis tuam
Conditio dura? nil libelli supplices,
Queis Brutum abesse civitatis vindicem
Cives queruntur? Haec parum si te movent,

Vs. 88. *Pompei* bisyllabum asperioris soni. NOBBE.

Tua iam, vir ut sis, te satis coniux monet,
Fidem cruore quae tibi obstrinxit suam,
Testata sic se avunculi prolem tui.
Si ab exequendis te avocat coeptis timor,
Animusque pigro torpet ignavus gelu,
Ex femina perdisce, quid deceat virum.
An vero stirpis auctor et princeps tuae,
Dominatione civitatem regia
Quod liberarit, post honores maximos
Complexus astra est; Servilius, a quo tua est
Deducta mater, Maelium in caussa pari
Peremit: num exempla te per talia
Pigebit ire et gloriam adipisci parem?
Mucrone salvo atque artubus adhuc integris,
Videre Brutus et pati regem potest?
Imo audeamus magnum aliquid et nos quoque;
Mactatus hacce dextera tandem cadet,
Qui quandocunque ceciderit, sero cadet.
Pro patria confligere, augurium optimum est.
Generosiores frena detrectant equi:
Nec nisi coacti perferunt tauri iugum:
Roma patietur, quod recusant belluae?
Reges adorent barbarae gentes suos,
Non Roma mundi terror et mundi stupor.
Vivente Bruto Roma reges nesciet.
At vero non rex iste, sed dictator est.
Dum res sit una, quid aliud nomen iuvat?
At nomen illud refugit, et oblatas sibi
667 Reiicit coronas. Fingere hoc et ludere est.
Nam cur Tribunos igitur amovit loco?
At mihi et honores et semel vitam dedit.
Plus patria illis omnibus apud me potest.
Qui se tyranno in patriam gratum exhibet,
Dum vult inepte gratus esse, ingratus est.
O rem pudendam! mollis et vix vir satis,
Regit Quirites Martis ortos sanguine,
Totumque nutu pathicus orbem temperat.
Accingere, et vim, Brute, nunc profer tuam.
Accommoda orsis venit implendis dies.
Phoebus renascens subditos cives iugo
Servosque vidit: liberos videat cadens.

Vs. 114. *vero*. Ultima male corripitur (item vs. 133.) ut post (vs. 125.) in *quandocunque* antepenultima. Laur. Santenius. — Vid. Ruhnken. Praefat. pag. XVIII. (Vol. I. pag. XXVII. ed. m.) Fr.

Vs. 136. *Reiicit*. Cf. Santen. ad pag. 775. R. Fr.

CASSIUS. BRUTUS.

O cuius alto nixa virtus pectore
Sperare Romam sola depressam iubet,
Magnanime Brute, Phoebus aurato diem
Adduxit ore, tam diu optatam mihi,
Qua patria nostra libera evadat manu.
Ita fausta votis sors meis respondeat,
Ut haec tyranni virulentum sanguinem
Haurire dextra gestit et vix se tenet:
Utque haec nihil me cogitantem praeter haec
Nox tota vidit. Sic in illum me feram,
Sic involabo, sic mucronem pectore
Condam scelesto: fors et ipsis dentibus
Cervice dira noxium abscindam caput:
Cruento ut ore prodiens in publicum
Clamare possim: Roma tandem libera est.
Ferus ille animus et publici invasor boni
Tenues in auras dissipatus vanuit.
Tunc si vel atra morte sit pariter mihi
Mutanda vita, laetus atque alacer cadam.
Bene moritur, qui patriam moriens iuvat.
Quid tu? quid alia mente tecum mussitas?
Annon eodem prorsus affectu cales?
Effare: nam quamvis legi in vultu potest,
Orationis sum tamen cupidus tuae.
BRUT. Quid me plura loqui opus est, Cassi?
Num mea tibi constantia nota est?
Semel inter nos stetit, aut vitam 668
Pectore forti simul abiicere,
Aut patriam transdere in antiquam
Libertatem. Semel hoc dictum est.
Aut hoc necesse est perfici aut Brutum mori.
CASS. O Romuleae gloria gentis,
Quam tibi vere rigido incoctum est
Pectus honesto: quam tua me animi
Oratio securum esse iubet!
Unus mihi nunc scrupulus restat:
Unane opera confodiendum
Cum Caesare ipso censeas Antonium?
BRU. Iam saepe dixi, id esse consilium mihi,
Salvis perimere civibus tyrannida.
CASS. Perimatur ergo ab infimis radicibus,

Vs. 159. *mucronem.* Primam huius vocabuli syllabam vereor ut veteres breviaverint. Nobbe. — Cf. vs. 490. Fr.

Vs. 176. *abiicere.* Versus anapaestici syllabam ultimam vocali terminatam quod poeta produxit ante vocalem, vix satis excusationis ab arsi habet. Nobbe.

Ne quando posthac caesa rursum pullulet.
BRU. Latet sub uno tota radix corpore.
CASS. Itan' videtur? amplius nil proloquar.
Tibi pareatur: te sequimur omnes ducem.
Vide modo, ut, cum opus erit, adsis. BRU. videro.
CASS. Ego interim meque et meos paravero.

C H O R U S.

Quicunque forti pectore patriam
Praeferre vitae non dubitat suae,
Ut vel per enses, propter illam,
Oppositosque feratur ignes:
Non summus illi rerum opifex Deus
Pigro revinxit pectora frigore,
Sed spiritus cessit superbos,
Indomitamque timore mentem:
Et bullienti plurima sanguine
Caelestis aurae semina condidit,
Et dixit: I, plebem prementes
Contere, nil veritus, tyrannos.
Hac arte praestans Harmodius suos
Servavit, uno nixus amiculo:
Nunc utriusque excelsa florent
Nomina non tribuenda servis.
Quos si otiosos tuta sequens timor
Forte avocasset rebus ab arduis,
669 Qui mortuos consumpsit ignis,
Nomina non minus obruisset.
Caret severus crimine Carnabas,
Et laude dignus creditur, haud probro,
Quamvis ferocem caede dextram
Tingere nil veritus paterna.
Odit tyrannos Iuppiter, et favet,
Cum quisquam in illos consilium parat:
Illosque natis saepe tradit
Coniugibusve suis necandos.
O quot quibusque est plena periculis
Sors imperantum! praecipue quibus
Non civium concors voluntas,
Sed regimen peperere vires.
Plebem timeto, qui solio insidens,
Plebi timeris. Fons odii timor
Audere iussit multa multos.
Saepe gelu calor excitatur.
Rarus tyrannus morte perit sua:
Illos veneno cauta necat manus,
Hos plebis iratae tumultus,

Hos rigidus gladio satelles.
Multo ille vitam tutius exigit,
Quicunque parvis privus in aedibus,
Nullum timens, nulli timendus,
Pelle sub exigua quiescit.

ACTUS TERTIUS.

CALPURNIA. NUTRIX.

Odi! molestis tollite omen somniis,
Nec sinite, quaeso, pondus ullum tam malis
Inesse visis! Horror artus concutit,
Corpusque totum frigidus sudor lavat,
Quoties recordor: mensque nescio quod malum
Praesagit ipsa. NUT. Alumna, quidnam esse hoc putem,
Moesto quod ore et lacrymis manantibus
Secreta quaeris teque nobis subtrahis?
Quae caussa fletus? quisve tam subitus dolor
Turbare mentem tam cito potuit tuam?
Potestne flendum quippiam contingere
Nuptae viro, qui paene fortunam regit?
CAL. Dilecta nutrix, quid mihi instet, nescio:
Sed me misellam mirus invasit timor.
NUT. Conceptus unde? CAL. Nil tibi, vel si velim,
Celare possum, visa noctis proximae
Me terruerunt. Victa nam postquam dies
Hesterna cessit, noxque nigro tegmine
Involvit omnem caeca telluris globum:
Amplexa blandum Caesaris collum mei,
Placida quiete vix resolvi coeperam,
Cum mihi repente visus: heu, nutrix mea,
Retine labantem. NUT. Alumna, habeto animum bonum.
Sopor timores saepe vanos obiicit.
Narrare perge cuncta, velut occoeperas.
CAL. Caesar meus, nutrix mea, heu, Caesar meus,
Meus ille Caesar, quo mea innixa est salus,
Mihi visus ulnas inter effusus meas,
Iacere multo sanguine et tabo fluens,
Multisque plagis pulcra fossus pectora.
Tum mihi quietem subitus excussit timor.
Misera arctius repente complector virum,
Pectusque tento, quaeque somnus finxerat,
Vix falsa credo: vix habeo manibus fidem.
Heu quid deorum, talibus visis, mihi
Minatur ira, quidve portendit mali?
NUT. Omitte questus, neve nondum urgens malum
Celerare perge. Qui malum timet imminens,

Geminat timendo. Sive nihil instat mali,
Fallaxque mentem imago turbavit tuam,
Cur vana veros caussa producet metus?
Seu (quod repellant sancta divum numina!)
Mutata Romae fata quid gravius parant,
Tamen haud timendum est. Rite conceptis deos
Mollire votis thuraque aris omnibus
Adolere praestat. Non inexorabilis
Mens est deorum: saepe flectuntur prece.
Quamquam equidem, alumna, instare nil existimo:
Sed vana mentes saepe ludunt somnia.
Quam saepe inanis est mihi obiectus timor
Sic somnianti? nulla inest somno fides.
671 Quis tam vel audax, Caesarem ut petere audeat?
Vel tam impius, petere ut velit patriae patrem?
Quotquot vel error vel voluntas pertinax
Vel invidia Caesari inimicarat tuo,
Partim verendus perculit Martis furor,
Miranda partim Caesaris clementia
Servavit, et servando amicos reddidit.
An ullus ingenio esse tam immani queat,
Debere vitam ut cui suam se intelligat,
Illius ipse tentet insidiis caput?
Omitte questus: abiice ex animo metum.
Venti leves tua dissipabunt somnia.
CAL. Ita Di velint! Utcunque sit, saltem virum
Precabor, ut se contineat hodie domi.
Ubi quid timetur, cautio nunquam nocet.

C H O R U S.

Iam dies Annae rediit Perennae:
O quot in laetis, Tyberine, ripis,
Senties lusus hodie venustos?
Quot puellarum pedibus premeris?
Candidi quot te iuvenes revisent,
Quot senes? qui dehinc titubante gressu,
Saepe siccatis madidi cululllis,
Nare de crispa tremulum vibrissent,
Et vacillantes agitent choreas.
Di! procul laevum teneatis omen,
Neu mali quicquam sinite evenire,
Quo minus vultu populus sereno
Possit antiquos celebrare ritus:
Tuta sed vestro assidue perennet
Roma favore.
Nil in humanis stabile est putandum:
Saepe securos inimica lusus

Horrido turbat Nemesis flagello,
Grataque in luctus gemitusque amaros
Gaudia vertit.
Abstine, o densa sata nocte virgo,
Virgo, quae voces reprimis superbas,
Et feris sceptro nimium potenti
Magna locutos.
Romuli te gens colit et veretur:
Cur premis, qui te venerantur, et qui 672
Debito addicti tua prosequuntur
Numina cultu?

ACTUS QUARTUS.

CAESAR. CALPURNIA. D. BRUTUS.

Ne deprecare: turpe me fractum metu
Desistere esset. CAL. Tam nihil apud te valent
Uxoris (eheu!) paene iam exanimis preces?
CAES. Quid? somniis me credere tuis postulas?
CAL. Non: sed timori ut non nihil tribuas meo.
CAES. At iste solis nititur somniis timor.
CAL. Finge esse vanum: tribuito aliquid coniugi.
CAES. Etiam petenti, quod decus laedat meum?
CAL. Non: sed petenti, quod caput servet tuum.
CAES. Desine timere. CAL. Audere desine tu prius.
Tuaeque si adeo spernis uxoris metum,
Movere vatum oraculis minacibus,
Periculosam qui tibi hanc lucem admonent.
Si spectra, si te auspicia, si fibrae monent
Cavere, et hunc meum timorem comprobant:
Quid in paratam pertinax mortem ruis?
CAES. Quando timorem ponere aliter non potes,
Ne nos tibi queraris omnino nihil
Tribuere, mittatur Senatus in hunc diem.
D. BRU. Magnanime Caesar, quod tibi verbum excidit?
Tene potuisse barbarorum copias,
Nil mente mota, fortiter contemnere,
Non posse nunc temnere mulieris somnia?
Ubi pectoris vis illa praecellens tui est,
Quam sensit olim, quique septeno videt
Nilum per arva profluentem gurgite,
Quique glaciali colla suppositus polo,
Concreta pigro maria sulcat marmore,

Vs. 329. Versum Adonium h. l. Muretus ternis Sapphicis rite subiecit, praeter consuetudinem alias in hoc cantico pluribus. NOBBE.

Et quos rapaci Rhodanus unda verberat,
Galli feroces? o statum deterrimum,
Si Caesar orbem, Caesarem mulier regit!
Conscende currus, laeta victrix, aureos,
673 Gemmantibusque pervehitor urbem rotis:
Totius orbis sola domitorem domas.
Veteres triumphos Roma nunc sileat suos,
Et militaris conticescat gloria:
Invictus armis Caesar hodie vincitur.
Quid, Caesar, animi patribus credis fore,
Si te iubente convocatos iusseris
Abire nunc, redire, cum Calpurniae
Meliora sese obiecerint insomnia?
Vade potius constanter, et nomen cape
Parthis timendum: aut, hoc minus si te iuvat,
Prodito saltem, atque ipse patres mittito:
Ne negligi se aut ludibrio haberi putent.
CAES. Incertus animi et huc et illuc distrahor:
Qualis per aequor concitum bacchantibus
Deprensa ventis fertur incerto ratis
Agitata cursu. Pellit illinc Africus
Creber procellis, Eurus hinc, illinc Notus.
Sic me hinc tuae, Calpurnia, inflectunt preces,
Hinc dicta Bruti. Sed tamen quando semel
Vel cadere praestat quam metu longo premi:
Non si trecentis vocibus vatum avocer,
Non si ipse voce propria praesens Deus
Moneat pericli, atque hic manendum suadeat,
Me continebo. Desine, uxor, conqueri.
Eamus: omnis iacta nobis alea est.
CAL. Abiit, mea nil dicta moratus.
Di, qui Romae geritis curam,
Quo vos fas est cunque vocari
Nomine, si vos manibus puris
Menteque casta semper colui,
Servate meo in Caesare Romam.

C H O R U S.

Creditur vulgus muliebre nunquam
Consili micam dare profuturi,
Sed rapi affectu, penitusque sana
  Mente carere:
Sed tamen si quis bonus aestimator
Rem putet recta ratione totam,
Dicet in multis micuisse magnam
674   Consilii vim.
Ilion nunquam cecidisset olim;

Imo adhuc arces Priami manerent,
Si Deo plenae Paris audiisset
Dicta sororis.
Illa, cum laeta tumidus rapina
Raptor ad sedes patrias rediret,
Dicitur totam, resoluta crines,
Isse per urbem,
Clamitans: turpem procul ire moecham
Cogite, o Teucri, gerit illa secum
Moenibus vestris Phrygiaeque fata
Ultima pubi.
Caede iam campos video madentes:
Iam ferox gnatus Thetidos marinae
Hinc et hinc strages geminat, tremenda
Cuspide pugnax.
Iamque mutato Simois colore
Inficit ripas, galeasque secum
Volvit et fortis madidas iuventae
Sanguine cetras.
Ah dolor! sanctas etiamne ad aras
Exuis vitam, genitor, senilem?
Nec vel Herceus cohibet furentem
Iuppiter iram?
Haec et his multo cecinisse plura
Dicitur quondam furibunda vates:
Sed dolor Phoebi vetuit superbos
Credere Troas.
Pertinax quisquis sibi credit uni,
Ceteros spernens melius monentes:
Ille, si coeptis pereat sub ipsis,
Iure peribit.

ACTUS QUINTUS.

BRUTUS et CASSIUS.

Spirate cives! Caesar interfectus est;
Ille, ille Caesar, patriae terror suae,
Hostis senatus, innocentum carnifex,
Legum ruina, publici iuris lues:
Cuius rapinas nuper et libidines
Agnovit orbis totus et perpessus est.
In curia, quam oppresserat, oppressus iacet.
CASS. En, Roma, gladium adhuc tepentem sanguine:
En dignitatis vindicem dextram tuae.
Impurus ille, qui furore nefario

Vs. 444. In medio versu anapaestum in iambi locum non suo more substituit. Nobbe.

Rabieque caeca te et tuos vexaverat,
Hac, hac manu atque hoc, hocce gladio, quem vides,
Consauciatus et omnibus membris lacer
Undam cruoris et animam evomuit simul.
BRU. Ite, ite, cives, convolate in curiam:
Mentem novo saturate iam spectaculo.
Immanis ille latro, qui regnum sua
Iam spe vorarat, patriae oppressae incubans,
Anima probris plena omnibus spoliatus est.
Ite, et cadaver illud obscoenum feris
Date laniandum, quo feram absumant ferae.
CASS. Erymanthium perculerit Alcides aprum,
Hydramque flammis pertinacem extinxerit,
Lapsumque caelo iterumque caelo redditum
Confecerit leonem: in uno corpore
Sexcenta nobis monstra debellata sunt.
Si strenuis iustus datur factis honos,
Tua, Brute, fastos ampliabit gloria.
BRU. Quicunque mente patriam saeva premit,
Suosque cives subdit, ut servos, sibi,
Dum blandientis iam tenet summum rotae,
Ipsosque paene temnit aequalis deos:
Simul atque versus cessat astrorum favor,
Et constitutas tempus adduxit vices,
Cadit, suoque ceteros casu monet,
Virtute dempta, ne quid aeternum putent.
CASS. Sic, sic tyranni debitas poenas luant,
Nunquamque sicca finiant vitam nece.
Eamus hinc, et editam Capitolii
Scandamus arcem. Roma tandem libera est.

CALPURNIA. CHORUS.

Eheu, quis aures nuncius tetigit meas,
Cecidisse dira Caesarem Bruti manu?
O somniorum iam nimis veram fidem!
676 Sic misera quondam Troici coniux senis,
Quam somniarat, tulit et experta est facem.
O, quae dolori verba sufficiant meo?
Dehisce terra, meque miserandam abripe,
Aut vos nefandi parricidae, huc, huc cito
Venite gressu, quoque ferro coniugem
Meum necastis, me, me eodem tollite.
Secunda vestras hostia exspecto manus.
Cupide madentem coniugali sanguine

Vs. 451. *Undam cruoris* dixit, Senecam imitatus (Hippol. 498.) Nobbe.
Vs. 464. Hoc in versu caesura desideratur. Nobbe.

Iugulo mucronem aut pectore excipiam meo.
Nondum litasti, Brute, perficito sacrum.
Nondum peremptus Caesar est: pars illius
Maneo superstes. Non meus vitam tibi
Vir denegarat: ne mihi mortem nega.
Moriar semel, quo desinam toties mori.
Aut tu, doloris turba nostri particeps,
Dum languidus paullatim animus absumitur,
Et membra linquens tabida, petit Caesarem,
Adiunge moestam fletibus vocem meis.
CHO. Aetheris alti lugeat orbis:
Tuque o radiis incincte caput,
Volucris splendens arbiter anni,
Propera pulcros abdere vultus.
Tu quoque falsae dominator aquae,
Valido terram concute sceptro.
Omnia moerorem patefaciant.
Ille subactae gloria terrae,
Nunc repetiti gloria caeli,
Uno Caesar Iove patre minor
Liquit terras.
O impuri! o illaudati!
Quorum sacrilega manus potuit
Tantum mundi extinguere lumen,
Quae vobis sint supplicia satis?
Quis taurus, quae rota, quis gladius,
Possit vestrum aequare furorem?
Vobis tellus, vobis aether,
Vobis deneget unda quietem:
Vos ultrices agitent furiae:
Una cruentis agitet flagris;
Altera tetro coquat igne genas;
Tristes alia obiiciat colubras,
Quae se vestro sanguine pascant: 677
Stygia donec sede receptos
Laniet rostro vultur adunco.
Vexet iniquum Aeolidae pondus,
Et supplicii quidquid acerbi
Sceleratos exagitat manes.
At tu, nostri caussa doloris,
Multum flete et multum flende,
Hos bone planctus accipe Caesar.

Vs. 490. *mucronem.* Cf. supra vs. 159. et Santen. ad pag. 742. R. Fr.

Vs. 511. Posterius *o* elidit vocalem antecedentem, neutrum sequentem Hanc licentiam excusat utriusque vis vocabuli. Nobbe.

Vs. 530. Vide monita ad pag. 668. R. Nobbe.

CAESAR.

Quid caelitum me fletis adiunctum choro?
Non luridi me stagna Cocyti tenent,
Sed templa caeli; non malignae me furor
Tetigit cohortis; ipsa iam genitrix manu
Me collocarat inter astrorum globos.
Simulacra tantum nuda dilaniata sunt:
Nec ipse cecidi; umbra cecidit tantum mea.
Desinite flere: lacrymae miseros decent.
Qui me furenti (vera praemoneo Indiges)
Sunt animo adorti, non inultum illud ferent.
Heres meae virtutis, ut sceptri mei,
Nepos sororis, arbitratu pro suo
Poenas reposcet. Ponite modum luctibus.
Ego ad alta caeli tecta stellantis feror.

CALPURNIA.

Unde, quaeso, vox ad aures ista pervenit meas?
En, sonum, marite, dulcem vocis agnosco tuae.
Non iniqua te peremit parricidarum manus:
Vivis, et receptus astris, laetus assides Iovi.
Quo soles, bonus, favore perge complecti tuos.

CHORUS.

Sunt manes aliquid: cumque diem ultimum
  Adduxit fera mors, est aliquid tamen,
  Quod vitat Libitinam,
  Exstructosque fugit rogos.
Id si, dum vegetat membra, datum sibi
678 Vitae curriculum puriter egerit,
  Nec se turpificarit
  Impuris scelerum notis.
Mox, ut corporeo carcere liberum est,
  Rursus sidereas convolat in domos,
  Qua Saturnia lacte
  Signavit proprio viam:
Atque illic, numero caelicolum additum,
  Caelesti ambrosiae gramine vescitur,
  Et carchesia sacri
  Plena nectaris ebibit.
Haec olim haud dubie praemia vos manent,
  Quicunque innocuo pectore simplices
  Virtutemque tenetis,
  Et canam colitis fidem.

Vs. 538. Rursus (ut pag. R. 675.) caesuram neglexit. Nobbe.

M. ANTONII MURETI 679

ELEGIARUM

LIBELLUS

II. ELEGIA PRIMA.

Non ego Cadmeos meditor committere fratres,
Quorum inimicitias ipsa locuta pyra est:
Non veteris Troiae lacrymosa reponere bella,
Bella canenda aliis, bella cavenda mihi.
Hoc aliis per me liceat decurrere campo,
Illa meis non est versibus apta seges.
Me Venus et Veneris certo puer improbus arcu
Enervant, numeros attenuantque meos,
Nec praeter dominae blandum ridentis ocellos
Carmine me quidquam concelebrare sinunt.
Forsitan ista senes culpabunt scripta severi:
Quid faciam? Res est imperiosa decor.
Quem non ille hominum, quem non movet ille deorum?
Saepe etiam caelo diripit ille Iovem.
Me quoque Margaridos decor admirabilis urit,
Et sibi devinctum magna sonare vetat.
Nec vero, Aonides, vestro me excludite coetu,
Si qua ego virginibus non satis apta canam.
Nempe etiam e vobis iuvenili capta decore
Oeagro tenerum subdidit una latus.
Si nulla e vobis ullum sensisset amorem,
Unde foret, quaeso, dicite, natus Hymen?
Sanctus Hymen, qui seductas a matre puellas
Abripit, inque viri collocat ipse sinu.
At tu, quae in me oculis nimium violentibus usa,
Nunc spolia e nostro sanguine opima refers,
Hos numeros hilari (quid enim vetat?) accipe vultu,
Et vide, ut in speculo, quid tua forma queat.

III. ELEGIA SECUNDA. 680

Prima meae quisquis deliramenta iuventae,
Et specimen tenuis respicis ingenii,
Sic tibi, si quid amas, semper contingat amari,
Invidia vacuus, si legis ista, legas:

Nec tibi sit duros acuisse in carmina dentes,
Carmina quae propriis scripsit Amor manibus.
Seu sunt grata tibi, qua fronte placentia culpes?
Seu minus, ecquis te cogit ut illa legas?
Seria si quaeris, non sunt hic seria, lector:
Scribere amatorem seria posse putas?
Nos ignes canimus, pueri nos tela volantis,
Omine non fausto cognita tela mihi,
Et dominam, cuius sub amoena fronte relucent
Lumina, sidereis aemula luminibus,
Lumina materies ardoris maxima nostri,
Lumina, quae mentem surripuere mihi:
Haec ego sola canam, dum florida ver aget aetas:
Sit procul hinc tragico syrmate Musa tumens.
Post, mea cum multi distinguent tempora cani,
Venerit et tremulo curva senecta gradu,
Tunc mihi sit curae Solis perdiscere cursum,
Anne, et quae noceant sidera, quaeque iuvent,
Quot caelum teneant zonae, quot partibus orbis
Constet, et unde cadant fulmina, curve cadant.
Utamur, dum fata sinunt, melioribus annis,
Et tota nobis mente colatur Amor:
Dum decet et postes nocturna frangere rixa,
Nec pudor est vernis frons redimita rosis:
Dum decet et mentem leni vincire Lyaeo,
Et dominae clausas ante iacere fores.
Auferet haec secum, velut aufert omnia, tempus:
Cernis, ut hora, dies, mensis et annus eunt?
Qui modo vagibat, nunc est puer, inde repente
De puero iuvenis, mox vir et inde senex.
Quare florentes aptosque caloribus annos
Quisquis agis, Veneris vive sub imperio,
Ne frustra aetatis meliori parte peracta,
Vivere tunc cupias, vivere cum nequeas.

681 IV. ELEGIA TERTIA.

Scire cupis, quae sit votorum summa meorum,
Et qua praecipue vivere sorte velim?
Non ego tecta mihi Phrygiis innixa columnis,
Divitis aut auri pondera mille petam,
Non ab Erythraeo repetendas littore conchas,
Aut quae centenus iugera taurus aret;
Sed tecum longae traducere tempora vitae,
Securumque tuo semper amore frui.
Tunc ego purpureos possim contemnere reges,

III. vs. 8. Caesuram neglectam in tanta brevium vocularum copia vix mireris. Nobbe.

Praeque mea sors est, dicere, vestra nihil,
Si me candidulis incinctum, vita, lacertis
In tepido teneas confoveasque sinu,
Me nunc mellitis mulcens sermonibus et nunc
Continuo fixis impete basiolis,
Semotum strepitu dominaeque tumultibus urbis,
Versantem valido pinguia rura bove.
Sic tecum, mea lux, vitae traductus inerti
Vivere si possim, nil prius esse putem.
Tecum ego per montes, tecum per devia tesqua,
Et curram nullo per loca tacta pede:
Post ubi currendo fuerit lassatus uterque,
Fessa in graminea membra reponet humo,
Et rursum certamen erit linguisque labrisque,
Quod vel Chaonias vincere possit aves.
Forsitan et quiddam post basia multa sequetur,
Multo illis quod sit dulcius et melius.
Non ego tunc loculi metuam gravioris amantes.
Servandae bona sunt rura pudicitiae:
Balnea non illic, non sunt populosa theatra,
Non quidquid mentes sollicitare potest,
Sed nemora et placido currentes murmure rivi
Demulcensque rudi carmine pastor oves.
Porro deterior nobis cum venerit aetas,
Sparserit et cana tempora nostra nive,
Tunc curare cutem genioque litare decebit,
Dum fuerint vitae stamina rupta meae.
Nam mea tu, sed non longum mansura superstes,
In tumulo condes ossa minuta brevi:
Deinde ubi te pariter saeva mors impia falce
Laeserit et iuris iusserit esse sui,
Quo nos, te poni tumulo mandabis eodem: 682
Inscriptum lapidi carmen et istud erit:
Cor fuerat binis unum, mens una, viator,
Quorum nunc unus contegit ossa lapis.

V. ELEGIA QUARTA.

Virgo oculis ipsis merito mihi carior, ac non
Solum oculis ipsis, quin etiam ipsa anima,
Quam niveus morum candor, mens nescia fraudis,
Plus quam maiorum stemmata nobilitant,
Nobilitent licet ipsa, licetque a sanguine claro
Et non obscura sit tibi stirpe genus,

IV. vs. 12. *confoveas* verbum nihili. SANTEN. — Vid. Forcellin. in Lex. FR.

V. vs. 6. *tibi stirpe*, neglecta debili positione, ut pag. R. 712. *praevia sternit.* pag. 732. *neque splendor.* et alibi. Est tamen apud Virgilium (Aen. XI. 309.) semel: *Ponite: spes sibi quisque.* et apud Propertium saepius. SANTEN. — Cf. Heindorf. ad Horat. Sat. I. 2. 30. FR.

Quanta, putas, nostram vexarunt taedia mentem,
Ex quo diversis coepimus esse locis?
Mitius, hostili ruerent cum Pergama dextra,
Laomedontiadas indoluisse puto:
Mitius Electram, falsas cum tristis ad aures
Venit Oresteae nuntia fama necis.
Scilicet haud alius campis errabat Aleis
Excussus patrio munere Bellerophon.
O quoties aegro suspiria pectore duxi,
Atque ignis, dixi, quam procul hinc meus est!
O quoties quavis libuit mihi morte pacisci,
Possemus paucos ut simul esse dies!
Occurrunt animo ridentia lumina nostro,
Occurrit fusco blandus in ore lepos:
Nunc molles subeunt risus, nunc gratia fandi,
Nunc subeunt sciti, sed sine dente, sales
Verbaque, amarescúnt mihi prae quibus omnia mella.
Ah! me his tam longum posse carere bonis?
Improba, Persephones educta ex carcere pestis,
Vix tua plus ulli quam mihi tela nocent:
Falx tua non paucos leto multavit amaro,
Falx tua corde meo me iubet esse procul.
Illis finis adest vitae finisque dolorum:
At mea perpetuus pectora languor habet.
Hem! nunquamne ego te posthac, mea cura, revisam?
Nunquamne os istud suaviloquum aspiciam?
Nunquam erit, ut veteri Sol nos de more iocantes
Conspiciat surgens, conspiciatque cadens!
683 Certe equidem eveniet. Viden', ut iam fulgure laevo
Firmarit nostras Iuppiter ipse preces?
Spes fovet in medio iactatos aequore nautas,
Spes fovet armatos, spes fovet agricolas,
Spes fovet inclusos tenebroso carcere sontes,
Et nos in vita spes quoque sola tenet:
Haec modo ne quando temere concepta putetur,
Fac, fiat scriptis certior usque tuis.

VI. ELEGIA QUINTA.

Non ego Cumaei peragam si pulveris annos,
Vivere Margaridos liber amore queam:
Nec si se lecto Venus offerat aurea nostro,
Margaridem Veneri postposuisse velim:

Vs. 31. *Hem* Comicis reliquerunt Elegiaci. SANTEN.

Vs. 35. *equidem* male pro *quidem*. SANTEN. — Vid. Hand. Tursellin. II. pag. 28. et 429. sq. FR.

Vs. 41. *temere*. Ultima non recte producitur. SANTEN. — Cf. Santen. ad pag. R. 817. FR.

Tam mihi confixit iaculo praecordia certo
Idalius cornu notus et igne puer.
Haec quoque nascenti cecinerunt fata sorores,
Quas nox antiquo sustulit ex Erebo.
At Paris Oenonen quamvis ardenter amarat,
Sustinuit visa linquere Tyndaride:
Dixerat et Theseus: Ego te, Minoi, relinquam?
O ea sit leto tardior hora meo.
Vix bene vectus erat spumosa ad littora Diae,
In viduo coniux sola relicta thoro est.
Submergi, dum per Neptunia prata vagatur,
Dignus et iste fuit, dignus et ille fuit,
Qui potuere suos alio transferre calores,
Et vitas vita deseruere prius.
Tale ego si faciam facinus, mihi terra dehiscat,
Et rapiar Siculae vivus in antra deae:
Illic me Tragicae vexetis Erinnyes, illic
Omnia cunctorum solus acerba feram.
Sed neque tam dubius neque sum tam fictus amator.
Una dies vitam finiet, una fidem.
Quandocunque igitur fatalia tempora mensus,
Ad vacuas lucis cogar adire domos,
Margaris ipsa mihi natitantes claudat ocellos,
Vitamque ore suo carpat ab ore meo:
Post, effusa comas, nostrum fleat ante sepulcrum,
Serta ferens lacrymis humida facta suis,
Et dicat: Vates nuper, Murete, fuisti 684
Non bonus, at certe fidus amator eras.

VII. ELEGIA SEXTA.

Margari, quis mihi te reddat deus, aut tibi quis nos,
Aspectu ut grato possit uterque frui?
Nec solum aspectu, sed et oscula ferre citato
Impete, quae nullus dinumerare queat:
Ut colludentes iucundo murmure linguae
Committant avidas per patula ora animas.
Non ita laeta fuit quondam Icariotis, Ulyssem
Cum vidit salvum post duo lustra suum;
Nec tam iterum accepta Lyrnesside laetus Achilles,
Qua quondam abducta fleverat ipse diu:
Quam te conspecta scis me, mea vita, futurum;
Quam me conspecto te scio, vita, fore.
O quam avide, o quoties, o quot, formosa, figuris
Isti ori roseo basia pressa darem!
Non hedera annosas complectitur arctius alnos,

VI. vs. 27. *natitantes* novum est vocabulum. Nobbe.

Non ulmum vitis pressius ulla tenet.
Tunc mea turgidulas tractaret dextra papillas,
Tractarent avidae lactea colla manus.
Longa vetant, eheu, spatia interiecta viarum,
Quanta Hypanin vix sunt inter et Eridanum:
Nam te Pictonicae retinent felicia terrae
Oppida, qua Clanus pinguia culta secat;
Me vero invidiae procul a te dentibus actum
Fortia lunatae moenia Burdigalae,
Pocula qua veteri non inferiora Falerno
Ducit ab innumeris glarea trita rotis:
Et tamen, heu, sine te mihi iam nec dulcia vina,
Tristia nec quidquid corda levare solet:
Ipsa mihi est invisa dies, Sol ipse videtur
Opposita vultus abdere nube suos.
Et merito, quid enim sine te non triste putandum est,
Qua sine vel vita est ipsa molesta mihi?
O Di, si miseros vestrum fovet ullus amantes,
Vos tandem faciles in mea vota date:
Reddite me dominae, vel si id per fata negatur,
Finiat angores nex inopina meos.

685 VIII. ELEGIA SEPTIMA.
AD
P. CRUSELIUM MEDICUM.

Dum tu conaris Parcarum extendere fila,
Semineces luci restituisque viros,
Conclamata novam mittens in corpora vitam,
Atque Charonta levi currere nave iubens,
Interea quo me, Cruseli docte, putares
Ducentos sine te fallere more dies?
Scilicet, ut semper, nostros agitamus amores,
Qua vitae nobis sola terenda via est:
Et modo damnamus, toties quem sensimus, arcum,
Nunc de crudeli conquerimur domina,
Nunc, qua placari possit ratione, rogamus:
Omnia quae quivis tactus amore solet.
Haec mea laus, haec sint famae praeconia nostrae:
Non alio ad manes nomine notus eam:
Ut quondam iuvenis telo percussus eodem,
Quo nos, assidue carmina nostra legat,
Agnoscatque suos nostris in versibus ignes,
Reddaturque meis cautior ipse malis.
Tu cui fatipotens artem concessit Apollo,
Morborum pelli qua genus omne queat,

VIII. vs. 19. *fatipotens* Muretinum est vocabulum. NOBBE.

Perge salutifera miseris succurrere dextra,
Regnaque Persephones fac populosa minus:
Ut tibi laeta viro gratetur sospite coniux,
Et paene amisso turba minuta patre:
Ut te fama ferat candentibus aurea pennis
Hippocrati Coo Phillyridaeque parem.
At sine me, qui sum sectando natus Amori,
Inter inexhaustas vivere nequitias:
Me disperdat Amor, semper me torqueat, inque
Corde meo accensas ventilet usque faces:
Qui si te pariter certo concusserit arcu,
Hei mihi, quot curas perpetiere miser?
Tunc tandem disces, quid sit servire puellis,
Tunc tandem, excludi quid sit, amice, scies.
Nil tibi multiplices cognoscere proderit herbas; 686
Hunc etenim morbum pharmaca nulla iuvant.
Quippe etiam Phoebum virgo Peneia torsit,
Profuit auctori nec medicina suo.
O quam saepe mihi, mallem carissime, dices,
In gelidis Scythiae montibus esse lapis.
Haec te et plura manent; sed quae tua cunque futura est,
Ingenio saltem digna sit illa tuo.

IX. ELEGIA OCTAVA.

Basiolum blando tetulit mihi Margaris ore,
Ambrosia et dulci nectare dulce magis,
Quale thymo aut casiae, verni sub primula Solis
Lumina, cum blando murmure libat apis:
Inde fugit propere pedibus lasciva protervis,
Dum sese in tenebris posse latere putat.
Sed nihil est: non sivit eam latuisse Cupido:
Erranti faculas praetulit ille mihi.
Iam te igitur rursus teneo formosula, iam te
(Quid trepidas?) teneo, iam, rosa, te teneo.
Da mihi pro grata sumpti mercede laboris
Ter tria terque tribus basia ducta modis.
Dic age, num sentis animos concurrere nostros,
Dum sibi dimidium quaerit uterque sui?
Sic age, sic, mea vita, animos iungamus utrinque,
Nulla ut eos possit dissociare dies,
Quin tandem ambiguae post iura precaria lucis
Unicus e gemino spiritus ore fluat.

Vs. 31. Ante voces, a *sc*, *sp*, *st* incipientes, Muretus syllabas breves nec in media nec in extrema thesi solet producere. Nobbe.

IX. vs. 9. *formosula* numeris tantum minutis convenit. Santen.

X. ELEGIA NONA.

Margari, flammeolis quae me comburis ocellis,
Per quos in cineres, hei mihi, vivus eo,
Dic mihi, quî facias tam multa incendia, cum sis
Candidior prima frigidiorque nive:
Namque ea quae molles exest mihi flamma medullas,
A te, si qua fides, non aliunde venit:
Tu tamen, heu, tanquam glacie circumdata pectus,
Edure nostras respuis usque preces.
687 Esse quid hoc dicam? neque enim potis est in eodem
Cum summo summus frigore inesse calor.
Scilicet et quae nos fieri non posse putamus,
Cum libet, et quoties, perficit unus Amor.
Is tibi cor misto circumdedit igne geluque:
Quae possent ferri singula, iuncta necant.
O igitur glacies quovis ardentior igni,
O iguis quavis frigidior glacie,
Aut ne me perdant tua frigora, mitius ure:
Aut ne flamma, gelu proiice, Diva, tuum.

XI. ELEGIA DECIMA.
AD
F. VERUM LOMENIUM.

Hei mihi, cur genio vis me pugnare, Lomeni,
Naturaeque iubes vertere iura meae?
Curve parum gratas impellis durus ad artes,
Musica cui solum sacra placere vides?
Nam nec acris miles fieri nec idoneus armis,
Cui semel arrisit rustica vita, potest,
Nec si quem placido nascentem lumine Clio
Viderit, admota contigeritque manu,
Aut bonus hostiles unquam foedare catervas,
Aut ad saeva fori iurgia promptus erit:
Omnia sed fugiens tranquillae inimica quieti,
Exiget aetatis mollia fila suae,
Magnarum securus opum, securus honorum,
Omnia despiciens, quae leve vulgus amat:
Ille etiam summos audax contemnere reges,
Praeque sua miseros conditione putans.

X. vs. 8. *Edure.* Prava lectione Ovidii I. Art. 476.
(Nec tamen edure, quod petit illa, nega.)
deceptus, voce utitur non Latina. Santen.

XI. vs. 5. *acris.* De hac masculini forma vid. Priscian. V. 3. §. 17. et VI. 7. §. 40. cf. Wagner. ad Virgil. Aen. VI. 685. Fr. — In neutra autem forma licebat *a* litteram natura longam corripere. Nobbe.

Castra iuvent alios bellique inamabile murmur
Missaque non siccae corpora multa neci,
Queis rapiat primae teneros lanuginis annos
Acceleretque suum Parca severa diem:
Gaudeat hic miseros inter clamare clientes,
Et pavidos duro terreat ore reos:
Hic adeat terras alio sub Sole calentes,
Littoraque instructa plurima classe legat,
Seu ferat Herculeas animus spectare columnas, 688
Seu ferat annosos ire ad Hyperboreos,
Durus, qui fragili vitam committere ligno
Audet et ignotas aequoris ire vias,
Nec timet inverso decumanos marmore fluctus,
Securusque animi squamea monstra videt.
Non sic divini, mitissima pectora, vates,
Aethereo quorum flamine corda calent:
Otia sectantur sed enim tacitosque recessus,
Et sua neglectis urbibus arva colunt,
Splendidaque et multo spectanda palatia luxu
Contemnunt, humiles anteferuntque casas:
Illic et siccant generoso plena Lyaeo
Pocula, Bistonia frigidiora nive,
Et si nescio quid seu vultu ancilla sereno
Seu non informis villica pollicita est,
Protinus ut capta reduces ex urbe triumphant.
O hominum felix terque quaterque genus!
Sic ego sim: liceatque mihi, mea Margari, tecum
Non alia vitam ducere sorte meam.
At tu, quantum in te est, alio nos ducere tentas,
Astraeaeque sequi numina, Vere, iubes:
Et, quid, ais, quaeso, molli tibi carmine quondam
Proderit aut homines aut cecinisse deos?
Scilicet ut toti fueris cum fabula vulgo,
Cumque erit in vultu plurima ruga tuo,
Fortiter esurias, ut te mala cogat egestas
Multa pati forti non patienda viro,
Sectari mensas, blande appellare potentes,
Tollere mentitis laudibus astra super.
Quod nisi desiperes, poteras in luce forensi
Versari et laudem quaerere opesque tibi.
Excute decepta blandum de mente furorem,
Qui tibi, ni caveas, perniciosus erit.
Advertit tardas qui recta monentibus aures,
Exitium demens fabricat ipse sibi.
Ergo ego ut hirsuti verbosa volumina Baldi,
Ut discam leges, Iustiniane, tuas,

Vs. 62. *Iustiniane.* Syllabam *sti* facit brevem, cum sit longa in *Iustinus.*

Dediscam teneri modulamina blanda Properti,
Dediscam numeros, culte Tibulle, tuos?
Ah peream prius, et saevo me fulmine tactum
Trudat in obscuras Iuppiter ipse domos.
689 Quam melius dulces dominae in complexibus annos
Ponere, et in caro saepe iacere sinu!
Dispeream, si quidquid opum, si quidquid honorum est,
A genere hoc vitae me revocare potest.

M. ANTONII MURETI
AD
PETRUM RUFUM DRUYDAM
CONSILIARIUM REGIUM
SATYRARUM LIBELLUS

XII. SATYRA PRIMA.

Iam dudum tumido mihi bilis in hepate fervet,
Et rumpi metuo, nisi te, Auruncane, secutus,
Inficiam tenues mordaci carmine chartas.
Tune ausis satyram conscribere, tot tibi rerum
Conscius, ut satyrae possis satis esse vel unus?
Quidni autem? numquid par est audacia Balbo,
Balbo, Stentorea Christum qui voce professus,
Deinde domi cevet, tremulum crissante Lycinna?
Et tamen hunc torvis oculis et fronte severa
Flammatisque genis atque horrifico ululatu
Dum docet, et iactat fatuae sua dogmata turbae,
In mores clamare malos si videris olim,
Esse putes supero demissum ex limine Paulum.
O mihi si effossa liceat scrobe dicere, quod mox
Efferat in vulgum foliis vocalibus arbor,
Quaenam ego, vel potius quae non ego crimina dicam
Concitus? optari sed enim quia talia possunt,
Non etiam fieri, dicam tibi, Rufe, sed uni,
(*Σοὶ γὰρ ῥητὰ λέγειν καὶ ὁμῶς ἄῤῥητα* licebit)
Quae mihi sive furor sive haec suggesserit ira.
Nam quis enim est adeo patiens, nisi forte Torannus,
Deprensis solitus blandiri in coniuge moechis,
Et piperis multo saturas offerre placentas,

Santen. — Simili licentia usi sunt apud Graecos poetae posteriores. Vid. Iacobs. ad Anthol. Pal. Tom. III. pag. 396. et 634. Fr.

XII. vs. 21. *Nam — enim* pleonasmo intolerabili commisit. Nobbe. — Neque enim omnibus probatur quod scriptum est apud Plaut. Trinum. I. 2. 23.
Namque enim tu, credo, mihi imprudenti obrepseris. Fr.

Dum refugit rixas, vitandaque iurgia censet: 690
Quisnam, inquam, est usquam, qui si saecli semel huius
Vividius paullo faciem consideret, ira
Abstineat? cum iam, oppresso virtutis honore,
Regnet in humanis vitiorum infamia rebus.
 Improba quos ludi fecit fortuna choragos,
Visceribus reliquorum et sanguine plebis aluntur:
Praeficiuntque suis saevi rationibus, haud quos
Longa fides vitae vel constans fama probarit,
Verum aquilas et vulturios, qui rodere norint
Ad vivum, atque unum ex membris augere lienem.
 Ringitur interea populus miser, et prece multa
Nequidquam surdas divorum verberat aures.
 Audisne haec, inquam, magni pater Herculis? audis?
Audisne, an dormis, an nectaris ebrius haustu,
Exerces positis genialia tempora curis?
Non aliter nostri. Similes fortasse tueris.
 Haec aliquis, sacro cernens qui sulphure quercus
Nil meritas, non monstra illa exitiosa feriri,
In rabiem versus furiisque agitatus amaris,
Insequitur veteris non sanum dogma Lucreti.
Sic alia ex aliis incommoda. Quomodo enim plebs
Ipsa colat divos, cum vos, qui fulmine bruto
Stringitis in vestras ausos mutire tiaras,
Conspiciat divis ipsique oppedere Christo?
 Anne libet mecum rationum evolvere libros?
Centum lenoni sestertia, mille Corinnae.
 Hui! mille infami scortillo? desine: pulcra est,
Et bene sub domino lumbos vibrare perita:
Quin etiam fessus si quando elanguit, ipsa
Insilit, et blande super illum palpitat: id tu
Quanti esse, aut potius quanti non esse putabis?
 Perge, age. In accipitres triginta expensa canesque:
(Hos domini potius pasci decuisset omaso)
Eripuit fallax plus millibus alea binis:
Unguenta exoticique tulerunt cetera odores,
Fartoresque coquique et rari opsonia luxus.
 Interea quantum in viduas, quantum in peregrinos?
Quotnam inopes pavit domini quadra? quot studiosos?
 Inscius est morum, quisquis nunc talia quaerit.
Haec fuerant sub rege Numa, sub consule Bruto.
Nunc alia est aetas. Nugalibus hisce relictis,
Curant magnanimi ventrem caudamque nepotes. 691
Nec gratus quisquam est, nisi cui perfricta pudorem
Frons omnem abstulerit, sic ut probet omnia, sitque
Et bene ructanti post coenam applaudere porco,

Vs. 59. *exotici.* Antepenultima fuerat producenda. SANTEN.

Et bene pedenti blandum arridere paratus.
Sed satis est. Si forte furor Phoebeïus olim
Mentem, Rufe, meam simili concusserit oestro,
Bilem aliis, uni risum tibi, Rufe, movebo.

M. ANTONII MURETI

AD
DANIELEM SLEICHERUM*)
ULMENSEM
ADOLESCENTEM OMNIBUS ET FORTUNAE ET CORPORIS ET ANIMI BONIS CUMULATISSIMUM.

XIII. SATYRA SECUNDA.

Rumpe Lycambea numeros de caede madentes,
Musa ferox, rabieque nova flammata malignos
Fige hominum mores damnataque saecula culpae.
At tua quis poterit patienti volvere vultu
Scripta? quotus tandem feret haec convicia lector?
Men' curare putas, mea quis laudetve legatve,
Rideat aut damnet? quasi haec sint iusta laboris
Praemia, post centum vigilatas ordine noctes,
Et paene erosos repetitis morsibus ungues,
Insani et semper deterrima quaeque probantis
Plus aliis populi suffragia caeca tulisse.
Tu modo, quem nondum saecli contagio vertit,
Tu legito haec, Daniel, primaeque a flore iuventae
Disce, quot humana lateant sub imagine pestes.
Hunccine tu, cui laena humeros hyacinthina velat,
Lucentem hinc illinc auro gemmisque superbum,
Vinosa facie, vasti qui pondere ventris
Sudantis mulae cedentia terga fatigat,
692 Aspicis? hic primo abiecta de stirpe creatus,
Vilisque ignotusque, et terrae denique proles,
Non aut virtute ingenuis aut artibus, (illas
Ipse sua ex aequo cum mula novit) at astu,
Sensim subducens fatuis fundosque laresque,
Tandem huc pervenit: rabidi nunc more leonis
Ventrem adipe insontum et miserorum sanguine farcit.
Aspice et hunc, qui diducto, ceu simia, rictu

*) Immo *Schleicherum*, quod suadet Paris. ed. et quae eam sequuta est Bard. Pomer. (Vid. adn. ad Ruhnk. Praefat. pag. XXVI. ed. m.) Atque ipse etiam Ruhnken. hanc scripturam sequitur infra pag. 727. Schleicherus quo modo perierit, narrat Io. Frid. Iugler Vol. II. pag. 44. libri sui: *Beitraege zur juristischen Biographie.* Fr.

XIII. vs. 7. *quasi.* Nisi penultimam male porrexerit, audaci exemplo elisionem neglexit. Satius fuisset et ipsum *tanquam* a Virgilio (Ecl. X. 60.) sumere: *Tanquam haec sint nostri medicina doloris.* Santen.

Putris gingivae viduata sedilia pandit.
   Quottidie hunc videas nitidi sub primula Solis
Lumina, cum trepidus postico limine furtim
Emittit tota vexatam nocte sacerdos,
Repere paullatim per delubra omnia, et illic
Obstipo capite et trepidantibus usque labellis
Nunc has, nunc illas provolvi cernuum ad aras.
Hinc rediens non ille inopes fraudare recuset,
Non delatori periuria vendere Cordo,
Non facere omnia, quae vel dicere vix sit honestum.
Vim putat hanc demens esse in lustralibus undis,
Perque globos precibus distracta mente volutis,
Ut si vel cani iugulum patris ense resolvat,
Dummodo mortales oculos effugerit, ipse
Conscia securus contemnere numina possit.
   O simulatores, tetrum pecus, ut mihi saepe
Bile iecur vitrea diffinditur ista tuenti!
   Creditis, esse deum caelo, qui talia curet?
Exprimite hoc factis; non creditis? abiicite ergo
Hunc fucum, et vultu ruite in scelus omne retecto.
Hoc ego larvarum genus exitialiter odi.
   Sed quid ego enumerans nequidquam singula conor?
Res caret illa modo: genera ipsa evolvere longum est..
Stupra, doli, fraudes, periuria, furta, rapinae,
Crimina erant olim: nostro sunt tempore lusus,
Quos pueri teneris meditantur ab unguibus, et quos
Ipse docet natos genitor, materque puellas.
Venimus ad summum: ruptis et prorsus habenis
Oppressa rerum potitur virtute libido.

Vs. 28. Corruptus locus Catulli ad Manl. 139. etiam Mureto fraudi fuit. Ibi monui, *quotidie* prima brevi, secunda longa dici; quod etiam firmat Sidonius lib. VIII. ep. XI. 19. Vir doctus, libellum nostrum recenseus, voce in trisyllabam *quotidje* contrahenda difficultati occurrere tentabat. At non vidit, sic penultimam, quae naturà etiam longa est, positione produci, antepenultimam autem non iuvari. Scripturam *cott.* non nisi pronunciationi et imperitis scribis tribuo. SANTEN. — In Catulli loco cod. Dresd. *quottidiano*; recte vero recentiores editores, spretis Santenii aliorumque coniecturis, tenent *quotidianis*, pro ratione numeri dactylici primam syllabam productam, secundam, natura ut videtur ancipitem, Catullo correptam videntes. NOBBE.

Vs. 50. Cf. epist. I. 96. pag. R. 532. FR.

693 M. ANTONII MURETI

EPIGRAMMATA

XIV. DIVO IULIO CAESARI SCALIGERO
PATRI MEO.

In tenues numeros, primi monumenta furoris,
Quo mea non simplex corda subegit Amor,
Dirige siderei radiantia lumina vultus,
Caesar, et haec nati ludicra nosce tui.
Neu pigeat studiis aliquot gravioribus horas
Subtrahere: interdum deserere illa leve est.
Nempe ducum haud quisquam, licet imperterrita gestet
Corda ferox, gladios semper et arma terit.
Qui populos iussisque regunt nutuque coërcent,
Et retinent forti regia sceptra manu,
Non renuunt animos rerum moderamine pressos
Interdum teneris exhilarare iocis:
Saepe etiam vasti mens unica Iuppiter orbis
Flectere se a magnis ad leviora solet.
Insequere exemplum regumque ducumque Deique,
Dux olim et princeps: nunc mihi paene Deus.

XV. ANTONIO GOVEANO.

Summe poëtarum, quos saecula nostra tulerunt,
Cui sacra Castalii fluminis unda subest,
Accipe non tetrica iuvenilia carmina fronte,
A domino limam iussa subire tuam,
Ut tibi si (quod vix ausim sperare) probentur,
Olim se lucem posse videre putent:
Sin minus, aeterna damnentur, ut omnia, nocte,
Aspectu tanti facta beata viri.

694 XVI. AD NOCTEM, SIDERA ET AURORAM DE DOMINAE PULCRITUDINE.

Nox furva atque alis horrenda nigrantibus, et vos
Fixa meae vultu saepius astra deae,
Audite haec: tu primum Erebi centumplicis uxor,
Quae veniens uno cuncta colore notas.

XIV. vs. 10. Cf. notata ad VIII. 34. Nobbe.

Non pudor est, ubi flammeolo te Margaris ore
Pellit, et invitum cogit adesse diem?
Vos quoque lucentes Aethrae radiantis ocelli,
Quorum alta assiduo templa canore sonant,
Non pudor est, oculis ubi scintillantibus illa
Cedere tot vestras lampadas una iubet?
Et tu Dardanii coniux formosa mariti,
Tangere Sol cuius nil nisi terga potest,
Numquid ubi aspexti, quam te procul illa relinquat,
Nativus roseo crescit in ore rubor?
Non, puto: quin illi ultro omnes conceditis, in qua
Miratur vires Iuppiter ipse suas.

XVII. VENTIS FURENTIBUS.

Aeolidae celeres, dominae Iunonis alumni,
Caerula velivoli quos timet unda maris,
Altifremi, alipedes, caeli terraeque tetrarchae,
Dirigite in pectus flamina vestra meum:
Ut mea vel vestro pereant incendia flatu,
Vel me etiam vestris viribus aucta necent.

XVIII. AD ANIMUM SUUM.

Quonam abiit mî animus? num quo solet? auguror illuc:
Pectore se dominae condidit ille meae.
Siccine me tandem miserum, fugitive, relinquis?
Siccine, desertor, castra inimica petis?
O saltem flammata tuo vel ab igne calescat,
Frigore vel flammas enecet ipsa tuas.

XIX. MARGARIDI. 695

Dicere dum conor nostros tibi, vita, dolores,
Ah misero ex ipsis verba labris abeunt:
Dum tegere et clauso meditor sub corde tenere,
Ingeminat vires abdita flamma suas.
Quid faciam? ex aequo magnum discrimen utrinque est,
Sive loqui coner, sive tacere velim.
O quae sola meo iam dudum in pectore regnas,
Tute tibi casus, diva, referto meos.

XX. SOMNIUM.

Euge, an te teneo, mea lux, an somnia demens
Fingo mihi? certe, lux mea, te teneo.
Somnia non haec sunt: oculis nonne intuor hisce
Flammeolosque oculos purpureasque genas,
Lacteolasque manus et eburnae frontis honorem,
Collaque non tacta candidiora nive?

Dulcia collatis incamus praelia signis,
Dum tuta alternis lusibus hora datur.
Me miserum! nusquam es: fallax me lusit imago.
O dolor! o animi gaudia vana mei!
Quid queror? exacta si rem ratione putemus,
Umbra est in misero quidquid amore boni est.

XXI. MARGARIDI.

Dum te, Margari, basiare conor,
Labris protinus invident ocelli,
Aspectuque tui carere nolunt.
Quod si contuitu beare ocellos
Tentarim, labra protinus repugnant,
Quae ad sese iste tuus vocat trahitque
Candor, purpureo natans in ore,
Ut ferrum Herculeus trahit lapillus.
O vis eximiae superba formae,
Quae me vel mihi dissidere cogit.

696 XXII. EIDEM.

Sic age, pugnando teneri pascuntur amores
Invade insanis unguibus ora mihi:
Et turba nostros, audax, laceraque capillos,
Atque interiecta gaudia veste nega.
Illa etenim o quanto magis est perfecta voluptas,
Quae cupiente quidem, sed renuente venit!

XXIII. EIDEM.

Ludamus, mea Margari, et iocemur:
Nos et cum roseum diem reducet,
Et cum se Hesperiis recondet undis,
Deprendat radiatus ora Phoebus
Ludentes simul et simul iocantes.
Appellabo ego te meam columbam,
Tu me, blandula, passerem vocabis.
Cum dicam tibi percitus furore,
Da mî basiolum unicum, columba:
Tu colla iniiciens meo lacertos,
Porges mî oscula delicata mille,
Et mille altera et altera usque mille,
Vibrans improbulam subinde linguam et
Os morsu tenero meum lacessens.
Dehinc dices mihi, mi tenelle passer,
Annon ipsa tibi una sum columba?
Tua una ex animo columbulilla?

XXIII. vs. 17. *columbulilla.* Hoc Muretus ipse sibi videtur finxisse. Fr.

Tuum mel, tua suavitas, tuum cor?
En me (nam tua sum) suaviare,
En haec ubera iam retecta cerne,
Quae per te mihi primulum tumescunt,
Obiectam et sibi fasciam repellunt.
Quo tu, quo modo, delicate, pergis?
Quo trudis digitos nimis salaces?
Sic nos, sic age, dum viremus ambo,
Dum res ad Veneris valemus ambo,
Ne frustra melior teratur aetas,
Ludamus, mea Margari, et iocemur.
Tergo debilis imminet senectus.
Quae cum venerit, ah dolor, columba,
Nos tussis mala viriumque languor
Pro ludisque iocisque consequentur.

XXIV. AD PAULAM. 697

Basia quod libas cupidis luctantia linguis,
    Res satis ardori non facit ista meo.
Quod mea colla tenens blandis, resupina, lacertis,
    Me dicis vitam deliciasque tuas,
Hoc nihil est. Dulci Veneris de nectare, Paula,
    Aut nulla aut quinta da mihi parte frui.

XXV. AB AMICA PROCUL POSITUS OB IDQUE NOCTU QUIESCERE NON VALENS MORTEM PRECATUR.

Iam tacitis caelo volvuntur tractibus ignes,
    Altaque rorantes Delia flectit equos.
Iam pecudumque atque alituum genus omne ferarumque,
    Et quotquot liquido marmore monstra silent,
Somnus habet, dubioque natans per inane volatu,
    Membra papavereis illinit unguinibus.
Te solum, Murete, fugit: tibi cura recursans
    Ire iubet lento tempora moesta gradu.
O caelum! o certis agitati legibus orbes,
    Cuilibet ex ortu qui sua fata datis!
Extinctum toties sit fas occumbere. Iam sum
    Non ego, sed tantum corporis umbra mei.

XXVI. IN VENEREM.

Si Venus, ut mendax docuerunt turba, poëtae,
    De mediis vere nata putatur aquis,
Qui fieri potis est, mediis ut fluctibus orta

XXV. vs. 3. *alituum.* Cf. Virg. Aen. VIII. 27. Fr.

Assiduo nostrum torreat igne iecur?
O dolor! o quid iam miseri speretis amantes!
E media vobis nascitur ignis aqua.

XXVII. AD MARGARIN.

Quem tu cunque semel blando aspectaris ocello,
Ni subita exiliat laetitia, lapis est.
Cui vero haec etiam dederis libanda labella,
Hunc ego felicem terque quaterque voco.
698 At si quem complexa tuo dignare cubili,
Is non iam felix, Margari, sed deus est.

XXVIII. LUSUS CUM AMICA.

Pande oculos, pande stellatae frontis honorem,
Queis doleat visis invideatque Venus.
Pande, agedum, lasciva. quid, o, quidnam oculis illud,
Quo mea versantur corda, supercilium?
Saltem ebur hoc manuum interea spectare licebit:
Ah, etiamne manus? saeva, etiamne manus?
En, iam igitur posthac nihil amplius ipse videbo:
Claudo etiam ipse meos, en tibi, claudo meos.
Iam, formose dies, iam, lux formosa, valeto:
Nam vos, nec dominam cernere supplicium est.
Audiit, inque sinum iecit mea diva meum se,
Reclusitque oculos applicito ore meos.

XXIX. EIDEM.

Cum pluit, et radios Phoebus cum subtrahit orbi,
Tum sane moestus quilibet esse solet:
Ne mirere igitur, si sim, mea Margari, tristis:
Ecce pluo lacrymas, tu mihi Phoebus abes.

XXX. AD GALLAM.

Novi pro verbis ego sola rependere verba,
Et pro blanditiis reddere blanditias.
Oscula si qua dabit, sola auferet oscula de me:
Pro solis nutus nutibus eripiet.
Haec aliquid praeter tibi me si vis dare, fas est,
Haec aliquid praeter, te mihi, Galla, dare.

XXXI. IULIO CAESARI SCALIGERO.

Scaliger Aoniae decus immortale cohortis,
Qui, quae alios ornant singula, solus habes,

XXX. vs. 6. *praeter* postpositum vocabulo suo non mireris, sed aliam vocem in utroque versu postremo insolentius interpositam. Nobbe.

Altera Veronae, maior sed fama priori,
Cui Clarii munus cessit utrumque dei,
Cui tot se debent animarum millia, per quem
Saepius est Stygii cymba quieta senis,
Quod tantum augusta de maiestate remisti, 699
Ut placido versus videris ore meos,
Praemia quae tandem tibi digna reponere possim?
Devoveam si me, vix satis esse putem.
Tune meos versus voce ut laudaveris illa,
Quam stupet, et qua nil grandius orbis habet?
Praemia quaenam igitur reddam tibi digna? sed erro:
Praemia non debent reddier ulla deis.
Anne tuas igitur describam carmine laudes?
(Laudari humana numina voce volunt)
Deficient humeri tanto sub pondere, nec iam
Tuta erit in tanto nostra carina mari.
Quidnam igitur? taceo. satis hunc dixisse putandum est,
Se quicumque satis dicere posse negat.

XXXII. IN EUNDEM.

Dic, dea, quod possim scripturus fingere nomen,
Scaligeri quod par laudibus esse queat?
Cur petis imprudens, quod habes? dic Scaliger: illud
Omnia virtutum nomina nomen habet.

XXXIII. IN EUNDEM.

Dicite mî, Musae, cultissima numina nobis,
Quonam Scaligeri pascitis ora cibo?
Sic ego; sic Musae: Quam te sententia fallit!
Nectare quo potius nos alat ipse, roga.

XXXIV. AD PHYLLIDEM.

Cum ducenda mihi sine te sunt tempora, Phylli,
Longior est anno mensis et hora die.
At tecum si quando datur mihi vivere, rursus
Esse diem credo, qui modo mensis erat.
Te sine vel Tauri cum lustrat cornua Titan,
Semper adesse mihi moesta videtur hyems.
At tecum medio gelidae sub tempore brumae,
Ire tamen veris tempora laeta puto.
Te sine nox mihi fit, medio cum Phoebus in axe est:
At tecum in media fit mihi nocte dies.
Quantum in me miserum iuris tibi fata dedere! 700
Quae mihi vel caeli vertere iura potes.

XXXV. IN CAROLUM CALIANTHEUM.

Philosophum te dicis, et hoc te nomine iactas,
Prae te omnes reliquos ut nihil esse putes:
Nec tamen aut rerum caussas et pondera nosti,
Aut aliud, nomen quo mereare sophi.
Una tuis titulis addenda est littera Carle:
Nec mihi philosophus, sed philosomphus eris.

XXXVI. RODOLPHO CONDOMIO

A QUO AD COENAM INVITATUS FUERAT.

Ad coenam tibi me quoniam condicere cogis,
(Si modo quis cogi, quo cupit ipse, potest:)
Accipier qua me cupiam ratione, Rodolphe,
Cognosce, et coenae quid caput esse putem.
Non me praecipue vel avis Iunonia ducit,
Vel quae de Scythico flumine nomen habet.
Ista decent reges: nobis coenantibus una,
Sustineat parcas sobria mensa dapes.
Sit vini tibi cura prior: nisi nobile vinum est,
Et iocus a mensis et lepor omnis abest.
Tunc cibus invito lentescens crescit in ore,
Et levius ferre est quam recreare sitim.
Sin contra adfuerit generosi copia Bacchi,
Vix capit undantes vel domus ipsa iocos:
Tunc et convivae per mutua pocula certant:
Hic annos dominae condit, at ille suos:
Et veteres memorant flammas, et carmina dicunt,
Et laudant coenae concelebrantque patrem.
Quare agedum memori primum hoc sub mente teneto:
Si tibi cura mei, sit tibi cura meri.

XXXVII. IN LYGDUM.

Ἱππεύειν Lygdus teneris dum discit ab annis,
Est simul et Chiron factus et Eurytion.

701

XXXVIII. IN EUNDEM.

Lygdus blandulus est venustulusque,
Formosusque supra modum et benignus
Non aeris modo, sed sui et suorum:

XXXVI. vs. 20. Eiusmodi lusum vix in epigrammate fero. Ceterum vide, quo vel optima ingenia pravis exemplis se auferri sinant. Est enim ille versus Ovidio suppositus a frigida manu XII. Her. ult. ut ad Catull. V. 85. dixi. Santen.— Immo in ludicro carminum genere talia apud optimos quosque frequentantur. Sic in carmine XXXV. *philosophus* et *philosomphus* plane Catulli et Martialis more facete opponuntur, et in his alterum exemplo prorsus novo proditum. Nobbe.

His multos parat artibus sodales.
Unum est quod nequit approbare multis
Nasutis nimium dicacibusque,
Mureto Crucioque Memmioque,
Quod se frugibus unicus repertis
Multa pascere glande perseverat.

XXXIX. DE PORNA AD MEMMIUM.

Porna suis tantum, Memmi, substernit amicis:
Verum; at nulli unquam Porna inimica fuit.

XL. IN EANDEM QUAE SE ETIAM FAMULIS SUBIGENDAM BRAEBEBAT CUM TAMEN MIRE ARROGANS ESSET.

Quam malus est, quisquis dicit te, Porna, superbam!
Quid? tu te pueris subiicis ipsa tuis.

XLI. F. GRATO LOMENIO.

Dicere te tactum nullius amore puellae,
Lascivique soles spernere tela dei.
Quid sibi, Grate, volunt igitur, quae saepe notavi,
Tot data ab arguto signa supercilio?
Quid risus, quid verba manusque oculique loquaces,
Et quae summoto basia teste capis?
Fingo, inquis. Celare tuum cur niteris ignem?
Quisquis tam belle talia fingit, amat.

XLII. GULIELMO MOMBASIO EPISCOPO LECTORENSI. 702

Quod tam censeris generoso sanguine, Praesul,
Quodque es tam multis clarus imaginibus,
Illa quidem certe laus est non infima, sed quae
Tota ad maiores sit referenda tuos.
Quod superas opibus multos, quod honoribus anteis,
Fortunae haec dici munera posse vides.
Quod sis augusto spectandus corpore, forsan
Natura hanc dotem vindicet ipsa sibi.
At quod tam multis fulges virtutibus atque
Eximiis rari dotibus ingenii,
Quodque tuis lucem praeferre nepotibus illam,
Quam tibi maiores ante tulere, potes:
Haec demum est tua laus: haec, Praesul, laus tua demum est:
Una haec te superis inserit ordinibus.

XLIII. IN PONTICUM.

Saepius hinc illinc video tibi, Pontice, mitti
Carmina iudicio subiicienda tuo,
Idque a divitibus: neque enim tua, Pontice, quisquam
Emendaturus limina pauper adit.
Quid mirum? neque enim possit dare munera pauper:
Nec te, quae veniunt carmina sola, iuvant;
Mittit at hic gemmas, alius cum versibus aurum,
Ut constent operae praemia digna tuae.
Tu, quia muneribus caperis, mala carmina laudas,
Altera mentita retia laude paras.
Quid correctoris falso te nomine iactas?
Id non corrigere est, Pontice, colligere est.

XLIV. IN EUNDEM.

Aurea non vana iactas tua carmina voce:
Purgari solo nempe quod igne queunt.

703 XLV. FRANCISCO MONCAUDO BURDIGALENSI.

Moncaude optime, cui novem sorores
Sertis tempora laureis coronant,
Quem vatem geminus suum Cupido,
Quem vatem genitrix suum Dione,
Spretis omnibus, unicum salutat,
Illos versiculos perelegantes,
Illos versiculos perimpudicos,
Nec castos nimis et nimis venustos,
Molles, improbulos, libidinosos,
Effrontes, pathicos, Catullianos,
Per ludum mihi quos heri dedisti,
Iam, credo hercule, millies relegi.
Ut sunt molliculi! ut fluunt decenter!
Ut spirant Venerem undiquaque totam!
Ut vincunt Sybariticos poëtas!
Ut, quod pruriat, incitare possunt,
Non dico senibus modo his pilosis,
Verum decrepitisque mortuisque,
Si quidquam pote mortuos movere est.
Atqui dicere te tamen solebas
Ludorum et Cypriae rudem palaestrae,
Meque illa imbueras opinione,
Nil te ut virgineum magis putarem:
Quin et versibus, impudens, in ipsis
Semper dissimulas, adhucque sumis
Tironis tibi nomen imperator.
Ohe desine: teu' ego ut pudicum

Posthac arbitrer, ampliusve fallar?
Imo mehercule virginemque Cyprin
Castratumque putem prius Priapum.

XLVI. DIVINO INGENIO CAES. SCALIGERI.

Eminus aetherii collucens luminis aura,
Quae radios toto disiicis orbe tuos,
Certaque cognati retinens commercia caeli,
Tunc etiam, cum te deprimis, astra vides:
Haec tibi pauca tui mirator maximus offert
Carmina, at indocta non bene ducta manu,
Si liceat, tibi templa simul positurus et aras: 704
Usque adeo numen suspicit ille tuum.
An tibi pro templo caelum est: humus, ara: nec ipse
Iam renuit, quin sit victima sacra tibi.

XLVII. PRO CAROLO MONTAUSERIO AD MARGARITAM REGINAM NAVARRAE.

Mens regni, sexus lumen, stupor orbis, in uno
Munera quae divum corpore cuncta tenes,
Conspicere in qua una veteres licet heroinas,
Et quidquid veteri laudis in orbe fuit:
Delicium caeli, terrae decus, accipe, quae se
Advolvunt pedibus carmina pauca tuis.
Nam quamvis tibi nulla dari nisi magna decebat,
Parva tamen laeta sumere fronte soles.
Illa tibi cum Dis communis, ut omnia, virtus,
Vili etiam placant quos data thura manu.
Fors olim maiora tibi et meliora dicabo,
Si modo me solita, diva, fovebis ope.
Te sine nil, sed multa tuo cum numine possum:
Nititur auxilio spes mihi tota tuo.
Ipse quidem prorsus nihil hoc sum tempore; sed tu
Ex nihilo me aliquid reddere, diva, potes.

XLVIII. CAES. SCALIGERO.

Cum mea tantopere placeant tibi carmina, Caesar,
Vel si non bona sint, iam bona facta puto.

XLIX. F. GRATO LOMENIO.

Quisquis te Gratum primus, Francisce, vocavit,
Omen, non nomen tradidit ille tibi.

XLVIII. vs. 1. *tantopere*. Ultima, nisi ad caesuram confugias, nullo modo produci potest. Santen.

L. IN QUENDAM.

Mulciber incessu, capite Aeolus, ore Lyaeus,
Tres uno divos corpore solus habes.

705 LI. IN RUFINUM.

Inter Latinos forte sicubi assedit
Pulcellus iste, fusculo ore, Rufinus,
Qui sericatus gaudet ire per vicos,
Tria verba molli Graeca voce τραυλίζει.
Graece sed adsit eruditior quisquam,
Silentur illa: proferuntur Hebraea,
Quae lividis praemansa dentibus latrans,
Nil prae se Apellas iurat esse Rabbinos,
Suaeque ita obiicit imperitiae velum.
At scis, apud nos astus iste quid prosit,
Doctor trilinguis, architecte verborum?
Scis, inquam, apud nos astus iste quid prosit,
Qui vera fucis iudicamus abstersis?
Dum vis videri habere tres simul linguas,
Unaque tentas anteire serpentes,
Quod credimus te haud aliud esse quam linguam.

LII. IN NOALLIUM.

Nil immundius est tuis libellis,
Nil obscoenius impudiciusque:
Et vis te tamen ut putemus esse
Numa Fabricioque sanctiorem.
At sententia nostra ea est, Noalli,
Quisquis versibus exprimit Catullum,
Raro moribus exprimit Catonem.

LIII. IN VIRGILIUM.

VIRGILIUS IPSE LOQUITUR.

Cor Phoebi, Phoebus Latii, vatum pater et rex,
Fons ex quo Aoniae prosilit humor aquae,
Par volui primum, maior sed factus Homero,
In Graecos Romae iura secunda dedi:
Ad caelos tandem raptus, Iove iudice, dicor
Nectarea illorum vincere voce sonos.

706 LIV. IN LYGDUM.

Quod sis tam facilis, quod sis tam, Lygde, benignus,
Quam nova nupta suo cum parat ire viro,
Hoc cave te credas nobisve aliisve molestum
Nomine: quin etiam nos magis ista iuvant.

Displicet hoc, quod non tantummodo, Lygde, benignus,
Verum etiam, ut fama est, officiosus homo es.

LV. IN APOLLINEM.

Cum timidam cupidus Daphnen sequeretur Apollo,
Currentem celeri per iuga summa pede,
Improbe, narratur tristis dixisse, Cupido,
Incaluit pectus cuius ab igne meum,
Aut concede tuas, quibus istam persequar, alas,
Aut tua de nostro pectore tela move.

LVI. IN PONTICUM.

Saepe, velut ridens, Epicuri dogmata laudas,
Et, quasi per lusum, reiicienda negas:
Saepe, velut ridens, dicis tibi vera videri:
Quin etiam vultus signa probantis habet:
Sic etiam vivis, quasi non alienus ab illo,
Omnia quae iuras te simulare tamen.
Tolle tuas artes: nihil haec mendacia prosunt:
Qui semper simulat, Pontice, non simulat.

LVII. NEQUE AVAROS NEQUE PORDIGOS PROBANDOS ESSE.

Improba quem partis cumulandi plura libido
Detinet, et iuris non sinit esse sui,
Quem vexat damnosa modis insomnia miris,
Dum sua sub tacita pondera nocte putat,
Qui queritur tardas non saepius ire Calendas,
Quique nihil pensi, dummodo quaerat, habet,
Omnia prae lucro contemnere iura paratus,
Nec mihi nec cuiquam, credo, placere potest.
Sed neque qui ternis decies centena diebus 707
Fundit, et in sumptu nil putat esse nimis!
Quique etiam noctu: posita cum luserit arca,
Non alio ritu tempora lucis agit:
Quem Sol si primo locupletem viderit ortu,
Redditus ex Croeso protinus Irus erit:
Qualis apud Stygiam torquet rimosa paludem
Vano virgineas urna labore manus.
Quisnam igitur? qui se cauta sic temperat arte,
Ut medium servans, vitet utrumque latus.
Providus, at facilis: parcus sibi, largus amicis,
Atque etiam largus, cum petit hora, sibi:
Qui nec opes terra furtim componere, sed nec
Perdere discincti more nepotis amat.

LVIII. IN GELLIAM.

Quod nimio faciem cultu tibi, Gellia, quaeris,
Et suffis multo corpus odore tuum,
Hac ratione mihi credis te posse placere,
Conarisque illa me retinere via.
Quaere alios, isto qui delectentur amore:
Personata mihi nulla puella placet.

LIX. CLAUDIO COLETO CAMPANO.

Cum det Rufa rosas, cum det tibi lilia, Claudi,
Cum det serta tibi crine ligata suo,
Cum te respiciens suspiret pectore ab imo,
Annuat argutis cum tibi luminibus,
Denique cum quovis solum te sola sequatur,
Coniicere hinc quis non ulteriora queat?

LX. IN ROMANUM.

Cum somnus pigris vix dum est excussus ocellis,
Atque recens orto pluma relicta die,
Inclamas multo puerum, Romane, boatu,
Ora lavaturas qui tibi portet aquas:
Tunc et gingivas multo sale sesquipedales
Proluis, et guttur terque quaterque tuum.
708 Esse quid hoc dicam, quod cum tam saepe lavetur,
Nunquam non tamen est sordida lingua tibi?

LXI. F. LACCIO CAIRIECHIO.

Tune meo elabi possis de pectore, Lacci,
Aut ego, dum vivam, non meminisse tui?
Ante vel istius mundi compage soluta,
Tetras in antiquum sit reditura Chaos.
Quin mihi, cum Lachesis summos perneverit annos,
Nostra sonum referent nominis ossa tui.

LXII. IN GRANNIUM.

Iambicos sine lege Grannius facit:
Miraris? ipse lege Grannius caret.
Fraudem suis idem inserit poëmatis:
Miraris? ipse fraude sine facit nihil:
Adeoque si quid fraude vacuum unquam facit,
Ut fraudet exspectatione alios, facit.

LXIII. IOHANNI COSTECAUDO.*)

Ni quantum pote quisquam amare quemquam,
Tantum te ipse amo, Costecaude, ni te
Totum non oculis fero iam in ipsis,
Verum in pectore et intimis medullis:
Contingant mihi cuncta, quae timentur,
Et multo graviora, quam timentur:
Tanto ut sim ipse miserrimus malorum,
Quanto tu unus es optimus bonorum.

LXIV. IOCOSUM.

Membra sacerdotes si nunc sua caedere moris
Esset, ut in prisca relligione fuit,
Crebra minus ferret spuriorum examina tellus,
Fraudaret sociam femina rara fidem.
Vera quidem sunt haec; sed si lex illa feratur,
Quaere alium quam me, qui tibi sacra canat.

LXV. IN MALOS PRINCIPES. 709

Iuppiter in faciem, propter sua probra, lupinam
Mutavit regem, Maenalis ora, tuum.
Ille quidem regum solus, mihi credite, non est,
De se qui dici promereatur idem.

LXVI. IN CORELLIUM.

Sutor es et pistor, lanius lenoque coquusque
Mercatorque bonus caussidicusque bonus:
Te tamen in tota non est mendicior urbe,
Nec quem paupertas arctius aegra premat.
Dic, agedum, qui fit (nam res est mira, Corelli,)
Cum tot res facias, rem facere ut nequeas?

LXVII. IN LYGDUM.

Cur tibi cauta dedit corpus natura pusillum?
Viderat hoc ipso plus satis esse mali.

LXVIII. DE MONACHO QUODAM.

Cordigerum abiecto deprendit forte cucullo
Hospita non segnem nec sine mente virum,
Cui tota interior (velut omnia plena dolorum)
Serica sub vili tegmine vestis erat:
Hospita quod mirata, quid, o pater optime, numquid

*) Vid. Ruhnken. Praefat. pag. XX. (XXIX. nostr. ed.) et quae ibi adscripsimus. Fr.

Vestis, ait, sorti convenit ista tuae?
Ille nihil cunctatus, eho, quidnam vetat? inquit:
Quippe meo sunt haec parta labore mihi:
Quoque magis credas, grandi mutone retecto,
Hoc mihi, ait, fusum talia nere solet.

710 LXIX. IN CONVIVATOREM NIMIUM PROLIXUM.

Quonam scriblitas, quonam ista sophismata plenis?
Vis bene convivas pascere? pone famem.

LXX. ANNAE OGERIAE NEAPOLITANAE.

Aurea caesariem, praedulci argentea voce,
Hei mihi, cur duro ferrea corde manes?

LXXI. IOHANNI DELIANO.

Si sacer aetherio furor excitat igne poëtas,
Eosdemque assidua lampade torret Amor,
Miraris, solidos cur nam exhaurire trientes,
Donaque Lenaei sumere patris ament?
Ante diem geminus miseros extingueret ardor,
Ni daret assiduus frigora grata latex.

LXXII. STEPHANO ALISIO BURDIGALENSI.

Si mea se faciles dederint in vota Camoenae,
Ut per plura meum saecula carmen eat,
Tu pariter mecum memori celebraberis aevo,
Et tibi scripta vetus per mea nomen erit:
Sin (sed enim verbis et pondus et omen abesto)
Non seneant domino longius illa suo,
Non tamen idcirco tibi displicitura putabam
Haec magni in te animi pignora parva mei.

LXXIII. MARIO CRUCIO.

Forma aetate perit: vires aetate fatiscunt:
Casibus innumeris eripiuntur opes:
Una, Mari, est virtus, quam non vis temporis aufert,
Non premit indigno sors inimica pede.
Una suos invicta perennibus inserit astris,
Fortunae imperio liberat una suos.
Hanc sequere. Insani est postponere firma caducis,
Veraque quae bona sunt, spernere, falsa sequi.

LXVIII. vs. 10. *Hoc — fusum.* Imo, *Hic — fusus.* Santen.

LXXIV. IN PONTICUM.

Ponticus eximium dum sese ait esse poëtam,
Hoc solo dici iure poëta potest.

LXXV. IN LAIDEM. 711

Non toto est mulier quam Lais iustior orbe:
Cur ita? nam rectum semper amare solet.

LXXVI. IN AVITUM.

Cum subigat sterilem, nihil illi donat Avitus:
Sic fit, ut ille oleum perdat et illa operam.

LXXVII. IN PONTILIANUM.

Cur tua vix unquam sint salsa epigrammata, quaeris?
Diluis haec nimio, Pontiliane, mero.

LXXVIII. DE VIRTUTE ET GLORIA.

Virtus ut solidum quiddam est et corpore constans:
Aequa sed est umbrae gloria fluxa levi.
Hanc igitur quisquis neglecta amplectitur illa,
Huic mage quam corpus corporis umbra placet.

LXXIX. DE LUCII CUIUSDAM MEMORIA.

Esse aliquam si quis memorandi pernegct artem,
Hanc qui confirmet, Lucius unus erit:
Ille etenim nuper curaque adiutus et arte,
Tres versus totidem noctibus edidicit.

LXXX. IN PAULUM.

E lecto surgens ad mensam accedere Paulus,
E mensa ad lectum rursus abire solet:
Interea attingit libros, ut vina catelli,
Et queritur, sese discere posse nihil.

LXXXI. FATIS PARENDUM.

Obsequitor fatis: ducent te fata volentem:
Sin minus, invitum te tamen illa trahent.

LXXXII. DE POMPILII NASO. 712

Pompilio est nasus cubitos tres longus et unum
Latus, et hunc murus cingit utrinque triplex:
Adsunt et turres, Bacchus quas condidit ipse,
Et minio tinctis usque rubere dedit.
Huic etiam naso vis admiranda tributa est:
Nam calices siccos illius umbra facit:

Imo etiam longe distans si senserit usquam,
Ut magnes ferrum, sic trahit iste merum.
Nuper eram in mensa, sitiens, potare paratus:
Pompilius clausas astitit ante fores:
(Mira canam, sed vera) merum mihi forte paratum
Attraxit naso protinus ille suo.

LXXXIII. IN PAULI NASUM.

Exiguum si quis nasum vidisse laborat,
Paulum adeat, Paulo si modo nasus inest:
Non etenim est nasus, sed pars centesima nasi,
Et quo quis viso dicere possit, ubi est?
Talis inest nasus muscis, sed et his quoque maior
Et melius nasi nomine dignus inest.
Quam quae per radios volitant corpuscula solis,
Maiorem nasum vix, puto, Paulus habet.

LXXXIV. SUB EXORTUM DIEI.

Roscida purpureos effert Aurora iugales
Et nitidum Soli praevia sternit iter:
Noctis aves dudum rupere silentia cantu,
Nullaque iam caelo, rara vel astra micant.
Exit flammivomo Phoebus spectabilis ore,
Et tenebras densae noctis abire iubet.
Christe, patris splendor, vero me lumine reple,
Atque meo tenebras pectore pelle procul.

LXXXV. IN GAURUM.

Effundas versus una cum luce ducentos,
Forte poëtastris annumerandus eras:
713 Sed cum te eximium iactas tam saepe poëtam,
Id quoque quod paullum est, incipit esse nihil.

LXXXVI. IN PAMPHAGUM.

Pamphagus in patulam tam multa ingesserat alvum,
Quam poterant denis plus satis esse viris:
Ecce venit caupo pretiumque expostulat: ille
Ebria terribili lumina more rotans
Evomit in patinam vinumque cibosque receptos,
Atque ait: En, merces tu tibi habeto tuas.

LXXXVII. IN GALLONIUM.

Stertit ad octavam Gallonius: inde cubili
Paullatim assurgens languida membra levat.

LXXXIV. vs. 2. *praevia stern.* Cf. Santen. ad V. 6. Fr.

LXXXV. vs. 2. *Poetaster*, et mox (pag. R. 721. ubi vid. adn.) *calvaster*. voces non usitatae Latinis. Santen. — Cf. Nolten. Lex. Antibarb. pag. 656. Fr.

Obiicitur perdix, quam protinus ille calentem
    Devorat: hac nulli cesserit arte libens.
Spumantis temeti cyathos octove novemve
    Adiicit, et sacris sic operatus, ait:
Di, date mî constantem animum mentemque quietam:
    Quam multis vita est nostra referta malis!

LXXXVIII. SESTIO.

Multa quidem, fateor, confers mihi munera, Sesti,
    Devinctum tibi me nec tamen esse reor.
Cur ita? quod quae das, tristi dare mente videris:
    Sic ego quae data sunt, vendita dona voco.

LXXXIX. DE VOLUPTATE ET RATIONE.

Cum, velut excelsa residens in puppe, Voluptas
    Arbitrio mentem pellit agitque suo,
Horrida bacchantes ineunt certamina venti,
    Navemque in Syrtes et vada caeca trahunt:
Illinc Ambitio, Dolus hinc consurgit et atrox
    Ira cruentatas sanguine tincta manus.
At ratio regimen navis si sumpserit, ecce,
    Compositis undis aequora tuta silent:
Ipsa ratis nullo ventorum exterrita flatu 714
    In portum certo tramite flectit iter.

XC. SANSONI CRUCIO.

Et bonus et dives, Sanso, simul esse laboras;
    Id fieri nulla sed ratione potest:
Sic utrumque petens, perdes utrumque: necesse est
    Alterutrum tollas alterutrumque petas.

XCI. TUMULUS OTTHONIS HOMINIS VORACISSIMI.

Conditus hac sub humo est gurges vastissimus, Ottho,
    Cui nunc officium iusta rependit humus.
Condidit in ventrem terrae tot iugera vivus:
    Hunc sub ventre suo nunc quoque terra tenet.

XCII. IN VIRRONEM.

Quod totam Virro furiosi more per urbem
    Discurrit noctu, quod loca sola petit,
Nescio quid secum solus quod mussitat: illo
    Quod nemo est tota sordidus urbe magis,
Hac ratione parat nomen famamque poëtae,
    Et reperit fatuos, sic quibus esse probet.

LXXXVII. vs. 5. Imo *tēmēti*, prima et secunda longa. SANTEN. — Cf. Tom. II. R. pag. 809. FR.

O valeant calami, pereat genus omne librorum,
Reddere si vates mens male sana potest.

XCIII. IN PAULUM.

Quae tu condideras, inspexi carmina nuper,
Lectaque sunt, fateor, terque quaterque mihi:
Nec tamen evalui cognoscere, quid sibi vellent:
Usque adeo obscure scribere, Paule, soles:
Nam tu verba, puto, ex libris accepta Sibyllae,
Quaeque Catonis erant tempore prisca nimis,
Versibus infercis, gaudesque obscurus haberi,
Et velut inducta singula nube tegis:
Errasti hoc tantum, quod mittens carmina, Paule,
Debueras una mittere grammaticum.

715

XCIV. AD AMORES.

Carnifices curae miseraeque incendia mentis,
Et tu cum pharetra, saeve cupido, tua,
Tuque, Erycina ferox, longum aeternumque valete,
Ferte alio vestras, noxia tela, faces:
Praeteriti vobis nimium concessimus aevi:
Iamque dies mores postulat ista novos:
Nunc iuvat et rerum caussas tentare latentes,
Inviaque ignavis per loca ferre pedem,
Induere et mores, contracta fronte, severos,
Atque puellares spernere blanditias.
Haec loquor: ad si me placidis spectarit ocellis,
Quae fugat aspectu nubila cuncta suo,
Quam vereor, ne mox mihi multa et magna locuto
Omnia cum fastu fortia verba cadant!

XCV. IN PONTILIANUM.

Cum rapidus medio desaevit in aequore Titan,
Fer, puer, huc cyathos, Pontilianus ait:
Cum pluit, en, inquit, deus admonet esse bibendum,
Qui nunc tam multo proluit imbre solum:
Sic vacua a potu non unquam tempora ducit,
Curque bibat, semper Pontilianus habet.

XCVI. PETRO QUINTIO.

Si dea, quae dubiis huc illuc passibus errat,
Et regit humanas, lumine capta, vices,
Quem Labyrintheis erroribus egit, Ulyssem
Ad patrios esset passa senere focos:
Membraque lausque viri tumulo caperentur eodem,
Et tegeret nomen, qui tegit ossa, lapis.
At quoniam fatis varie crudelibus actus,

Dura tulit terra plurima, plura mari:
Vivit, et evectus rutilis super aethera pennis,
Maeonio clarum carmine nomen habet.
Macte animo, Quinti: dum te sors invida vexat,
A patriisque procul finibus esse iubet,
Virtutem illa tuam toto disseminat orbe,
Dumque nocere cupit, sic quoque saeva iuvat.

XCVII. CLAUDIO BURGO. 716

Perpetuo moeres, nec frontem exporrigis unquam,
Hoccine, tu, quaeso, vivere, Burge, vocas?
Is demum vere vivit, qui mente serena
Et nitido laetos exigit ore dies:
At qui perpetuis torquet se angoribus, hunc non
Vivere, sed lenta morte perire puto.

XCVIII. IN DIVAM CATHARINAM.

Quo te praecipue commendem nomine, Virgo?
Laus etenim quae te non minor esse queat?
Magnum erat errores veterum liquisse parentum,
Maius at imperium deseruisse fuit.
Magnum erat immanis rabiem sprevisse tyranni,
Supplicia at maius sponte subire fuit.
Magnum erat his vitam sponte obiecisse periclis:
Maius nunquam animo succubuisse fuit.
O decus eximium patriae sexusque polique,
Dicere te merito nullus honore potest.

XCIX. EADEM DE SE IPSA LOQUITUR.

Illecebras inter medias educta virago,
Re princeps, mulier corpore, mente dea,
Nixa deo, mundi spernens mala gaudia, vici
Tum tormenta animo, tum ratione sophos.
Non rota, non gladii, non ipsi horrenda tyranno
Mors potuit mentem sede movere meam.
Scilicet haud quidquam mens Christo afflata veretur:
Ille meae vires et mea vita fuit.
Quid, fuit? estque, fuitque, atque est sine fine futurus:
Principium vitae mors dedit ipsa mihi.
Qui legis haec, sic tu te etiam compone, viator:
Mors tibi pro Christo vita perennis erit.

C. IN QUENDAM.

Quidam ieiunum me clamitat esse poëtam,
Et mihi, sicca nimis carmina condis, ait:
Ipse nota sed enim carpi ne possit eadem, 717
Egregia prudens calliditate cavet:

Nunquam ieiunus, nunquam ut qui scribere siccus,
Sed satur et vino semisepultus amet.

CI. IN CRASSUM.

Quod ruri maneo studiis addictus honestis,
Rusticus hoc videor nomine, Crasse, tibi.
Rusticus ille quidem non est, qui rura pererrans,
Ingenium rerum cognitione colit:
At tu, qui nullam nosti stultissimus artem,
Esse vel in media rusticus urbe potes.

CII. IN GAURUM.

Fama est, hoc anno morituros esse poëtas:
Quid metuis? nil te, Gaure, timere decet.

CIII. IN RUFINUM.

Cum coenet nemo tota te lautius urbe,
Ad tua cur rarus prandia, quaeris, eam?
Accubui simulac tecum, Rufine, monetque
Primus in appositas impetus ire dapes:
Mox onerare meas insulsis versibus aures
Incipis et nugas ingeminare tuas:
Nec retices unquam, sed ab ovo ad mala recenses
Vix, puto, per centum carmina facta dies.
Quae si quis sanus patienti combibat aure,
Illum adamantini pectoris esse putem.
Miraris, cur te non possim ferre canentem?
Mensa ipsa insipido carmine pressa gemit.

CIV. IN FORTUNAM.

Fortuna inconstans et neutro certa paratu,
Vel fautura premit, vel nocitura favet.

718 CV. IN COMMENTARIOS IURIS CIVILIS FRANCISCI CONNANI VIRI CLARISSIMI.

LIBER IPSE LECTOREM ALLOQUITUR.

Dum tua nil praeter curantis commoda, lector,
Me patris assiduo cura labore polit,
Dumque diebus amat totas ex ordine noctes,
Noctibus et totos continuare dies,
Ipse (fatebor enim infelix) dominoque patrique
Ipse necis properae maxima caussa fui.
Verum etiam sine me, fatalia tempora mensus,
Serius ut paullo, tandem obiturus erat.

CIII. vs. 10. Rectius scripsisset, *adamantei*. Santen. — Namque adiectivi *adamantinus* penultima syllaba corripitur. Fr.

Faxo ego, ut aeternum per me nunc vivat: eroque
Illi auctor vitae, cui necis ante fui.

CVI. DE SE IPSO.

Dicebam Euterpae, coeptis in versibus haerens,
Auxilium fratri porrige, diva, tuo.
Fraterno mota est in risum nomine virgo,
Et nitido sudum reddidit ore diem:
Tunc ego subridens, mirari desine: nam mî
Si pater est Caesar, tu soror esse potes.

CVII. IN IMPORTUNOS RECITATORES.

Hei mihi, quam res invisa est, nimis esse poëtam!
Quantum odii morbus colligit ille suis!
Nil genere hoc hominum est usquam importunius: illos
Et cane, qui sapiunt, peius et angue cavent.
Nec locus est nec tempus, ab his subducere quo te,
Non si mille modis aggrediare, queas:
In fora te, in thermas et balnea in ipsa sequentur:
Quodsi in templa gradum ferre parabis, et huc.
Si notos forte aegrotos invisis, et illuc:
Spectatum ludos forsitan ibis? et huc.
Pergis eo, nullum quo ducere quaeris? et illuc:
Pergis eo, comitem quo tibi poscis? et huc.
Denique, ut exoneres alvum, discedis? et illuc:
Ut somnum capias, fessus abibis? et huc.
Interea insulsis onerabunt versibus aures, 719
Auribus ut te tunc ipse carere velis:
Versibus insulsis, queis cantio gratior illa est,
Quam geminat putri condita rana lacu.
Ex genere hoc miserum nuper me prenderat unus:
(O lux infelix quam fuit illa mihi!)
Fessus ego, insuavis mihi iam ut vita esset, apud me
Fundebam surdo talia vota Iovi:
Summe deum, te si qua mei miseratio tangit,
(Nam qua sim positus conditione, vides)
Aut abige hunc tandem, aut mihi da surdescere, vel iam
Alterutrum nostrum, vel neca utrumque simul:
Venerat ad primae damnata crepuscula lucis:
Vix abiit vates sole cadente meus.

CVIII. PAULO.

Das mihi lactucas, centum sed mutua poscis:
Desine: lactucas, Paule, minoris emo.

CVII. vs. 1. *quam*. Ruhnk. male scripserat *quantum*. Fr.

CIX. IN COLLINAM ANUM.

Dispeream, nisi te aspicio, Collina, libenter,
Nique etiam tecum saepius esse velim:
Tum quoniam anguicomas sic exprimis ore sorores,
Terriculi ut facile munus obire queas,
Tum quoniam inprimis potas lepide atque decenter:
Crede mihi, hic demum gratia magna tua est.
Nam tu aliquot, qui sint reliquae praeludia pompae,
Suaviter immissis ructibus in cyathum,
Sic bibis, ut dulcis labiis pendentibus humor
Assidue alternis influat et refluat.
Expers interea ne sit pars ulla decoris,
Labitur in pinguem spurca saliva sinum.
Crede mihi, id pulcrum est, dentes cum allisus ad atros
Sic patulo geminus ludit in ore liquor.
Macte age, macte animo, Furiarum sola voluptas,
Delicium Stygii sola futura canis:
Perge, citosque bibens Maeandri redde reflexus:
Id, festiva, simul et bibere et vomere est.

CX. ANTONIO COLLAEO.

Unquamne, Antoni, locupletem te fore credis?
Et caelo et tota falleris hercle via.
Non es adulator, non fur, non denique leno,
Non bonus insontes voce onerare reos.
Innocuus vivis, fraudisque et criminis expers,
Semper in antiqua simplicitate manes.
Evades nunquam dives rationibus istis:
Esse bonum nostro tempore stultitia est.

CXI. P A U L O.

Qui capit, inferior; maior, qui donat, habetur:
Inferior sic te, Paule, libenter ero.

CXII. C U I D A M.

Hos tibi quid iuras factos ex tempore versus?
Pagina, si taceas, id satis ipsa probat.

CXIII. IN PHAEDRAM.

Cum Phaedra Hippolyti disiectos cerneret artus
Membraque tam multis sanguinolenta locis,
Postquam non potui vivum te inflectere, dixit,
Persequar ad Stygios te tamen usque lacus.
Dixit, et incumbens gladio, terram ore momordit.
Saepe amor insanus talia monstra parit.

CXIV. DE MORTE M. BRUTI.

Brutus ut Augusto belli succedere palmam
Et paullum a victis vidit abesse suos,
Amplexus gladium multa iam caede madentem,
Ergone te, dixit, sospite, servus ero?
Quin potius fatis id quod praeclusa malignis
Non potuit patriae, dextra datura mihi est.
Haec fatus, rutilum per costas exigit ensem,
Magnanimoque cadens pectore pulsat humum.
Sic quoque, dum moritur, labris dum spiritus errat,
Nunc, ait, invito Caesare, liber ero.

CXV. IN QUENDAM. 721

Quidam Margaridem meam salutat,
Morbosus, capularis, eviratus,
Ficosus, recutitus, herniosus,
Calvaster, podager, cadaverosus,
Orci victima, pabulum Charontis,
Cui iam oris, puto, foetido in recessu
Dentes quinque, nec amplius, supersunt:
Cui centum scabies petita lustris
Artus depopulatur ulcerosos.
Idem, quod magis ac magis pudendum est,
Pauper, dirutus, expeculiatus,
Qui noctu omnia fana pervagatur,
Si quid, perditus, harpagare possit,
A se quo miseram famem repellat.
Atqui surripiat, clepat: quid ad me?
Quidquid fecerit, haud movebor unquam,
Dum ne Margaridem meam salutet.

CXVI. DE MORTE CICERONIS.

Cum ferus astaret stricto mucrone satelles,
Sumere supplicium de Cicerone parans,
Immoto vultu atque oculis constantibus ille
Praebens infanda colla secanda manu,
Publica libertas vita mihi carior, inquit.
Me quoque, me fas est, te moriente, mori.

CXVII. CALENDIS IANUAR. IOCOSUM AD MICHAELEM LOCHIANUM.

Non tibi pro xeniis, fulvi pretiosa metalli
Pondera, non docta signa polita manu,

CXIV. vs. 4. *Ergo* ultima brevi, ut et pag. 721. (extr.) et alibi, contra melioris aetatis consuetudinem. Idem a Mureto perperam tentatum esse in Ennio, monui ad Catull. Manl. vs. 48. SANT. — Contra Festus *ergo* correptum οὖν, productum χάριν significare monet. NOBBE. — Vid. Hand. Tursell. II. pag. 466. FR.
CXV. vs. 4. *Calvaster.* Santen. ad LXXXV. 2. hanc voc. tanquam inusitatam eiicit. Est tamen apud Dion. LXVII. 11. tribunus militum *Iulius Calvaster.* FR.

Non lana Assyrio tincta et saturata veneno,
Non gravis argenti lamina munus erit.
Talia non capiunt generosas munera mentes,
Talia magnanimi spernere dona solent.
Cum te igitur, quam sis excelso pectore, norim,
Non mittam ista tibi dona: quid ergo? nihil.

722 CXVIII. AD IANUM VERMELIANUM.

Divitias hodie plena depromere ab arca,
Thesaurosque meos iam reserare placet,
Ut te muneribus donem, mi Iane, superbis,
Iane, inquam, ex animo nunquam abolende meo.
Dona paro tibi ferre, quibus, si dicere fas est,
Attalicae possunt nil dare maius opes:
Munera, Persarum gazas quae vincere possint:
Munera, Pactoli est prae quibus unda nihil.
Quidnam post tantos feret hic promissor hiatus,
Qui sua tam elata munera voce canit?
Sic tecum: et quae sint ea tandem dona, requiris:
Atqui iam dudum, quae tibi poscis, habes.
Hui! dices, hoc tu breve chartae et inutile frustum
Persarum gazis amplius esse putas?
Quid facias? nil possideo, nisi carmina, Iane?
Quare ea thesauros divitiasque voco.
Tu quoque, si natura mihi tua cognita recte est,
Carmina divitiis pluris habenda probas.

CXIX. CURANDAM ESSE HIEMIS TEMPORE CUTICULAM.

Ingere ligna foco: vis frigoris aspera saevit:
Eia age, quid dubitas? ingere ligna foco.
Non audis, quanto Boreas bacchetur hiatu?
Nonne vides, multa ut iam nive canet humus?
Aspicis, ut veteres viduentur frondibus orni?
Cernis, ut amissas silva queratur opes?
Cernis et, ut pigro lentescant marmore rivi?
Me gelidus totis artubus horror habet.
Ferto, age, ferto huc vina, puer, cyathosque capaces,
Ante focum mensas explicuisse iuvat.
Iam tristi caelum est facie, iam nubilus aër
Omnia concutiens, nos vetat ire foras.
Ergo domi inclusos genio indulgere necesse est,
Mos datus a priscis ut teneatur avis.

CXVII. vs. 8. Cf. Santen. ad XIV. 4. Fr.

CXX. LODOICO VALESIO ADOLESCENTI HONESTISSIMO. 723

Miraris, tanto cum te complectar amore,
    Cur tamen extremum hic te, Lodoice, locem?
Pectore nempe mihi penitus defixus in imo es:
    Ultimus hinc factum est pectore ut exieris.

M. ANTONII MURETI
EPISTOLARUM LIBELLUS

CXXI. AD NICOLAUM VIENNENSEM EPISTOLA.

Inclyta nobilium soboles, Nicolae, parentum,
Qui iam nunc ipso ex aetatis limine signa
Virtutis praebes nobis manifesta futurae,
Nimirum sapis, et rem recte intelligis unus,
Qui licet antiquis ortus natalibus, haud te
Ante tamen ponis reliquis, sed fronte modesta
Alloqueris cunctos vultuque humanus amico
Non ulli renuis dextram praebere fidelem.
    At quidem contra nullis maioribus orti,
Ore tamen tumido voces efflare superbas
Aequalesque suos audent contemnere, tanquam
Indignos queis sese aequali foedere iungant:
Quos tu deridens, inter nihil esse, parente
Quo sit quisque creatus, ais, dum sit modo verae
Virtutis studiosus, ametque in rebus honestis
Ponere labentis fatalia tempora vitae.
    Cui non Sicaniae notus dominator opimae,
Qui de figlina est ad regni evectus habenas?
    At contra Persei, qui claram rexerat olim
Pallenen, natus, fortunae ludibrium, amplos
Inflabat folles, et regis filius unco
Impositam incudi versabat forcipe massam. 724
    Quid? non et matris captivae abiecta propago,
Cui regni flamma index circum tempora fulsit,
Regali sedit solio? Quid stemmata iactas?
Num pueri regum parte enascuntur eadem,
Qua mendicorum? numquid communis utrisque
Materia est? numquid morbis obnoxius aeque est,
Quem lana Assyrio velat medicata veneno,
Principibus proavis claroque ex sanguine natum,
Et sub Aquitanis sordet qui bardocucullis,

CXXI. vs. 1. *Nicolae* prima brevi, perperam; et pag. R. 730. (extr.) SANTEN.

De peronato genitus patre? nonne sorores
Noctigenae, vitas hominum quae pollice versant,
Sunt aeque immites generosis, vilibus aeque?
Quidnam igitur praestat mendico hic nobilis isti?
Aut quid nobilitas tandem est nisi fumus inanis?
Nam si vim verbi inspicias, et nobile scortum
Dicitur, et latro nonnunquam nobilis: immo
Nomine ita accepto Pornus quoque nobilis ipse est.
Sed nempe insanit vulgus, multoque veratro
Indiget, indignos alienis laudibus ornans.
Qui se non ullo deturpat crimine, quique
Viribus ingenuas totis amplectitur artes,
Is mihi, sit quamvis genitore creatus egeno,
Nobilis est; at qui, vitiorum mole gravatus,
Nil praeter statuas et avorum nomina iactat,
Si verum excutias, longe abiectissimus ille est.

CXXII. AD IANUM ANTONIUM BAIFIUM.

Iane, mei cordis longe pars maxima, quocum
Dulce mihi est totos crebro componere soles,
Dum tu aut Niliacae meditaris funera Thisbes,
Inficiens atro candentia poma colore,
Aut opus eximium numeris sublimibus aptas,
Syrmate conspicuus picturatoque cothurno:
Carmine nos humili nostros includimus ignes,
Aut brevibus scriptis dulces affamur amicos,
Aut vitiis genuinum infigimus. Omnia nos haec
Parvula inaudaces: tibi fas maiora parare,
Cui totus se Helicon totusque recludit Apollo.
Ad vires se quemque suas componere verum est.

125
CXXIII. AD STEPHANUM IODELLUM.

Semina sunt quaedam nascentibus insita nobis,
Queis, duce natura, ad varias impellimur artes:
Ille fori rabiem vesanaque iurgia laudat,
Et pavidos grata defendit voce clientes,
Impatiens otî: contra hic sulcare carinis
Regna tridentiferi gaudet patris et trabe vasta
Visere longinquo terras sub sole iacentes:
Prodigus hic vitae violentis ducitur armis,
Gaudet et hostili stagnantes sanguine campos
Aspicere, et litui sonitu recreatur acuto:
Ille sui nunquam fines excedere agelli
Ausus, amat tacitis deducere passibus aevum,
Proscindens magnae gremium genitricis et altis
Pinguia Triptolemi committens munera sulcis.
Nos Musae, Iodelle, tenent genitorque Lyaeus,

Quem rigidi ambiguo venerantur numine Thraces
Et Nymphae celeres et capripedes Satyrisci.
Nos et luce nova lustrat dum Delius orbem,
Et iubar auricomum tremulis dum fluctibus abdit,
Addictos studiis videt intentosque labori.
Sed tua te virtus, animi te vividus ardor
Aequales longe ante alios unum abripit: uni
Purpureis dictant Musae tibi talia labris,
Qualia pulcricomus, choreas ducentibus ipsis
Cantat, et ad numerum simul ipse movetur Apollo.
Felix ingenii, viridi cui detur ab aevo
Longaevos aequare senes et carmine dio
Demulcere animos: iam te ipse tumescit alumno
Sequana, iam virides resonant tua nomina ripae.
Perge agedum, neu te venienti subtrahe famae:
Non te Parca feret totum: non totus obibis,
Parsque tui effugiet ferales optima flammas.
Musa suos vetat ipsa mori: dat vivere Musa
Perpetuo, et famam memorem per saecla propagat:
Caelo Musa beat: famam tibi Musa perennem
Protrahet, et caelo te olim, Iodelle, beabit.

M. ANTONII MURETI 726
ODAE

CXXIV. AD IOHANNEM AURATUM
VIRUM UTRAQUE LINGUA ERUDITISSIMUM.

Aurate, gentis grande decus meae,
Qui tensa docta fila legens manu,
Saeclis inexpertum vetustis
Ambrosio iacis ore nectar,
Quid esse caussae suspicer, invida
Suis quod ortos Gallia finibus
Aut odit aut spernit poëtas,
Usque favens peregrinitati?
Atqui vetustis temporibus suos
Et fovit Hellas et Latium suos.
Quae pravitas nos mentis unos,
Ne faciamus idem, coërcet?
Nihil daturum me auribus hic tuis
Velim arbitreris, sim licet et fide
Pridem tibi et communitate
Sanguinis et patriae alligatus:
Nil ista sed me commoveant tamen,

CXXIII. vs. 33. *velat mori.* Vereor, ne inter has voces *usque* vel *ipsa* exciderit. SANTEN. — Reposui *ipsa* ex ed. Thom. et Veron. IV. pag. 217. FR.

Aurate, palpo percutere inscium,
Ut laudibus te ornare pergam,
Ni tua me prope singularis
Virtus moveret. Nil faciles tibi
Musae negarunt: seu libeat fide
Sacrare Graeca seu Latina
Nobilium inclyta facta regum.
Hac arte quondam quas sibi copias
Dirces alumnus, quod peperit decus?
Contra, tuos mercede iusta
Quisnam hodie decorat labores?
Praeiudicatae quod nisi nos premat
727 Auctoritatis pondus, erit nihil,
Cur non, metu plane remoto,
Cedere te inficiemur illi.
Sed nempe virtus temporibus iacet
Depressa nostris: hinc fit, ut unici
Virtutis altores poëtae
Clade etiam simili premantur.

CXXV. IN DISCESSU DANIELIS SCHLEICHERI FILII LONGE DULCISSIMI.

Descende caelo, et iam mihi lugubres
Regina dicta Calliope modos,
Quibus furentem, eheu, sub imis
Visceribus retegam dolorem.
Dic, diva, carmen, quale per herbidi
Ripas Caystri, candidulum caput
Traiectus immiti sagitta
Voce canit moriente cycnus:
Aut qualia olim coniuge Thracius
Rapta sacerdos dixerat, ad sonum
Quorum et ferae immanes quierunt,
Et rabidi posuere venti.
Ah! unde questus incipiam meos?
Quae prima se vox pectore proferet
Iterque laxabit querelis?
Nam meus hinc Daniel recedit.
Nunquamne posthac, o iuvenum decus,
Quotquot iugales dum citat aureos
Terramque collustrat iacentem,
Ignivomo videt ore Phoebus,
Nunquamne posthac conspiciam tuos,
Schleichere, vultus? cur igitur moror,
Nec tristis invisaeque vitae
Fila ferox inimica rumpo?

CXXV. vs. 8. Cf. Ovid. Fast. II. 109. sq. Hinc sumpta verba in alium ordinem coegit Muretus. Nobbe.

Iam iam valete o gaudia et o ioci,
Et quidquid antehac dulce fuit mihi:
Venite iam fletus perennes
Perpetuique venite planctus.
Innixa ramis Daulias ut novis,
Cui cautus auceps, furtifica manu
Pullos tenellos involavit, 728
Moesta sedet geminatque questus,
Et se doloris vulnere conficit:
Sic ipse postquam desiero tui
Aspectu amato atque expetito
Posse animum exsatiare vultus,
Eheu, quibus tunc fluctibus opprimar!
Quantas dolorum perpetiar faces!
Quam saepe, te ut spectare possim,
Morte mea cupiam pacisci!
Lenito crebris haec mala litteris,
O nate, saltem, neve animo patrem
Depone, qui, dum vivet, unum
Pectore te retinebit arcto.

CXXVI. AD CLAUDIUM VOESIUM.

Claudi, integello pectore amabilis,
Qui mente solus disiicis a mea
Acerba curarum benignis
Vocibus alloquioque dulci;
Non sic timenda est, in Libyae iugis
Quae, matre rupta, vipera nascitur,
Non scorpii cauda minaces,
Non geniti sub aquis chelydri:
Non herba tetro noxia gramine,
Quamcunque tellus Thessalis educat,
Non illa, quam stillante rictu
Spuma canis genuit triformis,
Dira ut latentis tela Calumniae,
Quam Dite tellus sustulit ex patre,
Nefariam insontesque fictis
Criminibus premere efficacem.
Haec conglobatis suspicionibus
Beli nepotem perdidit, haec malae
Adegit ad potum cicutae
Innocuum sophiae parentem.
Dum Phoebus Indos exoriens novo
Afflabit igni, Beticolas cadens,
Non ulla Thesidae modesti

CXXV. vs. 30. *furtifica*, vox comica, non convenit Alcaico. Santen.

Saecla pudicitiam tacebunt.
729 Aggressa blandis hunc sua fraudibus
Noverca pellax, quid, iuvenum decus,
Labentis istud ver iuventae
Perdis, ait, tenerumque florem?
Cur editorum per iuga montium
Antris latentes persequeris feras?
Tibi absque telis retibusque
Praeda domi melior parata est.
Accede, neu te poeniteat mei
Fructus pudoris carpere primulos:
Non me ore natura indecoro
Protulit immeritamve amari.
Quid vana legum vincula te movent?
Natura nullos concubitus vetat,
Sed compedes vanissima istas
Cura hominum sibi fabricata est.
Nil ille motus, desine vocibus
Tentare mentem spurcidicis meam,
O spurca et in tauros furenti
Progenies genitrice digna.
Haec fatus in tesqua et nemorum abditos
Abit recessus, gesa manu rotans:
Vadentem odora et vis sagacium
Anteit et sequitur Laconum.
Quid innocenti sed iuveni tamen
Servasse tanto a crimine profuit
Mentem, si apud patrem reversum
Impia plus potuit noverca?
Cuius querelis ille adeo integer
Per vota patris filius occidit,
Cautes et eliso marinas
Imbuit emoriens cerebro.
Nec me venenis non petiit suis
Illa ipsa mendax anguipedum soror,
Mendaciorum procreatrix,
Perpetua et scelerum architecta:
Sed dexter illi me eripuit deus,
Umbone tanquam me triplici tegens:
Cuius memor nunquam canoris
Versibus hunc celebrare mittam.

730
CXXVII. AD PETRUM RONSARDUM
GALLICORUM POETARUM FACILE PRINCIPEM.

Ronsarde, Aonii pectinis arbiter,
Qui princeps resonum sollicitas ebur,
Ventorumque minas et celeres potens

Lapsus sistere fluminum,
Quando te reducem Vindocino ex agro
Cernemus, veterum turba sodalium?
Quis te, quis niveo vellere conditus
Nobis restituet dies?
Qui desiderio perpete nunc tui,
Heu quae non facimus vota? quibus sacros
Postes muneribus cingere parcimus?
Quas non concipimus preces?
O saltem interea, quidquid agis, memor
Nostri vive: ita te curribus aureis
Rumor per liquidum gemmeus aëra,
Spectandum populis vehat.

CXXVIII. AD NICOLAUM DENISOTUM COMITEM ALSINOUM.

Bacchus poëtas et facit et fovet,
Bacchus poëtarum ingenia excitat:
Bacchus novem praestat puellis,
Et melior potiorque Phoebo est.
Ter terna quisquis pocula sumpserit
Dulcis Falerni, sentiet hic sibi
Calere divino furore
Carmina ad eiicienda mentem.
Sic laetus olim vixit Anacreon
Cinctus virenti tempora pampino,
Sic Ennius semper madenti
Gutture carmina funditabat.
Algentis at quos potus aquae iuvat,
Frigens eorum carmina, nec ferunt
Aetatem. Ades, mecumque plenis
Hic cyathis, Nicolae, certa.
Miranda seris carmina posteris 731
Uterque loto gutture concinet.
O dulce tormentum, o gravatis
Certa quies animis, Lyaee!
Quaenam, imperiti, pocula quaerimus
Vocalis undae? quod bifidi duplex
Montis cacumen somniamus?
Quam petimus, fatui, Hippocrenen?
Haec Hippocrene est: unicus hic liquor
Vates stupendos efficere evalet.
En, par pari gratus repende:
Hoc ego te cyatho saluto.

CXXVIII. vs. 16. Cf. Santen. ad CXXI. 1. Fr.

CXXIX. AD IANUM TILIUM PARAENETICON.

Modus tenellis quis tibi ab unguibus
Vitae tenendus, Iane, sit, accipe,
Benigna quem Natura finxit
Ingenio puerum sequaci.
Primum ergo amorem numinis intimo
Serva usque fixum pectore, et illius
Ad iussa te compone: nulla est
Sors nocitura deum colenti.
Fac et parentes sis pius in tuos:
Honore et illos promerito colas:
Impune nunquam sprevit ullus,
A quibus ortus erat, parentes.
Fas et magistris, sint licet asperi
Nonnunquam, honorem reddere debitum.
Si quando te obiurgent, id illos,
Te quod ament, facere arbitrator.
Nam primula aetas innumeris rapi
Affectionum turbinibus solet:
Frenari eam quare et magistri
Assiduo imperio necesse est.
Nil turpe factu dicere fas puta:
Quae quisque gaudet dicere, eis quoque
Gaudere patrandis putatur.
Indicium sua cuique lingua est.
Disce et sodales quos tibi debeas
Parare: nam omnes consimiles fere
732 Evadere illis assolemus,
Queiscum agimus: neque pestilenti
Si quis frequenter vixerit in domo,
Nec si in malorum coetibus, ut sibi
Contagio nil obsit, unquam
Arte cavere valebit ulla.
Vide ergo, ut illos, Iane, pares tibi,
Queis esse te olim consimilem voles:
At immodestos quos videbis,
Et cane peius et angue vita.
Laborem amato, dum iuvenis viges,
Ut otieris, cum senium premet:
Laboris osores nec ulla
Laus sequitur neque splendor ullus.
Haec si sub imo pectore clauseris
Praecepta, Tili, spes bona nos tenet,
Tuis fore ut maioribus te
Persimilem videamus olim.

CXXIX. vs. 40. Cf. Santen. ad V. 6. Fr.

M. ANTONII MURETI

POEMATA VARIA

DUOBUS LIBRIS DISTINCTA

M. ANTONII MURETI 735

POEMATUM VARIORUM

LIBER PRIMUS

I. PSALM. XIV. (AL. XV.)

Quisnam, o Rex aeterne, tuam admittetur in aulam,
Cui dabitur montis culmen adire tui:
Perpetua ut tecum compostus pace fruatur,
Carpens nota unis gaudia caelitibus?
Qui nulla ingreditur macula suffusus, amatque
Ex animo rectum, iustitiamque colit:
Cui neque cor fraudes agitat, neque subdola lingua est:
A quo se laesum dicere nemo potest.
Quem fugiunt iniusti et quo praesente liquescunt:
Quo viso iustis mens animusque redit.
Quem mutare fidem nunquam iactura coëgit:
Foenore qui partas odit et horret opes.
Nullo unquam iudex potuit qui munere vinci,
Ut duro insontes laederet ore reos.
Qui facit haec, is demum in caeli templa receptus,
Tecum una dempto fine beatus erit.

II. PSALM. XLVI. (AL. XLVII.) 736

O populi, lato quoscunque alit ubere tellus,
Ingeminate alacres plausum, luctuque fugato
Laeta triumphali resonent, facite, omnia cantu.
Ille etenim regum ter maximus, ille tremendus,
Quem sola terrarum, caeli quem templa verentur,
Subiecit nobis populos, fastuque represso
Ferre iugum, admota pedibus cervice, coëgit.
Ipsemet elegit clemens patrimonia, nobis
Quae daret, aeterno Isacidae succensus amore.
Euge pater, pater euge, tuum haec sunt omnia munus.
Ascendente Deo litui sonuere tubaeque.

Prodidit ipse novis sua gaudia vocibus aether.
Psallite nunc pia corda Deo, nunc psallite regi,
Psallite, qui terras omnes ditione coërcet:
Et mulcete pias doctis concentibus aures.
Imperium sine fine Deus toto obtinet orbe,
Et sancto innixus solio regit omnia solus:
Ductores populorum illius signa sequuntur.
Namque Abrahami alios longe Deus anteit omnes;
Scuta sua extulit ipse alte super ardua terrae.

III. PSALM. LI. (AL. LII.)

Quid gloriaris, perfide, quid tumes?
An ista verum nescia proloqui
Te ceteros supra ferocem
Lingua bonis inimica reddit?
Cura una et unum est id studium tibi.
Noctes diesque hanc, ut potes, asperas
Novaculae in morem: et latentes
Insidias struis huic et illi.
Te laeta damnis improbitas iuvat,
Egensque semper pluris iniquitas.
Tu foeda facta et fraudulenta
Usque novis cumulare gaudes.
Queiscunque verbis, o scelerum artifex,
Posse in ruinam praecipites agi
Confidis insontes amicos,
Illa tibi didicisse melli est.
737 Quapropter ultor, ne dubita, Deus
Tandem a merenti supplicium exiget:
Radicibusque evulsum ab imis
Sedibus eiiciet tuis te.
At haec videntes, artubus intimis
Iusti intremiscent: et magis ac magis,
Ne provocent in se quoque iram
Numinis, admoniti cavebunt.
Tu risus illis interea miser
Iocusque fies. En, sibi qui Deum
Temnebat adiutorem, et in se
Sat sibi praesidii putabat!
Quid nunc, quid illum per scelera et dolos
Exstructae in altum divitiae iuvant?
In pulverem omnia et favillam
Et tenues abiere fumos.
Ego autem, in uno spem mihi qui Deo
Omnem locavi, liber agam metu,
Florens olivae instar nitentis,
Quam Domini studium tuetur.

Semperque, regum maxime, te canam:
Nec me sonoris deficiet tuum,
Plaudente iustorum corona,
Carminibus celebrare nomen.

IV. PSALM. CXIV. (AL. CXVI.)

Summus amor Domini medio mî in pectore fervet,
Namque meas clemens audiit ille preces,
Excepitque meas facili bonus aure querelas.
Illum igitur, fuerit dum mihi vita, colam.
Letiferi haerebam vinctus quasi fune doloris:
Nec procul a durae limine mortis eram.
Summe Deus, dixi, solo te vindice fretum
Eripiat tantis me tua dextra malis.
Ut bonus est! ut opem cito rite vocantibus adfert!
Iustus ut et nitidae simplicitatis amans!
Attritus prope eram, cum me consurgere iussit,
Depulit et capiti cuncta pericla meo.
Quid trepidas, anima? Ad solitam te verte quietem,
Plurima supremi munera regis habes.
Ille a morte animam hanc, a tristi lumina fletu, 738
A lapsu infirmos eripuitque pedes.
Vivam igitur posthac illo duce et auspice tutus:
Et mea semper erit cura placere Deo.

HYMNI SACRI

V. SERENISSIMO PRINCIPI GUILIELMO GONZAGAE DUCI MANTUAE MONTISFERRATI ETC.

Magne Ducum, foetam populis cui fortibus urbem
Pulcer odorifero Mincius amne lavat:
Sume datis a te scriptos mihi legibus hymnos,
Neve parum culti despice vatis opus.
Illi etiam, quorum hic meriti celebrantur honores,
Lucida quos constans vexit ad astra fides,
Non indignantur parvo sibi thure litari,
Atque animum magni muneris instar habent.
Forsitan his olim iuvenis meliora dedissem,

IV. vs. 1. *mi in* vocularum prior, quod per synaeresin enuntiatur, eo durius eliditur, quo minus ad sententiam complendam requiritur. NOBBE.

Vs. 11. *prope*, ne dicam, ex abundantia, sed ex importuna interpositione et sono laborat. NOBBE.

Et mulcere aures dulcius apta tuas:
Sed veniens etiam ingenio est damnosa senectus,
Nec tantum vires corporis imminuit.
Cum mihi turgerent meliori sanguine venae,
Nec curarum animum pondera deprimerent:
Sponte sua numeris carmen mihi mollibus ibat,
Et subito versus fundere ludus erat.
Nunc et corpus hebet senio et mens ipsa pigrescit,
Quodque habuit ludo, nunc onus esse putat.
Dulce onus hoc tamen est, quod te mandante subitur,
Et leviora facit iussa iubentis amor.
Atque utinam haec roseo legat et Vincentius ore,
Phoebi et Musarum maxima cura, puer:
Qui florescenti paullatim attollitur aevo,
Ut sata se ad fluvii subiicit alnus aquas.
739 Felix, cui teneris Helicon lustratur ab annis,
Et bibitur volucris fons pede factus equi!
Quem iam ipsa Uranie blandis complexa lacertis,
Stellatas superum vexit ad usque domos,
Ostenditque astrorum ignes caelique meatus,
Queisque suos peragant legibus illa choros.
Quis scit, an et caelo dum singula despicit, inter
Cetera maiores viderit astra suos:
Et quos purpureo contexit Roma galero:
Et qui regali sceptra tulere manu?
Fortunate puer, magnum patris incrementum,
Cui Lachesis net plena aurea fila colo,
Vive diu, utque dati poscit tibi nominis omen,
Tende atavos omni vincere laude tuos.
Neu grave sit, dum dona tibi graviora parantur,
Interea partem carminis esse mei.

VI. IN ADVENTU.

Verbum, quo omnipotens condidit omnia,
Summi praevalidum consilii Angelum,
Vatum plena Deo pectora dixerant,
Venturum, ut fieret caro;
Primi quo maculam dilueret patris,
Serpentisque vafri contereret caput:
Praeclusamque homini morte recluderet
In caelum propria viam.
Ergo turba patrum, carcere liberos
Qui longo per eum se fore viderant,
Caelum suspiciens, luctisonis dabat
Carmen lugubre vocibus:
O qui pollicitis applicitos tuis,
Quamvis cuncta potes, fallere non potes,
Longas tolle moras, et cito, quem tibi

Certum est mittere, mittito.
Simplex aetherii numinis Unitas,
Quae distincta eadem est veraque Trinitas,
Aeternis vigeat semper honoribus,
Et terra simul et polo.

VII. IN DIE S. BARBARAE. 740

Qualis, nulla polum nubila cum tegunt,
Inter clara nitet sidera Phosphorus:
Talis martyrio conspicuas micat
Inter Barbara virgines.
Cui solus teneris Christus ab unguibus
Ussit cor nitidum perpetua face,
Cui desiderium, cui fuit unicus
Spretis Christus amor procis:
Quamvis imperio barbarus aspero
Terreret genitor; quem furor et mala
Perduxit rabies, ut gladio caput
Natae demeteret suae.
Vinclis illa quidem libera corporis,
Felix ad superos protinus evolat;
Sed Christus sceleratum in Stygias patrem
Sedes fulmine deiicit.
Simplex *etc.* (*ut VI. 17. sqq.* Fr.)

VIII. AD LAUDES.

Sanctae triumphum virginis
Laeti canamus Barbarae
Palmaeque honorem duplicis,
Quam virgo martyr obtinet.
Non stirpis illam regiae
Splendor superbam reddidit,
Quin se a tenellis unguibus
Christo regendam traderet.
Insanus infremit pater,
Omnesque poenas admovet,
Tandemque sacrum filiae
Caput cruentus amputat.
At virgo casti corporis
Soluta vinclis emicat,
Volatque stipata Angelis
Ad expetitum coniugem.
Aeterne cunctorum Pater,
Aeterne Fili, par Patri,
Et par utrique Spiritus,
Soli tibi sit gloria.

741 IX. IN NATALI DOMINI.

O nox vel medio splendidior die,
Cuius per tenebras virginis integrae
Ex alvo nitida Sol novus emicat,
Complens omnia lumine.
Aeterne imperio qui regit omnia,
Humanumque Deo conciliat genus,
Is nunc sub tugurì vilis operculo
Nascens, pauperiem docet.
Pastores ovium, dum gregibus suis
Intenti vigiles excubias agunt,
Primi hunc angelico carmine nuncium
Laetis auribus hauriunt.
Grata est haud dubie simplicitas Deo,
Grata est vita, dolis quae procul omnibus
Rectum sponte sua perpetuo colit,
Et priscam retinet fidem.
Simplex *etc.*

X. IN DIE S. STEPHANI.

Levitae iuvenis fortia pectora
Ornari solitis tempus honoribus,
Primus martyrii qui sibi lauream
Vitae prodigus induit.
Tundebat lapidum, grandinis in modum,
Densa turba fremens imbre sacrum caput;
Nunquam mota suo sed tamen est loco
Mens sancto ebria Spiritu:
Sed sese in mediis ictibus erigens,
Ad caelum penetrans, En, ait, en eum,
Pro quo dulce mori est, iam video patris
Ad dextram positum Dei.
At tu, Christe, sinu suscipe me tuo,
Atque his, qui tenebris turpibus obruti,
Quo sese impediant crimine, non vident,
Quaeso te, veniam dato.
Simplex *etc.*

742 XI. IN DIE S. IOHANNIS EUANGELISTAE.

Christo prae reliquis carus Apostolis,
Qui supra Domini pectus in ultimis
Discumbens epulis composuit caput,
Festa luce canendus est.
Felix, cui Dominus iam rigida in cruce

X. vs. 8. Vid. notata ad Iuvenil. VIII. 43. Nobbe.

Pendens, iamque neci proximus, et Patri
Sanctam sancto animam tradere cogitans,
Matrem crediderit suam!
Felix, qui se aquilae more super polos
Tollens, et nitida in luce Deum videns,
Divino eloquii flumine filium
Aequalem docuit Patri!
Felix, qui senio iam gravis et sacra
Multa canitie tempora consitus,
Ut si membra levis corriperet sopor,
In Christi rediit sinum!
Simplex *etc.*

XII. IN DIE SS. INNOCENTIUM.

Cantemus tenerorum agmina Martyrum,
Quos regis rabies abstulit impii,
Cunas innocuo sanguine proluens,
Christum perdere dum furit.
O nullis feritas cognita saeculis,
Materno pueros e gremio rapi,
Perfossa ut rutilis corda mucronibus
Lac cum sanguine funderent.
Heu quis, cum solito raptus ab ubere
Districtumque pavens ad gladium puer,
Blandas carnifici porrigeret manus,
Siccis adspiceret genis?
Augent angelicos nunc pueri choros,
Et Christum liquido gutture concinunt:
Herodem meritis debita talibus
Poena in perpetuum premit.
Simplex *etc.*

XIII. IN FESTO S. SYLVESTRI. 748

Priscos, Roma, duces desine laudibus
Efferre immodicis, qui valida manu
Fines imperii protulerunt tui,
Quacunque Oceanus patet.
His solus tibi plus contulit omnibus
Sanctorum eximium Pontificum decus,
Sylvester, dominam qui prius urbium
Christi supposuit iugo.
Multo te ille prius sanguine Martyrum
Respersam docuit parcere caedibus,
Et quos mille modis saeva peremeras,
Illorum monitus sequi.

XII. vs. 7. *mucronibus.* Primam syllabam perperam corripit, ut pag. R. 676. (Iuvenil. I. 490.) SANTEN.

Romam idem precibus nunc quoque, caelitum
Adscriptus numero, perpetuis iuvet,
Et, tanti ossa suo quae gremio viri
Servat condita, Mantuam.
Simplex *etc.*

XIV. IN DIE CIRCUMCISIONIS.

Circumciso agitur lux Domino sacra,
Quae iam, si Dominum rite licet sequi,
Impura e tumidis omnia nos monet
Circumcidere cordibus.
Umbra Euangelii lex fuerat vetus.
Sed Sol exoriens ut tenebras fugat:
Sic Sol iustitiae legitimis suum
Finem ritibus attulit.
Nobis corporeo nil gladio est opus:
Sermo quippe Dei vivus et efficax,
Sese instar gladii mentibus inferens,
Ad vivum omnia persecat.
Qua semper vitii germina pullulant,
E nostris utinam cordibus amputet!
Anni principium sit simul et novi
Vitae principium novae.
Simplex *etc.*

744 XV. IN DIE EPIPHANIAE.

Quae vos caussa, Magi, dicite, perpulit
E vestris iter huc carpere finibus?
Quem tanto studio quaeritis anxii?
Quove haec munera pertinent?
Nos stella insoliti luminis huc trahit,
Et dux certa viam perpetuo praeit,
Iudaeae populis quae cupientibus
Regem significat datum.
Auri isthaec sed enim quid sibi pondera,
Myrrhae mirificus quid sibi vult odor?
Aut quae, cum populus sacra Deo facit,
Aris thura solent dari?
Rex auro colitur: thura Deum decent:
Nostri myrrha homines post obitum linunt.
Huic ergo haec pariter munera congruunt,
Qui et Rex est et Homo et Deus.
Simplex *etc.*

XVI. A SEPTUAGESIMA AD CINERES.

Eheu quam scelerum non tolerabilis
Nos urget miseros sarcina, quae Dei

Nostris principio mentibus inditam
Obscuravit imaginem.
Si nos pro meritis accipiat Deus,
Caussae nil fuerit, quo minus agmine
In tristes tenebris perpetuis domos
Uno praecipites agat.
Sed semper facilis flecti in eos fuit,
Quos culpae ex animo poenituit suae.
Nunquam horum lacrumis et gemitu tulit
Se frustra veniam peti.
Hac spe, quam ipse dedit, poscimus ut gravi
Pressos exoneret pondere, neve se
In nostro rigidum crimine iudicem,
Sed mitem exhibeat patrem.
Simplex *etc.*

XVII. A DIE CINERUM. 745

Multis tensa epulis viscera dum tument,
Mens oppressa nihil cogitat arduum,
Et more indomiti luxurians equi
Pugnat spiritui caro.
Sed subtracto eadem comprimitur cibo,
Et se spiritui morigeram exhibet:
Qui cum nulla gravant pondera sordium,
In caelum celer evolat.
Primus corporeo legifer a cibo
Bis binos decies abstinuit dies:
Quem Christus numerum nos itidem sequi
Exemplo docuit suo.
Sed frustra vetitis os tenet a cibis,
Qui factis animum turpibus inquinat.
Ieiuno assiduae conveniunt preces
Cumque his munificae manus.
Simplex *etc.*

XVIII. IN DOMINICA PASSIONIS.

Aequaeva ingenito progenies Patri,
Vitam morte suis redderet ut sua,
Se Christus nivei velleris hostiam
Ultro supplicio obtulit.
O erga immeritos mirus amor Dei!
Natum, quae pietas, tradidit unicum,
Ut pro mortifera fraude nocentium
Poenas solveret innocens.
O non visum alias sacrifici genus,
In quo aeterna Deo sacra facit Deus.
Et mortem moriens opprimit, et sibi

Ipse est victima Pontifex.
O crux tincta sacri flumine sanguinis,
Olim supplicium mancipiis grave,
Nunc regum capiti praecipuum decus,
Te flexo colimus genu.
Simplex *etc.*

746 XIX. IN DOMINICA IN RAMIS PALMARUM.

Regem pacificum, moenia dum subit
Urbis celsa suae, turba manu ferens
Palmarum gravidos obvia termites,
Faustis vocibus excipit.
Hic laetas spoliat frondibus arbores;
Hic serta ante pedes florea proiicit;
Supplex ille manus porrigit; hic suis
Terram vestibus obtegit.
Heu mentes hominum! Quis fore crederet,
Quem tantis studiis exciperet frequens,
Post paucos ut eum turba eadem dies
Suffixum adspiceret cruci?
Nil in vita homini perpetuum datur.
Rebus ne nimium fidite prosperis.
Plerumque hic lacrumis gaudia temperat
Certo consilio Deus.
Simplex *etc.*

XX. IN DIE PASCHAE.

Ponatur lacrumis iam modus, et novis
Templorum resonent atria canticis.
In vitam reduci nam Domino sacer
Poscit laetitiam dies.
Lux post Christi obitum tertia venerat,
Cum spes sancta moraeque impatiens amor
Matronas parili nomine nobiles
Visendum ad tumulum vocat.
Tum motum lapidem, tum lapidi vident
Innixum niveis vestibus Angelum:
Qui, quo sollicitis eximeret metum,
Pauca et certa locutus est.
Non hoc amplius est, quem petitis, loco,
In vitam rediit Christus ab inferis.
Ite, et discipulis haec eadem date
Summi nuncia gaudii.
Simplex *etc.*

XXI. IN DIE ANNUNCIATIONIS B. VIRGINIS. 747

Ad te sidereis missus ab arcibus
Cum venit Gabriel, virgo, renuncians,
Te summo ante alias complacitam patri,
Mox matrem Domini fore:
Turbata tibi nunc purpureus genas
Sparsit mente pudor, nescia quod viri,
Casto, sponsa licet, pectore virginem
Semper te fore voveras.
Verum idem subito nuncius addidit:
Istos pone metus; nam tibi iam datum est,
Ut virgo maneas, et tua compleat
Sanctus viscera Spiritus.
Tunc ore ex roseo vox tibi prodiit,
Testis mirificae certa modestiae:
Ecce ancilla Deo subdita, nil moror;
Fiat, quod Dominus iubet.
Simplex *etc.*

XXII. IN FESTIVITATIBUS *) S. CRUCIS.

Gentes, nulla quibus notitia est Dei,
Armis, imperio, prole superbiant:
Nobis, queis melior Spiritus obtigit,
Sola est in Cruce gloria.
Lignum prima homini pernicies fuit,
Cum primus vetitam contigit arborem
Captus femineis illecebris parens,
Quo se perdidit ac suos.
Sed post, lignum homini certa salus fuit,
Cum scandens patulam Christus in arborem:
Aeternus fieri sic voluit parens:
Vitae restituit suos.
Crux hostes hominum sola procul fugat;
Crux sola insidiis munit ab omnibus:
Adversa intrepidus despiciat licet,
Cuius spes Cruce nititur.
Simplex *etc.*

XXIII. IN DIE ASCENSIONIS. 748

Victae in perpetuum mortis et inferum
Insignis spoliis, luce nitens nova,
Primusque insolitum Christus iter secans,
Arces in patrias redit.

XXI. vs. 12. Cf. not. ad X. 8. Nobbe.

*) *Festivitas* proprie est eorum, qui festos dies celebrant. Fr.

Natus nasci iterum nos quoque dum cupit,
Mundo mortuus est, nos cupiens mori,
Surgens et repetens aethera, nos quoque
Ut possimus idem, dedit.
Christo nunc igitur vivere nos decet,
Ut Christo pariter detur inemori.
Surgentes eadem nos quoque gloria
Puro lumine vestiet.
O per qui te, hominum conditor, ingredi
Castae adduxit amor viscera Virginis,
Nos dignare, tuis artubus insitos,
Voti reddere compotes.
Simplex *etc.*

XXIV. IN DIE PENTECOSTES.

Lustra nostra tua pectora lampade,
Qui quondam, altisono Spiritus a Patre
Lustrasti unanimes missus Apostolos,
Linguis diditus igneis.
Confirma dubios, dirige devios.
Consolare tui muneris indigos,
Letalique animos frigore torpidos
Sanctis ignibus excita.
Mens doctrinam avide nostra bibat tuam,
Perstetque assidue tota Deo calens,
Et, spem firmam in eo constituens sibi,
Terram pro nihilo putet.
O rerum alme sator, certe homines sumus,
Quamquam indigna, tuae plasmata dexterae,
Ne fer, quos tua vis ex nihilo extulit,
Aeterno exitio obrui.
Simplex *etc.*

749 ## XXV. IN DIE SS. TRINITATIS.

O nullis hominum pervia sensibus,
Naturae penitus sola capax tuae,
Cuius condita sunt omnia numine,
Aeterna et monas et trias.
Nato aequaeve Pater, Nateque par Patri,
Et manans ab utroque inclyte Spiritus,
Circumfusa tuo nubila lumine
Nostro discute pectori.

XXIII. vs. 10. *inemori* auctorem habet Horatium Epod. V. 34. Fr.

XXIV. vs. 11. *spem — in eo constituens.* Haec prosam sapiunt. Cf. Cic. pro lege Manil. 21. Nobbe.

XXV. vs. 6. Vid. notata ad XXI. 12. Nobbe.

Da, mens per speculum cernere te queat
    Nostra, et posthabitis te petat omnibus,
    E iussisque tuis pendeat, et tibi
    Soli dedita serviat.
Tu clemens miseris da veniam, Pater.
    Tu, Fili, miseris sterne iter ad Patrem.
    Tu sanctum miseris Pneuma vagantibus
    Praefer conspicuam facem.
Simplex *etc.*

XXVI. IN FESTO CORPORIS CHRISTI.

Caelestes epulae, certa piis salus,
    Quas apponit amor, pura capit fides,
    In queis ipse cibi perpetui loco
    Coenae se Pater exhibet.
Hic verbum Domini fallere nescii
    Caecis iudicium sensibus abrogat;
    Quod non est, oculi cernere se putant,
    Nec, praesens quod adest, vident.
Sub panis specie viva latet caro,
    Sub vini specie sanguis: et utraque,
    Seu tantum species sumitur altera,
    Christus sumitur integer.
Felix, qui Dominum sedulus hospitem
    Abstersis animi sordibus, excipit!
    Qui contra facere id negligit, ah miser,
    Ipse est exitio sibi.
Simplex *etc.*

XXVII. IN NATIVITATE*) S. IOHANNIS BAPTISTAE. 750

Sanctorum soboles sera parentium,
    Solis perpetui prodrome, Lucifer,
    Qui nascens hilaras omnia, dum tuum
    Natalem colimus, fave.
Nondum natus eras, cum dominum tamen
    Nondum castae utero virginis editum
    Agnosti exiliens, et quatiens novo
    Matris viscera gaudio.
Mox et magnanimus tesqua petis puer,
    Et victu populos horridus admones,
    Factis abstineant turpibus, et viam
    Adventante parent Deo.
O cui voce sua maximus arbiter

---

*) *Nativitas* usitatum in ecclesia vocabulum est, de quo cf. Nolten. Lex. Antibarb. pag. 627. Quamquam de talibus disputare in his carminibus supervacaneum videtur. Fr.

Landem supra homines egregiam dedit,
E caelo assiduis, quaesumus, adiuva
Cultores precibus tuos.
Simplex *etc.*

XXVIII. IN DIE TRANSFIGURATIONIS.

Quam crebro dederat discipulis fidem,
Confirmare modis dum studet omnibus,
Tres secum comites montis in ardui
Adsumpsit Dominus iugum.
Illic frons radiis cincta micantibus
Solaris nituit lampadis in modum:
Tum, qua tectus erat, protinus est nivi
Vestis reddita concolor.
Cum Christo gemini visi etiam senes,
Et iussa ad populum cui dederat Deus,
Et qui sidereas visus erat domos
Quadrigis petere igneis.
E nubis nitidae quin etiam sinu
Haec dicta omnipotens intonuit Pater:
Hic est, quem eximie diligo, Filius,
Huius iussa capessite.
Simplex *etc.*

751 XXIX. IN DIE S. LAURENTII.

Laurenti canimus nobile praelium,
Qui cum visceribus flammam aleret suis,
Et cratem roseo sanguine spargeret,
Subiectis ruber ignibus:
Constanter Domini perstitit in fide,
Ambustumque latus carnifici exhibens,
En, istam rabiem quo magis expleas,
Hoc iam coctum, ait, est; vora.
Tanto corporeis ignibus acrior
Christi ardebat amor pectore in intimo:
Sic mens tota Dei fervida spiritu
Sensum corporis hauserat.
Nunc nobis solito more rogandus est,
Iratum ut merito concilict Deum:
Et quos mirifici roboris instruit
Exemplo, precibus iuvet.
Simplex *etc.*

XXIX. vs. 3. et 11. Vid. notata ad XXV. 6. NOBBE.

XXX. IN DIE ASSUMPTIONIS B. MARIAE.

Regnator superum quo nitidam die
Matrem sidereis arcibus intulit,
Et supra angelicos conspicuam choros
Stellanti statuit throno:
Quae caelo fuerint iubila, qui sonus,
Quae sanctis animis gaudia, non modo
Humanis nequeat vocibus exprimi,
Sed nec pectore concipi.
Illa est arca novi conscia foederis,
Conclusus, Domini deliciae, hortulus,
Rastro intactus ager, sidere pulcrior
Et sponsa et genitrix Dei.
Felix, quisquis eam suppliciter colit,
Rebusque in dubiis sedulus invocat!
Nunquam, hoc qui statuit praesidium sibi,
Spe lusus doluit sua.
Simplex *etc.*

XXXI. IN FESTO SANCTI HADRIANI. 752

Christi in militiam nomina ne darent,
Multos impediit supplicii metus:
Multos qui dederant, vis cruciatuum
Illam deserere impulit.
Non sic ille, hodie quem colimus, fuit,
Qui nomen tumido duxit ab Hadria:
Quin constantem animum Christicolum videns
Horum se ad numerum appulit.
Prudenter reputans, non sine numine
Tales cuncta viros aspera perpeti,
Nec se illos temere sponte sua ratus
Poenis obiicere omnibus.
Ergo his se agglomerans, credidit: et simul
Index ipse sui, supplicium appetens,
Quae mente imbiberat, mox eadem suo
Sanxit dogmata sanguine.
Simplex *etc.*

XXXII. IN DIE S. MICHAELIS.

Caelestis canimus militiae ducem,
Qui periura bonus dissipat agmina,
Et deiecta locis non sibi debitis
Sedes trudit ad inferas.
Horrendo imbiberat pectore septiceps

XXXII. vs. 5. *Septiceps* in incertis numeratur. Apud Varr. L. L. IV. 15.

Bis quinisque ferox bellua cornibus,
Intactae sobolem Virginis unicam
Saevis mandere dentibus.
Aeterni imperio sed Michael Patris
Conatus Satanae reddidit irritos:
Et monstrum innumeris fraudibus obsitum
Victor stravit humi potens.
Idem deposito pondere corporis
Exsortes animas criminis excipit,
In caelumque alacres tollit et in loco
Lucis perpetuae locat.
Simplex *etc.*

753 XXXIII. COMMUNE B. VIRGINIS.

O Solis nitido lumine pulcrior
Virgo, constituit quam Deus unicam
Expertem maculis omnibus, ut foret
Nato digna parens suo;
Te quondam Gedeon vellere in uvido
Intactaque novis imbribus area;
Te cincto innocuis Legifer ignibus
Agnorat prius in rubo.
Rebus principium qui dedit omnibus,
A te, dum se hominum caussa hominem facit,
Sumpsit principium, quique alit omnia,
Pastus lacte tuo est puer.
Per te, quod mulier perdiderat vetus,
Humano generi redditur auctius.
Tu clausas miseris, heu nimium diu,
Caeli prima aperis fores.
Simplex *etc.*

XXXIV. COMMUNE ANGELORUM.

Mentes beatae, lumine
Quas ambit aeterno, Pater,
Sacroque lustrans Spiritu,
In se intuentes perficit:
O queis supremus omnium
Primis Creator insidet:
Quos luce complet aurea
Amoris ac scientiae:
O qui potentis dexterae
Virtute cuncta vincitis,
Dei regentis omnia

---

* ed. Scal. *septicepsos* legitur, sed a Spengelio (V. 57.) ne hoc quidem vocabulum integrum habetur. Nobbe. — Cf. Forcellin. Tom. I. ed. Germ. pag. 327. Bicepsos. Fr.

Fortissimi satellites:
O ter beati principes
Archangelique et Angeli,
Nos rite vobis supplices
Hinc in superna tollite.
Aeterne cunctorum *etc.* (*ut supra carm. 8.*)

XXXV. COMMUNE UNIUS CONFESSORIS PONTIFICIS. 751

Pastor beate, qui tuae
Concreditum curae gregem
Saevis luporum faucibus
Patere nunquam passus es:
Tu laeta dux ad pascua,
Fontes recludens limpidos,
Oves videbas florido
Semper nitentes vellere.
Quodsi quae forsan tabido
Languere morbo coeperat,
Salubria, ut mitis pater,
Illi admovebas pharmaca.
Cuius laboris nunc tui
Digna assecutus praemia,
Favore, nam potes, tuo
Qui te precantur adiuva.
Aeterne cunctorum *etc.*

XXXVI. COMMUNE UNIUS VIRGINIS.

O Virgo, pectus cui sacrum,
Amoris expers improbi,
Divini amoris lampade
Sanctus perussit Spiritus.
Non te voluptas dulcibus
Fallax venenis molliit,
Solas amantem persequi
Caelestis agni nuptias.
Sic ille natus Virgine
Suo decore ceperat,
Amore ut ardens illius
Mundana cuncta temneres.
Beata, cui caelestibus
Templis receptae nunc licet
Inter canentes Angelos
Tuis potiri amoribus!
Aeterne cunctorum *etc.*

755 XXXVII. IN FESTO S. AMBROSII.

Qualis periclitantibus,
Totoque iactatis mari,
Tranquillitatis nuncia
Se stella nautis obiicit:
Talem, procellis Arii
Ecclesiam turbantibus,
Qui lumen orbi redderet,
Elegit Ambrosium Deus.
Nondum renatus flumine,
Sed iam renatus flamine,
Concordibus suffragiis
Episcopus delectus est:
Ut ex ministro Caesaris
Minister effectus Dei,
Humana linquens ceteris,
Divina iura panderet.
Non alligatur tempore
Divina certo gratia:
Sed dum libet, quidquid libet
Puncto vel uno perficit.
Hunc ipse Caesar horruit,
Contra nec ausus hiscere est,
Caedes ob admissas sacrae
Exclusus aedis limine.
Magnam suis fiduciam
Benignus inspirat Deus;
Semperque pastoris boni
Multum potest auctoritas.
Salve, bonorum maxima
Episcoporum gloria:
Plebemque devotam tibi
Caelo receptus adiuva.
Aeterne cunctorum *etc.*

---

756 XXXVIII. AD BEATISSIMAM VIRGINEM DEI MATREM

QUAE RELIGIOSISSIME COLITUR IN AEDE LAURETANA. *)

Unde mihi insolitus praecordia concutit horror,
Et perfusa metu trepidat, velut icta Deo, mens?
Fallor, an hoc facit ipse locus, stimulosque paventi
Subiicit, atque animum praesentia numinis urget?

---

*) Cf. Lazer. Diatr. de Vita et Script. Muret. pag. 574. R. Fr.

O caelo dilecta domus postesque beati,
Quos ego iam pridem tota mihi mente cupitos,
Nunc primum, veteris voti reus, advena viso,
Salvete: adspectique mihi feliciter este!

Vosne per aetherias Iudaeae a finibus oras
Aligerum, mandante Deo, vexere manipli?
Hic Virgo genitura Deum, genitricis ab alvo
Prodiit, et blandis mulsit vagitibus auras:
Hic quoque, virginei servata laude pudoris,
Sancta salutifero tumuerunt viscera foetu?
Ille opifex cunctorum, illa aeterna unica proles,
Aequa Patri, ille homini primaeva ab origine lapso
Spem caelo vitamque ferens, hac lusit in aula
Parvulus et sanctae blanda obtulit oscula matri?

Quaenam igitur regum sedes, quae templa per orbem
Huic se ausint conferre loco? ter et amplius omnes
Ante alias felix Piceni littoris ora:
Cui Solymos spectare domi, cui munere divum
Fas calcare domi est pedibus vestigia Christi.

En ego iam supplex procumbam, atque oscula figam
Parietibus sanctis, spargamque hoc pulvere crines.

Adspice me superis e sedibus, adspice, Virgo,
Prostratum atque imo gemitus ex corde cientem
Et pectus tundentem et fletibus ora rigantem:
Neu, quanquam culpis adopertum turpibus, arce
Adspectu me, Diva, tuo: si pectore toto
Te veneror, si te, dubiis in rebus, ad unam
Confugio, teque auxilium, sanctissima, posco.

Poenitet ex animo vitae me, Diva, prioris,
Poenitet, et meritas horret mens conscia poenas.
Quod nisi tu casto pendentem ex ubere natum
Concilias placasque mihi, quo tendere cursum
Quove malis fessam tentabo advertere puppim? 757

At tu, namque soles, placida dignare querelas
Aure meas, et ades lapsis, mitissima, rebus.
Certe equidem tota pendentes aede tabellas
Adspicio, quae te miseris praesto esse loquuntur.
Hic, te animo spectans, torrentem viscera febrim
Depulit: ille hyadas tristes hoedumque cadentem
Spectavit tutus, vertentibus aequora ventis,
Et duce te patrias enavit salvus ad oras;
Criminis ille reus falsi, sub iudice duro,
Dum mortem exspectat, tenebroso carcere clausus,
Munere, Diva, tuo detecta fraude, revisit
Uxorem et natos exoptatumque parentem.

O ego nunc morbis multo gravioribus aeger
Naufragiumque timens longe exitiosius illo
Et iam pridem animum peccati compede vinctus,

Si possim morbis liber vinclisque solutus,
Fluctibus et ventis laceram subducere puppim:
Quas tibi laetus agam grates, dum vita manebit!
Te, cum luce nova sparget Sol aureus orbem,
Te recinam, quoties abscondet opaca polum nox,
Et tua praecipuo venerabor numina cultu.

XXXIX. IN D. BARBARAM.

Barbara, qui laudes speret se aequare canendo
Posse tuas, idem pulsantes littora fluctus
Et Libycas numero comprendere tentet arenas.
Te pater insanus turri concluserat alta;
Sed veram Danaen verus te Iuppiter illuc
Despondit sibi Christus et arcto foedere iunxit.
Illo et tu triplices fieri inspirante fenestras
Mandasti, et niveo sculpsisti in marmore signum,
Quo reparata salus, et, deficiente ministro,
Ipsa tuos mersisti undis lustralibus artus.
Quid memorem, ut tibi mons fugienti cesserit, aut quae
Ceperit indicii vesanus praemia pastor?
Qui dum miratur pecudes in marmora versas,
Ipse suum pariter sensit lapidescere corpus.
Non tu carnifices, non tu tormenta timebas,
Non gladios, animosa et Christo plena virago:
Qui te ad caelestem meritis pro talibus aulam
758 Evexit regnique libens in parte locavit.
At tu, Diva, graves hominum miserata labores,
Pacem illis veniamque ora et nocitura repelle.
Praecipue antiquo prognatum ex sanguine regum
Gonzagam, felix quo se duce Mantua iactat,
Qui virides Minci ad ripas tibi, Diva, sacravit
Templum augustum ingens, cura quod et ipse tuetur
Pervigili, et flammam late spargentibus aris
Saepe manu propria meritos imponit honores.
Hunc tu, Diva, tuo protectum numine sancto
Conserva populumque simul, qui sacra, secutus
Principis exemplum, puro tua corde frequentat.

XL. DE S. ANDREA APOSTOLO.

Dic mihi, Musa, virum, Geticas qui primus in oras
Intulit aeternae fulgentia signa salutis:
Mox se regna ferens alacris per Achaica victor,
Dum parat usque novos antiquo ex hoste triumphos,
Sacravit veteres generoso sanguine patres.
Tu modo, tot saevis quo tempestatibus actae
Se tamen, ut possunt, solantur praesule Senae,
Huc adhibe, Francisce, animum, mecumque revolve

Egregii Andreae laudes dignataque caelo
Facta libens. Aram tu illi statuamque dicasti,
Quae Vaticana insignis spectatur in aede:
Nos dabimus vena ductos e paupere versus.
Quod poterit, det quisque: est et sua gratia parvis.
Sustulerat caelo victor se Christus, opimis
Insignis spoliis princeps, Acherunte recluso,
Clara triumphatae referens insignia mortis:
Lustraratque suos sancta cum matre sodales
Munere linguarum et promissi flaminis aura.
Conveniunt paucis post illa expleta diebus
Magnanimi heroes, Petro indicente senatum.
Tum, monstrante Deo, quae sit provincia cuique
Demandanda, agitant, sacri quam semine verbi
Conserat, atque viam populis praepandat Olympo,
Et sparso intrepidus testetur sanguine Christum.
Ergo alias alii: Thraciam Illyricumque Getasque,
Perpetuis nivibus glacieque informia regna,
Suscipit Andreas: quanquam illi plurima frontem
Ruga arat, et seros canum caput indicat annos. 759
Sed stimulat, viresque suas amor ipse ministrat.
Vade, ait, et lacrymis vultum illiusque suumque
Irrorat Petrus, vade, o carissime, qui me
Duxisti ad Christum primus, germane, meique
Vive memor; memor usque tui vivam ipse vicissim.
Qui tibi caussa viae est, idem tua coepta secundet.
Ingeminant eadem haec alii, fletuque madentes
Amplexi inter se, felicia cuncta precantur.
It senior, Christumque unum, quacunque gradum fert,
Praedicat: hunc unum cunctis in vota vocandum,
Exitio mentita suis cultoribus esse
Numina: ab uno hominum Christo pendere salutem.
Irrident alii, motaque haec mente putantes
Delirare senem, sputo saxisque sequuntur;
Sunt etiam, qui vincla parent, poenasque minentur
Turbanti veterum cultus et sacra Deorum:
Sunt tamen et, quorum tetigit praecordia Christus,
Qui veterum foeda errorum caligine pulsa,
Attentas monitis praebent caelestibus aures.
Ille fidei primum, sine qua nil cetera prosunt,
Summa docet capita, et sancto connectit amore.
Tum iussos sperare salubribus abluit undis,
Imponitque manus, et sancto flamine firmat.
Accedunt exemplo alii, et socia agmina iungunt.

XL. vs. 11. *Vaticana.* Tertiam a fine syllabam Horatio correptam Iuvenalis (6. 343.) coepit producere. NOBBE.

Vs. 48. *fidei.* Haec synaeresis dubito an in quintae declinationis terminationem cadat. NOBBE.

Sic quondam latis Cerealia semina campis
Cum spargit, plenaque manu diffundit arator,
Pars cadit in cautes succoque carentia saxa;
Pars leviter terrae nullis radicibus haeret,
Atque illam volucres rostris populantur acutis,
Pars etiam in sulcos atque ipsa in viscera fertur
Telluris, gremioque illic concepta tenaci
Fruge nova dominos opulentat, et horrea complet.
Odrysios tandem in fines, adoperta pruinis
Arva, bipennifero quondam regnata Lycurgo,
Pervenit, et torvae purissima pectora gentis
Insoliti tamen eloquii dulcedine mulcet.
Conveniunt flavique Getae pictique Geloni,
Quosque imposta vagis agitat domus annua plaustris,
Cornipedisque sui solitus potare cruorem
Sarmata, quasque alias sinuosa binominis Istri
Ripa vehit gentes, rigidis corda obsita setis,
Paullatimque truces animos eduraque ponunt
Corda volente Deo, et moniti meliora capessunt.
Editus his ipsis olim regionibus Orpheus
Creditus est cantu liquido fidibusque sonoris
Et rabiem demsisse feris et sistere iussis
Fluminibus, silvas post se traxisse sequentes.
Verior hic Orpheus, homines qui, vivere rapto
Assuetos solisque sibi ius ponere in armis,
Quosdam etiam caesis, feritas horrenda relatu,
Hospitibus vesci et sectos in grandia frusta
Aut torrere veru aut mollire tepentibus undis,
Taliaque obscoenis imponere fercula mensis,
Impulerit fando ritus abolere nefandos,
Et prius effera colla iugo submittere Christi.
Iamque Borysthenios fluctus nitidumque Dyraspen,
Quique Europaeis Asiam disterminat arvis,
Multifidum Tanain, teque, o saxose Cynapos,
Quaeque alia ex alta spectat piger arce Bootes,
Plurima nunc ratibus, nunc pervia flumina plaustris,
Illa sacrum Christi pervaserat omnia nomen:
Unum omnes Christum ripae unumque antra sonabant.
Cum senior, Sat iam his, inquit, regionibus actum.
Perficiet, quod deest, qui perficit omnia, Christus.
Quaeramus nova regna, odit victoria segnes.
Substitit haec fatus paullum; dein lumina caelo
Attollens, Sequor, ecce, sequor, quocunque vocaris:
Tu modo praesenti mentem mihi numine firma.
Sic fatur, gressumque ad Achaica dirigit arva,

Vs. 62. Cf. Virg. Aen. III. 14. unde hemistichium posterius translatum est, et Ovid. Met. IV. 22. unde epitheton accessit. Nobbe.

Multa movens animo, sanctus comitatur euntem
Spiritus, et robur fessis senio artubus addit.
Reliqua desiderantur.

XLI.

Mente Deum pura quisquis veneratur amatque,
Vis illi exterior nulla nocere potest.
Non si illum obsideant hostiles undique turmae,
Quas sitis innocui sanguinis exagitet:
Non toto coëat si quidquid in orbe ferarum est,
Et quot in Oceani gurgite monstra natant.
Ille, licet tristes agitent maria alta procellae,
Undarum in medio vertice tutus erit.
Ille interque feras atque agmina saeva latronum, 761
Noctu etiam in medio tutus erit nemore.
Non quaecunque truces adhibent tormenta tyranni,
Illius unquam animum terrificare queant.
Pix, rota, robur, equus, candentis lamina ferri,
Omnia pro Christi nomine ludus erunt.
Felices, quorum ille imis amor ossibus haesit!
Quanta illos obita praemia morte manent!
O si me quondam numero Deus aggreget illi!
Quae tunc sors melior sorte futura mea est?
Ah Christe, ure meum tandem face pectus amica,
Eque pigro invisum discute corde gelu!
Ut nec avarus opes secter neque vanus honores,
Sed flagrem solo totus amore tui.

XLII. AD GREGORIUM XIII.
PONT. MAX.

Qui tibi ab Eoo repetitas littore conchas
Divitis aut auri pondera multa ferat:
Illum ego scire negem, quae tu, Pater optime, dona
Longe auro et gemmis anteferenda putes.
Una tibi virtus, virtus in amoribus una est,
Verae et virtutis gloria vera comes.
Ergo ut amans tabulis dominae referentibus ora
Gaudet, et ante oculos semper habere cupit:
Sic te expressa iuvat verae virtutis imago,
Nec tabula est oculis gratior ulla tuis.
Tale igitur munus tibi nunc Picolominus offert,
Senensis praesul gloria prima soli:
Bisseno Aeneae conclusa volumine facta
Pontificis vere nomine reque Pii.
Qui virtute olim sedem provectus ad istam,
Ad quam eadem virtus te, Pater alme, tulit,

XLII. vs. 3. Cf. notata ad XXIX. 3. 11. Nobbe.

Ingentes toto compescuit orbe tumultus,
Et placido reges foedere composuit,
Hortatus bellum Christi convertere in hostes,
Atque Asiam illorum faucibus eripere:
Ad quae se accingens magno molimine coepta,
Multa bonis frustra flentibus, occubuit.
762 Forsan et hanc Christus, Princeps ter maxime, laudem
Servatam in tempus distulit usque tuum.
Thracius ut tandem posita feritate tyrannus
Colla tuis ultro subiiciat pedibus.
O ita sit: cumuletque tuas haec gloria laudes;
Gregorii hic titulis adiiciatur honos!
Interea haec placido vultu cape munera, eique,
Qui tibi summissus porrigit illa, fave.
Ille Pii, ut nosti, genus alto e sanguine ducit;
Nec vixit priscis inficiandus avis:
Plurima sed tractans et maxima munera, semper
Se culpis expertem omnibus exhibuit.
Nunc exacta aetate illud sibi postulat unum,
Ut se haud ingratum sentiat esse tibi.

XLIII. AD DOMINUM ZAMOSCIUM
POLONIAE CANCELL.

Bina mihi artifici caelata nomismata dextra
Magnus ab Arctoo misit Zamoscius orbe
Aurea, non vani memorabile pignus amoris,
Saepe meo optatos animo referentia vultus,
Magnanimi primum Regis, quo Martia gaudet,
Quoque caput caelo ductore Polonia tollit.
Aspicis, ut late veneranda coruscat imago,
Cunctaque diffuso circum loca lumine complet?
Non ea vis auro: nec per se lamina lucet,
Nec radiat rutili nativa luce metalli:
Maius ab impressa sed ducit imagine fulgur,
Atque ipsum Stephani sacer auram vultus inaurat.
Contemplare acresque oculos frontemque verendam,
Et dignam imperio faciem dignamque triumphis:
Ut sese omni ex parte animi vis vivida profert,
Degenerem luxum mollesque exosa paratus!
Ut spirat generosum, ipsoque videtur in auro
Regales agitare imo sub pectore curas,
Exitium Turcis meditari et vincula Moscho!
Hic vir, hic est natus virtuti et fortibus ausis:
Cui duo tota pares alios si Europa tulisset,

XLIII. vs. 21. Ruhnk. *Cui duos*, de quo Santenius: „*duos*“ inquit „monosyllabum facit, satis audacter.“ At Mur. scripserat *duo*, sicut legitur in ed. Thomas. et Veron. it. apud Mart. Opitzium, qui hoc Mureti carmen in Var. Lect.

Thracius haud ultra nobis illuderet hostis,
Sed profugus toto latebras sibi quaereret orbe. 763
Altera lamna loco pariter mihi grata secundo,
Subiicit ante oculos auctorem muneris ipsum,
Cuius conveniens meritis imponere nomen
Qui velit, invicti Regis vocitarit Achaten.
Hinc te igitur, tua mî propius quando ora tueri
Non licuit, cupidumque isthaec invisere regna
Pontificis tenuit non detrectanda potestas,
Zamosci magne, adspiciam, et persaepe nitenti
In te defixam solabor imagine mentem.
Zamosci, per quem Marti sociatus Apollo est,
Qui decora heroum accumulans et Nestora dulci
Eloquio exaequas et forti pectore Achillem:
Et leges armis firmans et legibus arma,
Victricem laurum pacatae intexis olivae,
Arbiter idem almae pacis bellique minister
Impavidus, laus egregii propria Utraque Civis.
Salvete, et o animae fortes incoctaque honesto
Pectora et ignavo non pervia corda timori.
Vos ego, quantum aevi dabitur, super ardua cantu
Astra feram, nunquam reticens vestra inclyta facta;
Facta aliis, queis nomen idem, sed non eadem est mens,
Aut animos factura aut incussura pudorem.

XLIV. AD ANT. MONTECATINUM.

Tandem querelis pone modum tuis,
Et fata moestis invida vocibus
Clamare crudelesque Divos,
Cum gemitu lacrymisque, parce.
Nam, quid Lycei iuverit avios
Lustrasse saltus, fontibus ac sitim
Ex vulgo inaccessis levasse
Ingenioque adiisse Divos:
Si mentis istud praesidium tuae
Perrumpit, et sese intus agit dolor,
Imisque fervens in medullis
Te quasi perdomito triumphat?
Magnam doloris fata quidem tibi
Caussam obtulerunt, qui tibi cognitum
Longoque carum usu sodalem
Hannibalem ante diem abstulerunt.
Qui quanquam avitis sat titulis domi 764
Forisque clarus, non tamen id sibi

(Dantisci 1637. 4.) cap. 20. repetiit; eandemque scripturam ex libro quodam MS. carminum Muretinorum a se quondam in Polonia usurpato refert censor Ruhnken. ed. (Martyni - Laguna) in Ephemerid. literar. Ienens. a. 1791. n. 180. pag. 10. Fr.

Satis fore ornando putavit,
Ni proprios etiam ipse honores
Labore magno quaereret, impiger,
Comamque lauro duplice necteret,
Et qua ferox Gradivus et qua
Pulcer Apollo suos coronat.
Heu, quis Deorum mentibus addidit
Famae illam honestis immodicam sitim?
Quam saepe multis illa tristem
Funeris acceleravit horam!
Sed quorsum inanes iam querimoniae?
Ille ipse, quem urges questibus, Hannibal,
Felix et insertus Deorum
Concilio mala nostra ridet.

XLV. AD P. FULVIUM CARDULUM.

Saepe transactos mea mens per annos
It retro, et vitae relegit prioris,
Qua potest, cursum, veteres revolvens
Ordine culpas:
Quid puer, quid dein iuvenis, quid autem
Temporis iam vir male collocarim,
Dulcibus dum me furiat venenis
Dira voluptas.
Quas mihi imprudens maculas inussi?
Quo modo, ah demens! animum inquinavi,
Quem salutaris nitidum lavacri
Fecerat unda?
Corporis nec pars vacat ulla probro:
Os, manus, aures oculique turpe,
Heu, iugum infamis dominae tot olim
Lustra tulerunt.
Paullulum hoc saltem fugientis aevi,
Viribus cassae reliquum senectae,
Quantulum Christus superesse vult mî,
Vindicet ipse.
Ipse me pridem Veneris perustum
Improbe flammis rapiat, novoque
765 Flaminis sancti iecur et medullas
Igne pererret.
Tu tui instilla mihi, Christe, amorem:
Unicum mens te mea concupiscat:
Te nihil praeter sibi persequendum
Iudicet unquam.
Nil opes, nil me capiant honores:
Exulet luxus simul et libido:
Vana delusae procul hinc facessant
Gaudia mentis.

Quique florenti male sanus aevo
Nil nisi obscoenum, piget heu, canebam,
Nunc tuum tantum repetam senili
Carmine nomen.
Tu quoque hunc votis precibusque, Fulvi,
Adiuva ardorem: quotiesque sumis
Mysticum Christi trepidus nitentem
Corpus ad aram:
Mente tunc tecum memori volutans
Trade me Christo! mea vota nam si
Negligat, certe tibi nil petenti
Tale negabit.
Hoc idem cari mihi praestet, oro,
Cura Maffaci, et mea dicta quondam
Qui nimis forsan cupida bibebat
Bentius aure.
Bentius, quem rectum iter evagantem,
Et parum cauta calidum iuventa
Contigit virga Deus in suumque
Duxit ovile.
Nunc, ubi expletus meliore mentem
Pabulo, currit per iter salutis,
Heu, procul segnem sua post relinquens
Terga magistrum.

XLVI. P.*) FRANCISCO BENTIO.

Benti, nihil me, sicut antea, iuvat
Pervigili studio nil profutura quaerere;
Nec quas per urbes cautus, excisa Ilio,
Saxa Ithacae repetens, Laertis errarit puer;
Nec quot Ithacenses pharmacis Circe petens, 766
Vultu hominum posito, grunnire porcos iusserit.
Curae magis mì est, lustra iam decem miser
Qualibus in vitiis defixus ipse erraverim:
Cum me, Dei vix iam manente imagine,
Mortifera induerat foedam voluptas in suem.
Quis me sequetur fructus, ubi pernovero,
Quot mala Graiugenis Achillis ira invexerit:
Sic nesciam vesanus, in quae me mala
Praecipitem ira Dei, nisi resipiscam, actura sit?
Hei mì laboris, heu dierum ac noctium,
Quas memini in studiis me talibus consumere;
Male metuentem, ne quis usquam aequalium
Certius ac melius plures teneret fabulas.
Et tamen ab aequis non gravate improvida
Iudicibus veniam fortassis aetas impetret.

*) *Patrem* aut *pium* notari puto, ut XLV. Fr.

Sed nunc columbis concolor cum sim caput,
Et mihi sarcinulas brevi legendas sentiam:
Nisi meliora mente tota cogitem,
Bis puerum merito, Francisce, me vocaveris.
Beatus ille, quem iuventae in limine
Abstrahit a vitiis ipse et sibi adstringit Deus!
Nec tamen habendus ille in infelicibus,
Ad meliora, Deo vocante, qui venit senex.
Verum est poëtae nobilis verbum vetus:
Si bene quid facias, sero licet, prodest tamen.
Communi uterque gratias agat patri:
Sors tibi prima data est, mihi secunda contigit.

XLVI. B. MURETO FRANCISCUS BENTIUS.

RESPONDET CARMINI PRAECEDENTI.

Murete, me nunc, sicut antea, iuvat,
Quae mihi quaeque aliis das, profutura carmina,
Expressa sancti Spiritus molimine,
His avidis oculis et tale quaeritantibus
Et lectitare et lectitando ediscere.
Labitur inde mihi furtim humor udas in genas,
Palam arguens quae pectus intrant gaudia,
Pectoris exigui maiora claustris gaudia,
767 *Conversa studia quando utriusque refricas:*
(Grata utriusque Deo et mortalibus conversio.)
Nam uterque nigro noctis e silentio
Coepimus aspicere Christi benigna lumina.
Uterque noctis tum relictis artibus,
Depositis tenebris et arma lucis induit.
De te sed ipsa multa deploras, modis
Flebilibus lacrymans, et ad gemendum me vocas.
Eheu dolor, quid ulcus antiquum novas?
Iam memini, miser, heu, quod poenitet, piget, pudet,
Cum, vilis ancillae expavescens voculas,
Immemor officii Christum negavi saepius.
Gallo at canente, cum me amico lumine
Intuitus Deus est, prior mihi tunc mens redit.
Ad me ipse tandem triste post tempus redii,
Exiliensque foras, laxavi habenas fletui.
Abstersit inde lacrymas Christus meas,
Speque data veniae, perduxit in gregem suum.
Eduxit idem, quod fateris, improbae
Servitio dominae, et vindicavit te sibi.
Quid restat ergo? hortetur alter alterum.
Nunc si aliquis gravior fortasse se offeret labor,
Feramus hunc, Murete, mente qua decet,
Atque ducem Dominum forti sequamur pectore.

Quodsi una utrumque ad vineam hora non vocat,
Unus utrique tamen promittitur denarius.

XLVII. AD CLAUDIUM QUENDAM.

Quidquid agam, Claudi, seu quo me vertere tentem,
Seu nihil, ut soleo, desidiosus agam:
Ante oculos tua mî assidue obversatur imago,
Unaque tristitiam gignit et unà levat.
Angor enim infelix, quod te, quo sospite solum
Esse velim sospes, quo moriente mori,
Nunc ubi sis, quid agas, veterum tibi cura medentum,
An nondum, morbum pectore depulerit:
Nec scio nec iam scire ulla ratione potis sum:
Quae me res angore unica paene necat.
At rursus nihil est, quo me ipse hoc tempore soler,
Quodque oculos tristi tergeat imbre graves,
Te nisi cum vana sibi mens sub imagine fingit, 768
Seu vigilem, dulci sive sopore premar.
Hoc mihi nepenthes curas dissolvere promptum est;
Luctibus haec una est apta medela meis.
Tecum ego nunc videor teneros percurrere versus,
Sive Catulle tuos, sive Tibulle tuos:
Nunc etiam rerum caussas tentare latentes,
Discere et unde fluant omnia, quoque fluant.
Nunc herba in viridi, latae porrectus ad umbram
Arboris et rivum molle strepentis aquae,
Aurasque et dulces avium captare susurros
Perque vices tecum multa iocosa loqui.
Gratia Dis, qui mentem homini celeremque dederunt,
Et quaevis habilem fingere spectra sibi.
Illa et plumipedem superarit Persea cursu,
Et celerem invicti Bellerophontis equum.
Nec mihi, se cuius rerum natura creatrix
Expressam in talibus cernit, ut in speculo,
Tam bene te docto Titianus pollice pingat,
Quam mens te assidue pingere promta mea est.
Atque utinam tibi sit de nobis mutua cura!
Nec quin sit, dubito; sed tamen esse precor.
Non ego vulgari te, Claudi, amplector amore,
(Hac face rara Deus tangere corda solet:)
Me, me ipse odissem, nisi tu me gratus amares:
Nec nisi me, quoniam sum tibi carus, amo.
Denique cum fuero nulli credenda locutus,
Pars tamen illa mei parvula amoris erit.
Di faciant, longos producere detur in annos
A pueris coeptae foedus amicitiae!

XLVII. vs. 26. Cf. supra XLII. vs. 3. Nobbe.

XLVIII. RAPHAELIS URBINATIS PICTORIS EXIMII TUMULUS.

IPSE LOQUITUR.

Sic mea naturam manus est imitata, videri
Posset ut ipsa meas esse imitata manus.
Saepe meis tabulis ipsa est delusa, suumque
Credidit esse, meae quod fuit artis, opus.
769 Miraris dubitasque? audito nomine credes.
Sum Raphael. hei mî, quid loquor? immo fui.
Et tamen, his dictis, quid opus fuit addere nomen?
Alterutrum poterat cuilibet esse satis.
Nam mea et audito est notissima nomine virtus,
Et praestare vicem nominis ipsa potest.

XLIX. AD PETRUM GERARDIUM.

O delicati blanda ruris otia,
Curis et ambitu procul!
O dulce murmur limpidorum fontium:
O grata nemorum opacitas!
O sibilantes arborum ingentum comae!
O prata vere gemmea!
O solitudo amica cogitantibus!
O horror, o silentium!
Cui nunc canoro gutture obstrepunt aves,
Nunc canna pastoris vagi;
Seu mane oves in laeta ducit pascua;
Seu vespere reducit domum.
O mensa nec luxu affluens nec sordida,
Dapibus parata rusticis!
Quas non, heri languentem ut irritet gulam,
Doctus saporavit coquus,
Sed filiis iuvenibus et seni viro
Severat coxit villica.
O bibliotheca nota paucis! o libri,
Quos rara contrectat manus!
O cella tantum lectuli unius capax!
O somne liber et levis!
O ad beatam tuta vitam semita,
Ignota vulgi sensibus!
Ut vos requiro, ut mente vos tota expeto,
Alia perosus omnia!
Ut laetus ad vos tendit, et gazis libens
Vos anteponit Persicis,

XLVIII. vs. 6. *immo* ultima brevi, male. Santen.

XLIX. vs. 16. *saporavit.* Inauditum, puto, veteribus verbum. Santen. — Cf. interpp. ad Virg. Aen. VI. 420. Fr.

Quicunque puro pectus Olmeo lavit,
Frondemque mordet Delphicam,
Quid tu, Gerardi, cui profanis invios
Adire fontes contigit,
Partesne easdem sequeris, an siti mala 770
Opum aut perustus gloriae,
Amoenitati ruris et dulci otio
Vitam anteponis aulicam?
O per Lycei cognitos paucis specus,
Quos saepe lustrasti puer,
Ne sperne amicus consili quod dat senex,
Quodque sibi, sed sero, capit.
A literato te otio avocantibus
Occludito aures, et fuge,
Canora monstra ut auribus cera oblitis
Laërtis effugit puer.
Beata vita non metallo aut Indici
Spoliis paratur aequoris.
Animo appetenti pauca, quod sat est, sat est:
Avido atque inexpleto nihil.
Cum tibi sit, unde liber et plane tuus
Vitam quiete transigas:
Quis, heu, furor te, quis, rogo, impellit furor,
Vincla ultro ut induas tibi,
Et more pulcrum vivere alieno putes,
Nutus timentem divitis?
Age, rumpe nexus, et iugum collo excute,
Vindexque et assertor tui,
Aude esse felix, et procul cuncta amovens,
Quae mentem humo adfixam tenent,
Per liquida puri spatia decurre aetheris,
Aeterna tantum cogitans:
Et ista sortis lubricae ludibria
Miranda vulgo desere.
Utinam mihi olim, flore cum primo rudes
Iuventa opacaret genas,
Amicus aliquis ista monstrasset senex,
Quae nunc tibi ipse cantito!
Non ego perisse lustra tot in aula mihi
Vanis dolerem questibus.

L. TIBUR.*)

Quicunque Herculei spectabit Tiburis arces,
Qua pater Hippolytus, sacri pars magna senatus,
Cura Deum, loca perpetuo prius aspera saxo
Molliit, et leni iussit mitescere clivo; 771

Vs. 63. 64. Cf. infra pag. R. 797. Fr.
*) Cf. supra lib. III. epist. 20. Fr.

Omnia deprendet longe superantia famam,
Nec tam regifico constructa palatia sumtu,
Auroque illusas aedes radiataque tecta,
Quam semper virides mecum admirabitur hortos
Et gelidos fontes et aquam in sublime volantem
Seque in multiplices vertentem, ut Protea, formas.
    Praecipue tamen illi animum novitate movebit
Excisus, res mira! silex rupesque cavatae
Et via facta manu longi per viscera montis:
Qua se Anio pater insueto pervolveret alveo.
Qui longum per iter tenebroso tramite lapsus,
Exit, et arboribus gelidae non invidet undae.
    Stant habiles propter Nymphae, lymphasque paratis
Exceptas urnis in vasa capacia fundunt.
Parte alia ipse suis altricibus adstat Iacchus,
Maternique memor casus flammaeque paternae,
Gaudet aquis illisque libens sua munera miscet.
    Dum stupeo, tam multa videns miracula rerum:
Ecce novus procul alituum concentus ad aures
Fertur, et insolita mentem dulcedine tangit.
Aspicio, et gressum propius fero; corpora cerno
Parva ex aere avium, aeratis nitentia ramis,
Daedala queis variam tribuit sollertia vocem.
Quamcunque adspicias, delusus imagine, veram
Esse putes volucrem: nisi quod non evolat usquam,
Sed ramis affixa suis cantu aethera mulcet.
At verae mirantur aves, et cedere dum se
Turpe putant, liquidis late omnia questibus implent.
Hic Lucae egregius labor est, quem Sequana partu
Ediderat, Siculi renovantem inventa magistri.
    Quid, quem non moveat cygnum mentitus adulter,
Illudens simili spirantem e marmore Ledam,
Deliciisque suis et aquarum murmure laetus?
Multaque praeterea veterum simulacra Deorum,
Artis opus priscae. Cunctos verum arduus inter
Eminet Alcides: qui spectans omnia circum,
Hesperidum veteres hortos prae Tibure temnit.
    Sed quid ego haec versu nequidquam includere tento?
Iam pridem exiguum praescripti carminis orbem
Excessi: et dictis semper maiora supersunt.

772

LI. IDEM.*)

Deliciae veterum, Tibur, volventibus annis,
    Conciderat, priscum perdideratque decus:

*) Hoc carmen quum non solum in Ruhnken. sed etiam in Thomas. et Veron. edd. dudum legeretur, *tamquam nondum editum*, ex Pighii commentariis quibusdam itinerariis nuper promulgavit Lud. Trossius in Iahn. Annal. philol. et paed. 1833. Supplem. II. 2. pag. 318. Fr.

Et nusquam rivi, nusquam pomaria, nusquam
Ulla super tanti signa decoris erant.
Illa loca, antiquis toties celebrata poëtis,
Horrebant turpi squalida facta situ:
Moerebant erepta sibi sua gaudia Nymphae,
Languentes Anio moestus agebat aquas.
Omnia tempus edax ita deformarat, ut hospes
Quaereret in medio Tibure: Tibur ubi est?
Non tulit hanc speciem divini pectoris heros,
Hippolytus, sacri gloria magna chori.
Ille loco senium abstersit, vultusque priores
Reddidit, et solito iussit honore frui.
Illius imperio iussae revirescere silvae
Coeperunt sparsis luxuriare comis.
Ille novos passim fontes emergere iussit.
Nec mora fit: fontes prosiluere novi:
Quos circum statuit priscis egesta ruinis
Plurima Phidiaca signa polita manu.
Ipse Anio frontem pallenti cinctus oliva
Affluit, et proprias consociavit opes.
Iure igitur fontesque sacri silvaeque virentes
Certatim Hippolyti nomen ad astra ferunt:
Et quoties molli increpuit levis aura susurro,
Hippolytum alternis vocibus ingeminant.

LII. DEDICATIO HORTORUM TIBURTINORUM.

Nec labor Alciden fregit, nec blanda voluptas
Unquam animum casti molliit Hippolyti.
Ambarum hos hortos virtutum accensus amore,
Herculi et Hippolyto dedicat Hippolytus.

LIII. IDEM.

Aurea sopito rapuit quae mala dracone
Alcides, eadem nunc tenet Hippolytus.
Qui memor accepti, quos hic conseverat hortos,
Auctori voluit muneris esse sacros.

LIV. BACCHUS FONTI IMPOSITUS.*) 773

Nondum natus eram, cum me prope perdidit ignis.
Ex illo fontes tempore Bacchus amo.

LI. vs. 5. Tross. *totiens*. Fr.

Vs. 7. 8. Hoc distichon deest apud Tross. Fr.

Vs. 17. Tross. *fonteis*. Fr.

Vs. 21. Tross. *incinctus oliva, Adfuit*. In ed. Thomas. et Veron. pro *frontem* scriptum est *fontem*, facili lapsu. Fr.

Vs. 25. Tross. *quotiens* et mox *lēnis aura*. Fr.

*) Cf. Menagian. Tom. II. pag. 85. ed. Paris. (a. 1695.) et Tom. IV. pag. 61. ed. Amst. (a. 1716.) Fr.

LV. IDEM EX ADVERSO RESPICIENS FONTEM NYMPHARUM.

Qui colitis Bacchum, comites simul addite Nymphas.
Nam sine ope illarum munera nostra nocent.

LVI. IN TABULAM TANTALI.

Si quando admittant sua te ad secreta potentes,
Quisquis es, exemplo disce tacere meo.

LVII. IN TABULAM IASONIS NAVIGANTIS ET HERCULIS RAPTUM HYLAM QUAERENTIS.

Viribus auferres, quod fraude parabis Iason:
Eripit Alciden sed tibi raptus Hylas.

LVIII. PROLOGUS IN PHORMIONEM TERENTII

CUM EAM ALIQUOT NOBILES ADOLESCENTULI HIPPOLYTI CARDINALIS FERRARIENSIS IUSSU ACTURI ESSENT.

Etsi scio esse hic neminem, qui nesciat,
Quid apparatus noster hic velit sibi,
Tamen mearum partium esse existimo,
Interea dum se mei sodales comparant,
Bona cum venia vestra, pauca dicere,
Quae scire vos, et vestra et ipsorum interest.
Comoediam Terentii acturi sumus,
Cui Phormioni nomen ipsus indidit,
Quod Parasitus in ea Phormio primas agit.
Neque hoc videri debet aut mirum aut novum,
Quandoquidem in omni vita, nedum in fabulis,
Parasiti, scurrae, sycophantae, omne id genus,
Bonis repulsis, ipsi iam primas agunt.
Quodsi quis est, parum decorum qui putet,
774 Iuvenes ingenuos personatos conspici in
Scenam prodire, et quasi facere histrioniam:
Is sibi responsum hoc habeat, nulla re magis
Diiudicari omnia, quae mortales agunt,
Quam fine, quem is, qui quid agit, proponit sibi.
Qui scenicam artem victus caussa factitant,
Et, ut coquis ac laniis risum excitent,
Distorquent ora, insulsa dicta dictitant,
Contundunt pugnis se invicem, atque horum omnium
A plebe viles exigunt mercedulas,

LVIII. vs. 4. In hoc versu secunda sede iambum desideramus, et *mei* synizesin in hoc versuum genere minus usitatam miramur. Nobbe.

Vs. 11. In quarta sede spondeum admisit, in secunda autem solutionem; nisi forte, ut supra, *quandoquidem* vocabuli syllabam secundam corripuit. Omnino vero maiore licentia usus est in hoc carmine. Nobbe.

Merito histrionum nomen et famam ferunt.
Nil simile nostrum est. Nos, ut nostram industriam
Vobis probemus omnibus, ut communi hero
Hilaremus animum, cui debemus omnia,
Unum id petentes, hunc laborem cepimus.
Quamquam, o supremi caelites, quem iam omnium
Pudere debet personatum conspici,
Cum id omnis aetas, omnis ordo factitet?
Sed nolo nunc ulcera cuiusquam tangere,
Ne quis satyram esse hanc dicat, non comoediam.
Nunc unum a vobis, priusquam hinc abeam, postulo.
Si vos, quod vestri honoris caussa fit, iuvat,
Favete, et vigilate animis, vigilate auribus,
Dormite linguis. Qui tacere non queunt,
Bene fecerint, si cesserint iis, qui queunt,
Ne et turbent alios et morbum prodant suum.
Facite, ad conanda in posterum nos talia
Bonitas ut vestra atque aequanimitas excitet.

LIX. E GRAECO CALLIMACHI.

Namque et ego nitido capiti flavisque capillis
Serta olim Assyrio sparsa liquore dedi,
Et bona in ingratum congessi plurima ventrem;
Cuncta sed in ventos illa abiere leves.
Servarunt solae commissa fideliter aures.
Corporis hac una est parte reperta fides.

LX. AFFICTA ATTIO.

Nam si lamentis allevaretur dolor,
Longoque fletu minueretur miseria,
Tum turpe lacrumis indulgere non foret, 775
Fractaque voce divum obtestari fidem,
Tabifica donec pectore excesset lues.
Nunc haec neque hilum de dolore detrahunt,
Potiusque cumulum miseris adiiciunt mali,
Et indecoram mentis mollitiam arguunt.

LXI. AFFICTA TRABEAE.*)

Here, si querelis, ciulatu, fletibus
Medicina fieret miseriis mortalium,

LVIII. vs. 34. *Ne quis satyram* hanc esse *dicat.* Ut senarium inveniam, coniicio, *quis* priorum Editorum negligentia irrepsisse. SANTEN. — Vera scriptura in edd. Thomas. et Veron. reperiri poterat. FR.

LIX. vs. 1. Ultimam in *ego* produxit, ut pag. 784. et 785. Quae labes recentiorum carmina saepe deformat. SANTEN.

LX. vs. 7. Ut metrum constet, scribendum *adiciunt*, ut pag. 667. *reicit* pro *reiicit.* SANTEN.

*) Q. Trabeae nomen celebre est in Comicis veteribus. De ipso vide P.

776 Auro parandae lacrumae contra forent:
Nunc haec ad minuenda mala non magis valent
Quam naenia praeficae ad excitandos mortuos.
Res turbidae consilium, non fletum expetunt.

LXII.

Ut imbre tellus, sic riganda mens mero:
Ut illa fruges, haec bona consilia efferat.

LXIII.

Gustanda vita, non fruenda, homini datur.
Nam, cum fruendi tempus est, tum deserit:
Felicius maritus an caelebs agat;
Privata vita sitne regno dulcior;
An vita regia solium attingat Iovis;
Peregre morari suavius sit an domi;
Qui quamque multi et quo parandi more sint,
Quo habendi amici, nullus haec curat puer:
Rarus adolescens: nec senex omnis videt.
Et haec tamen vitam prope omnem continent.
Quae si quis acri cura et usu pervigil
Longo notarit, iamque secum statuerit,
Quid fugere, quid contemnere et quid persequi
Expediat homini; vix eam ingresso viam,
Quam maxime unam ex omnibus probaverit,

Crinit. cap. 15. de Poët. Latin. et Gyrald. Dial. 8. de Poët. Hist. f. 306. Eius autem non nisi fragmenta quaedam ad nos pervenere. Hos ergo suos sex versus, sane quam elegantes (quo nomine laudat eos Bongars. epist. 119. ad Ioach. Cam. pag. 292.) et ad vetustatis imaginem compositos, (quales nescio an et sequentes habendi sint,) Trabeae Muretus affinxit, et in ea re quibusdam eruditis imposuit. Unde et in Lexico Buchneriano voce *Praefica* f. 1128. Trabeae adscriptos reperias. Sed hanc fraudem Ios. Scaliger adeo tulit indigne, ut aculeato admodum disticho ulciscendam putaverit, quod in silva carminum eius legitur *in Rumetum* (i. e. Muretum) *qui suos versus pro antiquis supposuerat.*

(Qui rigidae flammas evaserat (al. *vitaverat) ante Tolosae*
Rumetus, fumos vendidit ille mihi.

Cf. Menagian. Tom. II. pag. 84. ed. Paris. a. 1695. et Tom. IV. pag. 60. ed. Amst. a. 1716. Fr.) Caeterum eodem fere sensu legitur fragmentum quoddam Philemonis Graeci Comici, (apud Hertelium in sententiis Comic. pag. 176.) cuius initium: *εἰ τὰ δάκρυ' ἡμῶν* (*ἡμῖν τῶν*) *κακῶν ἦν φάρμακον.* (Vid. Meinek. pag. 380.) Thomasius. — Iac. Thomasius, cum ignoraret sequentium versuum Attio et Trabeae affictorum Aldinam editionem anni 1575. quae exstat in calce Mureti orationum XXIII., illorum sedem mutavit et necessarium iis ab eodem praemissum monitum omnino neglexit; id autem huiusmodi est, Ald. edit. pag. 56. „Cum veteris Comici Graeci, Philemonis nobilem sententiam, a Plutarcho et a Stobaeo acceptam, animi caussa exprimere tentassem et dicendi genere et numero veterum Latinorum Tragicorum simillimo, placuit etiam experiri, numquid eandem comice explicare possem. Visum est utrumque non infeliciter successisse. Per iocum igitur prioribus versibus, *Attii*, posterioribus, *Trabeae* nomen adscripsi, ut experirer aliorum iudicia, et viderem, num quis in eis inesset vetustatis sapor. Nemo repertus est, qui non ea pro veteribus acceperit. Unus etiam et eruditione minime vulgari et iudicio acerrimo praeditus repertus est, qui ea a me accepta pro veteribus publicaret. Ne quis igitur amplius fallatur, et rem totam detegendam et carmina ipsa hic subiicienda duxi.“ Checcot. — Cf. Fabric. Bibl. Lat. Tom. III. pag. 236 — 238. ed. Ern. Fr.

Obstat senectus invida et cursum impedit:
Mox avida tristes Lachesis iniicit manus.
Sic vivere meditantibus vita evolat.

LXIV.

Si exspectes, Pamphile, ipsa dum negotia
Te accersant ultro et dormientem exsuscitent:
Vehementer erras; taciti discedunt dies,
Nec obliviosos officii admonent sui.
Superba res est rei gerendae occasio:
Semel contemta, nunquam postidea redit.
Vigiles oportet et tua accures memor.
Nam, si ipse rem curare negligas tuam,
Fugit illa et facile, qui se curet, invenit.
Tu rem, quam cures, postea haud facile invenis.

LXV.

Memini, magistrum puero mî olim hoc dicere:
Summum Iovem facere item, ut caupones solent,
Qui vina, ut vendant, turbant, miscent, diluunt, 777
Nec cuiquam vini simplicis donant cadum.
Itidem illum aiebat in vita mortalium
Nunquam fortunam simplicem quoiquam dare,
Sed temperare fata laetis tristia.

LXVI.

O lingua, lingua, ut magna eges custodia!
Quae et aliis saepe et saepius domino noces.
Multum assecutu'st, qui bene didicit loqui
Qui bene tacere, non minus assecutus est.

LXVII.

Nivibus hiems exuberat, ver floribus,
Aestas aristis affluit, lacrumis amor.

LXVIII.

Si mihi lacerti, quales olim, nunc forent:
Non lingua potius tibi opem ferrem quam manu.
Nunc tarda membra et sanguis adstrictus gelu
Conserere in acie cum hostibus manum vetant:
Prodesse patriae voce et consilio sinunt.
Corpus abit annis: consilio animus viget:
Viresque senibus defluunt, verba affluunt.

LXVI. vs. 1. Cf. lib. II. poem. XVI. 131. sq. Fr.

778 # M. ANTONII MURETI

POEMATUM VARIORUM

LIBER SECUNDUS

I. PSALM. XXVI. (AL. XXVII.)

Clara meae ipse Deus praepandit lumina menti,
Ipse mihi Deus est indubitata salus.
Quem metuam? vitam ecce meam Deus ipse tuetur.
Cur paveam, varios concipiamque metus?
Cum fera me vallo cinctum propiore teneret,
Et fureret carnes turba vorare meas:
Ipsemet impegit, qui me prope ceperat hostis,
Ipse cadens vasto corpore pressit humum.
Ergo inimica necem mihi iam si castra minentur,
Nullus erit, pulset qui mea corda, pavor.
Praelia si ingruerint, expers terroris abibo,
Spe fidens una praesidioque Dei.
Unum concedi petii mihi munus ab ipso,
Idque unum summis usque petam precibus,
Exigere ut tanti speciosa regis in aula
Fas mihi sit vitae tempora tota meae:
Ut collustrem oculis nulli loca nota profano,
Et Domini aspectu deliciisque fruar.
Cetera desunt.

II. PSALM. L. (AL. LI.)

Miserere clemens, obsecro, mei, Deus,
Illamque magnam plane et admirabilem
779 Ostende culpis in meis clementiam.
Immensa misericordiae illa vis tuae
Iniquitatem deleat, quaeso, meam.
Lava amplius me, et elue maculas, Pater,
Quas tetra labes sceleris aspersit mihi,
Ut lotus a te, mundus iterum appaream.
Namque ipse culpas, hei mihi, agnosco meas.
Et usque quoquo lumina obvertam miser,

Armata tanquam facibus, et torvum intuens
Peccati imago animum paventem territat.
Tibi heu, tibi uni, summe cunctorum arbiter,
Cuius vereri maxime iram par fuit,
Vesanus illo meque implevi crimine:
Perpetua dictis constet ut fides tuis,
Vincasque, de te si quis aliter iudicet.
Ne, quaeso, saevi; namque ab ipsa origine,
Genitricis alvo adhuc tepente conditum
Maculavit, heu, me foeda peccati lues.
Et tu tamen, cui cara summe est veritas,
Sapientiae mî arcana detexti tuae.
Aspergar abs te, aspergar hyssopo, Pater,
Mundusque fiam; tu benignus me ablues.
Ero ipse tunc nitidior intacta nive.
Tunc aure laeta nuncios optabiles
Accipiam, ubi esse mitigatum te audiam.
Tunc et meorum obtrita compago ossium
Exiliet illo delibuta gaudio.
Averte culpis a meis vultum, precor,
Iniquitates et bonus dele meas.
Supreme, mundum cor creato in me, Deus,
Rectumque rursus spiritum intra me innova.
Noli tuo me arcere ab aspectu procul,
Tuum nec a me Spiritum Sanctum auferas.
Tuae salutis redde laetitiam mihi,
Et principali spiritu fulcito me.
Vias docebo sedulus iniquos tuas,
Et mente versa ad te redibunt impii.
Turpi inquinatum caede me expia, Deus,
Deus salutis auctor et princeps meae.
Lingua ut molestis impedita nexibus
Soluta laudes cantet exultim tuas.
Tu, Domine, labra, qui potes, aperi mea,
Et patere laudis me esse praeconem tuae. 780
Nam victimarum duceret si te cruor,
Magnam obtulissem victimarum vim tibi.
Sed tibi holocausta ingrata et iniucunda sunt.
Sacrificium tibi omnium gratissimum est,
Mens, criminis quam vexat admissi dolor:
Contritum et abiectum ad pedes tuos, Deus,
Cor poenitentis spernere haudquaquam tuum est.
Domine, Sioni iam benefacito libens:
Excelsa surgant magna et urbis moenia.
Tunc iusta sacra et vera faciemus tibi:
Tunc tibi holocausta, qualia ipse vis, cadent:
Tunc, quod tenello te iuvet vitulo magis,
Tuis sonabit omnis ara laudibus.

III. AD SACRAM CHRISTI CRUCEM.

O una ante alias omnes venerabilis arbor,
Quae roseo Domini tincta cruore mades!
Ter felix o spina, sacro quae in vertice fixa
Divinum aeterno cingis honore caput!
Felices clavi, felicia vulnera, felix
Hasta, sacrum licuit cui reserare latus,
Ut manans geminus sanctis ex artubus imber
Humani maculas elueret generis!
O mihi si detur fel illud et illud acetum,
Dulcia quod Domini contigit ora mei!
Quidni utrumque mihi sit nectare dulcius? ille
Dempsit eis omnem tactus amaritiem.
Sed maneat potius felli nativus amaror,
Immodicus fauces et mihi radat acor,
Ut tormentorum fas, o bone Christe, tuorum
Degustare aliquam sit mihi particulam.
Heu miserum me, Christe, ego te hoc in stipite fixi,
Debita erant culpis supplicia ista meis:
Pro me tam lato tibi vulnere pectus apertum est,
Imposita ex capiti spinea serta tuo.
Perque manus ego perque pedes ferrum istud adegi,
Haec te cuncta mei ferre subegit amor:
Quod pro me indueras, pro me est lacerum undique corpus,
Vulneribus nec iam pars patet ulla novis.
781 Et cesso in lacrymas? quae me tigris aspera, quae me
Ursa ferox silvas inter et antra tulit?
Fundite largifluos immitia lumina fletus,
Tundite nil veritae pectora dura manus.
Ante crucem te, Christe, tuam proiectus adoro,
Ac licet indigno te tamen ore precor,
Ut, quando generis lavisti crimina nostri,
Quod sine te inferni praeda latronis erat,
Sordentem vitiis me et probris undique opertum
Et nimis illecebris corporis implicitum,
Quamquam obluctantem tua per vestigia ducas,
Participemque tui muneris esse velis.

IV. AD EANDEM.

O crux tincta sacri flumine sanguinis,
Olim supplicium mancipiis grave,
Nunc regum capiti praecipuum decus,
Te flexo colimus genu.
Crux hostes hominum sola procul fugat,
Crux sola insidiis munit ab omnibus.
Adversa intrepidus despiciat, licet,
Cuius spes cruce nititur.

V. AD B. VIRGINEM TEMPLI AD NIVES SEU MAIORIS ROMAE.

Nox nondum exacta est, cristata sed ales acuto
Significat cantu, non procul esse diem.
Et mihi iam precibus placata ex more diurnis
Numina; quid, dum se lux nova prodit, agam?
Quid potius quam iacta novi fundamina templi
(Illa etenim festi est huius origo) canam?
Virgo fave ter sancta, tuo haec meditamur honori,
Et quamquam incultos excipe blanda sonos.
Liberius triplici cinctus diademate frontem
Romuleae custos urbis et orbis erat.
Patricii per idem tempus florebat honore
Ioannes, atavis reque fideque nitens.
Par erat huic opibusque locoque et moribus uxor
Et prorsus tali nubere digna viro:
Sed sterilem illius Dominus concluserat alvum: 782
Nec iam anui prolis spes erat ulla super.
Nec quisquam eiusdem, quem lex praetorve vocaret,
Gentis erat, ipsi gens sibi tota duo.
Saepe sibi heredem precibus poscebat uterque:
Non exauditas flebat uterque preces.
Venerat assuetis succincta caloribus aestas,
Torrebat fissos Sirius acer agros.
Compositi lecto cara cum coniuge tandem
Lumina Patricii vinxerat alma quies,
Cum Virgo frontem stellis redimita coruscis
Per thalami clausas visa subire fores,
Stansque toro supra: Quid te tam saepe fatigas,
Heredem certum dum tibi poscis? ait.
Ipsa ego, quam cernis, iam nunc tibi destinor heres,
Quae pedibus lunam lucidaque astra premo.
Tu modo, quae dicam, memori fac mente recondas,
Non tibi fas verbis indubitare meis.
Proxima cum radiis aurora retexerit orbem,
Conscende excelsas impiger Exquilias:
Quaque solum late nivibus candere videbis,
Hic claranda meo nomine Templa loca.
Dixit, et in caelum multa cum luce reversa est:
Ima seni gelidus concutit ossa pavor.
Surgit, et extemplo Lateranas tendit in aedes,
Cunctaque Pontifici voce tremente refert.
Ille quoque obiectam speciem sibi narrat eandem,
Visaque res cura dignior esse gravi.
Pontificis iussis clerus populusque vocatur;

V. vs. 14. *prorsus.* Vox prosa, non usitata Elegiacis. Santen.

Monstratique simul per iuga montis eunt.
Devenere locos, ubi se nix plurima caelo
Fuderat, et latam sparsa tegebat humum.
Attoniti una omnes praesentia numina clamant,
Pacemque et veniam supplice voce petunt.
Nec mora, signatur Templo area lata futuro:
Liberius sancto consecrat ore locum.
Hinc Nonis adiectus honos Sextilibus ille est:
Hinc agitur festus nunc tibi, Roma, dies.
Nos quoque iam ad Templum, quoniam diluxit, eamus,
Virginis ut sanctae rite precemur opem.

783 VI. ECCLESIA GENTIUM.

Fusca quidem (neque enim pudor est mihi vera fateri)
Sum, fateor, vultu fusca, decora tamen.
Me fuscam genitrix in luminis edidit oras,
Et vitii sparsam multiplici macula.
Gratia sed nitidis ubi me semel abluit undis,
Tota fui subito candida, tota decens.
Hinc me pulcer amat sponsus super omnia rerum,
Datque animi assidue pignora certa sui.
Ipsa quoque, ut par est, ipsius amore liquesco:
Pro quo dulce mihi est vivere, dulce mori.
Quam iucunda exest animae mihi flamma medullam!
Quam suave in medio pectore vulnus hiat!
Nec meus hic ullo minuetur tempore languor:
In bona nil iuris talia tempus habet.
Quin etiam cum mors anima seduxerit artus,
Tum demum aeternus nos sociabit amor.

VII. IN INSIGNIA LUCAE SEMPRONII*)
STELLAM VIDELICET CUM ROSA.

Esse rosas caeli merito quis dixerit astra:
Astra sed et terrae dixeris esse rosas.

VIII. PAULO MANUTIO.**)

Abdita qui tenebris veterum monumenta, Manuti,
Et pridem indigno paene sepulta situ,
Eruis in lucem miserando e carcere vindex,
Dasque iterum vita liberiore frui:
Idemque Arpinis audes contendere chartis,
Palmaeque ambiguus perficis ut sit honos:

*) Sic Veron. ed.; *Sembronii* Thomas. et Ruhnk. Fr.

**) Qui sequuntur versus adhuc non sunt editi, sed ii quidem inter elegantissima M. Ant. Mureti censendi sunt. Prodeunt ex Schedis manu ipsius exaratis, quae exstant apud virum eruditissimum et nobis amicissimum, Antonium Fridericum Seghetium, Venetum. Checcot.

Non, tua Cecropio manat si lingua liquore, 784
Nata movere homines, nata movere Deos:
Non, tibi si notum est quidquid novere priores,
Quosque tulit Latium, Graecia quosque tulit:
Non, si Roma vetus per te rediviva resurgit,
Et recipit priscum per tua scripta decus,
Me tamen iccirco tenuem aversaris amicum;
Sed recipis clemens, annumerasque tuis.
Ut nova procerae vitis sese applicat ulmo,
Ut sequitur magnam parvula cymba ratem:
Sic tua ego relegens timido vestigia gressu,
Effero me, et sensim linquere conor humum.
Forsitan et quondam non sit tibi nostra pudori
Musa: quis esse aliquid nos quoque posse neget?
Haec, modo quae ramis porrecta comantibus arbor
Luxuriat, nuper planta tenella fuit.
Qui tenui primum parvus fluit agmine rivus,
Picta soporifero murmure prata secans,
Idem collectis paullatim exaestuat undis,
Et fremitu horrifico littora vasta quatit.
Nos quoque, qui gracili canimus leve carmen avena,
Indoctoque rudes mittimus ore sonos,
Olim aliquod fortasse decus nomenque geremus,
Atque erimus vestri pars quotacunque chori.
Sin minus; at certe non est sperasse pudendum.
Vana licet crebro, spes tamen ipsa iuvat.
Ipsa iuvat, multosque, aliter qui saepe laterent,
Exerit e tenebris, et nihili esse vetat.
Non ego sum, ingenio tibi qui contendere certem,
Quive tuos titulos praeripuisse velim.
Mi satis et super est, si nos vixisse sodales,
Fama anus in sera posteritate canat.
Quid tum, si tibi Di plura et maiora dederunt?
Non soli coëunt foedera in ista pares.
Si tibi, Musarum nisi qui te dotibus aequet,
Nullus amicus erit; nullus amicus erit.
Perge, et amicitias igitur ne temne minores.
Non etenim est magnis iungere parva nefas.

IX. IN IOANNEM BAPTISTAM AMALTHEUM. 785

Ergone Amaltheus luce hac venturus ad Urbem est?
O signande nota candidiore dies!

VIII. vs. 11. *rediviva.* Rectius, *recidiva.* Vide Gronovium ad Senec. Troad. 470. D. R. — Cf. Ramshorn. Synonym. II. 1131. pag. 449. Fr.

Vs. 17. Cf. Santen. ad pag. R. 774. (LIX. 1.) Fr.

IX. vs. 1. „*Ergone* non videtur ex antiquo usu sumptum, sed recentissimo tempore natum.“ Sic Handius in Tursellin. II. pag. 456. Ab eodem qui laudatur locus Ciceronis, est ad Fam. VIII. 17. Fr.

Hunccine ego, nostro qui carmina tempore solus
Mulcendis divorum auribus apta canit,
Aspiciam, alloquioque viri tam saepe cupito
Perfruar? ah tandem vivere dulce mihi est.
Ite procul, curaeque graves et tristia verba.
Haec, volo, laetitia lux mihi tota fluat.
Et tu iam dudum solis assueta querelis,
Nunc hilaris vultus indue, Musa, novos:
Indue; quamque potes, hodie comtissima prodi:
Qualis post imbrem Lucifer ire solet.
Salve, o Musarum os, proles certissima Phoebi!
Neu cantus dura despuito aure meos.
Non tibi se Oeagrius certet componere vates:
Ille feras quamvis, dum canit, et fluvios
Moverit et Siculas superarit voce sorores.
Qui si Taenarios, te comitante, lacus
Ingressus foret, haud dubie lege ipse soluta,
Euridicen victor duxet ad astra suam.
Nec tantum Euridicen, sed et inferni quoque regis
Ipsius ex ipso Persephonen gremio.
Tale tibi aurata canitur testudine carmen,
Quale superba inter prandia caelicolum
Formosus tereti modulatur Delius ore,
Sparsus dividuis lactea colla comis:
Seu libuit fidibus patrios aptare triumphos,
Oppressosque suis molibus anguipedes,
Seu mage furtificos aquilae memorare volatus
Et raptum praedulcem Idalii iuvenis:
Cum pater Idaeo pronum se vertice misit,
Ut puerum e mediis abriperet gregibus,
Luctantem primo et socios clamore vocantem
Et pulcris foedantem os roseum manibus:
Donec in aetherias sedes, templa aurea, ventum est,
Qua via Iunonis candida lacte patet.
Illic et lacrymas blandus detersit amator,
Et dedit optatis oscula mille genis,
Et pueri mentem blando sermone refecit,
Gauderet raptu laetus ut ipse suo.
786 Talia dum docto perstrictis pollice nervis
Pulcer Latonae filius exsequitur,
Sunt victi modulis omnes, domus alta remugit
Divorum, dulces ingeminatque sonos.
Ipse pater ponit digitis sua tela remissis,
Ipsa aquila, ut molli capta sopore, iacet.
Vis éa Phoebeo est cantu: quem tu unus amoenis
Inter mortales versibus aequiparas.

Vs. 3. Cf. ad VIII. 17. Fr.

Ergo tuum nomen terris sublime relictis,
Praepetibus pennis carpit ad astra viam:
Teque inter nostrae primos aetatis honores,
Invito licet ore Invidia ipsa locat.

X. L. MEMMIO FREMIOTO.

Quae mihi iam, quae te tellus, Memmi optime, servat,
Qui mihi vitali es lumine amabilior?
Nos sine te Venetum pulcra versamur in urbe,
Quam tumidus rapidis Adria cingit aquis:
Et modo miramur celeres decurrere lintres,
Mercibus aut gravidas segnius ire rates:
Et modo constructas immensis sumtibus aedes,
Quas totidem regum dixeris esse domos.
Templa etiam radiata auro, radiata lapillis,
Huc trabe quos multa prodiga mittit Eos.
Nec nulla est ritus varios spectare voluptas,
Atque hominum cultus usque videre novos:
Cernere nunc taeniis vinctos capita ardua Turcas,
Miscentis Italis Persica verba sonis:
Nunc quos palmarum fecunda huc misit Idume,
Fraudibus et turpi dedita corda lucro:
Nunc usta Mauros facie intortoque capillo,
Quique bibunt Gangen, quique bibunt Tanain.
Denique spectari rerum audirive novarum
Quidquid in orbe potest, hac quoque in urbe potest.
Quid tibi iam augusta illustrem gravitate senatum,
Purpureosque canam, pectora sancta, patres?
Salvete, o lecti proceres, sanctissima turba.
Fas mihi sit numeris vos celebrare meis.
Vos pater ipse deum, qui temperat omnia nutu,
Consortes voluit muneris esse sui.
Vestrum est, impositis populi frenare furorem 787
Legibus, ut ne exlex in scelus omne ruat.
Vos premitis poena surgentem vindice culpam,
Nec sinitis mores luxuriare malos.
Per vos tuta Ceres domini flavescit in agro:
Pascuntur tuti tuta per arva boves.
Muneris est vestri, media quod nocte viator
Nil metuit longum carpere solus iter.
Vos datis, ut simili laudentur prole maritae,
Utque sit in nati plurimus ore pater.
Publica res vestris humeris innixa recumbit,
Sospitibus vobis nec timet ipsa sibi.
Iure igitur toto Venetum praesignis in orbe

X. vs. 18. *Tanain.* Ruhnk. *Tonain.* Fr.

Gloria et Eoos transit et Hesperios.
Floreat, ut merita est, volucres dum silva ferasque,
Dumque aequor phocas pascet et astra polus.
Haec ego dum blando meditor tibi carmine, Memmi,
Ut te suaviloquis versibus exhilarem;
Me miserum! veteris forsan tu oblitus amici,
Noscere iam, qui sim, negligis, aut ubi sim:
Omnis et in ventos nostri tibi cura recessit,
Fumus ut aut nubes acta aquilone solet.
Hoc si ita sit, credam lapsuraque sidera caelo
Inque suum retro flumina itura caput.
Sed neque praecipiti labentur sidera caelo,
Nec sunt in proprium flumina itura caput,
Nec te deficiet Mureti nomen amare.
O prius immitti pollice Parca ferox
Imperfecta meae discerpat stamina vitae,
Stamina fatali tam male ducta colo.
Ecquod erit tempus, iuvenum doctissime, quo te
Post varios casus incolumem aspiciam?
Quo tibi praesenti denarrem haec omnia praesens,
Laërtae ut diti filius Alcinoo?
Tum mea solventur diuturnis pectora curis,
Et mens triste suum fessa reponet onus.
Post imbrem caeli facies mutata serescit,
Post hiemem verni temporis hora venit.
Me quoque post multos olim fortuna labores
Forsitan haud torvo lumine respiciet.

788

XI. EIDEM.

Si te unum ex animo possem deponere, Memmi,
Sors mea Dis ipsis invidiosa foret.
Quippe alias omnes facile e pulmone revellam:
Unam hanc mi curam tollere nemo potest.
Non si et carminibus Circe et Medea venenis
Me iuvet, et Lethes flumina tota bibam.
Nominis oblitus proprii, ut Messalla, iacerem,
Efflueres animo quam prius ipse meo.
Tu mihi, tu nunc usque locis ades omnibus unus,
Sive dies umbram seu fuget umbra diem.
Nec potis est mens ullam usquam reperire quietem.
Quodsi te possem unum ex animo eiicere,
Eadem opera tristes possem depellere curas,
Quae prope iam vitae me saturum efficiunt.
Quid loquor infelix? quae me dementia vexat?
Excidit insano quod scelus ore mihi?
Tene ego posse velim, Memmi, Memmi, optime rerum,
Ingrato delere impius ex animo?

Tunc ego et Hyrcanis agnoscar tigribus altus,
Et vinctus triplici cor rigidum chalybe.
Ante meum tundat Tityi iecur ales, et ante
Sisyphii pondus ferre adigar lapidis.
Di, facite, ut iunctas tam sancto foedere mentes
Nulla, o nulla, unquam tempora dissoluant:
Neu veniens, annis paullatim abeuntibus, aetas
Nostra sub obscura nomina nube tegat;
Sed rarum ambo exemplum usque a lanugine prima
Perductae ad canos simus amicitiae.

XII. FRAGMENTUM EX ELEGIA QUADAM M. ANTONII MURETI.*)

Illa suis fraudat resolutos viribus artus,
Illa veternosos invalidosque facit.
Quid loquar, ut podagram Veneris commercia ducant,
Ante suam canos accelerentque diem?
Quod multos nitidae medio sub flore iuventae
Elumbes dubiis passibus ire vides, 789
Tardosque fractosque et nullis usibus aptos?
Languorem hunc miseris attulit una Venus.
Sed levia haec aliquis, quamvis sunt magna, putarit,
Quantum animo noceat si Venus ipsa, notet.
Ingenium Veneris repetito obtunditur usu,
Et fit hebes sensim, quod prius acre fuit.
Relligio, integritas, probitas pietasque fidesque
Cumque sua ingenuus simplicitate pudor:
Haec simul, oppressa potitur cum mente libido,
Ut boreae nubes flatibus acta, cadunt.
Ipsa Venus prolis maculavit sanguine matrem,
Armavitque feras in sua damna manus.
Illa patri natas incesto foedere iunxit,
Unius ut genitrix Myrrha sororque foret.
Illa et Pasiphaen docuit succumbere tauro,
Armenti pellex esset ut ipsa sui.
Quid memorem, Alciden Furia haec ut adegerit ipsum
Mollia robusta carpere pensa manu?
Quique peragratum monstris purgaverat orbem,

---

*) Haec Elegiarum Fragmenta sumsimus e schedis Mss. quae sunt in libris Vossianis Bibliothecae Leidensis. D. R. — Immemor tum fuit Ruhnkenius, quod ipse fatetur in praef. pag. XVII. (ed. nostr. XXVI.) illa iam exstare in Commentar. in Aristot. Ethica Tom. III. R. pag. 296. 454. ubi quum eadem repetere supervacaneum duxerimus, hic iam proponendam decrevimus editorum et scriptorum discrepantiam. Fr.

XII. vs. 1. Loquitur de Venere. Fr.

Vs. 15. In ed. (pag. R. 296.) haec leguntur:

Haec, simul oppressa potitur iam mente libido. Fr.

Vs. 23. Ed. *Alcidem.* Fr.

Imbellis dominae mollia iussa pati?
Nam urbes ut totas ima ab radice revellat,
Materies vatum Troia docere potest.

XIII. ALIUD FRAGMENTUM EIUSDEM.

Nescis, quo humanas coniungant foedere mentes
Ignea quae superis sedibus astra micant.
Inde fit, ut studio quicunque tenentur eodem,
Illorum tacitus pectora nectat amor.
Qui fragili gaudet fluctus sulcare carina,
Eiusdem socios conditionis amat.
Durus agri cultor reliquos colit arva colentes,
Armaque tractanti, qui terit arma, favet.
Haec vis Parrhasium magno coniunxit Apelli,
Haec eadem celeri Patroclon Aeacidae.
Quidnam erat, Aegiden Iocasta ut natus amaret,
Ni quod et hic bello fortis et ille fuit?
Nos quoque, qui colimus divas Helicone morantes,
Capta pari studio pectora amare decet.

XIII. vs. 1. In ed. (pag. R. 454.) haec exstant:
Nescio qua humanas coniungunt foedera mentes. Fr.

Vs. 11. *Aegiden.* Mss. *Aeneidem*, quod nihili est. Scripsi, *Aegiden*, i. e. Theseum. Res nota e Sophoclis Oedipo Coloneo. D. R. — *Iocasta* nominis initium diaeresin requirit. *Io* duae breves sunt syllabae. Sic vel ob metrum *Aeneidem* ferre nemo potest. Nobbe. — In ed. legitur *Oeneiden*, i. e. *Oeniden*. Fr.

XIV. MONODIA 790

IN OBITUM CLARISSIMI AC PRAESTANTISSIMI VIRI

CHRISTOPHORI TUANI*)

PRIMI SUMMAE PARISIENSIS CURIAE PRAESIDIS

ET IN EAM

ANTONII CONSTANTINI

NOTAE**)

OCTAVIO BANDINO S. D. N.

UTRIUSQUE SIGNATURAE REFERENDARIO V. C.

ANTONIUS CONSTANTINUS

S. D.

*Vixi fere biennium cum M. Antonio Mureto, et si quid in litteris promovi,****) illius domesticae consuetudini totum acceptum fero. Scio autem, et illi te amicum esse et illum studiosissimum tui. Ego autem utrumque vestrum, ut debeo, observo. Cum igitur ille nuper poëma quoddam de Christophori Tuani, Praesidis Parisiensis, mortui laudibus scripsisset, idque ego et ab aliis mirifice probari audirem et a te laudari viderem; et intelligerem tamen, nonnulla esse in eo, quae admonitionem aliquam desiderarent: breves quasdam notas scripsi, quibus et loca†) quaedam veterum poëtarum, quae ille mihi imitatus videbatur, et alia nonnulla, quae ab ipso inter loquendum acceperam, indicavi. Quamvis autem videbam munusculum hoc longe esse infra tuam dignitatem: tamen cum aliquid omnino tibi hoc tempore offerre statuissem, putavi non tam quid tu mereceris, quam quid ego praestare possem, cogitandum. Accipies igitur hominis Galli lu-*

---

*) Fuit pater viri nobilissimi *Iacobi Augusti* THUANI (sic enim Gallicum nomen *de* THOU scribitur; vid. tamen infra vs. 9.) ad quem est epistola Mureti lib. III. 53. Cf. infra vs. 159. sqq. FR.

**) In his, *A. Constantini* nomine scriptis, facile ipsius Mureti ingenium agnoscitur. Idem dicendum de tribus Constantini epistolis, quae sunt inter Muretinas pag. 601. (III. 46. 49. 51. FR.)

***) Sic pro usitatiore *profeci* dixisse videtur cum Terent. Andr. IV. 1. 16. (ubi cf. Ruhnk.) Hecyr. IV. 4. 81. FR.

†) *Loca* non librorum esse, sed terrarum, supra diximus pag. 54. Contra de terris nonnunquam *loci* dicuntur. Cf. Kritz. ad Sallust. cap. 76. §. 1. pag. 402. FR.

*cubratiunculam,**) *valde, ut mihi videtur, pertinentem ad gloriam Gallici nominis, cuius te studiosissimum esse scio: et voluntatem tui modis omnibus demerendi meam boni consules. Vale. Ex paternis aedibus tuis VI. Kal. Ianuar. MDLXXXIII.*

---

791 Formidata diu, qua Sol oriturque caditque,
Gallia, praestantum genitrix fecunda virorum,
Felix, o nimium felix, dum te una voluntas,
Una fides iunctam concordi pace ligabat;
Nunc toties, miseranda, tuo madefacta cruore,

---

791 Vs. 1. Formidata diu. Nulla gens antiquis temporibus bellicosior aut formidabilior**) quam gens Gallorum fuit. Aristoteles lib. III. Ethic. ait, *Gallos neque terrae motus neque fluctus metuere.****) De eisdem Aelian. lib. XII. †) de varia historia narrat: *eos periculorum amantissimos esse; carminum, quae lingua sua scribunt, unam eis materiam esse laudes eorum, qui fortiter ceciderunt in bello; pugnare coronatos, tropaea excitare; quae et virtutis suae monumenta sint et posteris ad eam imitandam incitamenta; fugam ita turpem ducere, ut ne ex domibus quidem corruentibus aut incendio correptis fugere fas putent; in ipsum etiam mare armatos insilire, tanquam illud quoque aut perterrefacere aut vulnerare possint.* Quae iam pridem Muretus ipse ††) collegit ad illum Horatii versum:

Te non paventis vulnera Galliae.

Illi, Brenno duce, opulentissimum Delphicum templum depraedati †††) sunt: quae tamen res eis infeliciter cessit. Utinamque vel hinc discerent, quanto maiori scelere ac periculo veri Dei templa violentur. Illi iam ante Romam ceperant, tantumque fecerant terrorem sui, ut eis bellum moventibus, vacationes non valerent. Ita postea formidabiles fuerunt etiam remotissimis Graecorum gentibus, ut proverbio diceretur: τὸν Φράγκον φίλον ἔχε, γείτονα δὲ μὴ ἔχε.

Qua Sol oriturque caditque. In Oriente Cyprum, Iudaeam, alia; in Occidente Hispaniam ipsam devicerunt.

Vs. 2. Genitrix. Sic Homerus Idam *matrem leonum*: sic Pindarus urbem Syracusanam *matrem virorum fortium* vocat.*)

Vs. 3. Felix, o nimium felix. Hemistichium Virgilii.**)

Vs. 6. Inque tuos saevire. Alludere videtur ad fabulam Erisichthonis; de quo Ovid. in octavo:***)

---

*) Gellius NN. AA. praefat. *si cui forte nonnunquam tempus voluptasque erit lucubratiunculas istas cognoscere.* Cf. supra adn. pag. R. 185. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 161. Fr.

***) cap. 10. εἰ μηδὲν φοβοῖτο, μήτε σεισμὸν μήτε τὰ κύματα, καθάπερ φασὶ τοὺς Κελτούς. Fr.

†) cap. 23. ubi vid. Perizon. adn. 1. Fr.

††) Opp. Tom. II. R. pag. 960. Fr.

†††) Cf. adn. pag. R. 208. Legitur apud Iustin. XXIV. 6. quo ipso loco de Brenno narrare coepit. Fr.

*) Iliad. VIII. 47. XIV. 283. XI. 151. Pind. Pyth. II. pr. Fr.

**) Aen. IV. 657. Fr.

***) Metam. 877. sq. Fr.

Inque tuos saevire coacta immaniter artus,
Adde novos solitis questus, assuetaque pridem
Infelix lamenta novis ululatibus auge.
Ille tui nuper iuris tutela, Tuanus, 792
Quo se praecipue iactabant vindice leges,
Cuius ab omnigena purum mercede tribunal
Certus erat portusque bono scopulusque nocenti,
Deseruit terras. Illa, heu, sacra ora quierunt,
Quae merito iuris poterant oracla vocari.
Heu quonam illa abiit blando condita decore
Maiestas vultus? quo vis, quo copia fandi?
Quo fugit illa viri, qua nunc vel maxime egebas,
Spectata in dubiis toties prudentia rebus?
Omnia praeteriere, his omnibus orba relicta es.
Aspice pullata moerentem in veste senatum;
Aspice primores populi: queis vulnere tanto
Confusis ferrique videntibus omnia pessum,
Et sua cuique movent et publica damna dolorem.
Quid populum proceresve loquor? Fluit humor ab illis

Ipse suos artus lacero divellere morsu
Coepit, et infelix minuendo corpus alebat.

Vs. 8. Ululatibus. Tanquam de muliere dixit Virgilius:*) *et femineo ululatu.* Homerus:**) 792

Αἱ δ' ὀλολυγῇ πᾶσαι Ἀθήνῃ χεῖρας ἀνέσχον.

Vs. 9. Tutela Tuanus. Quasi nomen ipsum *Tuani* a *tuendo* ductum sit.

Vs. 11. Ab omnigena purum mercede tribunal. *Ἀδωροδόκητον* bene *purum.* Nam et iudices dona respuentes dicuntur *καθαρεύειν καὶ ἁγνεύειν τὰς χεῖρας.* Et notus est iocus in eum, qui provinciam compilarat: *Lava manus, et coena.* ***) Bene etiam *mercede:* nam et venales iudices dicuntur *μισθωτοί.*

Vs. 12. Portusque bono. Sic Cicero senatum *nationum portum* esse dicit. †) Portus igitur, quia nullum periculum, Tuano iudicium exercente, innocenti metuendum erat.

Scopulusque nocenti. Sumtum ex historia. L. Cassii tribunal propter iudicandi severitatem *scopulum reorum* vocabant. ††)

Vs. 14. Oracla. Elegantia quaesita ex vocum similitudine, *ora, oracla.*

Vs. 18. In dubiis. Ut enim navis, ita Reip. gubernator in tempestate dubia optime cognoscitur.

Toties. Quod semel, bis terve factum est, casu factum videri potest; at quod saepe, ex habitu est.

Vs. 24. Fluit humor. Regem ipsum flere ait. 793

---

*) Aen. IV. 667. IX. 477. Fr.

**) Iliad. VI. 301. Fr.

***) Vid. Cic. de Orat. II. 60. §. 246. Fr.

†) II. de Off. 8. pr. Fr.

††) Vid. supra Vol. I. pag. 243. adn. 6. Fr.

Ecce oculis, quos flere nefas, si vota valerent
Publica: flet iuvenis, sceptro qui duplice clarus
793 Caelum ipsum aspectu solet exhilarare sereno:
Nunc alio populi transfigit pectora telo.
Quin etiam ipsa comas capitis laniata verendi,
Turbidaque et scissa incedens miserabile palla,
Sancta sui exequias lacrymis Themis urget alumni.
Scilicet humanis nulla est fiducia rebus.
Quid falsis fluxisque bonis confidimus? uni
Certa fides caelo, fragili stant cetera sorte.
Omnia quae votis homines communibus optant,
Contigerant uni: generis numerosa vetusti
Stemmata, avum virtus et opes sine crimine partae,
Forma decens mistumque notans gravitate pudorem:
Non vasti membrorum artus; sed firma potensque

Vs. 25. Si vota valerent publica. Universus enim populus vota facit, ne regi quidquam flebile contingat.

Vs. 26. Sceptro duplice. Galliae et Poloniae.

Vs. 28. Nunc alio. Fit enim quaedam accessio doloris publici ex regis dolore.

Vs. 29. Quin etiam ipsa comas. Themis iustitiae dea putabatur. Eam igitur ministri sui morte moestam esse fingit.

Vs. 31. Lacrymis Themis urget. Propertianum:*)

Desine, Paule, meum lacrymis urgere sepulcrum.

Est autem usitatum poëtis, ut quibus quisque virtutibus praecipue floruit, eas in funere ipsius lamentari fingant: quomodo hic Themin, quae eadem et Iustitia est, in funere Tuani, qui iuri dicundo sanctissime praefuerat, lamentantem facit.

Vs. 32. Scilicet humanis. Gnome.

Vs 35. Omnia quae votis. Propositio generalis, quam postea per partes exsequitur.

Vs. 36. Generis numerosa vetusti stemmata. Nobilitas.

Vs. 37. Avum virtus et opes. Expressit Aristoteleam nobilitatis finitionem, qui in Politicis ait, eam esse *ἀρχαῖον πλοῦτον καὶ ἀρετήν.* **)

Virtus et opes. Utrumque enim sine altero imbecillum est.

Οὔτ' ἀρετῆς ἄτερ ὄλβος ἐπίσταται ἄνδρας ἀέξειν,
Οὔτ' ἀρετὴ ἀφένοιο. ***)

Opes sine crimine partae. Commendatur hoc in vetere scolio, *πλουτεῖν ἀδόλως.* †)

794 Vs. 38. Forma decens. Euripides: ††)

Ἴδοιμι δ' αὐτοὺς ἔκγον' ἄῤῥεν' ἀῤῥένων,
Πρῶτον μὲν εἶδος ἀξίους τυραννίδος.

---

*) IV. 11. pr. Fr.

**) IV. 8. Fr.

***) Callimach. H. in Iov. vs. 95. sq. Fr.

†) Vid. Gaisford. Poet. Min. Graec. Vol. III. pag. 162. ed. Lips. Fr.

††) Fragm. Aeol. XX. (III. pag. 10. Matth.) ubi pro *αὐτοὺς* legitur *αὐτῶν.* Fr.

Compages vigilem crebro traducere noctem et
Assiduos studiorum innoxia ferre labores.
Vix signabat adhuc terrae sola sat pede firmo; 794
Vix poterat certas audire et reddere voces:
Cum studiis illum ingenuis pia cura parentum
Tradidit. Ille animum discendi incensus amore,
Impiger et curam doctorum et praevenit annos,
Ingenio monitus non exspectante regentum.
Qualis Thessalici pecoris generosa propago,
Materno nuper depulsus ab ubere pullus,
Nunc campis insultat ovans, nunc flumina tranat,
Iamque ad Olympiacos audax proludit honores.
Ergo illum Aonides bifidi per culmina montis
Apprensum duxere manu, tum vertice ab uno
Monstrarunt puero veteris decora ardua Romae:
Et tenera Arpinis lavere liquoribus ora
Non semel: atque avidas lustrarunt saepius aures
Mantoaque tuba et Venusini crusmate plectri,
Et quos praeterea tulit Itala terra poëtas.
Inde aliud sacri montis petiere cacumen
Tramite non trito, liberrimus unde patebat
In Graios prospectus agros, quos larga perenni
Copia vestitos et fruge et flore coronat.

Vs. 41. Innoxia. *Παθητικῶς*, ut apud Virgil.*) *Omnes innocuae.*

Vs. 42. Vix signabat. Horatianum: **)
Reddere qui voces iam scit puer, et pede certo
Signat humum.

Vs. 48. Qualis Thessalici. Elegans comparatio. Thessalia autem optimos equos ferre putabatur.

Vs. 49. Depulsus ab ubere. Virgilius: ***)
Depulsos a lacte domi quae clauderet agnos.

Vs. 51. Iamque ad Olympiacos. Virgilius: †)
—— et sparsa ad pugnam proludit arena.

Vs. 52. Bifidi montis. Parnassi. Eleganter autem duos illos vertices duas linguas facit, Latinam et Graecam.

Vs. 56. Lustrarunt. *κατήχησαν.*

Vs. 57. Crusmate. Ita vocant Graeci lyrae sonum.

Vs. 60. Tramite non trito. Propter eorum, qui Graecarum lit- 795
terarum studio dediti sunt, paucitatem.

Vs. 62. Et fruge et flore. Significat summam Graecae linguae utilitatem pari amoenitate coniunctam.

Coronat. Implet, exornat. Homerus: ††)

---

*) Aen. X. 302. Fr.

**) A. P. 158. sq. Fr.

***) Ecl. VII. 15. Fr.

†) Georg. III. 234. Fr.

††) Od. VIII. 170. Iliad. IX. 175. Od. I. 149. III. 339. XXI. 271. Iliad. I. 470. Cf. supra pag. R. 188. extr. Fr.

795 Hic plena Hyblaeo populans alvearia melle,
Condidicit miram magni Demosthenis artem;
Miratus tonitrus et non imitabile fulmen:
Miratus patrias cingentem moenibus arces,
Et cum Pellaeo ducentem bella tyranno.
796 Te quoque, Maeonide, grandi audiit ore canentem
Pelidaeque iram reditumque sagacis Ulixi,

Ἀλλὰ θεὸς μορφὴν ἔπεσι στέφει.

Idem:

Κοῦροι δὲ κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο.

Vs. 63. **Hic plena Hyblaeo.** Evolvens scripta Graecorum. *ἀλληγορία.*

Vs. 65. **Miratus tonitrus.** Respicere*) videtur ad illud Aristophanis**) de Pericle:

ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα.

Cicero:***) *Pericles ab Aristophane poëta fulgurare, tonare, permiscere Graeciam dictus est.* Idem:†) *Demosthenis non tam vibrarent fulmina illa, nisi numeris contorta ferrentur.*

Vs. 66. **Miratus patrias.** Cum urbis Atheniensis moenia multis ex partibus labarent, delecti sunt homines decem, qui ea sumtibus publicis reficienda curarent, e singulis tribubus singuli. In hoc numero fuit Demosthenes, qui sumtibus suis partem sibi attributam refecit, ob idque publice corona aurea donatus est. Vide illius orationem nobilissimam *περὶ στεφάνου.*

Vs. 67. **Et cum Pellaeo.** Philippum dicit Macedonum regem. Pella enim urbs Macedoniae. Sic et Iuvenalis Alexandrum *Pellaeum* iuvenem vocat:††)

Unus Pellaeo iuveni non sufficit orbis.

Ducentem bella. Assidue enim orationibus suis Atheniensium animos acuebat adversus Philippum, neque cum eo pacem fieri patiebatur. Itaque eum vel maxime Philippus ipse metuebat. Plutarchus.†††)

Tyranno. Nomen hoc Homeri temporibus incognitum, postea coepit iniuste imperantibus tribui. At poëtae etiam reges interdum tyrannos vocant. Virgilius:*)

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

796 Vs. 68. **Te quoque Maeonide.** Homerum dicit.

Vs. 69. **Pelidaeque iram.** Argumentum utriusque poëmatis Homerici unico versu complexus est.

Vs. 63. In Attica suavitate laudanda *Hymettium* mel, non *Hyblaeum,* commemorandum erat. Sic etiam iudicat Checcotius Indice v. *Hyblaeum.*

*) Saepe hoc verbo perperam utuntur, ubi *spectare*, *cogitare*, *exprimere* et simil. aptiora sunt. Quippe *respicere* semper adiunctam habet *curae* significationem, ut quum Dii *homines,* homines *rempublicam respicere* dicuntur. Fr.

**) Acharn. 531. Br. Fr.

***) Orat. 9. §. 29. ubi pro *fulgurare* legitur *fulgere.* Vid. Orell. ed. min. pag. 24. Fr.

†) Orat. 70. §. 234. Fr.

††) Sat. X. 168. Fr.

†††) Demosth. cap. 16. sqq. Ceterum ex hac interpretatione satis apparet, quomodo Muretus formulam *ducere bellum* intellexerit: quae quid ab altera *gerere bellum* differat, ostendit Heusinger. Observatt. Antibarb. pag. 467. Cf. Nolten. pag. 1420. sq. Fr.

*) Aen. VII. 266. Fr.

Veraque sub specie miscentem plurima falsi.
Addidit his quoscunque alios vetus extulit Hellas,
Qui simul et iucunda docent et idonea vitae.
Mox maiora agitans, Academi invisere silvas
Instituit celsique simul spatia alta Lycei:
Non ut quae tenebris mundi sator abdidit altis,
Frustra ea conquirens, studio indulgeret inani:

Sagacis. *πολυτρόπου, πολυμήτιος.*

Ulixi. Genitivus antiquus. *Ulixes* autem Latine scribi debet, non, ut vulgo, *Ulysses*, etsi Graece *Ὀδυσσεύς*.

Vs. 70. Veraque sub specie. Hac de re extat libellus Heraclidae Pontici, et multa sunt apud Proclum in libros Platonis de republica.

Vs. 71. Hellas. Graecia. (Quod pueris notum est. Fr.)

Vs. 72. Qui simul et iucunda. Horatianum:*)

Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.

Vs. 73. Mox maiora agitans. Exercitatus in studiis poëticis et eloquentiae, adiecit animum ad Philosophiam.

Academi. Herois nomen est, ex cuius sepulcro Academia nomen accepit. Platonicam autem Philosophiam significat.

Silvas. Horatius:**)

Atque inter silvas Academi quaerere verum.

Vs. 74. Spatia alta Lycei. Aristoteleam Philosophiam dicit. Recte autem *spatia*. Ambulans enim docebat: unde Peripatetici. Recte *alta*: erat enim superior ambulatio.

Vs. 75. Non ut quae tenebris. Non ut Physicam disceret; sed ut Politicen.

Tenebris. Ita Cicero,***) *res naturae obscuritate involutas:* et ideo Democritus veritatem in altissimo puteo demersam latitare dicebat.

Vs. 76. Frustra ea conquirens. Hoc de Socratis sententia di- 797
ctum est, qui operam ludere dicebat eos, qui unde fulgura, tonitrua, imbres fierent, exquirebant. Auctor Xenophon in Commentariis.†) Omnem autem veram Philosophiam aut certe eius summam uno Homerico versu dicebat contineri:

Ὅττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται.††)

Studio indulgeret inani. Non damnat universum Philosophiae naturalis studium; sed ea parte inane illud vocat, qua quaerunt Physici acumine suo ad ea penetrare,†††) quae naturali lumine cognosci non queunt, de quibus dum inaniter disputant, in plurimos et gravissimos errores incidunt. Cuiusmodi sunt: Materiam primam creatam non esse, Mundum fuisse ex omni aeternitate, Deum non cognoscere singularia, Animos humanos aut immortales non esse, aut

---

*) A. P. 334. Fr.

**) Epist. II. 2. 45. Fr.

***) I. de Divin. 18. §. 35. Fr.

†) I. 1. §. 11. sqq. Fr.

††) Od. IV. 392. Fr.

†††) *Quaero penetrare* non solis poetis (quod quis colligat ex locis a Forcellino laudatis) usitata et Graecanica structura est, sed ipsi fortasse Ciceroni restituenda III. de Fin. 3. §. 11. *Egone, quaeris, inquit, scire, quid sentiam?* ubi Orell. *Egone? [quaeris] inquit, [scire, quid sentiam?]* Saepius autem apud aetatis argenteae scriptores reperitur. Cf. Heindorf. ad Hor. Sat. I. 9. 8. Fr.

Verum ut quae scriptis vitae praecepta regendae
Mandassent illi, quorum sapientia clara est,
Fontibus haec nitida et sincera hauriret ab ipsis.
797 Prima iuventa genas iam flore umbrabat opaco,
Cum signata legens patriis vestigia plantis,
Sic praecultum animum gravioribus applicat orsis,
Et Romanarum sinuosa volumina legum,
Spissum opus, aggreditur vigili pervolvere cura.
Quod per iter cum alii longis ambagibus errent,
Et labyrintheis anfractibus impediantur:
Hic quasi per planum directo tramite currens,
Antevolat comites: nec tantum aequalia transit
Agmina, sed canos linquit post terga magistros.
Talem Graeca obiisse olim certamina Ladan
Fama refert, primo qui vix e carcere missus
Fallebat spectantum oculos, metamque tenebat.

---

ita esse immortales, ut tamen nihil cuiusquam proprium maneat; et multa eiusmodi impia et nefaria dogmata, propter quae Tertullianus adversus Hermogenem*) Philosophos *haereticorum Patriarchas* vocat. Et de talibus videtur intellexisse S. Paulus in epistola ad Colossenses**) his verbis: *Videte, ne quis vos decipiat per Philosophiam, et inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum.*

Vs. 80. Iam flore umbrabat. Ex Mureto ipso saepe audivi, genus hoc loquendi ab Archilocho sumtum esse.***)

Vs. 82. Sic praecultum animum. Cicero in Hortensio: †) *Uti qui combibi purpuram volunt, sufficiunt prius lanam medicamentis quibusdam; sic litteris talibusque doctrinis ante excoli animos, et ad sapientiam concipiendam imbui ac praeparari decet.*

798 Vs. 90. Ladan. Cursor hic admirabilis fuit, de quo extat hoc epigramma:

Λάδας τὸ στάδιον εἴθ' ἥλατο, εἴτε διέπτη,
Δαιμόνιον τὸ τάχος, οὐδὲ φράσαι δυνατόν. ††)

Solinus cap. 6. Polyhistoris: *Ladas — ita supra cavum pulverem cursitavit, ut arenis pendentibus nulla indicia relinqueret vestigiorum.* Mentio illius et apud Catullum †††) et apud Ciceronem.*) Vide et Pausaniam in Laconicis.**)

Vs. 91. Carcere. *ὕσπληγγος.*

Vs. 92. Fallebat spectantum oculos. Magnum est, oculos fal-

---

*) cap. 8. extr. Fr.

**) II. 8. Fr.

***) Fortasse intelligi voluit haec:

ἡ δὲ οἱ κόμη
ὤμους κατεσκίαζε καὶ μετάφρενα.

Vid. Gaisf. Poet. Min. Graec. Vol. III. pag. 105. ed. Lips. et supra pag. 337. Fr.

†) Opp. ed. Orell. IV. 2. pag. 479. 8. Fr.

††) Vid. Xyland. ad Plutarch. Moral. pag. 804. (Rsk. Tom. IX. pag. 209. sq.) Fr.

†††) LV. 25. ubi cf. Muret. (Opp. Tom. II. R. pag. 789.) Fr.

*) Auct. libb. ad Herenn. IV. 3. 4. Fr.

**) cap. 21. Cf. Rupert. ad Iuvenal. XIII. 97. Fr.

Postquam aetas matura viro, iamque ardua tempus 798
Munera tractare et doctrinam ostendere factis:
Ad defendendas primum hunc facundia caussas
Deduxit, clypeumque reis insontibus unum
Mortiferae iussit fera bella repellere linguae.
Semper sponte sua petit ulteriora, sibique
Ipsa viam meritis facit ad sublimia virtus.
Ante alias, quascunque opulenta amplectitur urbes
Gallia, tam longe caput una Lutetia tollit,
Ardua quam superant humiles pineta genistas;
Nec vero indecores aliae; sed luna minores
Obruit ut stellas, fraterna ut lumina lunam:
Sic decus omne aliarum haec collata unica delet.

---

lere. Nullus enim sensus acrior; sed multo maius, fallere oculos spectantium, qui hoc unum agunt, ut omnia plane pervideant.

Vs. 93. Postquam aetas. Confecto studiorum curriculo ad res agendas transiit.

Vs. 94. Et doctrinam ostendere factis. Vere enim hoc Aristoteles*) dicit, *finem Politices esse non cognitionem, sed actionem.*

Vs. 95. Ad defendendas. Praeclare. Oratorum enim virtus in defendendo, non in accusando posita est. Ideoque Cicero labores suos forenses *defensionum labores* vocat, principio Tusculanarum: et in Verrem dicturus, summo studio conatur efficere, ut non tam Verrem accusare quam Siculos defendere videatur.

Vs. 96. Clypeumque. Illustribus oratoribus post mortem clypeus sacrari et in curia appendi solebat. Auctor Tacitus.**)

Vs. 98. Semper sponte sua. Expositurus, quemadmodum Tuanus ad sublimiores honoris gradus pervenerit, praemittit sententiam: Virtutem ambitione non egere, ipsamque suapte vi semper altius provehi. Plautus:***) 799

Virtute ambire oportet, non favitoribus.
Sat habet favitorum semper, qui recte facit.

Vs. 100. Ante alias. Prima urbs Galiae Lutetia, primus in Gallia senatus Parisiensis, primus in senatu Parisiensi Tuanus.

Vs. 101. Caput. Imitatio Virgilii:†)

Verum haec ante alias tantum caput extulit urbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Vs. 103. Nec vero indecores aliae. Non magnum est excellere; sed inter pulcra excellere, id demum magnum est.

Sed luna minores. Horatius:††)

—— micat inter omnes
Iulium sidus, velut inter ignes
Luna minores.

Vs. 99. *Ipsa* scripsi cum ed. Veron. idemque volebat Santen. pro Ruhnkeniano (et Thomas.) *ipse.* Fr.

*) Eth. Nicom. I. 1. extr. Fr.

**) II. Annal. 83. ubi cf. interpp. Fr.

***) Amphitr. prol. 78. sq. Fr.

†) Ecl. I. 25. sq. Fr.

††) Carm. I. 12. 47. sqq. Fr.

799 Hic sibi iam pridem sedes Astraea locavit:
Marmoreum hic illi templum laqueataque tecta
Sumtibus immensis reges statuere vetusti:
Quo bis centeni, lectissima pectora, patres
Conveniunt, quot eunt soles, mactantque verendis
Rite deam sacris, et certo fasque nefasque
Fine regunt, ipsaque afflante oracula reddunt,
Consilioque suo regni moderantur habenas.

Vs. 106. Hic sibi iam pridem. Astraeam veteres vocabant iustitiam aut iustitiae deam, quam Iovis et Themidis filiam esse dixerunt. Ovidius:*)

Ultima caelestum terras Astraea reliquit.

Hanc igitur dicit quasi domicilium quoddam elegisse Lutetiae, propter summam Parisiensis senatus iustitiam et dignitatem. Omnino autem Astraeae nomine per allegoriam intelligit iustitiam divinam: quae eadem est cum**) ipso Deo.

Vs. 107. Marmoreum hic illi. Palatium intelligit, in quo Lutetiae ius redditur.

Vs. 109. Quo bis centeni. Non sunt plane ducenti; neque tamen longe ab eo numero absunt. Sed hic numerum rotundare***) voluit, more poëtarum.

Lectissima pectora. Neque enim assumuntur in eum ordinem, nisi qui ot eruditione et iustitiae opinione praestant, ita ut consessus ille flos sit totius Galliae.

800 Vs. 110. Quot eunt soles. Quotidie. Sic Horatius:†)

Quotquot eunt dies.

Mactantque. Non tantum *mactare hostias* dicimus, ut Virgilius:††)

Caelicolum regi mactabam in littore taurum.

sed et *mactare Deum hostiis*. Plautus Amphitruone:†††)

Quia enim te macto.

Cicero in Vatinium:*) *Cum puerorum extis deos manes mactare soleas.* Sic igitur et hoc loco, *mactare deam sacris.*

Verendis. Ita loquutus est, ut veteres de mysteriis et orgiis loquebantur.

Vs. 111. Rite. Verbum sacrorum.

Deam. Deum ipsum intelligit, sed feminino genere utitur propter nomen Astraeae.

Sacris. Sacrificare Deo videntur, qui ius suum cuique reddunt.

Vs. 112. Fine regunt. Verbum iuris; inde enim actio finium regundorum. Ovidius:**)

Cum sua quisque regat diverso flumina tractu.

---

*) Metam. I. 150. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 635. Fr.

***) *Rotundare, rotundum ponere numerum,* quis ex veteribus dixerit, non habeo dicere. Fr.

†) Carm. II. 14. 5. Fr.

††) Aen. III. 21. Fr.

†††) IV. 2. 14. Fr.

*) 6. §. 14. Fr.

**) I. Metam. 59. ubi *regant* et *flamina* legitur. Sermo est de ventis. Fr.

Hos inter primo ipsa loco Dea magna Tuanum 800
Collocat: et, Nostri princeps, ait, ordinis esto.
Ille Deae imperium, solio sublimis eburno,
Exsequitur, poenasque viris et praemia ponit.
Nec mora: diffugiunt fraudes, fugit improba longe
Gratia, quaeque avidas pervertunt munera mentes.
Nil odium, nil ira potest; discrimine nullo,
Nobilis an plebeius, inops an divite censu,
Solus an hinc illinc magnis stipatus amicis,
Consequitur ius quisque suum: trutina omnibus aequa est.
Viginti totos ita iuri praefuit annos, 801
Ut nulla interea macula violaverit ostrum,
Quod semel induerat: non tantum criminis expers,
Sed neque suspectus cuiquam tactusve querela.
Non talem patiens sortita est Sparta Lycurgum:
Quamquam illum, ambiguus divumne hominemne vocaret,
Mox potius divos inter numeravit Apollo:
Neu nostro ante suum ferat Attica terra Solonem,
Neve suum Minoa, tui quae Iuppiter una est

Tibullus: *)

Qui regeret certis finibus arva, lapis.

Oracula. Ita vocat decreta ipsius senatus.

Vs. 114. Primo ipsa loco. A iustitia ipsa Tuanum principem senatus constitutum esse dicit, ut ostendat neque ambitu neque pecunia in eum locum pervenisse.

Vs. 117. Poenasque viris et praemia ponit. Democritus**) iis duabus rebus omnem rempublicam contineri putabat, poena et praemio.

Vs. 118. Diffugiunt fraudes. Ita quasi de animatis loquitur: quam Aristoteles unam de praecipuis elocutionis virtutibus esse dicit.

Vs. 125. Ut nulla interea macula. Purpura induuntur praesides senatus Parisiensis. Allegorice autem dicit, eum semper integre et incorrupte iudicasse. 801

Vs. 126. Non tantum criminis expers. Respicit ad dictum Caesaris, qui dicebat: *domum suam non tantum crimine, sed etiam suspicione criminis carere oportere.****)

Vs. 128. Lycurgum. Cum Lycurgus, vir inter Spartiatas nobilis, Delphos ad oraculum venisset, ingredienti ei redditum est responsum ab Apolline, quo Apollo ipse dubitare se fatebatur, Deum illum an hominem diceret: sed statim addidit, se eum Diis potius annumerandum praedicare. Historia extat apud Herodotum lib. I.†)

Vs. 131. Suum. Quasi Tuanus Gallus Solo quidam fuerit.

Solonem. Hic, ut notum est, leges Atheniensibus dedit.

Vs. 132. Neve suum Minoa. Hic Cretensibus leges tulit, ut est apud Platonem I. lib. de legibus. Homerus eum novem annos Io-

---

*) I. 3. 43. ubi recte legitur *arva*, non *arma*, quod h. l. admiserant Thomas. Veron. et Ruhnk. ex perpetua horum vocabulorum in libris confusione. Fr.

**) Cf. supra pag. R. 145. Fr.

***) Vid. Plutarch. Caes. 10. Cicer. 29. extr. Sueton. Iul. 74. Fr.

†) cap. 65. cf. supra pag. R. 270. Fr.

Conscia vagitus et conscia Creta sepulcri.
Obtigit has inter, dictu mirabile, curas
Firma valetudo et nullis obnoxia morbis
Atque inconcusso decurrens vita tenore:
Non vulgare Dei munus simul et simul ingens
Compositi argumentum animi. Nam turpiter acta
Ut celeres ducit canos florentior aetas,
Et parit informes morbos aegramque senectam:
Sic senium iuvenile seniliter acta iuventus.
802 Sed nihil in terris stabile aeternumve putandum est.
Omnes incerto nos ordine certa manet mors,
Aeternum aut miseros aut effectura beatos.
Ut matrem annosam iam mitia poma relinquunt
Sub finem autumni, contractaque frigore primo
Sponte petunt terram; nitidi ut flos aureus ignis
Deserit arentem, consumta Pallade, lychnum:

---

vis auditorem fuisse dicit.*) Propter summam iustitiam creditus est iudex inferorum.

Vs. 133. Conscia vagitus. In Creta Iovem natum esse dicebant: in Creta etiam sepulcrum ipsius ostendebant. Sed hoc nomine Callimachus **) Cretenses ut mendaces accusat.

802 Vs. 134. Obtigit has inter. Tuanum dicit, cum diu admodum vixerit, perpetuo firma valetudine inter multos labores usum esse: quod et maximum Dei munus est et argumentum temperantiae. Nam Hippocrates quoque affirmat, intemperantiam quasi fontem quendam morborum esse.

Vs. 137. Non vulgare. Nam etiam in versibus, qui pro foribus templi Delphici legebantur, bona valetudo ut optimum quiddam commendatur: λῷστον δ᾽ ὑγιαίνειν.***)

Vs. 142. Sed nihil in terris. Euripides: *Θνητῶν δὲ θνητὸς ὄλβος.* †)

Vs. 145. Ut matrem annosam. Duabus comparationibus eleganter ostendit mortem naturalem minimeque violentam. Utraque autem ex Cicerone est, cuius haec sunt in Catone Maiore: ††) *Itaque adolescentes mori sic mihi videntur, ut cum aquae multitudine vis flammae opprimitur; senes autem, sicut sua sponte, nulla adhibita vi, consumtus ignis extinguitur: et quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi avelluntur; si matura et cocta, decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas.*

Vs. 147. Flos aureus ignis. Sic Aeschylus *ἄνθος πυρός.* †††)

Vs. 148. Consumta Pallade. Oleo. Ovidius: *)

Ut vigil infusa Pallade flamma solet.

---

*) Od. XIX. 179. de quo loco cf. Duncan. Lex. Graec. pag. ed. Rost. 388. in v. ἐννέωρος, et Casaub. ad Strabon. X. pag. 476. extr. Fr.

**) Hymn. in Iov. 8. sq. Fr.

***) Theogn. 255. (939. Welck.) Cf. Gaisf. Poet. Min. Graec. Vol. III. pag. 162. ed. Lips. Fr.

†) Fragm. Incert. LXVIII. 5. Fr.

††) cap. 19. §. 71. Fr.

†††) Prometh. 7. ubi cf. Blomfield. Fr.

*) Trist. IV. 5. 4. Fr.

Sic agros senio et vitali humore carentes
Deseruit mens sancta artus, caelumque petivit.
 Verte, age, Musa, modos, vultusque resume priores.
Dicamus bona verba, nefas lugere beatos,
Mitte supervacuo contundere pectora planctu,
Et lacrymarum imbrem populosa Lutetia siste.
Ille tuus praeses flammantibus additus astris
Credita iam cernit sperataque gaudia carpit,
Nec veterem tamen erga te deponit amorem.
 Nec vero est, quod te desertam orbamve queraris. 803
Quid dubitas? viden' ut patrios renovarit honores
Crudus adhuc aevi primoque in flore iuventae
Augustus, tanti spirans genitoris imago?

Vs. 151. Verte, age. Hucusque*) Tuani mortem deploravit, 803
nunc ei ut in caelum evecto gratulatur.

Vs. 152. Dicamus bona verba. *Εὐφημεῖν χρή.*

Nefas lugere beatos. Ex philosophorum sententia dubium non est, quin Tuanus beatus vocari queat; nam et usque a puero virtuti deditus fuit; et eam perpetuo exercuit; et diu vixit; et prospera valetudine usus est; summis honoribus functus: et uxorem ac filios habuit ex animi sententia; et cum eos, tum ceteros propinquos atque affines summis honoribus florentes vidit; et discessus a vita ipsi vitae conveniens fuit. Sed et Christiane loquendo, eum, cuius, quantum quidem homines iudicare possunt, vita integra et inculpata**) fuerit, qui a catholica religione nunquam desciverit, et privatim et publice, quantum in ipso erat, omnium commodis servierit, nihil denique praetermiserit eorum, quae Christianum hominem decent, sperare debemus, in locum piis a Deo destinatum pervenisse: etiamsi id pro certo et explorato affirmare non possumus. Quare haec ita accipienda sunt, ut ex spe et voto potius dicta quam ex certa et explorata scientia. Sic et S. Ambrosius in oratione de obitu Valentiniani Imperatoris***) non veretur eum ita alloqui: *Prospicis nos igitur, sancta anima, de loco superiore tanquam inferiora respiciens. Existi de tenebris istius saeculi, et ut luna resplendes, ut sol refulges.* Sed et de Gratiano et de Theodosio eodem modo loquitur, et tamen, ut cetera taceantur, Valentinianus sine baptismo decesserat. Non igitur arroganter affirmare vult Muretus, Tuanum caelo receptum esse; sed id scribit, quod et cupit verum esse, et verisimiliter†) de tali viro sperari potest.

Vs. 153. Mitte supervacuo. Sic Horatius: ††)

—— et sepulcri
Mitte supervacuos honores.

Vs. 156. Credita iam cernit. In beatis fides amplius non est; vident enim quod crediderant: ne spes quidem; fruuntur enim eo quod sperarant. Sola caritas perpetuo durat.

Vs. 161. Augustus. Iacobus Augustus Tuanus, Christophori filius, consiliarius regius in senatu Parisiensi. 804

---

*) Cf. adn. pag. R. 463. Fr.

**) Cf. adn. pag. R. 209.

***) Opp. ed. Paris. (a. 1661.) Tom. V. pag. 114. B. Fr.

†) Parum usitatum hoc est adverbium. Fr.

††) Carm. II. 20. extr. Fr.

Hoc tu unquam incolumi, tibi fas lugere putabis?
Cerne duos etiam generos, duo sidera regni,
Conspicuum cunctis excelsa e sede Philippum,
Regia firmantem impresso decreta sigillo
604 Aut rescindentem, si quid vel gratia pellax
Elicuit, tantove oppressum pondere rerum
Effugit Regem, iusto quod pugnet et aequo.
Quique meis olim fecit stipendia castris,
Dum saltus sequitur Musarum, Harlaeus Achilles:
(Nec levis a tali mihi gloria surgit alumno:)
Qui patris et soceri vestigia pone secutus,
Aequatos titulis prope iam virtutibus aequat,
Maiora assidue spondens: tantum instar in illo est.
Muretus dominae iam non novus incola Romae,
Haec, Auguste, tibi moestae solamina mentis
Dum meditor: nomenque tuum nomenque parentis
Saepe tui grato reddit mihi murmure Tibris,
Et septem gemini resonant mea carmina colles.

Vs. 163. Duo sidera regni. Imitatum ex illo Virgilii:*)
—— *duo fulmina belli.*

Vs. 164. Philippum. Philippum Huraltum, magnum hodie Galliae Cancellarium.

Vs. 165. Regia firmantem. Notandum est in his versibus, quanta sit in Gallia Cancellarii auctoritas.

Vs. 170. Harlaeus Achilles. Hic nunc successit in locum Tuani, soceri sui. Muretum autem olim Lutetiae docentem diu audiit.

Vs. 172. Qui patris. Nam patrem quoque habuit in eadem curia praesidem.

Vs. 173. Prope iam. Nondum enim ad eam senectutem pervenit: neque tam diu in illo munere versatus est.

---

*) Aen. VI. 843. De particip. *imitatum* vid. supra pag. R. 289. Fr.

XV. INSTITUTIO PUERILIS 805

AD

M. ANTONIUM FRATRIS F.

ET IN EAM

ANTONII CONSTANTINI

NOTAE

M. ANTONIUS MURETUS

M. ANTONIO FRATRIS F.

S. D.

*Utinam tibi eveniant, fili, quae me adduxerunt, ut te statim post
obitum patris tui, fratris mihi longe carissimi, ad me huc adduci
et in sinu ac complexu meo educari voluerim. Volui autem illud
praecipue, ut, quando florentissimum regnum, in quo uterque
nati sumus, Deo iustas poenas eorum quae a nobis peccata sunt
exigente, saevis iam pridem tempestatibus agitatur, tu in hanc
Christianae religionis metropolin, tanquam in tutissimum portum
subductus, vera pietate adhuc tener imbuare et iis moribus assuefias,
qui Christianum hominem decent. Cupio equidem et alia
tibi contingere, quibus vita et tranquillior et honoratior redditur;
sed id, quod dixi, primum mihi ac praecipuum votum est; cetera
sunt quaedam quasi appendices et accessiones. Ut igitur voti compos
fiam, debeo quidem id quotidianis precibus, ut facio, a Deo
petere; neque tamen interea cessare, sed omnia studiose facere
ac procurare, quibus te meliorem et virtutis amantiorem posse fieri
putem. Ea me caussa impulit, ut praecepta quaedam ad forman-* 806
*dos mores pertinentia versibus, quam potui maxime ad aetatis tuae
captum accommodatis concluserim, quae legens et in primis litterarum
rudimentis*) exerceare et paullatim discas, quae tibi in omni
vita servanda sint. Accipe hoc primum a me munusculum, fili,
et ut eo te dignum praestes, pro virium tuarum modulo iam nunc
operam dato. Romae. Kal. Ianuar. MDLXXVIII.*

*) Hac voce abstinuisse videtur Cicero: qui dixisset *elementa*, de quo cf. Heindorf. ad Horat. Serm. I. 1. 26. Fr.

Dum tener es, Murete, avidis haec auribus hauri:
Nec memori modo conde animo, sed et exprime factis.
Inprimis venerare Deum: venerare parentes:
Et quos ipsa loco tibi dat natura parentum.
Mentiri noli, nunquam mendacia prosunt.
Si quid peccaris, venia est tibi prompta fatenti.

Vs. 1. Dum tener es. Praeceptis ad honestatem pertinentibus imbuendi sunt molles adhuc et teneri puerorum animi: tenacissime enim haerent ea, quae tunc combibuntur. *Adeo in teneris consuescere multum est*, ait Virgilius;*) et huc pertinet illud Horatii:**)

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

Sed nihil profuerit ea tradi suo tempore, nisi avide hauriantur; nihil avide hauriri, si statim effluant; nihil memoria contineri, nisi exerceantur. Haec igitur omnia praecipiuntur his duobus versibus.

Vs. 3. Inprimis. Imitatum***) ex illo Virgiliano: *Inprimis venerare Deos.* Constat autem et semper inter omnes sapientes constitit, pietatem in Deum fundamentum esse omnium virtutum.

Venerare parentes. Proxime Deum colendi sunt parentes, quos etiam Iamblichus ait esse *θεῶν ἀγάλματα.*

Vs. 4. Et quos ipsa. Qui pueruli patre orbati sunt, quod contigit ei, ad quem haec scribuntur, honorem parentibus debitum transferre debent in eos, a quibus educantur; quique sunt eis parentum loco.

Vs. 5. Mentiri noli. Pythagoras dicebat, nulla re propius ac-
807 cedere homines ad Deum quam veritate. †) Herodotus a quinto anno aetatis usque ad vicesimum ait Persarum pueros haec tria tantum discere: equitare, iaculari et verum dicere; idemque ait nihil a Persis mendacio turpius iudicari. ††) Magna igitur laus est, quam tribuit Attico Cornelius Nepos, quem ait *neque mendacium dixisse, neque pati potuisse dicentes.* †††) Recte igitur post praeceptum de cultu divino adiectum est praeceptum de amanda veritate, cum Deus ipse sit veritas. Quoniam autem utilitatis alicuius speciep lerumque adducuntur homines ad mentiendum, idcirco statim caussa illa removetur his verbis: n u n q u a m m e n d a c i a p r o s u n t. Quod idem dici potest de toto genere improbarum actionum, iuxta*) illud Homericum, *οὐκ ἀρετᾷ κακὰ ἔργα.*

Vs. 6. Si quid peccaris. Nulla res est, quae facilius puerulos adducat ad mentiendum, quam cum aliqua in re peccasse se vident. Hoc igitur ut amoveat, ait confitenti paratam esse veniam. Neque dubium est, quin facilius ignosci debeat ei, qui peccatum suum ingenue fatetur, quam ei, qui mentiens, peccatum peccato cumulat. Ari-

---

*) II. Georg. 272. Fr.

**) Epist. I. 2. 69. Fr.

***) Cf. supra adn. pag. 368. Virgilii verba sunt I. Georg. 338. Cf. Pythag. Carm. Aur. pr. (Orell. Opusc. Graecor. Sentent. et Moral. I. pag. 50.) Fr.

†) Cf. Aelian. V. H. XII. 59. atque Orell. I. l. pag. 421. Fr.

††) I. 136. et 138. Fr.

†††) cap. 15. Fr.

*) Immo *secundum.* Nam *iuxta* sic dici non potest nisi ab iis, qui Iustinum Latinitatis auctorem sequi malunt quam optimos illos melioris aetatis scriptores. Vid. Nolten. Lex. Antibarb. pag. 1545. sq. Locum Homeri vide infra pag. R. 812. (375.) Fr.

Disce libens: quid dulcius est quam discere multa? 807
Discentem comitantur opes, comitantur honores.
Si quis te obiurget, male cum quid feceris, illi 808
Gratiam habe, et ne iterum queat obiurgare, caveto.
Ne temere hunc credas, tibi qui blanditur, amicum:
Peccantem puerum quisquis non corrigit, odit.

---

stoteles quoque in Rhetoricis ait, *confessionem erroris efficacem esse ad veniam consequendam.* *)

Vs. 7. Disce libens. Quod quisque libenter facit, idem etiam eximie facit. Nam, ut verissime ait Aristoteles libro septimo Ethicorum, **) *ea quidem voluptas, quae, cum quid agimus, aliunde percipitur, impedit et avocat nos ab eo, quod agimus, eiusque perfectioni impedimento est: at ea, quae ex ipso, quod agimus, capitur, adiumento est ad id melius et perfectius exequendum.* Itaque qui libenter discit, multa etiam discit; quemadmodum ab Isocrate iuniore dictum est, ἐὰν ᾖς φιλομαθὴς, ἔσῃ καὶ πολυμαθής. ***)

Quid dulcius est. Naturale hoc quoddam quasi pabulum esse animorum et ingeniorum, ait Cicero in Academicis; et Aristoteles lib. II. †) Rhetor. ait: *Nihil esse dulcius quam multa facile discere.* Ostendunt id exempla Archytae Tarentini, Sophoclis, Archimedis et aliorum, quae a Mureto ipso collecta sunt in Oratione de studiis litterarum. ††) Et a Pomponio Iurisconsulto in L. apud Iulianum ff. de fideicom. libert. †††) refertur sententia cuiusdam, qui ait *se, etiamsi alterum pedem in sepulcro haberet, ad aliquid amplius discendum paratum fore.* Dulcissimum quidem est scire omnia, ut ait Sophocles; sed quoniam id homini contingere non potest, sequitur, ut homini nihil suavius sit quam multa discere.

Vs. 8. Discentem comitantur opes. Estne igitur discendum spe 808
opum aut honorum? non. Sed pueri nondum intelligere possunt, cognitionem rerum per se, etiam detractis talibus praemiis, expetendam esse. Itaque excitandi sunt etiam talibus praemiis:

—— *Ut pueris olim dant crustula blandi*
Doctores, elementa velint ut discere prima. *)

Vs. 9. Si quis te obiurget. Moleste plerumque ferre solent pueri, cum obiurgantur: et eos tamen, cum saepe peccent, saepe etiam obiurgari necesse est. Monet igitur, ut non modo non succenseat eis, a quibus obiurgabitur, cum male aliquid fecerit; sed etiam id in beneficii loco accipiat, detque operam, ne iterum eo nomine obiurgari queat.

Vs. 11. Ne temere. Ut abhorrent ab iis, a quibus obiurgantur, ita libenter audiunt eos, qui sibi blandiuntur: neque enim adhuc per aetatem possunt blandidicos **) et assentatores ab amicis discernere. At nihil est, quo deteriores pueri fiant, quam si quis eis etiam pec-

---

*) II. 3. Fr.

**) cap. 13. Fr.

***) Vid. infra Auctar. Opp. Mur. pag. R. 583. Fr.

†) I. 11. med. Poet. cap. 4. (non 3. quod est scriptum supra pag. R. 288. extr.) Locus Cic. est Acad. prior. II. 41. §. 127. Fr.

††) Vol. I. orat. 2. ubi quum de *Solone* praedicetur, h. l. *Sophoclis* nomen cum *Solonis* confusum videtur. Fr.

†††) XL. Tit. V. 20. Fr.

*) Horat. Serm. I. 1. 26. Fr.

**) Plautinum hoc, ut *blandiloquus*, vocabulum est. Fr.

Qui semel incautum blando sermone fefellit,
Ille idem, dabitur quoties occasio, fallet.
Nec cuivis sapiens nec nulli credere debet.
Fallitur alter saepe, fidem sibi detrahit alter.
809 Si quid forte mali aut facias, aut mente volutes,
Ut lateas homines, certe Deus omnia cernit.
Non nisi spectatis arcana sodalibus effer:
Quodque tacere voles alios, prior ipse taceto.

---

cantibus blandiatur. Praeclare instituerat Lycurgus, ut Spartae quisquis ex civibus quemcunque puerum indecore aliquid facientem vidisset, eadem libertate et auctoritate eum obiurgare ac verberare posset, qua liberos suos: quin etiam turpe habebatur, si quis puer apud patrem suum questus esset, quod ab alio verberatus fuerit,*) nisi pater eum duplo amplius verberaret.

Vs. 13. Qui semel. Semel falli, humanum est; at a quo semel falsus sis, ei denuo credere, stultitia est. Quem enim semel malitiosum experti sumus, eum semper pro malitioso habendum, etiam Iurisconsulti monent.

809 Vs. 15. Nec cuivis. Qui nemini fidem habet, indignus est, cui quisquam fidem habeat; qui temere omnibus credit, effugere non potest quin saepe fallatur. Utrumque igitur fugiendum est. Verum enim est illud Hesiodi, *utrumque perniciosum esse hominibus, et nimis credere et nimis diffidere:*

Πίστεις δ' ἄρα ὁμῶς καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας.**)

Muretus quoque ipse in sententiis Graecis (vs. 144. 145.) ait, nimiam quidem diffidentiam esse morbum improborum, nimiam autem credulitatem morbum vecordium.

Vs. 17. Si quid forte mali. Spes latendi, maxima peccandi illecebra est. Nullum igitur potentius frenum est, quam si perpetuo cogitemus, Deum ea omnia, quae a nobis et fiunt et cogitantur, praesentem intueri: et fieri quidem posse, ut quis in maleficiis hominum conscientiam effugiat; Deo nuda et aperta esse omnia, eumque, ut de Sole ait Homerus, πάντ' ἐφορᾶν καὶ πάντ' ἐπακούειν.***) Praeclarus est Senecae locus in hanc sententiam epist. LXXXIV.†) *Sic certe vivendum est, tanquam in conspectu vivamus: sic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum inspicere possit. Et potest. Quid enim prodest, ab homine aliquid esse secretum? nihil Deo clusum est: interest animis nostris, et cogitationibus mediis intervenit.* Sunt et in sententiis Graecis duo versus (70. et 71.) qui eandem sententiam continent; sed eas ipsas aliquando explicabo.

Vs. 19. Non nisi spectatis. Qui secreta sua temere vulgant, iniuste ab aliis taciturnitatem postulant, quam ipsi sibi praestare non possunt. Merito igitur laudatur Metellus senior, qui rogatus, ut secretum quoddam suum panderet, *Si scirem*, inquit, *tunicam meam secretorum meorum consciam esse, exuerem illam statim et comburerem.*††) Convenit hoc praeceptum cum his versibus Theognidis:†††)

---

*) Hoc perfecto non alia de causa videtur usus esse, nisi ut antecedentis *esset* iterationem vitaret. Fr.

**) Opp. et Dd. 370. Fr.

***) Iliad. III. 277. Fr.

†) LXXXIII. pag. 313. ed. Schweigh. Fr.

††) Vid. Wyttenbach. Animadv. in Plutarch. Tom. II. ed. Lips. pag. 394. sq. Fr.

†††) Gaisford. 73. sq. Fr.

Nil cupide specta, nisi quod fecisse decorum est: 810
Turpia corrumpunt teneras spectacula mentes.
Averte impuris procul a sermonibus aures:
Et qui illis gaudent, horum consortia vita.

Πρῆξιν μηδὲ φίλοισιν ὅλως ἀνακοίνεο πᾶσι·
Παῦροί τοι πολλῶν πιστὸν ἔχουσι νόον.

Spectatis. *Δοκιμασθεῖσι.* Tacitus:*) ***Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello.*** Multi autem modii salis edendi sunt cum aliquo, antequam eum spectatum nobis dicere liceat. Vere enim Theognis, improbos etiam exiguo tempore, at bonos viros non nisi longa consuetudine et diligenti observatione posse cognosci.**) 810

*Χρόνος τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα δείκνυσι μόνος.****)*

Vs. 21. Nil cupide specta. Non temere Plato in libris de Rep. et comoedos et tragoedos excludit ab ea civitate quam instituit, quod alteri libidinem, alteri cupiditatem et impia facinora in animos civium inferant. Merito eosdem severissima Lacedaemoniorum civitas nunquam admittendos putavit. Eadem de caussa Solon, cum Thespin fabulas suas ex antiqua consuetudine recitantem vidisset, baculo, quem manu gestabat, terram percutiens, cito futurum esse dixit, ut, quibus in theatro spectandis assuescerent homines, iisdem etiam in seriorum negotiorum tractatione uterentur.†) Male igitur consulunt liberis suis, qui eos adhuc molles et, ut Plato loquitur, cereos ad eiusmodi spectacula admittunt.

Vs. 23. Averte impuris. Vetus est Menandri versus, quo etiam S. Paulus in prima ad Corinthios epistola uti dedignatus non est:

Ἤθη καλὰ φθείρουσιν ὁμιλίαι κακαί.

id est:

Mores bonos colloquia corrumpunt mala.††)

Vereque scriptum est a S. Basilio,†††) *τὴν πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθειαν ὁδόν τινα εἶναι ἐπὶ τὰ πράγματα.* Socrates *tales fere* dicebat ***cuiusque mores esse, qualis esset oratio.****) Meritoque commendatur illa sive lex sive consuetudo Persarum, qua, ut ait Herodotus lib. I.**) quidquid facere turpe est, idem etiam dicere turpe esse ducebant.

Vs. 24. Horum consortia vita. Praeclare enim dixit Theognis,***) ***bonorum consuetudine bona condisci, malorum autem familiaritate, etiam si quid in nobis prius boni erat, amitti:***

---

*) Annal. I. 4. Fr.

**) Gaisf. 117. sqq. Fr.

***) Sophocl. Oed. Tyr. 614. sq.

Χρόνος δίκαιον ἄνδρα δείκνυσιν μόνος·
κακὸν δὲ κἂν ἐν ἡμέρᾳ γνοίης μιᾷ.

Cf. Philemon. Meinek. pag. 425. Fr.

†) Cf. supra pag. R. 246. Fr.

††) Paul. I. ad Cor. XV. 33. ubi haec leguntur:

Φθείρουσιν ἤθη χρήσθ' ὁμιλίαι κακαί.

Cf. Menandr. Meinek. pag. 75. Fr.

†††) Serm. de leg. libb. gentil. 2. Opp. Tom. II. pag. 175. D. ed. Garnier. Fr.

*) Vid. Erasm. Adag. I. 6. 50. Fr.

**) cap. 138. Fr.

***) Gaisf. 35. sq. Xenoph. Mem. I. 2. 20. Sympos. II. 4. Ceterum in edd. recentioribus legitur *συμμίσγῃς*. Fr.

811 Principio studii radix inamoena videtur;
Sed profert dulces parvo post tempore fructus.
Ludo indulsisti? subito evolat illa voluptas.
Legisti? utilitas studio percepta manebit.
Ut moderata quies prodest, viresque ministrat:
Sic hebetat corpus nimia ingeniumque retundit.
Si prodesse aliis studeas, tibi proderis ipsi.
At nisi ames alios, et te quoque nullus amabit.
812 Successus faustos nunquam admirare malorum:
Sera licet, tamen olim illos sua poena sequetur.

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλὰ διδάξεαι, ἢν δὲ κακοῖσι
Συμμιχθῇς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον.

811 Vs. 25. Principio studii radix. Distichon hoc expressum est e nobili sententia Isocratis, quam ita exposuit Aphthonius:*) Ἰσοκράτης τῆς παιδείας τὴν ῥίζαν πικρὰν ἔφη, γλυκεῖς δὲ τοὺς καρπούς. Eam autem fusius explicatam videre si quis velit, ex Aphthonio ipso petat licet.

Vs. 27. Ludo indulsisti? Videntur hi duo versus effícti ex enthymemate Musonii, quod exprimam Latine, etsi metuo, ne longe futurus sim infra Graecae orationis suavitatem. Est igitur hoc: *Si pulcri quid cum labore feceris, labor quidem praeterit, pulcritudo autem manet; sin quid turpe per voluptatem, evolat voluptas, manet turpitudo.* Marcus Cato hoc antea dixerat his verbis: *Cogitate cum animis vestris, si quid vos per laborem recte feceritis, labor ille a vobis cito recedet; bene factum, dum vivitis, non abscedet. Sed si qua per voluptatem nequiter feceritis, voluptas cito abibit; nequiter factum illud apud vos semper manebit.* Gellius lib. XVI. cap. 1.

Vs. 29. Ut moderata quies. Somno moderato egent pueri. Sed immodico somno nihil perniciosius; nam et obtusiores atque bebetiores facit, et corporis proceritatem impedit. Vide Gellium cap. 19. lib. IV.

Vs. 31. Si prodesse aliis. Qui studium suum confert ad alios adiuvandos, multo plus sibimet ipsi prodest quam aliis. Primum enim, quo nihil melius est, assuefacit se ad benefaciendum; deinde multos sibi amicos adiungit, quo nihil est neque in rebus prosperis iucundius neque in adversis utilius. At qui suam tantum, ut dicitur, rem agit, et ut Epicurei sapientem facere dicebant, nihil curat praeter semet
812 ipsum, et ipse quotidie deterior fit, et amicis caret, sine quibus vita vitalis esse non potest. Quisquis igitur, quantum in ipso est, aliorum commoda procurat, et de quam plurimis bene mereri satagit, is vel maxime utilitatibus suis servit. Videtur haec sententia sumta ex Seneca, cuius haec sunt in lib. II. epistolarum:**) *Nemo non, cum alteri prodest, sibi profuit.*

Vs. 33. Successus faustos. Ad hoc distichum illustrandum legendus est Plutarchi liber de iis, qui sero a numine puniuntur: aut potius Psalmi aliquot in eandem sententiam a Davide divinitus scripti. Nota est et Valerii Maximi***) sententia: *Lento quidem gradu ad vindictam divina procedit ira, tarditatemque supplicii gravitate compensat.* et illud Homeri ex VIII. lib. Odysseae:†)

---

*) Camerar. ed. (Lips. a. 1570.) pag. 4. Commelin. (a. 1597.) pag. 8. Fr.

**) Hunc locum frustra quaesivi. Fr.

***) I. 1. Ext. 3. Fr.

†) vs. 329. Fr.

Si tibi grata quies, iuvenis ne parce labori:
Dux ad honoratam est homini labor ipse quietem.
Inspice te in speculo: et bona seu tibi forma videtur,
Moribus obscoenis illam foedare caveto;
Seu tibi subtraxit vultus natura decorem,
Ingenio ut formae compenses damna, labora.
Nil facito, quod turpe putes fecisse videri: 813
Et cura, ut multis tibi sis pro testibus ipse.
Ut nos pauca loqui, plura autem audire moneret,

Οὐκ ἀρετᾷ κακὰ ἔργα· κιχάνει τοι βραδὺς ὠκύν.

et illud Tibulli: *)

Ah miser, etsi quis primo periuria celat,
Sera tamen tacitis poena venit pedibus.

quod et ipsum ex Homero sumtum est, qui Aten mollibus ac teneris pedibus esse ait. **) Horatius: ***)

Raro antecedentem scelestum
Deseruit pede poena claudo.

Vs. 35. Si tibi grata quies. Laborandum est in iuventute, †) ut senibus cum dignitate quiescere liceat. Qui enim laborem iuvenes fugiunt, plerumque senes laborare coguntur. Et hoc significat versus ille Epicharmi, quem Socrates, ut est apud Xenophontem, ††) crebro in ore habebat:

Ὦ πονηρὲ, μὴ τὰ μαλακὰ μώεο, μὴ τὰ σκλήρ' ἔχῃς.

Vs. 37. Inspice te in speculo. Hoc quoque praeceptum Socraticum est, celebratum a Xenophonte, Plutarcho †††) et aliis. Extat et ab ipso Mureto quinque versibus (176. seqq.) expressum in sententiis Graecis.

Vs. 41. Nil facito. Natura comparatum est, ut qui quid turpe 813 facturi sunt, tenebras et solitudinem quaerant, aspectum et conscientiam omnium, quoad eius fieri potest, refugiant. Si quis igitur hoc a se obtinere possit, ne minus semet ipsum quam alios revereatur, etiam solus verebitur ea facere, quae praesentibus aliis non auderet. Sapientissimum igitur praeceptum est, quod his versibus continetur, ut maxime vereatur quisque se, et cuius alios conscios esse nollet, eius ne se quidem sibi conscium esse patiatur. Est autem praeceptum Pythagorae in iis carminibus, quae aurea vocantur: *)

—— πρήξεις δ' αἰσχρόν ποτε μήτε μετ' ἄλλου
Μήτ' ἰδίῃ, πάντων δὲ μάλιστ' αἰσχύνεο σαυτόν.

Vs. 43. Ut nos pauca loqui. Ad Aesopum Phrygem refertur. **) Constat autem utrumque in laude poni, et parce loqui et cupide audire; meritoque laudatur veteris poëtae versus:

---

*) I. 9. 3. sq. FR.

**) Iliad. XIX. 92. FR.

***) Carm. III. 2. extr. FR.

†) Cf. adn. pag. R. 114. Apud Cic. Cat. Maior. 6. pr. *quae iuventute geruntur et viribus* (ut scripsit Orell.) — *in iuventute* tuetur Gernhardus. FR.

††) Memor. Socr. II. 1. 20. FR.

†††) Coniug. Praecept. pag. 141. C. ubi vid. Wyttenbach. FR.

*) Orell. Opusc. Graecor. Sentent. et Moral. I. pag. 50. FR.

**) A Diogene Laert. VII. 23. (ubi vid. Menag.) auctor sententiae, cuius meminit Plutarchus de recta audiendi ratione pag. 39. B., proditur Zeno Stoicus. Vid. Wyttenbach. ad Plut. 1. 1. Tom. I. pag. 250. ed. Lips. FR.

Linguam unam natura, duas dedit omnibus aures.
Quae servare voles, ne crebro invisere parce.
Namque minus furem metuunt quae saepe videntur.
Blanditur primo, sed perdit inertia famam:
Aspera res primo est, sed fert industria laudem.
814 Aut vinum ne tange, aut multa prolue lympha.
Cum vino indulges, igni puer adiicis ignem.

Σιγᾶν θ' ὅπου δεῖ καὶ λέγειν τὰ καίρια. *)

Praecipue autem hoc in iuvenibus locum habet: multa enim discere necesse habent. Et Aristoteles auditum ait esse sensum disciplinae: et sapientissimus Hebraeorum, etiam eum qui sapiens sit, si libenter audiat, sapientiorem fore. Neque iniuria Pythagoras quinquennium tacere iubebat adolescentes, qui se ei in disciplinam dabant.

Ἡ γὰρ σιωπὴ κόσμος ἀσφαλὴς νέῳ.

Vide Plutarchum in commentario de audiendo. **)

Vs. 45. Quae servare voles. Negligentia dominorum nihil est in re familiari perniciosius. Est autem praeceptum M. Varronis quod hic ponitur, cap. 22. (extr.) lib. I. de re rustica: *Quae res quotidie videntur, minus metuunt furem.*

Vs. 47. Blanditur primo. Ad hoc distichon illustrandum vide
814 poëma Ausonii, quod falso Virgilio tribuitur, de littera Pythagorae. Vide etiam colloquium voluptatis et virtutis cum Hercule, quod ex Prodico refert Socrates apud Xenophontem lib. II. commentariorum; ***) quem totum locum Latine reddidit Budaeus in libro de studio instituendo. Et tale quiddam fingit Silius †) contigisse Africano. Vide etiam Philostratum lib. VI. de vita Apollonii. ††)

Vs. 49. Aut vinum ne tange. Plato lib. II. de legibus †††) *pueris negat permittendum esse usum vini ante annum decimum octavum, et ait eos qui aliter faciunt πῦρ ἐπὶ πῦρ ὀχετεύειν, et praematuro vini usu furorem quendam ingenerari hominibus.* Idem narrat, *) *apud Carthaginienses legem fuisse, ne quis in exercitu vinum gustaret, sed toto expeditionis tempore solius aquae potu in castris uterentur:* item, *ut in urbe neque servi neque ancillae vinum unquam gustarent: ac ne magistratus quidem toto illo anno, quo ius dicebant, neque gubernatores navium neque iudices, quam diu illo munere fungerentur:* praeterea, *ne ii quidem, qui in consilio de rebus gravibus sententiam dicturi essent:* item, *ut de die nemo in urbe vinum biberet nisi aut exercitationis aut morbi caussa: ac ne noctu quidem ii patresfamilias matronaeque ipsorum, qui ea nocte liberis operam da-*

---

*) Aeschyl. Choeph. 580. (cf. Sept. c. Theb. 625.) unde expressum est Euripideum:

Σιγᾶν θ' ὅπου δεῖ καὶ λέγειν ἵν' ἀσφαλές.

Vid. Gell. NN. AA. XIII. 18. Matth. ad Eurip. fragm. Inon. III. pag. 197. Fr.

**) pag. 39. B. ubi cf. Wyttenbach. Huc pertinet illud quoque:

Ὦ παῖ, σιώπα· πόλλ' ἔχει σιγὴ καλά.

quod idem Plut. refert de garr. pag. 502. E. tacito auctoris (Menandri) nomine. Cf. Menandr. Meinek. pag. 255. Fr.

***) cap. 1. §. 21. sqq. Fr.

†) Pun. XV. 18. sqq. Fr.

††) cap. 5. Fr.

†††) pag. 666. A. Fr.

*) pag. 674. A. B. Fr.

Fac tibi sit vultus comis sermoque modestus,
Sic multos facile tibi conciliabis amicos.
Pauperiem ne cui misero exprobaveris unquam:

---

turi essent. Romae quoque mulieribus perdiu vinum bibere non licuit: institutumque ob eam rem, ut cognatos osculo salutarent, ut anhelitus ipse fidem faceret, eas abstemias esse. Hodie illa tanta severitas remissa est.

Vs. 51. Fac tibi sit vultus comis. Multi sunt, qui truculentia quadam et feritate aspectus odium sibi conciliant: quod Caligulam etiam adhibito studio fecisse traditum est; quin et Drusillam non alio firmiore indicio sui seminis esse credebat quam feritatis, quae illi tanta statim ab infantia fuisse dicitur, ut infestis digitis ora et oculos simul ludentium infantium incesseret.*) Contra autem comitas vultus primo statim aspectu omnium sibi amorem conciliat: praesertim si eam sermonis etiam modestia subsequatur. Ita autem hic dicitur *vultus comis*, ut apud Livium *frons comis*, libro I.**) *Excepti hospitio ab Tullo blande ac benigne, comi fronte, comiter regis convivium celebrant.* quem locum eo citare volui, ut emendarem; nam in omnibus vulgatis libris duae illae voces, *comi fronte*, desiderantur, quae tamen leguntur et in aliis veteribus et in uno, qui apud Muretum est.

Vs. 53. Pauperiem ne cui. Ut corporis morbos cuiquam exprobrare stultum est, praeterquam ei, qui per ignaviam aut per intemperantiam eos contraxerit, quod praeclare Aristoteles monet: ita pauperies nemini probro est, nisi qui aut inertia et desidia in eam inciderit, aut patrimonium inhonestis***) artibus dissiparit. Paupertas quidem ipsa per se tam longe abest ab omni turpitudine, ut praestantissimi quique ex omni antiquitate pauperes fuerint. Pauper fuit Phocion, pauper Miltiades, pauper Socrates. Ex Romanis Poplicolae, Menenii, Curii, Fabricii, Camilli aliique praestantissimi viri pauperes fuerunt. Immo vero non magis dedecori erat ex opibus in paupertatem incidisse, quam in patria et avita paupertate non perstitisse. Notum est quid M. Crasso obiectum fuerit: *Tu si vir bonus esses, tam cito ad tantas divitias non pervenisses.* Nulli igitur exprobranda paupertas est; praesertim cum ita fundatas ac constabilitas †) opes suas habeat nemo, quin puncto temporis ad mendicitatem redigi possit. Est autem hoc quoque praeceptum Theognidis: ††)

Μή ποτέ μοι πενίην θυμοφθόρον ἀνδρὶ χαλεφθεὶς
Μηδὲ ἀχρημοσύνην, Κύρνε, κακὴν πρόφερε.
Ζεὺς γάρ τοι τὸ τάλαντον ἐπιῤῥέπει ἄλλοτε ἄλλῳ,
Ἄλλοτε μὲν πλουτεῖν, ἄλλοτε δ' οὐδὲν ἔχειν.

Similis est et Isocratis †††) sententia: *nulli exprobrandam calamitatem: fortunam enim communem esse, neque posse, quid futurum sit, provideri. Μηδενὶ συμφορὰν ὀνειδίσῃς, κοινὴ γὰρ ἡ τύχη καὶ τὸ μέλλον ἀόρατον.*

---

*) Vid. Sueton. Cal. 50. et 25. extr. Fr.

**) cap. 22. §. 5. ubi cf. Gebhard. et Drakenb. Fr.

***) Thomas. et Ruhnk. male ediderunt *in honestis.* Fr.

†) Cf. adn. pag. R. 622. Fr.

††) Gaisf. 155. sqq. ubi scriptum est *Μή ποτέ τοι* et mox *μηδ' ἀχρημοσύνην.* Fr.

†††) ad Demonic. §. 29. Fr.

Cuius munus opes, eiusdem est munus egestas.
Semper opum studio praefer virtutis amorem.
Non opibus virtus, sed opes virtute parantur.
816 Disce, et quae discis, memori sub pectore conde,
Aut facies tantumdem, ac si cribro hauseris undam.
Dulcia sint quamvis, nunquam tamen appete, quae sunt
Aut damnum allatura aut incussura pudorem.

Vs. 54. Cuius munus opes. Sumtum ex 11. cap. Eccles. ubi ita scriptum est: *πτωχεία καὶ πλοῦτος παρὰ κυρίου ἐστί.**)

Vs. 55. Semper opum studio. Plato omne aurum, quod supra quodque infra terram est, cum virtute comparandum negat. Et Theo-
816 gnis**) cum dixisset, *multos improbos divites esse, multos autem viros bonos pauperes*, statim subiicit, *multo pluris tamen faciendam esse virtutem, quod haec firmum quiddam et stabile sit; pecuniae autem modo ad hos, modo ad illos transeant.* Socratis autem est, quod statim subiicitur, *Virtutem opibus parari non posse, at opes virtute parabiles esse.* Neque non huc pertinet, quod Pericles dixisse fertur. Qui cum generum virum bonum et industrium opulento, sed ignavo anteposuisset, caussam eius rei rogatus, *malle se* respondit *virum sine opibus quam opes sine viro.****) Facile autem esse viro bono et erudito opes, si velit, parare, argumento est vel id, quod de Thalete Milesio ab Aristotele in Politicis et a Plinio narratur.†)

Vs. 56. Non opibus virtus. Quod hic de virtute dicitur, idem dicit de gloria Isocrates. *Δόξῃ μὲν χρήματα κτητά, δόξα δὲ χρημάτων οὐκ ὠνητή.*††)

Vs. 57. Disce, et quae discis. Ut cibus, nisi contineatur in ventriculo, inutilis est: ita quidquid discitur, si statim excidat, inutile. Vereque Fabius lib. XI. cap. 2. (§. 1.) *frustra doceri nos* ait, *si quidquid audimus, praeterfluat.* Videtur autem secundus versus respicere ad fabulam Danaidum, quae plenis rimarum vasis aquam haurire, eamque in dolium, quod ipsum quoque pertusum est, apud inferos congerere dicuntur.†††) Neque enim unquam illarum dolium expletur, neque animus eius, qui eorum quae didicit statim obliviscitur. In pueris autem praecipue exercendam esse memoriam, et Quintilianus*) et alii tradiderunt.

Vs. 59. Dulcia sint quamvis. Nihil est quod magis homines invitet ad peccandum quam voluptas: ideoque eam Plato *escam malorum* vocabat. Monet igitur, ut cum aliqua nobis suavitatis illecebra obiecta est, ne statim nos abripi sinamus, sed prius reputemus ipsi nobiscum, numquid ea res, quae nos ad se allicit, aut damno aut probro futura sit: ut si vel alterutrum vel etiam utrumque ex ea impendere videamus, ab ea suscipienda deterreamur.

---

*) I. Reg. II. 7. *Κύριος πτωχίζει καὶ πλουτίζει.* Fr.

**) Gaisf. 315. sqq. Cf. Solon. fragm. XIII. Gaisf. (pag. 139. ed. Lips.) Fr.

***) Themistocli hoc dictum tribunnt Plutarch. in Vit. Them. cap. 18. extr. et in Apophth. pag. 185. E. Cic. de off. II. 20. §. 71. Valer. Max. VII. 2. Ext. 9. De Pericle tamen simillimum legitur apud Stobaeum Flor. Tit. LXVIII. qui idem Tit. LXX. de Lacone refert, de Themistocle Tit. LXXXIII. (Gaisf. Vol. III. ed. Lips. pag. 38. 43. 152.) Fr.

†) Cf. supra pag. R. 187. Fr.

††) ad Nicocl. §. 32. Fr.

†††) Cf. Erasm. Adag. I. 4. 60. Fr.

*) XI. 2. §. 41. Fr.

Irasci noli temere, nil foedius ira: 817
Quam quaecunque movere solent, ea temnere laus est.
Venti agitant celsis positas in montibus ornos,
A quibus in media tuta est arbuscula valle:
Sic et opes agitant maiora pericula magnas,
Tutior angustos comitatur vita penates.
Pauca loqui puero, sed tempestiva, decorum est: 818

Vs. 61. Irasci noli temere. Non omnino vetat irasci: etenim 817 *qui omnino non irascitur, stupidus videtur,* ut ait Aristoteles quarto Ethicorum.*) Et *iracundiam in pueris non ferendam modo, sed et laudandam, ut quae ingenii signum sit,* Politianus integro libello docere conatus est.**) Non igitur omnino irasci vetat, sed temere irasci.

Nil foedius ira. Seneca:***) *Ut scias insanos esse, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia sunt, audax et minax vultus, tristis frons, torva facies, citatus gradus, inquietae manus, color versus, crebra et vehementius acta suspiria; ita irascentium eadem signa sunt. — Nescias, utrum magis detestabile vitium sit an deforme.*

Vs. 62. Quam quaecunque. Levia plerumque et contemnenda sunt, quae nos ad iram commovent. Seneca:†) *Frivolis turbamur et inanibus. Taurum color rubicundus excitat; ad umbram aspis exsurgit; ursos leonesque mappa proritat. Omnia, quae natura fera ac rabida sunt, consternantur ad minima. Idem inquietis ac stolidis ingeniis evenit: rerum suspicione feriuntur.*

Vs. 63. Venti agitant. Eleganti comparatione docet, tutiorem esse vitam eorum, qui mediocribus opibus instructi sunt, quam eorum, quos magna opum copia et magna potentia invidiosos facit. Potentes invidiae expositi sunt; tenues contemtui; optima mediocrium conditio. Recteque Solon:††)

Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα· μέσος θέλω ἐν πόλει εἶναι.

Horatius:†††)

Saepius ventis agitatur ingens
Quercus, et celsae graviore lapsu
Decidunt turres, feriuntque summos
Fulmina montes.
Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.

Vs. 67. Pauca loqui puero. Pueros ornat silentium: est enim 818

Vs. 61. *temere.* Quantitate lapsus sit an caesura produxerit, dubium. Videtur tamen quantitatem tertiae et secundae declinationis adverbiorum confudisse. (Cf. supra pag. R. 683. Fr.) Ceterum ex Mureti carminibus apparet, eum aures magis Comicis et Tragicis, quam Elegiacis, tritas habuisse. Santen.

*) cap. 11. Fr.

**) Opp. ed. Ascens. (a. 1512.) Tom. II. f. LXVII. sq. *Quod ira in pueris optimae saepe indolis est argumentum.* Fr.

***) I. de Ira cap. 1. Fr.

†) III. de Ira cap. 30. Fr.

††) Immo Phocylides, cuius hunc versum servavit Aristoteles Polit. IV. 17. pag. Bekk. 1295, 34. Fr.

†††) Carm. II. 10. vs. 9 — 12. et vs. 5 — 8. Fr.

Haec etenim ingenium res indicat, illa pudorem.
Scire cupis, quae sit famae via certa parandae?
Talem te praesta, qualem te poscis haberi.
Verbera non metuet, metuet qui iussa magistri:
Haec qui contemnet, merito miser illa timebit.
Quam felix puer est, virtus in quo anteit annos!
Illum omnes meritis certatim laudibus ornant,
Et spectant cupide, et felicia cuncta precantur.
At contra nemo alloquio dignatur inertes.
Spernuntur cunctis et vulgi fabula fiunt:
Vix oculis pater ipse illos satis aspicit aequis.
Non tantum in praesens obsunt peccata: sed hoc plus,
Ad mala quod proclivem animum assuetudine reddunt.
819 Quae bona sunt, sectare, etiam si dura videntur

argumentum modestiae; sed qui nimis taciturni sunt, hebetes plerumque et obtusi esse consueverunt. Contra autem qui natura garruli sunt, oblectamento quidem esse solent audientibus; sed nisi tempestive coërceantur, procaces ac petulantes evadunt. Optanda igitur in puero est ea indoles, ut et taceat ipse, loquentibus natu grandioribus, avideque illos discendi studio audiat; et interrogatus, argute atque ingeniose respondeat. Nam et modestum esse se ostendet et solertem atque acutum. Tale quiddam in Lacedaemoniorum pueris a Xenophonte laudatur.*)

Vs. 69. Scire cupis. Socrates tutissimam et quasi compendiariam viam ad famam esse dicebat, si quis talis esse studeret, qualem se haberi vellet. Xenophon lib. II. commentariorum. Cicero de officiis lib. II.**)

Vs. 71. Verbera non metuet. Ut in viris, qui leges maxime metuunt, securissime vivunt; contra autem, qui non metuunt leges, in perpetuo versantur accusatorum et iudicum metu: ita in pueris, qui maxime magistrorum iussa metuunt, minime metuunt verbera. Similis sententia est Synesii in epistolis: *ἀφοβία μεγίστη τὸ φοβεῖσθαι τοὺς νόμους.****)

Vs. 73. Quam felix. Hi sex versus satis per se perspicui sunt.

819 Vs. 79. Non tantum. Socratica sententia est. Constat autem ex Aristotele lib. II. (1.) et III. Ethicorum, frequentatis eiusdem generis actionibus habitum effici. Quamquam autem in potestate nostra est, quid agamus: ubi tamen saepe et diu agendo vitium contraximus, difficile est abducere se a diuturna et inveterata consuetudine. Quare magno studio cavere debemus, ne peccemus: propterea quod saepe peccando contrahimus habitum, qui ubi semel radices in animo egit, non nisi maxima cum difficultate evelli et exstirpari potest.

Vs. 81. Quae bona sunt. Hoc quoque Socratis est: *deligendam esse a principio eam vivendi rationem ac vitam, non quae iucundissima sit, sed quae honestissima. Adhibita enim consuetudine, eam ipsam iucundissimam fore.* Verum est, quod ait Lucretius †) — *consuetudo concinnat amorem.* Pertinet huc dictum Lacedaemonii cuius-

*) de Lacedaem. Rep. cap. 3. Fr.
**) cap. 12. §. 43. Xen. locus est cap. 2. §. 39. cf. ibid. I. 7. 1. Fr.
***) Ep. 3. pag. 158. Petav. Fr.
†) IV. 1278. Fr.

Principio: longus paullatim ea molliet usus.
Acceptum officium memora atque extolle; sed abs te
Collatum extenua et potius sine praedicet alter.
Utilitas quoties pugnare videtur honesto,
Ne dubitare quidem fas est, quin vincat honestas.
Sub laceris crebro virtus latet aurea pannis,

---

dam, qui captivus cum interrogaretur a domino, *quid praestiturus esset, si eum liberis suis praefecisset? ut ea,* inquit, *quae pulcerrima sunt, fiant ipsis etiam iucundissima.**) Hanc ipsam sententiam graviter, ut solet, expressit S. Basilius**) his verbis: *Δεῖ βίον ἄριστον αὐτὸν ἕκαστον αἱρεῖσθαι, ἡδὺν δὲ προσδοκᾶν τῇ συνηθείᾳ γενήσεσθαι.*

Vs. 83. Acceptum officium. Celebrata est a sapientibus sententia, *beneficii, eum qui dedit, statim; eum, qui accepit, nunquam oblivisci oportere.* Qui autem beneficia, quae in alios contulerunt, ipsimet praedicant, detrahunt illis omnem gratiam, et efficiunt, ut iis, qui acceperunt, de illis tacere liceat: cum ipsi partes eorum occupent. Extat in hanc sententiam elegantissimum epigramma Martialis:***)

Quae mihi praestiteris, memini, semperque tenebo.
Cur igitur taceo, Postume? tu loqueris.
Incipio quoties alicui tua dona referre,
Protinus exclamat: D i x e r a t i p s e m i h i.
Non belle quaedam faciunt duo; sufficit unus
Huic operi. Si vis ut loquar, ipse tace.
Crede mihi, quamvis ingentia, Postume, dones,†)
Auctoris pereunt garrulitate sui.

Vs. 85. Utilitas quoties. Cicero primo de legibus:††) *Recte Socrates eum execrari solebat, qui primus utilitatem ab honestate seiunxisset. Id enim querebatur caput esse exitiorum omnium.* Idem etiam tradit sub principium libri tertii de officiis (§. 11.): quo in libro toto haec quaestio ab eo copiosissime explicatur.

Vs. 87. Sub laceris. Vulgus e vestitu atque ornatu iudicare plerumque de hominibus solet: in quo tamen saepissime fallitur, cum et a Graecis olim dictum et a Plauto postea repetitum sit, *sub sordido palliolo saepe latere sapientiam.*†††) In vita Terentii*) legimus, eum, cum ab aedilibus iussus esset Andriam suam recitare Caecilio, antequam ageretur, venisse ad Caecilium coenantem, et quod erat contemtiore vestitu, initium fabulae in subsellio residentem legisse; sed post paucos versus invitatum ut accumberet, coenasse una, deinde cetera percurrisse non sine magna Caecilii admiratione. At contra Euangelo Tarentino, cum ornatus ingentis pretii veste, corona etiam aurea redimitus ad laureae similitudinem conflata, cuius folia quidem ex auro erant, pro baccis autem pendebant smaragdi, citha-

---

*) Hoc dictum quis primus retulerit, dicere non possum. Fr.

**) Serm. de leg. libb. gentil. 8. Opp. Tom. II. pag. 184. D. ed. Garnier. ubi legitur *προαιρεῖσθαι.* Fr.

***) V. 52. Fr.

†) Al. legunt *donas;* Gruter. ex Palat. *dona Auctoris* etc. Fr.

††) cap. 12. §. 33. extr. ubi *ab honestate* pro vulg. *a natura* ex coniectura dedit Lamb. Fr.

†††) Cic. Tusc. III. 23. refert hoc *Caecilianum:*
Saepe est etiam sub palliolo sordido sapientia. Fr.

*) cap. 2. ubi de *Caecilio,* ut scripsit Muretus, vid. Oudendorp. Fr.

Cum stolidas aurum pecudes et purpura velet.
Nil laudis caussa facito: et tamen omnia, laudem
821 Quae tibi conciliare queunt, ea sedulus urge.
Divitias nec amare nimis nec spernere debes.
Quamquam etenim nequeunt facere ac praestare beatum,
Magna tamen vitae sunt instrumenta gerendae.
Fac contentus eo, quod contigit, usque fruaris:
Sic tamen, ut nunquam meliora requirere parcas.

---

ram ferens inauratam multisque gemmis distinctam, in Pythiis canere voluisset magnamque sui exspectationem concitasset, ut,*) simul atque canere coepit, risu, clamore, sibilis exploderetur. Historiam facetissime persequitur**) Lucianus in libello, quo exagitat quendam, qui multis libris coëmendis doctum se videri volebat.***) Non igitur e vestitu, sed e dictis factisque de unoquoque iudicandum est.

Vs. 88. Cum stolidas aurum. Alludit ad dictum Diogenis, qui divites indoctos vocabat pecudes aureo vellere. †)

Vs. 89. Nil laudis caussa. Qui laudem sibi in rebus agendis proponunt, ventosi et ambitiosi sunt, et corpori umbram, veritati imaginem anteponere videntur. Et tamen vix est, ut sine aliquo laudis stimulo labores ad virtutem et eruditionem comparandam necessarii a iuvenibus perferantur. Suadendum igitur eis est, ut neque
821 laudem tanquam praecipuum quoddam bonum sequantur, et tamen nihil praetermittant eorum, quibus vera laus conciliari potest.

Vs. 91. Divitias nec amare nimis. Qui divitias nimis amant, avari sunt; qui contemnunt, parum prudentes. *Sine divitiis enim*, ut ait Aristoteles primo Ethicorum, ††) *multa, quae praeclara et laudabilia sunt, commode effici non queunt.* Itaque praeclare sapientissimus ille Hebraeus a Deo sibi neque divitias neque paupertatem postulat. Eleganter autem divitiae comparantur cum instrumentis. Ut enim lyra, exempli caussa, bonum lyricinem non facit; sed tamen bonus lyricen sine lyra munus suum exercere non potest: ita divitiae beatum quidem non faciunt, sed tamen instrumenta sunt ad multas res gerendas necessaria. Neque obstat, quod in sacris litteris dicitur, *pauperes beatos esse et divitibus difficile esse ingredi in regnum Dei.* Nam illic pauperes dicuntur, qui ad divitias animum non adiiciunt, sive illas habeant, sive non habeant: et ita pauper esse aliquis etiam in maxima opum affluentia potest. Iis autem divitibus difficilis est aditus in regnum Dei, qui divitiis suis fidunt, et ad eas cor, ut David loquitur, †††) apponunt.

Vs. 94. Fac contentus. Vetus praeceptum est, *τὰ μὲν παρόντα στέργειν, τὰ δὲ κρείττω ζητεῖν.* *) Qui praesentibus contentus non est, nunquam quieto animo est; qui meliora non quaerit, nunquam emergit.

---

*) Ante hanc partic. *evenit* vel simile verbum excidisse suspicor. Fr.

**) Ed. Veron. *prosequitur*. Vid. adn. pag. R. 67. Fr.

***) adv. indoctum cap. 8. sqq. Fr.

†) Diog. Laert. VI. 22. *τὸν πλούσιον ἀμαθῆ πρόβατον εἶπε χρυσόμαλλον.* Fr.

††) cap. 9. Fr.

†††) Psalm. LXII. 11. Fr.

*) Isocrat. ad Demonic. §. 29. cf. Erasm. Adag. III. 10. 34. Fr.

Quam sint cuncta hominum varia atque incerta, notato:
Ne te unquam aut adversa premant aut prospera tollant.
Pauca quidem haec; sed quae studio servata perenni 822
Mirificos fructus progressu temporis edent.
Adspiret tantum coeptis Deus: omnia cuius
Consilio aeterno et certa ratione reguntur.
Quem tu et luce puer prima, cum strata relinquis
Impiger, et dulcem repetis cum vespere somnum,
Supplicibus facito places ante omnia votis.
Ille tibi ingeniumque sagax corpusque salubre
Et multo meliora dabit. Diffidere noli:
Tu modo ad illius semper refer omnia laudem.

Vs. 96. Quam sint cuncta. Imprudentis est, cum res prosperae sunt, confidere eas semper tales fore: recteque Isocrates in Areopagitico *) *tunc maxime metuendum esse* ait, *cum res nostrae ita eunt, ut volumus.* Eademque ratione nemini quamlibet duris et adversis in rebus abiicienda spes est. Horum incommodorum utrumque facile vitabit is, qui diu ac diligenter rerum humanarum inconstantiam et instabilitatem **) notaverit.

Vs. 98. Pauca quidem haec. Coronis haec quaedam est huius opusculi, qua ei animum addit: et quemadmodum orsus erat a cultu divino, ita in eundem desinit, quod et ab eo, tanquam principio, ducenda sint omnia, et ad eundem, tanquam ad finem, dirigenda, secundum illud Theocriti: ***) 822

'Εκ Διὸς ἀρχώμεσθα καὶ εἰς Δία λήγετε Μοῖσαι.

---

*) §. 1 — 9. Fr.

**) Hoc substantivum licet minus usitatum fuerit veteribus, non est tamen damnandum. Fr.

***) Idyll. XVII. 1. Fr.

823 XVI. *ΜΑΡΚΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΟΥΡΗΤΟΥ*
ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ
ΠΡΟΣ
ΜΑΡΚΟΝ ΑΝΤΩΝΙΟΝ
ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΙΔΟΥΝ ΠΑΙΔΑ ΕΝΝΑΕΤΗ
ΓΝΩΜΑΙ

HOC EST

M. ANTONII MURETI
PRESBYTERI
AD
M. ANTONIUM
FRATRIS F. PUERUM NOVENNEM
SENTENTIAE GRAECAE
CUM INTERPRETATIONE LATINA
INNOCENTII GISCAFERII*)
QUAE UT PLURIMUM**) VERBUM VERBO
NONNUNQUAM TAMEN ET VERSUM VERSU REDDIDIT

M. ANTONIUS MURETUS FRATRIS F.
S. D.

Biennium iam est, fili, cum tibi, prima elementa Latinae linguae percepturo, libellum confeci, praecepta quaedam ad vitam utilia versibus continentem, in quo primis illis Grammaticorum exercitationibus defungereris. Quod cum utrique nostrum, praepotentis Dei beneficio, non prorsus infeliciter cesserit: idem in
824 *Graeca lingua experiri volo: sine qua, saepe audis ex me, Latinam mancam ac mutilam esse, nec satis uberes ex ea fructus percipi posse. Cum igitur pridie Kal. Ianuar., qui dies tibi natalis est,*

*) Haec quoque interpretatio, una cum epistola, quae Giscaferii nomine scripta est, ipsius Mureti esse videtur. D. R. — In edd. Thomas. et Veron. interpres ille dicitur **Giscaterius; Giscaferrus** in Lazer. Diatr. de Vita et Script. Muret. pag. R. 570. Fr.

**) *Ut plurimum* pro *saepe, plerumque* dici, qui Ciceronis auctoritate probant II. de Legg. 14. pr., alias res agere videntur. Gr. *ὡς τὰ πολλά.* Fr.

ingressurus sis, cum Deo propitio ac benevolente, in annum aetatis tuae decimum; egoque te eo ipso die Graecis litteris initiare constituerim: concinnavi tibi interea hunc alterum libellum Graece loquentem, qui tibi pro natali munusculo erit. Magnum tibi haec qualiacunque scripta mea pudorem incutient, fili, nisi omni ope nitaris, ut meae de te exspectationi respondeas. Scient homines, nihil tibi a me defuisse. At mihi puero cum alia multa, tum praeceptores defuerunt. Vere enim hoc affirmare possum, post annum aetatis meae duodecimum nullo me ad ullam artem neque privatim neque publice praeceptore usum esse. Quamquam enim Pictavii, quo me parentes ad excolendum ingenium miserant, ibam interdum ad eos, qui Ius Civile profitebantur, perraro tamen id faciebam, neque tam ut quidquam ex eis discerem, quam ut meis animum explerem, qui me ei studio addixerant. Eveniebat id mihi indomita quadam perversitate ac pervicacia ingenii, ut nullum doctorem triduum ferre possem. Cuius improbitatis valde me postea ac diu poenituit poenitetque. At tibi, me vivo, neque dux, hortator, monitor deerit: et quae praeterea requiruntur, abunde, si Deus volet, suppetent omnia. Vide modo tu, ne, cum aliud nihil desit, ipse olim tibi defuisse dicaris. Romae, Idibus Novembr. MDLXXX.

INNOCENTIUS GISCAFERIUS GULIELMI F.
M. ANTONIO MURETO IUNIORI S.

Multa debemus et ego et pater meus patruo tuo. Quoties enim tulit occasio, libenter nos re, opera, consilio, auctoritate, gratia adiuvit. Sed illi quidem quomodo gratiam referat, pater ipse viderit; nam meum non est, qui tanto aetate minor sum, illam cognitionem) suscipere. Tibi vero, qui aetate tanto fere me minor es, quanto patre meo patruus tuus, aequum est studere me ut ali-* 825
*quid praestem, quo ostendam animum beneficii memorem. Et ut illi amantissime coniunctissimeque inter se vivunt, sic oportet in nobis esse iam nunc idem mutuae benevolentiae vinculum. Nuper igitur, cum audissem de patre, scriptum esse a patruo tuo caussa tua elegantem sane libellum, quo multas bonas et graves sententias versibus Graecis complexus esset: egi cum eo summis precibus, ut illum commodato sumeret**) mihique legendi potestatem faceret. Quo impetrato, plus etiam ausus sum: nam his longioribus noctibus, addens aliquid ad solitas lucubrationes, expressi easdem sententias, ut potui, Latine. Quidquid est, quod effeci, ad te mitto, symbolum***) summi amoris erga te mei. Utinam veniat aliquando tempus illud, cum ea videamus, †) quae patrem de indole tua*

---

*) Scrib. *cogitationem*. D. R. — Cf. supra pag. 347. R. Fr.

**) *Commodato dare, accipere, sumere*, non dixerunt illi scriptores, quos imitari debemus. Saltem dicendum erat, *commodatum sumeret*. Cf. Nolten. Lex. Antibarb. pag. 1382. Fr.

***) Facile vitari poterat Graecum vocabulum. Fr.

†) Ex vulgari usu indicativus futuri ponendus erat; sed bene se habet coniunctivus praes. nexus ille et iugatus cum optandi formula quae antecedit,

saepe vaticinantem audio. Mihi de me modica sperare sat est; te, qui ita educaris et qui ne nomen quidem audire tuum potes, quin ad virtutem exciteris, eo perventurum esse confido, ut iam nunc sperem, rebus meis aliquid in te olim praesidii fore.

Nam te maioribus ire per altum
Auspiciis, manifesta fides. *)

Vale. Romae, Kal. Decembr. MDLXXX.

---

826 Ῥίζωμ' ὁμαίμου, τῆσδε θέλγητρον φρενὸς,
Κῆδός τε τερπωλή τε τοῦ γήρως ἐμοὶ,
Καὶ τοῦτο θείου, Μάρκε, πὰρ φίλου λάβε
Σμικρὸν μὲν ὄγκῳ δῶρον, ἄχρηστον δὲ μὴ,
Γνώμας ὁδηγοὺς πρὸς τὸ ζῆν εὖ καὶ καλῶς,
Νεωστὶ τὴν σὴν ηὐτρεπισμένας χάριν.
Καὶ γὰρ νέους γέρουσι παιδεύειν πρέπει,
Κἀγὼ γέρων μέν εἰμι, παιδίον δὲ σύ.
Σῶμ' ἀσθενὲς γέρουσιν, ἀκμάζει δ' ὁ νοῦς·
Νέῳ δὲ σῶμα θαλερὸν, ἀσθενεῖς φρένες.
Δι' ὃ καὶ σὲ δεῖ, βουλαῖς ἐμαῖς εὐήνιον,
Νῷ προσφέρεσθαι τούσδ' ὑπηκόῳ λόγους,
Φῶς πώποθ' ἡμῶν λαμπρὸν ἐσόμενον γένει.
Πρώτιστα καὶ μάλιστα τὸν Θεὸν φιλεῖν,
Ὑπέρ τε τἄλλα πάντα καὶ σαυτοῦ πλέον·
Ἔπειτα δ' ἄλλους ἧττον οὐ στέργειν σέθεν,

827 *Stirps consanguinei,**) huius (meae) delectatio mentis,*
Curaque et oblectamentum senectutis mihi,
Hoc quoque patruo, Marce, ab amico accipe
Exiguum quidem mole donum, sed non inutile,
Sententias duces itineris ad bene honesteque vivendum,
Nuper tua concinnatas gratia.
Nam et iuvenes instituere, senibus decorum est;
Et ego quidem senex sum, tu autem puerulus.
Corpus infirmum est senibus, viget autem mens;
Iuveni autem corpus robustum, imbecilla mens.
Quocirca et te oportet consiliis meis docilem
Animo accipere hos obedienti sermones,
Lumen olim nostro clarum futurum generi.
Inprimis et maxime Deum ama,
Et super omnia alia et plus quam te ipsum;
Deinde autem alios non minus ama quam te,

Utinam veniat. De simili Graecorum usu vide Schaefer. ad Demosth. pag. 74, 23. Tom. I. Apparat. pag. 436. Fr.

*) Virgil. Aen. III. 374. — Cf. Lazer. Diatr. de Vita et Script. Muret. pag. R. 570. sq. (pag. 34. ed. m.) ubi tamen scriptum est, *quae patruum de indole* etc. Nostra scriptura *quae patrem de ind.* exstat in Thomas. quoque et Veron. ed. Fr.

**) Ed. Veron. *consanguinea.* Fr.

Σπεύδοντα πλείστους εἰς τὰ πλεῖστ' εὐεργετεῖν·
Οὐδὲν γὰρ ἄνδρα μᾶλλον εἰκάζει Θεῷ.
Μετὰ τὸν Θεὸν δὲ πρῶτα τιμᾶν τοὺς γονεῖς,
Οἵ σ' ὦ φίλ' ἔθρεψάν τε κεἰς φῶς ἤγαγον·
Ζωούς τ' ἔτ' ὄντας στέργε καὶ κεκμηκότας.
Ποίησον ἄλλους, οἷ' ἂν ἄσμενος πάθοις.
Μὴ βλάψον, ὦ παῖ, καθ' ὅσον ἐπὶ σοί, μηδένα.
Τἀλλότριον μὴ κλέπτε· μὴ κακηγόρει.
Μὴ χαῖρε λέξας ἅττα μὴ ποιεῖν θέμις·
Ψεῦδος δὲ φεῦγε· πᾶς γὰρ ὁ ψευδῆ λέγων,
Ἂν ἑκών, ἄπιστός ἐστιν, ἂν δ' ἄκων, ἄνους·
Νεωτερισμῶν σαυτὸν ἴσχ' ἀπωτάτω,
Νόμων δ' ἀρίστους ἴσθι τοὺς παλαιτάτους·
Κενῆς δὲ δόξης ταῦτα μὴ πράξῃς χάριν,
Ἀλλ' ὅτι, κάλ' ὄντα, ταῦτα προστάττει Θεός.
Ἀρετή τε δόξα τ' ἐστὶν ὤνιος πόνου.
Πονοῦ δυνάμενος, ἵν' ἡσυχάσῃς ἀσθενής·
Νέοις ἔτ' οὖσιν ἐκπονηθέντες πόνοι
Φιλοῦσι τοῖς γέρουσι ῥᾳστώνην φέρειν.
Τῶν νουθετούντων, παῖ, φιλήκοος γένου·
Οὐχ ὁ κολακεύων σ', ἀλλ' ὁ νουθετῶν φιλεῖ.

Properantem plurimis ad plurima bene facere:
Nihil enim hominem magis assimilat Deo.
Post Deum autem primum venerare parentes,
Qui te, o care, et nutrierunt et in lucem produxerunt;
Et viventes adhuc ama et mortuos.
Facito aliis, quae ab aliis libens acciperes.
Ne laedito, o fili, quantum in te situm est, quemquam.
Alienum ne furare, ne maledicito.
Ne libenter ea loquitor, quae facere fas non est:
Mendacium autem fuge: omnis enim qui mendacia dicit,
Si quidem sponte id faciat, infidus est; sin invitus, imprudens.
Ab innovationibus) te ipsum cohibe longissime,*
Et legum optimas scito esse eas, quae sunt antiquissimae:
Inanis autem gloriae caussa haec ne feceris;
Sed quia, honesta cum sint, ea praecipit Deus.
Et virtus et gloria venalis est labore.
*Labora, dum potes, ut, cum imbecillus**) eris, quiescas:*
Ab iis, qui adhuc iuvenes sunt, excepti labores
Solent senibus commoditatem otii adferre.
*Eos qui te corripiunt, fili, libenter ausculta:***)*
Non qui tibi adulatur, amat te, sed qui te corripit.

---

*) Deterioris aetatis hoc est substantivum. Verbum ipsum *innovandi* legitur etiam apud Cic. in Pison. cap. 36. extr. Fr.

**) Ed. Veron. *imbecillis* vel potius *imbecilis*. Fr.

***) Apud Ciceronem hoc verb. adsciscit dativum; de *adulandi* verbo vid. adn. pag. 172. R. Fr.

Μετάδος προθύμως τοῖς πένησιν ὧν ἔχεις·
Τὰ δοθέντ᾽ ἐκείνοις αὐτὸς ἐκτίσει Θεός.
Ἐπισφαλές πως πρᾶγμ᾽ ὑπερπλουτῶν νέος·
828 *Καὶ γὰρ θρασὺς πρὸς πάντα, καὶ νοῦς οὐκ ἔνι.*
Δανεισμάτων κάλλιστον, εὖ ποιεῖν φίλους·
Πλούτου δὲ χρῆσις ἥδε τιμιωτάτη.
Ἀεὶ τὸ γειτόνημα τῶν κακῶν κακόν·
Ἀγαθὸς δ᾽ ἀνὴρ μόνον ἐγγὺς οἰκῶν ὠφελεῖ.
Ἐν νῷ τὸ νικᾶν ἐστὶν, οὐκ ἐν σώματι·
Βούλευμα πολλὰς ἓν σοφὸν νικᾷ χέρας.
Ὀλίγον πρὸς ὀλίγῳ προστεθὲν σωρὸν ποιεῖ.
Ἐλεύθερος ζῆν μᾶλλον ἢ δοῦλος θέλεις;
Καλὴν δὲ δόξαν ἀντ᾽ ἀδοξίας λαχεῖν;
Δαπάνην δὲ φεύγειν καί τι κερδαίνειν ἀεὶ
Μετ᾽ ἀσφαλείας, ῥᾷστα, κινδύνου δ᾽ ἄτερ;
Ἀπέχου πονηρῶν, κἄνπερ ἡδονὴ προσῇ.
Ὅστις πρὸ τοὔργου μὴ φοβεῖται τὴν δίκην,
Μετὰ τοὔργον ὀψὲ σωφρονῶν φοβήσεται.
Κάλλιστόν ἐστι μάθημα γιγνώσκειν Θεόν·
Ἄνευ δὲ τούτου τἄλλα πάντ᾽ ἀνωφελῆ.
Μηδὲν φρονήσῃς σεμνόν, ἄνθρωπος γὰρ εἶ·
Μηδὲν ταπεινόν, οὐρανὸς γάρ σοι πάτρα.

Participes libenter facito pauperes eorum, quae habes:
Quae dantur illis, ipse persolvet Deus.
Periculosa quodammodo res est iuvenis supra modum dives:
829 *Nam et audax est ad omnia, et mens non inest.*
Pulcerrimum foenus est, benefacere amicis;
Opum autem usus hic est omnium honoratissimus.
Semper mala est malorum vicinia;
Bonus autem vir, etiam si nihil aliud quam prope habitet, prodest.
In mente consistit vincendi facultas, non in corpore:
Unum sapiens consilium multas vincit manus.
Parvum parvo additum efficit acervum.
Liber vis potius quam servus vivere?
Et bonam famam, non infamiam consequi?
Sumtum autem fugere et semper aliquid lucrari
Tuto, facillime et sine periculo?
Abstineto a rebus turpibus, etiamsi admista sit voluptas.
Quicunque ante factum non timet iudicium,
Post factum sero sapiens timebit.
Pulcerrima disciplina est, Deum cognoscere:
Sine hac autem aliae omnes inutiles sunt.
Nihil superbum animo agites,) homo enim es:*
Nihil humile, patria enim tibi est caelum.

---

*) Ed. Veron. *cogites.* Fr.

Λέξων κακῶς ἄλλον τίν', εἰς σαυτὸν βλέπε,
Μηδὲ ψέγ' ἄλλους, οὐκ ἄμεμπτος αὐτὸς ὤν.
Περὶ τῶν κρατούντων ὁπόταν ἐμπέσῃ λόγος,
Σιγᾶν ἄδιψόν τ' ἐστὶ κἀσφαλέστατον.
Ἐλευθέρου 'σθ' ἑκόντα δουλεύειν νόμοις·
Οἷς ὅτε λατρεύεις, ἴσθι λατρεύων Θεῷ.
Τοιοῦτός ἐσθ' ἕκαστος, οἵοις ἥδεται·
Διάκρισις ἤθους ἥδε δ' ἀκριβεστάτη.
Τοῖς χρωμένοις τὰ χρήματ' ἐστὶ χρήματα,
Ἄχρηστα δ' ἄλλως κἀνόνητα κτήματα.
Μηδὲν ποιῶν πονηρὸν ἐλπίσῃς λαθεῖν·
Μάταιος ἐλπίς· ὀξυδερκὴς γὰρ Θεός.
Πολύφιλον εὐτυχί', ἄφιλοι δ' οἱ δυστυχεῖς.
Παύροις ἐνοῦσαν πίστιν εὑρήσεις βροτῶν·
Σοφὸν δ' ἔπος παλαιὸν, οἱ πλείους κακοί.
Οὐ συγκροῦσι νοῦς τε καὶ πλοῦτος πολύς·
Κτῆσις γὰρ ἄμετρος τῷ φρονεῖν ἐπισκοτεῖ.
Ἀμαθία πολλὴ καὶ δοκοῦντί περ σοφῷ,
Τὸ τἄλλα γνῶναι πάνθ', ἑαυτὸν δ' ἀγνοεῖν.
Νίκη, φρονήσεως ὥσπερ οὖσα συγγενὴς,
Πρὸς τοὺς φρονοῦντας, οὐ πρὸς ἰσχυροὺς ῥέπει
Ὅπου 'στὶν ἔργων καιρὸς, ἄχρηστοι λόγοι.
Ῥέζων οὐρανίδαις καὐτὸς τὰ δέοντα ποίησον· 830

Detracturus de alio quopiam, te ipsum intuere,
Neque vitupera alios, cum ipse reprehensione non careas.
De principibus cum inciderit sermo,
Tacere et sitim non facit et tutissimum est.
Id liberi est, servire sponte legibus:
Quibus dum servis, scito te Deo servire.
Talis est quisque, qualibus oblectatur:
Haec autem est certissima morum diiudicatio.
Utentibus pecuniae vere sunt pecuniae;
Aliter autem inutiles et infructuosae possessiones.
Nil improbe feceris, sperans fore ut lateas:
Vana spes est; acute enim videt Deus.
Amicis abundat felicitas, infelices autem amicis carent.
Paucis inesse hominibus invenies fidem;
Sapiens autem dictum vetus: plures mali.
Non concurrunt et multa prudentia et multae opes:
Nam immodica opum vis menti caliginem offundit.
Magna inscitia est etiam ei, qui videtur sapiens,
Alia nosse omnia, se ipsum autem ignorare.
Victoria, ut quae prudentiae cognata sit,
Ad consideratos, non ad robustos inclinat.
Ubi opus est factis, inutiles sunt sermones.
Sacrificans caelestibus, etiam ipse quae oportet facito: 831

Vs. 70. 71. Cf. supra Institut. Pueril. vs. 17. sq. Fr.

Ἦ γὰρ ἀπ' ἀργούντων τά γε πλεῖστ' ἀνεμώλιος εὐχή.
Λόγος ἐστὶ πολλοῖς κόμψος, ἔργα δ' ἀπρεπῆ·
Κακὸς δ' ὁ μέτρια μὲν λέγων, πράττων δὲ μή.

Ἀποπαίζοντος εἰς τὸ πίνειν.

Ὕδατι δεῖ τὰ ῥάκη πλύνειν, οἴνῳ δὲ λάρυγγα,
Καὶ βατράχοισιν ὕδωρ, οἶνον δ' ἄνδρεσσι προπίνειν.

Ἐπανόρθωσις.

Ὑδροποτεῖν κάλλιστον, ἐπεὶ νόος ἔμπεδος αἰεὶ
Νηφόντων, μεθύων δ' ὑϊ μᾶλλον ἢ ἀνδρὶ ἔοικε.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πόμ' ἀνθρώποισιν οἶνος, ὕδωρ θρέμμασι.

Ἐπανόρθωσις.

Πολλοὺς ποθεὶς ἀπείκασ' οἶνος θρέμμασι.
Σαυτὸν φιλεῖς, ἄνθρωπε; τὴν ψυχὴν φίλει·
Κείνη γὰρ εὖ σωθεῖσα συσσώζει δέμας·
Ἀμελουμένη δὲ καὶ τὸ σῶμ' ἅμ' οἴχεται.
Σοφοῖσιν οὐδεὶς πὰρ κριταῖς ἀκουστέος,
Λόγους ἐπ' ἔργοις προσφέρων αἰσχροῖς καλούς.
Σοὶ φίλος αἰσχρὰ φιλῶν μήτ' εἴη μήτε γένοιτο·
Κάλλιστος δ' ἀρετὴ δεσμὸς ὁμοφροσύνης.
Πλείστους ἀεὶ φοβήσεθ' ὁ πλείστους φοβῶν.
Ἀρχομένων φιλίη, φυλακὴ τἄρχοντος ἀρίστη·
Ὃν δ' ὁ λέως μισεῖ, κείνου 'στ' ἐπικίνδυνος ἀρχή.

Nam vota, quae a cessantibus fiunt, plerumque irrita sunt.
Multis compta est oratio, sed facta indecora;
Malus autem est, qui modesta quidem loquitur, sed non facit.

Iocosum de potu vini.

Aqua oportet pannos laceros abluere, vino autem guttur:
Et ranis aquam, vinum autem viris propinare.

Correctio.

Aquam bibere optimum est, si quidem mens constans semper est
Sobriorum; ebrius autem suis similior est quam viri. *)

De eodem.

Potus hominibus est vinum, aqua pecudibus.

Correctio.

Vinum epotum multos pecudum similes reddidit.
Te ipsum amas, o homo? animam ama:
Illa enim servata simul conservat corpus;
Neglectae autem ipsi etiam corpus simul interit.
Apud sapientes iudices nemo audiendus est,
Qui super turpibus factis pulcros sermones adferat.
Tibi amicus qui turpia amat neque sit neque fiat;
Pulcerrimum autem concordiae vinculum virtus.
Plurimos semper metuet, qui plurimos terret.
Subditorum **) *amicitia, optima principis custodia est;*
Quem autem populus odit, illius intutum est imperium.

*) *suis — viri.* Thomas. ac Veron. ed. *sui — viro.* Fr.
**) Cf. adn. pag. R. 218. et Ruhnk. ad Vell. II. 108. pag. 243. ed. m. Fr.

Πολλοῖς ἀπιστῶν οὐχ ἁμαρτήσεις πολύ.
Συνοδοίποροί ποτ' ἦσαν ἄνθρωποι δύο,
Ὧν ἦν βραδὺς μὲν εἷς, ὁ δ' ἅτερος ταχύς·
Χὠ μὲν ταχὺς ἐβράδυν', ὁ δὲ βραδὺς ἔτρεχε·
Ὁ ταχὺς πρὸ τοῦ δείλην γενέσθ' ἐλείπετο.
Τὸ μὲν ἴσον ἐστὶ τῶν φίλων συνεκτικόν·
Τὸ δὲ πλεονεκτεῖν μῖσος ἐξεργάζεται.
Κάλλιστόν ἐστι τῶν ἐν ἀνθρώποις δίκη·
Ὑγιὲς δὲ πάντῃ σῶμα θησαυρὸς μέγας.
Τοῖς δ' εὖ τραφεῖσιν ἡδονὴν πολλὴν φέρει
Τὸ καλῶν ἐρῶντας τῶν ἐρασθέντων τυχεῖν.
Δόκησις ὄχλου φαῦλος ἡγεμὼν βίου.

Πλάτωνος γνώμη.

Χρυσὸς πολὺς μέγιστον ἐν πόλει κακόν.
Ἐλέησον ἄλλους, ἵν' ἐλέου κ'αὐτὸς τύχῃς.
Καλὸν οὐ τὸ πλουτεῖν, ἀλλὰ τὸ πλουτεῖν ἐκ καλῶν.

Οὐιτελλίου τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος γνώμη. 832

Ἥδιστον ὄζει πολέμιος νεοσφαγής.

Τὸ αὐτὸ ἄλλως.

Ἐχθροῦ σφαγέντος εὔοδμον κρέας πνέει.

Ἐπανόρθωσις.

Ὁ συγγινώσκων δυσμενεῖ, κτᾶται φίλον·

Multis diffidens, non multum aberrabis.
Iter una faciebant olim homines duo,
Quorum erat tardus quidem unus, alter autem celer:
Et celer quidem tarde) ibat, tardus autem currebat;*
Celer ille, antequam advesperasceret, relictus est.
Aequale quidem amicos continendi vim habet;
Plus autem sibi arrogare, inimicitias efficit.
Pulcerrimum est in rebus humanis iustitia;
Corpus autem ex omni parte sanum magnus thesaurus est.
Bene autem educatis magnam voluptatem adfert
Honesta amantes consequi ea, quae amant.
Opinio vulgi malus dux vitae.

Platonis sententiae.

Multum aurum maximum malum est in civitate.
Miserere aliorum, ut et tu misericordiam consequaris.
Non opibus affluere pulcrum est; sed opes pulcris rationibus partas habere.

Vitellii **) Romanorum Imperatoris sententia. 833

Suavissime olet hostis recens interfectus.

Idem aliter.

Inimici iugulati suavem odorem spirat caro.

Correctio.

Qui ignoscit inimico, amicum parat;

---

*) Ed. Thomas. et Veron. *tardo.* Fr.

**) Vid. Sueton. Vitell. cap. 10. Fr.

Βδελυρὸν δὲ πρᾶγμα πανταχοῦ μιαιφόνος.
Μή τινί ποτ' ἄχθος τόσσον ἐμπέσοι κακῶν,
Ὅσον δύναιτ' ἂν, κἀσθενής περ ὢν, φέρειν.
Κακὸν πολίτης τοῦ νόμου σοφώτερος.

Ὁρατίου ποιητοῦ Ῥωμαϊκοῦ γνώμη.

Νοῦς, κάλλος, εὐγένεια, πάντ' ἐν χρήμασι.

Ἐπανόρθωσις.

Νοῦς ἐκπορίζει χρήματ', οὐ νοῦν χρήματα·
Πλοῦτος δὲ μήτ' εὔμορφον ἀπέδειξ' οὐδένα
Μήτ' εὐγενῆ τὸν ὄντα κιβδήλου γένους.
Ἄχρηστον αἰδὼς χρῆμα τῷ κεχρημένῳ.
Ὅρκος ἄγαν προπετὴς πολλοῖς κακὰ μυρί' ἔθηκε·
Φείδεο, μὴ προπετῶς ὄμνυε μήτε μάτην.
Ὦ γλῶσσα, γλῶσσ', ὡς μόριον οὖσα πάμμικρον
Μεγάλ', ἂν ἀπῇ χαλινὸς, ἐργάζῃ κακά.

Φωκυλίδου πονηρὰ γνώμη.

Πρώτιστα πλοῦτον, εἶτα δ' εὐσεβήσομεν.

Ἐπανόρθωσις.

Πρῶτ' εὐσεβεῖν χρεὼν, εἶθ' ὁ πλοῦτος ἕψεται·
Τῶν γὰρ δικαίων κάρτα κήδεται Θεός.
Τὰ περὶ τὸ θεῖον μήποτε πολυπραγμονῇς·

Abominanda autem ubique res est homicida.
Ne cui unquam tantum malorum pondus incidat,
Quantum perferre, quantumlibet imbecillus sit, queat.
Mala res est civis lege sapientior.

Horatii *) poëtae Romani sententia.

Prudentia, forma, nobilitas, omnia insunt in pecuniis.

Correctio.

Prudentia parat pecunias, non prudentiam pecuniae;
Opes autem neque formosum quemquam reddiderunt
Neque nobilem, qui prius esset ignobilis.
*Inutilis res**) est pudor homini egenti.*
Iusiurandum nimis promptum ingentem vim malorum attulit multis:
Parce, neque prompte iurato neque frustra.
O lingua, lingua, ut, particula cum parva sis,
Magna, si frenum absit, efficies mala.

Phocylidae ***) improba sententia.

Primum omnium habeamus divitias, deinde autem pietatem colamus. †)

Correctio.

Primum pietatem colere oportet, deinde opes sequentur:
Iustorum enim valde magnam curam gerit Deus.
Quae ad divinum numen pertinent, nunquam curiose quaesieris:

Vs. 131. 132. Cf. supra lib. I. poem. 66. Fr.
*) Epist. I. 6. 36. sqq. ubi cf. Schmid. Fr.
**) Haec vox omissa est in ed. Veron. Fr.
***) In *Phocylidis* fragm. (a Gaisf. ed.) hanc sententiam non reperi. Fr.
†) Thomas. et Veron. ed. *colemus.* Fr.

Ἰδεῖν γὰρ οὐκ ἐφικτὰ, πιστεύειν δ' ἅλις.
Εἰ τὰ παρόντ' ἀγαπᾷς, βασιλέων βασιλεύτερός ἐσσι,
Εἰ δὲ μὴ, ἀργαλέῃ τήκεαι ἐν πενίῃ.
Οὐ σοφός ἐστιν ἐκεῖνος, ὃς ἄλλων πλείονα οἶδεν,
Ἀλλ' ὁ εὖ ἐν καιρῷ χρώμενος οἷς ἔμαθε.
Ὧι πλειόνων δεῖ, κοὐχ ὁ παῦρ' ἔχων, πένης.
Ἔλπιζε πάντ' ἄνθρωπε, καὶ πάντ' εὐλαβοῦ·
Τό τ' ἄγαν ἀπιστεῖν καὶ τὸ πιστεύειν ἄγαν,
Ἡ μὲν πονηρῶν, ἡ δὲ ἠλεῶν νόσος.
Σωτηρία πόλεως οὐ καλῶς κεῖσθαι νόμους,
Ἀλλ' ἰσχύειν τε καὶ κρατεῖν εὖ κειμένους.
Πᾶσ' ἔστ' ἀνάγκη τῷ μακρῷ ποτ' ἐν χρόνῳ
Ψευδῶν ἀπ' ἀγαθῶν ἔτεα συμβῆναι κακά. 834
Πράττοντα τὰ κάλ' ἀδύνατόν ἐστι κακοπραγεῖν·
Ἀποροῦντα τὸν δίκαιον οὐχ ἑώρακα.
Μήποτε ματεύσῃς περὶ Θεοῦ, πῶς τοῦτο δρᾷ·
Τὸ δρᾶν γὰρ αὐτῷ ταὐτόν ἐστι τῷ θέλειν.
Πλούτου πρόκρινον σῶμα, νοῦν δὲ σώματος·
Θνητὸν τὸ σῶμα πᾶσι, νοῦς δ' εἰκὼν Θεοῦ.
Πῶς δή ποθ' ἕξεις τἄλλα, σαυτὸν οὐκ ἔχων;
Τῶν ἀδυνάτων ἓν τοῦτο τοῖς σοφοῖς δοκεῖ,
Ἅμ' ἀγαθὸν εἶναι σφόδρα καὶ πλουτεῖν σφόδρα.
Μουρήτου λόγος· ἐστὶ πόνου μέτα μηδὲν ἄελπτον·

Neque enim visu attingi possunt, credere autem satis est.
Si iis, quae adsunt, contentus es, regalior es ipsis regibus;
Sin minus, molesta contabescis in paupertate.
Non ille sapiens, qui aliis plura scit;
Sed qui bene et opportune utitur iis, quae didicit.
Qui pluribus eget, non qui pauca habet, pauper est.
Spera omnia, o homo, et omnia metue:
Et nimis incredulum esse et nimis credere;
Ille quidem improborum, hic autem fatuorum morbus est.
Salus civitatis non in eo consistit, ut bene positae sint leges;
Sed ut bene positae robur obtineant et imperent.
Necesse est in longinquitate temporis
Bonis ex falsis vera ut eveniant mala. 835
Qui quae honesta sunt agit, fieri non potest ut male rem gerat:
Egentem iustum non vidi.
Ne unquam quaesieris de Deo: Quomodo hoc facit?
Nam facere et velle ipsi idem est.
Opibus pluris facito corpus, mentem autem corpore:
Mortale corpus est omnibus; mens autem imago Dei.
Qui tandem habebis alia, te ipsum non habens?
Unum hoc eorum, quae fieri non possunt, sapientibus videtur,
Simul valde bonum esse et valde divitem.
Omnia sunt, Muretus ait, speranda labore:

Vs. 144. 145. Cf. supra Institut. Pueril. vs. 15, sq. Fr.

Καὶ τόδε Μουρήτου· μηδὲν ἄτερθε πόνου.
Οὐδὲν φοβήσει τοὺς Θεὸν φοβουμένους.
Πολλοῖς προσάπτει θάρσος ἡ μὴ 'μπειρία·
Πείρᾳ δ' ὄκνος τε κεὐλάβεια ξύμφυτος.
Οὐκ ἔστιν ὀδμὴ πάντοθεν κέρδους καλή,
Ἀλλ' ἔστιν οὗ καὶ ζημίαν κέρδος φέρει.
Τὰ λεγόμεν' ἐν σκότῳ πλανᾶσθαι φάσματα,
Ἢ μηχανήματ' ἐστὶ τῶν τοιχωρύχων,
Ἢ δειλιώντων πλάσματ' ἢ μοιχῶν δόλοι,
Ἢ φιλογελώτων παίγματ' ἢ γραῶν ὕθλοι.
Οὐκ ἐνδεὴς ὤν, τῶν φίλων πεῖραν λάβε,
Ἵν' ἐνδεῆ σε προσδοκᾶν τί χρή, μάθῃς.
Οὐκ ἀγαθὸν ἄρχων τῇ πόλει νόμου κρατῶν,
Ἀγαθὸν δ' ἐκεῖνος, ὃς νόμοις ὑπηρετεῖ.
Πονηρὸν εἶναι καὶ θέλειν ὅμως δοκεῖν
Ἀμείνον' ἄλλων, ἐσχάτη πονηρία.
Λαβὼν ἔσοπτρον, εἶδος εἰσάθρει τὸ σόν,
Ἵν' εἴ σε μήτηρ εὐπρόσωπον γείνατο,
Καλὸν πρόσωπον ἤθεσι στέψῃς καλοῖς·
Ἐὰν δ' ἄμορφος καὶ δυσειδὴς ὢν τύχῃς,
Σπεύδῃς καλῷ τοὔλλειμμ' ἀναπληροῦν τρόπῳ.
Τὰ δεσποτῶν ἄῤῥητα μὴ ζήτει μαθεῖν.
Οὐδένα τ' ἐξαπατᾶν καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἐξαπατᾶσθαι·

Hoc quoque Mureti est: absque labore nihil.
Nihil terrebit illos, qui Deum timent.
Multos audaces facit inexperientia;
Experientiae autem tarditas et cautio cognata est.
Non est lucri bonus odor, undecunque sit,
Sed et iactura interdum potior est lucro.
Spectra illa, quae dicuntur in tenebris vagari,
Aut machinamenta sunt eorum, qui perfodiunt parietes,
Aut timidorum figmenta) aut adulterorum doli,*
*Aut hominum risus amantium ludicra aut anuum fabula.**)*
Dum non eges, amicorum periculum facito,
Ut, quid te, cum egueris, exspectare oporteat, discas.
Non bonum est civitati magistratus, qui legibus imperat;
Bonum autem ille, qui legibus subservit.
Improbum esse et velle tamen videri
Meliorem aliis, ultima est improbitas.
Sumpto speculo, formam tuam inspice:
Ut, si te mater decoro vultu genuit,
Pulcrum vultum pulcris moribus corones;
Sin autem informis et aspectu foedus sis,
Properes bonis moribus id, quod tibi deest, supplere.
Secreta dominorum scire ne quaerito.
Nec falli a quoquam nec quemquam fallere pulcrum est:

Vs. 176. sqq. Cf. supra Institut. Pueril. vs. 37. sqq. Fr.
*) Cf. adn. pag. R. 19. Fr.
**) Thomas. et Veron. ed. *fabulae*. Fr.

Καὶ γὰρ ἐκεῖνο κακοῦ, καὶ τόδε νηπιάχου. 836
Βασάνισον εὖ βούλευμ᾽ ὑπ᾽ ἐχθροῦ σοὶ δοθέν·
Τὰ γὰρ παρ᾽ ἐχθρῶν πάνθ᾽ ὑποπτεύειν, σοφόν·
Ἂν δ᾽ ἐξετασθὲν ἀκριβῶς, χρηστὸν φανῇ,
Τὸ χρηστὸν ὄν, τοῦ δόντος ἀμελήσας, δέχου.
Ἀβελτέρου σημεῖον, ὧνπερ ἀφρόνως
Ἥμαρτεν αὐτὸς, αἰτιᾶσθαι τὴν τύχην.
Πόνος σχολὴν ἔφυσε καὶ σχολὴ πόνον.
Ὡς βλαβερόν ἐσθ᾽ ἡ τῶν δεόντων ἀμβολή·
Ἀτελῆ κατέστησ᾽ ἔργα καὶ μόχθον διπλοῦν.
Ὁτιοῦν τιν᾽ ἄλλον εἰσίδῃς πεπονθότα,
Ἡγοῦ δύνασθαι πάντας ἐξ ἴσου παθεῖν·
Εἷς γὰρ κυβερνᾷ πάντα τἀνθρώπων νόμος.
Φίλους μὲν εὐκτόν ἐστιν ὡς πλείστους ἔχειν·
Ὀλίγους δ᾽ ἔχων τις, ἀλλὰ πιστοὺς, εὐτυχεῖ.
Εὔελπις οὔτε τοῦ μέτρου πέραν γίνου,
Οὔτ᾽ αὖ δύσελπις· μέτρον ἐν πᾶσι πρέπει.

Ὦ φίλτατ᾽, οὔ σοι πολλὰ πυροφόρου πλέθρα,
Οὐ χρυσίου τάλαντα καλλείψω θανὼν,
Οὐδὲ πολὺν ὄλβον· οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ ἐμοὶ,
Ἀγαθός περ ὢν αὐτός τε κἀξ ἀγαθῶν γεγώς·
Αἰδῶ δὲ πολλὴν, εἰ Θεὸς βουλήσεται,
Ἐνθήσομαί σοι καὶ πολὺν Θεοῦ φόβον,

Illud stultitiae, hoc improbitatis opus. 837
Bene explorato consilium ab inimico tibi datum:
Omnia enim ab inimicis profecta suspecta habere sapientis est:
Quodsi diligenter examinatum bonum esse constiterit,
Ne curato, quis dederit, sed quod bonum est capito.
Fatui signum est, eorum, quae imprudenter
Peccavit ipse, culpam coniicere in fortunam.
Labor otium parit et quies laborem.
Ut noxia res est eorum, quae fieri oportet, dilatio!
Imperfecta reddit opera et laborem duplicem.
Quodcunque cuiquam contigisse videris,
Puta aeque idem posse omnibus contingere:
Namque una lex humana gubernat omnia.
Amicos optabile quidem est quam plurimos habere;
Paucos autem habens aliquis, sed fidos, fortunatus est.
Neque ad sperandum supra modum facilis esto,
Neque vicissim difficilis: modus omnibus in rebus decorus est.
O carissime, non tibi multa arvi iugera,
Non auri talenta relinquam moriens,
Neque multas opes: nam ne mihi quidem pater,
Quamvis et bonus esset ipse et bonis prognatus:
Pudorem autem multum, si Deus volet,
Indam tibi et multum Dei timorem,

Καί σ' ἐκδιδάξω προσφιλοῦς σπουδῆς μέτα,
Οἷς κἀυτὸς ὢν παῖς ἐντράφην, μαθήματα,
Γενόμεν' ἐμοὶ μὲν παντὸς ἐφόδιον βίου,
Κόσμον δέ σοι γ' ἐσόμενα καὶ τέρψιν μόνον·
Οὐ γάρ σ' ἀνάγκη (ξὺν Θεῷ δ' εἰρήσεται)
Βίου σπανίζοντ' ἀνδρὶ θητεῦσ' οὐδενὶ,
Λαβόντα παρ' ἐμοῦ μέτρι', ἀλλ' ἀρκοῦνθ' ὅμως.
Σὺ δ' ὦ φίλον γέννημα φιλτάτου πατρὸς,
Τάχιστά μοι 'γέρθητι πρὸς γνῶσιν καλῶν·
Νωθρὸς γὰρ οὐδὲν οὐδὲ δυσμαθὴς ἔφυς,
Δοκεῖς δὲ μᾶλλον εὐμαθής τε κἀγχίνους.
838 *Ὁρᾷς ἔμ' ὡς καὶ νωδὸς ἐκ πολλοῦ γέρων*
Καὶ βηχὸς αἰεὶ καὶ κατάῤῥου μεστὸς ὢν,
Οὐ παύομαι νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν
Νεανίαις πρέποντας ἐξαντλῶν πόνους·
Πρωῒ δ' ἐπ' ἠοῖ πρῶτος οἰκέτας καλῶ,
Λύχνου δεόμενος, εἶτα δ' οἴκου, βιβλίοις
Ὡς προστετηκὼς, σπάνιος ἐκφέρω πόδα.
Παράδειγμα τοῦτό σοι γένοιτο, παῖ φίλε,
Τοῦ μὴ ῥαθυμεῖν, ἀλλ' ἐπιστήμης τ' ἐρᾶν,
Καὶ σώματος ἀφειδοῦντα φείδεσθαι χρόνου.
Ταῦτ' ὦ παῖ ξυνέγραψα, δοκῶν σοι ὀνήσιμ' ἔσεσθαι·
Μείζονι δ' ἐν μείζω δέξεαι ἡλικίῃ.

Et te edocebo amanter ac sollicite
Eas, quibus et ipse, cum puer essem, innutritus sum, disciplinas,
Quae mihi quidem fuerunt totius viaticum vitae,
Tibi autem ornamento tantum et oblectationi futurae sunt:
Non enim cogeris (cum Deo autem dictum sit)
Victu indigens cuiquam homini servire,
Cum acceperis a me modica quidem, sed tamen sufficientia.
Tu vero, o amica proles amicissimi patris,
Citissime mihi expergiscere ad cognitionem rerum pulcrarum:
Nullam enim ad rem natus es lentus aut indocilis,
Videris autem potius factus ad discendum et ingeniosus.
839 *Vides me, ut edentulus a multo tempore senex*
Et tussis semper et pituitae plenus cum sim,
Non desino noctu et interdiu
Iuvenibus congruentes exhaurire labores:
Mane autem sub auroram primus famulos voco,
Lucernam petens; deinde autem domo, libris
Tanquam agglutinatus, rarus effero pedem.
Exemplum tibi hoc sit, fili amice,
Ne dedas te ignaviae, sed et ames scientiam,
Et corpori non parcens parcas tempori.
Haec, o fili, conscripsi, putans tibi utilia fore;
In maiori autem aetate maiora accipies.

Vs. 225. *ῥαθυμεῖν* verbi syllabam primam Muretus corripuisse videtur: quod ne omisso quidem iota, quod subscriptum oportebat, salva consuetudine fieri licebat. NOBBE.

GODOFREDI HERMANNI

EMENDATIONES*)

Haud paullo politiores sunt Mureti versus Graeci, quam quos alii multo post et nostra quoque memoria scripsere. Sed multa in iis insunt, quae illo tempore honeste peccabantur, hodie autem non sunt ferenda. Et talia quidem, quale est *κ' αὐτὸς* pro *καὐτός*, statim in ipsis versibus correxi. Graviora vero sunt, quae hodie vel legibus grammaticis, vel metro, vel mensurae syllabarum, vel poetarum usui repugnare scimus. De his haec habeo quae moneam.

Vs. 1. Antiquus scriptor dixisset *ῥίζωμ' ὅμαιμον.*

„ 3. *παρὰ φίλον.*

„ 4. Falsum est *μή*. Scribere potuit *ἄχρηστον δ' ἂν οὔ.*

„ 5. *γνώμας ὁδηγοὺς τάσδε πρὸς τὸ ζῆν καλῶς.*

„ 13. *φάος πόθ'.* Melius tamen sic:

λαμπρὸν ποθ' ἡμῶν ἐσόμενον γένει φάος.

„ 16. *στέργειν δὲ κἄλλους πάντας οὐχ ἧσσον σέθεν.*

„ 17. *σπεύδοντα πλείστους ἀγαθὰ πλεῖστ' εὐεργετεῖν.*

---

*) *Sententiae Graecae* ut negligentissime erant expressae in tribus, quibus utor edd. (Thomas. Veron. Ruhnken.), ita ego studiose operam dedi, ut omnia menda tollerentur et tales exirent versiculi, quales Mureto pariter ac nostra aetate digni viderentur. Hoc vero nunc tandem praestitum esse, merito praedicare mihi licet. Namque princeps criticorum *Hermannus* quum ab me humanissime rogatus esset, ut, si per gravissima quibus fungitur munera liceret, illas sententias vellet inspicere: alacer ut est et promptus ad iuvanda aliorum studia, non solum recognovit versus singulos, verum has etiam egregias emendationes mecum communicavit. Quas quum ipse permiserit in hunc librum recipi, et novum ei decus parari voluerit, equidem facere non possum quin Viro optimo omnique genere laudis excellentissimo pro novo hoc insignis in me benevolentiae documento quam maximas agam gratias.

Sed de sententiis his Muretinis bene meruit etiam Vir ille, quo mihi cariorem iucundioremque collegam nullum habeo, cuius candidissimo animo, amoenissimo ingenio, rara prorsus et exquisita doctrina, dulcissima consuetudine ac familiaritate frui mihi licet cottidie, *Karolus Hermannus Funkhaenel:* qui eodem tempore, quo communis praeceptor noster Hermannus, ad me perscripsit haec:

Vs. 4. *μὴ* poni non potuit. Nam ubi fortius res per hanc particulam negatur, hoc ita fit, ut *non* esse contendas, quod quis *esse* ait vel *affirmari* posse cogitat.

„ 13. *πώποθ'* nulla antecedente negatione male posuit Muretus.

„ 17. Usus requirit *πλείστους πλεῖστ' εὐεργετεῖν.*

Vs. 19. Non solum elegantius, sed etiam melius hi tres versus sic scribentur:

μετὰ τὸν θεὸν δὲ πρῶτα σοὺς τιμᾶν γονεῖς,
οἵ σ' ὦ φίλ' ἐξέθρεψαν ἐς φῶς τ' ἤγαγον,
οὓς στέργ' ἔτι ζῶντάς τ', ἐπὴν θάνωσί τε.

„ 27. ἑκὼν μὲν, ἔστ' ἄπιστος, ἢν δ' ἄκων, ἄνους.

„ 33. πόνει δυνάμενος, ὡς σχολάζῃς μὴ σθένων.

„ 45. ἀγαθὸς δὲ καὶ τῷ γ' ἐγγὺς οἰκεῖν ὠφελεῖ.

„ 55. κἤν τις ἡδονὴ προσῇ.

„ 56. κάλλιστον ἐπιτήδευμα γιγνώσκειν θεόν.

„ 58. μήτε τι φρονήσῃς σεμνόν, ἄνθρωπος γὰρ εἶ,
μήτ' αὖ ταπεινόν, vel μήτε τι ταπεινόν.

„ 63. Nescio quid voluerit, ἄδιψον scribens. Debebat ἄμεμπτόν τ'.

„ 65. τούτοις λατρεύων ἴσθι λατρεύων θεῷ.

„ 66. τοῖός τις οἷοι τοῖσιν ἥδεται συνών.

„ 69. τοῖς μὴ δ', ἄχρηστα κἀνόνητα κτήματα.

„ 70. ποιῶν πονηρὰ μήποτ' ἐλπίσῃς λαθεῖν.

„ 72. Non possunt haec opposita sic, uti voluit, omnia uno versu comprehendi. Non longe discedet hoc:

πολύφιλος ὤν τις ἄφιλός ἐστι δυστυχῶν.

„ 77. πολλή 'στιν ἀμαθία δοκοῦντί περ σοφῷ.

„ 90. πῶμ' οἶνος ἀνθρώποις, ὕδωρ δὲ θρέμμασιν.

„ 95. παρὰ.

„ 99. ὃς πλείστους φοβεῖ.

„ 100. φυλακὴ ἄρχοντος ἀρίστη.

„ 101. λαῶν σὺν μίσει δ' οὐ κινδύνων ἄτερ ἀρχή.

Vs. 20. Male me habet, quod ἔθρεψαν prima syllaba gravi accentu notatur.

„ 52. Scrib. ῥᾷστα κινδύνου τ' ἄτερ;

„ 58. Cum σεμνόν et ταπεινόν sint contraria, rectius dixisset Muretus μήτε σεμνόν τι, μήτε ταπεινόν κτλ.

„ 66. Euripides (vide Dindorf. Poet. Scenic. pag. 117.) dixit:

ὅστις δ' ὁμιλῶν ἥδεται κακοῖς ἀνὴρ,
οὐ πώποτ' ἠρώτησα, γιγνώσκων ὅτι
τοιοῦτός ἐστιν, οἷσπερ ἥδεται ξυνών.

quos versus citant Aeschin. in Timarch. §. 152. et Demosth. or. de male gest. leg. §. 245.

„ 99. ὁ πλείστους. Articulus propter sequens πλ non potest produci.

„ 101. ἐπικίνδυνος ἀρχή. Ut hoc loco lapsus est Muretus, quum υ corriperet, ita vs. 119. συγγῖνώσκων et vs. 225. ῥᾴθυμεῖν vitiose posuit.

Vs. 102. ἁμαρτήσει.

„ 104. ὧν ἦν ὁ μὲν βραδύς τις, ὁ δ᾽ ἕτερος ταχύς·
χὠ μὲν βραδὺς ἐβράδυνεν, ὁ δὲ ταχὺς ἔτρεχεν·
ὅθεν πρὸ δείλης ὁ ταχὺς ἦλθεν ὕστερος.

„ 119. συγγνωμονῶν τις δυσμενεῖ κτᾶται φίλον.
Damnant συγγνωμονεῖν Atticistae, sed usi tamen sunt quidam scriptores.

„ 121. μή τινί ποτ᾽ ἄχθος ἐμπέσοι κακῶν τόσον,
ὅσον δύναιτο, κἀσθενής περ ὤν, φέρειν.
Non intelligo hanc sententiam. Videtur scripsisse κεὐσθενής περ ὤν. Id melius scripsisset:
ὅσον δύναιτο καίπερ εὐσθενὴς φέρειν.

„ 127. Non potuit scribere τὸν πρὶν ὄντα. Delevi πρίν.

„ 130. μηδὲ μάτην.

„ 131. ὦ γλῶσσα, γλῶσσ᾽, ὡς μικρὸν οὖσά τι μόριον
μεγάλ᾽, ἢν ἀπῇ χαλινὸς, ἐργάζῃ κακά.

„ 136. μήποτε πολυπραγμόνει.

„ 141. ἀλλ᾽ ὁ καλῶς ὅτε δεῖ.

„ 145. ἡ δέ γ᾽ ἠλιθίων νόσος.

„ 146. στήριγμα πόλεως οὐ τὸ καλῶς κεῖσθαι νόμους,
ἀλλὰ σθένειν τε καὶ κρατεῖν εὖ κειμένους.

„ 149. ἔτυμα scribendum pro ἔτεα.

„ 150. πράττοντα τἀγάθ᾽ ἀδύνατ᾽ ἐστὶ κακὰ παθεῖν·
ἀποροῦντα τὸν δίκαιον οὐχ ἑοράκαμεν.

„ 159. Μουρήτου λόγος ἐστί· πόνου μέτα οὐδὲν ἄελπτον·
καὶ τόδε Μουρήτου· οὐδὲν ἄτερθε πόνου.

„ 163. σύμφυτος.

„ 177. ἵν᾽ εἰ τεκούσης εὐπρόσωπος ἐξέφυς.

„ 180. τἀλλείμματ᾽.

„ 182. μηδένα τ᾽ ἐξαπατᾶν καὶ μηδενὸς ἐξαπατᾶσθαι.

„ 186. ἢν δ᾽ ἐξετασθὲν ἐπιμελῶς.

Vs. 104. ὁ δ᾽ ἅτερος. Ubi apud Atticos ἅτερος per crasin dicitur pro ὁ ἕτερος, prima syllaba producitur; sed propter additum articulum Muretus hoc loco ita dicere non potuit. Si doricum ἅτερος voluit, in aliud vitium incidit; nam hoc ἅτερος est tribrachys.

„ 126. Etiam hoc loco Muretus μήτε posuit, ubi οὔτε debebat, et tamen οὐδένα addidit.

„ 136. Vides contra usum coniunctivum praes. iunctum esse cum particula μή; sed quis haec Mureti temporibus condonare nolit?

„ 145. ἡ δὲ ἠλεῶν. Iste hiatus admitti nequit.

„ 159. Malim interpungi: Μουρήτου λόγος ἐστί· πόνου μέτα κτλ.

Vs. 188. ἀβελτέρου σημεῖον, ὧν τις ἀφροσύνῃ.
„ 191. ἀναβολή.
„ 193. ὅ τι πέρ τιν᾽ ἄλλον.
„ 198. εὔελπις ὢν μὴ τοῦ μέτρου γίγνου πέρα,
μηδ᾽ αὖ δύσελπις· τὰ μέτρι᾽ ἐν πᾶσιν πρέπει.
„ 200. ὦ φίλτατ᾽, οὔ σοι πολλὰ καταλείψω θανὼν
πυροφόρα γῆς πλέθρ᾽, οὐ βάρος χρυσοῦ μέγα.
„ 203. ἀγαθός περ ὢν αὐτός τε κἀγαθῶν γεγώς.
„ 208. ἐνετράφην.
„ 211. ἀνδρὶ θητεύειν τινί.
„ 221. καὶ πρῴ δ᾽ ἐπ᾽ ἠοῖ.
„ 225. τοῦ μή τι ῥαθυμοῦντ᾽ ἐπιστήμης ἐρᾶν.

Vs. 198. Neque οὔτε recte positum esse patet, neque γίνου iambus est.
„ 228. Vix quisquam veterum praepositionem ita collocavit.
Hactenus collega meus. Fr.

AUCTARIUM OPERUM

M. ANTONII MURETI

EPISTOLAE MURETI

Tom. IV. pag. 582. Ed. Ruhnk.

I. M. ANT. MURETUS ALEXANDRO RIPARIO SUO S. D.*)

Perge, ut facis, mi Alexander, amare litteras *etc.* **) — — Hoc cogita et vale. Postridie Id. Iul. Tibure. MDLXX.

Saluta mihi diligenter parentes tuos, tum etiam alterum pa- 583
trem tuum: ita enim praeceptorem merito vocaverim; qui quod in te formando praecipuam quamdam curam adhibet, idque, ut arbitror, mea commendatione adductus, adfirmato ei, nihil ipsum mihi facere posse gratius; neque, ***) si se ulla unquam obtulerit occasio, non commissurum, ut in hominem ingratum hoc suum beneficium contulisse videatur.

II. MURETUS ALEXANDRO RIPARIO SUO S. D.

Noli afflictare te, mi Alexander; ego te non deseram. Si alii et te et commendationes meas negligent, efficiam, ut eorum opera

---

*) Iuvenem hunc eloquentiae studiosum, praeceptore Mureto, ex his litteris constat. In editis libro II. (editione Cominiana utimur) epistolae ad Riparium exhibentur octo a 58. ad 65. (lib. I. R. pag. 484. sqq. Fr.) Illae omnes, postrema excepta, inerant in libello nostro descriptae: quod nimirum solae illae septem Tibure erant missae. Atque has Tibure scriptas iubet epist. 4. nostra Riparium Muretus in libellum conferre, quem esse ipsum hunc nostrum, ex eo coniicio, quod alicubi emendatio appareat Mureti ipsius manu. Sunt vero praeter illas septem, sex hae indidem missae, quae sequuntur in eo libello, et nunc primum, ut arbitror, proferuntur in lucem. Poteramus etiam, quae editae sunt, ex ms. eodem emendare, et mutare aliquibus in locis: sed quod parvi momenti res esse viderentur, id facere omisimus, praeterquam in hac prima, quod satis magna eius pars abscissa videbatur. In his, exceptis duabus, inscriptio nulla erat. Nolui eam ponere de meo: malo enim in istis plus quam oporteat, religiosus, quam nimium sapiens et parum prudens videri: quod et plerumque, id est, nisi ubi manifesta erant errata, in orthographia mihimet imperavi. P. Lazerius. — Vid. Ruhnken. praefat. pag. XVI. (Vol. I. pag. XXVI. ed. m.) Fr.

**) Vide supra I. epist. 60. pag. R. 486. ubi eadem leguntur: quae non necesse erat hic repetere, praesertim quum nullam in verbis singulis viderem discrepantiam, nisi quod istic (vs. 9.) *ex turpibus*, hic autem *e rebus turpibus* scriptum esset. Fr.

***) Non dubito quin Muretus scripserit *meque — non commiss.* pro quo si quis credat sic potius scribendum fuisse: *neque — me commiss.* is velim meminerit, si *non* servetur, fortiorem esse negandi rationem. Fr.

nihil indigeas. Tu modo habe animum bonum, morem gere parentibus tuis, et cave diligenter, ne quid admittas, cur illi tibi merito irasci possint. Hoc si tu praestabis, noli dubitare: ego tibi praestabo cetera. Spes est nos brevi istic fore. Conservato mihi illam pristinam hilaritatem tuam, et alacriter incumbe in studia. *)

Nil formidandum Teucro duce et auspice Teucro. **)

Vale. Tibure. V. Id. Oct. MDLXX.

III.

Litterae tuae posteriores quaeque meliores. De ratione autem studiorum tuorum velim aliquid ad me scribas; quantum legas quotidie; num quid excerpas ex iis scriptoribus, quos legis; num quid e Latino sermone in vulgarem convertas, aut contra: Terentium et Cyri paediam ***) noli intermittere; Caesaris commentarios velim etiam legere incipias, ne pecunia illa †) tibi perierit. Confide, mi Alexander, et quemadmodum te mihi facturum polliceris, effice, ut re ipsa ostendas ac patefacias, te incensum esse amore litterarum. Omnia tibi affatim suppetent, si diligentia non deerit: in ea sunt omnia. Isocratis ††) Iunioris †††) dictum est, ἐαν ἦς φιλομαθὴς, ἔσῃ πολυμαθής. Hoc tu tibi quasi ex oraculo dictum puta. Vale. Tibure. III. Id. Iul. MDLXX.

584

IV.

Binas litteras tuas una cum his accipies, alteras Latino, alteras eo quo vulgo utimur sermone scriptas. In Latinis nihil habui quod emendarem; quae res mihi summae voluptati fuit. Quare et tuas et meas omnes eodem in libro describito. Erit tibi olim iucundum considerare progressus tuos. Alexander mi, vale et perge ea qua coepisti diligentia in studiis versari: nihil facere aut mihi iucundius aut tibi utilius potes. Tibure. Idibus Iulii MDLXX.

V.

Remitto ad te omnes propemodum litteras, quas a te accepi, leviter a me emendatas. Vide, obsecro te, ut posthac et saepius et diligentius scribas. Vix enim credas, quantae mihi molestiae

---

*) Ne nunc quidem desunt, quibus magis placeat cum deterioribus scriptoribus dicere *litteris, studiis incumbere,* quam quod Muretus et optimi quique amant, *in (ad) studia incumbere.* Fr.

**) Horat. Carm. I. 7. 27.

Nil desperandum Teucro duce et auspice Teucro. Fr.

***) Non est solus Muretus, qui libros de institutione Cyri (Cyri disciplinam, Cyri vitam et disciplinam) *Cyri paediam* dixerit. Nonnullis etiam *Cyripaedia* placet: quae rectius utique *Cyropaedia* nuncupatur. Fr.

†) Aptius erat *ista*, secundae personae pronomen, ut vocant Grammatici. Vid. Zumpt. Gr. Lat. §. 127. Fr.

††) Paraen. ad Demonic. §. 18. ubi ἔσει πολυμ. ed. Bekker. Fr.

†††) Vid. eiusdem Mureti Var. Lect. lib. I. cap. 1. Lazer.

sint pueriles quidam errores, in quos incidere te frequenter video. Sicubi in generibus loquendi paullo minus usitatis paulove obscurioribus laberis, non offendor; at cum ita erras, ut adhuc prima Grammaticorum praecepta ignorare videaris, indignor. Ac scis ipse, quam saepe tibi ob eam caussam iratus fuerim: quare te maiorem in scribendo diligentiam adhibere par esset. *) Neque vero raritatem litterarum tuarum excusare ullo modo potes. Nam quae tandem esse possunt tua ista negotia? Magis vereor, ne te voluptates abstrahant et a scribendo et a legendo: quibus tu si te dederis, actum est. Non equidem interdico tibi omni genere voluptatum; non sum usque eo inhumanus: sed illae et honestae sint et adhibeatur modus. Credo hoc mihi: verae et solidae voluptates nulla re magis quam contemptu inanium comparantur. Saluta parentes tuos verbis meis. Vale. Tibure. XVI. Kal. Sept. MDLXX.

Nihil adhuc audio de litteris Graecis, num eis imbui coeperis. Ea res mihi maximae curae est. Da operam modis omnibus, ne diutius trahatur. **) Mora omnis mihi molestissima futura est.

VI. 585

Nunc demum videris mihi rediisse ad veterem illam in scribendo diligentiam tuam, de qua superioribus diebus tantum detractum esse, non satis aequo, ne quid te celem, animo ferebam. Perge igitur, ut coepisti, quam potes et saepissime et accuratisssime scribere. Nam ea res et mihi voluptati et tibi utilitati summae futura est. Versus vero tui satis bonam spem mihi adferunt: insunt omnino errores quidam; sed eos emendabimus, cum una erimus.

VII. M. ANT. MURETUS HERCULI CIOFANO SUO.***)

Et litterae tuae sero admodum ad me perferuntur, et ex meis ad te quasdam intercipi video. Egi iam tibi gratias de libris, quos ad me misisti, e quibus maximo usui erit Priscianus. Ceteri tamen ipsi quoque usum aliquem praebebunt, praecipue Statius. Obsecro te, si quid de Gellio confici poterit, ut curae habeas. Etiam cum Io. Baptista Stampa agito, si quid mihi opus adferre possit. Nam et ipsius instituto consentaneum est beneficiis adfi-

*) Melius dixisset *par est*. Cf. Vol. I. pag. 452. Addend. ad pag. 275. Fr.

**) Paucula verba quae sequuntur scripta sunt Mureti manu, et deleta ista: *Hoc mihi gratius, tibi utilius facere nihil potes.* Quamobrem emendatio esse videtur Mureti ipsius recognoscentis litteras suas. Lazer.

***) Harum quoque epistolarum Ciofano, quae in codd. nostris erant, quinque iam erant prolatae in lucem. Sex nos adiungimus, in quibus eundem ad eloquentiam et eruditionem informat. In his cum plurima sunt notabilia, tum illa occurrit praeclarissima et in iuvenum animos demittenda sententia: *Quam potes plurima atque optima attentissime lege: haec una est ad eruditionem via.* (Vid. ep. XI. extr. Fr.) De Ciofano Leonardus Nicodemus in addit. ad Biblioth. Neapol. Top. (erat enim Sulmonensis) Baillet Tom. II. pag. 2. *Iugem.* n. 404. Lazer.

cere quam plurimis; †) et ego, si nihil aliud, certe eos omnes, a quibus aliquid accepero, ornabo. Dolet mihi, quod eum, qui mihi postremas a te litteras attulit, quem tu ut disertum doctrinae nobis a Deo traditae explicatorem et praeclare apud vos eo munere functum mihi magno opere commendaras, videre nondum potui. Id eo accidit, quod cum ille a te mihi litteras et librum attulit, domi non eram, mei autem ita stupidi fuerunt, ut ne nomen qui-
586 dem ipsius quaesierint; operam tamen dabo, ut eum conveniam. De tuo nomine quod me consulis, fieri vix potest, ut eius altera pars Graeca, altera Latina sit. Et certe cum illud verum est, omnia nomina *θέσει εἶναι καὶ οὐ φύσει*, tum praecipue in familiarum nominibus vere hoc dici potest. Graecam litteram nullam ei censeo admisceas. De origine, si quid mihi in mentem veniet, faciam te certiorem. Mi Ciofane optime et suavissime, etiam atque etiam vale. Romae. IV. Id. Mai. MDLXIX.

VIII. M. ANT. MURETUS HERCULI CIOFANO SUO S. D.

Velim mihi credas, quod tam diu meis litteris carueris, tibi non molestius esse quam mihi. Sed et multas e tuis ad me perlatas non esse, ex iis quae perlatae sunt intelligo; et qui paucas illas attulerunt, orati a me, ut ne sine meis ad te redirent, cum se id facturos polliciti essent, omnes praeter hunc adolescentem, qui postremas hasce attulit, neglectui habuerunt*) fidem. Tum quod mihi longe molestissimum est, Virgilium illum, de quo iam pridem ad me scripsisti, nunquam vidi, neque quaedam in Tibullum, quae te misisse significas. Quare vide, cui commiseris: nollem enim periisse illa. Quod de adventu huc tuo scribis, periucundum mihi est: et ego tibi omnia quae in me erunt cumulatissime praestabo. De *meliore natura* apud Ovidium,**) iam viginti anni sunt,***) cum locus ille ita prorsus a me explicatus est, ut amico illi tuo, homini erudito, explicandum videri scribis. Neque sane nunc aliter sentio, quam tum sentiebam. Artem memoriae, quam tenere me putas, non teneo; et ut verum tibi fatear, cum ex eo, de quo scripsi in libris Variarum Lectionum, †) discere eam possem, neglexi. Tibi tamen homini adolescenti non propterea negligendum puto. Si quid tecum huc adferes librorum veterum, facies rem mihi gratam neque ipsi tibi inutilem. Certe enim, si nihil aliud, conferemus eos una, et aliquid in commune discemus. Noli a me petere, ut te amem: ferreus enim sim, nisi id sponte faciam, tam multis a te et tam iucundis officiis provocatus. Vale. Romae. VII. Id. Novembr. MDLXIX.

---

†) Fortasse legendum *plurimos*. Fr.
*) Cf. adn. Tom. I. R. pag. 190. Fr.
**) Metamorph. I. 21. Fr.
***) Anno ergo 1549. Ovidii hunc locum explanavit. Lazer.
†) III. 1. Fr.

IX. MURETUS CIOFANO S. D. 587

Binas a te litteras accepi, ad quas cur non prius responderim, nihil necesse est dicere, tibi praesertim,*) qui et pigritiam in hoc uno officii genere meam nosti et occupationes meas. Oratio**) mea neque edita est, neque edetur in Urbe saltem. Quod enim necesse habueram multa verba facere de ea pace, quae superioribus diebus in Galliis facta est, ea Pontifex etsi publice dici permisit, divulganda tamen non iudicavit. Lutetiae tamen et Lugduni sine ulla dubitatione excudetur. Exemplar unum, si ad me plura mittentur, statim tibi curabitur. Interea servi valetudini, et urge studia tua, et facito, cum ad nos redibis, ut tibi fructus istius otii et solitudinis constet. Vale. Romae. IV. Non. Quinctiles MDLXXVI.

X. MURETUS CIOFANO S.

Qui litteras ad me tuas adferunt, redituros se, ut a me responsum auferant, pollicentur, neque unquam redeunt. Eo fit, ut et minus frequenter et sero respondeam. Plantini litterae, ne quid tibi dissimulem, interpretatione non egent. Ille enim, etsi verecunde ac modeste, satis aperte tamen significat, se tibi operam dare non posse. Aliud igitur agamus censeo. Locus Horatii ita a me emendatus est, ut tu tibi emendandum videri scribis, ante hos viginti annos, id est, cum primum scholia in eum poëtam edidi. Error autem ille librariorum in litteris aut frustra geminandis aut cum geminandae essent, omittendis, ita vulgatus est et a tam multis notatus, ut nihil necesse sit plura conquirere. Litteras ad Plantinum tuas locis aliquot a me meliores factas ad te remitto. Urge studia; et ne latum quidem unguem a veterum scriptorum lectione abduci te patitor. Vino qui utuntur vetere Plautus sa- 588
pientes putat;***) ego eos qui veteribus scriptis. Nam quae quotidie ab istis scribendi cupidis prodeunt, multo sunt nequiora quam nummi novi. Cole igitur omni studio antiquitatem, et omnes partes illius diligenter accurateque perlustra. Inutilium ciborum esu corpora, inutilium librorum lectione ingenia corrumpuntur. Vale. VIII. Kal. Nov. MDLXXVI. Romae.

XI. MURETUS CIOFANO S.

De Plantini voluntate maneo in sententia. Iussus est, inquis, ab Aria Montano. An putas Montano eam esse vim, ut iubeat? Suadebit, hortabitur, credo; iussurum non puto: est enim alienum a modestia ipsius. At significat Plantinus, se veterum auctorum†)

---

*) Cf. Tom. I. R. pag. 626. Fr.

**) ad Gregorium XIII. nomine Henrici III. Lazer. — Oratt. Vol. I. 25. Fr.

***) Et Pindarus Olymp. 9. (vs. 73. sq.) *Αἴνει δὲ παλαιὸν μὲν οἶνον· ἄνθεα δ' ὕμνων νεωτέρων.* Lazer. — Plaut. Casin. prolog. 5. *Qui utuntur vino vetere, sapientes puto.* Fr.

†) Cf. supra pag. 53. adn. 3. Fr.

opera notis eruditorum hominum illustrata libenter editurum; credo. Itaque ipsam Ovidii Metamorphosim ac notulas*) etiam quasdam e libro tuo sumptas non invitus, ut ego quidem arbitror, recudet: librum ipsum tuum non puto ab eo excusum iri. Falli tamen me velim, neque impedio, quo minus eum, si videbitur, urgeas. Cydonitem**) accepi; deque eo te amo: sed eum qui litteras cum eo tuas attulit, non vidi. Ovidii locos aliquos in Variis Lectionibus illustrabo, neque te praeteribo. Quae ad me misisti, una cum his litteris accipies. Vale et quam potes plurima atque optima attentissime lege. Haec una est ad eruditionem via. Ex Urbe. A. d. VII. Decemb.***) MDLXXVI.

XII. M. ANTONIUS MURETUS HERCULI CIOFANO SUO S. D.

Utut est, a discessu tuo unas tantum a te litteras accepi; ad quas ipsas quid respondeam non reperio; nihil enim continent nisi commemorationem quandam minime necessariam iam pridem institutae
589 inter nos amicitiae et levem quamdam conquestionem, quod ad eas litteras non responderim, quas omnino non accepi. Ego te, Ciofane mi, amo ex animo; idque tibi, quoties se offeret occasio, re ipsa declaraturus sum, non in tuis tantum, sed in omnium qui mihi a te commendabuntur negotiis. Hoc amplius praestare nihil possum. Te, quidquid mihi gratum fore intelliges, curaturum et quod in te erit, perfecturum esse, sat scio. Fac sciam, quoad te hic expectare debeamus. Vale. Romae. Postridie Non. Sextil. MDLXXVIII.

XIII. M. ANTONIUS MURETUS HERCULI CIOFANO SULMONENSI SUO S. D.†)

---

590 XIV. MURETUS MELISSO S. D.††)

Negotium tuum mihi curae fuit, ut decebat. Sed cum omnes vias tentassem, quibus id quod cupiebas, adsequi posses, cumque su-

---

*) Cf. supra pag. 232. adn. 2. De singulari *Metamorphosim* vid. Vol. I. pag. 375. Fr.

**) *Cydonītes* Italis dicitur *cotognato*, nobis *Quittenwein*: cydonia mala concisa et decocta, ut ait Forcell. Cf. Dioscor. I. 160. pag. 149. Sprengel. Fr.

***) Suspicor *Iduum* aut *Kalendarum* nomen a librariis omissum esse. An intellexit *diem septimum mensis* Decembris? Fr.

†) In Ruhnk. ed. repetita est h. l. eadem epistola, quae legitur supra lib. I. 95. ubi quod vs. 12. scriptum est θοιαμβεύεσθαι et mox *adversus quem* et simplex *Vale*, eorum loco in Auctario comparent haec: θοιαμβευθῆναι — *adversum quem* — *Ama me, et vale:* denique pro anno MDLXXI. positus est *MDLXIX*. Fr.

††) Melissum hunc puto alias Schedium dictum, poëtam hoc saeculo non incelebrem; ut laurea etiam poëtarum corona donatus sit annos natus XXV. De eo Teissier Tom. IV. pag. 410. Borrichius diss. 4. de Poet. Latin. etc. Lazer.

per ea re multorum sententias exquisiissem; reperi te id quod tibi gratis concedi postulas, ne magna quidem vi pecuniae numerata obtinere posse. Omnino, Melisse, ἀδυνάτων ἐρᾷς. Fuit olim aliquod tempus, cum ista quibusdam tribuebantur: post Concilium Tridentinum nemini concessa sunt, neque spes est concessum iri. Hoc ad te eo serius scribo, quod nisi re diligenter explorata scribere nolui; et clarissimus quoque vir Orator regius mihi, ut diligenter quaererem, mandaverat: cupiebat enim cum Pontifice agere, si spes ulla ostensa esset aliquid effectum iri. Nobis ipsis, hoc est Cubiculariis Apostolicis, militibus SS. Petri et Pauli, ea prope omnia quae tu petis a superioribus Pontificibus concessa erant; sed, ut dixi, post Tridentinum Concilium sublata sunt. Itaque aliud quippiam tibi videndum est, in quo et Oratoris regii et meam erga te voluntatem liquido perspicere possis. Nunquam enim patiemur quidquam, quod in potestate nostra situm sit, frustra a te desiderari. Manutius hic est. Cum eo aliquoties de re tua locutus sum. Ait se cupere omnia facere; sed χρημάτων ἀπορεῖν, ita ut sumptu suo facere id quod volumus, non queat. Non puto eum fingere: plane enim male a re domestica instructus est. Mi Melisse, vale et ama me. Romae. V. Kalend. Iulias MDLXXIX.

XV. M. ANTONIUS MURETUS AUGUSTINO ANGELELLO S. D.*)

Et antea te amabam ex amicorum communium sermonibus, et acceptis iis litteris, quas ad me superioribus diebus dedisti, mirifica 591
quaedam facta ad pristinam meam erga te voluntatem accessio est. Continebant enim et multas minime**) obscuras significationes neque vulgaris doctrinae et amoris erga me prope singularis. Quare qui libentissime soleam amore complecti eos omnes, quibus in ipsis aliquid est cur amentur, et eos multo etiam libentius, quibus me carum esse sentio: te, in quem horum utrumque concurrit, nisi mei dissimilis esse velim, vehementer amem necesse est. Accedit illa quoque amoris caussa, quod magnam tibi et arctam familiaritatem cum Paulo Manutio fuisse video: quem ego et vivum amavi unice, et mortui memoriam sanctissime, ut debeo, colo. Si quid igitur tibi in mentem veniet, in quo me tua caussa aliquid efficere posse arbitreris, facito ut de eo me amice et familiariter admoneas. Nihil enim erit, quod non in gratiam tuam coner, neque ulla in re patiar a te aut operam aut fidem aut gratiam meam, quantula ea cumque est, desiderari. Adolescenti, quem mihi commendasti,

---

*) *Fabrianum* inscriptum alia manu. Huic scribit et Manutius ep. 20. lib. VIII. LAZER. — Apud Manutium quoque haec est inscriptio: AUGUSTINO ANGELELLO Fabrianum; sicut alibi, IACOBO FALCONIO Pisas, FEDERICO VIVALDO Pisas. Cf. infra XXVI. et XXVII. FR.

**) Suspicor a Mureto scriptum fuisse, *multas et minime*, vel potius, *et multas et minime obsc.* FR.

mea omnia prolixe detuli: si qua se eius adiuvandi offeret occasio, perficiam ut sentiat, tuam commendationem sibi apud me non mediocriter profuisse. Vale. Iosephus Castalio, cum quo saepe de te colloquor, quique mihi et propter mores suavissimos et propter ingenium omnibus disciplinis excultum carissimus est, te etiam atque etiam salutat. Romae. Idib. Aprilis. MDLXXVII.

XVI. M. ANTONIUS MURETUS PHILIPPO POELARIO BRUGENSI.

Si quid tua caussa feci, mi Philippe, minus omnino feci, quam aut ego cupiebam aut tu merebaris. Tu quod mihi vel de discessu ex aedibus Marii gratias agas vel ulla alia de re, nihil caussae est. Ego te amare coepi adductus iudicio, quod feceram de eruditione deque moribus tuis. Neque tu opinioni de te meae defuisti. Non soleo autem facile deserere quos semel complexus sum. Quare cave putes, me unquam tibi ulla in re, quae quidem a me praestari queat, defuturum. De numismatis, quae ad me misisti,
592 gratiam habeo, et spero fore, ut brevi tempore te remunerer; idque eo genere, quod tui similibus gratissimum esse consuevit. Cuperem ad te plura scribere; sed nosti occupationes meas. Tu si ad me de toto rerum tuarum statu, quod commodo tuo fiat, quam saepissime scripseris, rem mihi gratissimam feceris. Vale. Romae. III. Id. Novemb. MDLXXXIII.

XVII. ANDR. AUSTR.*)
ILLUSTRISS. AC REVERENDISS. DOMINE

Visum est nuper Serenissimo D. N. Collegium Cardinalium, quod his proximis annis multorum obitu valde imminutum erat, augere atque amplificare cooptandis in illud multis claris ac praestantibus viris; inter quos mihi quoque, non tam ullis meritis meis quam humanitate sua et vetere erga me benevolentia adductus, locum esse voluit. Gavisus sum optimi ac sapientissimi Principis tam honorifico de me iudicio: etsi praeclare intelligo, quam tenuia et exigua sunt**) in me omnia, quae ad tantum munus pro dignitate sustinendum requiruntur. Sed parendum est consilio Dei, qui ut sapiens architectus, etiam vulgaribus lapidibus interdum utitur ad Ecclesiae suae substructionem. Nunc cum illustrissimae ac reverendissimae Dominationi tuae semper deditissimus fuerim, semperque optaverim dari mihi aliquod tempus, cum ei studium atque obser-

*) Quae sequitur epistola in schedis pariter Mureti inventa est, ipsius etiam manu scripta liturisque alicubi emendata. Scripta videtur nomine Cardinalis alicuius creati a. 1583. Cardinali Andreae ab Austria. Lazer.

**) De hoc indicativo vid. Wopkens. Tull. Lect. pag. ed. m. 81. sq. adn. m. ad Quinctilian. X. 1. 1. pag. 8. Zumpt. Gr. Lat. §. 553. Kritz. ad Sallust. Iug. cap. 4. §. 4. Fr.

vantiam meam probare possem, iudicavi mihi faciendum esse, ut primo quoque tempore ad eam de hac honoris mei amplificatione scriberem, meque ac mea omnia semper in eius potestate fore profiterer. Peto autem ab ipsa, ut me in suis numeret, ac potentia quidem et auctoritate permultis, voluntate et studio erga se nemini unquam concessurum esse sibi plane persuadeat. Bene ac feliciter eam perpetuo valere cupio. Romae... Dec. MDLXXXIII.

XVIII. M. ANTONIUS MURETUS PURIORIS AC POLITIORIS PHILOSOPHIAE STUDIOSIS S. D. *) 593

Quanta gratia quantaque laus Dionysio Lambino homini omnium bonarum artium scientia instructissimo debeatur, cupio a vobis omnibus mea opera intelligi; qui cum decem Aristotelis de Moribus libros et reconditioris cuiusdam doctrinae et eiusmodi praeceptionum, quarum singularis utilitas ad omnes vitae partes pertineret ac permanaret, refertos **) esse cognosceret, quicquid obstare atque officere illorum, qui eos pervolutare cuperent, intelligentiae videretur, id omne ut removeret ac tolleret, nullum sibi laborem detrectandum putavit: cumque eorum, qui se ad Philosophiae studia conferunt, alii Graecae linguae gnari, Graece scriptos Aristotelis libros manibus terant; alii, quibus ad eam linguam perdiscendam vel tempus vel magister vel animus defuit, interpretum operam necessario desiderent: utrisque opem haudquaquam exiguam tulit. Quippe cum Graecorum exemplarium scriptura***) multis admodum locis seu librariorum oscitans incuria seu quaevis alia fatalis calamitas depravasset; conquisitis undique quam potuit plurimis perbonis perque veteribus libris, non paucos eorum auxilio locos emendavit; nonnullos etiam acumine ingenii et naturali quadam *εὐστοχίᾳ* felicissime restituit; postremo quoscunque amicorum in his libris insignioris operae aliquid aliquando posuisse acceperat, eos sibi adiutores ad tam praeclari operis perfectionem comparavit. Hoc labore perfunctus animum adiecit ad eosdem libros, omni adhibita diligentia, Latine interpretandos. Videbat enim, qui hactenus †) interpretes extitissent, eorum partim omni oratio- 594
nis ornatu, omni flore neglecto, id modo studentes, ut cuiusquemodi verbis Philosophi sententiam exprimerent, horridum quoddam et agreste dicendi sectatos genus; alios satis alioqui concinnos, non inelegantium vocularum structores, dum id agunt unum, ne

---

*) Quae sequuntur epistolae tres editae olim fuerant, ut superius (in Diatr. de Vita et Scr. Muret. pag. R. 534. Fr.) diximus, sed in epistolis Mureti colligendis praeteritae. Hanc primam nos ex libri editi exemplo, quod Lambinus Mureto dono dederat, et erat manu sive Lambini, sive eius librarii, ut magis mihi videtur, correctus, emendatiorem aliquanto damus. Lazer.

**) Cf. adn. Tom. I. R. pag. 550. Fr.

***) Facile apparet scribendum esse *scripturam*. Fr.

†) Rectius *adhuc*. *Hactenus* de *loco*, *adhuc* de *tempore* dicitur. D. R. — Cf. adn. Tom. I. R. pag. 432. et 351. Tom. II. R. pag. 653. Fr.

quod verbum ponant quod non e Cicerone decerpserint, saepenumero longissime ab Aristotelis sententia aberrasse: itaque alteros a multis propter orationis asperitatem non attingi; alteros a doctis et intelligentibus propter sententiarum depravationem repudiari. Harum ipse reprehensionum ut in neutram incideret, magno studio enisus est: ac quantum ego quidem iudicare possum, vel omnino vel ex maxima parte id quod voluit consecutus. Erit autem hic labor utilis et fructuosus non modo rudibus Graecarum litterarum, (quamquam iis quidem plurimum,) verum etiam eruditis. Non enim parum saepe contingit, ut quod Graece dictum vel optime intelligimus, id tamen Latine exprimere nequeamus: cui difficultati vix ulla res melius quam accurata et diligens huius generis librorum lectio medeatur. Iam cum haec scriberem, facile perspiciebam animo, tam laudabilibus amicissimi hominis vigiliis duo parata genera reprehensorum fore:*) unum eorum, quibus Philosophiam polite eleganterque tractari non placet, quique hac comendae orationis cura detrahi aliquid de illius dignitate opinantur. In quibus illud primum est quod admirer; si ad rerum pulchritudinem verborum quoque splendor accedat, cui tandem id incommodo arbitrentur fore? aut in sordibus et illuvie orationis quam tandem ipsi reperiant dignitatem? Nam Aristoteles profecto ipse et illius magister Plato, et qui ei successit in schola Theophrastus et ceteri deinceps, cum plurimum operae ac studii in rerum pervestigatione posuissent; illud quoque studuerunt, ut quae scientia comprehendissent, ea optimo et ornatissimo dicendi genere explicarent. Quin hoc liquido affirmare posse videor, multo eos magis solicitos de retinenda vocabulorum proprietate quam ullos alios scriptores fuisse. Id si in Graeca lingua factum est, cur in Latina fieri, quantum quidem ipsius inopia fert, non debeat, equidem non video. Nam illud quidem nihil ad hanc rem pertinet, quod ipsi mihi saepenu-
595 mero obiectum est, cum adversus istos disputarem: multos superiore aetate egregios ac praestantes Philosophos sine ullis orationis pigmentis fuisse, multos etiam hodie vivere; multos contra nostris temporibus exortos esse, qui Philosophiam se exornaturos professi, summam suam rerum philosophicarum inscientiam prodiderunt. Equidem, si alterutrum deserendum sit, multo malim sine orationis nitore cognitionem rerum quam sine rerum intelligentia volubilitatem linguae; neque unquam ita amens sim, ut non aut divini hominis Thomae Aquinatis aut Alberti Magni indisertam sapientiam ineruditae multorum loquacitati infinitis partibus anteponam. Sed si quis haec utraque coniungere conetur, et iis ipsis, quae sanctissimi illi et eruditissimi homines horride et inculte temporum magis quam suo vitio tradiderunt, ornatum aliquem adhibere studeat, quis usque eo iniquus futurus est, ut eius industriam contemnendam potius quam commendandam putet? Alterum fortasse genus erit

*) Haec et quae sequuntur legenti mihi occurrit principium librorum Ciceronis de Fin. cap. 1. sq. Fr.

eorum, qui caussam nullam fuisse dicent, cur post Ioachimum Perionium quisquam praeterea his libris in Latinum sermonem convertendis admoveret manus. His ego respondere nolo. Scholia, quae tum aliis, tum hac quoque de caussa hisce libris Lambinus adiecit, ea pro auctore suo respondeant volo: quibus quidem in scholiis si summo ipse iure cum Perionio agere voluisset, verendum erat, ne suspiciosis hominibus et omnia ad deteriorem partem accipientibus non tam probandae industriae suae quam alienae vituperandae studio ad ea conscribenda adductus videretur. Modum igitur tenuit, aut potius intra modum constitit; et propositis paucis, de ceteris Lectores voluit suspicari; neque sibi maiorem eruditionis et diligentiae quam pudoris et modestiae rationem habendam esse duxit. Quare cum Lambinus ipse omni laude atque omni praedicatione dignus est, tum Franciscus Turnonius, Sacrosanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis amplissimus, cuius benignitate Lambini studia foventur, longe dignissimus, pro cuius salute et incolumitate, quicunque haec studia colimus, assidue vota faciamus. Quod utinam et ceteri temporibus nostris principes viri exemplum illius in alendis honestarum artium hominibus imitarentur; et qui eorum opibus foventur, ocium suum huius exemplo ad studia laudandarum artium*) pro sua quisque parte adiuvanda conferrent. Valete. XX.**) Martii CIƆIƆLVIII. Patavio.

XIX. M. ANTONIUS MURETUS S. D. ALEXIO PAGANUCCIO.***) 596

Ego vero ad eos versus, quos tu ad me amantissime et elegantissime scriptos miseras, statim respondi; neque satis mirari possum, qui factum sit, ut mei ad te perlati non sint. Sed eos quisquis intercepit, nae ille in re haud magni pretii utrique nostrum insignem iniuriam fecit: mihi, quod nulla culpa mea agrestis tibi quidam et inhumanus videri potui, qui ab homine amicissimo tam officiose provocatus nihil respondissem; tibi, quod caruisti ea voluptate, quam percepisses ex collatione tuorum cum meis. Etenim, mihi crede, tum denique tibi placuisses, si legisses mea; ut propemodum gratiam habiturus fuerim †) illi, qui ea intervertit, nisi multo me mallem malum poëtam quam in conservanda hominum tui similium amicitia parum diligentem videri. Nunc a te peto quaesoque, ut, si mihi forte antehac nonnihil ob eam rem succensuisti, non minus te facilem ad deponendam quam ad accipiendam offensionem praebeas; tibique persuadeas, tanti a me tuam et Lu-

---

*) Cf. adn. Tom. I. R. pag. 426. Fr.

**) Lazer. in Diatr. de Vita et Scr. Muret. pag. R. 537. has litteras *Nonis* Martii datas fuisse scribit. Fr.

***) Praeposita est orationibus tribus Mureti editis a. 1564. Lazer. — Cf. Lazer. Diatr. de Vita et Script. Mur. pag. R. 534. Fr.

†) Cf. supra adn. 1. pag. 181. et add. Cic. pro Sulla §. 44. Fr.

cii fratris tui, hominis singulari quadam humanitate praediti, amicitiam fieri, quanti et vestra utriusque dignitas et tua erga me merita postulant. Id etsi sperabam me a te non difficulter impetraturum, tamen quia ex Homero didiceram, offensos animos tum verbis, tum muneribus mitigari,*) iudicavi non alienum fore, si ad te munusculum aliquod mitterem. Mitto igitur tres orationes meas,**) duas duorum regum nomine ad Pium IV. P. M. superioribus annis habitas; tertiam haud ita pridem, cum eiusdem optimi ac sanctissimi Pontificis iussu Aristotelis libros de Moribus ad Nicomachum inciperem publice interpretari. Eas tu postquam legeris, cum Vincentio Modio et cum Io. Baptista Pigna, non ut dignas
597 quae ab ipsis legantur, sed ut a me, qui eorum utrumque observo et ab utroque amor, profectas communicabis. Vale. X. Kal. Aprilis Anno MDLXIV. ex Urbe.

XX. M. ANTONIUS MURETUS HIERONYMO OTTOBONO VENETO S. D.***)

Semper maximi feci Senecam, semperque de eo ut de scriptore non tantum, quod omnes fatentur, sapientissimo, sed etiam, quod fatui negant, disertissimo iudicavi. Itaque multum operae in libris illius posui, eosque saepe cum cura pervolutavi; neque me quantum eis legendis profecerim, poenitet. Te quoque, ut scis, praedicatione mea primus impuli, ut eum cognoscere cuperes; in quo cum mihi paruisses, sensisti, eum tibi et ad orationis cultum ac copiam, et multo magis ad tranquillitatem animi et ad despicienda quaecunque immerentibus acerba eveniunt, mirabiliter profuisse. Cum igitur explicare statuissem librum ipsius de Providentia, eumque a me diligenter emendatum seorsum†) a ceteris edi placuisset, ut commode in manibus haberi posset ab iis, qui me audire tanti putabunt,††) volui in ipso eius quasi limine exstare testimonium amoris erga te mei, orti ex tuo erga optimas disciplinas admirabili studio, placidissimis moribus, integritate vitae etiam optimis temporibus praedicanda. Nunc a te peto, mea quidem caussa, ut hoc munusculum libenter accipias; tua vero, ut institutam vi-

---

*) Iliad. IX. 113.

Δώροισίν τ' ἀγανοῖσιν ἔπεσσί τε μειλιχίοισιν.

et vs. 526.

Δωρητοί τε πέλοντο παράῤῥητοί τ' ἐπέεσσιν. Fr.

**) I. habita fuerat nomine Francisci II. Galliae et Scotiae Regis; II. ad eundem Pontificem nomine regis Navarrae; III. cum eiusdem Pontificis iussu Aristotelis libros de Moribus publice interpretaturus esset. (Vol. I. or. 5. 6. et 7. Fr.) Lazer.

***) Mittit ad eum Senecae librum de Providentia. Lazer. — Cf. Lazer. Diatr. de Vita et Scr. Muret. pag. R. 534. et 562. Fr.

†) De h. v. vid. Vol. I. pag. 372. adn. 1. ibidemque cf. quae de illo libro Senecae ab ipso Mureto dicuntur. Fr.

††) Pro futuro certe imperfecti coniunctivus ponendus erat. Sed facile est videre, ab Mureto scriptum fuisse *putabant*. Fr.

vendi rationem constanter persequare; ne, si secus evenerit, aut ego, qui nemini adulari *) soleo, mei dissimilis fuisse aut tu a te ipso descivisse videaris. Vale. Romae. XV. Kal. Iun. MDLXXV.

XXI. M. ANTONII MURETI PRO IOANNE EPISCOPIO MILITIAE MELITENSIS MAGNO MAGISTRO ORATIO **) AD GREGORIUM XIII. P. O. M. 598

Sapienter a veteribus institutum est, ut cum primum Pontifex Maximus amplissimi ordinis suffragiis declaratus esset, oratores ad eum ex omnibus orbis Christiani partibus, non tantum officii et gratulationis, sed honoris et venerationis caussa, publice mitterentur. Simul enim et potestati Deo in terris proximae debitus honor exhibetur, et eorum, a quibus illi mittuntur, animus ad imperata facienda promptus ac paratus ostenditur: et sive ipsi insigne aliquod beneficium ab hac sancta Sede acceperunt, seu vicissim aliquid memorabile pro illius defensione atque amplificatione gesserunt, eorum omnium memoria opportuna commemoratione renovatur. Quarum omnium rerum caussa cum ad te, Beatissime Pater, hic vir illustris, Scipio Aiaccia, miles Hierosolymitanus, ab Iohanne Episcopio, magno eius ordinis Magistro, universae illius nobilissimorum ac fortissimorum hominum sodalitatis nomine legatus sit; isque me potissimum delegerit, cuius opera hodierno die ad hoc munus obeundum uteretur: quaeso te, Beatissime Pater, tribue hoc, non mihi, a quo nihil huius loci auctoritate dignum expectari potest, sed illi spectatissimae virtutis virorum coetui, ut, quando ipsi toties nostra omnium caussa tubarum ac lituorum sonitum alacres audierunt, eius quoque qui caussam illorum acturus est, oratio non invitis animis audiatur. Spero autem, neque 599
tibi neque huic amplissimorum Patrum consessui iniucundum fore, si breviter exposuero, et quibus de caussis haec sancta Sedes praecipua quadam caritate milites Hierosolymitanos complecti debeat; et quas item ob caussas illi praecipuam quamdam spem commodorum atque ornamentorum suorum in tua bonitate ac iustitia collocare. Atque utinam ea in me dicendi vis ac copia esset, ut eorum merita resque praeclare gestas oratione exornare possem:

*) Cf. adn. Vol. I. pag. 263. extr. Fr.

**) Titulum ipsi fecimus, ut quid rei esset, continuo lector videret: idem in sequenti praestitimus. Mutilas has in codicibus nostris, manu Mureti ipsius scriptas reperimus, etsi pagina impleta non esset, ut nihil dubitare possimus, a scribendo cessasse Muretum, non vero cum scripsisset aliorum negligentia interiisse. Vidit fortasse postea usui non futuras, atque ideo opus suum dimisit. Quando haec prior scripta sit, coniectura assequi possumus. Nam ex oratione Mureti eiusdem Vol. II. orat. 26. (21. R.) in funere ipsius dicta, habemus a. 1572. prid. Cal. Feb. magnum magistrum dictum; non ergo (si mortis etiam tempus spectemus) alii quam Gregorio XIII. orationem hanc dici velle potuit; quamobrem eodem anno 1572. quo Gregorius Pontifex est renuntiatus, prid. Id. Maii scripta videtur. Elegantissimam eam esse ac huiusmodi, ut Mureti manum agnoscere facile possit, quicunque eam leget iudicabit. Lazer. — Vid. Ruhnken. praefat. pag. XV. sq. (ed. m. XXV. sq.) Fr.

quod quando sperare non datur,*) una mihi spes reliqua est, quod dicturus sum de rebus et pulcherrimis et toto orbe celebratissimis; ut oratio mea quamvis obscura per se, ex earum tamen rerum, de quibus agam, dignitate ac luce multum splendoris collectura videatur. Equidem ita prorsus existimo, quicunque priscis temporibus homines sapientissimi de optima et perfectissima rep. tradiderunt, quaeque super ea re litteris prodiderunt, ea omnia in militum Hierosolymitanorum collegio multo perfectius quam in illorum libris expressa reperiri. Naturam illi atque ortum multum valere, ut in ceteris animantibus, ita et in hominibus iudicarunt: quod fere quisque maiorum suorum similis esse soleat. Itaque qui ex eis praecipuam habuerunt opinionem sapientiae, ignavorum atque inertium civium liberos et aliorum mancos aut mutilos ac debiles fetus abiiciendos potius et exponendos quam in civitate alendos esse duxerunt. Hi rationem sine ulla inhumanitate repererunt, qua consequerentur id quod veteres illi ne fieri quidem posse crediderant, ut resp. esset ulla, in qua neque ignobilis quisquam neque corpore parum ad virtutem exercendam idoneo cerneretur. Nam cum legibus ante omnia sanxissent, ne quem in ordinem suum reciperent, qui non et bono ac nobili genere prognatus esset, et ita corpore atque artubus compactus, ut militares labores facile toleraturus videretur; in quo non praeterea ita luceret virtutis indoles, ut nulla cum macula antea contracta ac suscepta contaminaret: ex omnibus Christianis provinciis florem ipsum iuventutis colligentes, progressu temporis quasi civitatem quamdam spectatae nobilitatis ac virtutis
600 hominum congregarunt. Educationi secundum a natura locum summo consensu veteres illi dederunt; cuius etiam tantam tradiderunt esse vim, ut et, si recta esset, pravitatem naturae corrigere, et si mala, quamlibet generosa ingenia depravare posset. Itaque nobilissimi philosophorum Plato et Aristoteles non tantum eam curam in civitate praecipuam esse oportere monuerunt, verum etiam graviter peccare docuerunt eos legum latores, qui propositis suppliciis cives a peccando absterrere conarentur potius quam eis a principio recte educandis efficere, ut suapte sponte et turpia fugerent et honesta sequerentur. Age igitur videamus,**) num qui in habendo iuvenum delectu tantam diligentiam semper adhibuerunt, minorem curam in eis instituendis collocarint. Immo vero, Beatissime Pater, ita eos assuefaciunt, ut averso atque abalienato ab omnibus corporearum***) voluptatum blandimentis animo, segnitiem ac socordiam mortis instar existiment: ut quae dura, ardua, perpessu difficilia sunt, ea sola viris digna esse statuant: ut laboriosissimas corporis exercitationes pro ludo atque oblectamento ha-

---

*) Sic poëtae loquuntur, non Cicero, aut eius aequales: nisi forte sic accipias in Cicerone de Orat. II. 25. D. R. — At apud Cic. haec leguntur: *de ambitu raro illud datur, ut possis liberalitatem — s e i u n g e r e.* Fr.

**) *Age videamus* quin recte dicatur, nunc nemo facile dubitaverit. Fr.

***) Cf. adn. Tom. I. R. pag. 21. Fr.

beant: ut famem, sitim, frigus, aestum, vigiliam, vulnera, non
qui ferre possit, fortem, sed qui non possit, mollem et effemina-
tum esse ducant: ut ad hostis aspectum expavescere, ad vulnus ac-
ceptum ingemiscere, fuga potius quam manu saluti suae sonsulere,
fas non esse ei, qui candida illa crucis imagine pectus ornaverit,
arbitrentur. Ita tibi, Beatissime Pater, ita nobis universis educat
illos quasi magnanimorum leonum catulos, huius vitae contempto-
res, Religionis propugnatores, Turcarum oppugnatores, insula
Melita, parva quidem et aspera, ut Ulysses patriam suam esse
ait, sed egregia iuvenum educatrix,*) Melita, nobilitatis domici-
lium, Melita, schola fortitudinis, praestantium virorum officina,
firmamentum publicae securitatis, murus, arx, propugnaculum
reip. Christianae. O rem praeclaram et in hac praesertim morum
ac temporum corruptela admiratione dignissimam! reperiri etiam-
num adolescentes domi nobiles eosdemque abundantes ac copiosos,
qui relicta domo, fortunis, parentibus, consanguineis, amicis,
patria, quasi voluntario exilio suscepto, in parvam se ac sterilem
insulam eamdemque in ipsis prope immanissimorum hostium fau-
cibus positam conferant, ut pro aliena quiete perpetuos labores,
pro aliena securitate perpetua pericula subeant, ut ad depellendum 601
ac propulsandum ab aliis bellum ipsi in perpetuis excubiis atque in
perpetua expeditione versentur. At quam considerate quamque
sapienter exiguam illam remp. suam legibus et institutis, cum eo
fine quem sibi proposuerunt congruentibus, temperarunt? ....

XXII. EIUSDEM MURETI ALTERIUS ORATIONIS FRAGMENTUM. **)

Est quidem ut tota hominis aetas, ita quaelibet anni tempestas ad discendum idonea; sed tamen et ex omnibus vitae partibus adolescentia, quae quasi ver quoddam aetatis est, et ex anni partibus ver ad promovenda***) studia et ad animos multiplici rerum cognitione saginandos praecipue accommodatum videtur. Quamvis enim hieme cum maxime saeviente, bacchantibus ac proelia inter se miscentibus ventis, frementibus ac mugientibus silvis, ipso in imbres ruente coelo, grandine crepitantibus tectis, iuvat, non e lecto, ut ait impurus poëta, sed ex cubiculo aliquo bene undiquaque concluso et adversus coeli iniurias munito ventos audire furentes, et libris affixum ac praeclara illa veteris sapientiae monumenta tra-

*) Hoc substantivum apud Ciceronem quoque legitur I. de Legg. 24. §. 62. *earum parens est educatrixque sapientia.* Fr.

**) Fragmentum vocamus, quod longioris orationis, quam Muretus meditabatur, pars sit exigua. De tempestate agit maxime studiis accommodata, fecitque in adversariis suis inscriptionem hanc Muretus: *Pro principio Quadragesimae anni 1584. si vivam, et si Deus volet. Christe ades, et coeptum coelesti numine firma.* Nequaquam fuisse habitam, neque absolutam ideo puto, quod missionem impetravit, solutusque erat eo anno munere docendi, ut diximus in vita. Lazer. — Vid. Ruhnken. praefat. pag. XV. sq. (ed. m. XXV. sq.) Fr.

***) Vid. supra pag. 137. adn. 2. Fr.

ctantem, excutientem illos thesauros, indulgere illi nunquam immoderatae cupiditati adsidue plura discendi: nescio tamen quomodo et ipsum illud vastum atque horrificum murmur terrorem quemdam incutit animis, nec eos totos sibi vacare patitur; et ipsa frigoris asperitas subinde, quasi admotis quibusdam stimulis, fodicans, aut strata repetere aut ad focum adsidere compellit: omninoque hiems ut cursus fluminum fraenat, ut animalium corpora adstringit, ita ingenia quoque torpore quodam vincire atque alligare interdum solet. Accedit huc, quod corpora nostra hieme potissimum frigidis et crassis et in morem visci, lentis ac tenacibus humoribus re-
602 dundant. Quodsi qui natura ita temperati sunt, tardi plerumque et hebetes esse consueverunt: quod significabat Heracletus, cum diceret, siccam animam ad sapientiam requiri: *) certe consequens est, quae tempestas anni tales efficit, ea ingenii acumen obtundi, vim torpescere, celeritatem retardari. Haec igitur et his adfinia sunt hiemis incommoda; cui contraria aestas immodicis caloribus et corpora et animos solvit ac laxat, somnolentos**) ac languidos efficit; ita ut totos interdum dies non modo nullam graviorem cogitationem suscipere possimus, sed, quamquam nullo labore antegresso, fracti, defessi defatigatique iaceamus. Autumno autem vulgo praeclare secum agi putant, qui, aliis omnibus omissis, cavere morbos et sartam tectam valetudinem tueri queunt. At ubi, soluto hiemis rigore, verni temporis tepor coelum, terras, maria aperuit, cum et sereniores eunt dies, et tellus nocturno rore madefacta, laxato sinu, opes suas explicat et quasi coelum ipsum ad certamen pulchritudinis provocans, ut illud stellarum, sic ipsa florum gemmea varietate distinguitur, cum pellucentes rivuli grato strepitu per virentia prata decurrunt; cum liquidis avicularum cantibus nemora novis frondibus comantia resonant: quis ita torpidus ac segnis est, ut otiari velit? quis ita ignavus, cui non ipsi quoque florescere quodam modo libeat, cui non aliquid, quo se vivere ac vigere testetur, ex ingenio suo fundere animus gestiat? Ut enim tument terrae, ut turgent vites, ut animalia ad gignendi cupiditatem incitantur; sic gliscere videntur ingenia et ad exercitationes naturae suae maxime congruentes ac consentaneas excitari; cum ab eis libere obeundis neque amplius frigore neque adhuc calore arceantur. . . .

---

*) Cf. Krug. Lex. Philosoph. Vol. II. pag. 400. ed. 2. Fr.

**) Hoc adiectivum facile poterat vitari. Cf. Nolten. Lex. Antibarb. pag. 730. Fr.

XXIII. M. ANTONIUS MURETUS*) S. D. PAULO SACRATO SUO.

Respondebo tandem ad suavissimas litteras, quas abs te accepi, datas VIII. Id. Martii, quibus quod eum sermonem dilaudas, **) qui a me habitus est in Sacello Pontificis de laudibus sancti Ioannis 603 Euangelistae, ***) facis tuo more, ut etiam ea laudes, quibus satis erat ignosci. Ego quoque meo more facio, ut multo serius respondeam, quam par erat. Quamquam tu quoque, amice magne, satis belle amicorum vitia imitaris satisque te docilem praebes ad hanc sero respondendi disciplinam. Nam qui misissem ad te λογάριον illud Ἰανουαρίου ἀρχομένου, non prius a te responsum tuli quam Μαρτίου μεσοῦντος. Sit igitur haec inter nos aut libertas, qualis inter certos ac veteres amicos esse debet, ut cum res celeritatem non exigit, suo uterque commodo respondeat; aut si quid in hac re me deliquisse vis, delictorum, quae a Iurisconsultis quoque admittitur, mutua compensatio. Et haec quidem a me caussa purgandae morae dicta sint. Nunc quidem duo esse ais in ea oratione, quae tibi scrupulum iniecerint: unum de aetate Ioannis, quod eum centum viginti annos vixisse dixi; †) alterum de morte, cum eum multi ac probati scriptores adhuc in carne vivere ††) arbitrentur. Respondebo tibi ad utrumque ὕστερον πρότερον. Primum igitur S. Hieronymus (quo enim potius utar antesignano?) in caput XX. Matthaei aperte dicit, eum propria morte vitam finiisse. †††) Augustinus*) autem narrat quidem, in quibusdam scripturis apogryphis legi eum dormire sub terra et se vivum scaturigine illius mirifici pulveris indicare: quod etsi non aperte repudiat, non obscure tamen ostendit, sibi alteram illam sententiam magis probari. Caesarius autem, magni Gregorii frater, cuius verba apud Cedrenum**) leguntur, delirare ait illos, qui eum putant in carne vivere, et multis verbis stultitiam illorum coarguit. Et quoniam haec non tam certo ordine scribo, quam ut quidque in mentem venit, ad Hieronymum redeo, qui rursum in libro de illustribus viris***) eum senio confectum, mortuum esse Ephesi et iuxta eam urbem sepultum tradit. Quid Caesariensis Eusebius? *Eo tempore*, inquit, †) *Ioannes Euangelista Ephesi Asiae urbe moritur.*

---

*) Has tres ad Paulum Sacratum epistolas, a Thomasio aliisque Editoribus praetermissas, de admonitione viri humanissimi, Iacobi Morellii, sumsimus ex volumine tertio Epistolarum P. Sacrati, Bononiae 1586. edito.

**) Cf. supra pag. 125. adn. 2. Fr.

***) Orat. Vol. II. 2. Fr.

†) R. pag. 224. Fr.

††) Quid sit *in carne vivere*, ἐν σαρκὶ ζῆν, notum est e Bibliis. Fr.

†††) Tom. VII. ed. Vallars. pag. 155. Fr.

*) Locum nondum reperi. Fr.

**) Tom. I. pag. 248. ed. Paris. Fr.

***) cap. 9. extr. Tom. II. pag. 831. Fr.

†) Vid. Cedren. Tom. I. pag. 247. C. Fr.

Adde huc Chrysostomum, qui in epistol. ad Ephesios *) ait eum Ephesi exulasse et mortuum esse. Itidem apud Sophronium legimus eum obiisse valde senem. Sed et Eusebius Emissenus**) interpretans verba Christi, quae aliter ab aliis accepta hanc opinionum discrepantiam effecerunt: *Hunc autem*, inquit, *sic volo ma-*
604 *nere, non cruce, non persecutoris gladio, non ulla violentia volo eum vitam finire, sed in pace et quiete diem ultimum terminare.* Beda quoque eadem illa verba explicans: *Non ergo*, inquit, *putandum est, quod discipulus ille non sit mortuus in carne, quia nec Dominus hoc de illo futurum praedixit.* Putidum videtur, cum tot primae classis auctores laudaverim, alios quoque minorum gentium et secundae, ut ita dicam, notae adiicere, Ottonem Frisingensem, Gottifredum Viterbiensem, Aimonem et huiusmodi alios, quos quamlibet multos coacervare nihil negotii fuerit: aut hoc testium satis est, aut non video quid sit satis. Ambrosius***) ait quosdam de illius morte dubitare, ipse tamen se dubitare non ostendit. Euthymius†) quoque exponit sententiam eorum, qui illum mortuum negant; sed eos ait in errore versari. Nicephori Callisti peculiaris quaedam opinio est, mortuum quidem esse eum, sed statim revixisse.††) Qui autem putant, eum cum Enoch et Helia vivere, et tam multa de illo admirabili pulvere loquuntur, nullos, ut opinor, meliores auctores habent quam Simonem Metaphrastem, Isidorum Hispalensem†††) et, si forte, eiusdem ordinis alios, quos ut non contemno, ita quos sequor, eos multo pluris facio. Sed aut de hac re abunde dictum est, aut in alterius quaestionis tractatione haec quoque certius intelligentur. Quam diu igitur vixerit, et quando ad eum, cui tantopere carus erat, migraverit hic divini verbi sanctissimus praeco, magna inter scriptores controversia est. Quidam de ipsius aetate nihil definiunt, sed tantum vixisse eum dicunt usque ad imperium Traiani. In his est Eusebius Caesariensis,*) Otto Frisingensis,**) Regino,***) Nicephorus Callistus,†) Gottifredus Viterbiensis,***) Freculphus Lexoviensis, qui tamen hoc addit, eum obiisse anno post Christi mortem sexagesimo septimo:††) et certe a Christi morte usque

*) Opp. Tom. XI. pag. 1. ed. Montf. Fr.

**) Ed. Paris. (a. 1575. 8.) 22. b. Fr.

***) Enarrat. in Psalm. 118. Octon. 20. pag. ed. Paris. 1064. Comment. in Euang. Luc. cap. 9. pag. 120. Fr.

†) Bibl. Patr. Max. Tom. XIX. pag. 727. Fr.

††) Hist. Eccles. lib. II. cap. 42. extr. Fr.

†††) De vita et morte Sanctor. 73. Opp. pag. 365. ed. Colon. 1617. De Simeone Metaphrasta, vid. Oecumen. ed. Paris. (a. 1631.) pag. 852. Fr.

*) Hist. Eccles. III. 23. Fr.

**) Annal. III. 23. Fr.

***) Vid. Pistor. Scriptor. Rer. Germ. Tom. I. pag. 5. Struv. et Tom. II. pag. 258. Fr.

†) Vid. loc. supra laud. Fr.

††) Chronic. Tom. II. lib. II. cap. 9. (in Bibl. Patr. Max. Tom. XIV. pag. 1154.) Fr.

ad secundum annum, quo Traianus rerum potitus est, totidem anni numerantur: et hoc convenit cum ea, quae a plurimis recepta est, opinione, eum a Nerva relegatum esse in Pathmum, sub Traiano autem rediisse in Ephesum. Hieronymus autem in libro de illustribus viris paullo longiorem ei vitam tribuit; ait enim eum mortuum anno post Christi mortem sexagesimo octavo; *) quod ipsum a Sophronio traditum est. Aimo autem ait eum mortuum esse ante imperium Traiani, sed natum annos nonaginta octo. Genebrardus
noster, magnus plane vir et cum eruditione tum diligentia singulari, 605
ait eum mortuum esse anno aetatis suae nonagesimo nono, centesimo post Christum natum, sexagesimo octavo post Christum passum. Ex quo colligit, eum anno tantum minorem natu fuisse quam Christum. Sed hoc mihi quidem Hieronymi auctoritate refelli videtur, qui ait, **) quo tempore Christus curam universae Ecclesiae Petro potissimum mandavit, Ioannem adhuc ***) adolescentem ac paene puerum fuisse. Vix autem est, ut †) paene puerum esse dicamus, qui triginta duos expleverit annos. Hippolytus Papa centum sex annos eum vixisse tradit. Isidorus Hispalensis ait eum mortuum anno post Christi obitum septuagesimo septimo. ††) Cum quo si Genebrardi opinionem de illius aetate coniungas, oportebit eum vixisse annos centum novem. Quaeso te, viden' quanta haec varietas sit? Et hi tamen omnes non de morte, sed de mortis tempore et de vitae longitudine dissentiunt. Ego autem ab eis omnibus dissentiens vixisse illum centum viginti annos, et sub Hadriano, non sub Traiano, mortuum esse arbitror. In quo quos sequar, vide. Apud Marianum Scotum ita scriptum reperio: *Irenaeus Episcopus scribit, Ioannem Euangelistam usque ad Hadriani tempora permansisse.* †††) Quanta sit Irenaei auctoritas vides, qui et sanctitate et tempore Apostolis proximus fuit. At hodie apud Irenaeum *Traiani,* non *Hadriani,* nomen legitur.*) Primum fieri potest, ut ita mutaverit quisquam,**) qui Irenaeum cum vulgata opinione concordare ac concinere vellet. At Marianum verisimile est meliore aliquo et vetustiore codice usum esse, nondum reperta consuetudine hac, quae nunc invaluit, ingeniose corrumpendi libros. Possum etiam respondere, Traiani nomine Hadrianum quoque usum esse, ut et Traianum Nervae, propter adoptionem. Sic aliquoties in libris Iuris Civilis nomine Hadriani constat intelligendum esse Antoninum. Confirmor in sen-

---

*) cap. 9. extr. Tom. II. pag. 831. Vallars. Fr.

**) I. adv. Iovian. cap. 26. (Tom. II. Vallars. pag. 279.) Fr.

***) Cf. Tom. I. R. pag. 5. Fr.

†) *Non est ut* et *non est quod* quomodo dicantur, nunc satis notum est. Cf. Schmid. ad Horat. epist. I. 12. 2. Zumpt. Gr. Lat. §. 752. Fr.

††) De vita et morte Sanctor. 72. pag. ed. Colon. 365. ubi tamen *anno LXVIII. post passionem domini Salvatoris* mortuus dicitur. Fr.

†††) Vid. Pistor. Scriptor. Rer. Germ. Tom. I. Struv. pag. 564. Fr.

*) II. contra Haeres. cap. 22. 5. pag. 148. ed. Massuet. Cf. Euseb. Hist. Eccles. III. 23. Fr.

**) Immo *quispiam.* Fr.

tentia, quod apud Oecumenium*) reperio Ioannem non a Traiano revocatum, a Nerva cum relegatus esset, ut vulgo traditur, sed a Traiano ipso in Pathmum relegatum esse. Apud Suidam**) quoque lego scriptum esse ab eo Euangelium, cum centum annos natus esset, postea vixisse annos viginti: Dorotheus quoque,***) Episcopus Tyri, eum rediisse in Ephesum ait post mortem Traiani
606 et ibi vixisse usque ad annos centum viginti. Vides Irenaeum, Dorotheum, Oecumenium, vetustum scriptorem, ex quo Suidas hausit, mirifice inter se concinere. Accedat is, qui mihi quidem instar est omnium, sanctissimus, eruditissimus, eloquentissimus Chrysostomus, cuius cum alia multa, tum orationem de Sancti Ioannis Euangelistae laudibus ornatissime scriptam, sed nondum editam, summus illius et admirator et imitator, Gulielmus Sirletus Cardinalis ostendit, in qua diserte agitur id ipsum, quod ego in mea oratione posui, scriptum esse ab eo Euangelium, cum esset annorum centum, vixisse eum postea annos viginti. Habes verbosam epistolam, quam cum legeris, suspicor, non minus te, quam ego nunc sum, lassum fore. Ama me, et quod facis, quotidianis me precibus adiuva: idque te mutuo facere scito. Vale. Romae. XV. Cal. Iun. MDLXXXIII.

XXIV. M. ANTONIUS MURETUS S. D. PAULO SACRATO SUO.

Magno mihi dolori fuit mors fratris tui, tum quia ipsum amabam, ut tuos omnes debeo, tum quia facile intellexi, pro tua humanitate et eximia caritate erga tuos, quam ea tibi gravis et molesta futura esset. Quamquam autem sera iam consolatio videri potest; facere tamen non possum, quin te moneam, id quod tibi notissimum esse scio; sed interdum evenit, ut doloris acerbitas etiam ea, quae notissima sunt, ex animo excutiat: ut memineris aequissimo animo ferendam esse hanc Dei quidem voluntatem, humanae autem naturae necessitatem. Si ars aliqua reperiri posset, qua fieret, ut in hac vita perpetuo maneremus, tamen eam repudiare et aversari oporteret, quae nobis aditum ad meliorem vitam intercluderet. Nunc ea nobis Dei voluntate imposita est necessitas, ut hinc aliquando exeamus: neque quicquam magis inter stultos et sapientes interest, quam quod illi indignantur, nunc suis evenire, quod sibi quoque eventurum est, nunc se eo pervenisse, quo perveniendum est omnibus; hi communem sortem et in suis placide ferunt et in semet ipsis placide expectant. Miramur, Sacrate, mori eos, quos amamus? Ipsi nos quotidie morimur. Quota pars superest in nobis eius, quod in adolescentibus fuit? Mei quidam†) iam mortui sunt dentes; prope enim omnes deciderunt: paulatim moriuntur

*) Opp. Tom. I. ed. Paris. (a. 1631.) pag. 1. cf. Tom. II. pag. 951. extr. Fr.
**) Tom. II. Kust. pag. 129. Fr.
***) Vid. Bibl. Patr. Max. Tom. III. pag. 426. Fr.
†) Scribendum videtur *quidem*. Fr.

oculi, quos quotidie minus ac minus perspicaces fieri sentio: moritur memoria: mortua sunt alia, quae utinam multis abhinc annis mortua fuissent. Mihi crede, Sacrate, senectus mea vix alio nomine mihi gratior est, quam quod mihi placidiorem ad moriendum viam sternere videtur. Itaque mortuis amicis bene precemur: ipsi nos ad bene moriendum quotidie praeparemus. De silentio tuo, neque cur te purges, caussa ulla est; neque ullus metus, ne mihi propterea minus carus sis. Partem aliquam scriptorum meorum iam ad te misissem, nisi de omnibus simul edendis cogitarem. Si tamen longum tibi videtur expectare, dum id fiat, non recuso, quin interea mittam ad te aliquid proprie tuum, quod tu Venetiis excudendum cures. Id si te velle significaveris, in me mora non erit ulla. Pro fratre tuo semel iam rem divinam feci, utinamque litaverim. Quod sperare me et Dei clementia et perspecta ipsius probitas iubet. Vale, prid. Id. Febr. MLXXXIV. ex Urbe. Pensionem, quando id tu largitati tuae nomen imponis, ad diem a te dictam expectabo. *) 607

XXV. M. ANT. MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

Expecto, quid ad eam, quam ad te proxime misi, epistolam respondeas, ut de eo, quod tibi recepi, ex tua voluntate statuatur. Simul velim ad me exemplum mittas illius, quam ad te pridem scripsi de aetate et obitu S. Ioannis Euangelistae. Quod ut facias, etiam atque etiam peto. Hercules Ciofanus dies aliquot hic fuit. Hodie discessit. Discedens reliquit apud me litteras ad te suas, quas una cum his accipies, et librum, quem ad te mitterem. De te mira praedicat: nihil te uno vivere in terris comius, nihil humanius. Sed haec aliis mira sunt, non mihi, quia ea iam pridem perspecta habeo. In sermone iniecit, se duodecim aureos numos a te mutuo accepisse. Rogavi, cur non reddidisset. Caussatus est multas et magnas difficultates suas. Et constabat eum vera dicere. Omnino tamen, ut longissime, mense Septembri proximo ait se, quod accepit, redditurum. Facturum puto. Quod ad te scribam, nihil aliud habeo, dum a te litteras accepero. Vale. Romae. V. Non. Mart. MDLXXXIV.

XXVI. M. ANT. MURETUS **) 608
IO. BAPTISTAE DIONYSIO SAL. PERUSIAM.

Et fratris tui, quem iam pridem non videram, adspectus ipse per se mihi gratus ac iucundus fuit, et eum litterae tuae multo iucundiorem reddiderunt: ex quibus plane perspexi et mirificam elegantiam ingenii tui et singularem quendam amorem erga me tuum.***)

---

*) Intelligi videntur *insitia*. Cf. Tom. I. R. pag. 650. et 588. Fr.

**) Has duas epistolas sumsimus ex *M. Antonii Bonciarii*, qui Mureti discipulus fuit, Epistolis, Perusiae 1613. 8.

***) Quod suspicatus eram scribendum esse *erga me tuum*, pro quo apud

Ego vero te non tantum, ut petis, libenter adscribam ad numerum eorum, quos amo et quorum caussa omnia cupio; verum etiam moleste feram, nisi tu quoque, si quos fructus ex amicitia mea posse percipi putas, eos a me omnes tuo iure libere et familiariter exegeris. Neque nunc quidem aliud ullum scribendi argumentum habeo neque temporis satis: et tu a me hoc tempore nihil aliud visus es quam amicitiae nostrae quandam quasi cautionem ac chirographum postulare. Habes itaque,*) quod petebas, Muretum plane tuum. Tu quoque persta in ea voluntate, quam erga me suscepisti, et ad me, cum commodum erit, scribe. Ego ad te propediem scriptorum meorum aliquid mittam. Saluta mihi Gibertum Oddum,**) veterem amicum meum, sed cui effluxisse me iam puto: ita mutus factus est, qui me amicissime scriptis litteris crebro reficere solebat. Vale. Romae. MDXXC.

Amo M. Antonium,***) auditorem antea meum, praeceptorem nunc tuum: eius epigrammata, quae accepi, bona sunt: libenter legi, leviter castigavi, eidem reddidi qui attulerat.

XXVII. M. ANT. MURETUS . . . M. ANT. BONCIARIO SAL. PERUSIAM.†)

Accepi a Parisiolo crusta sacchareα Perusina longe suavissima, et cum illis una tuum de Fabis carmen, palato quidem meo longe suavius. Itaque Dionysio de illis ago gratias maximas; tibi de hoc, ut Plautus noster loquitur, magis maiores.††) *Ligurio* primam syllabam correptam habet, item secundam, ut *esurio, par-*
609 *turio* et cetera generis eiusdem. Flaccus tamen producit lib. II. Sermonum Sat. 2.

puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurit.†††)

quod viri eruditi scribendum putant per geminum *rr*, ut olim docui in meis ad Terentium Scholiis.*) In sententia quid reprehendam, non habeo;**) quae laudem, multa, et illud maxime, quod non solum iucunde, sed etiam argute concluditur. Nam ea demum eiusce***)

Ruhnk. perperam legitur *erga te meum*, non dubitavi recipere. Iamque video idem exstare in illa ed. epistolarum Bonciarii, quae emissa est Marpurgi Cattorum a. 1604. 8. Fr.

*) Ed. Marpurg. *Habes igitur*. Cf. supra pag. 89. adn. 2. Fr.

**) *Gibertus de Oddis* vocatur in epist. Bonciarii pag. 35. ed. Marpurg. Cf. infra XXVIII. pr. Fr.

***) Ed. Marpurg. *Amo Antonium*. Intelligitur autem *Bonciarius*. Fr.

†) Ed. Marpurg. *Antonio Bonciario S.* omisso *M.* et loci nomine, quod eadem omittit etiam in ep. anteced. Fr.

††) Cf. Vechner. Hellenolex. pag. Heus. 167. sq. Zumpt. Gr. Lat. §. 747. Fr.

†††) vs. 79. Cf. Heindorf. ad 1. 3. 81. Fr.

*) Vid. Tom. II. R. pag. 675. ubi tamen *ligurio* secundam syllabam producere dicitur. Recte. Fr.

**) Vid. Ruhnk. praefat. pag. IX. (ed. m. XXIII.) Fr.

***) Vellem scripsisset *huiusce*. Fr.

carminis venus est, si cauda feriat, et relinquat aculeum. Vale. Romae.

XXVIII. M. ANT. MURETUS*) HUGONI BLOTIO BIBLIOTHECAE IMPERATORIAE PRAEFECTO V. C. S. D.

Binas tantum a te litteras accepi, Bloti, vir eruditissime, quas utrasque attulit Matthaeus Stufius.**) Ceteras ad me perlatas non esse scito. Earum quas accepi priores nihil fere continebant praeter accuratam commendationem ipsius Stufii et quaestionem quamdam de pede Romano. Ad Stufium quod attinet, nihil praetermisi, quod in me situm esset: et declaravi, quanti facerem commendationem tuam, quibuscunque rebus potui, pluribus idem perfecturus, si ita res ipsius tulissent. Sed patres, quibus istinc commendatus fuerat, diutius eum mecum esse noluerunt: neque ego eorum voluntati atque auctoritati, pro mea perpetua erga universum illum ordinem observantia, adversari aut potui aut debui. Si quid eveniet, in quo ei auctoritate, gratia, opera, pecunia, omni denique auxilii genere prodesse possim, faciam caussa tua, ne quid ei amplius desit, quam si inter suos esset. Atque hoc cupio te quoque ad ipsum scribere, ut plane sciat, se mihi curae et esse et dum hic erit, fore. Quod de pede Romano quaerebas, ne ad id tam cito, quam par erat, responderim, caussa haec fuit. Ibam ad Lucam Paetum,***) ut ex eo certius aliquid exploratiusque cognoscerem. Cum eo venissem et cum illo sermonem con- 610
ferre coepissem, litterae tuae, quas ipsi ostendere cupiebam, in via mihi e sinu exciderant. Haesi attonitus, cum satis certo constituere non possem, numquid eas mecum extulissem, an reliquissem domi. Itaque ut domum redii, omnes capsas, omnes forulos, omnes angulos bibliothecae meae excussi, donec magna sane cum animi molestia sensi, verum esse illud vetus dictum, neque sinui neque mulieri credendum esse. Distuli tamen, sicubi eas forte reperirem: qua spe fretus, dum diem ex die duco, factus sum ὑπερήμερος. Hodie denique ad Paetum redii: et quia meminisse videbar, ζήτημα tuum fuisse de discrimine, quod Paetus dixisset esse inter pedem Colotianum, quo Agricola usus est, et suum, hoc ex ipso quaesivi. Ostendit autem mihi cum alia vetustatis monumenta sane insignia, tum pedes duos aeneos e terra erutos mirae antiquitatis. Eorum utrumque cum Colotiano contulimus. Est omnino aliquid discriminis; pauxillulo enim longior est Colotianus: sed discrepantia ita tenuis est, ut oculorum acies intendenda sit,

---

*) Hanc epistolam ex MS. prodidit Io. Christoph. Amadutiu in Anecdotis literariis, quae Romae eduntur, Tom. IV. pag. 344.

**) *Matth. von Stauff.* Vid. Zumpt. *Aufgaben zum Uebersetzn* — pag. 71. ed. 4. Fr.

***) Qui scripserat *de mensuris et ponderibus Romanis et Graecis cum his quae hodie Romae sunt collatis libb. quinque.* Vid. Graev. Thesaur. Antiquitatt. Rom. Tom. XI. pag. 1607. sqq. Fr.

scrupuli si forte unius est. Ego tamen non dubito, quin Paeti pes verior sit quam Colotii. Sed, ut dixi, discrimen est λόγῳ θεωρητόν. Si quid a me aliud praestari voles;*) non enim tibi concedam, ut tu mea caussa plus velis quam ego tua. Nunc ad summa capita posterioris epistolae tuae respondebo. Noli, obsecro, excusare te, quod ad me minus accurate scribas. Ego enim, qui vix unquam epistolas meas relegere soleo, nedum emendare ac describere,**) concidam animo, si cogitem, mihi quoque cogitandum esse, cum ad te scribam. Utamur potius illa veteri consuetudine scribendi amice ac familiariter quicquid in solum. Tu quidem minus crebras a me litteras accipies, si eam mihi necessitatem imponas, ut quae ad te scribam limare ac polire cogar. Quod mihi ultro defers indicem librorum qui sunt in bibliotheca Caesaris, adeoque si quid describi velim, ut id fiat, curaturum polliceris, amice magne, quis tibi genius id quo ego uno maxime ac facillime
611 capi possem, indicavit? Certe enim, si cum Ulysse fuissem et Sirenes mihi tale aliquid ostentassent, in mare me, opinor, quamquam non valde bonus natator, coniecissem, ut ad eas pervenirem. Indicem igitur illum avidissime exspecto. Quem honorem habuit Caesar τῷ μακαρίτῃ Paullo Manutio, idem, ut mihi quoque habeatur,***) quod ostendis facile per te et per Matthaei Stufii patrem impetrari, si velim, posse: respondebo tibi aperte et breviter. Ego quidem per me id mihi petere non auderem, ne ambitiosus viderer, neve irridendi mei occasionem cuiquam darem, si forte id peterem neque obtinere possem; sed si per amicos negotium confici posset, longe plurimum debere et Caesareae Maiestati et iis, qui mihi tantum honorem ab illa conciliassent, et agnoscerem et praedicarem. Exspectabo igitur, dum super ea re aliquid ad me exploratius scribas: ac tum demum, si voles, mittam ad te familiae meae δεῖγμα.†) Sed quia ego, cum iam pridem sacerdos sim, filios ex me relinquere non possum, si quid mihi vestra opera concedetur, cuperem id et ad M. Antonium Muretum, fratris mei filium, magnae spei puerum, quem ego e Gallia arcessitum hic mecum educo, et ad posteros ipsius pertinere. De profectione tua quod in fine††) epistolae adscripsisti, ita mihi gratum ac iucundum fuit, ut nihil supra. Ama me, Bloti optime et eruditissime, et scito, me tibi in amore perpetuo responsurum esse. Vale. Roma, Nonis Martiis, MDLXXIX.

---

*) *Praestari voles.* Amadutius supplet, *fac scribas.*

**) *Describere.* A Mureti manu haud dubie est *rescribere.* D. R. — Sueton. Caes. cap. 56. *Pollio Asinius parum diligenter parumque integra veritate compositos* (commentarios) *putat — existimatque rescripturum et correcturum fuisse.* Plin. epist. V. 8. §. 6. sq. VII. 9. §. 5. Fr.

***) *Habeatur.* Post hoc verbum Amadutius supplet *gaudeo*, quod est contra Latinitatem. Nobis nihil deesse videtur, si ita interpungatur, ut fecimus.

†) I. e. stemma. Namque de tribuendis Mureto nobilitatis ornamentis agi videtur. Fr.

††) Cf. Vol. I. pag. 316. adn. 3. Fr.

M. A. MURETI CARMINA 612

EX EDITIONE ALDINA 1575.*)

XXIX.

Quamvis quae medio me fixa in pectore torquet,
Vibrata est oculis certa sagitta tuis:
Ne tamen, o ne, vita, auctores vulneris istos
Altoresque alio vertere perge mei;
Sed fige usque in me, ut tanto impensius urar;**)
Nam mi e tam dulci est vulnere dulce mori.

*

Formosa es, fateor, formosa et digna rogari,
Sed nemo tamen hic te, Telesilla, rogat.
Cur tu igitur nobis longo sermone pudorem
Tam crebro iactas duritiamque tuam?
Et te velle prius dicis tormenta subire
Omnia, quam quisquam te potiatur amans?
Vis tibi vera loquar? modus est hic ipse rogandi:
Ipsa rogat, nullo si qua rogante negat.

XXX. FRANCISCO DUARENO IURISCONSULTO.

Qui te Romani, Duarene, aenigmata iuris
Solventem vidit, nec tamen obstupuit,
Illum ego crediderim sensuque animoque carere:
Qualis in Aegaeo stat metuenda mari
Edita flaminibus Caurorum obnoxia rupes,
Quam neque bacchantis concita vis pelagi
Nec vis ventorum propria de sede revellat.
Nam sive eloquii flumina suspicimus,
Ipse tibi Adrastus, tibi se summittat Ulixes,
Summittat Pylii lingua beata senis;
Seu magis ingenii praestans miramur acumen,
Haec quoque laus uni danda dicanda tibi est.
Quis veterem historiam cura maiore revolvit?
Quis veteres quicquid perdocuere sophi?
Atque utinam nobis una, Duarene, liceret

*) Cf. Ruhnken. praefat. pag. XVII. sq. (ed. m. XXVI. sq.) Fr.
**) Hic versus si non claudus, hiulcus est tamen. Nobbe.

Hoc quicquid vitae est quod datur exigere.
Quam me saepe tuo pendentem ex ore videres
Sermones avida combibere aure tuos.
613 Fors etiam tua me vestigia pone sequentem
Proveheret sensim perficeretque labos.
Mi siquidem non ingenii vis vivida defit,
Quo minus esse aliquid, te praeeunte, queam:
Verum me una Venus, Venus heu me conficit una,
Una hominum et divorum omnium acerba lues.
Una Venus misero sensus exsorbuit omnes,
Una Venus misero mentem animi eripuit.
Me me illa innumeros adigit pallere colores,
Me me illa invito molliter ore queri,
Illa die noctem, lucemque requirere noctu,
Et dare non sani mille notas animi.
Nec mihi vel caelum prodest implere querellis,
Vel facere ad magicos impia sacra focos.
Saepe ego me puro lustravi sulfure, saepe
Mussavi ignoto barbara verba sono,
Saepe caput vivo ieiunus flumine mersi
Ipsa sub indicti primula tela die:
Et mihi tentata est quaecunque expellere amorem
Lecta in sepositis creditur herba iugis.
Sed neque me sulfur nec verba nec unda nec herbae,
Ah miserum! ex ulla parte iuvare queunt.
Quod mihi nascenti sidus praeluxit, ut in me
Irrita sint, quae aliis auxilio esse solent?
At quondam obscenas Zethes Zethaeque gemellus
A Phinei mensis depulit acer aves:
Illa etiam Alcidae periit confixa sagittis
Iapetoniadae tundere sueta iecur.
Et tamen ille Deum vulgaverat ore susurro
Arcano obscuris involuenda notis.
Hic Iovis e solio subreptum venerat ignem,
Fallacique ipsum luserat arte Iovem.
Verum ego si studui verbo temerarius ullo
Sive hominum quemquam laedere sive Deum;
Ista meo nunquam decedat pectore pestis,
Sed populet sensus irrequieta meos.
An miserorum hominum cuique est suus additus error,
Ne se caelicolis autumet esse parem?
614 Hunc igitur numi, sitis illum exurit honorum:

XXX. vs. 21. *Si* sane corripitur in *nisi* particula, in *siquidem* non crediderim. Nobbe.

Vs. 44. *Phinei* genitivum Propertii exemplo (III. 5. 42.) Mur. fecit bisyllabum. Prima enim nominis syllaba semper longa est. Nobbe.

Vs. 46. *Iapetoniadae.* Errat cum aliis in huius nominis forma. *Iapetionidae* scribendum esse, docet Io. Schraderus Emend. cap. 12. pag. 224.

At me aetas florens et bona forma rapit.
His ego si iubear penetrare Acherunta duobus,
Ipsum Acherunta levis sit penetrare labos.
Possum ego per gladios, possum transire per ignes,
Et bibere Aeaca trita aconita manu:
Insanum Veneris nequeo cohibere furorem,
Sit licet immerito semper acerba mihi.

*

Cum omnia in amore misera sint, tum id omnium
Miserrimum est, potiri amica cum velis.
Repulsa amor conditur, ut cibus sale:
Sine spe metuque insipidus atque insulsus est.

XXXI. AD NEAERAM PUELLAM. *)

Quae te caussa mihi potuit mutare, Neaera,
Ut mea iam non sis, quae modo dicta mea es?
Quonam amor ille abiit, quo te iactare solebas,
Cum tibi magna satis gloria amator eram?
Certe etenim et memini ipse, et te meminisse necesse est,
Quam saepe exciderint talia verba tibi:
Dona iuvent alias: dum me Muretus amabit,
Cetera mi ut desint omnia, dives ero.
Aurum aliae gemmasque, ego nil nisi carmina poscam:
Plus mihi divitiis omnibus illa placent.
Nec minus ipse tibi parili coniunctus amore,
Talia reddebam dicta, sed ex animo:
Ure Cupido alios: ignis mihi sola Neaera est.
Odi alias omnes: quin etiam obtulerit
Si mihi se Venus ipsa, Venus feret ipsa repulsam.
Solus ego illius, sola ut et ipsa mea est.
Hei mihi, vix menses absum a te quattuor: et te
Alterius factam nuncia fama refert.
Quid, si Taprobanae petiissem aut litora Thules?
Tam longe distat Tibris ab Eridano?
At cum me flentem flens ipsa amplexa teneres, 615
Inque tuo stratus limine staret equus,
Complexuque tuo vix me subducere possem:
Iam discedenti qualia dicta dabas!
Dum vivam, res nulla tuo me avellet amore.

*) *Ad Neaeram.* Hanc Elegiam, nescio ex qua Editione Carminum Mureti ductam, Editor Veronensis prodidit Operum Mureti Tom. IV. pag. 238. D. R. — Ex Aldina pag. 54. sq. ductam esse docuit me censor editionis Ruhnk. Fr.

XXXI. vs. 16. *Solus ego.* Sic scripsi cum Ald. ed. In Veron. legitur *Solus ergo*, pro quo Ruhnk. dedit *Solus ero.* Fr.

Vs. 19. *Thules.* Veron. ed. *Thyles.* Fr.

Quodsi post vitae tempora durat amor,
Tunc quoque te, Murete, etiam umbra et pulvis amabo.
Haec mihi tum multis non sine lacrimulis
Te memini dixisse, o nuper cara Neaera,
Et, quamquam odisti, nunc quoque cara tamen,
Cara, fatebor enim, quamquam te absentia mutat;
Factura est levitas nec me aliena levem.
Iuppiter, ut certi nihil est in amore puellae,
Saepe uno decies odit amatque die.
Quam melius foret a vanis avertere mentem,
Et solida ac nunquam deperitura sequi.
O si me meliorque Venus meliorque Cupido
Vindicet, iniecta corripiatque manu.
Tunc flebis, cum me ereptum novus ignis habebit:
Et te culpabis duritiamque tuam.
Ast ego, subducta vinclis cervice molestis,
Ridebo, inque vicem, perfida, durus ero;
Ut servus dominae imperium perpessus iniquae,
Quem praetor iuris iussit abire sui.

Ex Carminibus Mureti Romae an. 1581. et Venetiis 1585. et 1586. impr.

XXXII. BASIUM IULIAE.*)

Cum roseam inflectens cervicem, ad basia torques,
Et tibi iam paeti molle natant oculi,
Prae desiderio prope tum mi anima ipsa liquescit,
Vixque potest tanti vim tolerare boni.
616 Post, ubi iam licet, admotis utrinque labellis,
Ambrosium suavis sugere florem animae;
Tum mihi, tum videor Divorum accumbere mensis,
Atque haurire avide nectareos latices.
Iulia, flos aevi, cum quae sunt proxima summis
Tam facilis dones, cur modo summa negas?
An metuis, Deus efficiar ne forte fruendo,
Et sine te sedes evolem ad aetherias?
Pone metum, formosa: tuos quaecunque tenebit
Ora oculos, semper caelum erit illa mihi.

---

*) *Basium Iuliae.* Hanc Elegiam, acceptam a Petro Catarino Zenone, sub titulo, *Ad Fulviam puellam*, pro inedita protulit Editor Veronensis Operum Mureti Tom. IV. pag. 239. In exemplo MS. (i. e. in ed. Veron. Fr.) est varietas quaedam notanda. Vs. 6. *carpere* pro *sugere.* Post eundem versum hoc distichon sequitur:

Udoque errantes colludunt tramite linguae,
Dulcis et ardores ventilat aura meos.

Versu ult. exemplum MS. habet: *Caeli mi vice semper erit.*

Ex Poëmatibus recentioribus Hieronymi Arconati Leorini Silesii Viennae Austriae impressis an. 1591. in 8. pag. 250.

XXXIII.

„*Hieronymo Arconato Roma Neapolim militiae exercendae „gratia proficiscenti M. A. Muretus ICtus et Civis Romanus.*“

Aspice, ut egregius iuvenis praestantibus ausis
Sumat in adversos arma decora Scythas!
Castalios quis eum credat gustasse liquores,
Phoebeaeque fides excoluisse lyrae?
Tegmina circumdant humeros Vulcania latos,
Et tremit in valida tortilis hasta manu.
Macte animo, imbelles qui hastam versare Camoenas,
Et Martem amplecti numina docta doces.
Non poteras aliter geminas meruisse coronas:
Non alia virtus surgit ad astra via.

XXXIV.

Mureti Carmen de Laurentii Frizolii Sacello Gregoriano, ante eiusdem Frizolii Poëma de Sacello a Gregorio XIII. P. M. constructo, impressum Romae an. 1582. in 4. 617

Gregorio quam Pontifici construxerat aedem
Altera Pontificum gloria Gregorius,
Illa quidem attonitae mentes defixerat Urbis,
Et veteres longe vicerat historias:
Sed tamen ut toto magis innotesceret orbe,
Qua Crucis augustae nomen honosque patet;
Musarum auxilio doctique ope vatis egebat,
Singula qui cultis versibus exprimeret,
Taliaque altiloquo rerum miracula cantu
Ferret ad Eoos, ferret ad Hesperios.
Ecce meus Laurens laudem impiger occupat illam:
Cedite, quot vates Ausonis ora tenet.
Non illi satis est cithara contendere Flacco,
Pindaricisque pares fundere ab ore modos,
Provocet heroo nisi te quoque Mantua versu:
Sic illum indomitus laudis adurget amor.
Macte age, macte animo, ante alios mihi care sodales,
Per tua sic duplex tempora laurus eat.
At tu, sancte senex, hominum cui summa potestas,
Claudere cui caelum, cui reserare licet;
Sume libens quae devoto tibi pectore vates
Dona tuos stratus porrigit ante pedes.

Cuius enim est virtus seges omnibus ampla poëtis
Hunc quoque Pieridum munera amare decet.

XXXV.

618 *In Luciano Graece ab Aldo edito Muretus hos versus manu sua scripsit, quos Petrus Lazerius an. 1757. edidit in Volumine secundo Miscellaneorum ex Colleg. Romano pag. 549. rem quae sibi contigerat, a Mureto narratam existimans.* *)

Si verbis morbi possent expelli foras,
Nemo *etc.*

---

*) Iidem versus leguntur in Diatr. de Vita et scriptis Mureti pag. R. 566. (Vol. I. pag. 31. ed. nostr.) Itaque h. l. omitti posse videbantur. Fr.

ADDENDA

Pag. 18. vs. 26. *δύστροπός τις καὶ ὕδωρ πίνων.* Demosth. II. Philipp. §. 30. *λέγοντας ὡς ἐγὼ μὲν ὕδωρ πίνων εἰκότως δύσκολος καὶ δύστροπός εἰμί τις ἄνθρωπος.* ubi cf. Iacobs. (ed. Brem. pag. 212.)

— 109. adn. 3. Cic. pro Caelio 17. §. 40.

— 124. adn. 1. *Auctorem frustra quaesivi.* Tandem reperi. Athenaeus Deipnosoph. lib. V. cap. 2. (pag. 186. B.) *διὸ καί τις οὐ κακῶς λέγει·*

Οὐ χρὴ συμποσίοιο φίλους ἀπέχεσθαι ἑταίρους
δηρόν· ἀνάμνησις δὲ πέλει χαριεστάτη αὕτη.

et *συμποσίοιο* pro vulg. *συμποσίοισι* dederunt Casaub. Schweigh. atque Dindorf.

— 137. qui in epistola Mallocii legitur versiculus, fortasse non habendus est pro veteris poetae, sed quem ipse Mallocius fecerit imitatus Muretinum Iuvenil. Carm. XIII. 50.

— 374. vs. 17. *Apud Tullium: Literarum radices amaras, fructus dulces.* Iul. Rufinian. de fig. sent. et eloc. §. 19. pag. ed. meae 235. ubi vide Ruhnk.

— 408. vs. 23. *quoad te hic expectare debeamus.* Cf. Terent. Phorm. I. 2. 97. sq.

D. *Pater eius rediit, an non?* G. *Nondum.* D. *Quid? senem*
Quoad exspectatis vostrum? G. *Non certum scio.*

Ceterum hic locus Mureti me admonet illorum, quae apud Ciceronem leguntur XVI. ad Fam. 18. extr. *Te quando exspectemus, fac ut sciam.* IV. 10. extr. *Me tamen velim, quod ad tempus te exspectemus, certiorem facias.* VII. 23. extr. *Tu et ad omnia rescribes et quando te exspectem, facies me — certiorem.* Cf. VI. 2. extr. Tales coniunctivi digni erant, quorum in libris suis rationem haberent nostri Grammatici.

ERRATA	CORRIGE
Pag. 370. vs. 32. speciep lerumque	specie plerumque
— 374. — 29. bebetiores	hebetiores
— 377. — 3. exprobaveris	exprobraveris

VOLUMINE II. CONTINENTUR

TYPIS DESCRIPSIT CAR. PHIL. MELZER LIPS. TYPOGR.